

הערוך

מהרנ

רבינו נתן זצ״ל

בר רבינו יחיאל בר רבינו אברהם מעיר רומי.

ומוסף הערוך

החכם הפילוסוף הרופא רבי בנימין מוספיא ממגורשי ספרדית

עם

חוט המשולש

מערכה לקראת מערכה

ספר

מערבי לשון

אסיפות מלות שונות אשר לא הביאו הערוך והמוסף; כתב המלה כבתבה וכלשונה, תרגומה בלשון אשכנז, ביאור שרשה וגזעה מפורש, ושום שכל בהערות;

עם פקודת כל ענין ועקר ממעלות אלהים מחכמת הטבע ופעולת אדם בחכמת חכמיו, ובינת נבוניו, כי נפתחים בעם לשון עבר אם נשמע קול פעמי הענין רק במלאכה העברים, לישר וליאב בעלי התלמוד דברי רש״י ותו׳ ושארי פוסקים ז״ל ופעם לשון גערמאניא לשון המדובר בו אם סגולת הענין היא כסלת העמים אשר יכירו וידעו שיחת תלמידי חכמים מלפה חכמה.

חלק שלישי

כולל

ז — — כ

ממני

משה הצעיר מבני ישראל הלוי לנדא.

פראג

געדרוקט אין דער שאָלליטשען בוכדרוקעריי אַלטשטאַדט, קעטטענגאססע

Nr. 224.

נָא קוֹרֵא אַל תִּקְצוֹף כִּי בְשֵׁשׁ מֹשֶׁה
אַל יְמַהֵר לִבְּךָ׃ בַּל תִּהְיֶה כְּנֹשֶׁה —
מִי מָדַד תְּרוּמַת דַּעַת בְּמִדַּת יָמִים?
הִיא אֲרֻכָּה מֵאֶרֶץ וּרְחָבָה אֵין חֵקֶר
לָכֵן אַל תִּמְאַס הַהוֹלֵךְ לְאַט לְבַקֵּר
כֹּל אֵין לְמַחְסוֹר, וְחָרוּץ מִתְהַלֵּךְ תָּמִים׃

זואא, (Moos.) Zweig, זוזא, בשבת (דף כ') רמי בר אבא אמר זוזא פירוש ענף של אילנות כגון אילני תמרים ופרישי' ודורמסקנין משברין מראש ענפיהן שאין יבשין ומשתין בהן את האור ומתחממין בהן בימות הגשמים. מנין עפאים (תהלים ק"ד י"ב) תרגומו מבין זוזיא: ועשה קציר כמו נטע (איוב י"ד ט') תרגום ועבד זוזא כין נציב. ויש אומרים גוזא יבישתא דדומכא, ויש אומרים שמן שאמו ריירא בלעז, ויש אומרים הגדל סביב האילן כמו שערות.

זור, Vorübergehen, עבר, תרגום ולא עדה עליו שחל (איוב כ"ח ח') ולא זיסר עלוהי ליתא.

זב, (Saamenfluß), Fließen, זב, בחולין (דף כ"ו) רב יימר אמר אמר קרא חבטה ממקום שזב טמיהו ומפרש זב על ידי חיתוי בעינן כלומר מן הבשר בסימנין יזוב הדם. במנחות (דף פ"ד) הבו תלת בני דאתיין ג' קינים חדא אמרה לזיבתי, וחדא אמרה לימתי, וחדא אמרה לעיכתי, ומפרש בשקלים ירושלמי בפרק אלו הן הממונין (דף ט') זו שאמרה לימתי סברא למימר שופעת דם בימ' וכיימו זבה והיבה אחד לחטאת ואחד לעולה אמר להון [1] רב מרדכי בימ' אסתכבת וכלדה עולות, זו שאמרת לעיכתי סברא למימ' שופעת דם כמעין דהיינו זבה אמר לך בעין אסתכבת ושתיהן עולות, וזו שאמרה לזיבתי סברין למימר. זבה ממש אמר לון זאב בא לטרוף את בנה וגדרה וכו'. זב משמע בשלש ראיות ביום אחד, ובשלש ראיות בשלשה ימים, וזבה איכה משמעה בג' ראיות ביום א', אלא בג' ראיות לשלשה ימים, כמפורש בבבא קמא (דף כ"ד). נדה (דף ל"ה) זוב דומה למי בצק של שעורים, זוב בא מבשר כמת, שכבת זרע בא מבשר חי, זוב דיהה ודומה ללובן ביצה מוזרת, שכבת זרע קשורה ודומה ללובן ביצה שאינה מוזרת.

זב, (Wiesben) זב, בזבחים בפרק כל הזבחים

[1] עיין ערך גג (צד 349) ומה שהוכחנו שם בהבערה והפלאה היא בעיניהו ואם כן גרסתו רב מרדכי.

בגמרא כיון קרב המותיר כמלותו, מסתברא בנותר הוה ליה לאוקומי בבר' לאגמורי עון עון לחוץ לזמנו דדמי ליה בזב פירוש האי זב סימן הוא ד' זמן ב' במה דנות' פסולו בזמן, וחוץ לזמנו. פסולו בזמן, לאפוקי חוץ למקומו שאין פסולו בזמן אלא פסול מקום הוא, נותר פסול בבמה וחוץ למקומו פסולו בבמה אבל יוצא כשר בבמה דהיינו חוץ למקומו דהכי אמרינן בפרק אחרון אדרבה חוץ למקומו הוה ליה לאוקומי בבר' לאגמורי עון עון לחוץ לזמנו דדמי ליה במקדש, פירוש האי מקדש סימן הוא מ' מחשבה ק' קבלת ד' דם ש' שליש, ליתנהו אפיגול שלמי'. חוץ לזמנו וחוץ למקומו ישנו במחשב' אבל נותר איננו במחשבה, קבלת אפילו לא חשב חוץ לזמנו וחוץ למקומו אלא במקבלת נפסל כל הזבח, כדתנן במתניתין השוחט את הזבח לזרוק דמו לחוץ וכו' אבל נותר מה שהותיר נפסל ואינו צריך להביא קרבן אחר. דם חוץ לזמנו וחוץ למקומו ישנו לפני זריקת דמים, אבל נותר מה שהותיר נפסל ישנו לפני זריקת דמים והכי תלת מלתא בברייתא דמפיק חומר בפיגול שאין בנותר, שהפיגול נוהג במחשבה ונוהג לפני זריקת דמי' ושם בחטאת. קלת קובע בחטאת כולו, מה שאין כן בנותר וחוץ לזמנו, וחוץ למקומו, שכיהם פיגול, חוץ לזמנו פיגול שיש בו כרת, חוץ למקומו פיגול שאין בו כרת, שליש' חוץ לזמנו וחוץ למקומו שלישי באכילת' אם האכול יאכל וגומ' אחד בנו את אהרן ואחד בקדושים תהיו, אבל נותר אין כתיב בו שלישי אלא בשריפתו. ל"א שלמים חוץ לזמנו וחוץ למקומו איננו מפורש אלא בשלמים ואלו נות' כמי מפורש בפסח. יש ספרים שכתוב בהן מסתברא בנות' הוה ליה לאוקומו וכו' דדמי ליה במקדש ומפרש מקדש ממש ומסקי הכי אדרבה חוץ למקומו וכו' דדמי ליה במחשבה וזב דלקמן בתרובה דאיפוך, אכא זב ממש ומפר' התם דכי זב וזבה שהן בחזקת טהרה בשפסקו לראות כיון שחזרו ודאי סתרי מה שלפניהן כך נותר הוי בחזקת היתר דהא קרב שמותיר כמלותו וכשיגיע יום שלישי נפסל חוץ לזמנו כמו בחזקת היתר, שהכי בזמנו קרב שמותיר כמלותו דאין נפסל אלא במחשבה דחוץ לזמנו, לאפוקי חוץ למקומו, דלא קרב המותיר כמלותו שהרי חשב עליו חוץ למקדש ורציה לדבר מהא דאמרינן לקמן אחר שקופש' יקוור ויפסל אמר לו רבי עקיבה הן מלינו בזב. וזבה וכו' לשון הראשון עיקר (ת"ב יצא. הערך גרים. מותיר כלומר מביא נותר והן שיריים למזבח או לכהנים ומעשה שהמותיר בקרב שבינן זמן לנותר להפסל אבל בשמתחלה שלנו גרסינן מותיר וכן דעת המפרשים כלומר הותרו השיריים להקרב או להאכל שעד כאן היו אסורים).

זבוגא, [illegible]

זנונא, בנדה (דף נ"ו) בפרק
דם הנדה בגמרא הזין והכנילה,
אמר רבא הני זבוגי דמיאות כי שלדן
קיימת טמאים פי' ארבים יבשים (א"ב
נוסחאות דידן כתוב זבובי) והוא
צב בל"ע.

זְוּנָא, Trauer, Klage
זביזנא, מ"ק (דף כ"ח)
אמולא תגרי אזבזי מינדקי פי' אחינו
סוחרים שהם קיכיסן נבדקין כלומ'
נמקום סחורתם נבדקין הנאמנין. הן
אם לאו במו שאמרו בגמרא בשלשה
דברים אדם ניכר בכוסו,
בכיסו, בכעסו.

זֶבַח, Schlachtopfer
זבח, נפ"ב במגילה ובזקי שלמי
נזור פירוש אותם המביאין בעזרת
נדכתיב בשמור אל הכהנים גבי
כנזים בני שכה לצאת שלמים.

זבל, Mist, Dünger
זבל, בשבת (דף מ"ז) לא בזבל
ולא בקיל. ושם (דף פ') זבל
וחול דק כדי לזבל קלח של כרוב.
ובמכות (דף פ"ח) אין מביאין
לא מבית הזבלים ולא מבית
הסלאין. ובשביעית (דף ל"ה)
זובלין, מזבלין, ומעדרין,
מפרקין, מאבקין, מעשנין,
מקרסמין, מזרדין ומפסלין,
מזהמין, וכורכין, וקוטמין, ומסקלין,
פי' מזבלין ומשדרין במקשאו'
מטליכין זבל בשדה או בעיקר האילן.
מעדרין, חופרין. מזבלין
ירושלמי מעבירין את הזבלת
כלומר אם יש לאילן זבלת יתירה
ממנו זוזיכה. ירושלמי מפרקין
בעלים כלומר משברין העלים
היבשי'. ירושלמי מאבקין, עוש'
לה אבק כלומר מטליכין אבק על
עיקר האילן. ירושלמי מעשנין
מתקנין לה כלומר עושין עשן
תחת האילן שימותו התולעים.
מסקלין, מסירין האבנים
מלשון סקלו מאבן. מקרסמין
כמו מכרסמין, שחותך בענפי'
היבשו. מזרדין, כורתין הפרקי'
העולים בראש האילן. מפסלין,
שכוטל הפסולת, ויש אומרים
מזרדין, שחותך קצת מן
הענפים הלחים ומניח מקצת.
מפסלין שכוטלין מן הכל
כדי שתתעבה הקורה מלשון ומפסול
שני לוחות אבני'. מזהמין
נותנין זבל זמים בעיקרין,
כורכין מלשון ותכריך בוץ
וארגמן. קוטמין תרגומו אפר
קטם, ויש אומרים שוגר הראשי'
כמו כקטם ראשו. ומכין את
הפגין פירות שלא נתבשלו מכין
אותן שמן ומיד מתבשלין.
ובעבודה זרה (דף כ') השם פטומי
פירא. ובברכות (דף ס') בסוף
הלכה וחכמים אומרים עד אלוה, עד
זבילא בתריתא שלמא. ובב"מ
(דף ק"ו) אמר רב יוסף דוולא
מרא וזבילא ודקוקא דבעל
הבית פירוש פלא Pala בלע"ז
(Spaten Schaufel)
הנושא' זובב ומטליכין על המת (א"כ ת'
בדומן על פני השדה (שלבים

ב' ט' ל"ו) כזבל מנדר על אפי חקלא).

זביל, Behältniß

זביל, במגלה (דף ל"א) הכי זבילי דסופרי פירוש עושין סביב הספר מסגרת של עור לשמור הספר ענין מדור הוא כמו יזבלני אישי.

זבלגן, Triefäugiger,

זבלגן, במגלה (דף כ"ד) אמר רב הונא זבלגן לא ישא את כפיו. ובבכורות (דף מ"ד) אמר רבי יוחנן הקרקנין והכסנין והזבלגנין פסולין, פי' מי שיש לו לפלוף בעיניו איכא דאמרי שיורד דירו.

זבן, Schamglied

זבן, בבכורות (דף ל"ט) נכנס הזובן והערוה של נקבה פירוש האבר שזב ממנו ועוד בלשון ישמעאל קורין זובין לאבר וכאותיות הללו' הוא זנב.

זבן, Kaufen, erwerben,

זבן, בנדרים (דף ל"א) בוביכא דרמי על אפיה פי' סחורה שקונה עוברת אלא על ידי הדחק. בב"ב (דף ל') אמר רבא עביד איניש דזבין דינים פירוש יקנה המריבות כלומר אף על פי שהוא שלו אינו מוציאה מידו אלא במריבות ודינים אקנה אותם באלו המעות. תרגום קנה זבן.

זבורא, Biene, Wespe,

זבורא, בריש גמרא דחגיגה (דף ה') מאי רעות וצרות אמר רב רעות שמשנו צרות זו לזו כגון זיבורא ועקרבא פי' כגון שעקצוהו זיבורא ועקרב ביחד לעקיצת עקרב יועיל חמימי ולעקיצת זיבורא יועיל קרירי ואילו סכנתא כמאן דמועיל לאחד מזיק לאחר לכן הן צרות זו לזו כמפורש בע"ז פרק אין מעמידין (דף כ"ח) בגמרא מתרגמא מהן.

זבורית, (Gering) 1) Trift, Weide

זבורית, בפרק קמא דבבא קמא (דף י"ג) כתובת אשה בזבורית (פירוש הפחות שבנכסים).

---

1) Ich finde die Etymologie des rabbinischen Wortes זבורית in dem hebräischen דבר (מדבר) Weide, Trift, (Micha, 2, 12, Jes. 5, 17.) denn selbst unter מדבר werden nicht nur unfruchtbare Gegenden, sondern auch jene Ebenen verstanden die sich zu Viehtriften eignen, welches durch viele Stellen der Bibel erweislich ist (Ps. 65, 13. Jer. 9, 9. 23, 10. u. s. w.) Auch das arabische דבר bedeutet Feld. Der Talmud theilt die Grundbesitzungen ein: in עידית: edle בינונית: mittelmäßige und זבורית: geringe Erträgnisse, weil letztere nur zur Viehweide geschickt sind. Die Verwechslungen von ד und ז ist bekannt und

זבורית (1 Handhabe, Griff,
זבורית, בפרק אמרו דמקואות (דף ה') המטבילו כדרכו דרך פיו צלא זיבורית עד שיהפכו על גבו פירוש המטבילו ולא הטביל בית ידו ויש אומרים צלא זיבורית פירוש לא עלתה לו נקיות וטהרה.

זג, Kern (Weinbeerkern)
זגן, בשבת (דף מ"ו) ולא בתבן ולא בזגין. ובפרק אמרו דמעשר' לא ימכור אדם את תבנו ואת גפתו ואת זגיו. ובנזיר פרק ו' וחייב על היין בפני עצמו ועל הענבים בפני עצמן ועל החרצנים בפני עצמן ועל הזגין בפני עצמן, רבי אלעזר בן עזריה אומר אינו חייב עד שיאכל שני חרצנים וזגן, אלו הן החרצנים ואלו הן הזגין החרצנים אלו החיצונים והזגין אלו הפנימין דברי ר' יהודה רבי יוסי אומר שלא תטעה כזוג של בהמה החיצון זוג, הפנימי ענבול.

זג, Glocke, (Schale)
זגין, בשבת (דף כ"ד) ולא בזוג אע"פ שהוא פקוק. ובני מלכים בזוגין פירוש במלבושיהן משום כי והחיצון זוג והפנימי ענבול (א"נ תרגום פעמון אבן זגא דדהבא.)

זוג, Paar, Joch, Gespann, Ζευγος
זוג, בפ"ב בפיאה (דף ד') שקיבל מן הזוגות פירוש הם החכמים שבפרק קמא דאבות שקיבלו את התורה מאנטיגנוס ולמטה ולפיכך קראן זוגות שהן נזכרין זוגות שנים שנים. בפ"ק דסנהדרין (דף י') בגמרא עיבור החדש, זוג בא מרקת פירוש שני תלמידי חכמים באו מטבריא כדאמרן במגילה רקת זו טבריא והפכן נשר עיכבן הממנן, כי נשר הוא המלך, דכתיב הנשר הגדול, ויש אומרים עיכבן המטר שנעצר מן השמים ועידן דברים הנעשים צלח בין חכלא וביניות, ונזכותם יצא שלום לעולם, ותמוהי ידיבי כהגון כלומר בעלי בני דוד שמתייחסים מזרע כהגון שהוא משבט יהודה ולא הניחן לדורשי זה טר אדום המושל עליהם, בעלי אסופות הם החכמים כדכתיב דברי חכמים כדרבונות וגומר בעלי אסופות נטעו לקבוע כליב

---

findet auch bei זבורה und זבורא: Bienen, Wespe, statt, weil der Radix דבר treiben, zugleicht auf das Unstätte dieser Insekten anspielt, daher auch דברות (1 Kön. 5, 9.) Flöße bedeuten.

1) Das Mittel wodurch man eine Sache hin und her trägt oder führt (Rad. דבר).

אחד זה קדש העיבור, צירת שמת בני אהרן זה קדש שב (ע"ב פרגו' ולמד קשורים וזוגא קמריון ופי' בלשון יוני שני דברי' מחוברי' הן שיהיו אנשים בן בהמות הן כלים).

זג, Scheere

זג, בפי"ג בכלים (דף י"ג) הסייף, והסכין, הפגיון, הרומח, מגל יד, ומגל קציר, השחור, והזוג של ספרים שנחלקו הרי אלו טמאין, ובפרק ד' בנגעים (דף כ"ב) כדי לקרוץ בזוג, בפ"ו בנדה ב' שערות האמורות בפרה ובנגעים כדי שיעורן בדי שיהו ניטלו' בזוג. ובס"ג דפרק המקבל חבל זוג של ספרים פי' מספרים.

זג, Schritt

זג, שש צעדים (שמואל ב' ו' י"ג) תרגום שיתא זוגין, בשבת (דף קל"ד) והיכא דזייג ליקרעיה בסערתא. ובפסחים (דף ע"ד) פי' לאו דקויתיה דזיג כווא פירא לא אכלי. ובחולין (דף ע"ו) כיון דזיגי אף על גב דלא חוורי אמרי רבוותא דלית הלכתא כמר בר רב אשי לא בגלוי ולא באפוכי שבועתא וסימניך הפך לבן כלומר אפוכי שבועה וחיוורי דגלדי. ובנדה (דף כ"ד) ההיא שפירא דאתאי לקמיה דמר שמואל ואמר ליה הוא השערה מפאי גיסא וחזייה בסידך גיסא אמר אם איתא בולד הוא לא הוה זיג כולי האי פי' נגלל. ורמב"ם קרבו תרגום ירושלמי ושוג בני גווה, ר' נמים תרגום ירושלמי שוג במ (ע"ב תרגום בפסוק בשבת הכי אחשורוש בני זוגיתא פי' מרחץ

זגא, liegen, legen, stützen, Bett, Sessel, Stuhl, זוגא

זוגא, בכתובות (דף כ"ח) הוינן בי מר הוה זגינן אבירה דהדדי. ובשבת (דף קכ"ב) הנך לבני דאשתיור מבנייא שר לטלטולינהו למיזגא עליהו. ושם (דף קי"ט) לא מזגייכא רישי אבי סדיא כמה דלא מהפיכנא בזכותיה פי' לא שכבתי על המטה. ובסנהדרין (דף פ"ה) ישן דזגא עליה פי' כשהיה ישן סמך עליו והסב עליו, ובמעילה (דף י"ד) דלמא בעי למיזגא, וזמ"ג ם עליהו ואשתכח דקא מעיל בקדשים. ובב"ק (דף ט') לא צריכא דיזגא מיזגא. ובל המרכב (ויקרא ט"ו, ט') ת"י, וכל זוגא ומרכבא.

זגא Toga, (ein römisches Gewand)

זגא, בבראשית רבה (פרש' כ"ו) בנקד חור עובדא הוה בדרומא דהוה תמן חד פונדקי דהוה קאים לבית זגוי בליליא (ע"ב בעירובין המוצא תפילין (דף ק') זנכינא ליך זיגא דמטו ליך עד כרעיך פירוש לבוש).

זגג Rein, lauter seyn (wie זכך)

זגג Glas, זגוגיתא, Glasarbeiter

זגג, בע"ז (דף כ"ג) אייתי קנא דזגוגיתא תבר קמייהו ואתגליבו (לא מצאתי שם). בפסחים (דף

לה) ובמועד קטן (דף י"ג) וכום מינית הזוגג. ובבבא קמא (דף ל"א) נקדיס והזוגגים שהיו מהלבין א אחר זה. ובבבא בתרא (דף נ"א) ואלימרין ושל זוגגין תלויה באויר נ' ספחים. ובכלים (דף כ"ח) פרק כ"ד, של זוגגים שמלה טמא ה. פירוש עושין מלאכת זכוכית פירוש קנא דזוגוגיתא קנה של זכוכית חשוב ויקר (א"ב תרגו' זהב וזכוכית דהבא וזגוגיתא).

זגדום, Ungleiches Paar, זגדום, בבכורות (דף מ"ה) עיני שמש והזגדום והגירן פירו' נגמרא מקוי רב הונא חדא מדידן וחדא מדידהו עינו אחת דומה לשלנו ועינו אחת דומה לאותן שעיניהן משוכות. ועוד פירש נבריתא שגביני אחד שחור ואחד לבן, מ"ט תנא כל זוגא דלא שוי להדדי זגדום קרי ליה פי' זוגן דום. זוגן שני, דום שכיסן כלומר הזוג של עינים או של גבינים בשני ענינים.

זגתא, Gluckhenne, זגתא, בב"מ (דף פ"ו) אמר אמימר, זגתא איכמתי בפטימתא דמשתכחא ביני עלרי דלא מציא פסיא קניא. פירוש תרנגולת שחורה המפוטמת המצויה בין היקנים ואינה יכולה לפזוט הקנה מרוב שמנה. ובבכורות (דף ח') איתו ליה תרתי ביעי הי דזגתא חיורתי הי דזגתא אוכמתי. ועיש עלבניה תנחם (איוב ל"ח, ל"ב) וזגתא על אזרותא. i)

זד, Ein Gericht bereiten, זד, סוטה (דף י"א) מאי דכתיב כי בדבר אשר זדו עליהם? בקדרה שבשלו בה נתבשלו. מאי משמע דהא זדו לישנא דקדירה הוא? דכתיב ויזד יעקב נזיד. ובסנהדרין (דף פ"ט) דמי יוקיה תנא ופי

---

i) Unter עש (Hiob, 9, 9,) und עיש (Hiob, 38, 32) verstehen, viele einen **Planeten** mit seinen **Trabanten**. Wahrscheinlich ist es der Arcturus; ein Stern erster Größe im Gestirn des **Bootes** der bey den Alten als **Vorbote der Witterung** immer von den Schiffern beobachtet wurde. Der Chaldäer übersetzt עיש: זגתא **Gluckhenne**, **Luther** übersetzt כימה die **Glucken** worunter er das **Siebengestirn** verstehet. **Adelung** in seinem **kritischen Wörterbuche**, bemerkt im Worte **Gluckhenne**, neben jener Übersetzung des **Luther**: Aus dem Kaiserberg hingegen erhellet, daß man zu Strasburg zu seiner Zeit den **Polarstern**, die **Gluckhenne** genannt hatte. Die Alten die — wie schon erwähnt — den Auf- und Niedergang des Arcturus als Vorbote

יזיד היא. אמר ליה רב מרדכי לרב אשי מאי משמע דהאי כזיד לישנא דבשולי הוא? דכתיב ויזד יעקב נזיד. ובחולין (דף ל"ד) איתיביה רב המנונא לעולא מהא דתנן בפרק ב' בטהרות (דף פ"ד) הראשון שבחולין טמא ומטמא, השני פסול ולא מטמא, הג' כאוכל בנזיד הדמע פי' תבשיל שיש בו שמן של תרומה כי התרומה שנתערבה בחולין נקרא דמע (עיין ערך דמע).

זדיהו, (S. den 2 Theil. S. 521. Anmerkung. 1)
זדיהו, במנחות (דף פ"ו) אתי אלח' ארכו ז' טפחים ורחבו ד"ט וקבועותיהן ד' אצבעות והיינו זד"ד לפס הפנים ארכו י' טפחים ורחבו ה"ט וקרנותיו ז' אצבעות וסימנו יה"ז.

זדנו, (Siehe מזדנדין)
זדנו, עיין ערך מזדנזין.

זה, (Siehe זהר)
זה, יומא (דף כ"א) זיהרא דמשחא קשה משחא פי' חמות השמש אחרי שבר ועבר השמש מאותו מקום ושימניך דכא דחלא כלומר אסר שמריק החומץ משכו ריחו חזק יותר מן החומץ עצמו (א"ב בנוסחאות וגמא כתוב).

זח, Schimmer, Helle,
זה, בברכות (דף ס') זיהיא פוא דעבר ומאי כדעבר הוא כמי פי' אזו הוא שמתרפא (בנוסחאות דדן — דף כ"ח ע"ב — כתב זדוירה).

זה, Hochmüthig seyn,
זה, בסוטה (דף מ"ו) משרבו זהוהי הלב רבו מחלוקות בישראל. ובחולין (דף ז') ואמרי לה - אין מזהיפין - אותו פירוש עניין גבהות. שהבו לפניו לבנכם ת"י שדו קומה זהוהי לבכון (א"ב בנוסחאות דידן כתוב זחוחי).

זהב Vergoldet seyn (roth werden)
זהב, בחולין (דף כ"ב) מאימתי התורין כשרין משיזהיבו (א"ב פירוש רש"י שיהיו כנפי גופן גדולים ואדומים ומוזהבים כזהב).

***זהבי**, Goldschmi
זהבין, סוכה (דף כ"א ע"ב) ולא שאו זהבין מעודרין אלא זהבין מפני עצמן, פירוש צורפי זהב.

זהרין, Lockere Gesellen, Wüstlinge,
זהרין, בויקרא רבה נרים אחרי מות, רבי לוי פתח אמרתי להוללים לשערבבים אלו שלבן מלא עלקליות רעות, רבי לוי קרא יתהון והייכא אלו שמביאין אללי לעולם.

---

der Witterung erkannten, durften ihn mit Recht Gluckhenne nennen, weil auch das Glucken oder Krähen des Huhns, Vorbedeutung der Witterveränderung seyn soll (S. Funkes Kunst und Naturlex. Th. I. S. 1152.

פירוש שמקים בכל עת, (בשאלתות דידן כתוב אלליא).

זהם, Besudeln, beflecken, Unflath, Schweiß.

זהם, בכתובות (דף ע"ה) והשכן על אלו מומין הזקן והחולה והמזוהם. במדרש ואם מן הלאן פרע לזקן לחולה ולמאהם. ובע"ז (דף ק"ג) לא מזדהמנא באפי גברי. וביבמות (דף כ"ו) בשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא. ובריש גמרא דפרק יש בכור לנחלה (דף מ"ו) אפילו למאן דאמר אין זוהמין את הולד לוי פסול מיקרי. ובחולין (דף ק"ה) מים אחרונים אין נוטלין בחמין מפני שהחמין מפעפעין את הידים ואין מעבירין הזוהמא. תלאתה בה (יחזק' כ"ד ו') תרגום דזוהמתיה ביה. מזוהמין את האילנות בס"ב בשביעית (משנ' ד'). בע"ז (דף ל"ה) תרי זיהומי הוא חד לאוקומי חלבא וחד לאברויי חלבא ואסור.

זהמא, Schweiß

זהמא, זוהמא דמשחא בעל הערוך גרס זיהא עיין ערך זה.

זהר, Scharlach

זהר, בשבת (דף כ"ג) ולא בזהורית שבין עיניו פי' לשון של זהורית שתולין לסוס משום נוי, ביומא (דף ל"ט) והיה לשון של זהורית מלבין. ובנדה (דף כ"ה) ושני וריבותיו כשני חוטין של זהורית. ובבכורות דמי שמא כיפי קוטא דזהוריתא דבדים דומה. ובפרק כ"ג בכלים (דף כ') חוץ משל ארגמן ושל זהורית טובה. ובסוף גמרא דסוטה (דף מ"ט) אלו קוסת קתנים זהורית מוזהבת.

זהר, Schimmer, Glanz

זהר, בפסחים (דף י"ג) ובסוף גמרא היו בודקין בגלוהא הוה קאי וזהרורא הוא דחזא. תב"מ (דף פ"ד) וההוא זהרורי מעין שופרי' דרבי יוחנן. ובקדושין (דף פ"א) נפל זיהרא באיפומא.

זהר, Mond

זהר, השמש וסיהרא תרגום ירושלמי שימשא f.

זהר, Geistesgegenwart, Vorsicht

זהר, בעבודה זרה (דף כ') מכאן אמר רבי פנחס בן יאיר זהירות מביאה לידי זריזות מפורש בפ"ק דשבת ירושלמי (שם, ובשקלים (דף ו' ע"א) לא מלאתי הגוסס כזה כי אם פתח בזריזות).

זהרא, Grundsteuereinnehmer

זהרא, בבא בתרא (דף נ"ה) והני זהררי דמתא ארעא לטסקא זביני זביני, פי' זהרא כבר פי' בערך בסחן, ופירוש זהררי הממוני' מן המלכות לקבל טסקא דפרדיסי שמם כן, ואם טריק מרים דפרדיסא ולא פרע טסקא ואתו זהרורי ולא מגבהי ליה, דינא דמלכותא למאן דהוא פרדיסא ולאשתרועי טסקא, ומאן דזבין מיכיבו קנה, והני מילי לטסקא, אבל לכרגא לא משועבדי ארעיה, כלומר

דינא דמלכותא דכרגא אקרקף גברי מפא והוא בלשון פרסי סוס.

זהרא, Gift

זיהרא, בע"ז (דף ל'.) כא מוסיף זהריה קל"ש. ובחולין (דף כ"ח) קמ"ל דאיכא לדרוסה אלא לבסוף דזיהריה בהדי דשקיל ליה לפיחיפיה הוא דשבקיה. ובגיטין (דף פ"ה) אי מליא זיהרא שדתיכבי לנהרא. ובנדה (דף כ"ז) נהי לדרוסה דזיהרא נפקא דמעתה גופה לא נפקא, פי' זיהרא ארס.

זוגא, (זוזא Siehe)

זוגא, עיין ערך זווא ענף ב'.

זווא, Scheere, Doppelmesser

זווא, במגילה (דף י"ו) איתי זווא מבינשי' וקא שקיל ליה במזייה פי' הייכו זוג של ספרים. בב"מ (דף קי"ו) ובב"ב (דף כ"ב) ובשבועות (דף מ"ו) רבא אפיק זווא דסרבלי ושפרא דאגדתא מיתמי בדברים העשוים להשאיל ולהשכיר. ובעבודה זרה (דף ע"ה) אי הכי אפילו זווא דסרבלי כמי אמר ליה רבא כלי תשובה אמורין בפרשה פי' שני סרבלים. ובשבת (דף כ"ו) ובסוכה (דף ד') אתמר רב ורבי חנינה ורבי יוחנן ורב חביבה מתנו בכוליה סדר מועד כל כי האי זווא חלופי דבי יוחנן ועיי' רבי יונת בברכות (דף כ"ג) רבי יוחנן ו יהושע בן לוי ורבי אלעזר ורבי יו בר' חנינה פי' כמלאו אחרי זוגי יוחנן וריב"ל זווי קדר' שנ' ור' יו בר' חניכ' זווא חד, חד מה זווא, וחד מהאי זווא, כו רבי יוחנן ורבי אלעזר ורבי יהו ור' יוסי או אבא רבי יוחנן ור' יו ור' יהושע ור' אלעזר (בכל המקומ שהביא הערוך פה כתוב בנוסחי דדן זוגא). בכתובות (דף ע"ל אם תמלא לומר זווי זווי קתנ בשבת (דף קכ"ט) לא משום דק מאדים בזווי פי' יום ג' יו מאדים ב' פעמים בזווי בשעת ובשעת כ"ב משום הכי קיימינן לשב כי מאדים ממונה על הדם, זה ר"ח ז"ל.

זווא, (x) (G. M.) ava

זווא, במ"ק (דף כ"ח) תנ לכו זווא דמן הלייב. ובכד (דף כ"ח) וכן כי אתא זוו מהלייב פי' שם אדם.

זווג, Gespann, och

זווג, בב"מ (דף פ"ג) המזווג שבלי פי' מזווג נותן העול על כו שור וחמור פטור. שם עגלות תרגום עגלן מזווגן (א"ב פיו

(x) בענין זה קבלתי הערה אחת מאת הרב המובהק וכו' מהורג"ד הנזכר. בת שני ערך דשנא בהספרים וז"ל: ונדה (דף כ"א ע"ב) וכן אתא זוג דמן הלייב ואתא ואייתי מתכותא וכו' ופרש"י זוגא ב' תלמידי חכמים וה נב"ם זווא, גרסו זוזא בשם הערוך (פ"ל שם זווא) שם חכם, וה פגאון שסוק"יסיק על סגלין דבן כפן ודלא כרש"י, דלפרש"י אלא אם

בלשון יוני עול רבועה או מאל המקבל במד בהמות).

זוודא, Reisevorrath, (hier im Bezug d. Lebensreise, Sterbekleider) זוודא, במ"ק (דף כ"ז) תכריך בית אבא זוודתא לאידך. ובערכין (דף מ"א) למאי נפקא מינה למשמושי ליה, זוודתא פי' תכריכין. ובר"ה (דף י"ז ע"א) פירש"י ד"ה לביתו לי' זוודתא הכינו לו צדה לדרך, מה פי' צדת המתים? תכריכין.

זוודא, Vorrath Speise, זוודא, בכתובו' (דף כ"ז) אמ' זוודין קלילי' ואורחא רחיקא פי' צידה מעוטה והדרך רחוקה (א"ב תרגו' צידה לדרך זוודין לאורחא).

זוודא, Sack, Vorrahtsbeutel, זוודא, בקידושין (דף י"ח)

ואייתי בידי' קצת דס"ל אתו ואייתו בידייהו עכ"ל הגליון, ומיהו שנעלם מהגאון המגיה ומסייעי' דרים פ"ב דר"ה אם אין מכירין אותו משלחין אחר עמו, ומפרש הש"ס מאי אותו? אותו זוג, ומאי אחר? זוג אחר הרי לפנינו דזוג לשון יחיד? עכ"ל — ועתה אחוה דעי גם אני שגירסת הערוך נכונה כי הנה העד שהביא הגאון מהור"י פיק נר"ו, וזאת התעודה נמצאת בספר סדר הדורות (דף ל"ב ע"ד) דפוס קרלסרוא וז"ל: "ועיין בערוך ערך זווא מביא הרבה מקומות בש"ס דזווא הוא שנים וכל המקומות שמביא הערוך בש"ס שלנו כתוב זוגא ומקום שמביא זווא, ונראה כפי הערוך דזווא או זוגא (במ"ק ונדה) הוא שם חכם ולא לשון שנים מדאמר תנא להו זוגא (פי' זווא לגרסת הערוך), הל"ל תנו להוא לשון רבים, ע"כ. ועל הגאון בעל סד"ה התמי' נפלאתה ביתר המביא בחותו עכין תלמוד סנהדרין (דף י"ב ע"א) שלחו לי' לרבא זוג בא מרקת וגם גם הערוך כתוב שני תלמידי חכמים (עיין ערך זג Ζευγος) וכתוב בא לשון יחיד? אמנם מי לא ידע ולא יבין את זאת כי זוג נ"י הוא הלא מצינו בכמה דוכתי אין הלכה כאותו זוג (עיין ביצה דף י"ז ע"א, נדרים דף ע"ו ע"ב) וגם זוגא, בתרגום זוגא כחדא (תהלים ס"א ז') זוגא חד (מלכים ב' ט' כ"ה) וכל זה אין לנו להוכח — אני יכתן קודם נעים אם אכתבו מדברים מזוג אחד שהוא בא או שאין הלכה כמותו או שאין משלחין זוג אחר עמו, דומים אנו שהם כלמדים יחד נהליך או נתמעה והוא חיבור גופנית כמו זכר ונקבה ברא אותו אבל בזמן שהם מדברים וגוזרו אמר א"א אגב יקלם נראה כאחד ויוצא מאחד לכן הל"ל תנו להוא והעד בסנהדרין שם זוג בא מרקת (ל"י) ותפסו נשר ובידם

ההוא גברא דקדיש בזוזא
דאודי פי' שק שמשימין בו כל דבר
קורין בלשון ישמעאל מאוד.

זוז, (1 Zεύς
זוז, בשבת (דף ס"ו) לאתויי בת
יומא ליסקול זוזא אורחא פירוש
זוז של כסף לרוק. רבע שקל
כסף תרגו' זוזא חד דכספא
פי' שקל של תורה, הוא סלע
וכן תרגום שקל, סילעא, ויש
בו ארבעה דינרין, ודינר
וזוז אחד הן, שקל דרבנן
הוא חצי סלע ויש בו שני
דינרין קדגרסינן בב"מ (דף
מ"ד) תנן במעשר שני בפ"ב הפורט סלע
של מעשר שני בית שמאי אומרים
בכל הסלע מעות, ובית הלל
אומרים בשקל כסף, בשקל
מעות. בחגיגה (דף ה') זוזי
לעלמא לא שכיח לתיובתא שכיח פי'
המשליך מעות לעני בשעה שהכונס
עליו ומלוה אותו לו ונוגשין בא...
ולוקחין הממון, וכי מסתלקי הוי
בא ונוגש אותו בכל יום, הייני
דאמרי אינשי זוזי לקנות התבואה
איכא מלוי ולמי שתולין אותו והכונסי
מלוי (א"ב פירוש בלשון יוני ש
אליל על כל האלילים
ולורתו כתבע' במטבע
הנקרא על שמו ולכן רבי מנחם בן
סימאי בצורתא דזוזא לא
הוה מסתכל בריש פרק דרב
ישמעאל במסכת ע"ז).

זוזא (2 ...ngurienstein (Opal)
זוזא, תרגום ירושלמי לשם
שבו ואחלמה זוזין ובירולין וזמרגדין

דברים (ל"ר) ובירושלמי מ"ק דף פ"ב ע"א זוג בא לפני רבי בשפו
ובכטילת לפרכים והתיר להן ע"ש, ובתענית דף כ"ט ע"ב יומא חד עדר אבי
זוגא דרבנן לאבדקיה אותביכהו ואכליכהו ואשקיכהו ויה
להו בספתקי מלילא וקמו ונפקו ליה לשוקא, וד"ל. והלא ידענו שגם זוגא
שם איש בירושלמי סוף מסכת מעשרות זוגא קריבי' דרבי אבא בו
זבדא ובודאי זוגא דמן הדייב שם איש' הוא ולכן נזכר שם עיר
להבדילו מן זוגא דקסרין שמביכו בירושלמי דמאי דף כ"ב ע"ג ר' יונה
בר אלעזר בשם זוגא דקסרין ע"ש וק"ל וכאמן העד שהביא הסרח"ד
ואחריו הגאון מהור"י פיק—.

1) Eine Münze mit dem geprägten Bildniße des Jupiters.

2) לשם (2 M. 28, 19,) übersetzen die LXX λιγύριον und die Vulgata Ligurius. Theophrast und Plinius finden diesen Stein ähnlich mit dem Karfunkel der einen feuergleichen Glanz von sich wirft. Epiphanius und Hieronymus halten ihn für den Hyazinth, Andere für den Opal; das זוזא

זוי, Erker, Warte, Schauwinkel

זוי, פתיק אל פני פתיק (יחזקאל מ"ב ג') ת' זוית לקביל זוית (וכן מלכים ס' ז' ד') מחזה אל מחזה תרגום זוי לקביל זוי.

זיק, Angeschwollen, aufgeblasen, voll

זיק, חולין (דף קי"ט) אמר להו ת נחמן זויקו ליה כאלי פי' עשו הכאל מלא מן החלב כמו זיקים מלאים.

זיקן, Angeschwollener

זיקן, בע"ז (דף ל"א ע"ב) בני ארמאי זוקני פירש"י נפוחים ועיין פקודים בחולין (דף קי"ט נ"ג) פירש זויקו שפודו תנו לו כאל בשפוד ועיין תוס' שם ד"ה זויקו.

זיר, Schielender

זיר, בבכורות (דף מ"ד) זוויר דמזוורן עיניה פירוש שנוטרין עיניו (ולי נראה שהוא מלשון סור שעיניו נטוית עין אחד נוטה לימין ואחד לשמאל וכן תרגמתי).

זית, Winkel

זוית, במ"ק (דף י"ח) אמר אביטול אפרא משמיה דרב שפה מזוית לזוית הכתה כל שמעכבת, פירוש שפה עשויה מזוית לזוית כלומר אם צריכה כולה תיקון שרי אבל מקלתה לאו. הכתה כל שהיא מעכבת פירוש אם עשה שפתו וחסרה מקלת שאינו עשוי מותר ליטלו כי מעכבתו באכילתו וכיוצא בו ומשום זה כלער שרי.

זן, Bünden (Siehe אזא)

זן, בבראשית רבה (פרש' ס"ד) ואלא בראשן אדמוני אנא קלוון דתאזין בני פירוש כמו אזא יתורה (ע"ב שיבער ויקס המרקן כמו ואתוכא אזה ימירא בדניאל, ועיין זה הערך).

זן, (Siehe תזן)

זן, בשבת (דף י"ד) אמת לא דמיא אלא לסיפר דתנן בפרק ד' במכשירין (דף ס"ד) כתבה תחת ארובה מים הכתוזי' והלפים הרי זה בכי יותן, ובפרק מ' זדק את האבן לבור לידע אם יש בו מים הכיתזין אינן בכי יותן, ובפרק השוחט (דף ל') התיז את הראש בבת אחת. בסנהדרין (דף ק"ב) וידח ירבעם את ישראל מאחרי ה' אמר ר' יוחנן כשני מקלות המתיזות זו את זו פירוש כשני מקלות כשאדם מכה זה בזה ומתיזין למרחוק כן הדיח ירבעם את ישר' מאחרי ה' כענין ססיך המו (ע"ב ערבו תזו).

זח, Berrücke

זח, בכתובות (דף י') הייכו מזיח הייכו מכפר, מזיח גזירות

---

des jerus. Targums scheint sich mit der ersten Idee zu vereinigen, weil das chaldäische זוז so wie das hebräische זיו Glanz, Klarheit bedeutet.

ומכבד עוכות. בכתובות (דף ס"ז) בבא משכון ושול כדי שתזוח דעתו עליו, ופירוש מלשון ולא יזח החשן (א"ב תרגום ואנפי לב וזחוחי לבא פי' גבהי לב ובעל הערוך גרס זהוהי עיין שם).

זחל, Fliessen

זחל, בפ"ז בעדיות (משנה ג') ובפרק ה' במקואות (משנה ה') העיד ר' צדוק על הזוחלין שרבו על הנוטפין כשרין. ובשבת (דף ק"ט) כל הימים מטהרין בזוחלין ופסולין לזבין ולמצורעי' ולקדש בהן מי חטאת. ובזבחים (דף כ"ד) ובפ"ז בעדיות (משנ' ד') העיד רבי צדוק על הזוחלין שקלחן בעלי אגוז שהן כשרין. בשבת (דף ס"ה) ובנדרי' (דף מ') ובבכורו' (דף כ"ה) דאמ' שמואל אין המים מטהרין בזוחלין אלא פרת בימי תשרי פי' בערך טף.

זחל (S. אסכרה Anmerk. 4)

זחל, בחולין (דף ס"ה) תנו רבנן אין לו עכשיו ועתיד לגדל לאחר זמן כגון הזחל הזה מותר. אוסף החסיל תרגום כמה דמכנשין ית זחליא, כי אם מלאתי' אדם כילק תרגום כזחלא, יתר הגזם תרגם מותר זחלא.

זחל, Glänzen

זחל, בפסיקתא דפרה זחלין אפוי דבר פדא פירוש להבו פניו.

זט, Grund

זט, בפרק כ"ג בכלים (דף כ"ח) קדרס טמא מפני זוטו. ובפרק ח' בכלים (משנה ט') העושה בגד מן הקדם טהור, מן זוטו טמא. ובב"מ (דף כ"א) בזוטו של ים ובשלוליתו של נהר אף על גב דאית ביה סימן רחמנא שרייה. ובעבודה זרה (דף מ"ז) המבטל מן הגיים ומן הנהר ומזוטו של ים ומשלוליתו של נהר הרי אלו שלו. ובריש מגלת איכה וכרוך הגלגל אל הבור זה גלגל שהיה זוטו של עולם פי' קרקעיתו ותחתיתו.

זט, Kehle! ζηθι

זט, בברכו' ירושלמי פ' כיצד מברכין (דף מ') אמר רבי מונא הדא אמר דעטש גו מיכליה אסיר למימר ליה זט בגין סכנת' דנפשיה פי' שלא יקדים קנה לוושט שאין זה הבליעה כנוי, זה פי' יקי'.

זיטא, Sieben, ζητα, 1)

זיטא, בבראשית רבה (פרש' ד') ויאמר ה' אלהים, הרבה ארבה בעון קומוי רבי אבהו מנין שהנולד לז' חי אמר להון מדידכון אנא ממטי לכון זיטא אפטא איטא אוכטון

---

1) ζητα bedeutet als Zahl: sieben und ist in der Reihe des griechischen Alphabeths der sechste Buchstabe, eben so ητα als Zahl: acht und als Buchstabe der Siebente. (S. אכטו 1 Thl. S. 64 u. אפטא Das. S. 152).

פירוש: זיטא יקי! אפטא שבעה ובאותיות שלהן הי׳ קורין אותה זיטא כלומר בן שבעה יקיה, איט׳ ימות או קמון. שמזכה ובאותיו׳ שלהן באיטא היא במקום הח׳ שלכו כלומ׳ בן שמונ׳ ימות. (א״נ בלשון יוני אות זיטא שקול׳ במספר שבעה ואות איט׳ שמנה. ורפי׳ ברורה זה שביוני׳ לקחו מספר האותיות מן העברים אחר אשר זיטא להם אות שמין ואיטא אות שביעי, אך במספ׳ זיטא איטא, כמו זין חית, ופירוש מלת זיטא תחיק ופירוש מלת איטא השקטה ואנדרון הם כנבהילך באפטא אשר פירושו בלשון יוני שבעה חי, הנולד בחודש אשר פירושו שמונה הולך לאבדון).

זטויטום, Lebendig-todt moralischtodt z), זיטויטום, בג״ר (פרש׳ ל״ה, ופרשה ל״ח) הסיר קונעתו ועשאו זטויטום ובמי שהוא מת דמו מותר ושמו מותר׳ פי׳ קונעתו אשתו ודוגמתו במדרש תלי׳ ובמדרש מגלת אסתר ותלבש אסתר מלכות ותעמ׳ בחצר בית המלך וגו׳ והמלך יושב על כסא מלכותו בבית המלכו׳ וגומר אמר לו הקב״ה רשע מה אתה יושב מבכיים וקונעתך מנחין מידאיוטא המלך את שרביט הזהב אשר בידו (א״נ פירוש בלשון יוני דל וחסר דבר מה).

זטוטי, (Siehe זעטוט)
זטוטי, מגלה (דף ט׳) וישלח את זאטוטי בני ישראל. ואל זאטוטי בני ישראל לא שלח ידו פירש רש״י שהוא לשון חשיבות, והוספות כתבו שהוא לשון חשיבות והשפלה ולאמרו לעקר עיין ערך זעטוט.

זטימא, Ζήτημα Untersuchung, Frage. זיטימא, במדבר רבה פרשת פקיד כל בכור זכר לטרפיסיטים, שהמלא אחריו דבר של זיטימא פירוש בלשון יוני חקירה ותביעה ועוד.

זטר, Klein, jung, זוטר, סדריס (דף כ׳) ומותר בבילה טורמיטא עד דמיזוטר בי היכי דפלע יתיה. סנהדרין (דף נ״ה) קוייה איזוטר בעיכיה, תרגו׳ צעיר אבבי וכבוה ועוד אכא ונסיר והוא צעיר בחילוף אותיות.

זידן, Jäger, זיידן, בשבת (דף כ״ד) מי איכא

z) הערוך ידע ערך דיטויטום כמו אשר ומפרש מלת קונע (κοιτη) אשר אין פה ערכה ותרגום, הם ראיתי חפשתי ולא מצאתי לכן דעתי נוטה לדעת החכם יוחנן בוקסדורף שהיא מורכבת מן Ζωη (ר״ל חיים) ומן Θάνατος (ר״ל מות), ולפי הנידון הקוב כמת כמו שיאמר בלועז Moralischtodt וכמו שתרגמנו.

שם המיוחד לעופות איכא שוסיא דבי זיידן, ורב האיי גאון ז"ל הי' שונה שוסא דבאזייר ן וכך פי' הכן וכולא בו שהמלכים צדין באן עופות קורי' אותו באז והאדם העוסק בהן קורין אותו בלשון פרסי באזיין ובזמן שהן יותר מאחד קורין אותן באזיירן ויש לכן שוסי' מיוחדין לשאת העופות הדורסין הנקראין באז. ודפי רבא הא דתני בן בתירא מתיר בשום, לאו בשום העומד לבני אדם הוא דהאי לדברי הכל מותר אלא בשום העומד לתת עליו העופו' כשהולכין לצייד כדי שלא ליגען לפרוח עד שיגיע למקום הציידין וכיון שמגיעין למקום, מורידין אותן ומתירין ומפריחין אותן והולכין ודורסין וצדין והן העופות כגון הכז שנקרא באז.

זיו Glanz, Heiterkeit (Gesichtsfarbe). זיו, בסנהדרין (דף ל"ט) לדזיו ליה כבר בתיה. שלם פי' לדזיו ליה במשה רבי' דכתיב ביה כי קרן עור פניו וכתיב ביה בכל ביתי נאמן הוא, וי"א כבר בתיה בן בתיה בת פרעה מפני שגדלתו. ירמי' אחי העביר עלי את הדרך, פירוש שהעביר עלי דרך בני אדם ונטל בי' והבה והלא שהן דני קנסות, פי' אסר בעיר דרך. ובכתובות (דף ס') בני זיותני בני בעלי זיו והדר. בראש השנה (דף י"א) בגמ' ונבטיעתן בקדש זיון, ירק שבו כולדו זיותני צולם. בסוף מסכת סוטה משמת ישמעאל בן פאבי בטל זיו הכהונה, ואת הזוים בהם תרגום ירושלמי זיותניא דבהון וכן בבראשית רבה. (ובדכיאל ס'ע' חזותי שנין).

זיון, Zeichen (über die Buchstaben) זיון, שבת (דף ק"ה) הא דבעי זיוני הא דלא בעי זיוני. ובמנחו' (דף כ"ט) אמר רבא שבע' אותיות צריכין שלש שלש זיונין שעטנז גץ (א"ב בתרי אותיות, ותגין).

זיז, Brett, Balken, Anhang, Dach, (Siehe גזוזטרא) זיז, בעירובין (דף כ"ח) זיז שלפני הקלון. ובבבא בתרא (דף כ"ג) זיז עד טפח יש לו חזקה פי' כגון לוח יוצא מכותל ראובן לחצר שמעון יש לראובן להשתמש באותו הזיז שיש בו טפח במה שיקפוץ ויש לו לתלות קדרים יורדים באויר חצר שמעון. ובפרק השותפין משתמש בכותליה ובזיזיה עד ארבע, פי' תרגום יליע זיזא, והן הקורות היוצאין מן הכותל לחוץ כדאמרינן בסוף גמרא דפרק מרובה י' דברים נאמרו בירושלם אין מוציאין בה זיזין וגזוזטראות משום אהל טומאה. אי נמי דלא מיתוקן עולי רגלים. ותנן בהדיו פרק י"ד באהלות איזהו הזיז? שפניו למטה, וגזוזטרא? שפניה למעלה, כלומר זיז יוצא מן הכותל וראשו כפוף למטה וגזוזטרא יוצאה מן הכותל וראשה כפוף' למעלה.

זין, Motte, Wurm

זיז, בחולין סוף גמרא דפרק ואלו טריפות (דף ס"ז) על הארץ להוציא את הזיזין שבעדשין פירוש תולעים שמם זיזין (א"ב פירוש בלשון יוני מין תולעת ואולי נעתקה מלה א מלשונינו, יאכלם סס). (ולי נראה שהוא ענין תנועה לפי שהם זזים ונעי' ממקום למקום).

זיז, Simurgh, (ein Vogel ungeheuerer Größe) זיז, בויקר' רבה בסוף אחרי מות וזיז שדי עמדי (תהלי' נ' י"א) אמר ר' יהוד' בר' סימון הזיז הזה עוף גדול הוא ובשעה שפור' כנפיו מכסה גלגל חמה הה"ד המבינתך יאבר נץ יפרוש כנפיו לתימן למה נקרא שמו זיז שיש בו כל מיני טעמים מזה, ומזה, ומזה. 1)

זיין, Verlust, Schaden, Kerker, זיין, במכסות (דף ע"ז) כי היכי דלא לימטי לה זיינא, זיינא הוא דלא לימטי הא רווחא לא בעי. (בנוסחאות דדן דיאנא) ובבתרא (דף כ') כי היכי דלא לימטי ליה פסידא. בערובין (דף י"ח) אזל רב ששת קם אבבא דבי זייכא אמר ליה גדא סוק חזא, זה דומה לאבנ בי זייכא שפירש' בערך בב (בתלמוד שלנו אין כתוב דבי זיינא).

זיין, Waffe, Wappen, זיין, בבתרא (דף ד') אם זיינך עלך ספרך כאן לא רבא וכו' פי' אע"פ שכלי זייני עלך במלכים ומדמה אתה בעצמך שאתה מלך הרי ספר יוחסך כאן ידוע שאתה עבד בן עבד ולא רך בן רך וסוף הדברי' התמיהו ואמר קלניא מתעבד ובתמיה' גרסי' הכעס' הורודוס קפצי, זה פי' גאון, ור"ח ז"ל פירש קלניא מתעבד כלו' אפקירך ואת רכושך לבני החיל כי עבד אתה. הקלנו תרגום ירושל' אזדיינו וכן חלוצי צבא.

זין, (wie viel) זין, ירושלמי דתרומות פרק בכל וכמה ליטרא עבדא מאה זוזין פי' כמו זוז.

זייף, Seichler, זייף, אחוס דמרכא זייפנא בגמ' דפרק קמא דע"ז (דף י"ח) פירו' בזבן.

זיינקי Venetische Goldmünze

1) והעוף הזה נזכר גם בתלמוד (ב"ב דף ע"ג ע"ב) והוא ההוא ציפרא דקאים עד קרצולי' במיא, ורישיה ברקיע וכו' (דחזה רבה בר בר חנה) ועלי' אמר רב אשי ההוא זיז שדי דכתיב וזיז שדי עמדי, ובשיטוי ק"ל מ' מלאתי בת' תהלי' שם (נ' י"א) דקרצולי שרין בארעא, ו' רבה בב"ח הלא קרסוליו במים שאין להם סוף שהם כפל גרון לבר כנרא וגם אחר שבע שני לא מטו אארעא) ורישיה מטיא בשמיא (ראה מה שכתבתי בספרי חלק א' ערך אורשנא בהערה ל"א).

זיינקי, בכתובות (דף ס"ו) בריש גמרא דפרק מציאות האשה, שבעה אלפי דינרי זייכקי פירוש מטבע טוב (בתלמוד שלנו כתיב סיאנקי ופירש רש"י שם מקום).

זירא, Presse (Kneipe) (v. Arab. זור zusammendrücken)

זירא, בשבת (דף קכ"ג) הכל מודין בסיכי זירי ומזורי כיון דקפיד עלייהו מייחד להו מקום, פי' סיכי הן יתידות המוכנין לנער בהן משי וכדומה לו, תרגום יתידות, סיכי. זירי כלי עץ כגון קרשים שכובשין בהן את הבגדים כדתנן מכבש של בעלי בתים. מזורי כלי עץ שהכובס מכה בו את הבגדי' על האבן בעת שמלבנה אלו כולן קפי' עליהם שלא יתעוותו או יפגמו שאם יפגמו יקרעו הבגדים והמשי לפיכך מסיח דעתו מלטלטלן ונעשו מוקצים ועל כן אסור לטלטלן. וכן הוא מפורש בתלמוד ארץ ישראל (בריש פרק כל הכלים) בזירא דיעצר ביה, במזורא דחביט ביה, בזוכבא די כתיש ביה, (וכן פי' רש"י שם ובע"ז (דף ס' ע"א) ד"ה מעצרא זיירא שהוא מכבש כמו ויזר את הגזה (שופטים ו', ל"ח).

זך, Rein, lauter, erläutern

זך, בברכות (דף י"ב) לא זכיתי שתאמר: בפסחים (דף כ"ט) זכינו שאין טומאת ידים במקדש פירוש שאיכן עניין מציאה, וי"מ עניין זכות. בגיט' (דף נ"ג) אמ' רבא זכינהו רבי חנינא בן אנטיגנוס לרבנן וי"מ עניין כלום (א"ב ת' אינו פריק גבר זכאי).

זך, Jäten

זך, במ"ק (דף י') ובב"ב (דף כ"ד) אמר שמואל האי מאן דזכי זכיא ארעא לארעא קני פירוש שמכבד הקרקע ומוציא ממנה עצי' המכוסין בקרקע מסקל ומעזק הארץ (ומטהר את השדה מקיסמים ועשבים רעים).

זכוכית, Glas (Durchsichtige Materie)

זכוכית, בשבת (דף ט"ו) כלי זכוכית מאי טעמא גזרו בהו רבנן טומאה הואיל ותחילת ברייתן מן החול שויכהו רבנן ככלי חרס.

זכר, Andenken

זכר למקדש כהלל, בפסחים (דף קט"ו) פי' בזמן שבית המקדש קיים היה הלל מברך במצה על אכילת מצה, ועל המרור על אכילת מרור וכורך מצה ומרור ואוכל בבת אחת, כיון דשניהן מן התורה, אין זה מבטלת זה, אבל בזמן הזה דמצה דאורייתא דכתיב בערב תאכלו מצות, ומרור דרבנן דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו בזמן דליכא פסח אין, ליכא פסח לא, כמפורש בסוף פרק ערבי פסחים (דף ק"ב) אסור לאוכלן בבת אחת דאתי דרבנן ומבטל דאוריי' הלכך אוכל זה בעצמו וזה בעצמו

ואחר כך אוכלין בנת אחת זכר כשהי' בית המקדש קיים כיון דשהן מדאורייתא שמותר לעשות כן בכלל וכיון דכבר ברכנו וזו אכילה לזכרון בעלמא לא מברכינן עלה. ובבראשית רבה (פרש' ג') אמר רבי יצחק כל המזכיר את צדיק ואינו מברכו עובר בעשה מאי טעמא זכר צדיק לברכה וכל המזכיר את הרשע ואינו מקללו עובר בעשה מאי טעמא ושם רשעים ירקב אמר רבי שמואל בר נחמני מנין שהקב"ה מזכיר את ישראל ומברכן שנאמר ה' זכרנו יברך.

זכר, [illegible]

זכר, חולין (דף קכ"ג) מסתברא ממעשר הוה ליה למילף שכן זכר י' שמאים מרובים מרחם אדם פשוט לפני הדיבור, פי' הבכור זכר והמעשר וראשית הגז בין זכרים בין נקבות. בכור אפילו בהמה של כהנים קדוש בבכורה, אבל במעשר בהמה ובראשי' הגז פטורין. והבכור נוהג בין בבהמה טהורה בין בבהמה טמאה, אבל המעשר וראשית הגז אין נוהגין אלא בבהמה טהורה בלבד. מעשר וראשי' הגז מעט, והבכור מרובין, כי הבכור מכל בהמה נקבה, והמעשר אחד מעשרה. הבכור קדושתו מרח' והמעש' וראשי' הגז פשוטי' לאפוקי בכור דלא פשוט הוא. נתחייבו ישראל בבכור קודם מתן תורה, לאפוקי מעשר וראשית הגז דלא נצטוו בהן קודם מתן תורה, ואמרינן אדרבה מבכור הוה ליה למילף, שכן דומה לו כאילו יתום שלקחו בשותפות נתנו לכהן בקדושה ובמכירה, פי' בהמה שמתה אמה בשעת לידה, פטור' מן המעשר דיליף תחת תחת, מתחת אמו לאפוקי בכור וראשי' הגז, שנוהגין אפילו ביתום. והלקוח והניתן לו במתנה פטור ממעשר בהמה, כדתנן בבכורות הלקוח והניתן במתנה פטור לאפוקי בכור וראשית הגז, שחייבי' בלקוח ובניתן לו במתנה. בכור וראשית הגז חייבין בבהמת השותפין כדאמרינן לעיל לאפוקי מעשר בהמה דאינו נוהג בבהמת השותפין, דתנן האחין והשותפין חייבין בקלבון ופטורין ממעשר בהמה. הבכור וראשית הגז ניתנין לכהן לאפוקי מעשר בהמה דלא, דתנן הבכור נאכל לכהנים והמעשר בכל העיר לכל אדם. הבכור קדוש מרחם אמו, וראשית הגז אין צריך לקרותו קדוש, לאפוקי מעשר שצריך לקרותו קדוש. כדי שיתקדש שנאמר העשירי יהיה קדש לה' ותנן היו' עשירי' סוקרו בסיקר', ואומר הרי זה מעשר. במכירה כדתנן בתחלת מעשר שני (דף ס"ה) הבכור מוכרין אותו תמים חי, ובעל מום שחוט, וראשי' הגז נמי אין מוכרין אותו לאפוקי מעשר בהמה, דתנן מעשר בהמה אין מוכרין אותו תמים חי, ולא בעל מום שחוט, הנך תלת מעשר בהמה שנין זה מזה בקיצין, אי בעית אימא המעש' פשוט,

זולספט, עיין ערך אולספט כי כן גרס בעל הערוך.

זלתא, H a n d t u c h

זלתא, ביבמות (דף מ"ו) בהדי דדלייה לרישיה ממיא אכתי ליה זלתא דטיבי' ארישיה, ואמרי לי' זיל אמטי לבי מרך פי' קופה מליאה טיכא (א"ב בנוסחאות דידן כתוב זולטא).

זם, A n s ch l a g

זם, אבדו שמכונתיו תרגום אובדו זמיוגוי.

זמם. Sich vornehmen (z. Nachtheil eines Unschuldigen)

זמם, בחגיגה (דף י"ו) אין עדים זוממין נהרגין עד שיזומו שניהם. במכות (דף נ') אין העדים נעשין זוממין עד שיזומו את עצמן פי' עד שיזומו העדים עצמן ויאמרו להם אתם הייתם עמנו במקום פלוני באותו יום שהעדתם שהרג פלוני את פלוני במקום פלוני, ואז העדים חייבין מיתה, אבל אם יאמרו שהורג היה עמנו או הנהרג מוכחשין הן, ונעלה עדותן והרוצח פטור והן פטורין, וכן מפור' במשנה כיצד מעידין באיש פלוני שהרג את הנפש אמר לו היאך אתם מעידים וכו' גמרא מנא הני מילי אמר רבא דאמ' מקרא והנה עד שקר העד יעד שתשקר גופה של עדות, דבי רבי ישמעאל תנא לענות בו סרה עד שתוסר גופה של עדות.

זמם, Z ä u m e n

זמם, בחולין (דף ק"ז) מאי זמומי גל יעבר פי (תהלים י"ז ג') פי' אמר דוד לפני הקב"ה זממא נפלה בפומא דמאן דסני לי ולא אמרית כי האי מלתא בשבבי ה' ובשני. ובשבת (דף קי"א) אלא קטרא' דזממא גופיה פי' נוקבין ליה לחוטמיה דגמלא ומביאין יתד וקטרין ביה אפסרא. ועוד והיינו זממא וקשר של קיימא הוא ונתר הכין קטרין נההוא אפס' חבלא אריכא דמשכין ליה לגמלא ביה והוא קטר' דקטרין בזממא. ויפתח את הגמלים ת"י ושרא זממי גמליא. ושמתי בשפתיך תרגום וזמם בספוותך. ורסן מתעה תרגום וזמם דטעו. ובתרומות בפ' הזרוע (דף ב"ז) תולה כפישות בצוארי בהמה ונותן לתוכה מאותו המין כמלא לא זומם את הבהמה ולא מאכיל את התרומה, פירוש לא חוסם.

זמבליגא, (Siehe אדר)

זמבליגס, כבר פירשנו בערך אדר, (והוא מין עץ אדר ובנוסחאו' דדן כתוב מבליגא).

זמה, U n z u ch t

זמה, ביבמות (דף ל"ז) רבי אליעזר בן יעקב אומר הרי שנא על נשים הרבה ואינו יודע על איזו מהן בא, ובן היא שבאו עליה אנשי' הרבה ואינה יודעת אי זה מהן בא עליה, נמצא אב נושא בתו ואח נושא אחותו, ונתמלא כל העולם ממזרים ועל זה נאמר ומלאה הארץ

זימה, ורבא אמר לך הכי קאמר זו מה היא. ובנדרים (דף כ"א) א"ל ומאי זימה א"ל עיביד בעניכא קמא דקאימא לך, עבד, אמר ליה זו מה היא כלומ' אין אדם יודע אות' שנושא אם מותר' אם אסורה היא לו, ובסיפרי בסוף קדושים תהיו זמה זו מה היא.

זמזמי, Pfeife, Flöte (1) זמזמי, בעירובין (דף ק"ד) פי' חלילין.

זמיה, Nasloch, זמים, בב"ב (דף ע"ד) ונפק מיא מתרתי זימיה כתרי סברי דבורא פירוש יצא מים משני נקביו כשני כברות של סורא.

זמיון, Ζημια Strafe, Geldstrafe זמיון, בפסיקת' דראש השנה נפסן בגלגליות ובזמיות ; ובילמדנו בסוף אחרי מות אלו אומרין תנו זימיין ואלו אומרין חבישין ואלו מבקשין ארכונים, ואלו מבקשין גולגליות. ובויקרא רבה אל תוכו. פרשת מות וקיים אם לפסין ולאדבוכיות ולגולגליות ולזמיות ולדימוסיות את מלבש ; בסוף פרש' אשרי משכיל רבן יוחנן בן זכאי קאו בקלמיה בריש שאדבכי אקסי' מזדמין ת"ש דיבריך (א"ב פירוש בלשון יוני מס ועונש).

זמלסטר, Suppenlöffel (Ζωμος: Brühe λιστρον: Schaufel) זמלסטר, בשבת (דף קכ"ג) שלש כלים נטלין בשבת מקלוע של דבילה וזמלסטרון של קדירה וסכין קטנה שעל גבי השלחן. ובב"מ בפר' אלו מציאות (דף ל"ג) שנה רב סחור' דאסברן וזמליסטרון. ובסוף גמרא דהוריות ; והאוכל מזומליסטרות. ובפרק י"ג בכלי' (דף כ"ב) זומליסטרון שניטלה כפה טמאה מפני המזלג, ניטל המזלג טמאה מפני כפה. ובפרק כ"ה בכלים (דף ל"ז) כודות יין ושמן וזומליסטרון, פ"א זומניסטרא פי' כלי של מתכת ראשו אח' מזלג, וראשו א' כף, מזלג מעלין בו בשר מן היורה וכף מעלין בו מרק. פ"א כעין תרווד כפה דפרזלא דמסקין ביה כוור דווקא ושתלין ביה בשר פירוש זומליסטרון דין עביד תכין כלומר דין עביד תרין עיבידתא כדתנן ניטל כפה טמאה מפני המזלג, פ"א שמעביר הזוהמא לסטר (א"ב פי' בלשון יוני כף המקפל את המרק).

זמן, Brühe Ζωμος זמן של לבנים בפרק אלו עוברין הכא תרגימו מיא דקידרא פירוש מים של סובין ; (א"ב פירוש בלשון יוני

(1) Vom syrischen זאם: schallen, wiederhallen.

מרק והיה מוכן אצל פיוכים, מרק לבן ומרק שחור לטבול בהם בשר ודגים ולבשל מיני מאכלי' ואולי של צבעים פירושו של גוונים גם בלשון יוני נקרא השאור זומי והיו הצבעים נותנים שאור וסובין במי הצבע וזה הוא לפי דעתי פירוש הגמרא מיא דקורא).

זמן Bestimmen, anordnen

זמן, תרגום היו נכונים היו זמינין, ובפרט מלה זו מורגלת בהכנת קרואים לסעודה, תרגום בראש הקרואים בריש זמיניא וזה טעם ברכת הזמון).

זמר Gesang, Saitenspiel

זמר, בסוף סוטה (דף מ"ח) אמר רב הונא זמרא דנגרי ובקרי שרי, דגרדאי אסיר פי' נגרי מושכי הספינות בקרי מושכי המשואות עם הבקר והן מזמרים כדי שיהא עוזר למושכין ועיין בהו רב הונא ולא היה בהן גידופין. ובגיטין (דף ז') שלחו למר עוקבא זמרא מנא לן דאסור? שרטט וכתב להו אל תשמח ישראל אל גיל בעמים, ולישלח להו בשיר לא ישתו יין? אי מההיא הוה אמינא הכי מילי זמרא דמנא. אסיר אבל זמרא דפומא שרי קמ"ל. בחגיגה בפרק אין דורשין (דף ט"ו) אחר מאי טעמא איענש? אמר ליה זמר יוני לא פסק מביתו. בסנהדרין (דף צ"ט) רבי עקיבא אומר זמר בכל יום זמר. פירוש הזמר שמזמר בכל היום הזמירות אינן יוצאין מפיו אף מי שמחזיר תלמודו אינו שוכחו (1.

---

1) פה שמתי לי מקום לעורר קמתי על המשוררים (חזנים) בעבודת השם: הכזה שיר אבחרהו? קול צעקה באזנינו, כנוארים ילין עח, אין זה יפה קול ומטיב נגן — ומה הנה נגינתם? נגינות שותי שכר! שירי עגבים בפיהם, עורכים זמרי' ומהן שירם שירות לבן זמרת נבלים, והמשוררי' העונים ונקהלים עליהם מלפלפים ומהגים בערבוביא — הבזה יושר השיר בבית אלהים ניחוח לעלות השמימה? שירו לה' שיר חדש, השירים הנגשים אל ה' יתקדשו ובל תענשו כאחר אשר לא פסק מפומי' זמרי יוני — פלאו ורננו וזמרו כבוד שמו, אמנם אל תקחו מזמרת הארץ השפלה. זמרה דנגרי ובקרי ודגרדאי, ואל תאמינו כי כל אחד מכם כגדול כקטן נבחרים לשיר את שיר ה' ושיר ציון, שמעו תלונת בעל שלטי גבורים (פרק רביעי) על הסבלים מבני עמינו אשר האמינו שהיתה שירת בית עולמים כפה ונגינת הבלים הנזכרים במסכת (ערכין דף י' ע"א) כשירת אנשי השדה וכנגינת הרועים, ואל נא תדמו כי כל מיני השיר הנזכרים שם ובספרי דוד המלך נעים זמירות ישראל ידעום צעירי אלוים מעלמם בנקלה, לא כן בני

זמר, Den Weinstock beschneiden

זמר, בשבת (דף ע"ג) אמר רב כהנא זמר וצריך לעצים חייב שתים פירוש זומר חייב משום נוטע שהרי הנטיעה מתגדלת במקום מה שזימר ומתייפה בשירה ולפיכך זומר כנוטע ונוטע עצמו איננו אב, אלא חייב משום זורע, כי הנוטע הוא הקובע יחור או שרביט בארץ להתגדל והזורע הוא הבוחר זרעים בארץ להצמיח שיש תולדה לתולדה וכולן חוזרין על עיקר האב ועיקר הזימור מתוך שבשים של גפן.

כמה יפה דרשו ללמד חכמת השיר והזמר ברוב הטורח והעמל, כי הנה עבודת הלוים במקדש לא היתה כי אם שמירת בית ה' ופתיחת ונעילת דלתותיו והשירה והנגון על הקרבנות, הפתיחה והנעילה ידוע לעשות בלי אלמד גם אם חסרי הדעת והתבונה, אמנם לא הוכשרו לשיר טרם ששמשו וקני הלוים חמש שנים כי לא יוכלו חלקי המלאכה הזאת כי אם בקושי ובזמן רב וכמו שדרשו חז"ל (חולין דף כ"ד ע"א) כתוב אחד אומר מבן כ"ה שנה וכתוב אחד אומר שלשים וכו' הא כיצד? כ"ה ללמוד ושלשים לעבודתן, וכמאמר ר' יוחנן בערכין (דף י"א ע"א) לעבוד עבודת עבודה איזהו עבודה שצריכה עבודה? הוי אומר זו שירה! ואם את נפשכם לדעת משפטי השיר ומהותו דרשו את ספר שלטי גבורים בפרק הזכר שמה תראו שאבותינו הקדושים ז"ל ידעו כל תכליו וגמרו כל פרטיו עד חוט השערה ולא תשאו, ואתם משוררים בעיניכם ובעל אזניכם נוגנים, הלא אתם כמשחק בעינינו אז ימלא שחוק פינו אם לשורכם רנה וכל זאת בעיני ה' ויראת המקום נאדרת ועבודתכם ללעג ולקלס בגוים כמשכנו — מי יתן הקדש תחרישון! בנה אמת ונכון הזמר להבין לבבנו אל ה' להרים רוחנו ליושב מרום כי רוח קדשו שלחה עלינו כנגן המנגן וכמאמר רב מתנה (ערכין דף י"א ע"א) תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לב איזו היא עבודה שבשמחה ובטוב לב הוי אומר זה שירה! אבל נקירי דעתה כפשי מלומדי שיר ומביני נגן, זכר לכנניהו שר הלוים אשר עליו נאמר, הוא יסור במשא כי מבין הוא (ד"ה א' ט"ו כ"ב), והא דאמר מר עוקבא אל תשמח ישראל אל גיל בעמים (הושע ט') כבר כתב תוס' ד"ה זמרא דקאי אשיר בבית המשתאות, ומה לנו להשר אשיר של מצוה שרי? הלא דרכנו בכתיב מלותיו אם אנחנו מקשיבים אל מנהגיהם המתוקנים וכדרבי יהושע בן לוי (סנהדרין סוף פרק אחד דיני ממונות) ר' יהושע בן לוי רמי כתיב (יחזקאל ה' ז') וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם וכתיב (שם י"א י"ב) וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם עשיתם? כמתוקנין שבהן לא עשיתם וכו' על

זמר, Weinranke,
זמר, בשבת (דף קנ"ב) זמורה שהיא קשורה בטפיח ממלאין בה בשבת הכא במאי עסקינן במחוברת באמיה פי' זמורה אמיר של פרס, בלכ"י פנקרקע, (עיין ערך אב והערה לערך אביב).

זמר, Geräuschblähung, 1)
זמר, בפסיקתא דזכור לפי שלא היו ישראל יודעין מה טיבה של זמורה אלא והנם שולחים את הזמורה אל אפם (יחזקאל ח' י"ז) וכיון שבא עמלק התחיל לזמר' לפן. ספר אחר כיון שבא עמלק לזמרם להן ומסי לגדם מעשו וקנו שנא' הכי קרא שמו יעקב ויבסך בגרונו והוציא הזמורה פי' כיחו וכיעו. (עיין בראשית רבה פ' ס"ז).

זמר, Name,
זמר, בסנהדרין (דף פ"ג) זמרי בן סלוא זמרי על שעשה בבילה מוזרת. ובילמדנו למה נקרא שמו זמרי, אמר רבי יצחק ע' שבעל אותה רשעה כמה פעמים עד שהזמיר נגרו כבילה מוזרת, פי' שנעשו מרדיו מסוכים ורעים כבילה מוזרת.

זמרגד, Smaragd, Smaragdus,
זמרגד, כומז תרגום ירושלמי זמרגדין, ואלי כתם (משלי ד"ה י"ג) ח' ומני דזמרגדי (ס"ב פירוש בלשון יוני ורומיי מין אבן יקרה ירוקה כברתי ואולי כמלאת במדינת זמרגד) 2).

זמרגד (Ein Berg) Smaragdus (Siehe Anmerkung (2.
זמרגד, ותפלשנא ותקפס ת'הפלת בתכיף לילית מלכת זמרגד. הלשכו' שבא מלבושה דזמרגד סברו לפון.

זמית Brühe, Ζωμος

זה הוכיחס הנביא, כי מטה ותובה עלינו לרדוף אחר הטוב והישר ולהקשיב את חכמתם וללמוד מנהגיהם המתוקים — ודברים האלה בזה וכזה הם כתובים בהקדמת ספר חובת הלבבות מהרב הגדול החסיד רבינו בחיי הספרדי ע"ה, ותרם בלותי לרב' אגיד לכם דברי חכמי' הנוצרי' טעם לשבת והם אומרי' מלת זמר היא לשון כריתה וחיתוך מלשון וכרמך לא תזמור לפי שהכינוי וחלק אתיבו' את יכות שוות במיגבול הקול והעת הנקרא בלע"ז Takt.

1) Die wahrscheinlichste Bedeutung des Wortes זמורה ist sowohl Weinranke als Reis, wie זמורת זר (Jes. 17, 10). Sie ist hier als Reis (Ezech. 8, 17) passend, weil der Prophet auf den Götzendienst der Parsen anspielt, die bey dem Gebete an Ormuzd in der linken Hand ein Bündel Reisholz halten, welches Bersom oder Berseme heißt. (S. Kleuker's Zend-Avesta Th. III S. 204)

2) Den Nahmen Smaragd führen zwar jene kiesartige Ede-

ומית, בברכות (דף ל"ו ודף מ"ג)
ובנדרים (דף כ"ט) על המליח
ועל הזומית ועל הכמהין ועל
הפטריות אומר שהכל נהיה בדברו
פירוש זומית מרק שכן בלשון יון
קורין למרק זומין, ויש מפרשים
סלמוריא (ובן רש"י פי' שרמול"א
והוא Salzbrühe: Salmure.

זון Gürtel, Zona, Ζωνη
יון, בכלים בפרק שש ועשרים
(דף ל"ח) הזון והבורכייר שמחין
פירוש אבנט, ובלשון ארמית קמריא
ונעשית מכתפת ובלעז ציכגולו
(Zingulo) ולשון יון זונה, והוא
פירוש והזונות רצה, ויש אומרים
והזונות אלו כליזיין. ובילמדנו
בואתה תלוה ובפסיקתא דכהנא
ובמגילה איכה מה אעידך כשאמרו
ישראל נעשה ונשמע שלח הקדוש
ברוך הוא לכל אחד ואחד שני
מלאכים אחד להלבישו עטרה ואחד
לאסרו זוני, פירוש אזור כמה
דתימא מוסר מלכים פתח, ויאסר
אזור במתניהם. ובילמדנו בואתחנן,
אהרן התיר זוני שלו והעבירו
בניהם (א"נ פירוש בלשון יוני ורומי
חגורה).

זן, Nähren,
זן, בכתובות (דף י') מזכה להיות
זוין מקבב, פי' מזין מפרנס

steine welche gras- oder apfelgrün und durchsichtig sind, und in der Gestalt von sechsseitigen abgestumpften Säulen gefunden werden. Die Morgenländischen sind die Vorzüglichsten. die in Böhmen, Sachsen und der Schweiz gefunden werden, sind Smaragdähnliche krystallisirte Flußspathe. Mussaphia glaubt daß der Smaragd nach dem Lande (?) Smaragdus heiße. Ich kenne kein Land sondern den Berg Smaragd (Smaragdus mons) den Ptolemäus (L. IV. c. 5,) auf der Küste des arabischen Meerbusens zwischen Nechesia und Lepte extrema (jetzt Ras-al-enf) bemerkte. Vermuthlich wären daselbst die Smaragdbergwerke die Heliodorus so oft erwähnt. Olympiodorus nennt ihn Σμαραγδου μέταλλα. Wahrscheinlich ist dieser Berg und der Smaragdit (Smaragdites mons) den Plinius (XXXVI. 5,) in der Nachbarschaft von Chalcedon setzt, einerlei. Plinius verursacht seine Benennung; weil man unächten Smaragd dort findet: Der Name des Steines muß also älter als er des Berges seyn. Die gewöhnliche Herleitung ist von Σμαρασσω schimmern und ist noch unsicherer als jene des Mussap[illegible].

העולם. ובבראשית רבה (פר' ל"ס) בר עיבור, להם כמשמעו, מזון אמ' רב אשי בר אילא מכאן שכל הדברי' קרויין מזון. ובפרק י"ג באהלות (דף ס"ג) לזון את שכיו ולדבר את חבירו ולהשמיש בפותח טפח.

זן, Art.
זן, בברכות (דף ל"ג) היינו דאמרי אינשי מלי כריסיה זנא בישא, פירו' מי שאוכל וממלא כריסו עושה כל מיני רעות. בבבא קמא (דף י"ו) וישכיבהו במשכב אשר מלא בשמים וזנים מרוקחים אמר רבי אליעזר זנים זנים כלומר מיני מיני בשמים, ורבי שמואל בר נחמני אמר בשמים שכל המריח בהם בא לידי זנות (א"ב תרגום עושה פרי למיניו עביד פרי לזניה).

זן, Waffe, (Hauße)
זן, בסנהדרין (דף ל"ט) והזונות רחצו א"ר אלעזר למרק ב' חזיונות א' של מיכיהו שאמר אם שוב תשוב בשלום ואחד של אליהו שאמר במקום אשר לקקו הכלבים, רבא אמר זונות ממש וכו'. ואיש משך בקשת לתומו והכהן טעמן רבי אלעזר אמר לפי תומו רבא אמר לתמם אפי הזיונות.

זנב, Abstumpfen, beschneiden
זנב, בשבועות ב"ד (דף ל"ח) והמזנב בגפנים פי' המקוצץ מקצת גפנים להגביר כחם מלשון ויזנב, ועיקרו נופל על לשון זנב משום' זנבם ויחתכום' כדי ליפות הגפנים.

זנב, (Schweif) Ende, Ecke
זנב, בפרק קמא דעוקצין (דף קכ"ח) זנב האשכול שריקנה פירו' קנוקנה אחד של אשכול והיא עוללת דאשכול עשוי כולו קנוקנות וכל אחד מלא ענבים.

זנב Spitze, Anhang
זנב (שועל) בגמ' דפ' במה אשה. זנב לשון ביומא (דף מ"א), במכבות (דף ל"א) לא יעשנה כזנב, פירו' דקנה מלך אחד וקלדה מלך אחד. בהגדה דמגלה בא גבריאל ועשה לה זנב פירוש כל דבר שהוא יתר שאינו כמדת חבירו משאכת מכמות: שאר שמה שבעולם כוהג קרוי זנב ובזה כמלא הרבה. שתים כנגד שתים ואחת יולאת זנב, חד אמר פרולוף וחד אמר זנב בעירובין (דף י"ח), כי בודאי הדבר מחברר כי לא אמר זנב ממש.

זנגביל, Ingwer (Zangebil)
זנגביל, בברכות (דף ל"ח) וביומא (דף פ"א) זנגבילא ביומא דכפורי פטור. ובפסחים (דף מ"ב) זנגבילא רטיבא, ופלפלי אריכתא ופת נקייה ובשר שמן ויין ישן מעלו לכולה גופא. זנגב' (דף ס"ה) בגמ' ובכל דב' שמתן לתוקפיה, זנגבילי אינשי דרלין פי' דרלין עלי' שמתכן מן הבשים מארץ הין וקרין בטעמם ודומין לקנמין, והנגבילא דומה למתיכו' של עלי' והוא זיכזי"ברין דרלין לשון ישמעאל הוא ודומה לקליפי אילן ואדום הוא והוא ביכמוני (א"ב תרגום בבקוק [illegible]פרי ון עשה לו

המלך שלמה אילני זנגביל, ולא יתכן
שיהיה פירוש מלה זו בתרגום מין
תבלין כי הזנגביל שהוא ממיני
ת׳ – יבו אילן כי אם ערש עשב) e)

זנדוקא, Wächter, Hüter
זנדוקא, בתענית (דף כ״ג)
א״ל מאי עובדך? אמר ליה זנדוק׳
אנא ואסרנא גברי לחוד ונשי לחוד,
פירוש שומר בית האסורים
(כמוסחלות דרון זנדרוקנא).

זנוח, Sonicha (eine Stadt)
זנוח, במנחות (דף פ״ג) במשנה
מכמס וזנוחה אלפא לסולת (ואוא
שם מקום שסולתו מובחר).

---

e) Der Ingwer ist eine schilfartige Gewürzpflanze, deren Wurzel den Geruch am stärksten hat, fingersdick, zusammengedrückt und knotig ist. Der Ingwer erwärmt den Magen, befördert die Verdauung, und verzehrt alle Krudität en. Mussaphia bemerkt hier richtig daß die Chaldäische Paraphrase des hohen Liedes (3, 8) wo es heißt: Salomon bauete sich einen heiligen Tempel aus Bäumen von זנגביל, unmöglich die Gewürzstaude verstehen kann, weil sie offenbar von Bäumen spricht. Da er aber keine andere Erklärung geben kann; so will ich hier jene aus Fabers Archäologie (1, Th. S. 377 Anmerk. h.) mittheilen. Nach ihr sind jene Bäume aus dem Lande Zangebil oder Zanguera, und worunter das Sandelholz verstanden wird. Dieses erhellt nicht nur aus den Stellen des Abulfadli (Celsius 1. 176): Bakam sey das Holz eines großen Baumes in Indien und Zengi, (so nennen die Araber Zangueber) seine Blätter gleichen den Mandelblättern u. s. w. sondern zugleich aus der Benennung Dachendan Zengi: Zanguebarisches Holz unter welcher dieses Holz in ganz Ostindien bekannt ist. Das rothe Sandelholz ist sowohl in Indien als Persien die Zierde königlicher Bauwerke. Die Indier schmücken damit ihre Tempel aus und schnitzen daraus ihre Götzen; Das herrliche Zimmer im Pallaste des Königs von Persien welches die Schätze und Kostbarkeiten bewahrt, hat eine kunstreiche mit Gold und Perlen belegte Thüre von Sandel. Der Paraphrast verstehet daher unter עצי אלמוגים den rothen Sandel den der prachtliebende Salomo zum Tempelbau verwendete. (S. den Art. אשכרע 1 Th. S. 216 Anmerk. 1.).

זנם Vergehen, (Staatsverbrechen)
זנס, בויקרא רבה באחרי מות (פר' ס') ובפסיקתא דאחרי מות למלך שהיה משיא בתו לאירע באספילות דבר של זימיון. פ"א זעימה פירוש פסק של מיתה (א"ב בנוסחאות דידן כתוב בשורש רבס דבר של שמצה).

זנן, Zizania Lolch, abgearteter Waizen.
זונין, בריש כלאים (דף כ"ט) החטין והזונין אינן כלאים זה בזה. ובריש כלאים ירושלמי זונין מין חטין אלא שהפירות מזנין כהדא דכתיב ולא תזנה הארץ. ובבראשית רבה בסוף כ"ח לוליאני טבריא בשם רבי יצחק אמר אף הארץ זינתה היו זורעין לה חטין ומעלה זונין. אלין זוניא מדריה דמבולא אינון. ובפסיקתא כי אל ארצי ואל מולדתי אלך אמר רבי יצחק פירוש דקרקף זונין מכאן ארע פירוש ואבין כדרולו בלעג ובלשון ישמעאל זואן והן זרעוני שעורים הנמצאים בין החטים (א"ב פירוש זיזניון בלשון יוני ורומי מין נטע כמו מין דגן כולל עשבים מזופנים קודם הזרעה).

זנם, Gürtel, (wie זן)
זנס, בויקרא רבה ואת תהיה בר' פנחס רבי תנחום אמר החיל זונס שלבן כמד"א מוסר מלכים פתח, ובפסיקתא דהעומר מה ענב אפר זונסתים ועל אסקתים. פי' זונסתיה פי' מכנסים ול"א אזור כמו זונוי של מעלה (א"ב פירוש בלשון יוני ורומי חגורות אך פי' זונסתיה בלשון רומי לבוש).

זנק Hervorspringen, hervorrieseln
זנק, בזבחים (דף כ"ה) אמר לא' תבילא חבית שמונחת פתח הזינוק מים שבתוכה ושבחוצה לה פסולין. ובחולין (דף כ"ו) רבי אליעזר אומר דייה אם זינקה. ובנידה (דף כ"ט) אמר שמואל במזנקת פירוש זינוק כמו קילוח מן יזנק מן הבשן.

זנר, (זונס Gürtel)
זנר, וחגור כתנה לכנעני תרגומו וזינרא יהבת לכנענאה. ירושלמי בפרק במה אשה המריטין זונרין מלויירין כמו דאת אמר ויקח מידם ויצר אותו בחרט. בפי' ר"ח ז"ל בסוף גמרא כגמר הדין אמ' כתוב בירושלמי בחלק ויאמר המלך לרצים הנצבים עליו סובו והמיתו כהני ה', מי היו? אבנר ועמשא אמרו ליה כלום יש לך עלנא אלא הדין זונרא והדין כליבריון, פירו' בלי זין ורסן הסוס בלשון יון כך שמם, אמר ליה הא שדיפין לך כלומר אין אנו הכלין לא בעבודתך ולא בממונותיך. שלש תיבות בזה הפרק זוכי וזולם וזכר כולם אחד הן (א"ב פירוש בלשון יוני חגורה).

זסמא, *Ζωσμα*, *Ζωστηρ* Gürtel
זוסטא, במדבר רבה סוף פרשת פקוד כל זכר, אבל כשהיה אהרן עומד לבשל לובש מקורצים וזוסטא פי'

זומא או זומטר בלשון יוני סגורה וכתובת נתן לפני הבגדים כדי שלא יסנפו.

זע, Zittern, erschrecken (Donnergeroll).

זע, בברכות (דף נ"ט) על הזיקין ועל הזועות פירוש זועות גוהא וכן רעדין, רעד ורעש תרגום זיע. בפרק שלשה בשביעית (דף ל"ח) אבנים שזעזען המחרישה. ובריש ערלה זעזעתו המחרישה או שזעזעתו ועשאו כעפר פי' נענעו והריעדו.

זעה, Schweiß (jede tröpfelnde Flüssigkeit.)

זעה, בריש פ' ב' בטהרות (דף קכ"א) ובמעילה (דף כ"א) ותיה שאמרו מקבלי טומאה משקין זיעת מעטן אבל לא זיעת קופה.

ברפ"ב דסנהדרין (דף קנ"ו) זיעת נמים שיקים ומערת טפורה. ובפסחים (דף כ"ד) משום דזיעא בעלמא הוא מי תוחים ודמוחים. ובזבחים (דף י"ט) שלא יחגרו בזיע אמר אביי לא יחגרו במקום שמזיעים כדתניא כשהן חוגרין אין חוגרין לא למטה ממתניהם ולא למעלה מאציליהם, אלא כנגד אצילי ידיהם, אמר רב אשי אמר לי הונא בר נתן הוה קאימנא קמיה דיזדגרד מלכא ושפה מדלי המייני' ומתיה בידי ואמר לי ממלכת כהנים וגוי קדוש כתיב בכו כי אתאי לקמיה דאמימר אמר לי קיים בך והיו מלכים אומניך.

זעטוטי Erwählter, Magnat 1)

זעטוט, תרגום ירושלמי ואל אצילי בני ישראל ואל זעטוטי, עיין ערך אצל.

---

1) כבר כתוב בספר מאור עינים (אמרי בינה פרק ח') כי בהעתקה המיוחסת בדורות הללו לשבעים הזקנים אין בכל שלש עשרה השתנויות הנזכרות בתלמוד בבלי וירושלמי רק אחת וזה פרטן: ויכל בששי וישבות בשביעי, וירכיבם על נושא אדם, אשר ישבו הם ואבותיהם בארץ מצרים ובכנען, לא חמור אחד מהם נשאתי — ולא יותר, ואל תדמה בנפשך כי אלה זעטוטי לשון יוני היא, כן כל ההשתנויות הנזכרות תרגמו חכמינו ז"ל בלשון עברי כאשר עיניך תראינה. והנה זעטוטי לשון ארמית היא וטעמם בחורי עם כאשר לפניך בהעתקת השבעים נערי (νεανισκοις) (Jünglinge, junge starke muthige Menschen) לשון קטינות שלא יאמרו גרועים (נערים) שלבם שלהם לקבל כל הזכיות כמו שפי' רש"י ז"ל במגילה ובבבא מציעא דף כ"א ע"ב ד"ה זוטר, ונראה שהמלה הזאת אמר ילדה תרגם, עברה אל בני עבר לפי שאמינו במסכת סופרים פרק שני הלכה ד' א"ר שמעון בן לקיש שלשה ספרים נמצאו בעזרה באחד מצאו כתוב וישלח את זעטוטי וכו' והספרים האלו עברים הם אבל ההשתנות הם עבריות

זעף, Zorn, (der Elemente)
זעף, בברכות (דף נ״ט) מאי רוחות? אמר אביי זעפא פי' רוח של זעף רוח קשה, רוח גדולה באה מעבר המדבר תרגומו זעפא רבתא.

זעפרנא, (pers.) Zaeferan Safran (Siehe כרכם)
זעפרנא, תרגום ירושלמי בפסוק ומפה כי תהיה זכה ומוליק: הי כגון זעפרנא, פירוש בלשון ישמעאל כרכם.

זער, Klein, wenig, gering
זער, במיתת אבשלום כי חשך יואב את העם תרגום ארי זער יואב ית עמא (א״ב במקצת נוסחאו' כתוב ארי מנע).

זף, Borgen, leihen
זיף וטלם ובעלות (יהושע ט״ו כ״ד שמות של שלש ערים בנחלת מטה יהודה) כל המזיף טולמין לעני יתעלה, ועשרה לחם תרגומו טולמי דלחם, ועבד לוה לאיש מלוה תרגומו ועבדא יוזיפא לגברא מוזפנא.

זף, Verfälschen
זף, בנזיר (דף כ') ובסוף גמרא דסוטה (דף מ״ח) תנן התם (בפרק קמיתי במכשירין) כל הכלוק עכור אין מרבים הזיפים והלפתות, מאי זיפים? אמר רבי יוחנן דבש שמזייפין בו פי' לפי שהוא טוב הרבה ויכולים לערב בו פסולת, ריש לקיש אמר על שם מקומם כדכתיב זיף וטלם ובעלות וכיולא בדבר אתה אומר בנות הזיפים אמר רבי יוחנן בני אדם המזיפין אמר רבי אלעזר על שם מקומן כדכתיב זיף וטלם ובעלות. פי' אחר זיפין אלו דומים לדבורים וד' הן דבורין, חיפין, גזין וכרעין.

זף, (Form) Griffel
זיף, תרגום ויצר אותו בחרט וצר יתיה בזיפא.

זף, Augenlied
זיף, בבכורות (דף מ״ד) זופין דכפיתו זיפיה עיין ערך לפן.

זפלא, (Eine Münze) Safle
זפלא, תרגום בפסוק והשתיה כדת זיפלן וזוזין פירוש מין מטבע.

זפק, Kropf
זפק, בחולין (דף כ״ז) —כיקב הזפק. ובזבחים (דף ס״ה) תנו רבנן בסירה בפרשת העוף, והסיר את מוראתו זה הזפק יכול

כה מבל עבריקן. וזה מיושב קושית תוס' ד״ה אלו אשוטי אמאי לא כתבו לו ושלת אם: אגלי בני ישראל כדכתיב בסמוך? לפי שידעו שיש ספר בעזרה שכתב בו זעטוטי תחת נערי ולא רצו לשנות כ״כ. ומשקרות עינים ברואות זעטוטי במלת יוני Ζητητης (והיא Frager Forscher) כ״א כמו שהובאנו שהוא מבני ארם וגם מלכי המגברים.

יקוה בספין ויטלנו תלמוד לומר בגולתה נוטלה ונוטל את הגולה, אבא יוסי אומר נוטלה ונוטל את הקרקבן עמה, דבי רבי ישמעאל תנא בגולתה בפון שלה קודרה בספין כמין ארובה (א"ב תרגום מראתו בגולתה זפקיה באובליה).

זפת, Pech (Pix)

זפת, בשבת (דף כ') לא בזפת ולא בשעוה. ובסוף פרק קמא גם (דף ט"ו) אלמא תנן (באלו חולצין פרק תשיעי במקואות) אלו חוצצין בכלים הזפת והמור בכלי זכוכית מטפחת של זפתין ושל יוצרין ושל מפסלי אילנות אין חוצצין רבי יהודה אומר אף של קייצין, פירוש סודר שמשימים על בגדיהן הזפתין כדי לשמרן ושל קייצים לוקטי קוצין ומפרכים קייצין מקייצי פירות.

זק, Brandfackel (Komet) (1

זק, בברכות (דף נ"ח) על הזיקין ועל הזועות גמרא מאי זיקין? כוכבא דשביט ובלשון ארמית פילוסופיא זיקוקין דינור, פי' רב האי ז"ל אש שמקדחת למעלה ונראה לה אור כענין שנאמר קודח אש מאודי זיקות וברקות בערתם והעמודים של אש שנראין למעלה קיימין לביך עליהן ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם, ושביט שאמ עומד כשבט כדכתיב דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל, ובגמרא דפרק ראשית הגז ונפקין זיקוקין דינור מפומיה דרב לפומיה דרבי.

זק Verbinden, vereinigen

זק, בפרק קמא דקדושין (דף כ"ו) יושבין להן אחריות זוקקין את נכסים שיש להן אחריות לישבע

---

3) Der Komet, Haarstern, auch Schwanzstern, heißen jene Sterne die in ihren Bewegungen nicht wie die Planeten dem Thierkreise folgen, sondern in verschiedenen Richtungen am Himmel bald schnell bald langsam gehen, gemeiniglich nur ein schwaches Licht zeigen, in eine Art von Nebel eingehüllt sind, und gewöhnlich einen langen neblichen Schweif nach sich ziehen der jedesmahl von der Sonne abgekehrt ist. Dieser Schweif veranlaßte jene Nebenbenennungen die auch der Talmud von ihm braucht: כבבא דשבים worin zugleich der Doppelsinn, jenen noch herschenden Aberglauben verräth daß seine Erscheinung der Vorbote aller Schrecken sey; denn כבבא דשבים bedeutet ebenso Strafstern (Ruthstern). Der Talmud gestehet zugleich daß er das Wesen dieses Himmelkörpers nicht kenne. Es ist aber nicht uninteressant hier anzumerken; besonders da die neue Theorie über diese Körper zu der Furcht Anlaß giebt,

עליהן. בבכורות (דף ל') כל שיש
בו זיקת תרומה ומעשרות אין
לוקחין ממנו. וביבמות (דף י"ז)
שלמא קא סבר אין זיקה. ובמנחו'
(דף כ"ז) ארבע מינין שבלולב
שנים מהן עושין פירות ושנים מהן
אין עושין פירות, העושין פירות יהו
זקוקין לשאינן עושין פירות פי'
ענין קשירה מלשון אם אסורים
בזיקים, ומלכיהו' כהוגי' תרגום
ומלכיהן זקוקין.

זק, S ch l a u ch

זק, בע"ז (דף ס') רב אשי אמר
זיקא בין מליא בין חסירה שרי.
ובויקרא רבה ויהי ביום השמיני
בפרוק אילין זיקא בהדין משכנא,
ובפ"ט במקואות (דף ק"ל) ועל של
זיקין אינו חוצץ פי' נודות כמו
כד תרגום ירושלמי זיקא. ותמת
מים תרגום ירושלמי זיקין דמיין.

זק, Wind, Geist, Wetter

זק, בנדרים (דף כ"ח) לא צריכא
כגון דאיכא זיקא כסיפא פי' רוח
(א"ב תר' לדברי רוח למילי זיקא).

זק, Schaden leiden, verursachen

זק, ביומא (דף פ"א) ואיש פי
יאכל קדש פרט למזיק פי' כגון
הכוסס שעורים של תרומה וכן האוכל
תרומה אכילה גסה שמזיק ולא
נהנה. ובסנהדרין (דף ל') והתניא
רב אידי בר אבין בנזיקין דבי
קרנא פירוש מסכתא דנזיקין
מסכת חילוקה שהיה שונה אותה
קרנא (שם חכם ידוע) ומפורש
בשני דייני גזילות קרנא שקיל אסתירא
ממר, ואסתירא ממר.

זקן, Alt werden, bejahrt seyn

G r e i s, B a r t,

זקן, בברכות (דף י') לאחר
שאמרו לו זקנך מגודל אמר להן
והא כנגד המשקיתים פי' המשקית'
במגלחים ומשקותים זקנם, כנגדם
זה מגדל זקנו כלומר זה חילוף
מעשיהן וכמלא זה חולק עליהן כך
זה הטה וזה זקף. ובסנהדרין (דף
מ"ב) אומר בדיני ממונות נזדקן
הדין ואין אומר בדיני נפשו' נזדקן
הדין אלימא קא דיכא כלומר כחש
כמו זקן גדול כשאנו ונתנו בדין
כמה ימים עד שנעשה זקן הדין, כיון
שלא נתברר לנו זכות כשהשנו אומרי'
כך בדיני ממונות, ואין אומרים כך

---

daß, ein K o m e t der Erde zu nahe kommen, sie aus ihrer Bahn ver-
drängen, und ihr den Mond rauben könnte — auch der Rabbi Samu-
el als Besorgniß äußerte: „Mir sind — sagt er — die Bah-
ne des Himmelsgloben eben so bekannt wie jene nach Nehardea (sei-
ne Heimath), bis auf den K o m e t z doch soviel ist ausgemacht daß
er den (Planeten) כסלא nicht passiren darf, denn geschähe dieses
so müßte die Welt untergehen."

בגיני כהונות אלא כל זמן המאחרין בדיני נפשו' הרי זה משובח, מאי טעמא בדין? אמר רבא דינא כאומר כשאנו וכוחכו בו עד שמתגרר לאור כדכתי' בישישים חכמה. ביבמות (דף ק"ד) ושל זקן המשוי לכבודו לא תחלוץ בו, ואם חלצה חליצתה פסולה פירו' לתבריכים שהיה מנהגם לקשור בסנדלים. וכן במנחות (דף מ"א) ומודה שמואל בזקן שעשאה לכבודו שפטורה מן הציצית מאי טעמא? אמר תכסה בה והאי לא משום לאיכסויי עבידא בהכיא שעתא ודלא רמינן לה משום לועג לרש חרף עושהו. בסנהדרין (דף ס"ט) עד שיקיף זקן התחתון ולא העליון אלא שדברו חכמים בלשון נקיה. ובנדה (דף כ"ב) וביבמות (דף פ') פירוש זקן התחתון אותו מקום. בנדה (דף ס') ילדו לזקן שהיו מהלכין פירוש זקן הוא השמש, ילד הוא הדם ניטלה אלגב' מן העין דמעה ממהר' לבא פי' אגב' הוא השמש, דמע הוא הדם.

זקן Ehrwürdig, weise

זקן, זה שקנה חכמה בפסיקתא בסוף קדושים תהיו. ובבראשית רבה וגילמדנו כי בן זקונים הוא לו, שהיה זיו איקונין שלו דומה לו. בבראשית רבה (פרש' כ') וזקניו וכל יושבי ארצינו זקננו כתיב זקני אשמאי סבין דקלין כל צדיקים שנאמר בסדום צדיקים חסר כתיב, שלא היו צדיקים גמורים. ובויקרא רבה בפרשת טוב מלא כף נחת עליה זקן. זקן אהרן ובישני זקנים היו לו? אלא כיון שראה משה שמן המשחה יורד על זקנו של אהרן שמח כאלו על זקנו הוא יורד.

זקף Aufrichten

זקף, בפרק ג' בעדיות (דף ד') ובבילה (דף כ"ג) אין זוקפין את המנורה ביום טוב, ובסוטה (דף מ"ד) ובעקיבו של עם היו מעמידין זקיפין לפניהן ואחרים מאחוריהן פירו' עקיבו לסוף החיל זקיפין גבורין עומדין לפניהם ואחרים מאחוריהן, כלומר שפי שורות היו אותן זקיפין לפני זקיפין שאם גמלא מן הפנימיים יבא לאחרונים. בפסחים (דף מ') זיקפא אפיר פירוש שמחקנלין לתוכה המים ומחמילין. בברכות (דף כ"ו) ובפסחי' (דף ק"י) כינקוט זיקפא דידא דימיניה בידא דשמאליה זיקפא דידא דשמאליה בידא דימיניה פי' נתפוס נותן ידו הימנית בתוך ידו השמאלית, ונותן ידו השמאלית בתוך ידו הימנית, ואי דאיל מעיכא ביגא דיליה ליפוי אטרפא דנאריה דשמאלי', פירוש ואם מתירא מעין של עצמו יגיע בכך חוטמו השמאלית. ובגיטין (דף י"ס) כתובה משמטת רב אמ' משתפגום ואת זקיף ושמואל אמר פגמה אף על פי שלא זקפה, זקפה, אף על פי שלא פגמה. בב"מ (דף ע"ב) אם משכתגייר זקפן עליו במלוה (א"ב פירו' נתן לכסי קיום והעמדה בדין מלוה לעצותו בעל חוב שיגבה משעבדי).

זקף, Bürsten, Striegeln, **מַזְקְפְתָא**, Striegel
זקף, בב"מ (דף ס' ע"ב) מאי אין משרבטין — אמ' רב כהנא מזקפת' פי' רש"י קירלוף אשטרי"לייר בלעז והוא (etrilla) כמו שתרגמנו וכן פי' הערוך בערך חורא לפי' רש"י בנילה (דף כ"ג ע"א) ד"ה מקרצפים משמע שהוא מגררת של עץ ששניה גבוה ואין עושין חבורה כדמפרש הגמר' שם.

זקר, Springen, hüpfen
זקר, בעירובין (דף י"ו) שלא יזדקר הגדי בבת ראש. וביומא (דף ס"ז) ר"ש אומר המשלח את השעיר יכנס בגדיו וזקרו בבת ראש ומטמא בגדיו. ושם (דף ל"ח) עד שיהיו אחיו כזוקרין בבת ראש לאחוריהן. ובסוכה (דף י"ד) מסככין בנסרין כדי שיזדקר הגדי בבת ראש. ובנדה (דף ל"ו) איסור איזדקרא ומעלייה אתא פי' כפלה לאחוריה ובא הדם מן מעליים. ובויקרא רבה פ"ט הכהן המשיח, טלטלם גבר אמר רבי שמואל בר נחמני כהדין תרנגולא דיגלי מאתר לאתר מזדקר. ובעירובין (דף כ"ב) אחרים אומרים למקום שרובו כזוקר פירוש הואיל ורובו בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום, הוי ליה רגלו לגבי שאר גופו מיעוטא ופי' טפילה לגבי גופו, כי האדם למקום שהוא רובו לשם הוא כזוקר. בפרק קמא דראש השנה (דף י"ח) כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון אמר רבי יוחנן כולן כזוקרין בזקירה אחת. פ"א כולן כסקרין בסקירה אחת פירו' מביט כל באי העולם בהבטה אחת ונראין הדברים שכן מפרש רב נחמן היוצר יחד לבם.

זקתא, (Ein Thier) Sikata
זקיתא, בסנהדרין (דף ק"ח) הך זקיתא לא הוה ידע אבא מאי אכלה, חד יומא הבר רומנא ונפלת תולעתא ואכלתה, לסוף הויכא גבלין לה פירי ומתלעא ואכלה (א"ב לי נראה שהיא מין חיה שואפת רוח ויש כותבים שהיא בוזכת מרוח, תרגום רוח זיקא ושוכה מלא רוח כנוד תרגום גוד זיקא).

זקתא Stab, Stock, Ochsenstachel
זקתא, בבא מציעא בסוף גמרא דהשוכר את הפועלים (דף פ"ב) כאן וכאן זקתא איכא בדרין. ולהציב הדרבן תרגום ולאקמא זקת. דברי חכמים כדרבונות תרגום פתגמי חכימין מתילן לזקתין ולקלשנין דאלין לאלפא חכמתא לסריקי ומנדעא היכמא מלף הזקת לתורתא.

זר, Ast, Zweig, (Strohbündel)
זר, בסוף שבת (דף קכ"ה) במשנה אבל לא את הזירין. זירין דארא פירוש כשמתגדלין ומתקשין נקראין דארוי והן אחד ואחד ואינן כאגדין באגוד' ושם אגדן בחוקתן עומדין. במעשרות פרק ד' (דף ו') ובעבודה זרה (דף ס"ד) השבת והשורק וזירגן. ובב"ק (דף

ע"א) לא קשי' כאן לארעא כאן לזירין.

זר, Schwingen

זר, בשבת (דף ע"ג) הזורה והבורר והמרקד, פי' כולן מלאכה אחת שכולם מעבירת פסולת שהיא מעורבת באוכל ואינה מחוברת ואינה דומה לקליפה שצריכה פירוק או עפרוריות שצריכה ניפוי, אלא כל אחת מהן יש לה דרך כל דבר שהוא משליכו להפרחת הרוח הוא חייב עליו משום זורה ואלו נטל בידו אוכל שיש בו פסולת או עפר ונפחו בפיו זהו זורה, והבורר הוא שנוטל הפסולת מבין האוכל ומשליכו או שנוטל האוכל מבין הפסולת, והמרקד שהוא מניח האוכל והפסולת בכלי כגון נפה ויוצא בה בדי שיצא זה מזה אם האוכל דק יצא האוכל למטה ותשאר הפסולת למעלה ואם האוכל גס יפול הפסולת למטה וישאר האוכל. בנדה (דף ל"א) ארבעי' ארבעי זרית תלמוד שלא מכל הטיפה אדם נוצר אלא מהברור שבה משל לאדם שזורה מגולה בבית מגרנות נוטל את האוכל ומניח את הפסולת, רבי אבהו רמי כתיב ותאזרני חיל וכתיב ותזרני אמר דוד לפני הקב"ה זיריתני וזירותני.

זר, Verschmachten

זרן, והיה לכם לזרא לזרכא ולבוסכא פי' עיין הרחק' וכבר פירשנו אותו בערך בסן, סורה ארכי סורה אלי אל תורא תרגום אוד ריבוני זוב עשי.

זר Aufhalten; abhalten

זר, בבבא מציעא (דף ט"ז) אפשיטי' דספרא זייר ליה פי' בשביל שבירות הסופר מעכבו.

זר, Krone

זר, ביומא (דף ע"ב) שלשה זירין הן של מזבח זכה אהרן ונטלו כלומר לקח אהרן הכהונה ושל שלחן זכה דוד ונטלו כלומר זכה למלכות ונטלו. ושל ארון היא התורה והוא הגדול, כל הרוצה ליטול יבא ויטול.

זר, (Siehe זיר)

זר, בעבודה זרה (דף ס') מארא זיירא רב פפא שרי ורב אשי אסר פי' גוי שעוצר קרבנים של ישראל.

זרבוב, (Schnabel am Gefäße) Gosse, Rinne (v. זרב eingeengt seyn).

זרבוב, במקרא רבה פרשת והלא ישקעו השותים במזרקי יין רבנן אמרי בכוסות שיש להן זרבוביות (א"ב פירוש מרזבים והאותיות מהופכות וכן לדעת רבים פירוש הפסוק בעת יזרבו נצמתו (איוב ו' י"ז) מים נגרים במרזב).

זרגון, Weinrante

זרגון, כלאים דירושלמי פרקא קמא זרגון אלפת מאי כשן מכהון פטרוסלינון פירש בעל הערוך שריג גפן בערך שוף.

זָרַד, Zweigebehauen,

זֵירוּד, Behauung,

זֶרֶד Reis, Zweig

זרד, בפרק שני בשביעית (דף

ל"ה) רבי יהושע אומר בזיזורדה וכפיסולה של חמישית כך של ששים, רבי שמעון אומר כל זמן שאכי רשאי בעבודת האילן רשאי אני בפיסולו פירוש לפי שיש לאילן ענפים לחי' עת' מנוזאי סוחך מיקלא ומכית מקלא ואהו זירוד. ירושלמי בזירודה כפיסולה של חמשית כך של ששית שהוא נגרב שביעית ואפילו יותר מכן, רבי שמעון אומר כל זמן שאני רשאי בעבודת האילן רשאי אני בפיסולו עד העצרת, ובשבת במשנה בפרק הבונה (דף ק"ג) המקסם והמזרד. ובמ"ק בריש גמרא (דף ג') מכיין שאין מקרסמין ואין מזרדין ואין מכסכין באילן וכו'. ובעבודה זרה (דף מ"ט) כילד מנטלה קירסמה וזירדה. בשבת (דף קכ"ו) ובפ"ק דסוטה חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדין. ביומא (דף מ"ז) כל בכשים ארד ארדו וורד אמי עלתא לגג פירוש זרד הוא ענין עשבין כגון חבילי זרדין כלומר רבת חבילא קסמית ועלתא לגג דת"ר בשבת (דף קי"ג) המולש עשבי' והמזרד זרדין אם לאכילה כגרוגרת ואם לבהמה כמלא פי גדי.

זרד, Zerkoßener Waizen, זריד, בברכות (דף ל"ח) חילקא טרגים סולת זריד וערסן, ומפרש בגמ' חילקא חיטי דמתברי בא סים' ב"ב (חדא לתרתי) טרגי' ג"ג (חדא לג') זריד ד"ד (חדא לד') ערסן ה"ה (חדא

ל"ה) עדיניהו נקדירה מברך עליהו בורא מיני מזונות אבל היכי דשלים ליה קיטי בעיניהו דלא חבריכהו כל בורא פרי האדמה, מאי טעמי בעיניהו קיימי כדמעיקרא (א"ה בנוסחאות דידן זריז כתוב (ובירושלמי נדרים פרק ו' הלכה ב' הכוסה בנוסח הערוך זריד); ובמ"ק בסוף גמ' דפ' מי שהפך (דף י"ג) מפרש חילקא א' לב' טרגים א' לג' טיסני א' לד'.

זרד, S a n f, זרד, בסוף כלאים (דף ל"ב) ומכעל של זרד פי' מכעלי' של עור שמגיעין עד הירך (א"ב פי' זרד כמו לרדא אשר פירושו בגד עב של קנבוס, עיין ערך לרדא).

זרד, (זויר) (Stiche) זריד, בבכורות (דף מ"ד) תנא הזריד והלופין והתמיר זויר דמזור עיניה בעל הערוך גרים זיזור בערך לפן.

זרדא, Panzer, Harnisch, (v. kleinen eisernen Ringelchen) זרדא, בשבת (דף ס"ג) ולא בשריון בגמרא שיריון זרדא פירוש שיריון העשוי מן טבעות קטנות קורין בלשון ישמעאל זרד.

זרדתא, Speckerbaum. זרדתא, בפסחים (דף קי"א) דבי זרדתא שידי מאי זרדתא דמיכא למתא ילא פחתא מזיחין שידי. ובכתובות (דף ע"ט) אבא זרדתא ופירא דבורא פי'

זבלא (א"ב רש"י פירש יער של אילנות עוזרדין) (ובקידושין דף ע"ג ע"ב פי' רש"י שרבי"ר בלעז והוא Sorbia כמו שתרגמנו).

זרז, Ermuthigen, Aufmuntern
זרז, במכות (דף כ"ג) אין מזרזין אלא למזורזין. ובקידושין (דף כ"ט) בגמ' וללמדו תורה אם היה בנו זריז וממולא בתלמוד, למהר לשלקם סרגוס למזורזא.

זרז Gurt, Gürtel, Bund, Bündel
זרז, בבכורות פ' כ"ג בבלי' (דף ל"ה) לא טמאין משום מלכב הזרז האשקלוני פירוש דבר שבו קושרין החמור דכתיב ויקשרו את חמורו ומתרגמינן וזריז ית חמריה ובלעז סילא והיא סרוכ' של עץ ושיכה מלויה אלא באשקלון. בעירובין (דף י"ח) והעלה זרזי תאנים על גגו. בשבת (דף ז') אמר רב יהודה האי זירזא דקני רמא וזקפא אפילו כל היום כולו פטור. וביבמות (דף ק"ח) אמר רב כהנא הוה קאימנא קמיה דרב יהודה ואמר לי סק תיב לזירזא דקני למלוי לפרסומי מילתא פירוש משאוי של קנים או חבילא של קנים.

זרזן, (זרזיר Stiehe).
זרזן, סלת שריז וערפון בעל הערוך גרס זריז עיין שם.

זרזיר Staar, Krähe
זרזיר, בבא קמא (דף כ"ג) לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו. ובחולין (דף ס"ג) עורב זה עורב, למינו להביא את הזרזירין (א"ב מין עורב קטן ובנוסחאות גרסינן עורב העמקי).

זרזיר, Ringer, Kämpfer
זרזיר, תענית דירושלמי פרקא קמא, 1) בנוהג שבעולם זה מנקש לגפא זרזירו וזה מנקש לגפא זרזירו פירש המסרה המתאבק עמו.

זרח, Zeitigen, aufgehen (von der Sonne),
זרח, בפרק ד' דשביעית פגים

---

1) זה טעות סופר שהעתיק בעל המוסיף מספר החכם יוחנן בוקסדארף (ראה המבוא לספרינו חלק א' צד 12) והמאמר כזה מצאתי בירושלמי דר"ה פרקא קמא: א"ר חייא בר בא זרזיר מתכנס או תיש ומלך אלקום עמו (משלי ל' ל"א) בנוהג שבעולם זה מנקש לגפא זרזירו, וזה מנקש לגפא זרזירו אבל הקב"ה איננו כן וכו' — מעתה הקורא שהביא הערוך תראה שהזרזיר הוא עוף ממיני עורב כידוע ליודעי טבע שיש כמעט כ' סוגי עופות ממין כזה כמו Krähe, Dohle, Elster, Heher ועוד רבים כהנה וכהנה, ולפרש"י בחולין דף כ"ב ע"ב אשטורניל בלעז (Etourneile, Etourneau Staar) רק אין זה ממין העורב כי אם מין הדומה לו וקין טבעו כמו שאמרו במדרש

משה זריזיו אוכל בהן פתו פירות הן התאנים שהתחילו לבשל מלפון ויזרח לו השמש ופי' השמש לו לבדו זרחה והלא לכל העולם כולו זרחה וכו'. ובמכות (דף י') מאי דכתיב. אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש אמר לו הקב"ה למשה הזרח השמש לרוצחין פירוש עשה להן תקנה שיחיו וינצלו מיד גואל הדם. איכא דאמרי הזרחת השמש לרוצחין פירוש התקנת להם שיחיו וינצלו מיד גואל הדם.

זרניך. Auripigmentum (eine Art Arsenik).
זרניך, בסוף גמרא הפרק כסוי הדם ויש אומרים אף הזרניך פירוש בלעז אורו פימינטו (א"ג כן שמו בלשון ישמעאל והוא מין אשר בו צובעים והוא סם המות).

זרנק, Schlauch
זרנק, בבא מציעא (דף ק"ג) מרא חצינא דולא וזרנוקא דבעל הבית. ובבא בתרא (דף ס') אמר להון זרנוקא אמר לכו. ובפרק גט פשוט (דף קס"ו) בגמרא כתוב בו מלמעלה מכה ואמר לה קם אזרנוקא וכתב. פי' אמת עשויה מעור למלאות בה מים מן הבור. בקונות קדשים תרגום היך לגיכין לקיכין זרנוקין. כי הייתי כנוד בקיטור תרגום ארום הויתי היך זרניקא דתלי בקוטרא.

זרע, (דבר) Siehe
זרע, דבר שזרעו כלה כבר פרשנו בערך דבר.

זרע, Arm, Send.
זרוע, בחולין (דף קל"ד) ובגמ' דשנת בפרק הגוזז מניין לזרוע שהוא יד שנאמר ותהיין העבותים אשר על זרועותיו וכתיב אסוריו מעל ידיו. ובילמדנו בריש פנחס אתה למדת סניגוריא על בני ישראל טול את הלחי, אתם כוונת לקיבת האשה והאיש טול את הקיבה, אתה עמדת בזרועך טול את הזרוע, אתה היית מטיל שלום בין אדם לחברו אתה הוי מברך את בני בשלום שנאמר ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום. אמר ריש לקיש הוא

רבה סדר ויצא פרשה ע"ה אין ב' זרזירים יושבים על דף אחד ע"ש כי שניהם ישק כשבת אחים, ואולי הוא הנקרא בנקרא פרוש (Eremit) ובמדרש איכה רבתי משמע שזרזיר הוא מין עורב האלף ניתה לשחק בו, וז"ל: זכור ה' מה היה לנו ר' יצחק פתח זרזיר מתנים וכו' בנוהג שבעולם אדם מגדל שני זרזירין בתוך ביתו וכו' וזה דרכם כי מחוכמים ומצפצפים קולות שונות. עם כל זה אין זה באות כי הזרזיר הנמנה בדברי אגור הוא מין עוף, לדעתי הוא כמו עיט שהוא עוף ושם בא בסמיכה צבוע הוא חיה כן הזרזיר הנה בסמיכת מתנים הוא חיה וד"ל.

שנחספהוס אליהו ואמר לו הקב"ה אתה נתת שלום ביני ובין בני ישראל בעולם הזה אף לעתי' לבא אתה הוא שעתיד ליתן שלום ביני ובין בני ישראל שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וגומר. בחגיגה (דף י"ג) וסער' תלוים בזרוע פי' הכל תלוי בגבורתו של הקב"ה והגבורה היא זרועו כדכתיב לך זרוע עם גבורה.

זרף, Geschwulst
זרף, בשבת (דף ס"ו) ובמסמר הצלוב דעבדי ליה לזרפא פירוש בער שבא מחמת דם ואותו מקום שאוחז בו נעשה תפוח ודומה כדמות הדרקון ולא כג' הדרקונין שג' הדרקונין ישכן בכל גופו וזה אינו אלא במקום שאוחז בלבד. ואותן ג' עושין להן דברים חמים לרפאותו. ירושלמי ובמסמר הצלוב פב לענעביתא. ובבראשית רבה קור וחום קמה ועבעבית. יש מפרשים זרפא יבלת ובלשון בירוקא (והוא Warze, verucca

זרף, Entzünden
זרף, בשבת (דף קל"ד) ליקרעים בשערתא אבל בפרזלא לא. משום דזריף. ובחולין (דף ע"ז) ומסרטו בעלם ומעלה ארוכה ודוק' עלם אבל פרזלא זריף. וביבמות (דף ע"ו) מייתינן שערתא ומסרטינן ליה דוקא שערתא אבל פרזלא מזרף זריף. ובעבודה זרה (דף כ"ח) אבל ביד לא מאי טעמא דיד מיזרף זריף פירוש מכביד החולי. פ"א כגיעה היד קשה והיא שורפת.

זרף, Fassen, ergreifen
זרף, בע"ז (דף י"ח) חקקים דמותים דר' מאיר בפיתחא דרומי אמרי כל דקני ליה כזרפיה פי' כתפשנו. ס"א כטרפיה (ובנוסחאו' כתיב לייתיה).

זרק, Werfen, schleudern
זרק, בכתובות (דף ק"ג) זרוק מרה בתלמידים כלומר הטל אימתך עליהן. ובבראשית רבה (פרש' כ"ו) זרוק חוטרא לאוירא ועל עיקריה קאים כך לפי שכתוב ורחל היתה יפת תאר ויפת מראה לפיכך ויהי יוסף יפה תואר.

זִרְקְתָא, (Wurfwaffe) Schleuder
זרקתא, כמשק גבים שוקק בו (ישעי' ל"ג ד') תרגומו ואון במאני זינא כמא דאזן בזירקתא (א"ב פירוש כלי מלחמה הנזרק נגד האויב כמו חץ חנית ואבן).

זרת, (Spanne) der kleine Finger
זרת, א זרת כבר פירשנו בערך אצבע. בב"ר (פרש' ס"ד) ויתרוללו הבנים, ובפסיקתא דזכור עד שהוא במעי אמו זרת' מתיק' לקובליה פירוש. זרתו. ואגרופו מתוק לנגדו.

זתא, Olivenöl
זתא, בנדה בפרק האשה (דף ס"ב) מי רגלים נתר ובורית גמרא מאי בורית ? זיתא (אין זה אתנו בנוסחאות דדן).

זתום, Zytus. Ζύθος Gerstensaft, Bier 1) זיתום, בברכות (דף ל"ו) ובשבת (דף קכ"ו) ושוין שנותנין את האסות בשבת ושותין זיתום המצרי. בפסחים (דף מ"ב) חומץ האדומי וזיתום המצרי גמרא מאי זיתום המצרי? תני רבי יוסי תילתא שערי, תילתא קורטמי, ותילתא מלחא (א"ב פי' בלשון יוני ורומי מין שכר שעורים).

זתים, (plur. Oliven) זתים, בקידושין (דף מ"ו) ובזבחי' (דף ל"א) כזית וכזית אכן וכו'. בברכות (דף כ"א) ובתענית (דף כ"ד) ובסנהדרין (דף ק"ו) זתים שכבשן בטרפיהן פי' זו המשנ' בעוקצין וראש הפרק הוא זתים שכבשן בטרפיהן טהורים לפי שלא כבשן אלא למראה והי' אומר לתלמידיו הויות דרב ושמואל קשיא הכא כלומר הלכה קשה היא, וטריחה יגיעה כמו הויות דרב ושמואל, כולהו תנויי בנזיקין הוה פי'. באותן הדורות לא היו יגעים אלא בדברים הקשי' אבל השאר פשוטים היו להם ולא היו צריכין לטרוח בהן, פי' אחר זתים שכבשן בטרפיהן ונגע שרץ לטרפיהן שהן חוץ לקדירה לא טימאו למה שבקדירה, הואיל שכובשת ירק בקדירה ותולה ממנה ירק חוץ לקדיר' ונגע בה שרץ אין מטמא למה שבקדירה. מתניתן בעוקצין י"ג מתיבתא פי' י"ג אפי. ס"א מתיבתין ומפרשין עניינא' (א"ב ערך זית הוא ככון).

---

1) Der Zythus ist das Bier der Alten, wodurch man zugleich den Deutschen die Erfindung dieses Getränkes streitig macht; denn die etymologische Idee daß das griechische Ζύθος vom deutschen Sieden weil das Bier gesotten wird herstamme (Vossius Etymol, in Zythum) ist ein wahres Hirngespinst. Plinius (L. 22, 25) erzählt: daß aus der Gerste das Zythum der Egyptier, die Cälia und Caria der Spanier und die Cervisia der Gallier bereitet werde. Aus den Stellen des Talmuds aber erhellt daß außer dem Zythum der Egyptier auch bey andern Völkern diese Benennung des Gerstendekokts bekannt war, und daß bey dem Egyptischen ein Unterschied der Zubereitung obwaltete; denn im Talmud kommt Zythus oder Zythum nie ohne den Zusatz Egyptischer vor. Auch die Frage (Pesach 43, a.) was ist der egyptsche Zythus? beweiset das Daseyn eines gewöhnlichen und ihnen bekannten Zythus. Rabbi Joseph nennet als

ח

ה̈בב, S i e b e n
קנב, ביומא (דף כ"ט) חביבין
ישראל שלא הצריכן הכתוב לשליח.
פירוש הלא תראה כי כל השנה
הצריכן הקב"ה לכהן במקום שליח,
וקשת רימונים בתוך הפעמונים,
כי נשמע שיבא אל הקדש לובש
המעיל שהוא כשליח פלוני רוצה
להכנס, כדכתיב והיה על
אהרן לשרת ונשמע קולו
בבואו אל הקדש וגו' ועכשיו
ביום הכפורים בבואו לפני לפנים
לא הצריכו לזה המעיל להיכך לא

קיימינן להא דקאמר רב יהודה.
ובמכות (דף י"א) אמר רבי
כשהלכתי להרצות מדותי אצל רבי
אלעזר בן שמוע ואמרו לה למלות
מדותיו של ר' אלעזר בן שמוע מצאתי
יוסף הבבלי יושב לפניו והיה חביב
לפניו עד לאחת. פירוש להרצות
מדותי לדקדק הלכותי למלות מדותיו
לראות ולדקדק הלכותיו, והיה
חביב עליו עד לאחת כל מה שהשיבו
היה חביב לו עד אחד שפירש לו
שלא היה חביב להבו פניו מרוב
שמחה דכראה לו מה פירש. בפירו'

Ingredienzien des E g y p t i s c h e n: Gerste—nach Rabbi Papus aber W e i z e n—w i l d e n S a f r a n und S a l z in gleichen Portionen, welcher aber nicht als bloßes G e t r ä n k sondern als H e i l m i t t e l wider die Diarhöa so zubereitet wurde. Daß aber den Egyptiern wirklich die Erfindung des B i e r e s oder Z y t h u s den sie auch οινος κριθινος: G e r s t e n w e i n nannten, gehöre, wage ich aus der Alexandrinischen Uibersetzung zu beweisen. Die LXX übersetzen שכר nie anders als μέθη und μέθυσμα: b e r a u s c h e n d e r T r u n k, welches ganz mit dem Hebräischen übereinstimmt, nur im Jesaias (19,) wo der Prophet den Untergang E g y p t e n s schildert, übersetzen sie die Stelle:

Καί παντες οἱ ποιουντες τον ζ υ θ ο ν λυπηθησονται. — (10) כָּל עֹשֵׂי שֶׂכֶר אַגְמֵי־נָפֶשׁ.

U n d a l l e d i e d e n Z y t h u s b e r e i t e n w e r d e n betrübt s e y n! Sie brauchten also dieses Wort als Lokalausdruck, weil von E g y p t i e r n die Rede ist, wo die Brauerei dieses Gerstensafts eigentlich zu Hause war.

מגלה כתיב עד אחת בלא לי.
ובסוף גמרא כל העומד לישרף כשרוף דמי כותר ופרה חטאי מטמאו טומאת אוכלין עפרה בעלמא הוא אמי ליה חיבת הקדש מכשרתן פי' חיבת הקדש משויא להו לשאין מוכשרין כמוכשרין ולשאינן ראויין לאכיל' כראוין לאכילה. ובכתובות (דף כ"ז) חיבת חופה קונה או חיבת ביאה קונה. (וכמלא פעם אחת בעברי אף חבב עמים (דברים ל"ג ג').

חב, Verbergen, verhehlen (wie חפה)

חב, בכתובות (דף כ"ז) אם יש שם מחבואות אחת מצלת על כל הככרות כולן. ובפ"ו בפיסה (דף ט') משהלך המחבא פירוש שיבדוק המחבויין כדכתיב מכל המחבואים אשר יתחבא שם. במנחות (דף ס"ג) ובסיפרי מה בין מחבת למרחשת שהמרחשת יש לה כסוי, והמחבת אין לה כסוי דברי רבי יוסי הגלילי רבי חנניא בן גמליאל אומר מרחשת עמוקה ומעשיה רוחשין, מחבת צפה ומעשיה קשין פירוש מחבת צפה אין לה בית קבול אלא חלקה דכתיב על המחבת, מאי טעמא איקרי מרחשת משום דאתיא ארחושי הלב בדכתיב רחש לבי דבר טוב כלומר הרהורי הלב? מחבת דאתיא אמחבואי הלב כדאמרי איכא קא מכבא כבושי כלי' שבגע צפון הדיבור? אימ' איפכ' מחבת דאתי אמחבואי הלב כדכתי' למה נחבאת לברוח, מרחשת דאתי' ארחושי הפה כדאמר אינשי קא מרחש' שיפוותיה פירו' אחר רוחשין רותחי' מעשיה קשין יש בה מים מועטין ובנדה (דף ל"ט) אם היתה במחבא והגיע שעת וסתה ולא בדקה טהורה שחרדה מסלקת את הדמי'. ובסוכה (דף מ') ובב"ק (דף ק"א) עלי קני ועלי גפנים שגבבן בחיבה על פני השדה לקטן לאכילה ולמאכל בהמתו, יש בהן משום קדושת שביעית שמתבערין בשביעית דאסורין לאחר שיצא שביעית, לקטן לעצים לשרוף אין בהן משום קדושת שביעית ומותרין אפילו לאחר שיצא שביעית. ובב"ק (דף פ"א) ושאר כל האילנות מן חובו של אילן ולא מן חודו פירו' מענפים שבגדדין שמחבין האילן ולא מחודו עיקר לבו של אילן. השב ידך אל חיקך תרגום ירושלמי אעל כען ידך בחובך. ותחבק חיק נכריה תרגום ולא תחבק חובא דנוכריתא. היחתה איש אש בחיקו ת' הייס בר נשא נורא בחוביה. (א"נ בנוסחאות דידן כתוב בעוביה) (ונראה טעם לטמון בחבי עוני (איוב ל"א ל"ג) לטמון בחיקי עוני). תרגום קט כעס חב עמא (לפי שהעון נעשה בהחבא).

חביב, Lieb, theuer, verwandt,

חביב, בבא מציעא (דף ע"ו) אמר ליה רב חביבי אילו דחכא

שולי וכו'. ובב"ב בפרק חזקת הבתי' בגמרא כל חזקה (דף מ"ב) אמר רב יהודה הוה קאימנא קמיה דחביבי. ובחולין בפרק השוחט אחד בעוף בגמרא נפלה סכין (דף ל"ב) אמר להו רב לא הוה בדיקנא ליה בחביבי דאושפיזיה פי' דודי. (רב היה קורא לר' חייא חביבי לפי שהיה דודו) דוד אהרן ת' ירושלמי חביבא דאהרן. ואיש אשר ישכב את דודתו תרגום חביבתה, דודתך היא (א"ב כן תרגום דוד אהרן ותרגום יונתן דודתו חביבתיה, אבל תרגום אשר ישכב את דודתו בנוסחאות שלנו אתת אחבוי, דודתך היא אתת אחבוך).

חבה, Hoba (Nahme eines Vogels)

חבה, בחולין (דף ס"ב) שמנה ספיקות הן חובה סוגה וסרכגה.

חבה, Haba (Gattin des Rabbi Huna)

חבה, בב"ק (דף פ') אמר ליה רב אדא בר אהבה לרב הונא דידך מאי אמר ליה דידי קא מנטר' להו חובה פי' שם אשתו.

חבט, Schütteln, schlagen, klopfen, **חבטא**, Schlag, Stoß

חבט, בסוכה (דף מ"ה) חריות של דקל היו מלקטין וחובטין על גבי המזבח ואותו היום נקרא יום חיבוט חריות. בריש מדות ובכל משמר שאינו עומד ואומר לו איש הר הבית שלום עליך, ניכר שהוא ישן, חובטו במקלו ורשות היה לו לשרוף את כסותו. ובסוף גמרא דפרה חובטין אותם במקלות ומוכרין אותה בכ נרות. בשבת (דף פ') כראן דברי רבי יהודה בחבוט פי' סיד טרוף. בעירובין (דף מ"ב) פוהיל והקרת הבית חובטא פי' ר' נסים כגון שהבית פתוח משני צדדין וכלתה מדתו במקצת הבית תחת התקרה, כגון שהבית פולו מקור' הרי הוא כד' אמות ומטלטל בכולו, ואם תאמר הרי הוא פתוח לצד מערבית וכאלו פרוץ למקום האסור לו? קא משמע לן רב הונא דתקרת הבית חובטת ראה כאלו תקרה יורדת וסותמת לצד מערבי. בבא קמא (דף כ') בור שחייבה עליו תורה להבלו ולא לחבטו פי' שמת מחמת הבל וחמימות שבתוך הבור ולא ממכת המכה שנפל בקרקעית הבור. בריש גמרא דחולין (דף ח') הבלא קדים או חבטא קדים פי' חמימות קדים או פליעת המכה. ובב"מ (דף ק"ו) אי בחבטא נפל אי בחנסא נפל פי' שחבטתם הרוח והפילתם ממעלה למטה ונשתברו. ובפסיק' דפרה אמר ליה חבוט חבטך דהיא שנא בקילטא פי' רמי ואחבטך שיפא להלקותך בשביל פעם אחרת. ומחבטא בהפקר קני. בבתרא (דף קי"א) כבר פירשנו בערך בט, בכתובות (דף ל"ו) אמר ר' זירא מפני שנחבטת על גב קרקע שלהו כמי מחבטא. בכתובות (דף

י') הוה דשתא לקמיה דרב נחמן אמר ליה פתח פתוח מלאתי אמר להו רב נחמן אסנוה כופרי מגרכתא חביעא ליה. פירש גאון כופרי עלים לחין הנלקטין מן חריו' של דקל, מגרכת' נברכת של כונסין, ונעשה כנוי לאותו מקו' וכן הוא או' סבוהו והלקוהו בכופרי כי כבר חנט בנברכת כלומר ידע את הנשים, פ"א מקור ונברכת את' הן לבן פיכהו מגרכתא כלומר על מקור חנט עלמו.

חבט, Riemenschleife
חבט, בפרק אחרון דמקואות (דף קל"ב) אלו שאין צריכין שיבא בהן המים קישרי העניים הנימין וחבט של סנדל פירוש אזנים שיש לרצועות של סנדל.

חבטא, Bauch, Unterleib,
חבטא, במגילת איכה רבתי בגוים נסבי חובטא ומעיא יהב קדם אתתיה, פ"א נסב קרביא ומעיא (א"ב בנוסחאות כתוב נסב בני מעיא).

חבית, Faß
חבית, בפ"ב בכלים (דף ה') הפכים הגלילי' והחביונו' שיעור קרקרותיהן כל שהן פי' חביות קטנות, אית דאמרי והאביונות מלשון כאובות הדשי', בסוף פ"ב במקואות (דף קכ"ו) ר' אליעזר אמר היורד בפי חבית פירוש המכקין המורות והכיבין מוציאין במים והטיט בחבית ומריקין לשון ופיה צר ושמה חבית, בשבת (דף ע"ד) מאי דעבד חביתא חייב ז' חטאות פי' משום חופר המרסים, וכששוקקו משום טוחן וכשמשליך לרורות וחרסים שבו משום בורר, וכשלשו הייני הלש, וכשמחתך הייני מחתך, ועיקר מלאכה בכין וגמר מלאכה והשואתה מכה בפטיש.

חבל, Verderben, verletzen (αβαλ, weh)
חבל, בשבת (דף ק"ו) ובבא קמא (דף ל"ד) תני רבי אבהו קמיה דרבי יוחנן כל המקלקלין פטורין חוץ מחובל ומבעיר, חובל צריך הדם לכלבו, מבעיר צריך לאפרו לכסות בו צואה. ובנדרים (דף ע"ד) חבל עליך בן עזאי שלא שמשת את רבי עקיבא (א"ב פירו' חבל בלשון יוני ווי, תרגום אללי לי חבל עלי) בכלי מתכות פרק י"ד בכלים (דף כ"ג) מאימתי היא טהרתו בית שמאי אומר משיחבל פי' מלשון ולא חבלוני; במכות (דף ז') סנהדרין ההורגת אחד בשבוע נקראת חבלנית. ולאחד קראוהו חובלים אלו תלמידי חכמים שבבבל שמחבלין זה לזה, בריש גמרא דפרק דיני ממונות זה בורר.

חבל, Hauch
חבל, בב"ב (דף י"ח) הבלא קשי לכותל פירוש חמימות הבל הייני הבל שבערך ה'.

חבל. Haufe, Menge, Masse, Bündel,
חבל, בבבא קמא (דף י') והאיכא

מרבה בחבילות פירוש מרבה
חבילי עצים לחוק בהן הדליקה.
בביצה (דף ג') דתנן בסוף ערלה
מי שהיו לו חבילי תלתן של
כלאי הכרם. בב"מ (דף פ"ד)
הקפתנו חבילות תאוות שאין
בהן ממש. ושם (דף ע"ב) תנו
רבנן המוליך חבילה ממקום למקום
וכו' פי' אדם שמוליך סחורה ממקום
הזל למקום היוקר ברשות מוכר
מותר. ושם (דף ע"ח) כי תניא
ההיא כשנשאת חבילה לידו פירוש
כגון שהביא הפועל חבילתו של
בגדיו ושל כלי אומנותו והניחה לבעל
הבית ואמר לו הרי עבדותי עמך
שאין אני מחר בי וקבל בעל הבית
את החבילה ונמצא דעתו שהוא
עושה מלאכתו ופטר את הפועלין
האחרים וסמך עליו ולאחר מכן חזר
בו שוכר עליו עד מ' וכו' וגו'. בקדושין
(דף ס"ה) שנים שבאו ממדינת
הים והאשה עמהן וחבילה עמהן
וכו'. בסוף כשידה פרק י"ח בכלים
(דף ל') המטה מטמאת חבילה
ומטהרת חבילה. בפסחים (דף
ק"ב) אין עושין מצות חבילות
חבילות.

חבל, Stricke
חבל, בריש סוטה (דף ח') ומביא
חבל מצרי וקושרו למעלה מדדיה.
ובבא קמא (דף ע"ד) ולא עוד
אלא שנטל מנה חבל בדרוס.
בבראשית רבה חללה לך (פרש'
נ'), ומיקרא רבה בלו פרשה אהבת
לבק את הפנים חבילא שמרין

רישיי בעית דיכא ובעית עלמא אס
לית את מסיר לבסר לית יעלמא
יכיל קאים.

חבל, Pfänden
חבל, כדילמדנו בפרשת אלה פקודי
למה משכן משכן שני פעמים?
שנתמשכן על ידיהן הוא שאנשי
כנסת הגדולה אמרו חבל חבלנו לך
הרי שנתמשכן ב' פעמים.

חבל, Wucherzins
חבל, ת' לא תשימון עלוי נשך
לא תשוון עלוהי חיבולין:

חבט, Zerbrechen, zertreten, zerstoßen
חבט, בב"ם (דף קי"ו) אי נחבט'
נפל אי נחבטא נפל, פירוש
שנתרועע הכותל ונבדו העליונות
ונשתברו התחתונות. ושם (דף פ')
אמר אביי בשחבטו לאחר סירו'
שברו מיד. ובחולין (דף נ"ב)
ובנדה. בריש המפלת. אגלגולת
שנחבטה ברובה טריפה פירוש
שכוולה ונשברה.

חבץ Pressen, ausdrücken
חוּבְצָא Butter
חבץ, בשבת (דף ל"ה) תנו רבנן
החולב והמחבץ והמגבן כגרוגרות.
ובבא מציעא (דף פ"ט) יפה החולב
אהמחבץ והמגבן שאינן גידולי קרקע.
ובמגילה איבה חד מן חיכם אמר
ליה ליתוקא מירושלם זבין לי ביעין
ותוכבין. אמר ליה ליתוקא הי
ביעתא מן תרנגלתא חוורתא, אמר
ליה ינוקא הדין חובצא דעיזא
חוורתא, פירוש ומחבץ מפיק חמאה

שהלב כדכתיב כי מיץ חלב יוציא חמאה.

חָבִץ, Mehlspeise, Brei

חבץ, בברכות (דף ל"ט) חביץ קדרה הוא שבירוך ומפרש במקומו בגמרא חוץ מן היין. ובמנחות (דף ע"ה) אמר רב יוסף האי חביצא דאית ביה פרורין כזית וכו'. פי' פירר הפת בקער' ושפך המרק עליהן. ובע"י (דף קמ"ט) ואם חובץ כל מקום שהלך השמן פסל. פירוש כשיתערב הלחם במקפה ויעש אחד כמו חביץ קדרה.

חַבְצָא Masse, Haufe

חבצא, בבבא מציעא (דף כ"ט) אמר שמואל האי מאן דגזל קיבוצ' דתמרי ואית ביה חמשין תמרי. ובכתובות (דף ס') קיבוצת דתמרי מאי ? תיקו, פי' חביצא של תמרי' הוא עיגול של תמרים כמו עיגול של דבילה, אלא שהן א' של גבינה ב' של פת ג' של תמרים כולן לשון קבוץ.

חַבָק, Gurt

חבק, בהמפרק פרק י"ט בכלים (דף ל"א) שיירי מזון ד' טפחי' כדי לעשות חבק לחמור פי' כלי שמשימין על משאוי החמור ומשימין בה קולה ומגביה גילי בשביל שלא יפשרו, אם יפול עליו מטר, ויש אומרים שהוא כמו כמטק ועוד משימין אותו על החמור שנוטל השרגא ממנו והוא מזיע שלא יצטנן, בשבת (דף ס"ד) מכין לרבות את הקילקי ואת השבק תלמוד לומר או שק פירשנו בערך קילקי, בנדה (דף כ') מנפנים ועד שיפוא ? אמר רבי הבי יכאי עד מקום חבק פי' כשמלאה דם על שוקה ועל פרסותיה באותן הגדרין שמדבקין זה עם זה כן מנפנים, וכשעולה האשפליא יש לה לולאות ומחברין אות' לולאו' באמצע השוק פעמים מנפנים ופעמים מאחור וזהו מקום חבק. פ"א עד מקום חבק עד מקום שמחבק ירכה על שוקה כשכופפ' ירכה ואותו מקום חבק עצמו הוי כלפנים כנגד שתורפה, ואם נמצא דם במקום חבק טמא אם נמצא דם על שוקה וירכה מבפנים.

חִבֵּר, Vereinigen, verbinden

חָבֵר, Gesellschafter

חֶבֶר, Gemeinde, Gemeinschaft Versammlung, Gesellschaft

חבר, בראש השנה (דף ל"ד) לא אמרו אלא בחבר עיר אבל שלא בחבר עיר לא. ובמגילה (דף כ"ו) במה דברים אמורים בשאין שם חבר עיר אבל יש שם חבר עיר אתתן לחבר עיר וכל שכן דעביי דידי ועביי דידבו עלי' סמיכי. בכתובות (דף ל"א) אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר ומ' פירוש גדול העיר אשר יועדו עליו כל הזקנים שנאמר כל אלה חברו. פירוש אחר לבור מקום שמחברין בני העיר להתפלל בו, רבי יהודה אומר משמו של רבי אלעזר כל מקום שיש חבר

ביר שמתפללין בו תפלת המוספין
היחיד פטור, אבל מקום שאין שם
צבור מתפללין בו תפלת המוספין
היחיד חייב להתפלל תפלת המוספין,
והו פי' יחיד שלא בחבר עיר
איכ' ביניהו. בחגיגה (דף כ"ו) ובנד'
(דף ו') והאמר עולא חבריא מדכן
בגליל פירוש חברים אוכלין חולין
בטהרה. ובמכות (דף כ"ג) שאחד מכיר
לכל החוברין ואין אחד סומך לכל
החוברין, ובריש גמרא דתמורה
דכתיב קרבנו הפוא מיבעי ליה
לרבות כל בעלי חוברין לסמיכ'
ורבי יהודה כל בעלי חוברין
לסמיכה לית ליה. פי' אחד מכיר
זה ואוק שבשלמים בשבילו ובשביל
חברו. ובגיטה (דף כ"ח) כפלין
חברין ברברבתא פי' רב הונא
ורב חסדא חברים של רב נחמן
והיה קורא לרב הונא חברין וכן
לרב חסדא ולרבה בר בר חנה בר
חברין, ברברבתא בקושיות גדולות.
בשבת (דף ל"ג) בחבר טוב או
בחבר רע פירו' באשה טובה
או באשה רעה. בסנהדרין (דף
מ"א) חבר אינו צריך התראה
פי' מפני מה מתרין שלא יאמר
כרוצח לא הייתי יוד' שההורג כהרג
אלו הייתי יודע לא הייתי הורגו,
וחבר אינו צריך שלא יכול לומר
לא הייתי יודע. בשבת (דף קכ"ד)
מאי לאו בחבר גואלקי (עיין
ערך גאלק) פירוש אביי אשכחיה
לרבא דקא מפשף לבריה אגבא
דחמרא שיפשוף כדאמרינן, ואם

בערב שפשף כלומר הליך והיה יהו
על גופו כדי שיוסר מעליו שיכוף
הקרי, כן רבא היה מעלה ומוריד
בנו כעין שיפשוף על גב החמור מן
הלך, לא על גופו של חמור כעין
רכיבה אלא היה מושיבו ע"ג החמור
והתינוק מנכדר וכחית, ואביו מחזיק
בו ומקדין שלא יפול לארץ, אמר
ליה אביי משתמש מר בבעלי חיים?
כלומר המשתמש בבעלי חיים עובר
משום הא דתנן ולא רוכבין, על גבי
בהמה, השיבו רבא אינו על שדרו
של חמור, אלא בצידי החמור אני
משפשף, ופרדין לא גזרו רבנן,
דתנן מתיר קבלים והשקים נופלים
מאי לאו בחבר גואלקי ולא
גזרו רבנן, פירוש חבר גואלקי
כשטוענין הבהמה מניחין שק
ושוטנין אותו מצד האחד, ושק
האחר מצד השני, ומביא חבל
וקושרן ומחברן ומשרבבן בצידי
הבהמה וכשמבקשין לפרק משאן
מגביה השקין לרפויי קשר החבל
להיות כח להתי' ומתיר ומכיח
השקי' והן יורדין מצידי הבהמה
ונופלין לארץ, כמלא מגביה ומוריד
השקים בצידי החמור, כאשר מגביה
אני את בני על גב החמור והוא
יורד בדרך שיפשוף, אמר ליה אביי
אינו דומה מתיר הקבלים בחבר
גואלקי דתנן כיצד מאברין את
הערים ומפרשינן ליה תלמא אבר בן
מוזיף, כמו אבר בגואלקא והוא
למעלה כדאמרינן בבבא בתרא (דף
נ"ד) בחבורי תוו ותבי ופירוש

פגרורין, למעלה מן המשאוי כגון שהיה צד המשאוי האחד כבד, והשני קל, ורצונו להשוות המשאוי שלא יהא מטרטן ומוסיף על הצד הקל להשוות המשקל שלא יהא אחד מהן מכריע ועליו אמר' משנתינו מתיר חבלים וקשרים והשקי' נופלים, שהקשר למעלה הוא ואין צריך להגביה שק, ולא להוריד אלא כשמתיר החבל נופלין. חבר גואלקי כמלאו גואלקי על צידי הבהמה, וחבר זה על גואלקי נמלא חבר זה צרי לדדים, איכמי בגואלקי, דגואלקי עלמן אינן קשורין בחבלים, אלא כמנהג שהיה לאורחין המהלכין בדרכים שעושין בראשי השקים כמין קרסים ולולאות בין החבלים, ומכניס הקרסים בלולאות, איכמי לולאות בלבד, ומכנים בהן עץ ומחברן וכשרוצה לפרקן מושך העץ ההוא והן נופלין, ונקרא העץ ההוא לבתא, ואינו מגיע לצדדין ואותו החבר במי שמוסיפין על המשאוי סוא לידי צדדין והוא מותר אבל הצדדין אסורין, בברכות (דף ל"ה) חברותא בלפי שמיא כלומר באדם שאמר לחבירו עד השתא לא כוין ועכשיו בעי לכוונו, בבלי מתכות פרק י"ב נכלים (דף כ"ג) מאמי היא טפרתו בית שמאי אמרו משיחב ובית הלל אמרו משיחבר פירו מלשון ויחבר,

חבר, 1) habur:

חבר, בשבת (דף י"א) אמר רב תחת ישמעאל ולא תחת גוי תחת גוי ולא תחת חבר, תחת חבר ולא תחת תלמיד חכם, תחת תלמיד חכם, ולא תחת יתום ואלמנה. פי תחת ישמעאל ולא תחת גוי תחת פרס גוי ולא תחת חבר שהיו פרסיים קורין לכומרין חברין ושי אותן חברין רעים מאד ומצירין לישרא כדאמריכן בסוף כירה (דף מ"ו) מהו לטלטולי שרגא דחנוכתא מקמי חברי בשבתא פירו' שגזרו שלא להדליק נר שום אדם אלא לעבודתיהן ביום אידם והיו ישראל מדליקין בסתר ואם ידעו העובדי כוכבים כר הכוכבים ידעו שמדליקין בבתיהן ואמר בביצה (דף ו') דאידנא דאיכא חברי חיישינן פירו' שמא יאמר לישראל ביום שאתם קוברין המת שלכם תקברו המת שלנו ביום טוב שלכם חיישינן ומשהינן למחר, ואמריכן ביבמות (דף ס"ג) בגוי נבל אכעיסם רבי יוחנן אמר אלו חברים אמר ליה לרבי יוחנן אתו חברי לבבל

1) Chabur wahrscheinlich die Gegend am Fluße dieses Nahmens in Chaldäa, den die Araber Al-Chabur nennen und der vermuthlich mit dem חבור in Ezechiel (1, 3.) einerlei ist — die Einwohner heißen חברים: Chaburäer,

אגב כפל מקבלי שוחדא הדין יתיב גזרו על שלש משום שלש על בשר משום מתנו'. ועל המרחצאות משום טבילה. הא מקטלי שכבי מפני שמחים ביום אידם, ואמרינן בגיטין (דף י"ז) רבה בר בר חנה חלש על לגביה רב יהודה ורבנן לשיולי ביה אדהכי אתא ההוא חברא ושקלה לשרגא מקמייהו אמר רחמנא או בטולך או בטולא דבר עשו, למימרא דרומאי מעלו מפרסאי, והתני רבי חייא אלהים הבין דרכה והוא ידע וכו' ידע הקב"ה בישראל שאין יכולין לקבל גזירתן של רומיים עמד והגלן לבבל שהיו מאלו החברים הללו מדי ופרס, לפיכך אמר רב תחת גוי ולא תחת חבר ותחת חבר ולא תחת תלמיד חכם שאף על פי שחבר מיבר הרבה יש לו אימת ממשלה והליסטין ופריצי העם ירא' ממנו אבל תלמיד חכם לא כמפורש נערך אסי ואעפ"כ תלמיד חכם עפי עדיף ויש לו אימה מיתום ואלמנה (א"ב מדינה קרובה לארמני' נקראת בלשון פעמים חבריא ואכשי' חברי') (עיין תוס' שבת (דף י"א) ד"ה ולא תחת חבר ותוס' גיטין (דף י"ז) ד"ה הא מקמי).

חבר, Geisterbannen, beschwören

חבר, בסנהדרין (דף ס"ה) ובכריתות (דף ג') עולא אמר בעל אוב דקתני במקטר לשד, והיינו מעשה רבה. מתקיף ליה רבא אם כן היינו עובד עבודה זרה? אלא במקטר לשד שלא לשום ע"ז אלא על מנת לחברו שיבא אליו ויקבץ שדים הרבה שיעשו רצונו ולאו היינו עובד ע"ז. אמר ליה אביי מקטר לחבריא חובר חבר הוא, ואיתא אלא בלאו? דכתיב ולא ימצא בך מעביר בנו ובתו וסמיך ליה וחובר חבר? אמר ליה התורה אמרה חבר זה המקטר לשד על מנת לחברו, בסקילה, ודאי היינו בעל אוב דכתיב ביה רגימה ואידך חובר חבר דאינו אלא בלאו, היינו שמחברו שלא על ידי הקטר אלא על ידי לחוש כדתני' חובר חבר, אחד חבר גדול שמקבץ כינות של חיות גדולות ואחד חבר קטן שמקבץ חיות קטנות ואפי' נחשים ועקרבים חייב על לאו דלא ימצא, אמר אביי חובר אפילו למלמד זיבורא ועקרבא שידחקו זה את זה ויהרגו זה את זה אסיר, ואי קא אתיין בתריה שרוצין להזיקו ומשו' הכי מחברן שלא יזיקוהו שרי.

חַבָּרָה, Beule, Strieme

חבורה, בבבא קמא (דף פ"ד) כויה בין אית ביה חבורה ובין לית ביה חבורה משמ' וחבורה חבורה ממש, וכויה ביכתים שמרחק כלל ופרט וכלל ופרט המרוחקין זה מזה קא מיפלגו וכו'. לא תתגודדו תרגום ירושלמי חבורין חבורין. בשבת (דף ק"ז) בעא מיניה לוי מר', מנין לחבורה שהיא מולדת? שנאמר היהפוך כושי עורו ונמר

חברבורותיו אילימא הך דקאי ריקמי ריקמי האי כמר גווכין מיבעי ליה? אלא ככושי מה כושי שאינו חוזר אף חבורה שאינה חוזרת, חבורה מלשון חברבורותיו כגון יתת מתמתמים, יגל מגלגל, מכלת מכלכל.

חברבר, Buntfärbige Schlange

חברבר, בבראשית רבה (פרש' פ"ג) כלאים אימתי נבראו? בימי ענה, הה"ד הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר, מה עשה? הביא חמורה וזיוג לה סוס ויצא ממנה פרדה אמר לו הקב"ה אני לא בראתי דבר המזיק, חייך שאני בורא לך דבר המזיק הביא חכינה חיוג לחרדון ויצא ממנה חברבר מעולם לא נשך אדם חברבר וחיה, שבעטתו פרדה חיה על מכת פרדה לבנה. בברכו' בבלי וירוש' (דף ל"ד) אוי לו לחברבר שפגע בו רבי חנינא בן דוסא, ומה עסקיה מהדין חברברא כד הוה נכית לבר נשא אי בר נשא קדי' למיא חברברא מית, ואי חברברא קדי' למיא בר נשא מית אמרו לו תלמידיו ר' ולא הרגשת אמר להן יבא עלי ממה שהיה מתוך לבי מכוון בתפלה אם הרגשתי א"ר יצחק בר רבי אלעזר ברא לו הקב"ה מעיין תחת כפות רגליו לקיי' מה שנ' רצון יראיו יעשה.

חברבר, Verblenden

חברבר, תרגום אך חשך ישופני (תהלים קל"ט י"א) ברם חשך מחברבר עלי ובמקלת כושחלוי תרגום ירושלמי הבו נסבורים מן בחברברי.

חבש, Quitte

חבש, בשבת (דף מ"ה) ובבילה (דף כ"ו) וכן אתה מוצא בפרסקין ובחבושין. ובכתובות (דף ס') אבי אמר אפי' קרא וחבושא הן חבושין ובלעז קודכי"י Cotogna וכמו שתרגמנו.

חבש, Binden, fesseln

חבש, כתובות (דף ס') או שהי' בעלה חבוש בבית האסורים. בבית הסהר תרגום ירושלמי בבתי חבושיא. בחולין (דף כ"ב) כללא דמילתא כל דחביש חייצין פירוש כל דבר הקשור שנכופל עליו עומד במקומו חייצין. פ"א כל דחביש חייצין פי' כללא דמילתא כל דבר קשה דחביש חייצין לריסוק איברי' דבר רך או שריק לא חייצין.

חבת, Pfanne (das Gebackene darin)

חבת, ביומא (דף כ"ו). במשנה הסולת והחביתים והיין. ובמנחות (דף נ"ו) חביתי כהן גדול לישתן ועריכתן בפנים פירוש כהן גדול מקריב בכל יום עשירית האיפה במחבת מחציתה בבקר ומחציתה בערב דכתיב זה קרבן אהרן ובניו.

חג, Sich herumdrehen (im Kreise tanzen)

חגג, במסכת חגיגה (דף ג')

פי' גאון לשון חג כמו ריקוד וטיפוס. בשמחה ובלשון ארמי חינגא, וכמותו במקרא' יחוגו וינועו כשכור, ומעיק' זה אוכלין ושותין וחוגגין, וקרבן חגיגה שהיו חייבין להביא ביום טוב, הוא שאמר הכתוב ועשית חג שבועו' לה' אלהיך מסת נדבת ידך וגומר, ואמר רב האי גאון שכל חייבין בראיה, שתי ראיות הן ראית פנים דכתיב יראה כל זכורך, וראיית קרבן דכתיב ולא יראו פני ריקם ומשנתינו בראיית קרבן היא אמורה וראיה כולה לגבוה ועולה היא ונאכלת ביו"ט ואינה באה אלא מן החולין, וחגיגה היא שלמי שמחה מן וחגותם אותו חג לה'. ובסוף גמר' דס' קמא דקתני מנאי דקאי וחגותם אותו חג לה' וניסא הוא דלמא חוג חגא קאמר רחמנא כלומר רקדו לפני ועלי. ובפרק קמא דסוכה בגמרא זה הכלל חג הסוכות תעשה לך מקיש חגיגה לסוכה מה חגיגה דבר שאינו מקבל טומאה אף סוכה דבר שאינו מקבל טומא' אי מה חגיגה בעלי חיים אף סוכה בעלי חיים. בע"ז (דף י"א) שאני חגתא דטייעי דלא קביעי פי' יום אידם של ערביים.

חגב, Heuschrecke
חגב חי כל שהוא, בשבת (דף נ').

חגלת Chaglath (Eig, Nahme)
חגלת, בבראשית רבה (פרש' י"ח) אעשה לו עזר לבתר יומין אתו יסורין עלוי והוה חגלת נגידה לה נפל קרתא. פ"א בסיפא איתייסר והוה גריר בידיה ומחזרא ליה על שקקיא דקרתא (בנוסחאות. דדן כתיב לבתר יומין אתון יסורין עליו ואיתעו' והות גיירה בידי' ומחזרא לי' על שקקיא דקרתא, ולא ידעתי טעם מלת חגלת שהביא הערוך ונראה לי שזאת היתה שם האשה שגרשה ר' יוסי הגלילי).

חגם, (Siehe טפזא)
חגם, תרגום שפכים עם לא עלום חגמי דעמהן לא תקיף. מקסם עשה לשפכים, לחגמי, בעל הערוך גרים חגמי בערך גם.

חגר, Hagar 1)
חגר, בריש גיטין (דף ד') מן הרקם ומן החגר בין קדש ובין שור תרגומו בין רקם ובין חגרא.

חגר, Schwanken wanken

1) Hgr, Hagiar oder Hagar ist eine Stadt und Wüste im steinigen Arabien. Onkelos verstehet unter שור dieselbe Wüste und vielleicht hat sie diese Benenung — wenn wir auch bey ihm ח in ה verwandeln — darum, weil Hagar auf ihrer Flucht daselbst den Engel traf, der sie zur Rückkehr ermunterte. (1. M. 16, 7.)

חגרן בחוב פ' ג' בובא (דף קמ"ד) ישבו על הכסא ועל הספסל ושל הנשים של מטה ועל הכלונס בזמן שהן מחגירין פי' כשהספסל או הכסא או הנשים או הכלונס יושבות מד' פיאו' על גבי קרקע ואינן מטרפין ולא מתכעכעין ולא מתכדכדין הן כהוגן ואינן מחגירין ובשהן מתכדכדין שמן מחגירין כאדם חיגר שאינו יכול לשכים שתי רגליו כאחד. בפרק קמא דחולין בגמרא חוץ ממגל קציר כדי שתחגור בה את הצפורן פירוש חגירה מלשון פסח שהוא חגר, והוא כמו רגל המהלכת במישור כשמגעת בחריץ כחגרת הליכה בדיקה אטופרא ובשרא של אצבע ותלת רוחתא דסכינא שהן חידודים וגדדים. כנגד פה וכנגד לשון תרגום ירושלמי חגר פום חגר ממלל. ערל שפתים תרגום חגר ממלל (א"ב תרגום עור או פסח עור או חגר).

חגרה, Verzäunung

חגרה, בעירובין (דף כ"ב) ולשאר עושין לה חגירה גבוהה י' טפחים.

חד, חדא, חדה, Einer, e, es

חד, בבכורות (דף ג') ובגיטין (דף מ"ד) שאני עבד דלא קדיד ליה. על כן לא קנסינן ליה כולי האי, בהפה מאי. טעמא דהדרה ליה יבואו הכסף לידו ליקנסיה י"א דהיינו טפי חד אחד כנגד הקנין שיאמר בידו ויטול הקנס. בברכו' (דף כ"ח) חדא היא לך או חדא היא לך פירוש רבי האי שמועה זו שאמרתי לך אחת היא לך שלא שמעת אותה אלא פעם אחת ממני או סחורה היא לך דשמעת קמי השתא והשתא אית בית לך בה טעמא אמר ליה חדא היא היא לי דקמי השתא הוו אמרי לה כרבי אלעזר והשתא כרבי יוחנן.

חד, Scharf

חד, בשבת (דף ל"ב) כפל תורא חדדו סכיני. ובמגלת איכה זכרה ירושלם בנפול עמה ביד צר ואין עוזר לה רבנן דתמן אמרי כפל תורא חדדין סכינוי. ספר אחר מחדפין סכינוי, רבנן דהכא אמרי כפל תורא סגין טבחוי. בשבת (דף ס"ג) שני תלמידי חכמים המחדדין זה את זה בהלכה. בחולין (דף ח') חידודה קודם לליבונה. ושם (דף י"ח) ריש לקיש אכשר בחודא דכובעא פי' בחידוד שבגולגולת שהיא למעלה משבעת הגדולה. ושם (דף ס"ג) שני ראשיה חדין שני ראשי' כדין ודאי טמאה, בפ"ב בכלים (דף ט') כסוי האלפס בזמן שהוא נקוב ויש לו חדוד טהור פי' שאלא מן הכלי כמין קנה שיצאו ממנו המים ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר חחתיו חדודי חרס, פרק ד' בכלים (דף י') החרס שאינו יכול לעמוד מפני אזנו או שהיה בו חידודן, והחידוד מכריעו טהור פי' אם הכלי חד מתחתיו אינו יכול לישב כמו כן ואם יש לו אזן גדול מוכעו לעמוד. בסנהדרין

בפ' חלק בענין סנחריב (דף ק"ו) ויחד יתרו אמר רב שהעביר חרב חדה על בשרו כלומר מל עצמו, ושמואל אמר שנעשה בשרו חידודין חידודין פירוש שהרעיש עצמו ונעשה קמטין מרוב הצער שטבעו מצרים. מעוכן ומכחש, אל מעוכים דגופיה, לא תעונו. חדודי עינך תרגום ירושלמי.

חדה, Sich freuen

חדה, במגלה (דף ט"ו) חדות ה' היא מעוזכם אמר הקב"ה לישראל לוו עלי ושמחו היום וקיימו מצות חדוה דכתיב ושמחת בחגך והאמינו שאני מזמן לכם ברכה שתפרעו. ובקדושין (דף פ"ב) אמר ליה מאן את? א"ל אנא חדוותא דהדרי ביומא.

חדי, Brust

חדי, בריש גמרא דפרק קמא דשבת מנשק להו לאחתי אבי חדייהו פי' על חזה שלהן. ומזה התנופה תרגום וחדיא דארמותא.

חדיב (הדייב Siehe)

חדיב, בקידושין (דף ע"ב) חבור זה חדייב. בבראשית רבה (פרש' ל"ח) אשכנז וריפת ותוגרמה אסייא והדייב וגרמניא. חרן וכנה ועדן תרגום חרן ונציבין וחדייב. ת' אשכנז חדייב. ממלכות אררט מני ואשכנז (א"ב כן נקראת מדינה אשר מלך בה מונבז המלך והדייב שמה עיין ערך הדייב).

חדל Aufhören, ablassen

חדל לאית לשרש בנ"ר (פר' מ"ט) פי' המד"א כי חחדל לכדו' אפס המד"א וחדל לעשו' הפסח.

חדס, Treten

חדס, בבא קמא (דף י"ז) או מי שהיה מחדס ושיבר את הכלי משלם חצי נזק. ובגמרא בריש הפרה תנו רבנן תרנגולין שהיו מחדסין על גבי עיסה או על גבי פירות וטינפו פי' ענין דריסה כמו דיאוס שפירשנו בערך דאס (א"ב בנוסחאו' דידן כתוב מהדס).

חדסר, Eilf

חדסר, תרגום לעשתי עשר' יריעות לחדסרי יריען.

חדק, (הדק Siehe)

חדק, בשבת (דף קכ"ח) כיון דחדקה שויה דופן קרויה. ובפרק ג' בכלים (דף י') וכן בחידוק קרויה פי' כמין עגול מן עץ או מן מתכת שנותנין על לפפיח שהי' קרוי', ולמה נקרא חידוק מפני שהוא דוחק וכר הכלי כמו שאומר לענין ספר תורה בשהוא מחדקו. (ומה שאמרינו בחולין דף כ"ו ע"ב ועשו לו חידוק של קרוים איך לערך הבא. ושעמוד חתיכה של דלעת יבשה). בשבת (דף ע"ח) כיון דחדיק נמנא לא עבדי אגשי פי' כיון דחבל קשה הוא נכנס ויוצ' בנקב של כפה ושל כברה אבל בנקב של עץ עד שנפרץ אבל גמי רך ואינו אוכל בעץ. ובערובין (דף ק"א) רבא אמר מונס כחדק שמחדקין את הרשעים לגיהנם שנאמר קומי

ודושינת אין חידוק זה הוא כמו הדוק שפירשנו בערך הדק.

חדק, Stückchen, Theilchen

חדק, בשבת (דף מ"ו) מאי קליות? כעין קליות דאית ביה חידקי חידקי פירוש שאין עולאין זה מזה אבל נראין כשהן פרודין ואינן פרודין, ונראה שמעמידה או מטלטלה כנוכח הלבך הקליות בין גדולה בין קטנה אסירה וכו'. בחולין בפ' אלו טרפות (דף כ"ט) חדוקי' בענן (א"ב בנוסחאות דידן כתוב חרוקות).

חֲדֶק, [illegible]

חדק, בעירובין (דף ק"א) הלכה כמקילה וחדקין שבפרצה תנו רבנן סוכי קולים וחבילי קולי' שתיקנן בפרצה שנחבר שמע מינה חדקין שבפרצה קולין הן ועוד שדאמר ליה ההוא מינא לרבי יוסי ב"ר חנינא חדקאהן דכתיב בהו טובם כחדק כלומר אתה הטוב והגדול דומה לקוץ.

חדר (Gebährmutter) inneres Gemach

חדר, בנדה (דף י"ז) החדר והפרוזדור והעלי'.

חדרך, (Streng und milde)

חדרך, בפסיקת' דרבי עקיבה בארץ חדרך (זכרי' ט', א') מהו חדרך זה מלך המשיח שהוא חד לרשעים ורך לצדיקים וכו'.

חדרונא, (Siehe חרדון)

חדרונא למינה תרגום ירושלמי והצב למינהו (א"ב בנוסחאות דידן כתוב חרדונא).

חדש, Neumond

חדש, במגילה (דף י"ז) איזהו חג שהחדש מתכסה בו? הוי אומ' זה ראש השנה פירו' אין מזכירין בראש השנה ובראשי חדשים לא בתפלה ולא בזולתה, פי' אמר איזהו חג שהלבנה מתכסה בו ואינה נראית הוי אומ' זה ראש השנה שבכל שאר חגי' נראית הלבנה והאיה בערך כס ומנא לן דלבנה נקראת חדש דתנן מי שראה את החדש ואינו יכול להלך ברגליו.

חדש, Neu, frisch

חדש. בכתובות (דף כ"ד) באמרם מאי דר' יהודה חייש לגומלין ורבנן לא חיישי לגומלין והא אמב' שמעינן להו דתנן בפרק רביעי דמאי (דף י"ו) החמרין שנכנסו לעיר למכור תבואה ואמר אחד מהן שלי חדש ולא התירו העומר, שלי אינו מתוקן פירוש אינו מעושר אין נאמנין דחיישינן לגומלין, שמא התנו זה עם זה שאחד יאמר כן על חבירו במקום זה, וחבירו יאמר עליו כן במקום אחר וכו'. בסיפרא באמור אל הכהנים אמור ופרתם, שלש דברים תלויים בארץ ונוהגין בארץ ובחוצה לארץ החדש והערלה והכלאים, החדש אסור מן התורה בכל מקום והערלה הלכה, והכלאים מדברי סופרים. בקדושין (דף ל"ח) ומה חדש שאין איסורו איסור שכמה ואין איסורו איסור עולם פי'

קדש שאין איסורו איסור עולם, אלא עד שיקריב העומר בלבד, ואפילו קודם העומר מותר בהנאה אפי׳ טעמא לא תאכלו כתיב באכילה אסור, בהנאה מותר, ויש התר לאיסורו כי הוא עצמו החדש שאסור לאכלו קודם לעומר מותר לאוכלו לאחר העומר. כלאים. הסמור שאיסורו איסור עולם, שאין כלאים מותרים לעולם, וכן איסורי הנאה שנאמר פן תקדש פן תוקד אש, ואין התר לאיסור כלאים לעולם לא לזרעים ולא לכרם, ואף על פי שתלש הזרעים. והוא הדין לערלה בשנים שאסור בהנאה ואין התר לאיסורו, פירוש לאותו פרי שטענו האילן בשני ערלה אין לו היתר אכילה, אבל האילן עצמו שהיה פריו ערל אחר שלש שנים מותר הוא ופריו. ביומא (דף כ״ו) פיים השלישי חדשים לקטרת בואו והפיסו פירש בגמרא הנא מעולם לא שנה אדם בה לפיכך נקראו חדשים.

חדת, Neu

חדת, ביומא (דף כ״ה) תקלין חדתין ועתיקין תקלין חדתין שנבל שנה ושנה ועתיקין הוא שלא שקל אשתקד שוקל לשנה הבאה, כלומר חדתין של שנה זו עתיקין של שנה שעברה זו המשנה בפרק שני שקלים (דף ע׳) (א״ב ת׳ שיר חדש שנה חדש) (ובעזרא (ו׳ ד׳) די עא חדת).

חוא, Anzeigen, zeigen

חוא, בבא קמא (דף קי״ו) ההוא גברא דאחוי אכריא דקיטי דריש גלותא אתא לקמיה דרב נחמן חייבי׳ לשלומי, ומפקא מתניתין ידענא דתנן אם מחמת הגזלן חייב להעמיד לו שדה אחרת, וקיימא לן בדאחוי אחויי אבל אם אנסוהו והראה פטור דהניא ישראל שאנסוהו גוים והראה ממון חברו פטור ואם נטל ונתן ביד חייב (א״ב פירוש אחוי כמו אחוי, הראה).

חוטף, Choteph (Eign. N.)

חוטף אפרתי בכלאי׳ סוף פ׳ שלישי, (יהוא אביו של רבי יוסי תלמידו דרבי ישמעאל בסוף ימיו של רבו כמו שכתב ה״ש שם, ואולי כשיאו פה הערוך לפי שלא נזכר רק פעם אחת בש״ס ולהודיע שאין זה שם עצם כי אם שם תואר דאל״כ אין פה ערכו לפי שכתב בערוגה שם רבי יוסי בן החוטף ע״ש. ונראה שנקרא בן על שם אומנתו מענין חטף בערך שני ע״ש).

חויא, Schlange

חויא, בשבת (דף פ״ט) אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ אטו כולי עלמא יושבי ברקיע נינהו, אלא שהיו בקיאים בישובה של ארץ. חורי שמריחין את הארץ, חוי טועמין את הארץ בחויא פירוש נחש (א״ב ת׳ נחש נקשת חויא הנחש).

חוק, Stufe, Staffel

חוק, בבבא בתרא (דף נ״ח) היכי דמי סולם המצרי? כל שאין לו ד׳ חווקים. בויקר׳ רבה אמור אל הבהמות פרשת לעולם ס׳ שרם

של בגד עולה עי' חוקים ושל מדי עולה של ושמים חוקי' פי' מעלי' (ס"ב בנוסח' דידן ב' עווקים).

חִוַּר, Weiß, rein, **חִיוַּרְתָּא** die Weiße (graue Haare) Fett, Weißes Mehl, **חִוַּרְתָּא** der weiße Staar, **חֲוַרְוַר** (Weiß) Krätze, **חִיוָרָא**, חור, בברכות (דף כ"ח) אהדרו ליה תמני סרי חיוורתא פירוש שיבה. בחולין (דף מ"ג) אמר רב יהודה אמר שמואל חוורתא (בנוסחאות דידן כתיב הרבא) דתותי מתני אסיר פירוש הלובן שבתוך הכוליא והן חוטי דאיכון גו כוליתא וגם המקום חרץ דאמרינן בפרק אלו טריפות (דף מ"ה) גבי כליות והוא דמטי לקותא במקום חרץ. ואמר רבי חננאל ז"ל שמענו מרבותינו כי חלב שהוא נרא' הכסלים הוא חיוורתא דתותי מתני, וקרום מפריד בין זה חיורא ובין השומן שהוא תחת זה החיורא והעליון אסור והתחתון מותר. בסוף הלכה קמא דפרק כסוי הדם (דף פ"ד) ילבש כלי פשתן כיתנא (חיוריתא) רומיתא כלי זכוכיתא חיורתי, ביבמות (דף פ') ובבכורות (דף ל"ח) חולדר והמים קבועין אי או חוורור קבוע כל שהוא שמונ[ים] יום פירוש סנורי', ת"י בסנוריי[א] בחיוורוריא ובלעז קטא"רט[א] 1) בפסחים (דף ע"ד) בחיוריתי דשריר. ובגטין (דף כ"ו) סמידי ליכא חיוריתא איכא פי' קמ[ח] של סולת של סמידא. בסנהדר[ין] (דף צ"ח) חיורא דבי רבי שנ[אי] פירוש נגוע אלא סגדולים חיורא, נגע תרגו' מצורע[ת] כשלג חיורא כתלגא רב כלומר גדול. בגיטין (דף ס"ח) הוא מיכל אכלי וטעמי ביה טעמ[א] דחיורא, אמר ליה חיורא ל[א] קא עבדיכן סאידנא, אמר להו בדר[י] בדוכתיה דאמר רבי אסדא חיור[א] באוכמא לקיא. ובנזיר (דף נ"א) אוכמא בחיורא לקיא, חיור[א] באוכמא לקיא כבר פירשנו בער[ך] אכם (ס"ב תרגום כל אשר לב[ן] בו די חור ביה) ואמר רב חסדא אוכמא למשכים סומקא לבשרי[ה] חיורא רדיא. מסורת' כדשני מעיקרא. בקדושין (דף ל"ט) אמ[ר] להו לא חיורתי כלום איכא מלובנת ומבוררת לכם. בסוף גמרא דנזיר (דף ס"ג) ובפ[רק] כיצד כולין אמר רבי אלעזר אמ[ר] קרא ובי ימות מת עליו בתחוורו[ר] לו (ס"ב תרגום עיניך יראו זרו[ת] וחזרון עינך בנכריתא).

---

1) Cataracta ist der technische Ausdruck der Augenkrankheit die wir Staar nennen.

חור, Hundert, פירוש, סנהדרין (דף צ"ח) אית לך בר חיורגתי פירוש רש"י מאה גוונים.

חורא (Siehe חזרא) קופא, מיא דחורא בעל הערך גרס דחיזרא עיין שם.

חורלין, Lattich 1) חורלין, פסחים (דף ל"ט) ר' יהודה אומר אף חורלין וחורת גלין וביוצא בהן (א"ב בנוסחאות דידן כתוב אף חורת גלין מין ירק מר) (גם הערוך הביא הנוסח הזה בערך חרת).

חוריתא, (S. die Anmerk. 1) חוריתא, פ'. את הסמידם והלכפה חוריתא וקנו.

חז, Greifen חז, בשבת (דף י"ט) ומחזין את האור במדורת בית המוקד פי' מלשון כא חז נסק (א"ב בנוסחאות כתוב ומאחזין) בב"מ (דף ק"ב) היכי דמי מוכה שכוחה רע? אמר ריש לקיש כל שכחנית בפיזונה פי' כשאוחזו אדם מתחנק האמי' בתוך ידו פלומ' כבלע וחקף נכף ודו ולבנעותיו ונמלא גודלו נוגע באלגעו והסוב' בתוך כף ידו ולבנעותיו מובלעו'.

---

1) Nach unsrer Leseart heißt es: חורת welches Jarchi; Laitue (ital. Lattugo, lat. Lactuca, span. Letuga, engl. Lettice) Lattich übersetzt, Maimonides in Chilaim (c. I Misna 2) verstehet unter חורת den Gartenlattich und unter חורת גלין den wilden Lattich der auf Schutthaufen, Hügeln und an Wällen wächst, wohin auch der Zusatz גלין deutet. Adelung behauptet daß das lateinische Latus (Blatt) wegen seiner breitblättrigen Beschaffenheit zu dieser Benennung Anlaß gegeben habe; wie viel Pflanzen aber dürften mit größerem Rechte eben so heißen. Wunderbar ist es daß diesem großen Sprachforscher, die wahre Ursache entgieng! nur ihr milchartiger Saft konnte dieser Pflanze in allen erwähnten Sprachen diese Benennung erwerben. (Milch: lat. lac, franz. Lait, ital. Latte, span. Leche). Darum scheint auch die Leseart des Aruch חורא die Richtigste weil sie ebenfalls diese Anspielung enthält. Die Alten hielten darum auch diesen Salat für einschläfernd, und genossen ihn daher gewöhnlich des Abends. Den bittern Milchsaft des wilden Lattichs der giftig ist, hielten sie für ein sicheres Heilmittel in Leberentzündungen und Gelbsucht.

חזא, Sehen, schauen

חזא, בפ"ב בתמיד (דף כ"ט) סידר את המערכה הגדולה מזרחה וחזית' מזרח' פירוש פני המערב' למזרח, תרגום וירא ישראל וחזא. ובפרק ג' נפרה (דף כ"ו) ומפתחין בה חלונות וחזיתה מעדנה פי' פני המערב' של עלים ומראיתה למערב למקדש שהמקדש בהר הזתים במערב היה כדאמר בפרק השותפין ועושה חזית מבחוץ וכתיב מול מחזה אל מחזה. מרות אשך תרגום ירושלמי חזוייה חשיך ומפורש בערך אשך (א"ב בנוסחאות שלנו אין גרסא זו כי אם דחסר כוליה). בפ"ב ערבי פסחים אכא לא חכימא אכא ולא חוזאה אכא. בחולין (דף מ"ו) חזוותא כשירה היכא דאמרי כאזוותא דאופתא, בפרק אלו מציאות אמר רבי אבהו הואיל וחזותו מוכיח עליו, אף על גב דבתרי' ואתי מידע ידיע דוכתא ודוכתא דאיכיש ואיכיש, פי' שבי זתים היינו טעמא דלא הוי יאוש הואיל וחזותו מוכיח עליו כלומר מראיהן של זתים מוכיח עליהן דיש שהן לבנות ויש אדומות ויש שחורות וידוע שדה של מי מגדלת לבנות ושל מי מגדלת שחורות הלכך לא מייאשי בעליהן דסברי כולהו מכירין את שלו. פי' אחר הואיל וזיתו מוכיח עליו כלומר זה זיתו' של כל אדם ידועים לכל פי' כענין של מעלה.

חזא, Aussehen

חזא, מסכת שבת פרק אמר רבי עקיבא פלפלת כל שהו, למאי חזיא? ובדניאל די חזי למיזא. ותרגום יעשה עולה כמשפט יעבד עולתא כד חזי פי' בלשון תרגום כמו ראוי בלשון הקדש.

חָזָז, Grind, Flechte

חזז, בסוכה (דף ל"ד) עלתה חזזית על רובו. בבכורות (דף מ"א) ובעלי יבלת ובעלי חזזית. ובגיטין (דף ע') לחזזיתא ליתי שבן קיטי ארוכייתא. או גרב או ילפת תרגום או גרבן או חזזן.

חזיז, Wetterleuchten

חזיז, בתענית (דף ט') ה' עושה חזיזין מאי חזיזין? אמר רב יהודה פורחות פירוש עבי' דקי' כקראו חזיזין והיינו עיבא קלישתא' דתותי עיבא סמיכתא וכקראו פורחו' ומפורש בערך אד.

חזיז, Hasisa (ein Dorf)

חזיז, בפ"ו בכלאים (דף ל') מעשה שהלך רבי יהושע אצל רבי ישמעאל לכפר חזיז פי' שם מקום.

חזיז, (Siehe חזין)

חזיז, אוכל חזיז מן התלם בשל הערוך גרים חזין עיין למטה.

חזם, Ausscheiden (in Büschel binden)

חזם, בפרק ג' בדמאי הרוצה לחזום עלי ירק פירו' לשלף העשבים הרעים ויש אומרים לעשות אגדות בלשון ישמעאל קורין לאגודות אלחזם.

חזן Sprosse, Gras

חזין, בתענית (דף ה') שור בשהו' זורע הולך ונוכה ונקוידתו אוכל חזין מן התלם (א"ב בנוסחאות דידן כתוב חזיז) (המאמר דר' יהודא פה מיוסד על אדני הפסוק בתהילים (קכ"ו ו') הלוך ילך, ונתרגום שם דפוס וויניא מלאתי ורעי חזין (חזיז) מן תלמא וכן הובא במתורגמן שרש תלם ע"ש וגרס ג"כ חזין). בכתובות (דף ס') דברים הרעים לחלב כגון מאי אמר רב כהנא כשות וחזין דגים קטנים ואדמה. ובבבא קמא (דף כ"ח) אבלה חזין רבי יוסי הגלילי אומר כידון במשויר שנו. ובסוף בבא קמא כשות וחזין אין בהן משום גזל, ובאתרא דקפדי יש בהן משום גזל. ובעירובין (דף כ"ט) כשות וחזין מערבין בהן ומברכין עליהן בורא פרי האדמה פירוש חזין דדברא דזרעי ליה אדעתא דשערי דלא גמר פירי שהכל, ודגנוניתא דזרעי ליה אדעתא דחזין והוא גמר פירי בורא פרי האדמה.

חזן, Wächter, Aufseher, Vorbeter, Vorleser, חזן, בשבת (דף י"א) באמת' החזן רואה מהיכן תינוקות קורין פירוש הוא שליח ציבור ותרגום רואה חוזה שהוא צריך לראו' היאך יקרא והיאך קורא בני אדם לקרות בתורה. ביומא (דף כ"ג) ובתמיד (דף ל"ג) לחזנים היו מפשיטין את בגדיהן. בבבא מציעא (דף כ"ג) התם בחזני מתא פירוש שומרי מדינות שחייבין לשמור שמירתא ותירתא ז).

ז) כל המקומות שהביא הערוך לפרש מלת חזן רואים אנו שאין זה שליח ציבור לתפלה כי אם שמש הקהל. והנה מצינו בתלמוד מלת חזן בשלוש ענינים אשר עסקיהם שונים: (א') חזן מתא בב"מ (דף כ"ג ע"ב) אטו יעקב חזן מתא הוה? והוא שומר העיר, (ב') חזן בית דין בשבת (דף כ"ו ע"א) אבל בני שמואל שקטאו במקום שוחד, כדי להרבות שכר לחזניהם ופי' רש"י שם שמשיהם שאוכרין אותן לילך ולהזמין הנקראים לדין, ובסנהדרין (דף י"ז ע"ב) פי' ד"ה ושני חזנין: שמשי בית דין להלקות החייב, ולהזמין בעלי דינים לדין; (ג') חזן הכנסת היה בעבודת המקדש ומפורש הוא במסכת תמיד פרק חמישי שהחזנים היו מפשיטים בגדי הקדש מאת הכהנים המכפרים להם ולא היו מניחין עליהן אלא מכנסים בלבד עד שלובשין בגדי חול וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות תמידין ומוספין פרק ד' הלכה ב' ע"ש וזה היה עבודתם שם. ובשבת (דף ל"ה ע"ב) משמע שהחזן הכנסת היה ג"כ התוקע שאמרינן שם נתנו חכמים שיעור לחזן הכנסת להוליך שופרו לגגו

חזנא (חצינא Giaße) חזנא, פרק י"ד בכלים (דף כ"ג) מקל שעשה בראשו מסמר כמין חזינא טמא פירוש כל מקל שנותנין בראשו ברזל במינקת ואם מסמר נועצין בראשו, שמו בלשון קוד' חזינא ומינקת הוא כמו כוס של ברזל ומכניסין בתוכו מקל של עץ וקורין אותו בלעז רוסטולכו (א"נ פירוש בלשון יוני כ.ש.י.ל עיין ערך חליכא)・

חזק Befestigen sich bemächtigen, stärcken חזק, בקדושין (דף כ"ו) נכסים שיש להן אחריות נקנין בחזקה ואמרינן בגמרא דכתיב ושבו בעריכם

ומדברי רש"י שם נראה שהוא רק המוליך והמביא השופר לבה"כ לפי שמפרש בקיצור שמש הציבור, אמנם מלשון שופרו בזה"ו הכינוי משמע שהיתה אומנתו לתקוע וד"ל. ובמסכת שבת (דף י"א ע"א) ובאמת החזן רואה מהיכן תינוקות קורין פי' רש"י חזן הכנסת המקרא את השבעה הקוראים בתורה ופעמים שאינו יודע היכן צריכין לקרות למחר ורואה היכן קורין תינוקות של בית רבן וכו' וזה כפי' הערוך, אבל הרמב"ם בפירוש המשנה כתב שהחזן הוא מלמד תינוקות והתירו החכמים לראות לאור הנר תחילת הפרשה שרוצה להתחיל עם תלמידיו ובזה יש שעור, ולא יטעה לתקן הנר ע"ש וזה כל"א שהביא רש"י ז"ל ונראה עיקר — ויש לתת טעם למה רגל על לשונינו לקרוא המתפלל הקבוע בציבור חזן? בכל המקומות הנזכרות החזן הוא כאשר יקרא לפניו הרואה בשקידה, השומר רואה בו זה השמירה, השמש רואה להלקות ולהזמין, המלמד רואה המלות אשר בנקדים. ובימים הראשונים כאשר היתה נעלמה חכמת הדפוס הכל נכתב בקסת הסופר ודבר א' היה יקר בימים ההם ובלתי יכולת ועלה יד להיות לכל איש מבית ישראל ספר לתפילה או לתלמוד ובמעט רק ספר אחד לעדה אחת, וכתשובת החבר בספר הכוזרי על שאלת המלך למה מתנועעים היהודים בקריאת העבריה? לפי שיתקבצו עשרה או יותר על ספר אחד ובעבור זה היו ספרינו גדולים, וכל אחד מהעשרה מנמיך שיטה בכל עת לעיין התיבה וישוב, והוא נוטה ושב תמיד ע"ש (כוזרי מאמר שני סימן ע"ט) ושם מדבר מספרי קדמים אשר כולם צריכין לעיין אבל בתפילה, אינה כן המתפלל מגביה קולו להוציא השומעים אשר אחריו יתפללו בלחש ועונים בהפרקים שראוי לענותם, וההכרח שיהי' הש"ץ איש ירא ה' ומבין לשון העברי בכלל ובפרט הניקוד והטעמים הנחים והנעו' המלעיל והמלרע כנביא וחוזה, לרוב רק לפניו נפתח ספר התפילה ורק הוא הרואה בו עבור זה נקרא חזן ובלשון חכמים נקרא ג"כ עובד

אשר תפשתם במה תפשתם? בישיבה ישיבת שכונה, כגון דירה ביום ובלילה היא החזקה. ושאין לכן אחריות פירוש המטלטלין אין נקנין אלא במשיכה דכתיב וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד והוא המשיכה. בשבת (דף קמ"ו) הוא שנוקבין בנקב ישן לכתחילה ואמר רב יהודה משמיה דשמואל אין מותר לפתוח נקב ישן אלא במקום העשוי לשמר פי' להוציא היין מן השמרים אבל לחזק אסור פירוש פיה הנקב בחבית וסתמו שלא יהא שותת נחלקו רב חסדא ורבא והלכתא כרבא, דתניא מסייעתו דברי רבא, רבא אמר למטה מן היין נמי זהו לשמר ומותר לפותחו, והיכי דמי לחזק? כגון שניקבה למטה מן השמרים דמוכחא מילתא שאין אדם עושה נקב בקרקעית' של חבית להוציא יין ולא לשמר עשאו מפני שמסכה החבית הופכה על פיה וזה הנקב כיון שסתמו נעשו סיתום זה בנוסה של חבית ונעשה מלהיות נקב ונעשה כפתח בית הכנסת' בפירוש פלימיו שנסתלק ממנו דין פתח לגמרי. בפסחי' (דף מ"ה) אבל במקום שעשוי לחזק אינו חייב לבער פי' מקום שיש בו סדק או נקב וכתן זה הבצק שם לסתמו שכמלא עושה מלאכת עץ ובטל אף על פי שהוא כזית. בסנהד' בחלק בענין סנחריב (דף כ"ד) חזקיה שחיזקו יה.

חור, Umkehren, zurückgehen

חזר, בפרק ד' ברמאי (דף ט"ו) ובחולין (דף י') תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומה ר' שמעון שזורי אומר אף בחול שואלו ואוכל על פיו. בכתובות (דף כ"ה) הלכה כרבי שמעון במסוכן ובתרומות מעש' של דמאי. מסוכן דתנן רבי שמעון שזורי אומר אף המסוכן פי' החולה שאמר לעדים כתבו אף על פי שלא

לפני התיבה לא רק בעבור הארגז אשר עליו הספר כי אם בעבור המלה לרמז על השקידה ולא יהיו חוכא כעמא דארעא (סוטה דף מ"ט ע"א) הקוים שוא, וכאשר רבו גם רבו וכאשר הוכיח עליו אדוני אבי זקני רבינו הגדול בתשובותיו נודע ביהודה מ"ק א"ח שאלה ב' באמרו ואכן מתקוטטים כקו וגמר? והלא זה דרכם כסל למו עבור השמעת קולם במה מעברים כל מלה לשברי שבריסודברם אינם נשמעים זולתי קול ושברו עמו. ע"כ — ויהיו מלומדי ספר ומביני לשון עברי לדעת מעלת הנקוד והטעמים האבות והתולדות החזק והרפא הפרש המבטא בין קמץ ופתח בין סגרי והסגול והבדל בין העבר והעתיד (בשהמלה מלעיל או מלרע) בין מעל לחוזר בין ה' השאלה וה' הידיעה והקריאה ועוד תנאים אחרים ועל זאת יתפלל כל חסיד ואז בית תפלתינו בית תפלה יקרא.

אמר תנו, שכתבו ותנו דאומדן דעת הוא דאין אדם משטה בשעת מיתה, וזה שלא אמר תנו כשחולי דחקו ולא השלים דבריו וכמו שאמ' כתבו ותנו הוא. וכן בתרומת מעשר של דמאי, עם הארץ שהפריש מפירי של דמאי תרומת מעש' אחד ממאה וחוזרה ונתערבה לו בפירי ההוא, כלומר כדמעה, אמר רבי שמעון שזורי בזה אף בחול שואל ואוכל על פיו, פירוש אם אמר חזרתי ותיקנתיו מותר, שאילו לא רצה להוציא מתחילה לא היה מוציא תרומת מעשר. אלא כיון שראינו שהוציא אומדן דעתא הוא-ודאי כיון שאמר חזרתי ותקנתיו נאמן ותנינן בהדיא רבי שמעון שזורי אומר בשם שאימת שבת על עם הארץ כן אימת דימוע עליו וכבר פירשנו בערך דמאי בענין אחר. בגיטין (דף ל"ב) והא קיימא לן כרבי יוחנן דאמר בקדושין ריש גמרא דפרק האומר לחברו צא וקדש לי אשה (דף כ"ט) בא אחר וקדשה וחזר' בה מהו ר' יוחנן אומ' חוזרת ריש לקיש אמר אינה חוזרת.

חוח, Dorn, Distel, Nessel

חוח, בשבת (דף ס"ג) ובב"ק (דף פ"ג) אמר ליה שקילא טיבותיך ושדיא אחוזרי כבר כך ולך פי' הטיבתו השאה בצורת טובתך השליכה על הקוצים כבר הרגשתי שנעתק העובר שבמעי ממקומו והוא מתכונן ליפול. ובמגילה (דף כ"ט) דרש רבה בריה דרב הונא זוטי מנהרדעא שוכין

קמא ב"ט אמר להו רב חמא פוקו ואמרו דשקיל טיבותיה ובולו פירוש שיקח דבריו הנעימים במקום קיצי' וכי להוראתך אנו צריכין לא וראה כוורות סובבות בנהרדעא כל אחת ואחת בוערת בנפה ובכברה. ובמציעא (דף ס"ג) אלא מעתה מות' ללוות סאה בסאה משום דהוי אמר ליה שקילא טיבותיה ושדיא אחיזרי דאמר ליה קטי דקדקי באבלבאי. ובכתובות (דף כ"ג) כי אתא רבין אמר ר"ש לקיש ארוסה שמתה אין לה כתובה אמר להו אביי זילו אמרו ליה שקילא טיבותיה ושדייה אחיזרי בבר תירגמה רב הושעיא לשמעתיה בבבל. ובמגילה (דף ל"ג) אחיזרא רב נחמן אסר ורב ששת שרי פירוש קוץ קשה שיכול לצלות בו בשר כמו בשפוד של ברזל. בסוף גמרא דפרק קמא דברכות (דף י"ב) רב ששת כרע כי חיזרא פי' רב האי גאון חיזרא הוא אח' ממיני קוצים שמצוי בבבל וקורין אותו אלחזור ובריעה שלא יכרע מאמצע ממש וראשו זקוף ועומד בברייתו ואפילו בשעותו מקצוו, אלא צריך שיכוף את ראשו כדי שישיה כאגמון שראשו כפוף, ואחר אמרו עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה גם על העיקר הזה הוא שיכוף את ראשו, ויכא לומר מעוקם שיתפקקו חליות שבו אף יכרע עד שיתפקקו האחרות ולא שיכוף את עצמו כל כך אלא כדי שיראה איסר כנגד לבו והמיקל אפילו מסדר מגעגע ראשו וי

ואפילו המטבע כופף טלרו. אסברא דמיא לקיורא כבר פירש בערך גב. במציעא ריש גמ' דפ' המקבל (דף ק"ג) וקני דקיורא פ"א סרנא כבר פירשנו בערך ארכבתא.

חורא, Kleyen

קורא, בפסחים (דף מ"ג) זומה אל לבעים הכא תרגומו מיא דקיורא (א"ב בנוסחאות דידן כתוב דקורא). ובמציעא (דף ס') מאי אין מערבטין? הכא תרגומו מיא דקיורא פי' מים שהמק' בהן סובין ומשקין אותם ומנפחין את כריסה ונראית שמינה והיא כנושה, זעירי אמר רב הוכא שוקפתא פירוש שמקרדין את הבהמה חוקפין את שערה, ולועזין אסטריטולרי Strigliare (עיין ערך זקף השני שהבאתי).

חור, Apfel (kugelförmig)

קור, רמון גם חמר ותפוח תרגום רימונין אף דקלין וקיורין. בבראשית רבה (פרש' כ"ד) ויגש אליו, תפוחי זהב במשכיות כסף תרגם אנקלוס קיורין דדהב בגו דסקרין דכסף (א"ב תרגום ירושלמי ועשו פעמוני זהב טהור ועבדו קורין דדהב).

חורר, Holzapfel

קורר, בריש כלאים (דף כ"ב) התפוח והקורר אף על פי שדומין זה לזה כלאים זה בזה (ורפש המשנה (דף כ"ב) הפריסין והעוזרדין, וכן בריש מעשרות (דף ס"א) הפריסין והעוזרדין אלו הדומין לפריסין) פירו'

קורר מין תפוח כמו שתרגום קיזור.

חורת, Lattich (Siehe חוורולין Anmerk I.)

קורת, בפסחים (דף ל"ט) ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בקורת בעולשין, ובפרק ערבי פסחים (דף קי"ד) הביאו לפניו מטבל בקורת, ובעבודה זרה (דף מ"ח) ובקורים לא בימות החמה ולא בימות הגשמי'. ובס"ק בעוקלים (דף קנ"ט) ושרש הקורין והלכון והנכפום. ובפ' ב' (דף קמ"א) ובקורין מפני שהן משמרים את האוכל. ובפ"ק בכלאים (דף כ"א) קורת וקורת גלין, פי' קורת לטוקא (Latuca) קורת גלין קשה מרה והיא חרת שבגדום (עיין ערך חוורולין והערה).

חח, Dornstrauch.

קח, בגיטין (דף ע') מאי דרדרא? אמר אביי טוריקא דקוחי פי' כרכום שגדל בין הקוצים (עיין ערך מודיקא).

חח, Kette, Fessel

קח, בויקרא רבה זוב דמה, ויתבבו בסוגר בחחים (יחזק' י"ט ד') בחיי' כתיב חי שלשלוהו אלא שהי' מעונג ומת בידם.

חט, Siehe מהט (מהט)

קט, מוקטין את השתולה, בעל הערוך גרים מוהטין עיין שם.

חטא, Zart, sanft, fein, schwach, sich zärteln, erholen, lustwandeln.

קטא, בברכות (דף י"ט) ובתעניות

(דף י"ט) אבל מה אעשה לך ואתה מתחטא לפני המקום כבן שמתחטא לפני אביו ג). כי הילדים רכים ת"י ארום טלייא מחטיין. ובתרגום ונקרב את קרבן העם לפני ה' מפרנקיתא ומחטיתא. בפ"ס דעשר תעשר רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר בזכות ב' דברים ישראל מתחטין לפני המקום בזכות שבת ובזכות מעשרות, בזכות שבת דכתיב אם תשיב משבת רגלך מה כתיב בתריה אז תתענג על ה', בזכות מעשרות דכתיב ושמחת בכל הטוב. בהגדה פרק קמא דמגלה נשי אבני שמתקושטות על בעליהן פירוש ענין עינוג. פ"א של רבינו גרשם שמקרינן אלו כמו חטא. פ"א של ר"ח מקטיאות בעליהן כלומר מי שמלכות בידו מתקייב למלכות שאינן ראויין להדיוט אלא למלכות בלבד וכן בעליהן כיון שמלכות בידיהן, כשים ובורקים שמתירלאין מן המלכות.

חטא, Fehlen, sündigen

חטא, בבז"ל (דף י"ח) ותניא רבי יוסי בר רבי חנינא אומר מנין לחטאת העוף שהיא באה על הספק שאינה נאכלת תלמוד לומר והזב את זובו לזכר ולנקבה מה זכר מביא קרבן על הודאי אף נקבה מביאה קרבן על הודאי וכו', פירוש אדם ששגג באחד מחייבי כריתות ונודע לו חייב חטאת כשבא או

ג) דברי רש"י ז"ל סותרים הדדי פעמים במכות (דף כ"ז ע"ב) בגמ' נתעלסה באהבים (משלי ז' י"ח) כת"א וכת"ן וכע"לה וכש"מ תתחטא באהבי' ופי' רש"י ונתחטא כעי"ל כמו בן מתחטא לפני אביו — והמאמר הזה משולש בתלמוד במעשה חוני המעגל, בברכות (דף י"ט ע"א) גם פי' רש"י מתחטא לשון חוטא, שקל בלבו לחטוא לאביו ולהטריחו על תאותו ע"כ, ובתעניות (דף י"ט ע"א) פי' מתחטא פורפיים בלע"ז והוא Forfait רצ"ל חטא ועול — וגם (דף כ"ג) פי' ג"כ שהוא לשון חטא כלומר הוי הולך וקוסא וכל זה מתנגד לפירושו במכות, ועוד שם בגמ' ואומר ככף רעננים עלסה (איוב ל"ט י"ג) כנשא עולה ונתחטא פי' רש"י האי חטוי לשון הורדה כדתנן במסכת יומא (דף כ"ח ע"ב) התחיל מחטא רודל, ובבכורות (דף כ"ו ע"ב) ד"ה והכתיב ככף רעננים וכו' מפרש ונתחטא לשון ירידה וקבירו בתענית (דף י"ט ע"א) בן המתחטא וכו'. ולפי גרסת הסיפרי שהביא תוס' במנחות שם מחתא בתי"ו: הוא לשון בחת וכתבו תוס' שגם בעי"ת לשון הורדה הוא כמו מחטא ויורד וי"מ שהוא לשון עיול כמו בן המתחטא דחוני המעגל ולא יתכן שם בבכורות. ע"ב ותמיה לי ביותר שלא הביאו התרגומים שהביא הערוך.

שעירה, ואם לא נודע לו ודאי חייב איל בכסף שקלים לאשם ואיל וכבש מין אחד הן, אף נקבה כשהיא יולדת ודאי מביאה שתי תורים או שני בני יונה, וכן בשהיא זבה ודאי מביאה ב' תורים או ב' בני יונה א' לחטאת וא' לעולה, וכשהיא ספק יולדת כגון ספק רוח הפילה או בפל הפילה או ספק זבה מביאה עוף, ותנן בריש כריתות (דף ב') על ל"ו כריתות מי שעובר על אחת מהן חייב על זדונו כרת, ועל שגגתו חטאת, ועל לא הודע לו אשם תלוי; אי מה זכר מביא אשם תלוי ונאכל, אף נקבה, חטאת העוף שמביאה על הספק נאכלת? לא, אם אמרת בזכר שכן איסור אחד וכו'. ותנן בפרק קמא דכריתות (דף ז') אלו מביאות ואינו נאכל, המפלת ואין ידוע מה הפילה, ואי קשיא לך הא דגרסינן בפרק כל שעה בגמ' רבי יהודה אומר אין ביעור חמץ אמר לו אשם תלוי וחטאת העוף הבא על הספק יוכיחו, שהן בכל תותירו ואנו אומרים שהן בשריפה, ואתה אומר בקבורה? לא קשיא הא דאמר אשם תלוי אינו נאכל מיירי בנודע לו לאחר שקיעה שחטא ודאי או שלא חטא כלל, במפורש בסיפרי בסוף פרשת ויקרא, ותנן נמי בפרק ו' דכריתות (דף כ"ג) בריש מסכת ואם משנשחט נודע לו, הדם ישפך והבשר יצא לבית השריפה, ופלוגתא דרבי יהודה ורבנן בסוף תמורה אשם תלוי ישרף, ר' יהודה אמר יקבר,

חטאת העוף הבא על הספק תארך, רבי יהודה אמר יטילנה לאמה, גמרא תנו רבנן כיצד. אמר רבי יהודה יטילנה לאמה מכתפה אבר אבר ויטילנה לפני האמה ומתגלגלת יורדת לנחל קדרון. תנו רבנן אשם תלוי וחטאת העוף הבא על הספק וחולין שנשחטו בעזרה רבי יהודה אומר יקברו רבי שמעון אומר ישרפו, ואי קשיא לך הא דתנן בפרק ו' דכריתות חטאת העוף שבא על הספק, אם משנמלקה נודע לו הרי זו תקב' מכלל שאם לא נודע לו לא נאכלת לעולם. והאי מפורש בגמרא מתני' בנודע לה שלא ילדה, ובדין הוא דמותרת באכילה דכיון דמלקה איסור חולין שנשחטו בעזרה לית בה ומאי תקבר? מדרבנן, ואצטריך מתני' לגופה לאוסרה באכילה ולאו לאשמועינן שאם לא נודע לה שנאכלת, ועוד בזו הלכה כרבי יוחנן דאמר אסורה באכילה, גזירה שמא יאמרו חטאת העוף הבאה על הספק נאכלת. ובנזיר (דף כ"ט) מי מייתי עליה משום חולין שנשחטו בעזרה וקתני הנוקר והמעקר אין בו משום שוחט חולין בעזרה. בראש השנה (דף כ"ו) חוטא בל יתגאה פי' אדם שחוטא בל יתגאה. ביומא (דף ל"ו) וחכמים אומרים חטאתי עויתי פשעתי וכן הלכה. בויקרא רבה פרשת לעולם ה' דבריך נצב, ובריש גמרא דראש השנה (דף ל') ירושלמי מפני מה בכל המועדים כתיב חטאת ובעצרת לא כתיב ביה חטאת? אמר הקב"ה

הואיל וקבלתם את תורתי מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם, עולה היא ואמר רחמנא עביד בה מעשה חטאת. וביומא (דף ס"ו) בגמרא ומקטיר את הקטרת, פי' כך מעשה ההזאות כל הזאה הניתנת בחודו של קרן בשתי הזאות היא חשובה, ודין העולה שתים בחודם של קרנות ונעשות ד' והחטאת דינה ד' מתנות על ד' קרנות, לפיכך אחר כך נותן ב' שהן ד' כמעשה חטאת ואע"ג שדם חטאת נזרק למעלה מחציו ודם העולה נזרק למטה מחציו של מזבח כדתנן בפרק ג' במידות (דף ל"ה) חוט של סיקרא חוגרו באמצע להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים.

חטב, Auszeichnen, preisen. חטב, בריש גמרא דחגיגה (דף ג') את ה' האמרת היום וה' האמירך היום אמר הקדוש ברוך הוא לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם הזה, אף אני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם הבא, אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם הזה, שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם הבא, דכתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ (א"ב תרגו' את ה' האמרת ית ה' חטבת).

חטט, Grüße, Waizenkorn. חטט, בחולין (דף י"ח) פגע בחיטוי טריפה פי' חיטוי, נקודו' קטנות במין חיטוי יש למעלה מטבעת הגדולה ונקראות חיטוי, פי' פגע ולא נגע בהן ונשארו כמו שהן ושחט מלמטה, פגע ונגע בהן חתך מהן מקצת ושייר מקצת והוו שייר בחיטוי. בסוף גמרא דעבודה זרה (דף ע"ג) אלא טבל מאי טעמא? כהיתרו כך איסורו, כדשמואל דאמ' שמואל חיטה אחת פוטרת את הכרי, והנו שאמרו בשבת (דף י"ז) כיון דאפשר להו למעבד כדשמואל. בחולין (דף ס"ג) האי דקתני כלאים כלאים לאפוקי מדרבי יאשיה דאמ' אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד קמ"ל או חטה וחרצן או שעורה וחרצן. בפסחים (דף ל"ה) בחטים ובשעורים ובכוסמין ובשבולת שועל ושיפון. ירושל' בריש חלה כולהון מן הדין קרי', חטים חטה כמשמעה, שורה שהיא עשויה כשורה זו שיבולת שועל, שעורה כמשמעה, נסמן זה שיפון, כוסמת כוסמין, גבולתו עד כאן גבול של לחם, וכי למדים מדברי קבלה? אמר רבי סימון מדכתיב ויסרו למשפט אלהיו יורנו כמו שהוא דבר תורה. בסוף גמרא דהוריות שלחו ליה סיני עדיף הכל צריכי למרי חיטיא. ובבתרא (דף קמ"ה) הכל צריכין למרי חיטיא.

חטה, Zahn. חטה, בבכורות (דף ל"ה) אמר רב פפא אכיל ולא מיתחזי מום שבשפתיו ופתי ומיתחזי הוי מומא, קא משמע לן הכיכא בפ' על אלו מומין (דף ל"ט) חטיין החיצונות שנפגמו או שנגממו פי' השנים החיצונות

שעומדות לפני כפה שנפגמו מקלתן או נחתכו ועיקרן קיימין וספנימיו' שנעקרו לגמרי הוי מום נעקרו אין נפגמו או נגממו לא וכו'.

חטוי, Entsündigung

חטוי, ביומא (דף ס"א) ורבי אלעזר סבר חיטוי אחד אמרתי לך ולא שני חיטוין. ובחולין (דף כ"ז) נפ' השוח' א' בעוף, ושח' את בן אנק' מקום שאת חטיהו ומאי משמע דהאי חטיב לישנא דדכויי הוא דכתיב תחטאני באזוב ואטהר.

חטט, Zusammennähen (daher חוט Faden)

חטט, בכתובות (דף ס"ט) ותלא לי רב לרבי בי חטי, פירו' נבית החפירות כלומר מקום שחופרין קלת היריעות הקלפין שהן עשויות במגילה, כן כתב רב שאלות הרבה לפני רבי ותלא ליה בחלק שבין הספר. הוי למתפרות כסתות תרגום ווי עליכן דמחטטין דקיע חשוך. ובסוף גמרא דעבודה זרה (דף ע"ה) הני הלתא ודיקולי דארמאי דחייטי בחבלי, ובמכות' (דף כ"ו) האי מאן דחטי לגלימי' לא עבד ולא כלום. בפרק כ"ט בכלים (דף מ"ג) חוט משקולת י"ב, ושל חרשים י"ח, ושל בנאים כ' אמה חוט מאזנים של זהבים ושל שוקלי ארגמן טוב שלשה אצבעו', חוט מאזנים של חנוונים ושל בעלי בתים טפח, חוט מאזנים של גמרין ושל שוקלי זכוכית טפחים. ובבתרא (דף פ"ט) אמר רב מני בר פטיש כדרך שאמרו לענין איסורי' כך אמרו לענין טומאה, מאי קא משמע לן חנינא חוט של חנווני ושל בעלי בתים טפח. ובחולין (דף נ"ג) חמשה חוטי אית בהו בכפלי תלתא מימינא ותרתי משמאלא, אמ' אביי ואיתימא רב יהודה חמשה חוטי אית בקיותא שלשה משום תרבא ותרתין משום דמא וכו'.

חטט, Eingraben, ausgraben einhauen, aushauen

חטיטה, Ausgrabung, Stich

חטטין, Schäbigkeiten

חטט, בסוכה (דף ט"ו) החוטט בגדיש לעשות לו סוכה. ובדים משקין (דף ה') ומתקנין את קלקולי המים שנדעות הרבים וחוטטין אותן. ובפ"ק ד' במקואות (דף קכ"ס) החוטט בכיור. ובבבא קמא (דף י"ז) תרנגולין שהיו מחטטין בחבל הדלי. וביבמות (דף ס"ג) קא מחטטי שבבי. ובחולין בגמ' סטהור בכלי עץ (דף כ"ה) מחוסר חטיטה טהור, פשיטא? לא צריכא דחט קפיזא בקנא, פירוש זה העץ כוונתו לחקוק בו קב וחקק בו קפיזא רוצה להשלימו לקב כיון שאין רגובו לקפיזא אלא לקב אחר כוונתו הולכין וחטיטת קפיזא ליכה חשובה חטיטה, ושם (דף ל"ב) מחטט אחריו פירו' חותך וחופר, שכחטטה עיין בערך נף. בשבת (דף ק"ט) רוחצין במי טבריא ובמי משרה גבימא של סדום אף על פי שיש לו חטטין

ברשו. וביומא (דף ע"ז) גמל היה חולה אב שהיה לו חטמין ברשו שך בדרכו והיה הולך. ובבראשית רבה (פרש' י"ט) לא היו רואין שעובדי כוכבים שהם בהן מעלה חטמין. ונפרשת בכומר רקות שדומות קדים בומשה אדריתן, בעת שמשבים רעות נופן של בריות מעלה חטמין (ת"ב תרגום אם בפידו להם שוא אין בחטמי שגוי להון אספלניתא).

חטיטום, Menschlis, חטיטוס, בב"מ (דף כ"ח) שעבר שום ושייף וחטיטום במלחמה אין לתן אוכלא מפני שיש בהן חיי נפש, פירוש פרים.

חטלים, Hatulim, (Nahme einer Weingegend) חטלים, במנחות (דף פ"ו) שהיכן היו מביאין יין קרוטין וחטולים אלפא ליין פי' מקומות הן.

חטם, Nasenring, (zur Bändigung der Thiere), חטם, בשבת (דף כ"א) ואנקה בחוטם פירוש כוקנים חוטמה ומשימין טבעת לתוכו וגומכין רגוע' בתוך הטבעת ומכהימן אותה בו. ובמגדל פרק ב"ו בכלים (דף ל"ח) בפסק עקיבו ביטל חוטמו שא שנחלק לשנים טהור.

חטף, Wegschaffen, חטף, בפסחים (דף ק"ט) חוטפין מצות בלילי פסחים בשביל תינוקות שלא ישנו, פירוש חוטפין הקערה שבה המרור ומגביהין אותה ומגביהין המצות כמו שאנו עושין.

חטפא, Abschabung, Glättung, חטפא, בכלים (דף כ"ג) בכלי מתכות המחוסר חטפא טמא והמחוסר לטישא טהור, פירוש כלים עשויים וגמר מלאכתן גרידה ושלו צריין לא נגרדו (ת"ב הרמב"ם גרים הגפה).

חטפיתא, Schwalbe 1) חטפיתא, ת' ירושלמי ואת התחמס ואת השחף וית חטפיתא וית ציפר שחפא.

חטר, Verzäunen, חטר, אבג חוטרא מילי כבר פירשנו בערך בב. אמרי גדר ת' איסטרטי חטר (ת"ב ת' גדרות בלן חוטרין דען).

1) חטם und חטף heißt nicht nur rauben, sondern vielmehr wegreißen, weghaschen. Diese Anspielung trifft die Schwalbe umsomehr da sie in Geschicklichkeit, Schnelligkeit und Ausdauer des Fluges fast alle bekannte Vögel übertrifft, und selbst im Fluge ihre Nahrung weghascht. Unter חטמם verstehen auch die Juden zu Mosul die Schwalbe (S. Niebuhr's Beschreibung von Arabien. Vorr. S. 42).

חוטרא רעיא, Kartendistel 1)
קטרא רעיא, פירוש קוטרא קוצי רעיא ככר פי׳ בערך אבוב רועה.

חוטרא, Stab, Stock
קטרא, בבבא קמא (דף ל״א) רב זביד אמר כי קוטרא דסקיותא פירוש הסומא מגשש במטה שבידו הנה והנה לבדוק ולשמוע הדרך. במכות (דף כ״ט) אמר רב אשי תיכא להו לספרי דווקני דקטרי ליה לגגיה דה״א ותלו ליה לכרעיה דה״י, פירוש זוקפין מעט מעט לגגו של ה׳ כמקל כלומר שהקב״ה זוקף זוקף שאי הוא כרוס העולם ותלו ליה לכרעיה דה׳ הנקודה שבפנים שאינם מתאחות לגג וכו׳. דבעיק קוטרא לידה ומרא לקבורה (א״ב תרגום ויאמר מטה ואמ׳ חוטרא).

חוטרנא, Bunt, fleckig
קטרנא, בשבת (דף ק״י) ופי׳ לא ליתי דבר אחר קוטרנא פי׳ חזיר מנומר. ס״א חזיר שיש לו חטורת (א״ב קטוטרת כתוב),

חטרת, Höcker
קטרתא, בחולין (דף כ״ב) עור קטורת גמל הרכה. ובבכורו׳ (דף מ״ג) ובעלי קטורת רבי יהודה מכשיר וחכמים פוסלין, פירוש הוא גבנון של גמל, על דבשת גמלי׳ תרגום על קטריית גמלא.

---

1) Die Kartendistel oder besser Kardendistel — von Carduus Stachel — (Dipsacus) ist eine 2 bis 4 Fuß hohe Pflanze. Ihr Stengel (חוטרא) ist stachlich, die Blätter sind stiellos und sägartig gezähnt, ihr walzenförmiger Blumenkopf hat steife und stachliche Grannen und dienen darum den Strumpfwirkern und Tuchmachern zum Aufkratzen wollener Zeuge. Die Wurzel in Wein gekocht hielten die Alten für ein Mittel wieder die Schwindsucht. Im Talmud ist dieser Trank ein Mittel wenn man trübes Wasser (מים מגולין) genossen hat, welches er ohnehin wegen muthmaßliches Hineinfallen giftiger Insekte zu trinken verbietet, und worauf der Morgenländer im Allgemeinen sehr aufmerksam ist. Ein solches Wasser verursacht Exulcerationen der Eingeweide und sind die Hauptursache der Schwindsucht. Diese Kartendistel nennt der Araber אלראעי, welches auch Maimonides in seiner Erklärung der Misna, und der Aruch im Artikel אבוב רועה anmerken, wodurch ich zugleich meine im ersten Theile (S. 6, Anmerk. 1) mitgetheilte Meinung als irrig widerrufe. Um über die Ursache des Talmudischen Verbots ein sol-

חי, Roh

פי', בשבת (דף י"ח) האי קידרא חייתא שפיר דמי, פירוש רב האי גאון קידרא חייתא לאו חייתא ממש קרירתא שאילו לוכן ממש אסורה להניחה בין השמשות כדרך שאמרו לא תמלא אשה קדרתה עססיות ותורמוסין אלא קדרא חייתא אפי' שחממה ולא התחילה לבשל, אבל אם התחילה לבשל ולא הגיעה לשיעור מאכל בן דרוסאי, אסור להשהותה, וזהו שאמר בשיל אסיר, ואם הגיעה למאכל בן דרוסאי מותר להשהותה אע"פ שלא בשלה כל צרכ', דהכיא אכניא אומ' כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו ע"ג כירה בשבת וזו היא דאסר ר' יוחנן שלא בשל כל צרכו אבל בשל כל צרכו מותר להשהותו גם בר' יוחנן, נמלא האיסור בשני פנים לוכן, שלא חממו כל עיקר, ושהתחילו לבשל ולא הגיעו למאכל בן דרוסאי ולא הניח בהן בשר חי, והמותר שני פנים שחממו ולא בשלו כל עיקר, ושבשלו כמאכל בן דרוסאי ואפילו בשלו כל צרכו.

חי, Leben, lebendig, Nahrung, gesund

פי', בפסחים (דף פ"ט) רבנן סברי מהיות משה מחיים דשה כלומר כיון שנשחט נעקר שם שה מעליו ורבי שמעון סבר מחיים דשה מדבר שהוא חי ואיזה זה? זה הדם שהוא הנפש, תניא כמי סכי-נמנין ומושכין ידיהן ממנו עד שישחט רבי שמעון אומר נמנים עד שישחט, ומושכין עד שיזרק הדם. פי' אסר רבנן סברי מהיות משה מחיים דשה כלומר כל זמן שחי השה יכולין למעט, ורבי שמעון דאמר עד שיזרק הדם יכולין לימשך סבר מחיו' תי' דשה כל זמן שלא נזרק הדם הייכו חיותיה יכולין למעט ולימשך.

---

ches Wasser zu trinken (S. Jebam. 109, 2. Gittin 69, 2. Abod. Sara 31, 2. Chollin 9, 2. 10, 1.) einiges Licht zu verbreiten, theile ich hier folgende Stelle aus Niebuhr's Beschreibung von Arabien (S. 133) mit: "Eine in Jemen in Indien und an der südlichen Meeresküste von Persien sehr gewöhnliche Krankheit ist der Guinea- oder Nervenwurm, von den europäischen Aerzten vena Medinensis genannt. Man glaubt in Jemen daß dieser Wurm von dem fauligen Wasser herrühre welches man in einigen Gegenden zu trinken genöthiget ist. Viele Araber brauchen deswegen die Vorsicht das ihnen unbekannte Wasser durch Leinwand zu trinken, u, s, w."

בקדושין (דף כ"ח) הקורא לחברו עבד יהא בנידוי, ממזר סופג את הארבעים, רשע יורד עמו לחייו. ובב"מ (דף ע"א) רשע יורד עמו לחייו פי' אם היה בעל מלאכה קובע חנות נגידו כמו שאמרו בפרק לא יחפור בר מבואה האוקי' ריחיא וכו' עד קא מפסקת לחיותאי וביקרי ליה רשע בלא דיכא פסקינן דיכא דמוקי' עליה ריחיא לכתחילה. בריש פסיקתא דקרבני לחמי אמר רבי יצחק כתיב את קרבני לחמי לאשי, וכי יש לפניו אכילה ושתיה למור ממשרתי אש לוהט מהיכן ניזונין? רבי יודן בשם רבי יצחק אמר מזיו שכינה דכתיב באור פני מלך חיים, רבי יצחק בשם רבי חגי אמר ואתה מחיה את כולם. בסוף בבא מציעא (דף ק"י) מכיון לירק חי. בסוף קינין (דף כ"ה) זהו שאמר כשהוא חי קולו אחד, כשהוא מת קולו שבעה כיצד קולו ז'? וכו'. ובפרק אחרון דנידה (דף ס"ד) ב"ה אומרים עד שתחיה המכה פירוש תינוקת כל דם שרואה אחר יציאת הבתולים עד ד' לילות סומכין אותו לבתולין ואמרינן דם טהור הוא, אחר ד' לילות טמא. עד שתחיה המכה, עד שתתרפא מכת הבתולים מן וישבו תחתם במחנה עד חיותם. בסוף גמרא דתמיד (דף ל"ב) מה יעביד איניש ויחיה? אמרו לו ימית עצמו, כלומ' על דברי תור', אמר להן מה יעביד איניש וימות? אמרו לו יחיה את עצמו כלו' שינהג עצמו על דברי תור' ומנקז שררה מתקצרין ימיו.

חיה, (Zahm u. wild) Thier

חיה, בחולין (דף ע"א) חיה בכלל בהמה מניין? דכתיב זאת הבהמה אשר תאכלו שור שה כשבים ושה עזים איל וצבי ויחמור, בהמה בכלל חיה מניין? דכתיב זאת החיה אשר תאכלו וכל בהמ' מפרסת פרסה.

חיל, Graben (der)

חיל, בסנהדרין (דף פ"ח) ובשבתו' ובימים טובים יושבים למדרש הגדול שבחיל. בפסחים (דף פ"ד) שכיה בחיל. ובפ' קמא דכלים (דף ו') הר הבית מקודש ממנו שאין זבי' זבות נדות ויולדות נכנסין לשם, החיל מקודש ממנו שאין גוים וטמאי מתים נכנסין לשם, עזרת הנשים מקודש' ממנו וכו', פי' מקום מוקף חומה בין הר הבית לעזרת הנשים.

חִיָּתָא, Hebamme, Wehmutter

חיתא, עיין בריש ערך פע (א"ב מסכת יומא פרק בתרא והחיה תנעול את הסנדל פירוש יולדת, אבל בלשון ארמי חיתא מילדת והיא נקראת בלשון משנה חכמה. תרגום ותאמר לה המילדת ואמרה לה חייתא) (כמו כן בל"ע לפרש"י כי חיות הנה (שמות א' י"ט).

חִים, Mitleid

חִיסָא Barmherzigkeit Verheerung

חים, תרגום ובת פסח דבת חים. תרגום ומשואת רשעים (משלי ג' כ"ה) ומן חיסא דרשיעי. במכלת

נוסחאות כתוב חיפא וכן תרגום
ושטף אף עיין ערך חף (תרגום ואין
מכבה (ישעי' א' ל"א) ולא יהי
עליהון חים).

חך, Angeln
חַכָּה Angel

חך, בבבא קמא (דף פ"א) ומחכין
בימה של טברי' פירוש שהיו כל
השבטים פורשין מימה של טבריא דגים
בחכין כדכתיב כל משליכי ביאור
חכה אבל לא ברשת. בסנהדרין
(דף ע"א) כדגים הנאחזים במצודה
רעה מאי מצודה רעה? חכה.

חך, Spotten

חך, בסנהדרין (דף י"ז) מחכו
עלה במערבא רבי יוסי ברבי חנינא.
בעירובין (דף ס"ח) כי היכי דלא ליהוו
מילי דרבנן כחוכא ואטלולא. בויקר'
רבה בריש אחרי מות לשחוק אמרתי
מהולל הן דחוכא מערבב מה
חדוותא עבדא. פ"א הן דגוחכא
מערבב וכו' (א"ב תרגום בשחק
שמשון כחוכא דשמשון).

חך, (Gaume), zeigen, hoffen

חך, בריש מסכת נדרים (דף ב')
ר' עקיבא חוכך בזה להחמי' פי' מקו'
להחמיר ואוסר, אבל לא מחמיר ממש
לחייבו מלקות.

חך, Schmecken kosten

חך, בילמדנו פרשת קדושים שהיו
חכו ממתקים אין חיך מתוקה
משל הקב"ה שהוא מלוה את ישראל
להנאתן ולטובתן ושחן להן שכר עליהן
כיצד מזהיר לישראל שלא יאכלו שקצים
ורמשים וכן נבילות וטריפות וכו'.

חך, Kratzen, schaben
חִיכּוּךְ, Krätze

חך, בתענית (דף י"ד) ובב"ק (דף פ'
וא') כל מיני פורענייות המתרגשו' ובאו
לעולם כגון החיכוך והגוב וזבוב
ולרעה. ספר אחר כגון חיכוך
וחגב פי' שחין שמחכך אותו, בגמ'
דפ' שני נזירים בעא מיניה רב מר'
חייא נזיר בחיכוך מהו לחוך
עצמו אגב כשיתחכך משיר השיער.

חכם, Weise, verständig seyn
unterscheiden, rechten

חכם, בגיטין (דף ס"ז) רבי יהוד'
אמר חכם לשירלם פי' לבשיפתח
שפתיו הוא רוצה המדברים. בברכו'
(דף נ"ח) הרואה אוכלוסי ישראל
אומר ברוך חכם הרזים לפי שאין
דעתן דומה זו לזו, ואין פרצופותיהן
דומין זה לזה. בנדה (דף ע') מתים
שעתידין לחיות צריכין הזאה ג' וז'
או לא? אמר להן לכשיחיו נחכם
להן!! איכא דאמרי אמ' להן
לכשיחיו משה רבינו יחיה
עמהן. בחלומות דמגלת איכה ההוא
גברא חכים אימיה, ואדם ידע
את חוה אשתו ת"י ואדם חכים
ית חוה. וכד ע"ה אותם ת"י
ונחכים. ולא הכירו ולא
חכים. הכר נא חכים כען.
ויכר אמר ליוזכרו לא הבין תרגום
ולא חכים.

חכן, Faul

חכן, ולחם עצלות לא תאכל ת'
ולחמא חכיניות (דשיגושא) לא
אכלה. דברי נרגן כמתלהמים תרגו'

מילוי דחביכנא מראכן ליה. אמר עולא אפי' בחוץ תרגום אמר פשלא בחביכנותיה אריא אית לבריא.

חבן Meerigel, Echinus, *Εχινος* חבן, בברכות (דף י"ט) ובב"מ (דף נ"ט) דתנן (בפרק ה' בכלים) זה תנורו של חכנאי ספר אחר של עכנאי, פי' שהקיפוהו תשובו' כעכנא שהיא מין נחש ומקפת ראשה לזנבה, פירוש חתכו לתנור חליות ונתן חול בין חוליא לחוליא כדי שלא תדבק חוליא עם חברתה ויחלי' התנור, רבי אליעזר מטהר, כלומ' מאחר שהחול בין חוליא לחוליא אינן מדובקות לעולם ורואי' אותן כאלו מפורדות הן ואינו תנור כלל, וחכמי' מטמאין, קסברי הטח' מיחת תנור הוא וכלי הוא דהא לא נפרדו חליותיו ומשמש כדרכו וזהו תנורו של עכנאי. (והוא מין קפוד שמקיף ראשו לזנב וכמו שתרגמנו).

חבנא, Otter, Viper, *ἔχιδνα*, חבנא, בפסיק' דבי חמא חסר שאומי' העולם עושין הוא לבן כפריסה של חבנאי פירוש ארס של נחש ובלעז ויפ"נו (Gift, Veneno) ובלשון ישמעאל אלסם (א"נ פירוש הכינא בלשון יוני מין נחש אשר מגזרו כעשה תריקי).

חבר, Pächter, Miether (gegen Ertrăgnis) חבר, בפ"ו בדמאי (דף י"ח) ה החוכר שדה מן הנכרי מעשר ונותן לו ר' יהודה אומר אף המקבל שדה אבותיו מן הגוי מעשר ונותן לו. ובפ"ט בבבא מציעא יש המעין בקלן שאילן אינו מכנה לו מחכורו, פירוש אדים הנוטע שדה חברו ויש לו חליא חוכר כמפורש בסוף נמ' דהזואל בין עבדא ארעא בין לא עבדא ארעא, חוכר נותן לבעל הקרקע כך וכך פירות קצובין ובן השוכר אלא שהשוכר פוסק עליה מעות והחוכר בפירות כל מה שעושה השדה בין רב למעט הכל לסוכר ולשוכר דתניא בהדיא במסכת דמאי מה בין שוכר לחוכר? השוכר במעות, והחוכר בפירות אבל המקבל אינו כן אלא המקבל שדה לזרוע ולקצור ולהעמיד פרי בעל הקרקע נוטל חלקו מן הפירות כפי תנאו רובע או חומש, בב"מ (דף ס"ח) אמר רב לית הלכת' כטרשי דפפונאי פירוש הוא טרשא דרב פפא המפורש למעלה ואם לגורן כטרשי מחוזנאי דזקפי ברווחא אקרנא כגון אדם שנותן לחברו קרן ק' זוז ואמר לו' עסקא זה ויעלה בה ריוח כ' זוז, וכתב עליה שקבלתי מפלוני ק"כ זוז להתעסק בסחורה מי גימא דליהוי רווחא, ולא כחכירי נרשאי דכתבי הכי משכן פלוני ארעא לפלוני והדר חכרה מיניה אימת קניא דאיקניא ליה ופאידנא דכתבי הכי וקניכא מיניה ושהיבן במה עידנין והדר חכרה מיני' שפיר דמי ולאו מילת' היא.

חבר, Dunkel, finster, חבר, ת' דרך רשעים כאפילה ותרחק

דרשיעי חבירא, בעל הערוך גרס הבירא עיין שם.

חכשרת, Wolkenschwängerung

חכשרת, בתעניות (דף י׳) רבי אליעזר אומר מתמתקין הן בעבים, מנא ליה? דבי אתא רב יצחק בר יוסף אמר כתיב חשכת מים וכתיב חשרת מים שקיל כף ושדי אריש קרי ביה חכשרת כלומ׳ כשרין ומתמתקין. (ורש״י גרס חכשרת).

חל, Profan, ungeweiht

הלל, lösen, entweihen,

חל, בפרק קמא דשביעית (דף ל״ה) עד אימת נקראו נטיעות ר׳ אליעזר בן עזריה אומר עד שיחילו, ירושלמי מאי עד שיחילו? עד שיפדו, או עד שיצאו חולין מאליהן פירוש עד שיפדו עד שנה רביעית דבני פדיה ניהו או עד שיצאו חולין מאליהן, דהיינו שנה חמישית דאיכן קדש השיב רבה בר יעקב בן הים מתניתא עד שיצאו חולין מאליהן. בסוף דמאי (דף ג״ט) תשעה מעשר שני ומוחל ושותה. בעירובין (דף ג״ו) וביומא (דף כ״ו) ובפ״ק דחולין דהכיס בסוף תוספתא דמאי ומוסל ושותה דברי רבי מאיר. פ״א מתחיל ושותה מיד פירוש הלוקח יין מבין הכותים אומר ב׳ לוגין שאני עתיד להפריש תרומה הרי הן בתחתית הכוד, וכן המעשר אחריהן והוא כגון כוד שיש בו ק׳ לוגין יין והוא בדרך ואין אצלו כלי אחד ושאר היין שבכוד חולין. ורב האי פירש מוחל ושותה כמו שנאמר מהול במים, פי׳ לכשינקה. בפסחים (דף כ״ב) אותו אתה משליך לכלב ואי אתה משליך חולין ששחטו בעזרה ור׳ יהודה אומר חולין ששחטו בעזרה לאו דאורייתא. בסוף גמרא דפרק כשם שהמים בודקין והכא בחולין הטבולין בקלס כחלה דמוקא מפלגו וכו׳. ובנדה (דף ו׳) עד שלא גילגלת עיסתה, בטומאה, חולין כנהו ומות׳ לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל, ומשגילגלה תיעשה בטהרה, חולין הטבולין לחלה כחלה דמו ואסור לגרום טומאה לחלה. במכות (דף ב׳) המחלל אינו מתחלל הבא לחלל ולא חילל אינו דין שלא יתחלל, פירוש כהן גדול שבא על אלמנה וחיללה הוא אינו מתחלל העד שבא לחלל והעיד עליו שהוא בן גרושה ונתכוון לחללו ולא חיללו אינו דין שלא יתחלל.

חל, Sand, Staub

חל, בשבת (דף פ׳) זבל וחול דק וסאל גם. בחולין (דף ל׳) ובפסחים (דף קי״ב) אדחלא אכרעך זבינך זבון, פירוש בעוד אבק על רגלך קודם שתרחצם כשבאת מן הדרך זבון.

חל, Phönix (Siehe יוחני)

חל, בבראשית רבה (פרש׳ ב׳) ותקח מפריו ותאכל הכל שמעו לה ואכלו חוץ מעוף אחד ושמו חול הה״ד וכחול ארבה ימים, אלף שנים הוא חי בסוף אלף שנים גופו

כלה וכנפיו מתמרטים ומשתער כו
כבילה ושור ומגדל אנדרים ופי׳.
ובסנהדרין (דף ק״ח) יהא רשא
דתיקוש ותיכוק ולא תמות הייכו
דאמר איוב ואומר עם קני אגוע
וכחול ארבה ימים (א״ב בנוסחאו׳
שלנו גרסינן יהא רעוא דלא תמות).

חל (חיל), **Fels**
חל, בכתובות (דף ס״ב) אמרו לי׳
דבי רבי מאי דחילי (אין כתוב)
אר כולי האי למה לי למר למסמכי׳
כלו׳ כיון שאתה גיבור כולי האי.
יש לאל ידי תרגום אית חילא
בידי (ובל״ע גיבור חיל).

חל (חול) **Drehen**
מחול, **Umkreis**
חל, בעירובין (דף ג׳ ודף כ״ג)
דתנן בכלאים פ״ד איזהו מחול
הכרם? בין כרם לגדר אם אין שם
י״ב אמה לא יביא זרע אם׳ לשם.
בויקרא (פרש׳ א׳) בויס׳ ביום השמיני
עתיד הקב״ה לעשות ראש חולה
לצדיקים לעתיד לבוא הה״ד. שיתו
לבכם לחילה לחולה כתיב,
צדיקים מכאן ומכאן והקב״ה באמצע
פי׳ מחול בלע״ז רוט״ה (Kreis Rota)

חל, **Essig**
חל, בפסחים (דף צ״ד) ומאי שנא
מ חלא מחמצא פירוש. חמץ שלא
החמיץ כל צרכו וכל מידי דבטיל
וקאים קרי ליה ארמית מתמהא.
ובב״מ (דף ק״ב) חלא בר חמרא.
ובחולין (דף פ״ד) חלא דקרש.
(א״ב תרגום חמץ יין וחמץ שכר
חל דחמר אדם וחל דחמר עתיק).

חלי, **Süß, saftig.**
חלי, בשבת (דף ק״ט) ליתי
אתרוגא חליתא. במגלה (דף
ז׳) אנא שדרי ליה חוליא, איהו
שדר לי חורפא, ובעבודה זרה (דף
ל״א) כשו מיניה מרבי אסי הכי
אהוכי שליקי דארמאי מאי? חליי
לא תבעי לך דודאי שרו, מריריי
לא תיבעי לך דודאי אסירי. בגיטין
(דף מ״ז) גמירי דעמא בתרא כל
דבעי מיכייהו עבדי ליה כי היכי
דליחול אדמיה פירוש כיון שעושין
לו רצונו ממתק דמו, ויש להן
בו טעם. פירוש אחר שימחול
על דמו. הבדלתי את מתקי ת׳
ית חליי. מה מתוק מדבש תרגום
מה חלי מדבשא. ותפי׳ כפי כדבש
למתוק תרגום כדבש חלי.

חלי, **Krankheit**
חלי, בריש גמרא דפ״ב ביומא
(דף כ״ב) ובב״ק בפ׳ כיצד הרגל
(דף כ׳) בגמרא ואם הדבים, כמא
לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה
סייעיה פירוש עכין סולי.

חליל, **Schalmei, Pfeife**
חליל, בסוף בכורים (דף פ״ו)
החליל מכה לפניהם. בשבת (דף
קכ״א) גוי שהביא חלילין בשבת
לא יספוד בהן ישראל. פ״ק
בסוכה החליל חמשה וששה
ובב״מ חלילין לכלה או למת.
ובערכין (דף י׳) אין פוחתין משני
חלילין ולא מוסיפין על י״ב. ושם
(דף ל׳) אמר רב פפא הייכו חליל
הייכו אבוב ואמאי קרו לי׳ חליל?

דחלי קליה פירוש בערך אבוב. ובסוף קינין (דף כ"ה) שני שוקיו ב' חלילין.

חָלִיל, Pfeife

חליל, בחולין (דף כ"ה) אתא ההוא גברא קא מחליל רישא במיא. ובפרק כל הבשר (דף קי"ג) הא דחליל ביה טבחא הא דלא חליל ביה טבחא פירוש שרקן הקלב. ורחצת וסכת תרגום ותחליליו במיא ותטושי בוסמנין.

חִילָא, Axt, Beil

חילא, ומקבות והגרזן תרגומו וארזבין וחילין. היתפאר הגרזן תרגומו האפשר דישתבח חוללא.

חלל, Eröffnen, anfangen

חלל, ביבמות (דף ל"ב) יכול שבא לגולה החלה פירוש התחיל לעשות כן.

חלל, Erlösen, befreyen

חלל, בסוף גמרא דפרק תפלת השחר (דף ל"ב) כדי שתחולל דעתו עליו פירוש כדי שתתכונן דעתו עליו כדי שתסור אימה מלבו כי בעת שעובר לפני התיבה מתבהל מפני הכבוד, וכשמתחיל להתפלל יכוון לבו להתחנן סרה אותה האימה מלבו דכתיב ואתחנן ואתפלל, וחד אמר כשיעור שתסור האימה מלבו ויכוין לבו לחלות פני בוראו שימחול על מה שפשע ומרד שום יותר שיעור מן המתכוון לקבל פרס בי עני ואתחנן כגון לקבל פרס הוא שהיה משה רבינו מתחנן אבל עני ויחל הוא בקש' מחילה וצריך דברי נביא בתחנה,

חֲלִלָה, Wechselseitig, αλληλως

חללה, בסוכה (דף כ"ה) מי שהי' מקריב פרים היום לא היה מקריב למחר אלא חוזרין חלילה, וביומא (דף ה') אמר לו רבי יהושע חוזרנו חלילה פירוש סביב (א"ב פי' חלילה בלשון יוני זה אחר זה אוהם ביהם).

חָלָלָה, Höhlung, Tiefe, Raum

חֲלְחוּלֶת Mastdarm

מחולחל, Beweglich los.

חָלְחֵל, Bewegen

חללה, בשבת (דף י"א) אין מספיקין לכתוב חללה של רשות. בב"מ (דף מ"ט) אי יהבין ליה כל חללי דעלמא לא מחליף בדיבורי'. בשבת (דף כ"ב) במתליתא הכא במחוללין פי' שלא היו הטבעות דבוקין אלא היו מרווחין שבעשו חלולין כנובין ומים נכנסים בהם ואין שם לוחות חלילה. בשבת (דף כ"ו) תיבי חלילתא פירוש כעין אזור חלול שקולעת בו שערה. וגם (דף ס"ו) ולילייריכלו בקללא דבי לוהרא פירוש ויקשרם באותו בגד שלוקח מבית הכוהר כשפותחו ומחלחלו. ובפרק ג' במעשר שני (דף ס"ח) בתי הבדים שפתחן לחוץ וחללן לפנים. מלשון כתוב לוחות תרגום חליל לוחין. ובכלים פרק י' (דף י"ח) מגופת האבית המחולחלת ואינה כשמט' פירוש כסוי שאינו קבוע בפי הכלי בהיסוק בן שמו מחולחל

כדכתיב ותתחלחל המלכה מאד. באהלות פרק ט' (דף כ"ו) בד"א בזמן שהוא כלי מסולחלתו. במקואו' פ"ד (דף קכ"ח) היו צרורו' מתחלחלין לתוכו כסולין פירוש מתרועעין. ובריש טבול יום (דף קמ"ט) וקולית של מים המחולחלת. ובמכשירין פרק ג' (דף קל"ז) אם פקק את הכיור או חלחל לתוכן פי' פירשם נע' ליפול עליהן מים. בברכות (דף ס"א) רב אשי אמר עככא חלחולי מחלחל ואתי זיקא ומנשב על פומה ודמי בזיקא על פום דנא. ובחולין (דף כ') אמר זעירי חלוחלת שיקנה כשרה האיל וירכים מעמידין אותה פירוש היא כרכשא. ובסוטה (דף ז') אם יש שם מכה מחלחל ויורד. בחולין (דף קכ"ט) ומי איכא שומר על גבי שומר חלחולי מחלחלא פירוש העור הוא שומר הבשר ומגין עליו והשער על העור וכי יש שומר על גבי שומר ופריקו כל שערא בגומתא נוקבת ויולתה כבשר, וזה פירוש חלחולי מחלחלא.

חַלְחוֹלֶת Bewegung, Regung

חלחולת, בויקרא רבה פרשה אחרי מות ובפסיקתא דאחרי מות אמרתי להוללים אל תהולו למערבבים אלו שלבן מלא חלחליות רעות, ובפרשת רפאני ה' כואת תהיה כי קנאתי בהוללים אלו שלבן מלא חלחליות רעות פי' מחשבות רעות.

חלל, Durchbohrten (mit dem Schwerdte)

חלל, בפסחים (דף י"ד) א"ר יהוד' הכא בבשר של מחבת עסקינן דרחמנא אמר בחלל חרב חרב הרי הוא כחלל פירוש מדהוה ליה למכתב בחלל בלא חרב כדכתיב וכל הנוגע בעלם או בחלל שמעינן כי לא בא בחלל חרב אלא ללמד כי החרב הרי הוא כחלל. ותניא בסיפרא דבי רב בחלל חרב בא הכתוב ולימד על החרב שהיא מטמאה טומאת שבעה והנוגע בה טמא טומאת ז' הא למדנו לכלים ולאדם. וגרסינן בתחילת שחיטת חולין בענין טמא השוחט בקדשים אלי טמא דליטמי במאי אילימא דליטמי במת בחלל חרב אמר רחמנא, חרב הרי הוא כחלל ואב הטומאה הוא דטמייה לסכין תאל סכין תטמייה לבשר, נתברר כל כלי מתכו' הנוגעין בטמא מת נעשין אבו' והנוגעו' במת עצמו נעשין אבי אבות וכל כלי מתכות שנגעו בטמא מת הרי הן כאותה טומאה עצמה.

חלה Kuchen, Opferfladen

חלה, בפסיקתא דשמעו מי גרם לי שאהא מפרשת שתי חלום בסוריא על שלא הפרשתי חלה אחת כתיקונה בארץ ישראל, סבורה הייתי שאני מקבל שכר על שנים ואיני מקבלת שכר אלא על אחת כך מנהג בא"י להפריש חלק מראשי' העיסה לשם חלה ולברך עלי' ולשורפה ומפרישה חלה אחרת ונותנה לכהן.

חלב · Milch.

חלב, בכתובות (דף ס׳) יכול ואל חלב מהלכי שתים טמא, ודין הוא ומה בהמה שהקל במגע׳ פי׳ בהמה טמאה שאם נגעה בחייה במה היא מטמאה, החמיר בחלב׳ לאוסרו, דתני גמל גמל שתי פעמי׳ אם אינו ענין לגופו תנהו ענין לחלבו, שהוא אסור כבשר, מהלכי ב׳ כגון האדם שהחמיר במגעו שאם נגע במת נטמא ומטמא אחרים, אינו דין שנחמי׳ בחלבו? ת״ל אך את זה, זה אסור ואין חלב מהלכי שתים אסור. ר״ל בהמה טמאה שהקל במגעה וכו׳ פי׳ הנוגע בנבלת בהמה טמאה, טומאתו טומאת ערב, והנוגע באדם מת טומאתו טומאת שבעה, כמלא מגע בהמה קל, ומגע אדם חמור. חלב אינו שוה בכל, שהוא בנקבות ולא בזכרים, ואדם שוה בכל בנקבות ובזכרים. ובסוף מכשירין (דף ק״מ) ובב״ר בריש פרשת אלה תולדות. גם חלב הזכר טהור. בשבת (דף צ״ה) ת״ר החולב והמחבץ והמגבן כגרוגרת אתא שאיל בי מדרש׳ אמר ליה חולב חייב משום מפרק והוא המוציא חלב מן הדד, מחבץ חייב משום בורר והוא המעמיד מים בתוך החלב ומתאסף הטוב ונשאר הפסולת למטה שהוא כמו מים, מגבן חייב משו׳ בונה והוא הלוקח הקפוי ומשימו בתוך הקב.

חלב Fett, Unschlitt

חלב, בחולין (דף קכ״ח) חלב שחוט׳ בכפרים צריך מחשבה ואין צריך הכשר שכבר הוכשר בשחיטה, פירוש אין מטמאין טומאת אוכלים בכפרים אלא אם כן חישב להאכילו לנכרי, דבלא מחשבה אין מטמא טומאת אוכלין שאין אוכלים אותו גוים בכפרים, דמתי מעט הם ואיכן דמוקין מבשר לפיכך צריך מחשבה. בסוטה (דף ט״ו) בדין הוא שתהא חטאת חלב טעונה נסכים פירוש לפי שהאוכל חלב בשגגה מביא חטאת ולא האוכל חלב דוקא, אלא כל העושה אחת מכל עבירות האמורו׳ בתורה שחייבין על זדונן כרת והן ל״ו המנויין בריש מסכת כריתות (דף ב׳) חייבין על שגגתן חטאת וחטאת אינה טעונה נסכים.

חלבון · Eierweis

חלבון מבחוץ וחלמון מבפנים בערך חלמון, פירו׳ חלבון הוא הלובן של ביצה.

חלבנה Galbanum 1)

חלבנה, בכריתות (דף ו׳) א״ר שמעון חסידאה כל תעני׳ שאין בה

---

1) Galbanum ist der gewonnene Harz eines Doldengewächses aus dem Geschlechte des Steineppichs (bubon Galbanum Linn. bubon Gummiferum Linn. sind seine merkwürdigsten Gattungen) und

שפושעי ישראל איכא תענית שהרי חלבנה ריחה רע ומנאה הכתוב בסממני קטרת, אביי אמר מהכא ואגודתו על ארץ יסדה. חלבניתא דונגייתא פירשנו בערך דנג.

חלבין, 1) Hühnermilch Vogelmilch, Milchstern חלבין, בפ"ז דשביעית (דף מ"ב) הערקבלין והחלבינין פי' הרע כמין בצלים ועולין מן פירולא, ואיכא דאמרי בצלי כן החלב והוא פרח לבן (האיכא דאמרי שהביא הערוך הוא תנא ירושלמי ראה מה שכתבנו בהע"ם).

חלגלוגות, 2) Portulack חלגלוגות, ביומא (דף י"ח) הגוס והשחלין וחלגלוגות. בסוכה (דף ל"ט) דתנן בשביעית פ"ט

---

kam von den Syrern samt seinen Nahmen zu den Griechen und Römern. Dieses Harz, daß sowohl von selbst als durch Einschnitte auströpfelt, einen bittern Geschmack und einen widrigen Geruch hat, ist anfangs ein milchartiger Saft — daher der Nahme חלבנה von חלב: Milch — der zu einer weißlichen Masse eintrocknet, später aber gelb oder röthlich wird und einige weiße Flecken zeigt. Der widrige Geruch hat billig die Frage veranlaßt, warum das Galbanum zu den Ingredienzien des heiligen Rauchwerks gehörte? Der Talmud giebt dieser Beymischung eine mystische Bedeutung, sie zeigte an; daß unter den Frommen auch der Sünder geduldet werde. Die natürlichste Ursache aber scheint die Wirkung seines starken Geruchs auf die häufigen und schädlichen Insecten des Orient's damit sie vom heiligen Rauchwerck entfernt bleiben; denn die vorzüglichste Eigenschaft des Galban's ist die Vertreibung der Insecten durch seinen Rauch und wer sich mit diesem Harz bestreicht, sichert sich vor die Annährung jedes giftigen Insects, (S. שלטי גבורים c. 80).

1) Daß unter חלבין Ornithogalum verstanden wird, scheint auch die Erklärung des jerus. Talmuds (מהו חלב צין? ביצי נץ חלב) zu bestättigen. Ich habe in der Uibersetzung dieses Wortes die meisten Benennungen dieses aus mehreren Gattungen bestehenden Zwiebelgewächses angemerkt, die mit חלבין übereinstimmen. Maimonides sagt; daß ihm חלבין ein unbekanntes Gewächs sey.

2) Der Portulak der in Gemüsgärten als Salat und

(דף מ"ד) הפיגם והירבוזי' הבוטין וחלגלוגות. בר"ה (דף כ"ו) ובמגלה (דף י"ח) לא הוו ידעי רבנן מאי חלגלוגות? שמעוה לאמתיה דבי רבי דקאמרי' להההוא גברא דהוה קא מבדר פרפחינה עד מתי אתה מפזר חלגלוגות. ירושלמי בפרק אחרון דפיאה סעפוטין ונודגדניות וחלגלוגות מערבין בהן, בעון קומי הידן איכון אמר לון קקולי וסכדקנקי ופרפחיני פי' בלשון ערבי אלפרפחי' ובלעז פירקקלי Portulacca (וכן כתב הרמב"ם חלגלוגה בלעז בורדולי"ג וכמו שתרגמנו).

חלד, Marder, Wiesel, Maulwurf

חלד, (בירושלמי מ"ק פרק א' הלכה ד' איסיטו חולדה אע"פ שאין ראיי' לדבר זכר לדבר (תהלים כ"ח ט"ו) כפל אשת בל חזו שמש וכיא. בריה שאין לה עינים כמפורש בתלמוד בבלי מ"ק (דף ו' ע"ב) ופי' רש"י בתהלים טלפ"א בלעז (Talpha). ובפרק ח' בכלאים (דף ל"א) הקופד וחולדת הסנאין חיה. ובב"ק (דף פ) רשב"א אומר מגדלין כלבים כופרי' וחתולות וקופים וחולדת הסנאין מפני שעשויין לנקר את הבית פירוש בלעז מרטור"ילא (א"ב כבר פרשתי בערך גלאקטינון) ירושלמי בריש פרק ח' תרפים כתיב שמעו זאת כל העמים האזינו כל יושבי חלד רבי אחא אמר רבי אבהו ורבנן חד אמר למה הוא מושל כל באי העולם כחולדה אלא לפי שכל מה שיש ביבשה יש בים והרבה מינין יש בים מה שאין כן ביבשה ואין חולדה בים, וקרנא אמר למה הוא מושל כל באי העולם כחולדה? אלא מה חולדה זו גורר' ומכני' ואינה יודעה למי מכנ' כך כל באי העולם גוררין ומכניסין ואינן יודעי' למי מכניסין יצבור ולא ידע מי אוספם. ובתענית (דף ח') אמר רבינא (ר' אמי) בא וראה כמה גדולים בעלי אמנה מנא לן מחולדה ובור מה המאמין בחולדה ובור כך, המאמין בהקב"ה על אחת כמה וכמה. פירוש

מעשה חולדה ובור

מעשה בנערה שהיתה הולכת לבית אביה והיתה מקושטת בכלי כסף וזהב וגם יפת תואר, ותעת בדרך, והלכה בלא יישוב, כיון שהגיע חצי היום, צמאה ולא היה לה לוייה, ראתה באר וחבל של דלי תלוי עליה אחזה בחבל, ונשתלשלה וירדה, לאח' ששתת ביקשה לעלות ולא יכלה, היתה בוכה וצועקת, עבר עליה אדם אחד ושמע קולה, ועמד על הבאר, והציץ בה, ולא היה יכול להכירה, אמר לה מי את? מבני אדם או מבני המזיקין? אמרה לו מבני אדם

Kohl gezogen wird, ist bekannt. Hier in Scheviith (c. 9) ist von dem wildwachsenden Portulak die Rede.

אני, אמר לה שמא מן הדוחות את ומתכברת עלי? אמרה לו לאו, אמר לה השבעי לי שמבני אדם את! נשבעה לו, אמר לה מה טיבך? ספרה לו כל המעשה, אמר לה אם אני מעליך תנשאי לי? אמרה לו הן, הטלה, כיון שהעלה ביקש להיזקק לה מיד, אמרה לו מאי זה עם אתה? אמר לה מישראל אני, וממקום פלוני אני, וכהן, אמרה לו אף אני ממשפחת פלוני, בני אדם ידועים ונקיים הם, אמרה לו עם קדוש במותך שבחר בך הקב"ה וקידשך מכל ישראל, אתה מבקש לעשות כבהמה בלא כתובה ובלא קידושין? בוא אחרי אצל אבי ואמי, ואני מתארסת לך. נתנו ברית זה לזו, וזו לזה, אמר לה מי יהיה עד ביני וביניך? והיתה חולדה אחת עוברת כנגדן, אמרה לו השמים, והחולדה, והבאר זה יהיו עדים שאין אנו מכזבים זה בזה. הלכו כל אחד לדרכו, ואותה הנערה עמדה באמונתה, וכל מי שהיה תובעה היתה ממאנת עליו, כיון שהחזיקו בה, התחילה לנהוג עצמה כשוטה ומקרעת בגדיה ובגדי כל מי שהיה נוגע בה, עד שנמנעו בני אדם ממנה, והיא היתה משמרת בריתה לאותו האיש, וזה הא כיון שעבר מכנגד פניה, תקפו יצרו, ושכח, והלך לעירו, ונפנה למלאכתו, ונשא אשה אחרת, ונתעברה, וילדה בן זכר. כשהגיע לג' חדשים, חנקתו חולדה, ועוד נתעברה וילדה זכר ונפל לבור ומת, אמרה לו אשתו, אם כדרך כל אדם היו מתים בניך, הייתי אומרת ליצדוק הדין, עכשיו שמתו מיתה משונה, אין זה בלא דבר! אלא ספר לי מה מעשיך? גילה לה כל המעשה, כתגרש' ממנו, אמרה לו לך אצל חלקך שנתן לך הקב"ה, הלך ושאל בעירה, אמרו לו שוטה היא, כל מי שתובעה, כך וכך עושה לו, הלך אצל אביה, פירש לו כל המעשה, אמר לו אני מקבל כל מום שבה, העמיד עליו עדים, בא אצלה התחילה לעשות כמנהגה, סיפר לה מעשה חולדה ובור, אמרה לו אף אני בבריתי עמדתי, מיד נתישבה דעתה ופרו ורבו בבנים ונכסים ועליה אמר הכתוב עיני בנאמני ארץ.

חלד, Verstecken

חלד, בחולין (דף ל"ב) או שהחליד הסכין תחת השני ופסקו. וגם (דף נ') קסבר מאי חלדה כחולדה הדרה בעיקרי בתים דמיכסי הכא הא קא מיגלי, ובבר פירשנו דין חלדה בערך גרם. ובנ"ב פרק לא יחפור (דף י"ט) בגמ' מרחיקין את הזרעים מפני שמחלידין את הקרקע ומעלין עפר תיחוח פירוש ר"ח ז"ל יונקין כח הקרקע כחולדה שדרה בעיקרי בתים.

חלד, Rost

חלד, בפרק י"ג בכלים (דף כ"ב) מקק שהעלה חלודה אם מעכב' התפירה טהורה. ובהרוטב פ"ג בטהרות (דף קי"ב) מחט שכמלאת

אלא חלודה או שנורה שבורה שבל הטומאות בשעת מלאכתן פירו' בלש רומיי (Ruggine) ובלשון ישמעאל צדיד והיא שעולה על הברזל לאחר זמן הרבה. ובב"ר (פרש' פ') ויחן את פני העיר עד שהעלה נוסן חלודה (פ"ב פירוש בלשון יוני בועה ודבר מלוכלך).

חלז, (חלץ) Ausziehen (wie
חלז, תרגום שני בפסוק בימים ההם כשבת וקלזת חילוזא.

חלז, Kiste, Schrank, *χηλος*
חלז, תמרי בחלוזך עיין ערך הלז כי כן גרס בעל הערוך.

חלזון, Der Hagel 1) *χαλαζα*
חלזון, בבכורות (דף ל"ח) היה בעינו דק תבלול חלזון נחש ועינב, חלזון זה מוס קבוע הוא ליטחט עלי חבי נחש פירוש שמכומר עינו כנחש. ויש מפרשין חלזון הוא תבלול ותרגום בבלי חליז בעיניה ותרגום ירושלמי חלזונא (פ"ב פי' בלשון יוני ברד הם שם מורסא קטנה עגולה וזכה כמו אבן ברד בין העפעף והעין או בעין עצמו (ראה סוף ההערות למכתב א"ד מ"ו הרב הגאון מו"ה שמואל סג"ל לנדא).

חלזון, Schnecke (nach ihrer Form)
חלזון, פרק י"ב בכלים (דף כ') או שקשר חלזון בראשה שמאה פי' זה הוא צורתו ונקרא חלזון כמו החלזון שהוא מוקף (א"כ בעל הערוך צייר בספרו צורת חלזון וכן עשה נקידוס שניטל עוקצו עיין ערך נקע ג').

חלזון, Erdschnecke
חלזון, בסנהדרין (דף נ"א) עלה לפר ורפה שהיום אין שם חלזון אפילו א' ולמחר יורדין גשמין ומתמלא כל השדה כולו חלזונות. תרגום ירושלמי מירש הכלכל חלזונא. בפסי' דריסי בשלח פרעה ולא היו נדלין אמר להן חלזון הזה כל זמן שהוא גדל כרתיקו גדל עמו.

חלזון Buccinum 2)

---

1) Der Hagel (Grando) ist in der Chirurgie ein kleines durchsichtiges Geschwulst am obern Augenlied, welches sich mit dem Finger hin und her bewegen läßt und eine Art von Gerstenkorn (Hordeolum) ist, welches von einem zähen in den Poris der Augenlieder stockendem Blute herrührt. Nach Jarchi ist חלזון: *λημον* Lema: Augenbutter, eiternde Augen.

2) Bevor wir die Meinung des Talmud's über חלזון aus seinen Stellen erläutern, wollen wir uns mit jener der alten Skribenten befreunden, die dem Worte תכלת angehört. Die ältesten griechischen Uibersetzer geben alle הכלת durch *υακινθος*, *υακινθινος*

חלזון, בשבת (דף כ"ו) יוגבין
אלו מקוצי חלזון מסולמ' דצור עד

חיפה. ושם (דף ע"ה) ת"ר הצד
חלזון והפוצעו אינו חייב אלא

Hyacinth d. i. dunkel, oder schwarzroth. Eine einzige Ausnahme in einer einzigen Stelle, machen die LXX (4 M. 4, 7) denn nur dort übersetzen sie תכלת ὁλοπορφυρον (Andere Lesart πορφυρουν) Dunkelpurpurfärbig. Philo und Josephus vergleichen die Hyacinthfarbe mit dem Aether der in den heissen Gegenden Asien's und Afrika's dem Auge als eine gesättigte schwarze ins Bläulichspielende Farbe erscheint, ebenso der Talmud (Menachoth 43, 2.) "Die Farbe תכלת — heist es — gleicht dem Meere, das Meer dem Aether, der Aether dem Saphir u, s, w. Die Chaldäer behalten das Wort, und die Araber übersetzen himmelfarben, welches nach der Erklärung des Talmud's, Philo's und Joseph's mit der griechischen Uibersetzung übereinstimmt. Doch niemand verräth wie diese Farbe gewonnen wird? nur aus dem Talmud erfahren wir daß תכלת der חלזון giebt. Wir werden jene Stellen des Talmud's ohne Jarchi's Erläuterung hieher treu übersetzen, vielleicht gelingt es uns aus den zerstreuten Funken wenigstens ein Helldunkel zu gewinnen.

Menachoth (48, 1)

"Chalason (חלזון) gleicht in der innern Farbe (seines Saftes גופו) dem Meere und seiner Entstehung nach (ברייתו) dem Fische, er kommt hervor (עולה) einmahl in 70 Jahren, in seinem Blute färbt man Thecheleth (תכלת) der darum in hohem Werthe stehet."

Megilla (6, 1.)

"Sebulon beklagte sich vor Gott: Herr der Welt! - rief er meinem Brüdern beschenktest du mit fruchtreichen Gefilden und Weingebirgen und mich mit kahlen Bergen und Hügeln? meine Brüder gabst du Länder ein, und mir Meere und Flüsse? und der Herr der Welt sprach: Sie alle haben dich nothwendig wegen den Chalson, darum heißt es (der Segensspruch Moses an ihn): Völker rufen sie zum Berge — denn sie saugen den

אחת. ובמגלה (דף ו') אמרו לו מיד כולן להיכן לך ע"י חלזון.

במנחות (דף מ"ד) תנו רבנן חלזון זה גופו דומה לים

Uiberfluß der Meere, das Geheime, das Verborgene und den Sand 5 M. 33, 19.) das Geheime ist Chalason das Verborgene; das Teriath (S. טריח) und Sand bedeutet das Glas."

Sabbath (26, 1.).

„Rabbi Joseph erklärt (die Stelle Jer. 52, 16): Aus der niedrigsten Volksklasse erwählte Nebusaradan die Balsamsammler (S 2. Thl. S. 275 Anmerk. 1.) und die Chalasonfänger auf den Bergen von Tyrus und Hippo."

Aus diesen drey Stellen gehet hervor: 1) Die Bereitung des תכלת aus חלזון, 2) die Farbe seines Saftes und Enstehung, 3) daß er zu den Schätzen des Meeres gehört, und 4) auf den Bergen von Tyrus und Hippa gefunden wird. Wir müssen sehen in wie fern diese Andeutungen mit dem Wesen der Purpurmuscheln im Allgemeinen und der Trompettenschnecke (Buccinum) insbesondere übereinstimmen.

Wir haben bereits im Artikel ארגמן (1 Th. S. 186. in der Anmerk.) darauf aufmerksam gemacht; daß der Unterschied der Farbe seines Saftes von dem Meere aus welchem das Schaalthier entstehet, erzeugt wird. Dieses stimmt mit der kurzen Beschreibung des Talmuds überein (גופו דומה לים) und deutet auch auf jene (Menachoth. 43, 2) die wir im Eingange erwähnt haben.

Da die Conchylien so wie die Fische zu den eierlegenden Thieren gehören, so ist Chalason in seiner Entstehung dem Fische ähnlich. Die Farbe der Purpurmuschel war darum oft von ungeheuerem Werthe weil man sie nur in geringer Menge haben konnte. So erzählt Plutarch im Leben des Cato: daß dieser in der damahligen verderbten Lebensart den Luxus zu hemmen und die herrschende Mode des doppelfarbigen hochrothen Purpurs abzuschaffen, selbst nur den Dunkelfärbigen trug. Nach Plinius (L. 9. c. 63) kostete das Pfund tyrischen Purpurs über tausend Denarien. Die Tyrier von der Natur durch die Unfrucht-

וב ריתו דומה לדג ועולה פעם   תכלת לפי' דמיו יקרין (ק"ב גם
לע' שכה ונדמו לו בעין   זה כרתיקו גדל עמו).

---

barkeit ihres Bodens gestiefmüttert, flüchteten zur Kunst. Die Erfindung des Purpurs verdankten sie dem Meere und jene des Glases ihrem dürren Sandboden. Heeren in seinen Ideen (1 Th. 2 Abth. 4 Absch.) der aus dem reichhaltigen Werke des Amati (de restitutione Purpurarum) schöpfte, sagt: Es gab eine doppelte Gattung Schaalenthiere deren man sich zu diesen Färbereien bediente. Die eine Buccinum fand man an Klippen und Felsen; die andere Purpura oder Pelagia (die eigentliche Purpurschnecke) wurde durch Köder in dem Meere gefangen, die Schalen von beyden waren gewunden, aber die der ersteren abgerundet, die der andern zugespitzt." Rebusar aban hat also die erste Gattung (Buccinum) auf den thyrischen Bergen und auf jenen von Heppo, oder Hippo-Regius, bekannter unter den Nahmen Hippon die erste Stadt Numidiens am Ufer des mittelländischen Meeres suchen lassen. Sebulon dessen Besitzungen an eben diesem Meere liegen und in welchen auch der Fluß Belus floß, dessen Sand der vorzüglichste zum Glasmachen war, fand mit Tyrus einen gleichen Ersatz für die Unfruchtbarkeit seines Bodens. Wir können daher aus den zusammentreffenden Umständen kühn den Schluß wagen, daß חלזון ein Schaalenthier und zwar insofern es den תכלת giebt, mit Buccinum einerley sey. In folgenden Stellen scheint חלזון ein Geschlechtsnahme aller Conchylien.

Midrasch Debarim Par. 7

(Midr. Schir Hasch. (c. 4, 11.) u. pesikta Abschn. Beschalach)

„Rabbi Eleaser fragte den Rabbi Simon ben Jose; es heißt: deine Kleider sind dir nicht veraltet am Leibe, (5 M. 8, 4.) sind denn ihnen etwa die Kleider nicht zu enge geworden? Worauf dieser erwiederte: Dieses Wunder erkläre dir durch das Schaalenthier (חלזון) mit dem Wachsen des Thieres vergrößert sich auch die Schaale."

*) בענין חלזון בא אלי מכתב כתוב באהבה א"ד אלופי ומורי הרב הגאון לגאון ולתפארת כ"ש מו"ה שמואל סג"ל לנדא נ"י — ואם כבר

Sanhedrin (91, 1)

„Ersteige den Berg, und wenn du heute auch nur ein Schaalenthier (חלזון) findest; so wirst du morgen nach einem Regenguß eine Menge derselben finden." Da der Talmud früher hyperbolisch von der Seltenheit des eigentlichen חלזון spricht; so muß seine Erscheinung auch nach tausend Wolkenbrüchen, noch ein Phänomen bleiben. Hier ist aber deutlich die Rede von den gewöhnlichen Erdschnecken, die sich in nassen Jahren besonders vermehren, und sich am meisten nach dem Regen sehen lassen. (S. Funke's Kunst u. Naturl. Art. Erdschnecke)

Wir wollen jetzt zu der Meinung übergehen welche die Farbe תכלת aus dem Safte des Tintenfisches (Blackfisch) gewinnen will. Sie wird aufgenommen von Braun (de vestitu sacerdotum hebraeorum L. 1, c. 13) von Michaelis (Suppl. ad Lex, hebr. p. 2367) und nach ihnen von Jahn (bibl. Archäologie B. II. S. 67). Dieser Meinung ist auch Maimonides (Jad Hachsaka I Th. Hilch. Zizith c. 1) zugethan, und verstehet besonders unter חלזון diesen Fisch. Er drückt sich darüber so aus, als ob es eine ausgemachte Sache wäre: „Man nimmt — sagt er — das Blut des חלזון, dieser Fisch gleicht der Hyacynthenfarbe, sein Blut ist schwarz wie Tinte und man findet ihn im mittelländischen Meere. (Unter ים המלח wird dieses Meer verstanden, vergl. Abdolatif's Denkwürdigkeiten von Egypten c. 1, 1) Es sind verschiedene Gattungen Blackfische (Sepia), die neuere Naturkunde rechnet sie zu den Würmern. Sie haben einen fleischigten Leib, der in einer, das Brustschild umhüllenden Scheide steckt, die für den After gehalten wird; am Kopfe stehen 8 warzige Arme und ausserdem noch bey den mehrsten 2 gestielte Fühlfäden; zwischen denselben im Munde 2 hornartige Kinnladen und zu beiden Seiten 2 Augen. Der eigentliche Tintenfisch hat eine knochigte Rückenschulpe, die der Meerschaum genannt wird

שלבתי עמודי הגיוני בערך הזה על
שפת הידיעה אך לא בשפת עברים
כי אם בלשון המדובר בו נשמתיקן
ותבלית בעניני תכלת וחלזון,

אמרתי מולא שפתי אדוני דודי
מ"ו לאמר והנה נדפס לפניך בכתבו
ובלשונו ועל גבולו סבע סבב הערותי
בלדק מה להשיב על אמריו אמרי נועם

Der tintenähnliche Saft befindet sich in einem Beutel im Innern des Körpers, den er willkührlich von sich lassen kann. Wenn ihn seine Feinde verfolgen, trübt er damit das Wasser und macht sich dadurch unsichtbar. Da Maimonides das talmudische חלזון einen Fisch nennt, wo doch der Talmud selbst (Menachoth 43, 1) ihn nur mit einem Fische vergleicht; so scheint es daß er mit dem Meinungsstreit der Naturforscher die ihn bald unter die Würmer und bald unter die Fische setzen, bekannt war, indem der Talmud חלזון als Wurm betrachten, ihn aber seiner vollkommenen Ausbildung wegen dem Fische ähnlich finden konnte. Die Idee zu der Meinung das תכלת in dem Safte des Tintenfisches gefärbt wurde, entspringt wahrscheinlich aus der Lesart in der alexandrinischen Uibersetzung (4 M. 4, 7) תכלת: *ολοπορφυρον*, denn *Ολος* bedeutet Tinte, da wir aber keine historische Spur von diesen Färbereien bey den Alten finden; so scheint die andere Lesart die Richtigste u. mit Recht verwirft auch Gesenius (hebr. deutsch. Handwrtb. 2 Th. S. 1210) diese Meinung überhaupt als irrig, denn auch wir glauben hinlänglich erörtert zu haben, daß der Talmud unter חלזון nur Schaalenthiere verstehe, und zwar jene die auf dem Lande leben und besonders das Buccinum aus welchem man die Hyacinthenfarbe gewinnt. Zum Schluße dieser Abhandlung wage ich noch eine philologische Erklärung des rabbinischen Wortes חלזון. Es scheint zu bestehen aus חל: Sand (so wie חמט) u. dem talmudischen זון (*Ζωνος*) Gürtel: eine Anspielung auf die Windungen der Schaalen der Muschel u. in der Zusammensetzung: Sandschnecke, Erdschnecke, es kann zugleich auf jenes Geschlecht hindeuten die Linnée, Sabellae nennt. Diese in zerbrechlichen und sandigen Röhren wohnenden Würmer halten sich gerne in Sandbänken auf, und bauen ihre

ביד הסטור' עלי ח"ל: וינסה' הערוך
בערך חלזון מביא כמה מקומות
אשר נזכר חלזון בדברי חז"ל,
אבל לא פירש לנו מאיזה סוג מבעלי
החיים הוא נמנה? אם הוא שרץ
המים? או שרץ השורץ על הארץ?
אך הדבר לדעתי מוכח מסוגיא דפסיקתא
המפורשת בשלח. אשר בו כאשר חלזון
הזה יוצא: גדל עמו (א) מזה
מבואר שהוא ממיני קונכיות
הגדלים בהרים והכרכים (שנעקענ-
טהירע) ואם כן הוא גורלי שהוא
ממיני שרצים. האסורים באכילה שאין
לנו דבר שמאמר המיכים אשר גדלתם
בסוף כרתיק גם מזה. אם תרגום
ירושלמי מתרגם: ירק חלזל
חלזונא, (אך בתרגום ירושלמי
שלפני הגירסא חלפונא ולא
חלזונא) אחר זה חזר והביא
בעל הערוך שנית ערך חלזון ומביא
מקומות בש"ס אשר נזכר שם חלזון
במס' שבת ובמס' מגילה ובמס'
מכשות מזה נראה כאשר שחלקו
לשני ערכים בין שני מיני חלזון
הא שלבשו בו תכלת לציצית הוא
מין אחר ומה שהביאו לתערובת בעל
הערוך לחלקם לשני ערכים נראה
לענ"ד אע"ג דשמו חלזון אשר
לבשו בו תכלת הוא ממיני
הדגים המותרים באכילה
(ב) אינו זה המוזכר בפסיקתא
ובתרגום ירושלמי הנ"ל שהוא שרץ

Häuser vom feinsten Sande oder von den kleinsten Stückchen zerbrochener Muschelschaalen. (S. Martini. systematisches Conchyliencabinet 1 Th. S. 10 u. 18).

(א) שמאמר הזה מלאתי פעמים, במדרש רבה בחוק בדברים פרשה ז' (סוף סדר כי תבא) אותן הבגדים שהיו עליהן (עלי יוצאי מצרים) מה שהלבישו אותן מלאכי השרת שסיכי לפיכך לא נתבלו. אמר לו, ולא היו גדילין והיו הבגדים קטנים להם? אמר לו, צא ולמד על זה החלזון הזה שגדל מלבושו גדל עמו — ובמדרש שיר השירים בסוף פסוק כנפה תאומנה צא ולמד מן החלזון שכל זמן שהוא גדל נרתיקו גדל עמו — ע"כ. והנה התוספת הזה אמתו רואים בכל מיני קונכיות ושרוע יאמר לנסות וללמד מזה ביקר הוא אשר עולם אחד לבעלים שנה, וזה לך האות שמלת חלזון הוא שם כולל לכל מיני קונכיות.

(ב) אין זה מוסף מוח לא שהוא מין דג, ולא שהוא מן המותר לאכלו, כי דברי אלה יקרים הם ונוגעים בדין וזה לא יסתר רבינו הערוך מנגד עינינו. ורשמה לי עשור זה חלקם לשני ערכים לאמור, הראשון הוא שם כולל לכל מיני קונכיות והשני הוא שם פרטי לאותו הזה אשר בדמו נצבע תכלת ותולעת אחד לשבעים שנה, ולכן כולל בערך הראשון עם שאלינו

שמא האסור לאכילה ולא יתכן לנגוע תכלת שמין האסור באכילה למצות ציצית ולבגדי כהונה ולמשכן משום שנאמר למען תהי' תורת ה' בפיך דרשו חז"ל צריך להיות מן המותר בפיך, אך יש נוסחא שנוכח אשר עמדתי בה בתשובתי הנדפסת בכורי ביהודה מהדורא תנינא חלק א"ח סי' ג' על מה דאיתא במס' שבת (דף ע"ד ע"א) ת"ר חלזון זה גופו דומה לים וברייתו דומה לדג ועולה אחד לשבעים שנה ובדמו צובעין תכלת, ופי' רש"י עולה מן הארץ הרי מוכח שהוא רמש הארץ ושמילא שאסור כשרץ הארץ ורש"י מוכיח זה מלשון הברייתא דקאמר ברייתו דומה לדג מכלל שגדילתו הוא ביבשה דאם תולדתו מן המים וצורתו הוא כדג הרי הוא דג ממש (ג) ולמה מדמה אותו לדג אם הוא דג בעצמו. ותולדתו ומוכח מזה שהוא שרץ השורץ על הארץ רק שתמונתו הוא כדג אבל אינו דג ממש דכל שאין תולדתו במים אינו מכת הדגים, ולפ"ז מוכח דאף שהי' ממין האסורים באכילה אפ"ה אין קפידא בצביעה לשמי

בסנהדרין (דף כ"ג) כי החלזון אשר משכו במחלא כל שהר אין זה החלזון היקר כי אם מיני שמש אדמם אשר פרו ורבו בשנים כידוע ליודעי הטבע, ובמשוכם ערך אדם תכלת אדמה כי כל ירק ועשב יאכלו, עבור זה הי' קללה כללל לגרסת בערך חלזונא.

ג) גם זה אין מבואר באשר אגרר לך בפירוש דעת הרמב"ם, ובעברם כל אבאר לך קולא חוקר דברי חכמים במנחות שם ת"ר גופו דומה לים (ר"ל בצבע של דמו כמו שאמרינן שם (דף מ"ג ע"ב) מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין מפני שתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ע"ש), וברייתו דומה לדג (ר"ל מקור תולדתו לפי שכל מיני חוטע פרין ורבין ע"י המים כאשר אמרתי לך לעיל בשם ספרי הטבע, או טעם ברייתו דומה לדג כמו שפירש רש"י במ"ק (דף י' ע"ב) ד"ה כמו שבלול תמס יהלך (תהלים נ"ח ט') שבלול שקורין לימ"צן Limacon (Schnecke) וכן איתא במדרש רבה ויקרא פ"ל ח"ל שבלול כולי סילוי ליסנא והוא לשון רומי (Limax) תמס יהלך כלומר בשהוא יוצא מן מכרתקו יורדת הזפלות ממנו עד שהוא כימים ומת עכ"ל, והסכם לכן עזרא פי' גם בתהלים ח"ל בדברי הקדמונים ז"ל שבלול זהוא כדמות דג במים שימס בהליכתו ומזה תרגם כי זה דמותו עם הדג כי יסודו במים או בכרתקו — ור"ל) ואין טעם ברייתו, לצורתו או תמונתו כ"א מקורו או יסודו.

מלום משום דאזוגא לאו מלתא היא, אך יש בזה סתירה בדברי רש"י דבמס' מגילה (דף ו' ע"א) כתב רש"י בד"ה ע"ג חלזון מפרש רש"י שעולה מן הים על הארץ וכן במס' סנהדרין (דף צ"א ע"א) בד"ה חלזון כתב רש"י תולעת שיוצא מן הים הרי שכתב רש"י שתולדתו הוא בים ומכנה אותו בשם תולעת ולא בשם דג? (ד) ונראה לדעת רש"י שהוא ממיני זאאפיביען שרץ הים וביבשה (ה) ועכ"פ הוא ממיני האסורים באכילה כנ"ל, אך הרמב"ם בפ"ב מהל' ציצית כתב שחלזון זה שצובעי' בו תכלת הוא דג הנמצא בים המלח וכן נראה מדברי התוס' במס' שבת (דף ע"ג ע"ב) בד"ה מפרק שכתבו בפשיטות שחלזון הוא דג (ו) לפ"ז יש לומר שחלזון זה שצובעים בו תכלת לציצית

(ד) הסתירה הזאת נסתרה במסתרים, הלא כל מיני קומט נקראים תולעים בפה חכמי הטבע, במגילה פי' חלזון עולה מן הים להרים וגם בסנהדרין פירושו שעולה מן הים להר לפי שאמר עלה להר, אמנם זאת נפלאה לפירש"י כי במגילה בהתברך ה' נראה לזבולן יש לאל ידו לאחז החלזון היקר העולה אחד לשבעים שנה, אבל בסנהדרין מדבר מארץ העכבר אשר היום אליו כשר ואליו קדמה למחר השרץ ונעשה כולו בשר ולמען יאמינו כי נראה האות הזה אמר עלה להר, בודאי מדבר ממיני קומט אדמה כאשר הוכחנו בהערה (ב) ואיה הסברה לשום שפלים למרום לאמור עליו כי הוא זה החלזון אשר בדמו צובעין תכלת? אם נמצא הר כולו חלזונות אשר להם דם תכלת, למה דמיו יקרין?

(ה) הקומט בכלל ובפרט במנה לקהל זאאפיביען לדעת הקדמונים.

(ו) זה לשון הרמב"ם שם: ואחר כך מביאין דם חלזון והוא דג שדומה עינו כעין התכלת ודמו שחור כדיו וביס המלח הוא מצוי. פה יש להקשות קושית אדוני דודי מ"ו הגאון נ"י שהבאתי למעלה, כי פה תשוב ותתפלא לפי' הרמב"ם הוא דג ממש ולמה הוא דומה לדג במנחות שם? — ועל זה יש להשיב, מה שקדמתי בראש בהערה לשון אשכנז בדעת האומרים שדם תכלת מצוי במעי הדג והדג הזה נקרא דג דיו ובל"א טינטנפיש ראה מה שכתבתי כי לפי ראה שם האמת כאמות בעקב הדעת ומדברי הרמב"ם רואים אנו שגם זה דעתו, והנה הן אתה קורא חוקר כאחד ממנו לדעת כי חכמי הטבע נלחמים עליו אם הוא מין דג או מין תולעת ולדעתם שמו תולעת־דיו ואם כן החוקר הגדול הרמב"ם כלאם בם ואומר שהוא דג, אמנם החכמים בעלי התלמוד מאמינים שהוא תולעת ובריותו דומה לדג (ראה פונקע'ס נאטור ג' חוד קונסט לעקסיקאן, וויאשר

הוא מדג טהור שיש לו סנפיר וקשקשת, ואף שבמס' סנהדרין קאמ' היום אין בהר כי אם חלזון אחד ולמחר ירדו גשמים ונתמלא כולו חלזונות. ואין זה מטבע הדגים לעלות להר ביבשה ע"י גשמים וצריכין לומר שהוא מין אחר הגדל ביבשה ודומה לדג זה, ועתה אהו' נ"א ידידי יען כי יש בחקירה זאת פועל היוצא לדידן אם גם נבלע שייך כך דרשה דמן המותר בפיך אשר בזה נכנס אאמ"ו הגאון ז"ל בספרו נודע ביהודה קמא בסוף תשובה ראשונה שם אם מותר להשחיר בתים של תפילין בצבע מדבר טמא האסור באכילה וגם יש בו נפקותא להשחיר הרצועה אשר באחרתי כנודע ביהודה מהדורא תניינא. שהדבר תלוי בחקירה זאת אם חלזון שצבעו בו תכלת הי' ממיני דגים טהורים וכדעת הרמב"ם ז"ל או כדעת רש"י ז"ל שהוא משרץ השורץ על הארץ ואסור באכילה ואפ"ה הי' ראוי לצבוע בו תכלת למצוה דהואיל לאו מלאכת היא, ובעת אין בידי דבר ברור להכריע ואתה נ"א נות בדק ה' הלא מלאך על לשונך עמוד כא על חקירה הזאת כן תמלא בזה בספרי למודי שפת לשון יונית (ז) דבר מצורני להתיר ספק הזה ולסקל' המסוכה והסתירות אשר בזה ושכרך יהי' כפול מן השמים ותמלא חייך כנפשך וכנפש דודך הטרוד וכותב בחפזון בלתי הכשר כלי כתיבה הק' שמואל.

1801 ערסטער טהייל, זייטע 305) בחכמי הטבע המתנגדים לדעת הרמב"ם גם לפי דעת האומרים שהוא דג ממש, ידוע הוא שהוא דג טמא — ועתה לכל אלה ראיתי כן שמלת חלזון הוא שם כולל לכל התולעים הדרים בכרתיק (Narthecium) והחלזון הפרטי והיקר הוא התומט הנקרא בוקלינוס וכמו שהוכחתי בהערה לשון אשכנז.

(ז) מלת חלזון אין מקורה יונית וגם החלזון בבכורות (דף ל"ח ע"א) אשר תרגמתי כדעת המוסיף יראה לי שהוא נרדף עם חלזון אשר לפניכו ואפרד בשכותו את טעמו — כן כבר אמרתי לך (בהערה ג') שמלת שבלול היא לדעת רוב המפרשים מין חומט ולדעת מחקרי לשון היא מורכבת מהפעל ישב (וואהנען) ומהשם לול (ווינדונג) וטעם שבלול הדר בכרתק, ותרגום שבלול שם (בתהלים נ"ח ט') הוא תבללא וזה תבלל העברי (ויקרא כ"א כ') אשר תרגומו חליז, חלזון, חלזונא, ועיניך רואות כי חלזון כנגע פה בשבלול — ורש"י במ"ק פי' שבלול תמס יהליך, כשהוא יוצא חוץ מכרתקו רירות כופלות ממנו, וכמוהו חולי אחד יש לעין, שתרגם רש"י (בבכורות) חלזון חולי הוא שקורין לימין וטעמו רירות העין (טריפאהייגקייט) וק"ל. ואנכי הרואה גם במלא

חלט, Erproben, bestimmen, behaupten, zueignen, **שטר חלטא** Vindicationsspruch Zueignungsrecht

חלט, בבא מציעא (דף י"ו) שמניחין בשטרי חלטתא ודדרכתא דלאו בני פירעון נינהו. ובמגלה (דף ח') אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט, ברעה ממארת תר' ירושלמי כרעא מחלטא. (ובלשון עברי (במלכים א' כ' ל"ג) ומהרו ויחלטו פירש"י שהוא לשון למימח. לצמיתות (ויקרא כ"ה כ"ג) פירו' רש"י שם מכירה פסוקה ואונקל' תרגם לחלוטין).

חלט, Mischen

חלט, Kochen

חלוט, כריש חלה (דף ע"ד) ובפסחים (דף ל"ז) החלוט בית שמאי מטיבין ובי' הלל פוטרין איזהו המעיס' ואיזהו החלוט? המעיס' קמח על גבי מים רותחין, החלוט מים רותחים על גבי קמח. תנו רבנן (דף ל"ז) הסופגנין והדובשנין והאסקריטין וחלת המשרת והמדומע פטורין מן החלה. ובריש חלה (דף ע"ד) מאי חלת המשרת אמר ר' יהושע בן לוי זה חלוט של בעלי בתים פירוש חולטין ברותחין ואחר כך אופין בתנור, פי' אחר חלת המשרת חלות שאינן אפויות בתנור אלא על המשרת שהוא כמין טיגן ואופין אותן החלות על ידי שמן לפיכך נקראות חלות משרת וזהו חלוט של בעלי בתים, לביבות תרגום חליטתא. בבראשית רבה (פרש' מ"ב) ויהי בימי אמרפל רבי שמעון פתח גם זו רעה חולה כל עומת שבא כן ילך, אמר רבי שמואל כמה דפתח בחליטין כך הוא אזיל בחלוטין, אמר רבי אבין כשם שפתח בארבע מלכיות כך חתם בארבע מלכיות (לפי' רש"י במדרש הוא לשון חטיפה ומפירוש ר"ל כמו שקפצו הד' מלכים את הרכוש כך לא נתקיים בידם, והוא מלשון הכתוב וימהרו ויחלטו שהבאתי לעיל כי שם מתרגם המתרג' וחטפוהא ע"ש).

חלטא, χλιδη, Schmuck, חלטא, ובתי הנפש והלחשים תרגום וקדשיא וחליטיא, ועדי כמה וחלית' תרגום ואיתקנת בקדשהא ובחליטא מרגליתה, (כרח' שהוא לשון יוני וכמו שתרגמנו).

חליטין, (Siehe אליטין) חליטין, רבי יוחנן כד הוה אביל

חלזון שרבנת שתי מלות: חל הוא ידוע אשר על שפת הים וכן קומט, שאמרו בתלמוד ארץ הרשמן כ"ל ארץ מלאה חול (עיין ערך חמשן) וזון הוא אבנים או חגורה כמו הזון ובברכייר (כלים פרק כ"ו) והנה השם חלזון הוא לפי שהחומט דר בחול או לפי שהוא מין גדול השוטה כרתקו מחול ונקראי' מפי החכם הגדול ליכנע (Schella) ושנדרקעכר והשם הזה מורה על חלזון או כרסק אשר סביב לו בתגורת אבנים וק"ל.

אלישין בשל שעריך גדים אלישין עיין שם.

חליטר, Zeuchles

חליטר, ירושלמי שביעית פרק שביעי הלכה ד' ר' יוסי (קי לא) ספקד אילין חליטרי' לא תהוון משבשין אריכון על משחא אלא על שוייא סי' בלשון יוני מיוחס על התבשילים ואיני שאלל סמוכים על הצלף.

חליל, Gang, Kehle

חליל, בריש גמרא דברכות (דף ד') אין הבור מתמלא מחולייתו פי' עפר שחלפי הבור היינו דאמרי מעפר שחופרין מן הבור אינו מתמלא עד שמוסיף בו עפר אחר. בשב' (דף פ"ט) ובעירובין (דף פ"ג) חוליית הבור והסלע שהן גבוהין י' טפחי' פירוש עפר היוצא מן הבור שמניחין אותו סביביו כדי שיהא לו המעמיק עם החוליא גבוהה י' ורחבה ד' כדי שיהא פרשות היחיד. ביומא (דף פ"ד) תינוק שנפל לבור עוקר חולי' ומעלהו פירוש עוקר חוליה מסביב הבור כדי שיוכל לירד לבור. בב"ק (דף נ"א) כגון שעקרו שניהן חוליא בבת אחת והשלימוה לעשרה, והכו חוליות ונתן חול בין חוליה לחוליה כבר פירשנו בערך חכן.

חלי, Gelenk, Wirbelbein (des Rückgrats),

חלי, בפרק קמא דאהלות (דף מ"ס) י"ח חוליות שבשדרה. ובברכות (דף ל') הרב מתפלל י"ח הכי י"ח כנגד מי? כנגד י"ח חוליו' שבשדר' ובבכורות (דף ל"ט) או שיש בשר בין חוליה לחוליה. בחולין (דף כ') רבה ורבא דאמרי תרווייהו מקיפין בקנה אמר רב פפא לא אמרן אלא בחותה חוליה אבל מחולי' לחוליה לא.

חלי, Glied, Theil,

חלי, בשבת (דף מ"ו) אלא אמר רבה הא בשל חוליות. ובכלים (דף נ"ג) הבא במנורה של חוליות עסקינן דמיחזי כבונה.

חלי, Abtheilung

חלי, בסוכה (דף ח') צריך לקשור על כל חוליה וחוליה כמה שיעור חוליה? תניא ר' אומר כדי שיכרוך וישנה וישלש. ובבתרא (דף ע"ד) איבעי לך למיסמי חוט ולמנוי חוליות (עיין רמב"ם פרק א' מהלכות ציצית).

חלי, Glied

חלי, פרק י"א בכלים (דף כ') קטלא שחוליות שלה של מתכת וחוטה של מתכת וחוליות של אבני' טובות ושל מרגליות. אלו ד' חליות לבד מן הראשון כולן ענין ופרקין וטבעות הן, (ובבראשית רבה סוף פרק ע"ט מפורש אלו חוליות ודייקנית שדרכן להנתן בכזמים).

חלי, Gi,

חלי, בבכורות (דף ז') חלי דיתמורתא פסול רבנן קמיה דרב ספרא למימר חילי כיכבו ואבירי באכילה אמר להו רב ספרא וכו'. פירוש חלי דיתמורתא שבמלאכים פרשו אלה כעין ביציה

סבור רבנן קמיה דרב ספרא למימ׳
ביצי ציכו ואסירי נפסילה דהוו
כאבר מן החי דלא התירה תורה
שום ביצים אלא דעוף אבל אלו
כבלים של בהמה שפורשין ממנ׳
בחייה, אמר להו רב ספרא לאו
בלים כתבו אלא זרעא דקיילא,
דאזיל בתר איילתא למזקקה לה ולא
מקבלה ליה איילתא, משום דקאמה
לך, נביק דחזי דלא מקבלה ליה
אזיל בתר חמורתא שדומה לאיילתא,
ונגד שהוא הולך אחרי׳ סובל שפכת
זרע ומתבשל בגופו ונכנס על
היחמורה, אגב דנתקרש שמוע בדנס
היכו כבלע בגופה ומוליאהו לחוץ עם
הקבוצי שלה, ואותו זרע כיון שנתבשל
נראה כעין בלים ואינן בלים
ואינו ולאו כאבר מן החי נינהו.

חליקופרי, Chalicopari (Zig. Name)
חליקופרי, בריש מכשירין (דף קל״ה) א״ר יהושע משום אבא יוסי
חליקופרי איש טבעון פי׳ ביכוי
שם הוא. איש טבעון רצה מקום
שנקרא טבעון כמו ועגן איש ישראל.

חלם, Zäher Leim (wie Eierweiß)
חלם, בכלים פרק י״א (דף י״ט)
וכן מן החלמה ומן הגללים פירש
טיט עבה. היא שמה חלמה
ועושין ממנה הכירות דקנים, כארת
שנעשה מן החלמה ונולים מן
הגללים שהודם וי״א יש בו חלמונות
במו אם יש טעם בריר חלמות
וכמו חלמון של ביצה.

חלם, Malve μαλάχη (N. G. Mellone) Malve, Pappelrose
חלם, בפ״ק דכלאים (דף כ״ב)
אין טומנין זרע דלעת לתוך
החלמית שהיא משמרתו מפני
שהוא ירק ביירק פי׳ בלעז מלווא
ובלשון ארמי הרכי (ת״ב בלשון
יוני נקרא מלחי בחלוף אותיות).

חלם, Stark, kräftig fest, unverletzt
חלם, בפסחים (דף ע״ח) חלום
בשעת שחיטה וחולה בשעת זריקה
וכו׳, וברכות השנה (דף כ״ח) ומתני׳
עתים חלום עתים טועה, אבל
כשהוא חלום פרי פוה כסיקא
לכל דבריו פירוש חלום בריא
כדכתיב ותחלימני ותחייני.
בשבת (דף כ״א) והא איכא מקו׳
חלמי דאיבעי מפקע ליה. ושקיל
פירוש מקום התפר, בשולי הכיס.
ובעבודה זרה (דף ס״ט) ורבנן
לא מסקי אדעתין דאפיך וחזי ליה
איכמי ומכין דחלים פי׳ פעמים
שיבוא הסימון מבפנים שוה בגוה
ויתחבר הקרע עם הישן (רש״י מתרגם
חלים שולדה בלעז (Solive) ר״ל
חזק) ובפרק קמא דקדושין (דף
כ״ה) מהו דתימא זמנין דחלים
שפותיה קא משמע לן, פירוש פעמי׳
שקופץ את פיו ובמלאו שפתותיו דבוקו׳
ואיכן כדאות היית אומר אין גלוין
קא משמע לן. ובחולין (דף קכ״ג)
קמ׳ ר״ל לא שנו אלא טבית אבל עור
חלים, פירוש לא שנו אלא שנים

דבעין דנקדע׳ רונס קרע לה לכולהו אבל עור חלים פי׳ מתחבר ואינו קורע הנשאר כי ממעט ליה מה׳ טפחים, מיהא שטור דברי הכל וגססאי לימא דחלים, ופריק מתניתא במקלע סביבותיו שאין יכול לתופרו ולחלמו וכי אמינא דחלים במקלע לבדיה, פירוש במחתך כבושו דרך נכוסה ואפשר לו לתופרה תפירה כעין חלימה, אבל המחתך בעקמומי׳ לא חלים, ואקשינן ממתניתין המפשיט בבהמה ובחיה וכו׳ אמאי לימא דחלים? תרגמה רבי אבון דאבון עושה ניפול. פירוש כיפול כל פה שמפשיט כאלו מפשיט, ואותבינן מעור שעל הכותל שעדיין לא נפשט והנה הוא חלים וקאי למה אמר רבי יוחנן אינו חיבור, ופריק אביי בשומ׳ העשוי ליתחק מאליו, פי׳ עור שעל הכותל עשוי בשימתה להינתק מאליו אין צריך חתיכת סכין, ואקשינן מן התנור שנטמא כילד מטהרין אותו ממעטו מלפנים מד׳ טפחים, וכי ממעט ליה מד׳ טפחים בטל מתורת תנור, ואמאי לימא חלים שוה ודאי כי מחבר ליה וממרח ליה בטיט חליס, פירוש חלים מחבר דגרסינן בעבודה זרה בפ׳ כל הצלמים ויתנו עליו את הנזר ואת העדות עדות הוא לבית דוד כל הראוי למלכות חולמתו כולה. (א״ב בנוסחאות דידן כתוב הולמתו וגם בעל הערוך הביאו בערך הלם).

חלמון, Eierweiß Dotter. חלמון, אפילו חלמון שלה אסור בעל הערוך גרס חלמון עיין שם.

חלון, Fenster. חלון, בב״ב (דף נ״ח) במשנת חלון מצרית אין לה חזקה וצורית יש לה חזקה, איזו היא חלון המצרית? כל שאין ראשו של אדם יכול ליכנס בתוכה. בפסיקתא דהחדש הזה זה עומד אחר כתלינו אחר בתי כנסיות ואחר בתי מדרשות, משגיח מן החלונות מציץ מתפיסן של כהנים, מציץ מן החרכים מבין אצבעותיהן של כהנים. שאלה לפני הגאונים, כהן שלא התפלל ומלא צבור מתפללין מותר לעלות לדוכן או לא? והשיב לא מצינו דבר שמעכב בברכה, אלא נטילת ידים, דאמרינן כהן שלא נטל ידיו, לא ישא את כפיו, שנאמר שאו ידיכם קדש וברכו את ה׳, אבל תפלה לא מצינו שמעכבת הלכך יעלה ויברך׳ כהן שעלה לדוכן מפייסו החזן שלא יטעה או לא? גם בזו לא מצינו חילוק בין אחד לשנים, אלא כדאמר אביי נקיטינן לב׳ קורא כהנים, לא׳ אין קורא כהנים, ורב חסדא אמר אפילו לאחד קורא כהנים שאין קורא אלא לשבט אבל להקרותו מקרהו, וכך מנהג פשוט בכל ישראל בין אחד בין שנים החזן מקרא אותן דבר דבר, והן עונין אחריו. רשות כהנים שאין: מברכין ובאין לברך

פותחין אצבעותיה', יש בהן
ממש או מסור'? לא מצינו בתלמוד
כל עיקר, אלא שאומרין בה רבנן
כמה טעמים, שהוא סימן שאומת
שכינה עליהן, כאילו הן מתחלחלין
והיא שם עוברת, ואף על פי שאינו
ברכת כהנים במקדש, היו אומרי'
בשם ככיתבו ובמדינה בכינויו,
זה סימן הוא, כלומר שמזכירו ככתבו
באמר כאן אלא בשביל שהוא מריכס'
אנו מברכים, ועוד לשום אותו סימן
לפסוקין, כי בברכה ראשונ'
מניחין אצבע הסמוכה לגודל
ומשפין אותה, כן בשניה מניחין
האמצעית הסמוכה לאמה
ומשפין אותה, כן בשלישית
מניחין רביעית הסמוכה לזרת
והיא נקראת קמיצה כסדר הראשון.

חלצי, Fremder
חלוצי, בויקרא רבה בריש
פרשת קדושים תהיו, לכהן גבור
שהיה מהלך בדרך ופגע בו חילוצי
אחד פי' תרגום זר חילוצי.

חלס, Feldsteine, χαλιξ,
Kalksteine, ungebrannter Kalk,
חלס, בפרק קמא דמגלה גידו
אחד חולסית ומלולה. ובבתרא
(דף ס"ו) מכר לו חולסית
ומלולה. האיך בחולסית קנה
מלולה, במלולה לא קנה חולסית.
ובסוף גמרא דעירובין (דף ל"ב)
חולסית ומלולה רבי מאיר אומר
בנקיים ורבי יהודה אומר בגלות.
פירוש חלסית. גבהה דליכא בארעא
דומיא דהתל, מלולה דליכא בארעא
דלא מיזדרעא עם ארעא כולה.
פירו' אחר חולסית קרקע שחפרו
חול שמוציאין ממנו זכוכית,
מלולה קרקעית הנהר שמוציאין
זהב וכסף (א"ב פי' חליקס
בלשון יוני אבנים קטנים וגופים
מונחים לרצף קרקע הבית).

חלף, Verwechseln,
tauschen, vertreten,
Vertreter, Nachfolger, חלוף,
Neue Sprößlinge, חליפין,
חלף, בברכות (דף י"ח) וחילופיהן
וחילופי חלופיהן. ובפרק
קמא דשביעית (דף ל"ה) אילן
שנגמם והוציא חליפין. בפרק ד'
במדות (דף ל"ז) הוא היה נקרא
בית החליפות ששם גונזים את
הסכינין (לשון מקרא). ובקדושין
(דף כ"ב) תנא אף בחליפין
פירוש הוא קנין והוא ענין
חילוף שמחליף לו
הדבר שמקנה לו בקרנא דגלימא.
ובמציעא (דף י"א) פרק שנים
אוחזין בגמרא ראה אותן רצין, וכי
לא היה להן סודר לקנות ממנו
בחליפין, חליפין, דרך מקח
וממכר הוא.

חלף. Binse, Schilf
חלף, בכלים פרק י"ו (דף כ"ח)
מסלת הקנים ושל חלף טהורה.
בסוף גמרא דסוטה (דף מ"ט) של
קנים ושל חילף מותר. ובסוכה
(דף כ') של קנים ושל חילף
גדולה מסככין בה קטנה מסככין
בה (בגושקאות דדן כתיב חילת

ופי' רש"י שהוא מין נומא) פירוש עשב הוא ועושין ממנו חבל ומחצלות, ובלשון ישמעאל חלפה וי"א שהיא אותה שקורין בלעז קרי"קא ויש אומרים שהיא מין ערבה כההיא דגרסינן בסוכה (דף ל"ד) כי תניא ההיא בחילפא גילא אמר אביי שמע מינה האי חילפא גילא בשדה להושעני'. בשב' ריש גמ' דפ' המוצי' יין (דף ע"ז) מ"ט קרנא דקני הביכא דדייר' בחילפי ולאי קשי' כייד' ומתצור',

הלף Pappelweide

חלף, במגילה (דף כ"ג) ובחולין (דף ק"י) יאוש בעלים הוו דקדמי נהו חילפי. ובסנהדרין (דף מ"ד) אסא ביני חילפי אסא שמה ואסא קרו לה, ובשבת (דף קנ"ב) אמרי נהרדעי — ינקותא כלילא דוורדא סיבותא כלילא דחילפי פירוש מיני קשוכים. ובעבודה זרה (דף כ"ח) פרק אין מעמידין בגמ' מחרפאין, קירי לחולפבי יתא וקמימי לסילוא (ח"נ תקפכיתא כהונ). (עיין ערך צפצפה).

חלף, Blatt, Zweig

חלף, בריש גמרא דגילה (דף ג') וביבמות (דף פ"א) ובסוף ערלה (דף פ"ב). וחילפות סרדין. ובפרק קמא דעוקצין (דף קכ"ט) שורשי קולסי כרוב וחילפות תרדין פירוש יש שאומרים כן העלין והבלעות של תרדין,

חלפי דימא, Spikanarde 1.)

חלפי דימא בברכו' (דף מ"ה) הכי חלפי דימא מברכין עליהו בורא עצי בשמים. ובנגעים (דף ס"ט) לדמא דריסא ליתי שורבינא ואסא דרא נויא וחילפא, וחלפי דימא פי' אף ע"ג דהכיבי עלים שיקרו דהא פשתי העץ, דדכיבי ואיקרו עץ, ופירשו הראשונים הכי חילפי דימא לא בריר לן ודאי מאי נכהו, וקיימא בי הא מתניתא דכל שתחילת בריתו מוליא עץ, אילן הוא ועל כל פ הגא קענין הוא בורא עצי בשמים מברכין עליה, ואמרו שהוא בלעז רוזמריני .Rosmarina.

---

1) Jarchi bleibt sich in der Übersetzung dieses Wortes nicht treu. In Berachoth (43, a) sagt er: „חלפי דימא ist das Gewürz welches man Spica nennt und ist mit שבלת נרד einerlei." Eben so erklärt er שבלת נרד (Chrithoth, 6, 1.) mit dem Zusatze daß dieses Gewürz scharfen Geschmackes sey — Diese Spikanarde auch indische Narde geheißen, gehört zum Bartgras-Geschlechte (Andropogon Nardus Linn.) ist braunroth, fingerdick und hat fingerlange Bündel von haarigen in einander geflochtenen Fasern, daher der Nahme שבלת und Spick (Aehre).

חלפסדרא, Κλεψυδρα, Wasseruhr 1) קלפסדרא, נ"ל פרשת המכסה אני מאברהם אמ' לוי קלפסדרא מלאה מים פי' בלשון יוני כלי שעות מלא מים ובתחתיתו נקב קטן ובתוך שעה כשאר הכלי רק, וכהגו הקדמוני' שבעוד מים בכלי, היה הסניגור או קטיגור ימליץ לזכות או לחובה ובכלותם היה שותק. וממלאים אותו הכלי מים והיה מתחיל האחר לדבר. וטעם מלת קלפסדרא גונב מים, ובנוסחאות יש טעות כפול הראשון פירוד התבה לשני תבות, והשני שכתו' אלף פרדה ותחת סדרה.

חלץ, Ausziehen, herausreißen, sich rüsten, bedrungen gerettet werden חלץ, במועד קטן (דף כ"ה) על כל המתים רצה חולץ רצה מניח, על אביו ועל אמו חולץ. ובבבא קמא (דף י"ו) וכבוד עשו לו במותו, זה חזקיהו מלך יהודה שיצאו לפניו אלף חלוצי כתף פירוש מוציא ידו מתחת הקרע ומגלאת כתפו מגולה מן החלוק כשמוציאו מבית הצואר, בחולין (דף כ') אמר רב הונא גיד הנשה של עולה חולצו לתפוח פירוש שולפו מן הירך וזורקו לתפוח. וביבמות (דף ק"ב) וחלצה נעלו מישלף הוא דכתיב

Ihr Geschmack ist aromatisch, starkduftend, erst süßlich und dann hitzigbitterlich. Durch einen Aufguß erhielten die alten Orientalen das berühmte Nardenöhl. Als Heilmittel schreibt man ihr nervenstärkende und anthysterische Kräfte zu. Man hält auch den Lavendel und den Rosmarin für Gattungen der Narde, (s. Calmet, Dict. de la Bib. Art. Narde) daher der Aruch unter חילפי דימא den Rosmarin verstehet — Doch in Gittin (68, 2,) übersetzt Jarchi Girofle: Gewürznelke (Caryophillus aromaticus) Es scheint daß ihm der darauf bezughabende Gegenstand dazu veranlaßt habe. Der Talmud schlägt daselbst חילפי דימא als Mittel wider den Schwindel (דמא דרישא) vor wofür die Gewürznelke, aber schwerlich die Spiknarde angewendet werden kann.

1) *Κλεψυδρα* von *κλέπτω*: ich stehle und *υδωρ*: Wasser, eine Uhr oder Zeitmesser der Alten, war ein zylinderförmiges gläsernes Gefäß mit einem engen Loche, wodurch sich das Wasser in eine andere Abtheilung gleichsam stahl, und hatte daher

וחלצו את האבנים. ועצמותיך יחליץ אמר רבי אלעזר זו היא מעולה שבברכות ואמר רבא זרוזי גרמי. בויקרא רבה וכי ימוך ועצמותיך יחליץ, ישליף, יזיין ישזיב יניח, ישליף, וחלצה בעלו, יזיין, חלוצים תעברו, ישזיבו, חלצני ה', יניח, כי ההוא דאמרו רבותינו רלה ויחליצכו. בפסי' ותאמר ציון ובמגלת איכה גדע בחרי אף למען יחלצון ידידיך אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם למה כל אילין דרחמין לך מסכינין עבדיהון עתירין הין מה דאת אמר יחלץ עני בעניו למה כל אילין דרחמין לך חשישין עבדיהון בריאין כד"א ועצמותיך יחליץ וגו'.

חלץ, Chalisca (die Wüste Schur)

חלץ, תרג' ירושלמי שור, חלוצה. מדבר שור בדרך שור וכן בב"ר (פרש' ס"ו) בדרך שור באורחא דחלוצה.

חלק, Glatt seyn, glätten, gleiten

חלק, חלקה היתה בראשונה כבר פירוש בערך גזוזטר, בפרק כ"ד בכלים (דף ל"ה) והחלקה טהור' מכלום. בסוף עירובין (דף ק"ד) בוזקין מלח על גבי כבש בשביל שלא

---

die entschiedenste Aehnlichkeit mit unsern Sanduhren. Die Griechen brauchten die Klepsydern zuerst und vorzüglich bey den Gerichten, so wie später die Römer, um dadurch die Reden der Partheyen und ihrer Anwalde nach gleichem Zeitmaaße zu bestimmen. Oft erheischte es der Vertrag oder der Gegenstand um Gestattung mehrerer Klepsydern anzusuchen, daher der Ausdruck: dare vel petere plures clepsydras; eine längere Zeit zum Reden verstatten oder verlangen; clepsydras clepsydris addere: die Zeit zum Reden verlängern. Dadurch wird auch die angeführte Stelle (Ber. Rabba, par. 50) verständigt: „Solange die Klepsydra gefüllt ist — heißt es — darf der Anwald sprechen, wünscht der Richter daß die Vertheidigung des Angeklagten dargethan sey, so befiehlt er daß sie neuerdings gefüllt werde." Um allem Betruge vorzubeugen, wurde von Seiten der Obrigkeit ein Ἐφυδορ angestellt der jeder Parthey gleich viel Wasser zutheilen mußte; nach Ablauf des Wassers aber durfte niemand reden. (S. Harpoecration et Suidas in diesem Art. Plin. L. 2 Epist, 2. Tacit. de Oration. c. 38).

יחליק פירוש שלא יחליקו רגלי הכהנים בכבש ויפולו. בפרק קמא דמעשרות (דף ס"ע) בעיגול משיחליקנו, פירוש לשון חלק, ולשני איש חלק, וחלק משמן הכה. בפרק ד' בפיאה (דף ו') רבי שמעון אומר אף בחליקי אגוזים. פירוש אף חליקי אגוזים הרי הן כדלית ודקל שפי' בתחילת ערך דל וגהו חליקי אגוזים אילן של אגוזים ולפיכך קורהו חלק שאין לו לא קשרים, ולא ענפים, פירוש אחר אף בחילוק אגוזים. ובבתרא (דף ב"ע) אמרי דבי רבי ינאי קנים המחליקים שמעמידין אותן תחת הגפנים פירו' אותן קנים המעמידין בהן הגפנים קולפין הן הקליפות שעליהן כדי שלא יכנסו המים בין הקליפה ובין העץ ומתליע, שלא יהו אותן תולעין יולאין ומתליעין הכרם, פי' אחר מעמידין קנים וקושרין עליהן הזמורו' של כרם, כדי שיהו האשכולות של ענבים תלויים כמו בדלית, ולא יהו מוטלין על הקרקע. בב"ק (דף י"ג) דשקיל חלקיהו פירוש שנוטל הקליפ' שהיא חלקה. ובפ"ק דמעשרו' (דף ס"ב) המחליק בענבים לא הוכשרו רבי יהודה אומר הוכשרו, פירוש מחליק משפשף פעמים שמתמלא מהן משקין ומחליקן בו משקה גמור הוא והוכשרו.

חלק Glätten, schälen, bearbeiten, theilen, streiten, Speltgraupe, Halica **חלקא**, חלק, בפרק קמא דמעשרות (דף ס"ב) מחליקין בתאנים ובענבי' של טבל פירוש לשון חילוק הוא, בפרק ג' בפיאה (דף ה') המחליק בצלים לחים לשוק ומקיים יבשין לגורן, פירוש מחלק את בצליו וקול' את הלחים למוכרן בשוק ומקיים את היבשים להכניסם לעשות מהן גורן. בקמעלה פ"ו במבשירין (דף ק"מ) ומועד קטן סוף פרק מי שהפך (דף י"ג) ובנדרים (דף כ"ה) חלקא טרגים וטיסני פירשנו בערך זריד. חילקא ופלגו חילקא פירשנו בערך אזיא (א"ב פירוש הליקא בלשון רומיי מין תקון של חטים, שמסירים קליפתם, וקולטים אותם במים חמין ועוברים אותם בתוך בגד עב, וממרנים עמם חול נקי, ואחר זמן מסירים החול ונעשים מן החטים כדורים קטנים, כעין זרע גד ותקון זה בזמנינו הי' מורגל. אבל טרגים בלשון יוני ורומיי מין תקון אחר של חטים גם כן חלוטים במים חמים ופי' פטסני בלשון יוני ורומיי דגן ובפרט שעורה אשר הוסרה קליפתה אחר ששורין אותה במים) תני חלק לפלוני בבור פירשנו בערך בר. בברכות (דף כ"ח) הנחלק על ישיבתו של רבו. ובסנהדרין (דף ל"ט) אפיקורוס זה הקורא לרבו בשמו. ושם (דף ק"י) כל המחלק על רבו כאילו נחלק על השכינה וכו'. בפ"ד דשביעית (דף ל"ח), המחליק

שלשה זה בצד זה פירוש הכותל ג' זה בצד זה הוא המחליק. פרק ח' במקואות (דף קנ"ב) ראה מים חלוקין או עכורין בתחלה טמא, פי' אם ראה המים חלוקין או עכורין קודם השתן טהור ואם אחריו מין קרי הוא. בברכות פרק הרואה מקום בגמרא גבה בית, בירושלמי, אל חי חלקנו צורינו צוה להציל ידידות שארנו משחת ועיקרה בתוספת ברכות.

חלק, (Siehe oben חלקא)

חלוקה נפש (N.G.) Nüchternheit

חלק, בנדה (דף ס"ב) מי גריסין לעיסת גריסין של פול חלוקת כסא שלא טעמה מאכל מבערב זה פי' רבינו חננאל, ורבינו גרשם ז"ל פירש, גריס שבור כגון גרש כרמל מתרגם פירוכן לעיסת כמו לא ילעום קטים של פול חלוקת כסא כלו' מלעיסת אותו פול שנתבשל כל כך שמאליו הוא נחלק לשנים והאי כסא כמו מנפשיה מעצמו. ועוד אמר לן חלוקת כסא, שמא חלק מעצמו בתוך קליפתו דהיינו כסא שלו, כמו כסא של גבי קבר, ואמר לן משום רב האי גאון תרי טעמי עוקת כסא כלומר שכל כך הוא נעלם שכבר עומד ליבלע בתוך עוקת הגרון דהיינו כסא, פי' אחר חלוקת כסא, שכל כך נעלם יפה. שכבר נחלק מן השנים ועומד ליכנס בנפש בגרון.

חָלֻק, Tunika, Oberkleid, Unterkleid, Hemd

חלוק, בשבת (דף כ"ב) בין אצבעותיו לחלוקו ובשפת חלוקו. ושם (דף ק"ב) ולהיכן כלילן קנבוס של פשתן וחלוק פירוש המלבוש העליון ובלעז פלודילו (רש"י פי' שם קמיי"א של בגדו Chemise Camisa Hemd) ושם (דף קל"ג) ואין עושין לה חלוק בתחלה פ' ראש הבגד שמשימין בראש המילה. ובכלים פרק כ"ח (דף מ"ב) חלוק של יוצאת החוץ פירוש חלוק יפה הלובשת אותו כשיוצאה בשוק. ולא בבית. בריש מגילת איכה בהייתי שחוק מכניסין את הגמל לתיאטרון שלהן והחלוקין שלו עליו והן אומרים אלו לאלו על מה זה מתאבל וכו'.

חָלָק Verband

חלוק, שבת (דף קל"ג ע"א) ואין עושין לה חלוק לכתחלה, חלוק הוא חתיכה של בגד כקינה כדי שיכנס בה הגיד ויכרוך שאר הבגד על האבר.

חלק Häring, Halec

חלק, בעבודה זרה (דף ל"ה) והחילק פירוש מין דגים קטנים שמן חילק ואמר רב היא סולתנית והוא דג טהור, פירוש ערבובי דגים טמאין מעורבין בה ועולין עמה. ירושלמי אמר רבי יוחנן חילק הוא טרית טרופה וקורע של חילתית, חילק אומן כבר פירשנו בערך אמן (א"ב פירוש חלק בלשון

יוני ממין ד"ג אשר כאכל מליח ומעושן בעודו כא וללי ויש מהם לאלפים ולרבבות ונפרש בארצות או לפוכיות ועושים בהם פרקמטיא עצומה וגם קראו הרומיים כן למין אכילה עשויה ממעי דגים).

חלק, Chilok (Eig. N.) חלק, בסנהדרין (דף צ"ט) אמר רב גידל אמר רב עתידין ישראל דאכלי שני משיח אמר ליה רב יוסף פשיטא מאן קא אכיל להו? חלק ובלק אכיל להו פירוש רבינו גרשום דייכי סדום ושמותן כך. בחולין (דף י"ט) אמר ליה לא חלק ידענא ולא בלק ידענא פי' רב האיי גאון אכשים של פחת הן ורבינו חננאל פירש כמו משל, אמר לו זה שאתה שואלני כמי עדות לא כפלוכי ולא כפלוכי, הללו שאתה מזכירם איני יודע טעמם אלא שמעתא ידענא וכו', ורבינו גרשם פי' מה דאמרת לרבנן צריך לחלק הטבע' ואין השחיטה כשרה פי' שקט למעלה מן הטבעת ולרבי יוסי ברבי יהודה דאמר אף על פי שמבלק הטבעת דשקט מקצת בטבע' ומקצת למעלה היכי דמי ששקט וצייר על פני רובו ולא ידענא, בלק לשון מבולק דבר המתקלקל (עיין פי' רד"ק ישעי' כ"ד א').

חליקוסתא (Siehe סליקוסתא) חליקוסתא, בשבת (דף כ') אמר רב הונא האי חליקוסתא דלה שלפה וכדר דלה שרי. פ"א חליקוסתא ופירוש במקומו.

ובבבא קמא (דף ל') רב אדא בר אהבה אפקר חליקוסתא.

חלש, Loosen, würfeln חלש, בגיטין (דף ע"ד) תכן כתם בסוף ערכין (דף ל"א) התקין הלל שיהא חולש את מעותיו ללשכה ויהא שובר את הדלת ונכנס. בשבת פרק שואל אדם (דף קמ"ט) מטילין חלשים גמרא מאי משמע דהאי חלשים ליכא דפורי כוס דכתיב חולש על גוים.

חלש, Achsio (?) חלש, תרגום השליכהו אל היאור (שמות א' כ"ב) כתב עונדיהון בקילא כתנא.

חלש, Ausziehen חלש, בבראשית רבה (פר' כ"ב) ויאמר קין אל הבל אחיו דין אמר חלוש (חלץ כתיב) ודין אמר פרות מתוך בןויקס קין וגומ'. ובריש ויצא יעקב (פ' ע"ה) חלש (שלח כתיב) פורפירה ועלקיה קומוי (א"ב תרגום ירושלמי והפשיט את מעולה ויחליש ית עלתא).

חלשתא (Siehe חשלתא) חלשתא, בברכות (דף ל"ח) חלשתא קאמרת פירו' בערך טרימה (א"ב בנוסחאות דידן כתוב חשילתא).

חלת, Sandiger Boden חלת, בפרק ג' בערכין (דף י"ד) אחד המקדיש בחולת המחה פי' מדינה שהיא חול ואינה עושה פירות.

חלת חריע, Wilder Safran חלת חריע, בסוף עוקצין (דף

קס"ב) הפלפלין וחלתא חריע לקחין בכסף מעשר. ובנדה (דף כ"א) בגמרא כל שהוא חייב בפיאה.

חלת, Thal — חלא, תרגום ויקבור אותו בגיא וקבר יתיה בחילתא.

חלתא, Bienenstock, Bienenkorb — חלתא, בשבת (דף ל"ה) חלתא בת תרי כורי שרי לטלטלה. ושם (דף ע"ד) מאן דעביד חלתא חייב י"ג חטאות פירוש המחתך קנים חייב ב', אחת משום קוצר וכיון דהדר קדח חייב משום כוסע ומנא לן דהכי מדרב יוסף באספסתא ומדאביי בקיני סילקא, בכפיכון חייב אחד משום מעמר מדאמר רבא מאן דמכניף מילחא וכו'. ואמר אביי אין עימור אלא בגידולי קרקע הרי מיהא גידולי קרקע ננהו, דקדק הקנים חייב משום טוחן, והכס שיעור כגון אמה אמה חייב משום מחתך, קילפה חייב משום דש, כשלוך קליפתם וקנים שאין ראויין למלאכה חייב משום בורר, השיל שתי חייב משום מסיך, וכשמשיל הערב משום עושה שני בתי נירין, וכשמכה אותן כדי לקרבן זה לזה ולהדקן חייב משום אריג זה, כל זמן שעושה ארעי הכוורת וכשכופף הקני' למעלה לארוג קירותיה בונה הוא, וגמר מלאכה שישבר קרומיות היוצאין משום מכה בפטיש, הרי אלו י"א חטאות, ואם כפף פיה למטה ותפרה כשמותח החוט חייב משום עווה כר"ג דאמר המותח חוט של תפירה בשבת חייב חטאת, וכשתופרה חייב משום תופר הרי אלו י"ג חטאות. בס"פ גמרא דעבודה זרה (דף ע"ה) חלתא דדיקולי דחייטי בחבלי (פי' כוורת על שם חלות דבש שבה) (ולי נראה שהוא שם מגזרת **חלל**, ונקרא כן על שם החלולים שבה).

חלתית, (R. E.) Laserkraut (Dotterblume, Caltha, *Καλθη*) Asant (Teufelsdreck) 1) — חלתית, בשבת (דף ק"מ) אין שורין את החלתית בפושרין.

1) Nach den meisten Erklärern bedeutet חלתית das Laser oder Laserpitium der Alten, worunter die merkwürdigste Gattung des Steckenkrauts (Ferula), der Asant (Ferula Assafoetida) verstanden wird. Das Geschlechtskennzeichen dieser Pflanze welche nur in Persien heimisch, ist die ovale zusammengedrückte und auf beyden Seiten mit einem Streifen versehene Frucht, (Raschi verstehet unter קורט של חלתית (Aboda Sara 35, a) jene Frucht; und aus dem Safte ihrer Wurzel wird der sogenannte, in der Heilkunde für Krämpfe und Nervenkrankheiten wirksame Teu-

ובעבודה זרה (דף ל"ה) וליר
שאין בה דגה ועלה (בנוסחאות דרן
קורט כתיב) של חלתית. ובפרק
קמא דטבול יום (דף קמ"ע) חתיה
והקלתית והסלוס. ובנדה (דף
כ"א) ובפרק ג' דעוקצין (דף
קמ"ב) חתיה והחלתית והפלפלין,
פי' בלעז אס"א פיטי"דא Assafoetida
ובלשון ישמעאל חלתית (ורש"י בשבת
פי' בלעז לזרי"א (Laser) ובאותן
אותן לרפואה).

חם, Wärme, warm
חם, בשבת (דף י"א) ובפרק
רביעי במעשרות (דף ס"ג) קוטפין
על גגת גן על החמין בין על
הלוגן פטור, פירוש וכן גגת לעניין
מעשר אם מכוס ראשו ובגולגלת
פטור מן המעשר ואם לאו חייב
במעשר, בין על הלוגן בין על
החמין אם מוגו במים חמים
שוב אין מחזיר את המותר לגת בין
אם מוזג בלוגן שיכול להחזיר המותר.
אבל ירקה אסור בחמימי פירוש
בערך מח.

חם, Hitze, Eifer

חם, ביבמות (דף ל"ו) ובירושלמי
בשקלים בסוף פרק מפרפין שקלים
דרבונות, אלא אימא על שנקרע
ספר תורה בחמתן, פירוש זה היה
מושכו אצלו וזה היה מושכו אצלו עד
שנקרע.

חם, Zorn, Geschick, Verhängniß
חם, בסנהדרין (דף ק"א) אמר
להם בני חמה-עזה יש בעולם.

חם, Sehen, schauen
חם, בשבת (דף ס"ז) וכי היכי
דחמיתיה לאבוהי מישאל ועזרי'
וכולי. וכן אונקלוס לזכור ברית עולם
תרגום ירושלמי ואחמי. בריש
פסיקתא דאת קרבני לחמי לאשי
וכי אם עם ה' ארבעים יום וארבעים
לילה, חמתי אבל חמתי שתה
פי' ראה ...

חם, Begeistern, mit Salbung predigen
חם, בשבת (דף קנ"ג) אחים
לי בהספדאי דהתם קאימנא דמחמי
ליה וקיים סיפוד עניין כעימות קול
ונימום.

חם, (E. N.) Cham
חם, בבראשית רבה (פרש' ל"ו)

---

felsdreck gewonnen, der diesen Nahme seinem unleidlichen Geruche verdankt. Nach Maimonides (Jobb. 140, 1.) wird הלתית seiner hitzenden Eigenschaft wegen in kalten Ländern in das Wasser gegeben. In Indien ist der Asant ein Gewürz der Speise, indem man den Rand der Töpfe worinn gekocht wird damit bestreicht. Der Aruch übersetzt חלתית durch Assafoetida und Guido in seinem Dict. Syro-chaldaicum bürdet ihm fälschlich die Übersetzung von Senf oder Meerrettig auf.

ויאמר ארור כנען חם חטא וכנען נתקלל? לפי שכבר ויברך אלהים את נח ואת בניו, ואין קללה במקום ברכה לפיכך ארור כנען, רבי נחמיה אמר כנען ראה והגיד לחם לפיכך תולין את הקללה במקלקל אתה מכעסני מלהוליד בן רביעי אני מאדר בן רביעי שלך.

חם, Hettig

חם, בעבודה זרה (דף כ"ח) חמא לחמא ומילקא לזיקא, ותילוף סכנתא, פירוש לכון שוא יפה לחמה חרדין יפה לרוח שהיא בכריסו של אדם. ובפסחים (דף קי"ו) קפא דפסא חמא. בגיטין (דף ס"ט) חומרתא דפילון וגיפא דחמימתא (רש"י פיר' לוחות יוכים).

חמא, Jugendfeuer

חמא, בבראשית רבה (פרש' פ"ח) מטרונה שאלה את רבי יוסי אפשר יוסף בן י"ז שנה היה עומד בכל חומא והיה עושה דבר הזה, פירו' גם זה ענין חמימות כערך ראשון כאמר בכחו כשדמו חם בנערותו, אבל זקן מלתן כדכתיב ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו.

חמי, Verbergen

חמי, תרגום ומעלים עיניו רב מארות (משלי כ"ח כ"ז) דמחמי עיניה מן מסכנא (ובעל הערוך גרס מדמי עיין ערך מהם).

חמר, Erwärmen, entbrennen

חמר, בחולין (דף כ"ו) כפלא לאור ובא מדו בפי' מעיה פירוש נתחממו כמו לחם חמודות, יש שגוכה וכחמרו כמו חמרמרו מעי. ובסנהדרין (דף כ"ג) וחומדת את בני מעיו, יש שנוכה וחומרת.

חמד Begehren, wünschen, streben

חמד, בילמדנו לך לקראת משה המדברה, והיה כל מחמד עיניך ובי כל מה שתבע בראשונה אינו חמדה? ניקש כסף וזהב והן חמדים שנאמר ובאו חמדת כל הגוים, ניקש בנים והן חמדה שנאמר בן אדם הנני לוקח ממך את מחמד עיניך, נקש בנים והן חמדה שנאמר והמתי מחמדי בטנם, ומהו כל מחמד עיניך? דבר שהוא חמדה זה ספר התורה שנאמ' הנחמדים מזהב ומפז רב. ובחלק (בגמרא אחאב) מחמד עיניך מאי היא? לאו ספר תורה. בנדה (דף ס"ו) משום למחמדא ואגב חימוד שופעת דם.

חמה, Sonne

חמה, בילמדנו בריש כי תשא ובפסיקתא דכי תשא ויעלהו עולה על החומה, החמה כתיב שהיו משתחוים לחמה מיד ויהי קצף גדול על ישראל, אמר להן הקב"ה לישראל העובדי כוכבים אין מכירין אותי, לפיכך מורדין בי, ואתם מכירין אותי ובכבודי, ומורדין בי? אמר רב אבי אילולי זכות אמתו של עובדיה כבר כלו ישראל באותה שעה דסמיך ליה ואשה אחת מנשי בני הנביאים צעקה. בברכות (דף נ"ט) תנו רבנן הרואה חמה בתקופתה ולבנה

קא מנערא ליה דביתהו פי הוה אמר לה עביד לי קומכא תוס עבדא ליה טלופחי. בחולין (דף צ"ז כ"ב) לגר מקמלי. והפלי פירוש קמלי פי"כרי הפלי גל"ף.

חמצא, Das Fett des Unterleibs.

(חמץ) zu haben. Rauwolf in seiner Reise (I Th. c. VI S. 72) erzählt; daß in den Kramläden zu Aleppo die Kicher gefunden werden die sie Cotame und mit dem Avicenna Hamos (חמץ) nennen, sie sind fein mürb und haben einen guten gesalzenen Geschmack. Man kann auch wirklich aus der Kicher eine Säure ziehen, die im Geruch der Ameisensäure und in der Wirkung der Vitriolsäure gleich kommt. Ihre Säure ist so scharf daß sie das Leder der Schuhe angreift, wenn man durch ein Kicherfeld gehet. (S. Funke's Natur- und Kunstlexicon Art. Kicher) Bevor man eine Säure daraus gezogen, hat man wahrscheinlich seines salzigen Geschmackes wegen, die Asche dieses Gewächses zur Potasche verwendet; und ich begreife daher nicht, warum Faber in den Beobachtungen über den Orient (I Th. S. 412) es dem gelehrten Bochart als einen abscheulichen Fehler vorwirft daß er (Hieroz. II I, 7. p. 46) das Gewächs חמץ aus welchem die Araber ihre Potasche brennen, Kicher übersetzt? Faber verstehet unter diesem חמץ, Kali oder Salzkraut." Diese Pflanze — sagt er — wächst im Morgenlande häufig, wie nicht nur die angeführten Reisenden, sondern auch wie Prosper Alpin versichert; am häufigsten findet sie sich in den Wüsten, so daß sich daselbst die Kameele davon nähren müssen. daher bedeutet חמץ dieses saure Futter des Kameels." Um Bochart gänzlich von diesem abscheulichen Fehler — einen Ausdruck den sich Faber bedient — zu reinigen, werde ich beweisen daß dieses Futter des Kameels auch Kicher heiße. Dieses ist zu lesen in Misna (Chilaim, c. III, misn. 2) wo es heißt: Die Kameelkichern gehören zur Gattung der Kräuter. (האפונין הגמלים מין ירק) Daß die Kichern von den alten Orientalen nicht zu der Gattung der Hülsenfrüchte (מיני קטניות) gezählt wurden, erhellt aus einer Lesart des Talmuds (Chol 52, 1) welche lautet:" Bey allen Gattungen der Hülsenfrüchte (כל מיני קטניות) hat man

חמלא, בר חמלא מתים, חמלא לא מתים, עיין ערך ה.מלא כי כן גרס בעל הערוך:

חמצתא, Tunika 1) (römisches Unterkleid)

חמלתא, נפק בחמילתא רומיתא עיין ערך המילתא כי כן גרס בעל הערוך.

חמק, Umgehen, verstecken

חמק, במ"ק בריש גמרא דפרק ואלו מגלחין (דף י"ו) ר' גזר שלא ישנו לתלמידים בשוק מאי דרש חמוקי ירכיך מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר. כמו קלעים מעשה ידי אומן אין קלעים אלא רבנן כדגרסינן בנדרים מאן מלאכים? רבנן, והן שמתעסקין בתורה שהיא מעשה ידי אומן.

חמר, Esel, Lastthier

חמרת, Heerde von Lastthieren

מחמר, Führen, treiben, (das Thier)

חמר, בסנהדרין (דף ק"א) החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום הרי אלו מגלין. ובב"ב (דף ח') החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום פירוש שיירא של חמרים ושל גמלים. ובעירובין (דף

(wenn das Schlachtvieh darauf fällt) keine Zerschmetterung der Glieder zu besorgen, רוביא (eine Art Linsen) macht eine Ausnahme. Bey Kicher ist keine Zerschmetterung der Glieder zu besorgen u, s, w." Tosephoth macht bey dieser Gelegenheit eben die Bemerkung daß חמץ nicht unter קטניות verstanden werde. Der Aruch aber ließt hier und im Artikel חמצי (2 Th. S. 540) "Es ist bey allen Gattungen קטניות u, s, w. nicht zu besorgen mit Ausnahme der Kicher und חמצי." Dieses חמצי übersetzt er: Galläpfel, welches aber nach seiner Lesart gewiß nicht hieher paßt? Jarchi ließt nicht wie Aruch, und dennoch sagt er deutlich (Jebamoth 63, 1.) חמצי ist eine Gattung קטניות; hier übersetzter חמץ Faseoles: Faseln, Bohnen und חמצי: Chiches Kichern — verstehet also unter beyden eine Hülsenfrucht.

1) Im Artikel חמצתא (2 Th. S. 533.) hat ein Druckfehler einen Irrsinn veranlaßt; statt Glatt lies: Unterkleid. Die Leseart חמצתא scheint richtiger, und bedeutet wahrscheinlich eine Tunika von rother Farbe, wie חמוץ בגדים (Jes. 63, 1) welches auch das im textstehende סומק (Moed kat. 23, 1.) verdeutlicht.

פ"ה) הרי זה חמר גמל, פירוש
נעשה המערב שאינו יכול להלך לפניו
ולא לאחריו מפני שדרך החמור
להנהיגה, ודרך גמל למשכהן
ומי שיש לו חמור וגמל, ונתן
החמור מאחוריו להנהיגו,
והגמל לפניו למשכו. נמצא לא
זה מהלך במשיכה, ולא זה
בהנהגה במלא הסדר שצריכין,
יוצא בלא הליכה, לפיכך עשו
כמו משל זה שאין לו ראות להלך
כמו חמר וגמל. בפסחים פ'
אלו דברים בפסח (דף פ"ו) מחמר
כלאחר יד פירוש כל שעושה
בשבת דבר שאין דרכו ליעשות כך
נקרא כלאחר יד, כגון תולש
דאמרינן בפרק כלאחר יד דשי, וכן
המהלך אחרי גדי לו שלא וכביכול
לעורר וקצף תנוחם באמרו מחמר
כלאחר יד נקרא, ופטור, כדתנן
שמוציא לאחר יד ברגלו או בפיו
וכו'. בשבת (דף קנ"ג) המחמר
אחר בהמתו בשבת בשוגג חייב חטאת
פירוש שמנהיג בהמתו ועליה משאוי
חייב ודמי מנהיג בהמה שעוברת
בשבת משאוי על כתפו, דכתיב לא
תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך
חייב בהמתו לו. המחמרין
שבשבתו. לשון בגר פירשתי בערך
קדש.

חמר, Anhäufen, sammeln

חמר, בפרק ב' דשקלים (משנה ה')
והשקלים שמחמרין פי' שמקבצין ומחברין
אותם שקורים.

חמר, Knöpfe, Stufe ~

חמר, קרני כסף ופרניתם בכסף
ת"י חמרין דכסף.

חמר, Lehm, Thon (Asphalt)

וחמר, בפרק ג' בכלים (משנה ז') מיחם
שטפלו בחמר ובחרסית שכותב בחמר
טמא ובחרסית טהור פירוש מלבין
ותחמרה בחמר ובזפת.

חמר, Wein

חמר, ויין הלבון תרגום חמר
חדת מבשל (בנוסחאות דלן כתיב
חמר חלית ורש"י פירש יין לבן
מבושל כגרסת הערוך).

חמר, Ein Maaß (flüßiger u. trockner Dinge)

חמר, זרע חומר שעורים תר'
כור זרע כור שעורים והחמר איפות
דכתיב מעשר הבת מן הכור וכתיב
ושקליו והבת תוכן אחד להם.

חמר, Zerrütten, Kürzen

חמר, מעי חמרמרו תרגום לכרך
דחמרמר, עוררו לערותיה שמה
לשפלם שיוהם לדחמרי. חמרער
תתערער תרגו' שורו בבל פתיא
איתחמרא איתחמרון. וכל
קומה לארץ תפול והכל שוכרים להרעם
יתחמר.

חמר, Schwierig

Erklärer, דורשי חמורות
schwieriger Stellen,

חמר, בפסחים (דף כ"ד) דורשי
חמורות אמרי. ענין פסול ביה
לפיכך מביא פסולין לשולם בבר
פירשתי בערך חמר.

חמר, Kasten

חמר, בגיטין (דף פ"ט) לברקתי

ליתא עקרבא דשב תנמרי פירוש כעין חליות שאינו עשוי דק ועב בעין חידקי (א"ב גם זה לשון קשר הוא וכן אומרים חכמי הטבע שיש עקרבים, ובזנבם תשעה קשרים ויש אחרים והם אכזרים אשר בזנבם שבעה קשרים).

*חמר, Schluß, Schloß, Knopf, חמר, בקידושין (דף כ"ב ע"ב) רבי יוחנן היה דורש המקרא הזה כמין חומר פי' רש"י חומר צרור המרגלית ולצרור קנוסם תלוי בצואר לתכשיט. ובסוטה (דף ט"ו סוף ע"א) הביאו לי ואדרשנה כמין חומר פי' רש"י חומר. בוטו"ן בלעז (Knopf, Bouton) והוא של זהב וחותמים בו שני צוארי חלוק. ובקידושין (דף ט' ע"א) פי' רש"י ד"ה חומרי נוקי"ש בלעז (Boutons) (Knöpfe) שעושין של ברזל ואורין ברכה מכן בפוט לאחד וכו'. בספר האמרים. הראשונים גרם בעל הערוך חמר עיין ערכו, ותוס' קידושין (דף כ"ב ע"ב) ד"ה כמין חומר, ולדעת רש"י טעם הדרשה כמין חומר כמו חומר חותם דוחק שני דברים יחדיו ושוו לדבר אחד כן דורש זה דבר לעומת מסגרתו ואומר לדבק טוב הוא.

חמרא (Siehe אנקטמין)

חמרא דאכפא, פמל פירשנו בערך אנקטמין. פירוש אחר שורץ דמות חמור וקורדו בין ירקותיו ודומה כמו שרוצ' ומהלך. בבכורות (דף כ"ח) ובסנהדרין (דף ל"ג) מעשה בפרה שניטלה האם שלה והאכילה רבי טרפון לכלבים וכו' עד אמר רבי טרפון הלכה חמורך טרפון כלומר הפסדת חמורך, שמפרש שמוכר מחיר פרתו שהפסדת. בנדה (דף ל"א) יששכר חמור גרם, חמור גרם לו ליששכר, כלומר כשחזר יעקב מן השדה נשק ה חמור ושמעה לאה ויצאה לקראתו וקראתו. בבראשית רבה (פרש' ס"ו) ריח בגדיו מה עשו לו כתנהו בחמור של קרשים והיו מנסרין אותו והיה צווח ווי ווי דארגנא לגורמי. (ודף ע"ב) ברסל בתך אפילו אתה נותן את הרשע בחמור של פרשי' אין את מועיל ממנו כלום. בב"ב (דף י"ו) מרחיקין את פירקי' שלשה מן השבב שהן ארבע מן הרכב (גמרא) אפי' טעמא משום מירים, אלא הא דתנא יש לחמור שלש מן הסלסטרונים שהן ד' מן הקלח פירוש ריקים של חמור אין בהן טירית, שאין חמור טוען בה. אלא הקרקע ריקי' של חמור על שם העלים שעושין אותה (1 כי העצים

1) Chamor (חמור) heißen auch jene Werkzeuge, oder Gestelle worauf der Handwerker sitzt oder ein anderes zum Ganzen ge-

שהיא מוטלת עליהן נקראין חמור כמו כן שהמס' מוטלת עליו נקרא חמור כדתנן בהשידה. פרק י"ח בכלים (דף כ"ט) כגלוסי' המטה והחמור וקסוי' טהורים, וכן מצינו אשר מקום של כבשים סומך עליו נקרא חמור דתנן בפרק קרנע' עשר בכלים, חמור של כבשים טמא ובן העץ, שמונל שידה או מגדל או תיבה דתנו רבנן חמור שאח' המלבן והספסלים שתחת הרגלים טהורין, אלא אמרו דאוכפא וכן כיוצא בענין כמין כסא ועליה בריקים וזה שלפור ז"ל, ואדם יושב כנגדם

höriges Instrument ruhet. So ist nach Maimonides (Mischna Celim c. 18) der Chamor der Schmiede (חמור של נפחין) worauf der Schmied sitzt wenn er ein großes Geräth verfertigt; nach Andern aber das Holz worauf der Blasbalg ruht. In Mischna Sabim (c. IV misn. 2.) finden wir einen Esel der Handmühle (חמור של רחים של יד). Wir wollen bey dieser Gelegenheit die Art der damahligen Handmühlen der Orientalen nach der Beschreibung der Rabbinen kennen lernen. Die Handmühle bestand aus zwey runden platten (פלח) Steinen; Der Obere hieß רכב (5 M. 24, 6. 2 Sam. 11, 21). der Reiter, seiner immerwährenden Beweglichkeit wegen, welche vermittelst einer Walze (אסטרוביל στρόβιλος) geschah; im Mittelpunkte hatte er ein rundes Loch und oben auf demselben einen Trichter, in welchen man das Getreide schüttete, welches dann durch das Loch zwischen beyden Steinen hinabrollte. Der untere Stein (פלח תחתית Job, 41, 15,) war in der Erde befestigt und darum im Gegensatze des Reiters רכב, seiner Unbeweglichkeit wegen der Esel חמור genannt. An diesem war die Winde אסטרוביל angebracht, welche den Reiter auf und nieder bewegte, um demselben befand sich ein Behältniß welches in der Mischna das Meer (ים) heißt; wo das Mehl hineinfiel, und um dasselbe war der קלת: καλαθος, Calathus oder der Korb, der das Mehl das aus dem Meer allenfalls aufflog, wieder aufnahm. Das Ganze hieß רחים Mühle oder vollständiger רחים של יד Handmühle. Es ist unverzeihlich daß der gelehrte Jahn, dessen Nahmen ich nie ohne höchste Verehrung nenne durch den Ausdruck μύλος ὀνικος Eselsmühlstein (Matth.

במקום גבוה ורגליו מתוחות למטה ומסבב הגלגל ברגליו וטוחן, ולית ליה עיריה בלל ואין בה דבר אלא קול בלבד, אבל הריחים דמתני' אית בה כדכוד וזהו דתנן בפ"ד דנזין (דף קמ"ב) ועל חמור של ריחים של יד וכל כלי שנותנין עליו דבר נקרא בשמות חמור.

חמרי פתכיתא Glascorallen (R. E.), Bleykugelchen חמרי פתכיתא, בקדושין (דף ע') ההוא גברא דהוה מזבין חומרי פתכיתא פירוש מיני פרקית (ורש"י פי' אבן של זכוכית כעין טבעות דקים וקורין אות פורל"ש (Perlen Perles) ועמס פי' הערוך כתבתי בערך פרק.

חֲמַרְתָּא דקטפת Gewürzbüchschen (φυλλον) **חומרת' דפילון** Balsambüchschen 1) חומרתא דקטפתא, בשבת (דף כ"ו) מאי טוטפות אמר רב יוסף חומרתא דקטפתא כבר פירשנו בריש הערך (ערך אב וראה ערך טטפת והערה). ובגיטין ברכותא דפרק מי שאחזו לגמרא

28, 6) irregeführt, mit Gewißheit erzählt, daß man damahls größere Mühlen hatte, die von Eseln umgetrieben wurden, (S. bibl. Archäologie 1 Th. S. 174 u. S. 178) und so den steinernen Esel in einen Lebendigen verwandelt! Man sehe aber auch da die Nützlichkeit des Talmuds für den Alterthumsforscher. Der eingeweihete Faber hat bey jeder Gelegenheit aus dieser Quelle geschöpft und ihm darum seinen Werth freymüthig zugestanden. Wenn Michaelis ihm jedes Verdienst streitig macht; so scheinen ihm nur die Trauben zu sauer, denn seine Unkenntniß in diesen Büchern hat er in einem vertraulichen Briefe — wie ich glaube an Tychsen — selbst gestanden.

1) Die Urbedeutung von חומרתא ist חומר: Thon; weil man aber zur Versieglung der sogenannten Briefbeutel (S. Jahn's Archäologie II B. S. 153) und zur Verschließung der Thürme von den Kornhäusern, und der Thore (S. Beobachtungen über den Orient Th. 2, S. 466 — 467) eine Art Thon oder Siegelerde (Creta) verwendete (S. Mischna Celim c. 10, 2); würde unter חומרתא das Siegel und zugleich der Siegelring verstanden, welcher im Orient nebst dem Nahmen des Eigenthümers auch einen kurzen moralischen Spruch enthält. Diese Ringe werden noch jetzt in Persien wie Amulete an einer Schnur um den Hals getragen

לאתי אקקיה וכו' עד קומרתא דפלן.
בקדושין (דף ע"ג) שייף מיצאי
אלי כותלא אלי קמיעא אלי קומרא
אלי שיתקא אין בו משום אסופי.
ובשבת (דף ס"ב) מאי רובלת?
(בנוסחאות דדן כובלת כתיב)
אמר רב יוסף קומרתא דפלן.
פירוש קשר שיש בו מיני בשמים
מעורבים כדמתרגמינן בלולה דפילא
(פ"ב תרגום בפסוק ויאמרו עבדי
המלך אשר בשער המלך וריחא דנבלי
בקומרא ופירוש פילא בלשון ערבי
פרקים ועשבים של ריח טוב).

חמרתא, (Siehe מרושא)
Siegelring, Knoten, Schleife
קמרתא, בעירובין (דף ס"ט)
פסוק דבכן בקמורתא דמרושא
פירוש שב ע"ת כדגרסינן בסנהד
קטן (דף י"ב) ר' יהודה נשיאה נפק
בקומרתא דמרושא איקפד
רבי אמי אמר רבי יוסף מאי טעמא
איקפד? וכו'. גלגל קושרה

(S. Chardin Voy. T. III. p. 365) darum wünscht auch die Geliebte (Hohel. 8, 6).

O' gieb mich hin, Du giebst mich hin,
Wie Siegelring Wie Siegelring
An deiner Brust — Wenn du mich umarmst. —

Die Frauenzimmer trugen an die Stelle der Ringe die Riechfläschchen (בתי נפש Jes. 3, 20) die sie an der Halskette hingen. Wahrscheinlich waren auch darin Sprüche oder Charaktere eingegraben, weil Rabbi Joseph unter טוטפות der Mischna (Sabb. 57, 2) diese Riechbüchschen verstehet, und darum heißen sie gleichfalls חומרתא doch wird dieses Wort durch den Beysatz der darin enthaltenen Geruchssachen näher bezeichnet. Jenes חומרתא דמרושא (Erub. 69, 1, Moed Kat. 12, 1) aber scheint kein Schmuck welches auch aus Tosephoth in Erubin zu ersehen ist; es könnte wohl jenes Siegel zur Verschließung der Getraidbehälter seyn auf welches מרושא (von דוש dreschen) hindeutet. (S. den Art. מרושא) Da man auch in Ermangelung eines Siegels, die Briefe mit unterschiedenen Knoten verwahrte, wie nach Plinius (L. 33, c. 1) zur Zeit des trojanischen Krieges der Fall war; so verstand man auch unter חומרתא einen Knoten (Jeb. 102, 1, Sabb. 112, 1) und den Schluß in Handlung, Ort und Sachen, (Gittin 69, 2).

כבר פירשתי בערך גלגל. בשבת (דף קי"ג) פטור אבל אסור בקומרתא פירוש מכנף כולהו ומעייל בקומרתא דהיא כעין סנדל' כגון לולאות דכד בעי מפיק והדר קטיר מאבראי דקומרתא וכד בעי מרזא. וביבמות (דף ק"ב) והאי דידן אף על גב דאית ביה קומרתא קטירנא ביה מיתנא סנדל טייעא. כתב ר"ח שטענו שהוא מנעל שקרו בלשון ערבי תאסומה דעבידא ליה לפי סדת איסתוורא דכרעים ועביד ליה קומרתא ומכנף רצועות דסנדל לכולהו ומעייל להו בקומרתא וכד בעי מפיק להו והדר קטיר מאבראי וכד בעי מרזא והאי סנדל דידן קטרינן ביה מיתנא כי היכי דלידק. בזבחים (דף כ"א) דמפקע ליה בקומרתא כי היכי דליתמעו וליתו.

חמרתא Sand, Steinchen (Schluß, Ende)

קמרתא, בגיטין ברסוטות דמי שאחז (דף ס"ט) וכי משתין משתין אסיבכ' יביתא בליברא דדשא וכעיין בקומרתא דנפקא מיניה פירו' גרגר קטן כמו אבן.

חמרתא Sand, Steine

קמרתא, בפרק קמא כתובות (דף י') מעברא ליה לקומרתא כבר פירשתי בערך גבן (ורש"י פי' גם כן אבן כמולאת בשמה משמת חולי).

חמש, Fünf

חמש, בב"מ (דף כ"ג) אבעיא להו חומשא מלבר או חומשא מלגו? פירוש אפן שדמיו שמונים כספים צריך להביא כ' מנחון להשלימם ק' זה חומשא מלבר דהא מחוץ הבאת שמשיאתם י' כ' והשלמתם ק', ואם דמיו ק' והוספ' עליו כ' זהו חומשא מלגו שהוא חומש הקרן ואסיקנא שיהא הוא וחומשו ה' וזה חומש' מלבר. וגם (דף ס"ד) היכי דמי נכרי שהודעת טועה? אמר רב אחא בריה דרב יוסף איסוריתא וחומשיית' פירוש שהיה מונה ה' ה' ומלא ה' טפי אמר טעם בה' ולא מכאם, והוא הדין אם מונה י' י'. פירו' אם' כגון שמונה י' ומכיח א' כדי לידע כמה עשרות הן, יש לומר אחר וכלכן במכוין ושכח ואין סיכן מן המכוין לפיכך חייב להחזיר וזהו הדין לחומשייתא. בכלים פרק כ"ז (דף ל"ט) הבגד מטמא משום ה' שמות פירוש מפני שהוא כלי קיבול ומושב ואהל ומטמא משום אריג, שהשתי והערב אינו מטמא אלא בנגעת, ומשום ג' על ג'. השק משום ד' שהוא כלי קיבול ומושב ומטמא באהל ומשום אריג. העור משום ג' שהוא כלי קיבול ומושב ומיטמא באהל. והעץ משום ב' שהוא כלי קיבול ומושב. כלי חרש משום אחד שהוא כלי קיבול. בכתובות (דף כ"א) ובב"ק (דף כ"ה) חמשה גובין מן המשועבדין ואלו הן, פירות ובנה, והמקבל עליו לזון בן אשתו ובת אשתו, וגט חוב שאין בו אחריות, וכתובת אשה שאין בה

שבריות, פחי פירות ושמא היכי דמי
וכו'? פירוש לשון קירות כלומר
לא מן המשועבדין. בילמדנו
בריש אמור אל הכהנים חמש' דברים
שויין באלף מן המקרא וכבר פירשתי
בערך חמש, פי' לא יתרומו ואם תרמו
אין תרומתן תרומה חרש ושוטה
וכו' בריש תרומות (דף מ"ו)
ומפורש בירושלמי. ובילמדנו בריש
ויקחו לי תרומה רבי שמואל בר נחמן
שמע לכולהון מן הכא דבר אל בני
ישראל ויקחו לי תרומה פרט לעובדי
כוכבים, מאת כל איש פרט לקטן,
אשר ידבנו לבו פרט לחרש ולשוטה
ואת התרומה אשר תקחו מאתם
פרט לתורם את שאינו שלו. חמש'
בקר ישלם תחת השור וארבע
צאן תחת השה בפרק מרובה בגמרא
פיס מושכו שאלו תלמידיו את רבן
יוחנן בן זכאי מפני מה החמירה
תורה בגנב יותר מגזלן? אמר להן
זה השוה כבוד עבד לכבוד קונו
וזה לא השוה כבוד עבד וכו'.
תניא אמר רבי מאיר בוא וראה
כמה גדולה כחה של מלאכה שור
שבטלו ממלאכתו חמש', שה שלא
ביטלו ממלאכתו ד'. אמר רבן יוחנן
בן זכאי בוא וראה כמה גדול כבוד
הבריות שור שהלך ברגליו חמשה שה
שהרכיבו על כתיפו ד'. חמש פעמים
כתובים ישראל בפסוק אחד בריש
ויקרא רבה פרשת הבן יקיר לי
אפרים. ובילמדנו בריש כי תשא
ובפסיקתא דכי תשא אמר רב יודן
בוא וראה כמה חיבב וכו', חמש

אצבעות של יד ימינו של הקב"ה
כולן לסוף הגאולות, אצבע
קטנה בה הראה את נח התיבה
שנא' וזה אשר תעשה וגו'. חמש
אותיות שנכפלו מכל אותיות שבתור'
כולן לסוף הגאולות כ"ך בו נגאל
אברהם אבינו מאור כשדים, שנא'
לך לך, מ"ם בו נגאל יצחק מארץ
פלשתים שנאמר לך מעמנו כי
עצמת ממנו מאד, נ"ן בו נגאל
יעקב מיד עשו שנאמר הצילני
נא, פ"ף בו נגאלו ישראל ממצרים
שנאמר פקד פקדתי, צ"ץ
בו עתיד הקב"ה לגאול את ישראל
שנאמר הנה איש צמח שמו ומתחתיו
יצמח. בברייתא דרבי אליעזר
פרק מ"ח חמש' שיעורן טפח צליהן
שופר, שידרו של לולב, אזוב, ודופן
סוכה, בנידה (דף י"ד) בגמרא שליה
ושם מפורשים. ובמכות (דף מ"ה)
כל האמור בחומש הפקודים קרב
במדבר, כל האמור בתורת כהנים
איכו קרב במדבר, משנכנסו לארץ
קרבו אלו ואלו. ובסוטה (דף
ל"ו) רבי חנינא בן גמליאל אומר
לא כדרך שחלוקין בחומש הפקודי'
חלוקין באבני אפוד, אלא כדרך
שחלוקין בחומש שני, פי' חומש
הפקודים הוא ספר וידבר
חומש שני הוא ספר ואלה
שמות. בסוף גמרא דהוריות חמש'
דברים משיאין את התלמוד האוכל
מה היעין וכל שכן חיטין עצמן,
והאוכל ביצה מגולגלת בלא
מלח והרגיל ביין ובשמים.

והשותה מים של שירי עיס' וכו'. חמש חטאות מתות נספרא בפרשת קטאת כ"א.

חמת, Schlauch

חמת חלילין, Sackpfeife

חמת, בפרק י"ט בכלים משנה ח' (דף ל"א) החמת שהגליע שלא מקבלו' עמה וכפתו טהורות, שאין מקבלו' כדרכן, פירוש כשפושטין הבהמה לעשות ממנה כוד פושטין עור הבלים עמה, ויש להן בית קיבול ומשמאין כחתכו מן העור אף על פי שמקבלין טהורין. ובפרק כ' משנה ב' (דף ל"ב) חמת חלילין טהורה מן המדרס פירוש כוד קטן שעושין הרועין לזמר בו ולקבץ הבהמות וכן עושין אותו, לוקחין עור הגדי וקושרין כל נקביו לבד משתי ידיו, ובנקב אחד קושרין שתי קרנות קטנו', ובנקב אחד קושרין שפופרת של קנה, ובאותו קנה מכיח פיו ונופחו ויוצא הקול מן הקרנות כמשתי שופרות, ויש נקבים קטנים בצידי הקרנות ומחליף אצבעותיו על הנקבים ומזמר בהן. ובפרק כ"ד בכלים (דף ל"ו) ג' חמתות הן וג' תרמלין הן. ובפרק כ"ח (דף מ"א) חמת שעשאה תרמל ותרמל שעשאו חמת.

חמת, Wegen

חמת, תרגום שני בפסוק ויאמר חרבונא מחמת דמיכי כנבין חמר דבסוכא, ובלשון תלמוד מחמם הקולי פירוש בעבור, ולעולם בא באות מ"ם כמו בעבור באות בי"ת.

חמתי, Bertram (Feuerkraut) 1)

חמתי, בגיטין (דף ס"ט) אמר רבי יוחנן חומתי וממרי פי' בלעז פילטרו (אי"ב עשב זה נקרא חומתי כי חם הוא במעלה רביעי ולכן נקרא בלשון יוני עשב של אש).

---

1) Burdorf und andere, machen aus dem Worte פילטרו: φίλτρον, Philtrum welches Aruch und Jarchi oft und hier als Übersetzung von חמתי gebrauchen, worunter nichts anderes als das poculum amatorium oder der so genannte Liebestrank verstanden werden kann. Der Aberglaube der Griechen wähnte dadurch die Geschlechtsliebe zu erregen, und die thessalischen Weiber waren vorzüglich Virtuosinen in der Zubereitung solcher Zaubertränke. Die Wirkung war oft so nachtheilig daß sie zur Raserei brachte. Die Ingredienzien bestanden aus Hippomanes — ein Stück Fleisch an der Stirne neugeborener Füllen von Gestalt und Größe einer Feige, welches gewöhnlich die Stuten nach der Fohlung abzubeißen pflegen, oder nach Plinius, der Schleim oder

חן, Schooß

חן, ובחיקו מתרגם ובחייניה שכנה (ובחיקיה כתוב). וכן ואת נשי אדניך בחיקך, ויקחהו מחיקה. ובחיקו יגא.

חן, Begünstigen.

חן, כדי שתתחונן דעתו עליו כבר פי' בערך חל.

חן, Gnade, Mitleid, Lieblichkeit

חן, בב"מ (דף ע"א) מרבה הונו בנשך ותרבית לחונן דלים יקבצנו אמר רב כגון שבור מלכא. ובהגדה ילמדנו אם כסף תלוה, זה שאמר הכתוב מרבה הונו בנשך ותרבית וגומר, כיצד היה ישראל צריך ללוות ולא עובדי כוכבים ללוות ומה' שאינו שאלה לזה נכרית מלוות ישראל אלא בריבית, והלוה לו והעשיר לפי' שלמה. לוה עליו מרבה הונו בנשך ותרבית לחונן דלים יקבצנו, זה עשו. ועשו חונן דלים הוא עושק דלים הוא? אלא שהמלכות שומעת שהוא כונס ריבית מתגרה בו ונוטלין ממונו ובונה ממנו דימוסיות מרחצאות ואסטווניות שבמדינה ולורכי עוברי' ושבים, הוי לחונן דלים יקבצנו. ובשבת (דף נ"ב) אין הרחלים יוצאות חנונות פי' בגמ'. ובמ"ק (דף כ"ה) בעת חנינתו אגד חניכה פירוש בעת חניכתו דולך אגד חניכה אביו המתבנו.

חנא Gunst, Ansehen, Annehmlichkeit

Schaum der aus den Schaamtheilen einer brünstigen Stute tritt— dann aus verschiedenen Kräutern, durch Fäulniß erzeugten Insecten, Eidexen u. s. w. Der berühmte Lucullus, der Dichter Lucretius, und Caligula, wurden durch einen solchen Trank wahnsinnig. Diese Uibersetzung ist hier wo man von einer bestimmten Pflanze spricht gewiß nicht passend, und das Wort פילטרו ist von ihnen falsch gelesen worden, es heißt ital. pilatro, span. pelitre, franz. pyrèthre, lat. pyrethrum, deutsch, Bertram, und diese alle Benennungen vom Griechischen πυρεθρον wo πυρ Feuer so wie das hebr. חם: Hitze auf seine brennende Schärfe anspielt. Der innere Gebrauch des Bertram als Heilmittel, erfordert darum viele Vorsicht. Beym Zerkauen der Wurzel wird der Speichel hervorgelockt wodurch sie das Haupt von schleimigten Feichtigkeiten befreiet; sie heißt auch darum Speichelwurz. Ein Absud mit Wein heilt die Zungenlähmung; allein oder in Essig gekocht stillt sie den Zahnschmerz. (S. Murray Vorrath d. H. 1 Th. S 328). Im zweiten Th. unsers Wörterbuchs S. 544 Art. ארוזי muß es in der Uibers. heißen: Bertram (S. הרפי).

חנא, יבמות (דף ל"ח) דאמר כתובת אשה שאני משום חינא פי' מאי טעמא אמרי בית שמאי מטלטלי כתובתה דמשום הכי תקינו רבנן כתובה לאשה מספק משום חינא דכיון שיודעת שאפילו מספק נוטלת כתובתה משמשא לבעלה ועלת חן בעיני בעלה ואנן בעינן שתהא נושאת חן בעיני בעלה. ובכתובות (דף פ"ד) ורבי אלעזר אומר כתובת אשה משום חינא פירוש דכיון דידע' איתתא דמידקו בעלי חוב ויורשין לאחר מיתה מקמה תהא משרתת לבעלה בכל כוחה מקיים ומתוך כך תמצא חן לפניו ויהי' שלום בינו לבינה. ושם (דף ל"ו) באלמנה מן הנישואין משום מאני אלא מן האירוסין מ"ט עולא אמר משום חינא פי' באלמנה אלמנה מן הנישואין משום הכי מוכרת שלא בבית דין משום דאית לה מזוני ומזוני צריכה מיד ולא לאהדורי אבי דינא אלא אלמנה מן האירוסין דלית לה מזוני, אלא כתובה מנה מאתים אמאי מוכרת שלא בבית דין לצורך כתובה הא מצית לאמתוני עד דתשכח בי דינא דזבנא על פיו, משום חינא כדי שימצאו חן בעיני בעליהן, דמתוך דידע' דאיתת אלמנה בין מן הנישואין בין מן האירוסין תוכל לגבות כתובתה דלא תצטרך לחזור אחר בי' דין בשביל גביה זו תהא משרתת לבעלה ומתוך כך תמצא חן לפניו אלה פי' מגנלא ורבינו חננאל פירש משום חינא שתקח ממון ותנשא בו מרוצה דלא

כמיש חן דידה, פירוש שאין לה אלא מנה מאתים אבל גרושה אית לה גם תוספת ומפורש בירושלמי בפ' אבותם כדי שיהו הכל קופצין לישאנה אבל בעל חוב אינו כורע שלא בפני הלוה וכן הלכה. בכתובות פרק אע"פ (דף ס"א) מניקה דאכלה כותי' הוו לה בני חיננא פירוש יפים בעלי חן. ובסוטה (דף מ"ז) אומר רבי עקיבא ג' חינות הן חן מקום על יושביו, חן אשה על בעלה, חן מקח על לוקחיו, וכענין הזה בערך בשר. ובכתובות (דף ס"א) ובסוף גמרא דסוכה רב הונא אשכח תומרתא דחיננתא פירוש תמרים שיש להם ריח יפה כלומר לכן הן בעלי חן. ס"א דהינוניתא פי' שם מקום והתמרים שגדילות שם שמינות הן הרבה ולפיכך אין משהין אותן לפי שמא יש להן לער.

חנא, (E. N.) Hänus

חנא, ב"מ (דף ל"ט) חנא בר אישק אחא ליה אחא מבי חוזאי (בנוסח' דדן כתיב בב"מ (דף ל"ט ע"ב) מרי בר איסק ובכתובות (דף כ"ז ע"ב) כתיב ואמרי לה חנא בר אמי') ובסוף פ"ב בכתובו' בירושל' חנן הנחבא שהיו חכמים דולים למנותו פרנס ולא קבל והלך ונחבא, ובגמר' שלנו מפורש אמאי קרו ליה חנן הנחבא שהיה מחביא עצמו בבית הכסא יותר מכל אדם: (והוא בתענית (דף כ"ג ע"ב) וזה **חנן המחבא** הי' בן בתו של חוני המעגל ורש"י

לא גרם שם שהי' מחבא בבית הכסא כ"א כי הוה בעי רחמי אמיה הי' מחבא עצמו מרוב ענוה (ע"ש).

חנגא, Markt (Fest) חנגא, בשבת (דף כ"ד) ובנדה (דף ל"ג) משום דמחזי כמאן דקא אזיל לחינגא פירוש חינגא מלשון חג איד חגיגת עובדי כוכבים (ורש"י מתרגם חנגא שוק, ובנדה (דף ל"ג ע"א) מפרש טעמו וז"ל: חנגא מחול ועל שם שבני אדם סובבים והולכים בשוק כעין סובבות במחולות קרו לי' חנגא ע"כ, והוא מלשון ומטעם המון חוגג (תהלים מ"ב ה').

חנגא, Gesang, u. Spiel חנגא, בפסחים (דף ק"י) בפרק ערבי פסחים, שמע דקא תלו חינגא וקא משרן. ובגיטין (דף כ"ז) ובהאי גיסא הלולי וחינגי ולא הוו ידעי. בתופים ובמחולות תרגום בתופין ובחינגין (וכן תרגום מחול חנגין).

חנט, Waizen חנטא, בעזרא (ו' ט"ז) חנטין כורין מלח, כמו חטין.

חוניו, (Eig. N.) Chanof חוניא, במגל' (דף י') שמעתי שמקריבין בבית חוניו, ובסוף מנחות (דף ק"ט) במשנ' אם הקריבה בבית חוניו לא יצא ובגמרא מפורש שהיה בנו של שמעון הצדיק והלך לאלכסנדרי' של מצרים ובנה מזבח והעלה עליו רבי מאיר אומר לשם ע"ז, ורבי יהודה אומר לשם שמים וכו' והכאן נקד חוניו (Onias) 1).

---

1) Von diesem Onias dem Sohne des Simon Justus, erzählt der Talmud folgende Geschichte: Simon der Gerechte bestimmte vor seinem Hinscheiden seinen jüngern Sohn Onias als Nachfolger in der Hohenpriesterwürde. Onias aber lehnte es ab zu Gunsten seines ältern Bruders Simeo. Troz dieses Entschlusses aber, erwachte dennoch der Neid in ihm. Mit listigen Sinnen bot er sich seinem Bruder an, ihm den Hohenpriesterdienst zu lehren. Er legte ihm einen Wams an und einen Gürtel um. "O sehet doch — rief Onias aus — er gelobte seinem Liebchen diese Würde in ihrem Wamse und in ihrem Gürtel anzutreten, und treulich erfüllte er das Gelübde!" Darob wollte das ganze Priesterchor den Simeo hinrichten, doch den listigen Vorgang entdeckte Onias selbst und zog sich selbst diese Rache zu. Er entfloh — man verfolgte ihn, er flüchtete in den Pallast des Königs — man eilte

חנך, Beynahme, Spitznahme

חנך, בתענית (דף ב') ובמגילה (דף כ"ח) ולא קראתי לחבירי בחניכתי ואמרי לה בחניכתו פי' חניכתי שלא כיניתי לו שם ולא בחניכתא שאפי' שם שכינו לו אחרים לא קראתיו. בסוף מסכת גטין (דף פ"ז) כתב חניכתו וחניכתה כשר פי' שם לווי ולא הזכי' שמו ממש. (וטעם לא קראתי לחבירי בחניכתו נראה לי לפי שהי' דרכם להקים שם גנאי כמו שמכינו בתלמוד ר' יהודה שויזקאל ר' אליעזר חסמא וע"א).

חנך, Gaumen, Schaum

חנך, בב"ק (דף ל"ח) ההוא תורא דהוו כייכין ליה חינכי פי' חיככי למעלה מבית הבליעה קרוב לשנים. ובחולין (דף ק"ג) כי פליגי בשל בין החניכים מר סבר הרי כהנה גרונו בבית ומר סבר אבילות מעים בעין פי' מקום החיך שהחיך הוא הטועם לאוכל (ראה ספר השרשים לרד"ק שרש חך).

---

ihm nach; alle Augen und Finger waren auf ihn gerichtet, und die Scham trieb ihn nach Alexandria, wo er Tempel und Altar dem Herrn errichtete, und nach ihm der Tempel Onias hieß, wodurch die Prophezeihung Jesajas (19, 19) dann stehet ein Altar dem Ewigen in Mizraims Mitte, in Erfüllung gieng. Josephus schildert zwar den Onias als einen unähnlichen Sohn seines tugendreichen Vaters, und als einen Sclaven des schmutzigsten Geizes, doch scheint er von diesem Geschichtchen nichts zu wissen, weil er nach seiner Mittheilung in seinem Alter noch Hohepriester in Judäa war; wobey er uns dieses Historchen mittheilt: Die Geldgierde des Onias verweigerte dem egyptischen König Ptolmäus Evergetes, den bedeutenden Rückstand und die Fortsetzung des jährlichen Tributs für das ganze Volk. Der König schickte den Athenion nach Judäa mit der Drohung bey fernerer Unterlassung der Zahlung werde er das Land einziehen und es an seine Soldaten als Colonisten vertheilen. Die Bestürzung darüber war allgemein, nur der starrsinnige Onias, wollte lieber das Land als seine Summen verlieren (Joseph. Antiqu. L. II. c. ult. ad finem). Joseph sein Schwestersohn, jung, klug, und unternehmend, stellte ihm sein widersinniges Betragen vor und rieth ihm nach Hof zu gehen um den Zorn des Königs abzuwenden,

חֲנִסְנְסַיָא, Schleyer, חנסנסיא, תרגו' צלמין, והכרתי את חמניכם ואקצץ ית חנסנסיכון. ותרגו' של רגל, הנטיפות והשרות והרעלות וחנסנסיא (עיין ערך רעל). חנף, Heuchler, (Ketzer), חנף, בסוט' (דף מ"ב) כת לצי' כת חנפי' כת שקרני' כת מספרי לשון הרע וכו', חנק, Würgen. חנק, בשבת (דף כ"ו) האשה חונקת את עצמה כדי שתראה בבעלת בשר (התפתחי מוסרי צוארך תרגום איתפסקי חבקי צואריכן) וגם (דף ס"ו). מותר ליחנק בשבת פירוש מי שתקע בגרונו

---

doch der ganze Erfolg war nur, daß er ihm nach vieler Mühe gestattete diese Reise zu machen. Joseph beruhigte das Volk und gewann durch Geschenke und Gastereien den Legaten Athenion. Dieser von den Talenten und angenehmen Wesen des Josephs eingenommen, ermuthigte ihn selbst zu dieser Reise und sicherte ihm die Gunst des Königs zu. Athenion der früher abreiste, stellte dem Könige Onias Betragen und Josephs Benehmen in Licht und Schatten, und bereitete diesem die gnädigste Aufnahme vor. Er kam und entschuldigte seinen Oheim durch das Alter. Seine Gestalt und sein Anstand eroberten ihm das Herz des Königs und der Königinn, und er ward Mitgenosse der königlichen Tafel. Joseph trug sich zur Pachtung der Abgaben an, der König fragte nach einem Bürgen und Joseph erbot sich zwey zu stellen. Der König wollte sie kennen, „Dich mein König und die Königinn — rief Joseph — rufe ich für mich als die reblichsten Bürgen auf!" Ptolmäus lächelte und die Bürgschaft wurde ihm erlassen. Er wurde allenthalben als königlicher Pächter anerkannt, zahlte die Abgaben und gewann für sich einen bedeutenden Reichthum (Ant. L. XII c. 4). Jahn (Archäol. 2 Th. 1 B. S. 370) bemerkt, daß dieser Joseph, welcher sich kein Bedenken machte an der Tafel des Königs von Aegypten zu speisen, und sich so große Gunst zu erwerben wußte, nicht nur ein gewandter Geist sondern auch Kenner der griechischen Literatur und Sitte gewesen sey. Doch die neuern jüdischen Geschichtler als יוחסין und nach ihm סדר הדורו' wissen — wahrscheinlich durch prophetische Eingebung — daß man ihn mit solchen Speisen bewirthete, die von Juden bereitet wurden.

שנותנין אותו בעקבו ואומרי' שלמעלה מכתפיו בעיקר צוארו, וכונסין עד שיבלעו עיניו ויפול שעה אחת, ודומ' לחנוק ומתרפא. פי' אחר מי שיש לו כאב בראשו ממשמשין בווידים שלו ובראש כמו שיחנק. פירוש אחר מי שנפל לו עפר בגרונו אוחז אותו אדם אחד ברגליו, ואח' אוחזו באזניו ומתיקין אותו עד שישוב העפר למקומו. פי' אחר מכניסין אצבע לתוך פיו ודוליהו. בפסחים (דף קי"ג) אם בקשת להחנק התלה באילן גדול פי' אם רצית לשאול בדבר איסור אל תאמר שאתה כדי לדון דין אמור בדין הפשוט שאל לחכם גדול ועשה כהוראתו.

חנות, Laden, Gewölbe
חנות, בגיטין (דף ס"ו) ר"ג חנות מיוחד' פירוש מה חנות מקושטת מכל מיני סחור' אף הוא היה מלא מכל מיני חכמה, ספר אח' מזונה ופי' כאן. בשבת (דף ע"ד) ובעבודה זרה (דף ח') בחניות לאמי הילכת' וכו' על אמרו מועט היקוש וגלי ממקום דכתיב ביה ועשית על פי הדב' אשר יגידו לך מן המקום ההוא מלמד שהמקום גורם, פירוש מקום הוא שלשכת הגזית היה בהר הבית ושמו חניות כדגרסינן בראש השנה (דף ל"א) בגמרא ברשוכה היו מקבלין, וכנגדן גלתה סנהדרין מלשכת הגזית לחניות ומחניות לירושלם ומירושלם ליבנה.

חס, Lettich
חס, בפסחים (דף ל"ט) בחזרת ובעולשין, חזרת, חסא. מאי חסא? דחס רחמנא עלן. ולמה נמשלה מצרים במרור? לומר לך מה מרור זה תחילתו רך וסופו קשה, שמע מינה חזרת חסא ומרור אמ' בן. התורה חסה על ממונן של ישראל שנאמר והשקית את העדה ואת בעירם.

חסד, Gnade, Liebe, Frömmigkeit, Demuth, Heiligkeit
חסד, בסוטה (דף כ"א) הוא היה אומר חסיד שוטה וכו' היכי דמי חסיד שוטה? כגון דטבעה איתת' בנהרא ואמר לאו אורח ארע' לאסתכולי בה ואצלה. ירושלמי ראה תינוק שטבע בנהר אמר אחלוץ תפילי ואצילנו עד שחלץ תפיליו מת התינוק. בבראשית רבה (פרש' פ"ו) ויקנהו פוטיפר, לא יעזוב את חסידיו, חסידו כתיב ואיזה זה יוסף. ובילמדנו פרשת כי ימוך ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל וכי עם כל בני ישראל עשה והלא לא עשה חסד אלא עם משה בלבד שנאמר קראן לו ויאכל לחם אלא כל העושה עם אחד מגדולי ישראל חסד כאילו עושה עם כל ישראל, בריש פרק ב' בכתובות בגמ' אם יש עדים (דף י"ז) ובית הלל אומרים כלה נאה וחסודה.

חסדה, Aderlaß-Seite (Medianader)
חסדה, בשבת (דף ק"ח) יד לחסודה תיקלן פירוש מקום שמקיז דם.

חסחוס, (סחוס (Siehe

חסחוס, תרגום ירושלמי וכתתה עם תכוך אזן ותיתן על חסחוס תרגום בדל אזן חסחוס דאודן, ובעל הערוך גרס סחוס עיין שם.

חסיין, Hagel

חסיין, תרגום ירושלמי דקוות בשר וחסיין בנשריסן.

חסית. Zwiebelgewächse.

חסית, בפרק ט' בתרומות (דף כ"ח) המכבש עם הכברי בחסיות. ובפרק י' חסית של חולין עם חסית של תרומה. ובנדרים (דף כ"ח) דתניא שמכבש עם הכברי בחסיות אוכל מבן ערלי ומעשרן ודאי פירוש בערך דבר. ובמגלת איכה כלו בדמעות עיני שש דמעו' הן ג' יפות לעין דמעת חסית קטנה, ס"א שום דמעת הקילורי' ודמעת החרדל ושל שחוק יפה מכולם, ושלש רעות הן לעין, דמעת הקבר, ודמעת העשן, ודמע' הבכיה, ושל תשמיש קשה מכולם מעשה באשה אחת שהיה לה בן תשחורת וכו'.

חסך, Zurückhalten, sparen, mager, gering werden

חסך, בפרק קמא בדמאי רבי שמעון בן גמליאל אומר לא יחסוך מפני שממעט ממלאכתו של בעל הבית, פירש רבינו דניאל ב"ר יחיאל לא אפקות גרוגרת מאכילתו ליתנה תרומת מעשר מפני שממעט מלאכתו של בעל הבית שאין לו כח לעשות מלאכה בשאינו אוכל הרבה, ותניא, לא ישכים אדם בשלמו וירעיב עצמו מפני שממעט במלאכתו של בעל הבית, וכן מפורש בירושלמי בדיש כלים וחסוכי כלים וחסוכי בגדים בנגע. ובעירובין (דף כ"ח) חסוכי בנים לא יאבלו פירוש לשון חיסור כמו לא חשכת את בנך. בפסחים (דף מ"ס) אמר רב פפא ש"מ גריען קיטי חסיכתא וכו' פירוש דקות ורעות כדמתרגמינן חסיכתא וכישתא. במציעא (דף ס"ט) קא מקבלי עליהו חסכא דכתו' פירו' דכמה דמקבלי כחשא בגופי דמיה. במנחות (דף ק"ט) עשר מנורות עשה שלמה וכל אחת ואחת הביא לה אלף ככר זהב והכניסוהו אלף פעמים לכור והעמידוהו על ככר אחד ומי חסיך כולי האי וכו'. כמעט קא תרגומו חסוך הוא קוניך.

חסל, Vollendet seyn, aufzehren

חסל, עד יגמל הנער, עד דיתחסל. עד גמלך עד גמלם. תרגו' ירוש' ויתם הכסף וחסיל כספא. מעד תמם עדונא דחסילו, והוא לשון מקרא יחסלנו הארבה ותרגומו יחסלינה גובאי.

חסם, Verschließen, verbinden, verstopfen, Maulkorb, **חסום**,

חסם, בשבת (דף נ"ג) ולא פרה בחסום שבפיה. במציעא (דף כ"ג) מה כחוסם אם חסמת פטור אף פועל אם חסמת פטור, פירו' מה בחוסם בשאתה עומד בכרמך אם אי

פרחה אוכל בשר אף. שואל אם ביצית עמו תולין על שמה כן אני שמכירך ואתן לך בן ובן שלא תאכל בשר. בפרק י"ז בכלים (דף כ"ח) המלקוט של בקר והחסום שלו פירוש כמו מלוס קטנה של חבלים שעושין בה פיבטור והגמל. חבלים של בן כשיחסמום ויקנה פירוש שלשון לא תחסום כיון שגומר אדם הקופה. או הסל תוסר שפתו היא חסימה. וכן פירוש הא דתנן בכלים פרק כ' (דף ל"ג) אומר בשירי כלי גללים שבתחילתן תחילתן אין מקבלין טומאה עד שיחסמו. ובכלים פרק י"ג (דף כ"ג) המגלד והאזמל והמספלת והמקדח שנפגמו טמאין ניטל החוסמן טהורין פירוש בפי המקב ובפי המגין ובפי הקרדום ובפיו של מקדח נותנין ברזל טוב ששמו נר בלשון קודש וחוסמין פיהן בו שיהא חד לחתוך יפה ובלעז נקרא אצ"ר ולשון ישמעאל סבר והוא אילטמא לפרזלא דגרסינן בחולין (דף ל"ג) אין מלבנין את הרעפין מאי קא עביד? ברעפים חדשים עסיקי' שפני שצריך לחסמן פירוש לפתוח נקבים? בויקרא רבה אחרי מות פרשת כשחלה רבי אלעזר חסמא אזל לחד אתר, אמרין ליה חכים ר' למפרש על שמע? חכים ר' למיקרא? אמר להו, אמרין ליה על מה קרין לך רבי? ונתכרכמו פניו והלך אצל רבי עקיבה, אמר לו מה לך פניך חולניות? תני לי עובדא, אמר ליה נפי רבי ווליף, אמר ליה אין תני, אזל לתמן אמרין ליה חכים רבי למיפרש על שמע? אמר להון אין, חכים רבי למיקרא? אמ' להון אין, אמרין הא חסים לעזר והוה קרו ליה אלעזר חסמא. בבראשית רבה (פרשה ג') והשקה את כל פני האדמה אמר ר' אליעזר ב"ר שמעון אין הארץ שותה אלא לפי חסימה. קוים דהוה קא מחסם כבר פירוש בערך חסם.

חסן, Werg, ungehechelter Flachs

חסן, בשבת (דף כ') לא בחוסן ולא בכלך פי' פשתן שאין מתוקן ולכך נקרא חוסן שהוא קשה כמו חסון מלשון והיה החסון לנעורת.

חסן, Kufe, Tonne, Faß (Magazin)

חסן, נהרסו ממגורות ת' איתפגרו חסניא. ובכלים פרק י"ז (דף כ"ה) פמילא טמאה וחסינה טהורה פי' קופה גדולה שנותנין בה דגן ושעורים מן חוליא, וחוסניא לשון רבים, וחסינה לשון יחיד, ובלשון ישמעאל סגרי.

חסן, erben (Aufbewahren)

חסן, תרגום צדיקים יירשו ארץ צדיקיא יחסנון ארעא. בהנחל עליון גוים באחסנא עלאה עממיא.

חסס, K l e y e n

חסס, בפסחים (דף מ"א) רב פפי שרא בי ריש גלותא למיחש בחסיסי היינו קמחא דאבשונא. וי"א מילי עדשין (א"ב בתוספת שלה גרסינן שרי ליה למרדקאי דריש גלותא) ובנדרים (דף מ"א) רבא אכיל ליה בחסיסי.

חסף, Schäbig werden

חסף, בשבת (דף קל"ג) אמר שמואל האי מאן דמשי אפיה ולא מנגב נקטא ליה חספניתא פי' בעין קרום הגושה בעור הפנים ומתקלף.

חסף, Töpferwerke

חסף, בדניאל די חסף. תרגום כלי חרש מן דחסף.

חסר, Entbehren, Mangel haben

חסר, מחוסר כפורים פי' שטבל והעריב שמשו ועדיין לא הביא קרבן כפרה. מחוסר בגדים פירוש כהן גדול שמחוסר ממ' בגדים והדיוט שמחוסר ד' בגדים. מחוסר זמן כגון שפחות מבן ח' ימים ושור או שה שאחזו את האם כבן מחוסר זמן ואסור להקריבו עד למחר.

חף, Rauer

חף, בזבחים (דף כ"ד) ובמגלה (דף כ') והיא בנימן הצדיק מלמער עליו יום שנאמר חופף עליו כל היום פירוש חופף לשון נקי כדמתרגמינן זכאה מבין עלוהי. וכתיב תתן להם מגנת לב תרגומו חפיפות ליבא.

חף, (Arab.) Reiben waschen, abkratzen

חפפית, Krätze

חף, בשבת (דף ל"א) היה הלל חופף את ראשו. בחלק בענין סנחריב אבישי בן צרויה הוה חייף רישיה. בבבא קמא (דף פ"ב) ושתהא אשה חופפת וטובלת. בשבת (דף נ') חופף ומפספס אבל לא סורק ובמגלה (דף ל"ה) חזיר לא יחוף באדמה מפני שמשרת את השער. ובנדה (דף ס"ו) לא תחוף בנהר. בריש גמרא דשבת (דף ו') אימור דאמר רבי אליעזר לידי רשות הרבים, כרשות הרבים דמו היכא דליכא חיפופי היכא דאיכא חיפופי מי אמר? פירוש מי שעושה כותל סמוך לרשות הרבים כדי שלא יזיקו גמלים ושוורי' ובני אדם את הכותל שבונין אבנים שיש להם קרנו', וקובעין אותן בכותל, ומוציאין את ראשיהן מעט לרשות הרבים כדי שלא יזיקו גמלים ושוורים ובני אדם את הכותל שלא יתחככו בכותל ויהרסוהו, ולדברי הכל גמי ברשות הרבים דמו ועיקרו מן חיכוך כמו שאמרינן בסוטה הני דחייפי גונדי ובזה הפירוש משמע גונדי כמו גידודי, וכן בכאן במקום שעשוי להתחכך בו יש שקובעין בצד כותליהן עמוד או קונדס. בכתובות (דף פ"ד) משום חיפופי רשות הרבים פי' שמא עוברי דרכים יתחככו בהן ויעשו הפילונות. בעבודה זרה (דף ל"ט) ר' עקיבא איקלע לגינזק אייתי לקמיה חמרא מינ' דהוה דמי לחפופא חייה מריקולא מזא ביה קילפי ושריה. ביומא (דף פ"ד) רב הונא בריה דרב יהושע הוה קאים בשוקא חף ביה ושלח סדניה למפתח בתמיה בגישון (דף ס"ח) כי בקיע ליה ואתו מטא היקלא חף ביה שריה. גלגלין בשיפי בגא דבי עיול חייף ביה וכו' נפקי

חייף ביה. בשבת (דף פ"ו) ובמס
לחפפית פי' אשה שמזי שאין
ותמיד צריך בשלה לחכך אותה ולחפף
אותה כמו שאינו ויקה סרה להתגרד
בו ורפואתה שבנה שמרתיחין אותו
בשמן זית וחפין אותה ושף שיעור
מתפרם של סעור.

חף, Zahn, Bock, Rabe

חף, בעדיות (דף ט') ובפר' ב"ב
בכלים משנה ד' (דף ל"ו) בכא
של בלם שניטלו חפויו בית שמאי
מטמאין ובית הלל מטהרין. ושם
משנה ו' על כסא שניטל ב' מחפויו
זה אצל זה שר' עקיבא מטמא וחכמי'
מטהרין. ושם בפרק י"ג (דף
כ"ג) פותחת של עץ וחפין שלה
של מתכת טמאה. ובפרק י"ד (דף
כ"ד) היו בו חפין ונקבים טמא.
ובשבת (דף פ"א) רבי יהודה אומר
כדי לעשות חף אמר עולא חפי
פותחת פירוש שיני' של עצם ויש של
עץ ויש של מתכת, ויש חפין בנגר
שהן תלויים ונעמדין בקבועים בתוך
העץ שהוא בית הנגר ובעץ שהוא
הנגר, נקבים מוכנים להם שמתכוונין
נגדם נופלין ונכנסין בהן ונעלם הן
של גל ונעם נסגר, והמפתח יש בו
חפין בולטין מכוונין כנגדן מכניסין
אותו בחלל שבנגר, וחפין מעלין
את חפין של גל והוא נפתח שעולם
עהורין לעול', מפני שהן מחוברין
בקרקע והפותחת שעוקרין עד שתנקטו
ואז הוין מכלל הכלי (א"ב תרגום
וחפיכם הבל מוכא וחופיכון).

חף, Scheide, Uiberzug, Hülle

חף, בסוף פ"ו בכלים (דף כ"ו)
חפוי סלם וקבות והרומת. כרי
אלו טהורין זה הכלל המשני אלת"ק
טמא, ובלא חפוי טהור. ושם
בפרק י"ט (דף כ"ט) נקליטי בטמא
בסמור וקבוי מטהרין. ושם בפרק
כ"ו (דף ל"א) עור שעשאו חפוי
לכלי ח' מכנסה פוסלה. ולקטעלי'
טעור אם עשאו כדי לכסות בו
המשקולות טהור. בריש גמ' דמועקין
(דף ג') ובשבות (דף כ"ח) שמכסה
וחופה בו בכלאי' לוקה פי' כשמכסה
אורחים בצמר לוקה משום לא תעשה.
כרמך בלאים. בחולין (דף נ"ט)
ובכפיו חופין את רובו של שהפין.
בספר יתהלך תרגום בקיומם
יחון חפיפין. בסוטה (דף כ"ט)
חפו גרדי. בשמעד קטן (דף י"ג)
בשלמא כיתנא חזי לחפיפה פי'
לצבות. כייתא דציפרא לנורך
המועד. בפ"ב בשמעד שני (דף פ"ו)
כל מעשה צמר' חוץ מחפיסתו
פירו' כמו הדר שלא בסגילת אילה
בכיליך או לקרות ותפל' דהוגן שחיין
על חפוי.

חפא, Uiberschwemmung

חפא, תרגום גשוף לא ושפא.

חפה, Brautbett, Traubimmel

חפה, בסוף גמרא בסוטה (דף
מ"ט) תנא לא של חופת חתנים
גזרו, מאי חופת חתנים
זהובים מרוכבת. ובכתובות (דף י"ו)
מיגמא דחבו פתה קאמר. מר
פירוש שמן של בשמים שמתוקן
לחופות.

חפה, Fell, Haut,
חפה דמליה וקמיה בשבת (דף ע"ט).
ובגטין (דף ל"ג) אלא עורות בן חלב
חיפה רפתא, אלא כשמשנו, מה
אלא חליה על גבי נמש ולא שום דבר
אלא קשה. עלמא לא חפי עוד כשי.
חיפה דמלכא ולא קמיפולא חפין וכו'.

חפות, Bedeckung,
חפה, בשבת (דף נ"ו) ואילמא
בני סרדי הוו יתבי. והוו לסודי
כחיפה שירות מכחפין זה לזה
בגמרא שבכל בו על שירישה.

חפאסיקון, Kaufuli, υπατικον
אפאסיקון, בילמדו ברים ואלה
תולדות יצחק אבי גיים שני גאים
אבון מגלה אפאסיקון וישקב
מגלה קודרין (פ"ב פירוש
הפאסיקון בלשון יוני חוא רומיי
שמולה במדרגת הממשלה שין ערך
איפרכא) (לא מצאתי המלה הזאת
במדרש תנחומא).

חפן, (Faust) eine Handvoll nehmen,
חפן, בפרק כ"ה בשאר גבי (דף מ"ו)
אם בלי' וחפן לפני תמנון פי'
תפס מלא ידו.

חפס, Glanz,
חפס, בגיטין (דף כ"ו) ובמליעא (דף
כ') מלא בחפיסה או בגלוסקמא גמ'
מאי חפיסא? אמר רבה בר בר
חנה חמת קטנה.

חפס, Suchen,
חפס, ת' ויחפש ויחפש ממטמונים
ומפספין ליה מן טומעיה.

חפץ, Gefallen Wunsch
Wille, Kleinod

חפן, בברכות רבה (פרשה ל"ו)
זאת אות הברית, כתוב אחד אומ' וכל
הפנים לא ישובו וכתוב אחד
אומר' ופני הפניך לא יאות בה?
הפנים אלו מלות ומעשים
טובים, הפניך אלו אבנים
טובות ומרגליות. ירושלמי
בפרק קמא דפיאה הפנים אלו
אבנים טובות ומרגליות.
חפליך, אלו מלות ומעשים
טובים שנאמר כי באלה חפלתי.

חפץ (הפץ) (Siehe u. חמץ)
חפץ, לבד מחמלי וחפני עיין
ערך חפן כי כן גרס בעל הערוך.

חפר, Wurzelknolle, (Kartoffel)
חפרית בנחרה (דף קכ"ד) ובבכורי'
(דף כ"ב) חפורס והוו סיבלי,
סלופפי והוו תמרי, פי' כגון שקת
תעשה סבלים וכיולא בו שלופפי
והוו תמרי. ביבמות (דף ס"ג)
אמר רבא חלה זוזי בארע' מילחא
וחפורה פירוש מי שיש לו במאה
זוזי קיטני זרעין בקרקע אינו מרויח
מיאכל אלא מלח וירק. בסוף פסיקת'
דעשר תעשר אם נתתי לי מן
החפורידות ומן הקטניות אף אני
יש לי ליתן לך מן החפורידות ומן
הקטניות. יתן ה' את מטר ארצך
אבק ועפר בא לוי אלך וכו'.

חפר, Graben,
Bergwerk מחפורת
חפר, בכתובות (דף ע"ט) גפרית
מחפורת של נריף רבי מאיר
אומר קרן, וחכמים אומרים פירי,
אמר רב בר שלום יש חכמים שמע,

מפני הרלמאים. קדוה של מצרים שכפשלים שהכר שאין להם טהרה עד שנכנסין לכאן, ויש חכמים שמטו כלים הבאים מן הארץ וכן פירוש של דגרסינן בעבודה זרה כלי נתר אין להן טהרה שלמית אמי פלי נתר? אמר רבי יוסי ב"ר אבין כלי מספורת של גריף. לשלא כתב תרגמו למספורין דמלא יואן.

חפרע Hophra (König in Egypten)

חפרע, בילמדנו והרת אל אברהם מד' בני אדם שעשו עצמן אלוהות ונבעלו בנשים, חירם, ונבוכדנצר, ויואש, ופרעה וכו' פרעה מנין שנאמר פרעה חפרע (ירמי' מ"ד) מהו חפרע שהי' זכר ונקבה עצמו כנקבה וכן הכניא שקבורו ביום השלא יפיה (פרעה מלך) מצרים כנשים (ישעי' י"ט ע"ז).

חפש, Entledigen

חפש, ויתחפש שאול בזין כתוב אילא חפשי מן המלכות ולבש בגדים אחרים בויקרא רבה בריש. אמר אל הכהנים.

חפש, Pracht, Herrlichkeit

חפש, בבגדי חופש לרכבה תר' בלבוש דיקר לרתיכין.

חפש, Frey

(Freyheit)

חפש, בסוף גמרא דנדה (דף ע"ו) במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות (א"ב פלוג לגם ערפרי ענין אחד להם).

חפושית, Käfer

חפושית, בע"ז פרק אין מעמידין (דף כ"ח) ריתי תרנא דחפושיתא דסלניתא. ובחולין (דף ס"ז) ותניא בתורת כהנים הולך על ארבע זה עקרב, כל לרבות את החפושית ואת הדומה לחפושית. ובמשנה ב' פרק תשיעי דפרה חפושי' בין כך ובין כך פוסלת פי' היא התולעת השפורס ובלעז סקרוויין Scarabaeu ובלשון ישמעאל כנפשא ויש אומרים צלעולא.

חפושית, (Eine Fischart ohne Flossen und Schuppen)

חפושית, בעבודה זרה (דף כ"ח) רבי עקיבא איקלע לגינזק אייתו לקמיה הפוא מינא דהוה דמי לחיפוש' פירוש דג טמא.

חפשית, Laus

חפשית, במגילת איכה פי' אחר שלאחם בה יורה דחפשושיתא לגווה (א"ב פירוש זוהמא).

חפת, Saum, Aermel

חפת, בשבת (דף ל"ב) בין פונדתו לחלוקו ובחפת חלוקו (א"ב בנוסחא' דידן כתוב ובשפת חלוקו) וביומא (דף ע"ו) ובלבד שלא יוציא ידו מתחת חפת חלוקו טפח. בשקלים פ"ג (דף ד') וביבמות (דף ק"ב) ותנן נמי אין התורם נכנס לא בפרגוד חפות ולא במנעל ולא בסנדל. ובבראשית רבה (פרש' ע"ח) בריש וישלח יעקב, עם לבן גרתי דהוה רבחון דרמאי ישבתיה בחיפתי להכוא גבדא לא על שבן. (ובפרשה ע"א) מקילס וקניינס וגומר סברין למיחפת דאתחפון פירוש הוא

ביתיה של הלנקישל אבותו בלשון ישמעאל גי"ב.

חוץ, Draußen, außerhalb

חיץ מחיצה Wand, Scheidewand

חוץ, בעירובין (דף כ"ו) רבי יהודה אומר אף בבית הקברות מפני שיכול לחוץ ולאכול גמרא תנא מפני שיכול לחוץ בשידה תיבה ומגדל. בפ"ג בשביעית אבל עושה חייץ פירוש מחיצה. בפ"ג במכשירין (דף קל"ז) המוריד את הגללים ואת בלי הבקר בשעת הקדים למים בשביל שיחוצו פי' לעשות מחיצה בפני המים כדי להתקנן בפרק ע"ו באהילות (דף ס"ה) חולנות מארבע פי' עשה לו מחיצה מלמטה כלום מקרקעי' הבית. ובסוף מקואות (דף קל"ד) תפלה של ראש בזמן שהיא חוצה פירוש חוצצת המים לכנוס לתוכה.

חץ. Theilen, zutheilen

חצן, בבבא קמא (דף ל"ד) וגם את המת יחצון פחת שפחתתו מיתה מחצין בחי פי' כל מה שנפסד השור במיתתו ונפחת מדמיו חצי ההפסד משלם לו מן החי. ובבא בתרא (דף ע"ג) מאי וסר תרע אמר ר' אבא בר שמואל מנהגו של עולם חצי פרוטה לחנוני איוב מדנפשיה יהיב, פ"ת איוב ניתרם שלו, פירוש בשנקל התגר מעותיו למוכר ונמצאו שבריעי' חצי פרוטה הולכין אצל חנוני גלוקסין פירו' בפרוט' ומחלקין אותן ביניהם ואיוב היה מוותרה ומניחה למוכר, ברים גמ' דפרק כל שעה בבקדושין (דף ל"ו) ולאכן תנאי דספקי ליה לשמי קרא ובעל השור נקי לדרשא אחרינא לחצי כופר ולדמי ולדות, במסורת בפרק שור שנגח ד' וה' ת"ר ובעל השור נקי רבי אליעזר אומר נקי מחצי כופר וכו' תנא אידך ובעל השור נקי רבי יוסי אומר נקי מדמי ולדות אמר ליה רבי עקיבא וכו' ובנדרים (דף פ"ג) אלא אמר אביי אין נזירות לחצאין ואין קרבן לחצאין.

חוץ, Außen

חצי ביומא (דף ג"א) ובזבחים (דף כ"ו) חוץ ופנים בעולם זימנא גמר עולה גדם חוץ מפנים אין תוס' בזבחים ד"ה ואזבעית).

חץ, Pfeil

חצן, בפ"ק דסוטה (דף ט') חצי אכלם בם חצי כלין והם אינן כלין.

חצן, Graben

חצן, תרגום יקרוס עורבי נחל (משלי ל' י"ז) נקרונים עורבי דנחלא.

חצב, Aushauen

חצובה Dreyfuß,

חצב, בעירובין (דף ע"ג) מי שערת דעבבא כשוקה לא דעבידא כי חצובה, פירוש בשוקה כמדר כחצובה דעבידא כמין כי יוני (X) שהאמצעות היא בין שתי קורות ושתים החיצונות נמשכות ויוצאות מחוץ לקורות ואין מתמשות הקורות הללו בתוך שני הקרנות הללו אלא על ידי עריקה, מאי היא עריקה מן המקצר על הקרבה תגוש מלמעלה למטה וזריקה מן הקרבה למקצר ביה

ממטה למעלה לפיכך זריקה של חצר
היא בנחת וקרובה היא לשבול,
לפיכך נותנין לה, וזריקה של פרנה
בקושי היא; פירוש כחצובה כג'
רגלי קנקן כשורה עומדת על
הסדר אחת עם אחת. בבא מציעא
(דף ב"ה) בעי רבי ירמיה כשיר
מהו? וכו'. פירוש כשיר עגול
כלמידין כשורה זה אחר זה כחצובה
זה למעלה מזה ממקום מורד כסולם
נתונין כסדר שארץ והפרש ביניהן,
פי' אחר כחצובה כעומדין על דופנן
חקופין על הארץ כדלי שמזלבין
בו מים מן הנהר, כסולם שמונחין
מקלת זה על זה ונראין זה מזה
בשליבות ומעלות פי' דרך הינוח או
דרך נפילה. בב"ב (דף פ"ג) כילד
הן עומדין רב אמר כשורה ושמואל
ואיתימא רבה יוחנן אמר כחצובה
פי' שהן משולשין שני' זה כנגד זה
ושג' יוצא שב כמו שתים כנגד שתים
ואחת יוצא' זנב. פי' אחר כמו בקבוק
שהוא עגול כן הן עומדים בעיגול
ושני הפירושים ענין אחד הן.

חצב, Krug, Wasserkrug

חצב, בברכות (דף י"ט) חצבי
סוורי דמליין מריקתא פירוש כדים
לבנים מלאים יתושים. פ"א חצבי
סורי דמליין קיטמא כך אלו התלמידי'
שהוסיפו אין מעשיהן כלום. בפסחים
(דף ק"ג) רב שישא בריה דרב
אידי קפיד אחצבא פגימא. ושם
(דף קי"ב) כבא אחצבא קטה
לשכיותא. וביבמות (דף כ"ט)
חצבא ושקיל בר ממשלליתא, מלבי

לנהרא פי' בערך כגני. בברכות
(דף כ"ג) רב נחמן תקן חצבא
בת ט' קבין. בפ"ב בכלים (דף
נ"ח) מלחמיות ועד חצבים גדולים
כלת פירו' כדים גדולים (א"ב
פירוש קלב בלשון יוני מין כלי
זכום ובפרט של אנשים כפריים
ובנקודות אחרות בלשון יוני גביע).

חצב, [illegible]
[illegible]

חצב, בשבת (דף קכ"ח) ת"ר
מטלטלין את החצב מפני שהוא
מאכל לצבאים. ובבראשית רבה
(פרש' ל"ב) ואתה קח לך מכל מאכל
אשר יאכל הכסם זמזרות לפילין,
חצובה לצבאי', זכותית לנעמיו'.
ובפ"א בכלאים (דף כ"ב) אין נוטעי'
יחור של תאנה לתוך החצב שתהא
מקירו. פי' מקירו שיהא לו צל. יש
מפרשין לשון קור. ובבבא בתרא
(דף כ"ו) חלוקה בנכסי הגר
מאי חצובה? אמר רב יהודה
אמר רב שבו תיחם יהושע לישראל
את הארץ. וביומא (דף כ"ה) חצובה
מקטע' רגליהן דרשיעיא, פירוש
עשב הוא שמאמרין שהפיו באכך תמות
ברנה ולא ינתן … ונכס מלשון
לחצוב להם בגרות נקרא אדר"א
(Hedera) ואם יגל את' משדה
חבירו מוקרין עד שמגלגלו ע המצובה
ומתפרסם זה הגזלן הובי' לשדה
חבירו לפיכך מקטע רגליהון דרשיעיא
כלומר זה העשב לא נזכר במגוות
ניגרד בכמו ואינו נוטה אילך ואילך,
והרשעים כגעונן גמסירין ומני

דרך היער' ומעקמין ומוסכין, ונקרא בלשון ארמי יבלא.

חצב, Steinmetz

חצב, בשבת פליגא (דף ק"י) תנו רבנן החצב שסמך לפתח הפתח מיו, ובתורת כהנים והכהן הגדול מאחיו שגדלוהו משל אחיו וכרו ומלאוהו מגב ומלאו עליו החצב דינרי זהב. לא יפתח אדם החצב בתפילה לתוך שרשו בפ"ג בשביעית (דף ל"ו) שיעור הגדר י' טפחים פחות מכן החצב אינו נקרא גדר אלא החצב כלומר גדר בינוני. לא תבנה אתכן גזית תרגום ירושלמי חציבין (א"ב לשון פסוק' זה ובורות חצובים אשר לא חצבת).

חצב, Zuckerrohr

חצב, בע"ז (דף י"ג) רבי מאיר אומר אף דקל טב חצב וקלוום פי' בגמרא חצב, קנבא, פירוש קנה שעושין ממנה הסופ"ר (Zuchero) והוא מתוק.

חצד, Aernte

חצד, תרגום זרע וקציר ארעא וחצדא.

חצדד, (ein Fluß) Chasedad

חצדד, ביומא (דף ע"ו) הוו קיימי אגודא דנהר פפא אמעברא דחצדד פי' מקום שמו חצדד והמים היו שם קלים שאין יכולים לעבור ברגל שם.

חצל, Matte

חצל, בסוכה (דף כ') ובפ"ג שעריות (דף ב') כל הסוללות שמלאות עמה את דברי רבי דוסא כן החצלות משא וכבר פירשנו בערך בודיא.

חצן, (Siehe אצינר)

חצן, קולני השתן כמו פירו' בערך אצינר.

חצן, Dessaucerendé

חצן, הכיח המצרבים תרגום אתקינו חיצניא.

חצן, Tregseil

חצן, במגילה (דף כ"ד) הרי זה דרך החיצונים כלומר לא עבד כשורה.

חצנא, Axt, Beil ἀξινη

חצנא, בשבת (דף קנ"ג) אמר אביי מרבא דאושפי. ופכינה דשבכבת' וחצינא דנגרי ביתר של שחריתא דמו. ובעירובין (דף ל"ה) לא צריכה דבעי מרא וחצינא. וביומא (דף נ"ט) ונגרי וחציני. הרש. ברזל מעלד תרגומו כעתא סברא מצינא, וכן תרגום מעשה ידי חרש במעלד (א"ב כן נקרא בלשון יוני עיין ערך חזינא).

חצף, Hart, streng, frech

חצף, אתם כי עז העם תרגום ירושלמי חציפין. קשי פנים ת' חציפי אפין. ועז פניו ישונא ת' ומחציף אפין מתחלפין ארחתיה מטב' לביש. בפסיקתא דשוה חציפא בנה לבישא פירוש חלוף חוה לרע (וכן בדניאל (ב' ע"ו) על מה דתא מהחצפה).

חציצא, (Siehe חצבא)

חציצא, בבתרא (דף ע"ג) חציצא דבר נגרא פירוש רש"י גרון או

מצד ולפי דעתי חצר לא גרסינן לפיכך לא הביאו בעל הערוך).

חצר, Lauch, Porre

חצר, בפרק י"ו בכלים (דף כ"ז) אמר רבי יהודה לא הוכשרו רמוני בדן וחצירי גבע אלא שיהיו מתעשרין ודאי בכל מקום פי' כרישין ממקום שנקרא גבע והן מקומות בין הכותי' דתניא לא הוכשרו רמוני בדן וחצירי גבע של בין הכותים אלא שמתעשרין ודאי בכ"מ הקונ' אותם, ואלו חצירי גבע מתעשרין ודאי בכ"מ הקונה אותם, אם במקומם אם במקום אחר, מעשר ודאי עשר ממאה מקום שהכותים שיודעים מעם הארץ שאין וודאי לא עשרו, והלוקח מעם הארץ ספק הוא, ומעשר דמאי אחד מכל מאה כמו תרומת מעשר, וזה כמו (בלשון עברי) ואת החציר ואת הבצלים (במדב' י"א ה').

חצר, Hausflur, Vorhof, **חצר מות**, Kirchhof, **חצר כבד**, Netz 1)

חצר, בכלים פ"ו (דף י"ד) חצר הבירה בזמן שהיא גבוהה שלשה אצבעות וכו'. בבבא קמא (דף י"א) דכולי עלמא עבדא כמטלטלא דמי, הא דתניא לא קנה שפיר, והא דתניא קנה בעודן עליו, וכי עודן עליו מאי הוי? חצר מהלכת היא וחצר מהלכת לא קנה וכו'. ובגטין (דף כ"א) אמר רבא כתב לה גט ונתנו ביד עבדו וכתב לה שטר מתנה עליו קנאתו ומתגרש' בו, ואמאי? חצר מהלכת היא וחצר מהלכת לא קנה וכו' מאי טעמא דערים בצורות ביהודה דלא ניידי. בנדה (דף מ"ז) ואך מתני חצר צורית דתנן במעשרות פ"ג (דף ס"ג) ואי זו היא חצר שחייבת במעשר? רבי ישמעאל אומר חצר צורית שהכלי' נשמרי' בתוכה, מאי חצר צורית? אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן שכן בצור מושיבין שומר על החצר. ובמנחות (דף כ"ח) לא יעשה אדם בית תבנית היכל אכסדרה כנגד אולם חצר כנגד עזרה. ובברכות (דף

1) Das Netz (Omentum) ist im Leibe der Säugthiere eine breite mit vielem Fette belegte unter dem Darmfelle befindliche Haut, die über den dünnen Därmen herabhängt, und sich gewöhnlich vom Magen bis nach der Nabelgegend erstreckt. Sie erhielt diesen Namen von den zellenförmigen Zwischenräumen die mehrentheils mit Fett ausgefüllt sind. Diese Haut liegt doppelt, dazwischen befindet sich ein mit Arterien, Venen, Nerven und andern Gefäßen versehenes Zellgewebe. Der Talmud räth als Mittel wider Hydrophobie, daß man dem vom tollen Hunde Gebissenen, das Netz dieses wüthigen Thieres zu essen gebe.

ג״ע) אזיל בתריה לחצר מות פי׳
בית הקברות חצר שהמתים מוטלין
שם. ביומא (דף פ״ד) מי שנשכו
כלב שוטה, מאכילין אותו
מחצר כבד שלו (א״ב תרגום
ואת יותרת הכבד וית חצר
כבדא).

חצצרת, Trompete, Horn
חצוצרת, בשבת (דף ל״ו) ובסוכה
(דף ל״ד) חצוצרת׳ שיפורא
וכו׳ פי׳, עכשיו חצוצרת כשרה,
ואותו שקורין שיפורא פסול, וכן
הקרויה חלפס עכשיו כשרה
ללולב, וערבה פסולה, פתורא
בתחילה קורין לקטנה, בזמן הזה
קורין כן לגדולה, בזמן הזה קורין
לבית הכוסות הובלילא, ואם
נמצא מחט בהובלילא טריפה,
ואם בא גט מאותו מקום שקורין
בולסיף אין צ״ל בפני נכתב ובפני
נחתם שהיא בבל, ובגמרא איתא רבה
בולסיף נבלל שפה. פ״א בורסיף
פי׳ בורסיף בור מן הספר שהעומד
באוירו של מגדל משכח את התלמוד.
(וכבר באדנו בהערה לערך ברסיף
בחלק שני פירוש המלה ע״ש).

חצצתא Vermittelung, Theilung
חצצתא, בבבא בתרא (דף קל״ד)
דייני דחצצתא הוינא דייני, פי׳
בית הקברות וקרא עליה בעתה
אחשבה כלומר עדיין לא הגעת להוראה
בעתה ממלאכה (רש״י פירוש דייני
פשרה):

חק, Bestimmung, Bedürfniß
חק, בעירובין (דף כ״ד) אמר לי׳
רב לרב המנונ׳ ברי׳ אם יש לך אוטיב
לך כי אין בשאול תענוג, ולמות
יתמהמה ואם תאמר. מה אניח לבני
ולבנותי? חק בשאול מי יודה לך פי׳
חוק׳ ועסקם נקבר מי יגיד לך,
שתדע היאך עמידתם? פירו׳ אחר
מזון אם ישיב לבן מי יגיד לך? כמו
לחם חקי.

חק, Art, Weise, Gebrauch
יחק, בחולין (דף מ״א) ובשוק
לא יעשה כן שלא יחקה את
המינים פירוש שלא יעשה מעשה
עבודה זרה מן ולא הלכו בחוקות
הגוים.

חק, Eingraben, zeichnen
חק, בשבת (דף ק״ג) זה הכלל
לאתויי מאי? לאתויי דחק קפיזא
בקנא פירוש שעשה חקיקה סימן
לידע כיצא דובת׳ דקפיזא כמו שכתוב
פיו נהין; יוחנן חקוקה נלים גמ׳
דפסקים פירו׳ סופר כמו הוי
החוקקים; יש מפרשים על שם
חוקוקה נקרא שהיה משם דכתיב
ולא משם חוקוקה (ובירושלמי
כתוב רבי יוחנן חקוקיא) פחותי
כותש ת״י נלף חקיין, כתובת
קעקע ת״י חקיין; ובמסכה ט׳
פב״ט בכלים וחכמים מטהרין עד
שיחוק בו פירש׳ בערך כופת.

חק, Grundlage, Basis
חק, במכות (דף ל״ו) חיק
האמה זה יסוד אמה רוכב זה סובב
וכו׳ (ובעירובין (דף ד׳ ע״א)
פירוש רש״י חוק ע״ש שהוא
חיקוין ותיקונו של מזבח מלמטה).

חקל, Acker, Feld

חַקְלָאָה, Bauer

חקל, בשבת (דף י"ב) אבל דחקלייא לא מידע ידיעי פירוש הדיוטו' הדרי' בשדה (תרגום שדה העיר חקל קרתא).

חקר, Forschen, untersuchen, spähen

חקר, בסנהדרין (דף מ') היו בודקין אותו בשבע חקירו' מנא ה"מ דבעינן שבע חקירות? פי' מנה שכתוב ו' מדו' ודרשת א', וחקרת ב', ושאלת ג', והוגד לך ד', ושמעת ה', ודרשת ו', ודרשו השופטים ז', ומקשינן הא ז' אלו בג' פרשיות? ג' בעיר הנדחת, וג' בעבודה זרה, ואחד בעדים זוממין, גלמה לא תאמר כל פרשה יש לה חקירו' כמנין מה שכתוב בה, שהרי היה לו לכתוב כולן כאחת? ומפרקינן, כיון דדמיין להדדי מהדדי ילפן, לפיכך כתב בכל אחת מקצתן, ואקשינן כמי הא לא דמיין להדדי? אלא כל אחת לחודיה סימן פלש סוף והתראה? והיאך תאמר ילפן מהדדי? ופרקינן בהיטב היטב ילפן מהדדי. בדיקות במה הרגו? בסייף הרגו או באריון הרגו? חקירות אמר אחד איני יודע אפילו ב' אומרי' אין אנו יודעין עדותן בטילה. מאי שנא פירוש חקירות כי אמרי לי באי זה יום, וקאמר איני יודע עדותן בטילה, דליכא למימר להכי אמ' איני יודע דשקרא ניהו ומכחשו דלא ליתו סהדי ומזימו להו ואמרי, והלא ביום פלוני עמנו הייתם, והשתא הא"ל דאמרי איני יודע במאי שלי אתם להזימן הויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה שלכך לא הויא עדות. בדיקות כי אמר אחד איני יודע, להכי עדותן קיימת דהוה ליה עדות שאתה יכול להזימה, דאף על גב דאמרי אין אנו יודעין אם בסייף הרגו, אם באריון הרגו, הא מכל מקום מסהדי יום קטלא, ואתי אלו סהדי למימר להו ביום פלוני עמנו הייתם, הלכך הויא עדות שאתה יכול להזימה ועדותן קיימת.

חקרה ἄκρα Burg (S. אקרא)

חקרה, בסוף גמרא דערכין (דף ל"ג) חקרא של גגו חלב, מצודת ציון תרגום חקרה דציון. ודוד אז במצודה תרגום ודוד אז בחקרה (א"נ כמו אקרא עיין שם).

חר, Loch

חר, בסוף פ"ד בפיאה (דף ו') ובחולין (דף קל"ד) חורי הנמלים שבתוך הקמה הרי הן של בעל הבית, פירוש ולא יחייב שבתה ושלאחר הקוצרים העליונים: לעניים דאמרינן נפלו בשעת קצירה והתחתונים של בעל הבית דאמרינן חורי' נמלים הן. ירושלמי רבי יהודה בשם רבי שמואל העליונים לעניים בלבנים והתחתונים לבעל הבית בירוקים, פירוש: לבנים הן המבושלים וליכא למימר בשעת קצירה נפלו ירוקין שאינן מבושלים, דודאי מקודם לכן נפלו וחכן איזה לקט מבושר בשעת קצירה ונפק

לקט לקט מכיין? שנאמר עני ורש הצדיקו עד ובמחבותיו לא חטא וכו'. בגיטין (דף מ"ה) ובקידושין (דף כ"ו) ובערכין (דף ל') לא עכברא גנב אלא חורא גנב אי לאו עכברא חורא מנא ליה וכו'. פרק ו' במקואות (דף קכ"ט) כל המעורב לשקוה במקוה חורי המערה וסדקי המערה מטבילין בהן כמו שהן.

חר, (Durchlöchert) Kuchen, הררה, Tropfen, Eisenblech

חר, בנדה (דף כ"א) ובעדיות פ"ג (דף ד') לביות. אופין פתין גדולות וחרי. ירושלמי אלא שמתוך שאתה מייגעו אף הוא אינו אופה אלא לרכו וחרי, רבי אחא שמע לה מן הדא מה חרי הלא הגדול הזה כלומר לעשות חררות גדולות אף הוא כי' אחר חררות אפויות גדולות. רבנן שמעין לה מהדא והכה שלשה סלי חרי כלומר חררות גדולות הראויות למלך. בב"ק (דף כ"א) כלב שנטל את החררה פי' עושין חור בארץ ומקמין אותו באש ואופין בו לחם ונקראת חררה, על שם החור שאופין בו. עוגות מלות תרגום ירושלמי חררן פטירן. ועוגת שעורים פ' חררה. בנדה (דף ס"ז) ובבכורות (דף כ"א) בהמה גסה שהפילה חררת דם פי' חתיכה מלשון חררה. בכלים פרק י"א (דף י"ט) העושה כלי מן העשת מן החררה פי' עושין מן הברזל ומן הנחשת כמין עוגה מפני שמבקשים לעשות כלי מאכה והיא תחלת הכלי. בכפאה פרק ה' (דף ח') המעשר לכוצעות ולכומסות ולחררת. ירושלמי חררה גלגל, וי"א הנשרף מן הזרע.

חר, Schürren (Feuer) auskehren

חר, בחגיגה (דף ד') כקיטא מתוקר' ומחריא מכורא. ובעבודה זרה (דף ל"א) איכא שיגר גוי ואפה גוי ואפה, ישראל קרי' חרור שפיר דמי פירוש מחתה בגחלים.

חר, Dreck, Koth, Mist, Dünger

חר, בגיטין (דף ע') סוף רפואות דמי שאחזו קורטמי דחרי. (א"ב פירש רש"י ככרכס הגדל בקרקע מזובל בזבל כאן). (וכן בעברי לאכול את חריהם (מלכים ב' י"ח כ"ז) וכמו שפי' בחור השמיני).

חר, Choräer (ein Volk) Höhlenbewohner,

חרן, בשבת (דף פ"ה) חרי שמריחין את הארץ (בראשית ל"ו, דברים ב' י"א).

חר, Entbrennen

חר, ויחר אף שאול ביהונתן בערכין (דף י"ו) (ולא ידעני למה הביא הערוך זה הערך).

חר, Weiß, frey, gelöchert

חר, במגלה (דף י"ב) חור כרפס ותכלת, מאי חור רב אמר חרי חרי פירוש יריעות שהיו מנוקבין כדי שיראו אלו את אלו, פ"א בגדים נקיים הראויין לבני חורין ממילת לבנה הגיע להם פירוש למר נקי וחור.

חר Unflath, Dreck

חר, בפסחים (דף קי"א) חרי חמימי בדיקולי חדתי פי' רעי רותח בסל חדש שלכם בוען לפומייכו נשי חרשייתא יבקע לפומייכו, לותנחרי בשים כשפניות קרח קרחייכו, יקרח קרח שלכם, פרח פרחייכו, יפרח פרח שלכם, שאתם מכשפין בו איבדור תבלונייכו, יהא מפוזר תבלין שלכם שאתם מכשפין בו למוריקא חדתי שמכשפין בו אדחנני וחנני לא אתיתי לגו עד שירח' עלי הקדוש ברוך הוא ועליכם לא באתי ביניכם וקרחנני והני יקרח קרח שלכם ויחונני שדי. פ"א קרקרייכו, ופי' דלעותיכם פרפרייכו, פי' פירורין תבלונייכו פי' תבלין קדחנני יקדד חסדכם חן הוא חסד. לאכל את חוריהם כבר פירשנו בערך דבין. בתעני' (דף י') כבילא דבתר מיטרא פסק מיטרא וסימנך חריא דעיזי פירו' מטר דקה של אחר המטר חריא דעיזי שמוצי' רעי לבסוף דק מהולתא כשה שבתחלה מוציא קמח דק ובסוף עבה. ויש אומרים דריא דעזי פי' כיון שאינו בא בקילוח אלא כעין שותת טיפה טיפה לא נשאר בו כלום חלב.

חר Frey

חר, חמשה גונין מן המחורדין כבר פי' בערך חמש. ובגיטין (דף פ"ו) ופטיר מן חורי ומן עלולי.

חרב, Johannesbrod, Johannesbrodbaum

חרב, בנים מעגרות (דף מ"א) החרובין משינקדו וכל השחורים משינקדו. ירושלמי תנא רבי חנינא בר פפא חרובין שלשולן הוא חנטן וכל השחורין כגון ענבי הדס וענבי סנה משינקדו תנא רבי חנינא משיעשו נקודות נקודות שחורות. ויש מפרשי' משינקדו זרע שבתוך. בערכין (דף י') ובבתרא (דף ע"ט) רש"א המקדיש את השדה לא הקדיש אלא חרוב המורכב וסדן השקמה.

חרב, Messer (Schwert)

חרב, בפרק ח' בשביעית (דף ל"ג) אבל קולה הוא בחורבה. בכלים (דף מ"ג) בחרב ובבורך ובבילול טמא פי' חרב בלשון ישמעאל סייף והוא העץ שתופס בו האיש החורש ידו בכנס בתוך העץ וכו' שנים עלים שהן לחים והוא דבוק בסיכת פכדא שהוא את ומכין שהוא כן דתנית החרב שכרשה עם יתדות המחרישה הרי זה טמאה מפני שהוא מקבל חליות של באר והוא דומה לברזל שנוקבין בו אבן שעל הבור העץ שנכנס' בתוך האת שמו בלשון ישמעאל סכתא פכדא. חרב הרי הוא כחלל כבר פירש בערך חל. חרבא דאושכפא בשבת פרק כל הכלים (דף קכ"ג) בגמ' קנה של זיתים, פי' אוזמל של אשכף כמו תרגום חרבות צורים אזמילוון. והוא שמגרדין בהן העורות.

חרב, Ruin, Trümmer

חרב, חרבה מחזרת לבעליה כבר פירשתי בערך גזל: בבכור' (דף ע"ט) מקום היה בתקוע שמו

והיו קורין אותו חרבת' פגירת' פי' חורב' של בית המכונע.

חרב, Hitze, Dürre (trokkener Ausschlag)

חרב, בגרב ובחרס תרגום ירושלמי בחרבוכא ובקרטוב' (ק"ב ובכיסחס' דידן יש גרסא אחרת) (וכתוב גרבאין ודומתו בל"ע חרבוני קין (תהלים ל"ג ד').

חרברין, (Siehe הוורור)

חרברין, במקלת כוסחאות תרגו' ירושלמי בסכורים בקרבריה בכוסחאו' אחרות כתו' חברברין ובאחרות חיוורוריא וזו היא גרסא בעל הערוך בערך חור.

חרגא, Atom, Stäubchen

חרגא, ביומא (דף כ') והאי חרגא לא שמיה והייכו דאמר נבוכדנצר וכל דיירי ארעא כלא חשיבין. בנדרים (דף ח') שמש לדקה ומדפא בכנפיה, אמר אביי שמע מינה האי חרגא דיומא מסי פירוש מה שמתכסר מן הרקיע שנראה בחמה.

חרגול (Siehe גרשבא)

חרגול, בשבת (דף ס"ו) יוצאין בביצת החרגול גמרא דעבידי לה לשיחלא פירו' כאב האזן, ירושלמי טב לאודנא, וחרגול מין חגב הוא כדכתיב ואת החרגול למינהו.

חרד, Schreck.

חרד, בנדה (דף ל"ט) שחרדה מסלקת את הדמים.

חרדל, Senf.

חרדל, בפסחים (דף כ"ח) ובפרק קמא בכלאים (דף כ"א) וחרדל מצרי.

חרדלית, χαραδρα Wassergraben (zum Abzuge)

חרדלית, בפרק ה' בעדיות (דף ה') מטבילין בחרדלית כדברי בית שמאי ובית הלל אומרין אין מטבילין וכן בפ"ה במקואו' (דף קכ"ט), בחגיגה (דף י"ט) וחרדלית של גשמים עובר' ביניהן פירוש כחבל שיורד ממעלה למטה ויש בו ג' גממיות שהן חפירות כל אחת למטה מחברתה וגומא העליונה והתחתונה של מ' סאה, ואמצעית של מ' סאה, הוליך לומר והאמצעית של מ' כדי להכשיר חרדלית של גשמי' שעוברי' ביניהן ומצטרפין שכל מקוה שהוא פחות ממ' סאה מי גשמים פוסלין אותו. תניא בתוספת מקואות בפ' ד' איזהו חרדלית מי גשמי' הבאין מן המדרון פי' מרדון הוא קשפדם והוא מורד ההר כדכתיב והם במורד בית חורון ועיקר הדיבור חרדלית שנדלו מן מורד ההר לתוך שוקא קטנה שהיא חפירה. ובחולין (דף ל"א) מהו דתימא נגזר משום חרדלית של גשמים. פירוש אחר כיון שעולה הים בזעפו מכתק מים ביבשה ומתקבצים במקום אחד ונקרא חרדלית וכן כשמתקבצין מי גשמים נקר' חרדלית של גשמים והוא כשלולית זו שכינו הנחל והשלולית, ובב"ק (דף ס"ה) מאי שלולית? מקום שמי גשמים שולין רבי יוחנן אומר שמקלקין

שלא לאנפיה (א"ב פירוש חרדרא בלשון יוני זרם מים שיורד ממקום שפוע למקום מדרון והחליף אות רי"ש באות למ"ד והפכו נא פסר ודקר.

חרדון, (Siehe חברבר)
חרדון, בערך חברבר.

חרז, (Arab.) Durchboren, stechen
חרז, בחולין (דף ל"ד) אמר רב חריזים הרי הם סימן, פירוש דן ביה קוץ או מידי אחריתא בשנים או בשלשה מקומות כדאמרינן בהמקבל הני דחירזא הרי זה סימן. ביבמות (דף ע"ה) ההוא גברא דסליק לדיקלא וחרזיה סילוא בבצים. ובגיטין (דף פ"ט) התם בדידיה קיימא דאיבעי מחריז נפשיה בסילוא ולא נייס פירוש מכה עצמו בקוץ שלא יישן.

חרז, Dürchbohren (etwas — um es anzureihen) Anreihen,
חרז, במציעא (דף כ"א) ומחרוזות של דגים. אני מחרז דברי תורה לנביאים בויקרא רבה (א"ב פירו' דבר מתוקן בסדר מלשון צוארך בחרוזים שהן סרגליות סמוכות בסדר ושכנין זה שיר חרוזי).

חרחבן, 1) Nessel
חרחבן, בפסחים (דף ל"ט) בתמכא ובחרחבינא ובמרור. ובגמ' בחרחלין ובחרחבינין פי' מין עשב מר.

חרחלין, Brachdistel
חרחלין, עיין עיקר שלפניו ופירושו מין של עשב מר.

חרחר, Hacke, Haue
חרחר, בכלים פרק י"ג (דף כ"ג) החרחור שנפגם טמא עד שיכטל רובו פירוש בלשון מקרא מעדר. פירוש אחר שופת' דמר' בלשון חכמים וחותך מב' צדדים. ובפרק כ"ה משנה ב' (דף ל"ז) משבעה לחרחור ומארבעה לדרבן. פירו' אם היה ארכו שבעה טפחים יעשה ממנו בית יד לקרדום ואם היה ארבעה טפחי' יעשה ממנו דרבן. ובפרק כ"ט משנ' א' (דף מ"א) שירי חרחור מלמטן שבעה י"מ הכן שמנהגין בו הבהמה.

חרחר, Anbrennung

---

1) Hier wird wahrscheinlich die sogenannte große Nessel (Urtica divica) verstanden, deren junge Blätter und Sprossen, als Salat und Spinat gegessen werden können. Maimonides übersetzt חרחבין durch das arabische אלקרצינא welches Eryngium (Mannstreu, Brachdistel,) bedeutet. Die Hauptgattung dieses Pflanzengeschlechts ist die Seestrands-Mannstreu (E. Maritimum) die auf sandigen Seeküsten wächst und von den armen Seeländern als Gemüse gegessen wird. Das folgende חרחולין

חרחר, בריש טבול יום (דף קמ"ט) והחרחור יותר מכאצבע פירו' מקום שיחר וישרף הבשר שמו חרחור (ומזה בל"ע לחרחר ריב (משלי כ"ו כ"א) ר"ל להבעיר הריב וכן חרחר בדברים (ב"ק כ"ב) הוא קולי השורף מרוב החימום, וכן דרש ר' אלעזר בגיטין (כ"ז ע"ב) בשוט לשון (איוב ה' כ"א) בחרחורי לשון והוא כמו ולשונו אש אכלת (ישעי' ל' כ"ז)

חרחר, Rauchen (brennen)

חרחר, בסוף עוקצים (דף קס"ג) בית שמאי אומרים משיחרחר איכא דאמרי משיהבהב פירוש משיעלה עשן, ויעשן להבריח הדבורים כאילו מחרחר ריב עם הדבורים מן לחרחר ריב ופירוש משיהבהב משישוב מקצה לרדות הדבש.

חרחר, Versinken

חרחר, בשבת (דף ס"ו) חרחר בחים בלע, בקית חרחר פירוש שתבלע ותרך כמו בחור (א"ב אך חד גרים).

חרט, Bereuen

חרט, תרגום בפסוק דודי שלח ידו מן החור לא פנן למחרט ולמתב לותיה, ענין נחום וחרטה.

חרטום, Fliegel, Schnabel

חרטום, בתמיד פ"ד (דף ל"א) הראש בימינו וחרטומו בלפני זרועו. ובחולין (דף קכ"א) תנן התם (בריש טהרות דף ק"ח) החרטום והלפרנים וכו'. ובמגילת איכה חרטומא דתרנגלא פירוש פיו של עוף ושל בהמה ושל תרנגל נקרא חרטום ובלשון ישמעאל כרטום.

חרית (Siehe אלטין)

חרית, בשבת (דף קכ"ו) חריות של דקל שגרדן לעצים. ובפסחים (דף כ"ג) איכא ביניהו קני וחריתא (א"ב פירוש ענפים של דקל עיין ערך אלטין).

חרך, Versengen, verbrennen

חרך, בפסחים (דף כ"ט) לא צריכא שחרכו קודם זמנו. ובסוף הפרק לא כחרוך איכא תרתי שבלי בהדי הדדי. וביומא (דף ס"ח) אמר רבא דשויה חרוכ' איכא ביניהו. ובמציעא (דף פ"ד) יומא חד יתבו בית רבנן עילייהו תרכו שקיה קרו ליה רבנן קטינא חריך שקיה. ובעבודה זרה (דף ל"ח) האי גוי דחריך רישא (א"ב לשון מקרא הוא לא יחרך רמיה צידו).

---

welches mit חרחובין einerlei ist, scheint mit dem hebräischen חרול (Hiob. 30, 7. Sprüchw. 24, 31. Zeph. 2, 9.) welches Kimchi und Jarchi Urtica übersetzen, verwandt: und weil diese Pflanzen auf verödeten Aeckern wuchern, nennt sie die Misna הרחב von חרב: wüst, öde.

חרך, Gitter, Fenster, Ritz, Oeffnung

חרך, בשבת (דף ק״ו) תגריחרך שבירושלמי בעל הערוך גרים הרך ע״ש.

חרם, (Verbannung) Krieg, Streit, Räuber **חֵרֶם**

חרם, בבבא בתרא (דף ל״ח) דהתם יהודה וגליל כשעת חירום דמי. וכן בכתובות (דף י״ח) פי׳ שיכשוך איש באחיו ואיש ברעהו עיר בעיר (וזה טעם הכתוב והכיתי את הארץ חרם (זכרי׳ י״ד י״א) ר״ל במלחמה).

בנדרים (דף כ״ז) טרדין להרגין לחרמין ולמכסין, בע״ז (דף כ״ה) חרם גוי שהושיט ידו לפנים.

חרם, Netz

חרם, בנדרים (דף כ׳) אם נדר בחרם ואמר לא נדרתי אלא בחרמו של ים. בכלים פרק כ״ג החרם טמא מפני זוטו ובפרק כ״ח העושה בגד (דף כ״א) מן החרם טהור פי׳ שית׳ בלישנא דרבנן והוא ענין מצודה כדכתיב האשה אשר היא מצודים וחרמים וכתיב משטח חרמי׳. ובב״ק (דף פ״א) אלא חבל חרם בדרום פי׳ חבל של רשת.

חרם, Der Graben

חרם, בעירובין (דף מ״ז) תני רבי חייא חרם שבין תחומי שבת פירוש חריץ.

חרם, Weihen, heiligen 1)

חרם, בנדרים (דף י״ח) הרי

---

1) Das arabische Verbum חרם bedeutet: verbieten, streng untersagen, daher nennt der Türke den Wein den er sogar nicht anrühren darf: חארם, und eben so das Wohngebäude der Weiber zu welchem jedem Manne der Eingang streng verboten ist: חרם (Harm). Die hebräische Sprache bezeichnet darum das Gelübde der Enthaltung, wodurch in den Kriegen mit abgöttischen Völkern, Städte geschleift, alles Lebendige getödtet, alles Brennbare verbrannt, und das Unverbrennbare den Priestern zufiel, mit dem Worte. חרם. Wer sich nicht enthielt und sich davon etwas zueignete hieß חֵרֶם, und mußte sterben (3 M. 27, 29.). Die Rabbinnen verstehen daher unter diesem Worte eine Art Excommunication, welche den Schuldigen von aller Gemeinschaft ausschließt; so daß man sich jede Art Umgangs mit ihm enthalten müßte. Die Excommunication geschiehet in einer Versammlung von zehn Männern, wo das Urtheil verlesen wird, welches fürchterliche Flüche und Verwünschungen enthält. Die Formel dieses Anathems hat Buxdorf S. 828 aufbewahrt.

עלי בחרס אם חרס של שמים
כדר אסור ואם של כהנים מות'.
ובערכין (דף כ"ח) חרמי כהנים
אין להן פדיון, אלא ניתנין לכהן
וכו' גמ' תני רבנן חרמי כהנים
אין להן פדיון וניתנין כיון שהן
חרמים כל זמן שהן בבית הבעלי'
הרי הן כהקדש לכל דבר, שנאמר כל
חרם קדש קדשים הוא, נתנן לכהן
הרי אלו כחולין לכל דבריהן שנאמ'
לך יהיה. וכן בתוספת ערכים ג'
חרמים הן אך כל חרם אשר
יחרים איש לה' אלו חרמי כהני'
כל חרם קדש קדשים הוא לה', אלו
חרמי גבוה, כל חרם אשר יחרם
מן האדם לא יפדה, אלו חייבי
מיתות בית דין. חרם בכתובות
(דף ל"ז) כל חרם אש' יחרם
מן האדם לא יפדה למה לי? מיבע'
ליה לכדתניא מניין ליוצא ליהרג
ואמר אחד ערכו עלי שלא אמ' כלום
שנאמר כל חרם אשר יחרם מן
האדם לא יפדה וכו' אף קודם
שנגמ' דינו? תלמוד לומר מן האדם
ולא כל האדם, רבי יוחנן בן ברוקה
אומר נערך וכו'.

חרם, Plattnasig, stumpfnasig

חרם, בבכורות (דף מ"ג) החרום
פסול איזהו חרום? כל הכוחל שתי
עיניו כאחת, פי' חוטמו שוקע
בין עיניו ויכול לכחול שתי עיניו
באחת ויש מפרשים מלשון חרס.
כלומר אבוד החוטם.

חרמן Schlange

חרמן, פתן תרגום פתן פרש
חורמנא חרשא תרגום נבלי בחש
עלי דרך כאיוי חורמן ישרי על
אורחא.

חרס, Kalk, Ziegelerde, Scherbe

חרס, בבא קמא (דף ס"ט) תנן
(במעשר שני פרק ה דף ע"א)
כרם רבעי מציינין אותו בקוזות
אדמה פירוש סימניה כאדמה, מה
אדמה איכא הנאה מינה, אף האי
כמי כי פרקיה שרי לאתהנויי מיניה
ושל ערלה בחרסית פי' סימניה
כחרסית מה חרסית לית בה
הנאה אף האי לית בה הנאה ושל
קברו' בסיד וסימניה דחוור בעצמות
וממחה ושופך כי היכי דניחוור טפי.
בשבת (דף ע"ח) חרסית כדי
לעשות פי כור (מיט כתיב) ובחולין
(דף פ"ח) מכסין בזבל דק, ובחול
דק, ובסיד, וב חרסית, בכלים
פרק י' (דף י"א) בחמ' ובחרסית
ובכל דבר שהוא מתמרק פירוש חמר
כמו החמר היה להם לחומר. חרסית
מין סיד הוא שחופרין אותו מן
הקרקע ויש אומרים חרסית שמכתשין
אותו ועושין אותו טיט שמו חרסית
ובלעז טישטוסא (Testaccio)
ובילמדנו בריש שלח לך היו מסתכלים
באבנים ובצרורות של ארץ ישראל
אם של גבומה הן פירותיה שמנים
ואם של חרסית פירותיה רזין.
שנים חכמים מרגלים חרש לאמר
אל תקרא חרש אלא חרס שעשו
עצמן קדרים כדי שלא יכירום בני
אדם ויאמרו אלו מרגלים. כאור
היוצא מנין החרסית כנר פירשנו

בערך אור. בעבודה זרה (דף כ"ח) וחרם הדרייני פירוש בגמרא.

חרם, Sonne

חרס, בסוף גמרא דמכות (דף ק"י) מאי עיר החרס כדמתרגם רב יוסף קרתא דבית שמשא מאי משמע דהאי חרס לישנא דשמשא הוא? דכתיב האומר לחרס ולא יזרח.

חרספתין, Schuppen

חרספתין, תרגום אשר אין לו סנפיר וקשקשת דלית ליה ציצין וחרספתין.

חרסת, Mandelbrey

חרסת, בפסחים (דף מ') אין נותנין את הקמח לתוך חרוסת, ושם (דף קי"ד) הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוס' ואף על פי שאין חרוסת מצוה, רבי אליעזר ברבי צדוק אמר מצוה, מאי מצוה? רב יוחנן אמר זכר לטיט על כן עושין אותו מכל מיני מתוקין ומרדין וחומץ כמו הטיט שיש בו כל דבר (ונראה לי שטעם חרסת לפי שנקרא בערך כראשין).

חריע, Safran

(Siehe חלת חריע)

חריע, בריש תוספת מעשר שני בכלאים אין סומכין לשדה תבואה חרדל וחריע. ירושלמי מהו חריע? מוריקא. ובנדה (דף כ"ב) ובסוף עוקצין (דף ע"ו) הפלפלין וחלת חריע נלקחין בכסף מעשר י"מ שזה חלת חריע פחות ממוריקא שהוא דק וזה רחב כאלבע והוא זול, והנשים שפין ממנו פניהם.

חרף, Lästerung 1)

חרף, בנדרים (דף י') חרק, חרק, חרף, הרי אלו כנויין לחרם, פירוש שמן הכ' או מן הק' או מן הפ' יכול לעשות חרם בזיח בזיק פזיח כנויין לנזירות שאם נודרין תוכו של ק' או תוכו של ח' או תוכו של פ' הוי נזיר וכן האחר.

חרף, Frühreif

חרף, בתעניות (דף ג') הא בחרפי הא באפלי פי' חרפי אין נעצרין, אפלי נעצרין משום דמעלי רוחו' כמי רוח מלויה לא מיעצרים רוח גדולה שאינה מליה בכל עת בעל"ת. חרפי דאשונים כמו ב'ימי חרפי, אפלי כמו בי אפילות הכה. ובריש גמרא דנדה (דף ס"ה) איכא ביניהו חרפי ואפלי. בריש השנה (דף ח') בחרפתא דהוויין, בסנהדרין (דף פ') כדא

1) Cherech (חרך) Chereph (חרף) und Cherek (חרק) sind von dem Pöbel geflissentliche Verderbungen des Wortes Cherem (חרם). Diese Ausdrücke sind daher als ein wirkliches Gelübde zu betrachten.

להו רבי חייא בר רבי אבא לבניו אקריפו עולין, אקריפו, פוקו, אקריפו עולין, איהו מקדימין ועולין לעיבור החדש קודם שתחשך, אקריפו פוקו כלומר שילכו [illegible] לאלתר קודם החמ' כדי [illegible] שומעין עיבורו והא דקתני עולין להן אלא ביום היינו דקאמר אקריפו עולין, קודם שתחשך, והא דתני בלילה היינו כמי כי הא ולהכי קרי ליה לילה דלגבי שאר היום לילה הוא דסמו' לחשיכה ותרווייהו חדא מילתא נינהו.

חרף, Scharfsinn, scharf, spitzig,

חרף, בסנהדרין (דף י"ו) חריפי דפומבדית' עיפה ואבימי בני רחבה בסוף גמרא דהוריות רבי זירא חריף ומקשי. בחולין (דף י"ד) אמר רבא לכוס חריפא שבשתא. פירוש לפי חידודו לא עיין שאלתו. חרבו' ברים תרגום אימילוון חריפין. אף תשיב בוגר חרבו תרגום בריס תתיב לאמורא חריפא סייפיה. בקדושין (דף ע"ג) חריפתא דנהרא אין בו משום אסופי, בשרא יש בו משום אסופי. פי' חריפתא שפת הנהר פשרא כמו עקולי ופשורי. פ"א חריפת' מקום שגולל הנהר בכח אין נטבע לשם פשרא מים שאינן חיים יש בו משום אסופי. ודרש' אמו שטובע דאם לאו דאסופי הוא אלא מחמת רעבון שדיא ליה חסה עליה ולא שדיא ליה במקום מצוי, ואיכא דאמרי איפכא חריפתא יש בו משום אסופי פשרא אין בו משום אסופי.

חרף, (ערב) Siehe

חרף, נדרים (דף כ') חרפופתא דרישא מתיא לידי עוירא, דמכי מתיא לידי שעמומית, דגופא מתיא לידי שיחנא וכיני. פ"א ערבובתא פירוש שמניח להתערבב שער ראשו שמתקבץ בו טיט וכנים ואינו רוחצו ואינו סורקו, מביאים מאור עיניו, ומתיא לידי עוירא וערבובתא דמכי שאינו מכבס בגדיו דגופא שאינו רוחץ גופו.

חרף, Lamm

חרף, תרגום שבע כבשות שבע חורפן.

***חרפותא**, Bertram

חרפותא, בערך הרופא יש לתקין מעות בתרגומי כי שגיתי במלת הלע"ז פילטר"ו. כהספס בוקסדרף אשר הבאתי למעלה בערך חמתי בהערה ל"א, רק על אופן אחר— והנה בערך הרופא אמרתי לך כי כלאתי מצוא מלה ארזפתא ע"ש לפי בתלמוד שלפני כתיב בב"ב (דף כ' ע"א) באפרזתא וכתב עליו רש"י ז"ל, והוא סם המות לבהמה ואין דגרים ארפזתא (נ"ל ארזפת' כי כן סנרפה בגיטין דף כ"ו-ע"ב) טועה שהוא קורכים של כפתים ע"כ, ואף גם זאת גרם הערוך ארזפתא ואומר על הרזפא בפסחים (דף ל"ט ע"א) שהוא ארזפתא ונלעז פילטר"ו (Pilatro) וכמו שתרגמנו פה.

וראיתי בדפוס ישן נושן (תלמוד דפוס ווינציא) הגירסא בפסחים חרפתי ואם גם ידוע שאותיות אחח מתחלפי' במבטא ונכתב כי יש להם מוצא אחד נראה שהמלה הזאת ממקורה נכתבה חרפתי והיא כמו חמתי למעלה שנקרא העשב כן עבור שהוא חם, ונקרא חרפתי לפי שהוא חריף וראוי למרור.

חרפתא, Fledermaus

חרפתא, תרגום ירושלמי והעטלף וחרפתא.

חרץ, Spalte, Graben

חרץ, בפ"ח בכלאים (דף כ"ח) חריץ שהוא עובר בכרם, ובב"ק (דף כ') החופר בור ברשות הרבי' ונפל לתוכו שור או חמור ומת חייב אחד החופר בורות שיחין ומערות חריצים ונעיצים פירוש בגמרא בור עגול, שיח ארוך וצר, חריץ רחב מלמטה וצר מלמעלה, נעיץ צר מלמטה ורחב מלמעלה ומרובע, מערה מרובעת ומסוככה. בשבת (דף ל"ח) כיצד שתי עגלות תנו רבנן חרוצים היו קרשים וחלולים היו אדנים. ובמנחות (דף ל"ד) ואם אין חרצן ניכר פסולות פי' היינו הפסיקין וצריך שיגיע חרץ למקום התפר פירוש שיגיע חרץ למקום התפר אותו חרץ שבין בית לבית והתפר הוא הגשם.

חרץ, Tagenlios

חרץ, בגיטין (דף כ"ו) לא היה סיקריקון בחרוז שבעין דוכת'

דלדידן הוי מומא. ובבכורות (דף ל"ט) חריץ של עין שניקב, בגמ' מאי חריץ? אמר רב פפא תורא ברא בעייניה פי' שורש בתוך מן העין שמכסה את העין וזהו בת עין.

חרץ, Wassergraben.

חרץ, כיהושע מגרפות מים תרגום חריצי מיא.

חרץ, Mächtig werden

חרץ, אז תחרץ תרגומו בכן תיתקף.

חרץ, Lende, Hüfte

חרץ, בב"ק (דף כ') מאי חולדת הסנאין אמר רב יהודה שרלא וחרלא ליכא דאמרי חרזא וקטיני שקי ורעי' ביני ורדיכי מאי שירלא דמתתו שקי (א"ב קטיני שקי פי' שוקיה דקים דמתתו שקי פי' שוקיה קלרי' ושפלים אצל הארץ) ובל"ע הלץ בחילופים ובדניאל (ה' ו') קטרי הרצה. ויש שק במתניו ת' ואסר שקא בחרציה.

חרצב, Schmerz, Qual

חרצב, בשבת (דף ל"א) כי אין חרצובות למותם ובריא אולם, לא דיין להם לרשעים שאין חרדין ועצבין מיום מיתה וכו' וביקרא רבה גבו כי אין חרצובות למותם לא ערערתם בחלאים ולא כיבתם בעונות אלא בריא אולם (א"ב פרשת כי תבואו אל הארץ ולא נביתים בעונות פירוש לא קשרתים במתרים דקים כלומר אפילו ביסורים דקים לא יסרתים וזה פי' לבינן לעונות עיין שם).

חַרְצַן, Traubenkern
חרצן ווג כבר פירשנו בערך זג והחרצנים הם הגרעינים הפנימי' וזגים כעשה התמד עיין ערך חמד.

חרק, (Knirschen) einbeißen
חרק, בסוף פ"ה (דף כ"ג) ר' יוחנן בן נורי אומר את החרוקו' פי' כמו חרקו עלי שינמו. ויחרקו שן. יש לומר שאותו היד של כלי הוא של פרקים ויכפול אותו לאחוריו כדגרסינן בשבת (דף מ"ז) דאית בה חירקי (א"ב בנוסחאות דידן כתיב דאית בה חידקי). ובגיטין (דף מ"ז) כל חד וחד כד מקיים חד קיתא חרקיכהו' לשיניה (ובחולין דף כ"ט ע"ב **חרוקות** בעינן פי' רש"י חרוקות מלאות פגימות וחריצים, קרנשור (Crenure Zacken, Scharte).

חרק (S: חרף Anmerkung 1)
חרק, בנדרים (דף י') כינוי חרם

חרק, Vertreter
חרק, נראה דדלי בחריקאי בעל הערוך גריס הרקאי עיין שם.

חרר, Chörreus 1)
חרר, ביומא (דף ס"ח) ג' מילין היו מירושלים ועד בית חרורו (גמ') שמע מינה בית חרורו במדבר קאי (א"ב בנוסחאות חדודו כתיב)

חרר, Loch
חרר, פרק י"ג בכלים (דף י"ד) מחט שניטל חרירה או עוקצה טהורה פירוש מחט יש לה ב' ראשים ראש אחד לתפירה שמו חרירה שעושה בה חורים בבגד וראש אחד להכנס בה החוט הוא עוקצה כמו עוקץ של אתרוג, וי"א אפכא חרירה מקום שמשימין בו החוט מלשון ויקוב חור בדלתו שהוא נקב.

חרש, Zaubern
חרש, בבבא מציעא (דף כ"ט) ובחולין (דף פ"ד) א"ר יוחנן כס דפרסי' ולא כס דפושרין וכו' פי' תרגום ומכשפה חרשא כלומר מוטב כוס שיש בו מיני מכשפות מכוס דפושרין שלא הוחמו כל צרכן תרגו' מכשפי' חֲרָשׁ:

חרש, Pflügen, ackern
חרש, במכות (דף כ"א) ינפסדיו (דף מ"ו) יש חורש תלם אחד וחייב עליו משום ח' לאוין וכו' פי' חורש בשור ובחמור אחד שנאמר לא תחרוש בשור ובחמור ואילו שור

---

1) Wenn mann diesen Ort in der Nähe von Jerusalem suchen will so kann man keinesweges mit Maimonides חרון lesen, denn sowohl das niedere als das obere Bethhoron, waren nach Eusebius 12 Meilen von Jerusalem entfernt, Vielleicht ist dieser Ort בית כר (1 Sam. 7, 11) welcher beim Josephus (Ant. VI, 2) *Κοῤῥαῖοι* heißt.

וחמור מקודשים חייב בכור אחד ונחמור אחד, כל אחד בפני עצמו, כלאים בפרס שנים, שביעית ויום טוב שנים, כהן ונזיר בבית הטומאה שנים, הרי שמונה לאוין. בריש גמרא דמשקין ובירושלמי בריש משקין ובריש פ' שמיני במעשר שני היה חורש ביכתים.

חרש, Wald, Dickicht 1), חרש, בשבועות (דף ו') א"ל רב פפא לרבא הי מינייהו חשיב אמ' ליה בחורשיה קא אביל בשמיה? כלומר מי נהוג לאבול ביער במקום שאין בני אדם מלוין שאין אתה מכיר גדולתו? ודאי קיסר עדיף. ורב האיי גאון פירש בחורשא, מכת עין בלשון ארמי נקרא חורשא וכשהיה מקום בגופו של אדם שתוקנו צריך חפיפה אמר קא אביל ליה והכי קאמר רבא על רב פפא כששאלו איזהו חשוב מלך פרס או מלך רומי? בחורשה קא אביל ליה כלומר שמי שעומד במקום מלך פרס ושואל איזהו חשוב הוא איש מלחמתו מכת עין תוקנו, וכאלו תובע עיניו להתעוור כי היה מנהג מלכי פרס כל מי שמיקל מלכותן מעוורין עיניו, פשיטא שבור מלכא ומחוי ליה ותיכול כל ארעא ותדוקינה פירוש הראה לו בידוע יסר עדיף דכתיב ביה ותיכול כל ארעא אבל אי אפשר לומר בגלוי. בבבא קמא (דף פ"א) ושיהו מרעין בחרשין פי' ביערים וכן תרגום יער חורשא (א"ב תרגו' על גל יסבכו, די על איגר שרשוי חרשין בכוסחאות. שלבו בבראשית רבה לאחרישת קנים גרסינן ובעל הערוך' גרס דקישת, עיין שם) ובמקרא קודש כמלאת המלה הזאת שש פעמים ופירושו סעיף או יער.

חרש, Still, schwül, חרש, בגיטין (דף ל"א) רוח קדים חרישית, מאי חרישי' אמר רב יהודה בשעה שמנשבת עושה תלמים בים כמו לא תחרוש א"ל אי הכי היינו דכתיב ויך השמש על ראש יונה פי' אי הכי דאמר' דקש' ולוכן הוא מאי ויך השמש אלא ש"מ חם הוא מאי חרישי' שמשתק' כמו והחריש יעקב. וחם הוא שמשתקת שאר רוחות הלוכנין. בגטין (דף פ"ח) החרש והמסגר אלף בשעה שפותחין נעשו חרשים והמסגר כיון שסוגרין שוב אין אחרים פותחין.

חרש, Meister, Künstler חרש, בפסיקתא דבי כהנא. אם

---

1) Nach Rabbi Hai Gaon bedeutet חרשא im Arabischen das Verblenden der Augen. Er zielt auf die im Oriente gewöhnliche Strafe entweder das Auge zu blenden oder nur zu versiegeln S. Beobachtungen über den Orient 3 Th. S. 255).

מכתוש את האויל במכתש של חרשין אין את מועיל ממנו כלום. פי' אומני'.

חרש (Scherbe) irdenes Gefäß,
חרס, בכלים פ"ח (דף י') חרסין שנשתמש בהן משקין טמאי' ונפלו לאויר התנור והוסק התנור טמא שסוף משקה לצאת פי' כלי חרש שנשתמשו במים טמאים ויצאו מהן.

חרת, Tinte, Schwärze
חרת, בשבת (דף ק"ד) ובמגלה (דף ו') ובגיטין (דף י"ט) קנקנתו, אמ' רבא בר שמואל חרתא דאושכפי ובנדה (דף י"ט) איזהו האדום כדם המכה והשחור כחרת, פירוש חרת הלגיעה שצובעין בה העורות. פירוש אחר חרת, דיו, דהכי גרסינן בגמרא אמר רבה בר בר חנה חרת שאמרו דיו וכו' על כן אמרו כחרת כשחור שבו (ח"ב עיין ערך קלקנתום ופי' חרתא דאושכפי דיו הרצענים וכן שם קלקנתום בלשון רומיי.

חרת, Einschreiben
חרת, חרושה על לוח לבם תר' חריתין על לוח ליבהון.

חרת, Palmzweig
חרת, בסוכה (דף ל"ב) חריות שאל דומה לחריות כשר, (ובגמ') רבי יהודה אומר יאגדנו אימא חרותא בעינא כפות וליכא, פירו' חרות הוא חרותא וכן חריות של דקל. בב"ב (דף קמ"א) ובגיטין (דף ל"ו) ובפרק אחרון שם (דף פ"ז) רב לייר כורא ורבי חנינא לייר חדותא פירוש לייר חריות של דקל. ובב"ב (דף ק"א) דעביד להו כי חריתא פי' עביד הכובין כחריות של דקל שגדילין באלכסון ואינן גדילין שוין.

חרותא, Verhärtung (der Lunge)
חרותא, בחולין (דף נ"ה). חרותא בידי שמים כשרה פירוש בידי שמים ראתה הברק או שמעה הרעם ופחדה ונתיבשה הריאה כשרה אבל ראתה בהמה אחרת ששחטה וביוצא בזה ופחדה ויבשה הריאה שלה טריפה ורש"י פי' קשה כחריות של דקל.

חרתא Charta[1]
חרתא, דארגיז עיר הסמוכה לבגדד כרקוק פרסה, בשבת (דף

1) Charta ein Ort in Mesopotamien an dem Tiger, ist nach Ortelius die Stadt Charthara des Ptolmäus (V. 18.); das im Talmud beystehende Argos (ארגז) ist ein Wort welches mehrere Städte bezeichnet und nach Strabo (VIII. S. 372) eine Fläche oder Feld (πεδιον) bedeutet. Jarchi scheint eine Stadt in Peloponnes zu verstehen, welche von Argos dem Sohne der Niobe erbauet und nach ihm genannt wurde.

י"ט ע"ב) פי' רש"י חרתא שם מקום, | דארגז, אדם אחד פי' אמגושי שבנאה ורב המכונה דרבה ועדיין מערת קבורתו קיימת שם ע"כ וכן בעירובין (דף ס"ג ע"א).

חש, Still, leise, sachte, חש, פ"ה בשקלים לשכת חשאים היתה במקדש יראי חטא נותנין לתוכה בחשאי, ועניים בני טובי' מתפרנסי' מתוכה בחשאי. ביומא (דף מ"ד) ובערכין (דף י"ו) הקטרת מכפר על לשון הרע יבא דבר שבחשאי ויכפר על מעשה חשאי. עתים חשות בריש גמרא בחגיגה (דף י"ב) דפרק אין דורשין (א"ב תרגום דממה וקול אשמע, חשאי וקל סוגאין אשמע).

חש, Leiden, sorgen, חש, (בעירובין דף כ"ד) חש בראשו יעסוק בתורה שנאמר כי לוית חן הם לראשך וגומר, כי יתחמץ לבבי תרגום ארום יחוש לבי. בשבת (דף ק"מ) אשקיין חד כסא וחשאי בנפשי מבינתא דרישי עד טופרא דכרעאי פירוש כלשנכתי מאתפיכא דילמא מכבו לי מזבוותאי שמאד הייתי מלשנן ועושין לי כס שאכלל ומכבין לי מזביותי. פי' אחר חשאי בנפשי כהכיתי מאד ומר עוקבא דרש ביה ולא הוה ליה הכאה כל כך.

חש, Geräusch, חש, נפסקים (דף מ') ההיא ארבא דקיטי דטבעי בחישתא פי' טבעה במקום קנים והיה בו מים. בבבא בתרא (דף קמ"ג) כחושין של קנים והר הבית לבמות יער תרגום לחישת חורשא. בקיעי מנית תרגום בקיעי דיקוש. ובויקרא רבה פ' ל' מה הדס דחוש בעלים כך היתה אמנו לאה דחושה בבנים. ס"א דחוסה וכבר כתבנו בערך דחס ומסתברא דהוא העיקר

חשאי, Saturei 1), חשאי, בשבת (דף קכ"ח) קורנות

1) Während Buxdorf es als einen lächerlichen Irrthum bemerkt daß Münster, Guido und Schindler, חשאי — wahrscheinlich durch des Aruchs סטוריי"א verleitet — historia übersehen, irrt er selbst und übersetzt storea, Matta ad cubandum. Im Artikel קורנית aber hat er das richtige Saturea gefunden. Jetzt wollen wir uns zu dem rabbinischen Worte selbst wenden. Mussaphia sagt "Nur Zatar (צתרי) sey Saturei, und heißt auch arabisch Zatar, Hascha (חשאי) aber, ist das arabische Hascha." Hier beziehet er sich auf den Artikel קורנית, wo er folgendes bemerkt: קורנית ist das römische Corona (Kranz) eine Pflanze die griechisch στεφανος (Stephanos Alexandri, Plin. Hist. nat. XV. 30

חשאי פירוש בלשון סטוריי"א (א"ב כתרי הוא סטוריאה והוא עשב הנקרא בלשון ישמעאל צעתר אבל חשאי זה שמו בלשון ישמעאל עיין ערך קורנית).

חשב, Denken, vorhaben

חשב, בכלים פרק כ"ב (דף כ') רבי יוסי אומר אינו צריך מחשבה וכן הדולפקי פירוש אם נשברו ג' רגלי השלחן כעין טרסקל ומקבל טומאה ואף על פי שלא חשב בדעתו לעשותו טרסקל. בשבת דף כ"ח) כל הכלים יורדין לידי טומאתן במחשבה פירוש היה לו עור וחשב לעשותו שטיח, אף על פי שלא כעין' מקבל טומאה כלין שהוא עשוי, אבל אם היתה קטבליא וחישב לעשותו עור אינה יוצאה מתורת כלי במחשבה עד שיעשה בה מעשה כדתנן בפרק כ"ב בכלים (דף, כ') שלחן שניטלה אחת מרגליו וכו'. בפרק קמא דפיאה ירושלמי מחשבה טובה הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה דכתיב אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו וכו' מחשבה רעה אין הקדוש ברוך הוא מצרפה דכתיב און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה' הדא דתימא בישראל אבל בעובדי כוכבים אילופיה וכו'.

חשב, Rechnen

חוּשְׁבָּן, Rechnung, Resultat

חשב, בשבת (דף ק"נ) חשבונות

---

eine Gattung des Lorbeers.) heißt, und ebenfalls Kranz bedeutet, denn aus diesem Gewächse hat man bey Gelagen für die Gäste Kränze geflochten, und es wurde seines angenehmen Geruchs wegen auch als Gewürz in Speisen gebraucht. Diese Pflanze heißt arabisch Hascha (חשאי) wodurch der Talmud קורנית erklärt". Da Maimonides als arabischer Schriftsteller gewiß das Arabische gut verstanden hat; so kann uns seine Belehrung am besten nützen, die wir in Scheviith (c. VIII misna 1) finden. "קורנית — sagt er — heißt arabisch: Hascha (האשה), und in andern Sprachen Saturei". Diese Erklärung stimmt also nicht mit Mussaphia's überein. Wir können auch erfahren was Maimonides unter Zatar (צתרי) verstehet; denn in der angeführten Stelle sagt er: Der Isop (אזוב) heißt arabisch Zatar; und in Negaim (XIV 6) erklärt er Isop durch Origanum (Dosten, Wohlgemuth, Majoran) welches man zur Würzung der Speisen braucht. Wir wissen also daß Zatar Origanum und Hascha Saturein sey; doch ist קורנים (so wie סיאה, s. dies. Art.) sowohl nach

של מלך פי' מלך ארקים כדכתיב ויבא המלך כלומר מותר אדם לחשב אורחיו הקרואי' כדתנן מונה אדם אורחיו ואת פרפרותיו. (מה לך כתוב) חשבונות של מה בכך, כגון חשבונות של קיילות של מלך כך וכך, הוצאות [illegible] אלף וכיוצא בו אמר לו מה בכך, כלומר מה הנאה יש לך? וזהו חשבונות שאינן צריכין. פי' אחר חשבונו' של מלך כך וכך הוצאות המלך כך וכך, שאמר אדם לחבירו מה הוצאת בכך כלומר בזה הבניין? גלטעמיך תקשי לך היא גופה אמרת של מה בכך מותר, והדר אמרת אסור, אלא לא קשיא הא דאית אגרא דאגירא גביה אסיר למימר כך, הוצאתי ליכא אגרא דאגירא גביה מותר.

חשד, Verdächtig seyn.

חשד, בפסחים (דף פ"ה) הפגול והנותר מטמאים הידים רב הונא ורב חסדא חד אמר משום חשדי כהונה פי' שלא יחשדו הנוגע בו כי לאכלו נגע בו, הלכך גזרו בו טומאה שלא יבא ליגע בו, וחד מתני אנותר, מפני שנתעצל והביאוהו לעשות נותר, חד מתני בזית מטמא הידים כאיסור אכילתו, מה איסור אכילתו בכזית אף איסור נגיעתו בכזית, וחד אמר בביצה בטומאת אוכלין. פי' אחר משום חשד פיגו' שאם מטלטלין אותו, אומרים הכל סוף שיהו אוכלין אותו, ועצלות ליכא דפיגול לאו בעצלות הוי, מאן דמתני אנותר משום עצלי כהונה, וליכא חשש משום פיגול, דאי הוה להו למיכל לא היו ממתיני' עד עבשיו

Maimonides als nach Aruch eine Gattung des Isopgeschlechts. Jarchi (Sab. 128, 1.) übersetzt sowohl Hascha als Zatar durch Saturei, wahrscheinlich ist unser Hascha der Thymian des Dioskorides (kretischer Thymian Satureia capitata L.) und unter Zatar das sogenannte Pfefferkraut (Sat. hortensis L.) zu verstehen. Daß die Araber selbst diese beyden Benennungen nicht genau unterscheiden, zeigt folgende Stelle in Rauwolfs Hodoeporicon (1 Th. S. 56): "Auch stehet da herum — um Tripolis — ein schönes Kräutlein welches nider vnd in jrer gemainen Landsprach Zathar wird genennet: wie sich aber das mit seinen schön purpurfarben blühenden Köpflein vnd schmalen langlechten Bletlein laßt ansehen, ists mehr für das Hasce arabum vnd den rechten tymum Dioscor. von vns Römischer Quendel genannt, zu halten." (S. אוביון 1 Th. S. 47. Anmerk. 2).

אלא משום שנתעללו פי' כותר, משום שלי קנסינן ביה טומאה שלא יבא להתעלל.

חשח, Nöthig haben

חשח, לא חשחין, אנחנא (דניאל ג' י"ו).

השך, Finster werden

חשך, (כ ח ש) wie abnehmen, abzehren,

חשך, בילמדנו בקח את המטה ביום הראשון כנרא מלאך המות שנאמר וחשך על פני תהום הוא מלאך המות שמחשיך עיניהן של בריות שדוע אתה ככה דל בן המלך, ת"י חשיך בר מלכא דלת עם הארץ חשיכי עמא דארעא. במגלת איכה זכור אזכור ותשוח עלי נפשי, מתלא אמר, עד דשמינא משיך חשיכא מיית. ספר אחרן עד דשמינא כחיש, כחישנא מיית (ובנוסחאות דדן כתיב עד דשמינא עביד קטין נפשיה דקטינא נפקת') בגמרא דמסכת תמיד חשיך תקין כפש' קדיש תקין כנשך כי היכי דלא תתרחק, פירוש למד עצמך שתהא רגיל להקדים בשחרית להפנות עד שבני אדם ישנים, וכן כמי חשיך לערב ולא בשעה שאין בני אדם מצויין חולה, שאם לא תעשה כן תצטרך להתרחק מבני אדם עד כדי שלא יראו פירועך, וכשאתה מקדי' ומחשיך תוכל להפנות בכל זה מקום שתרצה ולא תצטרך להתרחק. בגמ' דברכות פרק הרואה השכב ושב כדי שלא תתרחק ר"ל שילמד את עצמו בבית הכסא שחרית וערבית וטוב לו להשכים כדי שלא יתרחק מדרכיו. בבכורות (דף מ"ב) כל שמראיו חשוכין פי' מי שיש לו מרוח לעולם פניו חשוכים פי' אחר והוא בערך אשך.

חשך, Dünn, mager

חשך, [illegible]ם למתפרות כסתות (יחזקאל י"ג) דמסטן רקיעי חשיך.

חשל, (Dünn, weich,) zermalmen

חשל, ביומא (דף מ"ד) שעורה לחה שיבולת קרו לה שלא בקליפתה חושלא קרו לה. ובחולין (דף כ"א) הוא חושלא באיפומא דאיגרא בבבא קמא (דף ל') רב הונא אפקר חושלי. בבבא מציעא (דף קי"ו) סבהו עיזי דאבלי חושלי בנהרדעא ובבבא בתרא (דף ל"ו) ובסנהדרין (דף כ"ו) כפא דחושלא מלשון מהדק וכשל בדניאל (ב' מ').

חשל; Dünn, zusammengedrückt

חשל, בחולין (דף כ"ג) חשילת' שרוין ואת לא תיכול פירוש ביצי בהמה שנתמסמסו כדכתיב מהדק וחשל (עיין לעיל) בכתובות (דף ע"ו) אמר רב חשלי דודי פירוש חרש שעושה יורות גדולות מכה אותן ומרדדן.

חשל, Denken, brüten

חשל, כלא יחשו חורשי רע תרי' יחשלין ביגתא, לב חורש מחשבו' תרגום ליבא דחשיל.

חשילתא. Brey

חשילתא קאמרת בעל הערוך גרים פלשתא עיין שם וערך תרמא.

חשמל (Chaschmal¹) חשמל, כדאיתא בגמרא דפרק שני דחגיגה (דף י"ג) מאי חשמל במתניתא תנא חיות עתים חשות עתים ממללות פי' חש מל שתי מלין הן כשהדבור יוצא מלפני הקב"ה הם חשות ועתים ממללות בעת שנאמר עוז וחדוה במקומו (עיין רמב"ם בספר המורה חלק ג' פ"ה).

חשק Verbinden, hängen an etwas. חשק, בעבודה זרה (דף ל"ה) אחי חשוק שפתותיך זו בזו ואל תבהל להשיבני פירוש דבק כמו וחשק אותם רוכבי אתונות לאורות תרגום דחשקן במיני ליורין. חמורים חבושים אמר דחשיק אחנתא לי החמור אחשוק לי חמרא.

חשר, Durchsieben חשר, ב"ר פרשת וכל שיח השדה ומשרין אותו כמין כברה ואין טפה נוגעת בחברתה. דכתיב חשרת מים ובפרק קמא דתענית ומחשרו מים על גבי קרקע פירש רש"י משירין המים לארץ ובירושלמי דשביעית פרק כלל גדול הן דחשר גרגבין פי' מרקד בכברה.

חת, Nehmen, angreifen (Feuer, Kohlen) חת, בשבת (דף פ"ב) לחתות בו את האור. וביומא (דף מ"ג) בכל יום חותה בשל ד' קבין. ובתמיד (דף מ"ה) וחותה מן המאוכלות הפנימו' ויורד (ולשון עברי הוא כמו לחתות אש מיקוד (ישעי' ל' י"ד).

חת, Schrecken, Furcht חת, בראש השנה (דף י"ח) אמר כתוב חתיתם בארץ החיים אמר רב חסדא זה פרנס המטיל אימה יתירה על הצבור שלא לשם שמים ובשבת (דף קנ"ב) וחתחתים בדרך בשעה שהולך בדרך נעשה לו תוהים

1) חשמל (Ez. 1. 4.) übersetzen die LXX. ἤλεκτρον (electrum) welches ein hellschimmerndes von der Natur hervorgebrachtes oder von der Kunst aus Gold und Silber gemischtes Metall bezeichnet (Plin, XXXIII, 4.) Nach Bocharts Etymologie ist auch dieses Wort eine Zusammensetzung von נחש Erz und מללא Gold (S. אמללא Electrum oder חשמל wäre also eine Art des in Südamerika entdeckten Platina, welches auch seines prächtigen Glanzes wegen zu telescopischen Spiegeln verwendet wird, und dieses Metall wird wahrscheinlich unter נחושת מוצהב (Esra 8, 27) verstanden. Nach den LXX ist also חשמל כעין wie כעין תרשיש — nach dem Talmud aber, bedeutet חשמל Feuersprühende Wesen.

כמו תוה וקס בהתנהלה ויחרד
תרגום ותוה.

(חת) חַיְתָא Beutel, Schlauch
חס, בבבא קמא (דף ס') ובכתובו'
(דף ל"ג) חייתא דקטרי סנירת
וקבילא פי' כוד קשור מלא ולא
תדע אם מים או יין או שמן יש בו
וקנית אותו במה שיש בו ונמצא מים
כן זה ובגיטין (דף מ"ס) ההוא
טייעא דאייתי חייתא דתפילי וגם
(דף מ"ז) שקל בהדי' חייתא וגללתא
פי' כוד ונתובו אבן גלל. ובחולין (דף
מ"ה) חייתא דמתנח ביה מוחא.

חתך, Schneiden
חתך, ביצה (דף ל') חותכה
באור בפי שתי כרות פי'. פתילה
ארוכה מכנים קצת הפתילה בפי הנר
וקצת' בפי הנר האחר ומדליקה
באמצע ומתחתכת ונמצאו שתי כרות
דולקות. בכלים פרק כ"ב (דף כ')
רבי יהודה אמר מקום הנחת חתיכו'
פי' היה בשלחנם מקומות קבועים
להניח בהם הבשר לפני כל אדם.

חתל, Korb (aus Palmblättern)
חתל, בשבת (דף קמ"ו) חותלו'
של תמרים ושל גרוגרות. בכלים
פרק י"ו (דף קי"ו) חותל שהוא
בזמן לאכי (ככלי פירוש שעושין אותו
מעדיות של דקל וממלאים אותו
תמרים לחין ואוכלין אותן לפי טעם
בפלשתין במציעא (דף ס"ט) כי
שכיח התיה באוכלי מפני שקורין
אותן בלשון ארמי תוחלא תמרים
אביגום בגבשן אותם באותן חותלות
וכובשים אותן כדי שלא ירקבו
ואוכלין אותן בימי החורף ותחיבה
מאותן חתולות קורין חיבוצלת
ואלו חותלות ממלאין זבל וזורעין בו
זירעונים וקורין אותו פרפס'. חותל
לישנא דרבנן פיפסא ותיחלא (א"ב
פי' בלשון יוני מין כלי) והרמב"ם
פי' שהוא כלי אשר ישימו בו הפירות
הלחים בעת המכירה כדי שלא ימשמשו
ביד כמו סלו אשר ימכרו פירות
במצרים אשר יקראו אותו אל —
דבלה והוא מלשון החתל לא חותלת
(יחזקאל י"ו ד') וזה לשון חניטה ועטיפה.

חתול, Katze, Meerkatze
חתול, וענה איים באלמנותיו ת'
חתולין בביהכייתהון וכן ופגשו
ציים את איים תרגומו ויערעון
תמון בחתולין.

חתם, Versiegeln
verschließen, vollenden
חותם, Stiel (am Obst)
Verstopfung, Schluß
חתם, נפ"ב בעוקצין (דף כ"ו)
חות' של ציצה (בנוסחאות דדן
כתיב חותל והוא כמו חתל שלפני
חתול) מלטרף ושל רוטב אינו מלטרף
פירוש כל הפירות יש להן עוקץ
בלא חותם ונרגר של ענבים ושל
תמרים יש להם חותם, ובראש
החותם עוקץ כדאמרינן בתוספתא
כפל מאכו גרגר יחידי אם יש לו
חותם טהור אין לו חותם טמא
בשבת (דף פ') אדמה כחותם
המגלופים פירוש חותם שעושין
לשקין שהוא צדוק וחכמים אומרים

כחותם האיגרות שהוא קטן וגם (דף כ"ח) חותם שבכסותו פירשנו בערך סרבל. ונדה פרק המפלת (דף כ"ג) והלא הוא עליו אין מטמ' אלא בחתימת פי האמה וגם (דף מ"ג) אמר שמואל זב צריך בחתימת פי אמה שנאמר או החתי' בשרו. בסוף ברכות (דף ס"ג) כל חותם הברכות שהיו חותמין במקדש היו אומרים מן העולם פי' היו הכהנים בתחילה עונים אחר כל ברכה ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם, שלא היו עונין במקדש אמן, ובשמעו המינים אמרו אין עולם אלא אחד, וכשראו הכהני' שבשביל כן נתמעטה האמונה של עולם הבא, התקינו שיהיו אומרים מן העולם ועד העולם, כלומר מן העולם הזה ועד העולם הבא ובשביל כבוד המקום הפרו התיקון שהיה והוסיפו ועד העולם כלומר שיש עולם אחר. בסוף מסכת בבא בתרא (דף קע"ה) ערב היוצא אחר חיתום שטרו' גובה מנכסין בני חורין

חתן (Bräutigam) Regentropfen. חתן, בתעניות (דף ו') ובברכות (דף כ"ט) מאימתי מברכין על הגשמי' משיצא חתן לקראת כלה פי' כשתרד טיפה על הקרקע שכבר ירד בו מטר מעלת כמין אבעבועות לפי ירידת הגשמים שהגשמים נקראין חתן, ואבעבועות כלה. פירוש אחר משיצא חתן, אבעבוע ממנו זה ואבעבוע ממנו זה ויפגעו זה בזה אלו ב' אבעבועין נקראין חתן וכלה, פי' אחר שהשווקי' מלאין מים ושופכין משוק זה לשוק זה ופוגעין זה לזה כמו שיצא חתן לקראת כלה, חתן שבא לקרות בתורה פותח ורואה בעיניינו של יום ומברך וקורא ג' פסוקים וגולל ספר תורה וקורא מאברהם זקן שלשה פסוקים על פה, ואחר כך מברך כדרך שעושה כהן גדול בי"ה, שגולל ספר תורה ומברך, וקורא בו אחרי מות ואך בעשור וגולל ס"ת וקורא על פה ובעשור שבחומש הפקודים, ואחר כך מברך כמפורש בפרק בא לו כהן גדול ובפרק אלו נאמרין, וא"ת יגלול ויקרא בספר ואברהם זקן? קיימא לן אין גוללין ס"ת בצבור וא"ת יקרא על פה קודם ק"ל אין מברך אלא אם כן רואה דגרסי' בסוף גמרא דפרק בני העיר א"ר זירא אמר רב מתנא אמר שמואל הלכתא פותח ורואה מברך וקורא.

חתר, Durchbrechen, brechen

חתר, בקדושין (דף כ"ד) חתור לי שיני וספילה שיתק באדון ויצא לחירות (א"נ בנוסחאות גרסינן לחתור לו שינו פירוש לנקור לגרר סביב מושבה והוא מלשון ויחתרו האנשים).

ט

טא, Auskehren

טאטא, Besen

טא, בראש השנה (דף כ"ו) שמעוה לאמתא דבי רבי דאמרה לחברתה שקיל. טאטיתא וטאטי ביתא פירוש מכבד שמכבד בו הבית (והוא לשון עברי בישעי' י"ד כ"ג ונראה שהוא נגזר מלשון טיט).

טאטרון (תאטרון Siehe)

טאטרון, עיין ערך תאטרון.

טארגא, Schild

טארגא, מזמור ראשון דמדרש תהלים מגן זה תריס, טארגא פרסאה פירוש בלשון ישמעאל מגן.

טב, Gut, Wohlthun

טב, במכות (דף כ"ג) יצא טוב ויקבל טובה מטוב לטובים וכו' בסוף מגלה (דף כ"ה) ובברכות (דף ל"ג) על טוב יזכר שמך פירוש מודה לך ה' על כל טובה וטובה שאתה עושה עמי כמלא מודה על הטובה ולא על הרעה. ואכן חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה כי הרעות שמביא הב"ה על האדם לטובתו הן שהן כפרה לעוונותיו, כאדם שמצער עצמו בהקזת הדם ורפואתו היא וחייב לברך. בפסחים (דף קי"ח) הודו למי שגובה חובתו של אדם בטובתו פירוש בטובה שלו כלומר בממונו מכל אדם כפי השגת ידי עשיר בשורו עני בשיו וכו' בבכורות כל הקדשים שקדם מום קבוע להקדשן אין עושין תמור' כתיב לא יחליפנו ולא ימיר וגומר השתא רע בטוב אמרת לא טוב ברע מיבעיא? אמר לך טוב מעיקרו עושה תמורה וכו'.. ובתמורה (דף ל') אמר אביי כתיב קרא טוב ברע או רע, מאי בטוב הכי קאמר טוב מעיקרו עושה תמורה וכו'. ובספרא [illegible]ב ברע תמים בבעל מום שלא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום. בפסחים (דף מ"ו) ובקדושין (דף כ"ט) טובת הנאה איכה ממון פי' אותה הנאה שיש לו לישראל לתת חלתו לכהן ויבחר כהן שיחזיק לו טובה מר סבר איכה ממון ומר סבר ממון. פירוש אחר דבר מועט שיתן ישראל לחבירו בשביל שיתן בכור שלו לבן בתו כהן, וכך מפורש בפרק המקדיש שדהו, הבכור בין טמא ובין בעל מום מחרימין אותו כיצד פודין אותן אומדין כמה אדם רוצה ליתן בבכור זה וליתנו לבן בתו או לבן אחותו. ביומא (דף י"ד) ומטיב את הנרות פירוש מכבה את הנר ומקנחה מכל פסולת שיש בה מן הלילה ומשים לשם הפתילה ושם (דף כ"ו) אמר רב הלכה כרבי אלעזר קרי רב עליה דרבי אלעזר טוביה דחכימי. בחולין (דף פ"ד) מאי דכתיב טוב איש חונן ומלוה וכלכל דבריו במשפט? לעולם יאכל אדם וישתה וכו, בגטין (דף י"ד) טב

טב רמז ליה פירוש בטוב טוב
הבוהו. בבראשית רבה (פרשה כ"ו)
כי טובות הנה אמר רבי יודן טבת
כתיב משהיו מטיבין אותה לבעלה
היה גדול כהנים ונושא תחילה,
הה"ד כי טובות הנה אלו הנחולו'
ויקחו להם נשים אלו השבויות מכל
אשר בחרו זה זכור ונהמה, בריש
ויקרא רבה פ'ג ר' יצחק פתח טוב
מלא כף נחת, טוב מי שיש לו
זהובים ונושא ונותן בהן ומתפרנס
מהן ממי שהולך ולוה ברבית, במתלא
אמרין, מאכד את דיליה ודלא דיליה
אלא ורעות רוח רעותיה מתקרי
פרגמטוטי'. ובאם בחקתי פרשת ל"ו
ד'יצחק פתח טוב אשר לא תדור
משתדור ולא תשלם, ר"מ אומר
טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר
רבי יהודה אומר טוב מזה ומזה
שנודר ומשלם. ובפרק ד' בשבועות
(דף ל"ח) שבטייבה אושבליירה
ירושלמי איזהו טייב כל העם קורשין
פעם אחת והוא קורא שני פעמים,
טוביה חטא וזיגוד מינגד בס"ג
דאילו הן הגולין (דף י"א) פירוש
העיד זיגוד על טוביה שחטא
ומפני שהיה עד אחד נתחייב מלקות
ונעשה כמו משל בפי הכל אחד חוטא
וזה לוקה.

טב, Verleumdung
טב דבת הארץ תרגום ירושלמי
טיבא בישא מטיבהן של קרונין
אתה למד של רוקין בגמרא דשלישי
בדיני ממונות.

טיב, Art, Sitte, Brauch, Eigenschaft
טיב, תרגום בפסוק שובי שובי
השולמית מה טיבכון בניאי שקרא
פירוש מנהגם ודרכם וכן טיב
של שקיטה דרך שקיטה וטיב כמו
טבע.

טיב, Pfand (das Beste)
טיב, תרגום ואת ערבתם תקח
ויתטיבהון תייתי.

טבאג, Topas (der Edelstein)
טבאג, תרגום שה"ש ה' י"ד
גד גליף עלטבאג מן אבן טובה.

טבאי, Versinken
טבאי, בבבא בתרא (דף קנ"ג)
א"ל טבאי (ליטבע) ארניה
אטעויי קא מטעית לי פי' קללתו
יהי רצון שתטבע בספינה. בתענית
(דף י') עתידה בבל דאכלה בלא
מיטרא פי' שאוכלת בלא מטר כלומר
שאינה צריכה למטר שיושבת בין
נפעי המים ל"א דאכלא כלומר תשם
בקיעין טובעני ולא יבשי כלומר
מוטב שיהיה מטר הרבה מהיות חורב
בלא מטר.

טבהק (Braten) 1)
טבהק, בעירובין (דף ס"ט) פרסאי
אכלי טבהק בלא נהמא פירוש בשר
צלי.

---

1) טבהק ist ein persisches Wort (טיאהג) und ein Fleischgericht der Araber, Jarchi übersetzt es richtig durch חתיכות = Stücke

טבח, Schlachten, niedermetzeln

טבח, בחולין (דף כ"ח) בית המטבחיים אין בו משום ריסוק איברים פירוש הבהמה שמפילין אותה בבית המטבחיים לשוחטה משקה בית מטבחיא כבר פירשנו בערך דב ח. בנדה (דף כ"ה) רבי עקיבא אומר אפילו כזית חי מבי׳ טביחתה (גמרא) מאי לאו מבית טביחתה מאי? כלומר מבית השחיטה שיכול לאכול קודם שנשחטה שנבדקה לא נמקו׳ם טובחת אכילת׳ שמעכלת את המאכל היינו בבני מעים שנבדקה כבר.

טבי, (Hirsch,) Gazelle

טבי, בבבא קמא (דף י"ט) ח״ה בשר צורתיה היא נשוי בללי שאין דרכה לאכול כלי, איגמי בטביא פירוש כבי שאין דרכו לאכול בשר (א״ב תרגום צבי וכאיל כבשר טביא ואילא) בחילוף ט׳ וצ׳,

טבל, Eintauchen, genießen,

טבל, בנדה (דף י"ח) ומי איכא ליה לרב ספא הוא? והתנן בפ״ח שרצים הקוצץ בשיניו לא יגמע כהן החומץ ומיכן עלה והתניא לא יגמע וכו׳ עד לא קשיא כאן קודם טיבול כאן לאחר טיבול, פירוש קודם טבל פתו בחומץ מגמע ובולע דלא מוקמי ברפואה אלא בשותה, אבל לאחר שהטביל פתו בחומץ לא יגמע ובולע דמיחזי כרפואה ביון דטביל ביה מאים לשתייה. פ״א רבא אמר אפילו תימא מגמע ובולע, הא דתניא שרי לפני טיבול כלומר קודם אכילה שרי ומתניתין דאסר לגמע ולבלוע לאחר טיבול והוא לאחר אכילה ומאי דטיבול לשון אכיל׳ הוא דתנן הביאו לפניו מטבל בחזרת וחוזר אבל מטבל במיני תרגימא. רבי יצחק מטבל בירקי יתני כמי אבי הגמא מטבל בבני מעים, וטעמא מאי? שחומץ קודם אכילה סיכו מרפא אבל לאחר אכילה מרפא ומפורש בירושלמי מודין חכמים לרבי שמגמע חומץ של תרומה אחר טיבולו שמשלם קרן וחומש שהחומץ מישב את הבשר, ודברי רבי וחכמים מפורשים ביום הכפורים. בפסחים (דף קי"ד) מטבל. בסורת ר׳ יצחק מטבל בירקי פירוש היה אוכל ירקות מן הפתח ולמעלה. בסוכה (דף ל"ו) רבי עקיבא מטביל בה ועסק בה פי׳ אותו אתרוג מתוך שהיה מן האתרוג ומטבלה

---

denn mehrere Reisende erzählen, daß die Araber ihr Schöpsen= oder Rindfleisch in kleine Stücke zerschneiden, es mit Salz und Pfeffer würzen, an einen kleinen Spieß stecken, zwischen jedes Stückchen eine dünne Zwiebelscheibe legen, und so über ein kleines Holzfeuer braten. (S. Beobachtungen über den Orient 1 Th. S. 317 — 318 Anmerkung 41).

והיה יוצא ידי חובתו בכשאר, בסוף מקואות (דף ס"ה) אין מטבילין חמין בצונן פירוש דין מים טמאין משימין בכלי אבן שאינו מקבל טומאה ומשקען במקוה עד שיגיעו המים במי מקוה ונטהרו. טבל ועלה אוכל במעשר הערב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים מפורש בפרק הערל ביבמות (דף ע"ד) אמר רבא אמר רב חסדא שלשה קראי כתיבי כתיב לא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים הא רחץ בשרו טהור וכתיב ובא השמש וטהר וכתיב וכפר עליה הכהן וטהרה, וטהרה מכלל שהיה טמאה הא כיצד כאן למעשר כאן לתרומה כאן לקדשים. טבול יום פירוש שהיה טמא וטבל אבל לא בא השמש עליו. טבילת אדם בשבת פלוגתא דב"ש וב"ה בביצה (דף י"ח) בש"א מטבילין את הכל מלפני השבת ובה"א כלים מלפני השבת ואדם בשבת בגמרא בסוף הלכה תניא כל חייבי טבילות טובלים כדרכן בין בט' באב בין ביה"כ. בנדה (דף ל') ש"מ טבילה בזמנה מצוה רבי יוסי אומר פרבי יהודה דיה לטבילה באחרונה ולא אמרינן טבילה בזמנה בפרק ד' במעשרות (דף ס"ד) המטבל בשדה פטור פירוש הטובל זית במלח כדי לאכלו.

טבלא, I) Schalmei (Tuba) טבלא דחד פומא כבר פירשנו בערך ארום ובערך אליא (לתרגם של אלית בחלק ראשון אין שם מקומו כי הוא כלוה בכח' ידי לא'אילת השחר השמש, ואשר יבא על מקומו בערך שחר א"ה ובערך אלית. ל"ל, [illegible] ersängerinn) טבלא גורגר' בערך הרדולום בלעז אורגנו (Organo) קול ענה ומערבב את הנעימות ברכות (דף כ"ו) והכי מילי דתלא ליה טבלא אמר רב אשי אנא עיילי לאגמא תלו לי טבלא בקילמי וניבעיה בית כנושי פי' טבלא קמפנא (Campana Glocke) מעין הטבלא שמכנים בו ת"ח לבית המדרש כנקי שתוקע אני בו, בבבא בתרא (דף קמ"ב) קל טבלא אובעי ליה למיתי. בשבת (דף ק"י) אסא ונודמי להלולא בטבלא בסנהדרין (דף ס"ז) ושריק ליה בטבלא וקם פירוש קשקש ליה בזוג, במ"ק (דף ט') אמרי אנשי בת שיתין כבת שית לקל טבלא ריהטא. בתרגום פסיקתא דשירי השירים ושמחת לבב כהולך בחליל וחדוות ליבא דעמא דאזלין לאיתחואה קדם ה' תלת זמנין בשתא במינין זמר וקל טבלא. מאיש שומע שירי חלילים תרגום מגבר דאזל למשמע קל טבלא דשיין (א"ב פירוש בלשון רומי מין כלי

I) Nach Mussaphia ist טבלא die Tuba der Römer, ein Blasinstrument welches unserer Trompete gleichkommt. In einigen Stellen des Talmuds wird eine Glocke darunter verstanden.

זמר כגון אליל ואלולרה וכן
בנקודות אחרות בלשון ישמעאל).

טבלא, Tafel, Bret, Tabula
טבל, unverzehrt, ungenießbar
טבלא, בברכות (דף ט')
בטבלאות של זהב בפסחי'
(דף כ"ג) בטבלאות של זהב
שהן אמה על אמה וכו'. גמ'
דמכות (דף ל"ה) כל זמן שפני
הטבלא קיימת פירוש הייתו כל זמן
שלא נקרע עור הפנים הנשוין
והטבלא מרובעת. עירובין (דף
ל"ג) ועושין אותה כטבלא מרובעת
פירוש בלע"ז קורין לכסר טבולא
(Tavola) ברכות (דף מ"ח)
אכל טבל ומעשה ראשון שלא ניטלה
תרומתו פי' אכל תבואה שלא נתקנה
בנדאי פירוש כטבלא לפני שאין
אדם יכול לאכול ממנה והטבל
ענין מיתה כדקא מפרש בסנהדרין
(דף פ"ג) וביבמות (דף ל"ו)
תנן התם (נפ"ק, בטבול יום)
לגין שהוא טבול יום ומלאה מן
החבית מעשר טבל פירוש הוא מעשר
ראשון שלא נלקח ממנו תרומת מעשר
כדכתיב ואל הלוים תדבר ואמר
והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן
המעשר והן בעון מיתה עד שיצא
ממנו תרומת מעשר. אין הטבל
מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית

כבר פירשתי בערך דגן (א"ב וכן
בלשון רומיי כסר ושלחן).

טבלרא, Bothe, Tabellarius (1)
טבלרא, תרגום ומקורך כליש
מגן כגברא טבלרא פירוש בלשון רומיי
רץ וליר ההולך במרוצה.

טבוסה (כבולי Giebel)
טבוסה, שבת דירושלמי פרק במה
אשה לא נכבול טפוסה פי' שם
תכשיט.

טבע, Einsinken, versinken
טבע, ביבמות (דף קמ"ה) רבי
מאיר סבר קדושיה לטיבועין
ביתנו פירש והלכתא כהא כרבי
מאיר הלכך אפילו נתן לה בשעת
שקדשה אלף זוזים ואמר לה הרי
את מקודשת לי באלו, וקבלתם
מידו כגון זה אמרו לטיבעין
ניתנו בין מת הוא ובין מתה היא,
בין חזר בו הוא ובין חזרה בה היא
בין היא קדשה עצמה ובין קדשה
אביה, או אחיה, כל שתפסו לה
קדושין באותו ממון אין לו להחזיר
ממנו כלום וקי"ל כאמימר דאמר
לעולם קדושי לא הדרי והא דרב
אשי לא קמה הילכך כרבי מאיר
וכאמימר עבדינן (א"ב פירוש לדבר
טבועים שהבבלים מתיאשים ממנה
והענין כמו איבוד שהמקדש אבדמה
שנתן לשם קדושין).

1) Tabellae oder Tabulae waren dünne mit Wachs überzogene Tafeln, worauf man mit dem Griffel (stylus) schrieb. Die Briefbothen hießen daher tabellarii.

טבע, Wägen (wägen)

טבע, בפ"ב דשקלים שכשעלו בני הגולה היו שוקלים דרכונות חזרו לשקול סלעים חזרו לשקול טבעים ביקשו לשקול דינרין. ירושלמי דרכונות דינרין סלעים כמשמען טבעים פלגות סלעים ביקשו לשקול דינרין קירטין ולא קבלו עליהן מן הדין, והעמדנו עלינו מצות לתת שלישית השקל בשנה וכו' כולן שוה שיעור כולן שוה כלומר יש שוקל שקלו בפעם אחד ויש ששוקל בב' וג' פעמים (ת"ב תרגום ירושלמי בקע מתקלא טבע מתקליה ופעמים הוא שם כללי תרגום ירושלמי בשקל הקדש בסילעא דטיבעא דקודשא).

טבע. Prägen, bilden, (Natur) טבע, סנהדרין (דף ל"ז) שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד ירושלמי ברכות פרק כיצד מברכין כל המשנה על המטבע שטבעו חכמים לא יצא ידי חובה גטין (דף כ"ו) משום טביעות עינא כל אלו ענין דבר משוקע ומודפס ולכן המפרשים קראו לחכמת התולדה, חכמת הטבע, כי בכל דברים מתנענעים יש חוק לא יעברוהו וגם זה מלשון הכתוב בשאלת איוב (ל"ח ו') איפה היית ביסדי ארץ? — כי תדע — על מה אדניה הטבעו ומשלי (ח', כ"ה) בטרם הרים הטבעו.

טבעת, Ring (Siegel)

פי' טבע: [illegible]

טבעת, יומא (דף ס"ב) תמיד של שחר היה נשחט על קרן צפונית מערבית על טבעת שנייה שכם חמה זורחת בשחר, ושל בין הערבים על קרן מזרחית דרומית שכם חמה זורח' בערב בהמזבח פרק ג' במדות (דף מ"ג) וטבעות היו לצפונו של מזבח ו' סדרין של ד' ד' ויש אומרים של ו' ו' שעליהן שופטין את הקדשים. בסוף בוטש (דף מ"ט) עמד והתקין לו טבעת בקרקע. בסוף סוכה (דף ס') וטבעתה קבועה וחלונה סתומה כבר פירש' בערך בלגה. פי' לכל משמר היתה טבעת קבועה בארץ כדי לקשור השור בחבל ומכניסין ראש החבל בטבעת ומושכין עד שהשור נופל. בשבת (דף כ"ו) ולא בטבעת שאין עליה חותם. כלים פי"ב (דף י"ב) טבעת אדם טמאה טבעת בהמה וכלים ושאר כל הטבעות טהורי' פירוש טבעת בהמה העושין ברגלי הבהמו' ובלואריה וטבעות הכלים התלוין בהן טהורין, בשבת (דף ק"ח) יד לפי הטבעת תקצץ.

טבור, Nabel

טבור, בנדה (דף י"ג) רבי טרפון אומר תיקצץ ידו על טיבורו פירוש כל המכנים ידו למטה מן טבורו יהי רצון מלפני השמים שתיקצץ.

טבריה, Tiberias 1)
טבריה, בסוף מכשירין (דף ס"ה והשותה מי טבריה אע"פ שאוכלין נקיים פי' יש בטבריה מים משלשלין, אם שותה אותם אדם יוצאין ממנו כמו שאכלם אעפ"כ אינן מטמאין ואינן מכשירין (ח"ב במדרש ב"ר פרשת קראו בשמותם עלי אדמות טבריה על שם טבריוס זכן האמת כי הוא היה קיסר שליטי ברומי ומה שאמרו עוד בטיבורה של ארץ או שטובה ראיתה זכר לדבר),

טברירי 2) Jagdzuschauer
טברירי, בפסיקתא דרביוה השמיני עצרת תהא, מן הרואים, ולא מן הנראים תהא, מטברירי ולא מקוניגיא תהא, מאותן שכתוב בהן ויצאו וראו בפגרי האנשים ולא מאותן שכתוב בהן כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה.

טג, Toga 3)
טג, במדרש פנים אחרים של ויבלחו טגיות אינן חייבין בציצית (ח"ב פירוש מין מלבוש בלשון רומיי

---

1) Tiberias eine berühmte Stadt in Galiläa an dem westlichen Ufer des Sees Genezareth ים כנרת, (s. 2 Th. S. 404, Anmerk. 1.) der darum das Meer von Tiberias heißt, wurde — wie auch Josephus (Ant. XVIII, 3. de bello II. 8) meldet — von Herodes Antipas dem Tetrarchen, dem Kaiser Tiberius Nero zu Ehren erbauet. Sie soll früher den Nahmen Cinereth (כנרת) Chamath (חמת) und Recath (רקת) geführt haben. (S. Pseudojonathan 4 M. 34. 8. 5 M. 3. 17. 33. 23.) doch ist dieses den Geographen zweifelhaft. Diese Stadt machen besonders ihre herliche Lage und ihre warme Bäder berühmt. Nach der Zerstörung Jerusalems war sie ein Asyl der gelehrtesten Juden, und bekam durch ihre hohe Schule, durch die Verfertigung der Misna, durch das Werk der Masorethen und nach Einigen durch die Erfindung der Vokalpunkte, einen bedeutenden Ruf.

2) Der Sinn des Wortes טברירי kann nur aus der ganzen Stelle und dem nebenstehenden קנוניא — κυνηγια: Jagd, errathen werden. טבור bedeutet im Samaritanischen: Berg, Anhöhe vielleicht bezeichnet hier der Ort des Zuschauers, den Zuschauer.

3) Die Toga war ein den Römern eigenthümliches Gewand, welches aus einem viereckigen Stück Zeuge bestand, das man so umwarf daß der eine Theil unterhalb des rechten Arms der ganz frey blei-

כמו מעיל והוא מיוחד לאנשים חשובים ברומי).

טגן, τηγανίζω An der Pfanne backen, braten, טגן, עירובין (דף פ"ח) שלקן או טיגנן איכא בינייהו. סנהדרין (דף פ"א) ותקח את המשרת ותצוק לפניו אמר רבי יהודה אמר שמואל מלמד שעשתה לו מיני טיגן. במנחות (דף נ') תניתי כ"ג בישר עושין אותן רבי חייא בר אבא אמר רבי חנינא אופה ואחר כך מטגנה רבי אסי אמר רבי חנינא מטגנה ואחר כך אופה וכו'. ושם (דף ק"ד) אמר ליה עשה לי מן ה' מיני טיגן פירוש סלת, מחבת, מרחשת, חלות, ורקיקים; בקידושין (דף מ"ד) אמר ליה רבי אבין דמי כה הוא אמר ליה אין כמיני לטיגני פירוש זכרון הוא דראוי לסמוך עליו אמר לו כמיני לטיגני היה כלום כששמע לאלתר אמרה לו ולא היה רחוק זמן בין שמיעה לאמירה אלא כאדם שמוציא דג מן הים ומטגנו, בירושלמי בפ' מי שמת ר' זעירא ור' יעקב חמון פלג (פלטא) קם ר' יעקב זרק עליו רוקא אמרו לו חבריו מן ימא לטיגני'. פ"א שם מקום שהוא ימא וטיגני קרובין להדדי כלומר אין אדם מעקר דסבר כיון דמקום קרוב הוא אתי איניש ומפקיעו (א"ב פי' בלשון יוני מרחשת ומחבת ומן השם נבנה הפועל גם בלשון חז"ל גם בלשון יוני).

טגרים, Tieger, τίγρις 1) טגרוס, בחולין (דף נ"ט) טגרוס ארי' דבי עילאי פירוש ארי של אותו יער שנקרא עילאי (א"ב פי' בלשון יוני ורומיי מין חיה רעה אכזרית וקלה לרוץ כמו חץ ובלשון מדי קוראין לחץ טיגרים וכן נקרא בלשון יוני נהר חדקל טיגרים אשר מימיו חדים וקלים).

טדי, Tadi 2)

---

ben mußte herumgenommen, und um den Leib ganz herumgeschlungen, der andere Theil aber über die linke Schulter geworfen und vom linken Arme den er, oft ganz oft wenigstens bis an die Hand bedeckte, getragen wurde. Man strebte darin eine Kunstfertigkeit zu erlangen, diesen Mantel so umwerfen zu können, daß er einen schönen Faltenwurf bildete. (S. Funke's neues Realschullex. Art. Toga).

1) Ein zum Katzengeschlechte gehöriges in Asien heimisches, regelmäßig gestreiftes grimmiges und blutdürstiges Thier.

2) Nahme eines Thores auf dem Tempelberg (S. die hebr. Anmerk.)

טדי, בריש מדות (דף מ') ה' שערים היו לו להר הבית וכו' על טדי מן הצפון, במסיבה שהולכת תחת החיל יוצא והולך לו בטדי פי' שער הצפוני נקרא טדי (1.

טהר, Rein

מטהרת, Wasserrinne

טהר, בחגיגה (דף כ"ו) משעבר הרגל היו מעבירין על טהרת עזרה פי' מטבילין את הכלים שהיו במקדש. בראש השנה (דף י"ו) אמר רבי יצחק חייב אדם לטהר עצמו ברגל שנאמר ובנבלתם לא תגעו וכו', במקואות פ"ו (דף ס"ה) המטהרת שבמרחץ פי' הוא עכן רהטים ובלעז נקרא פולי"ו ומלא מים קרים ומנהג בארץ ישמעאל לאח' שרוחצין בחמין שוטפין ומטהרין עצמן בצונן כדאמור רבנן בסוף זגין (דף ע"ב) וטהור שכפאו על ראשו וכו' פירוש של זו המשנה בפרק קמא דשבת בגמרא (דף י"ד) י"ח דברים.

טהר, Lauterkeit

טיהרה, Mittag

טהר, ביומא (דף ה') ובזבחים (דף כ"ח) והא תנן (בפרק הוציאו לו) הזה על טהרו של מזבח ז' פעמי' מאי לאו אפלגי' דמזבח כדאמרי אינשי טהר טיהרא והוי פלגא דיומא כלומר, כמו שקורים בני אדם חציו של יום טיהרא כך קורין לחציו של מזבח טיהרא ת' והיית ממשש בצהרים בטיהרא אמר רבה בר רב שילא לא אגילויא דמזבח דכתיב וכעצם השמים לטוהר פירוש מקום נקי שנראה ונתגלה והכי שאין שם עיכולי קטרת בשמים

1) ומה יקרו דברי אדוני דודי הרב הגאון החכם המפורסם כבוד מו"ה יעקבקא שנ"ל לנדא נ"י יעלצו בם אהבי שמו וכה דבריו: "טדי פירש אין לשם הזה, וערך מדי הביא הא דיומא (דף י"א ע"ב) שער מדי, וכתב כי כן הוא גרסת ר"ח ע"ש, הרי שלא הקליט גרסא זו, עכ"פ משם ידענו פירושו לפי ענינו, כי הוא זה שער שסיף לו משקוף מלמעלה, והרב תוי"ט שם במדות הביא גם הוא דעות שונות פותרן שם טדי ע"ש. ולא נח דעתי גם בלשון הראב"ד שהביא גרסתו טרי (בריש) וכתב שהם שני אבנים זקופות זה על זה ולכן נקרא טרי פירוש מולב עכ"ל, וגם על זה כתב התוי"ט, לא הבנתי פירושו! לכן אומר אני, כי גם במדות גם ביומא הגרסה נכונה היא כמו שכתב הראב"ד טרי, ונתחלפו אותיות הדומות בצורתן ט עשותו מ ומן ר כעשה ד וטעות באלה שכיחי טובא, והוא שער שאין לו משקוף מלמעלה בהיותו שני אבנים זקופות זע"ז ככ"ל, והעמד אותן על ספסקופה, ראה תראה תבנית הוא דמות משולש כזה △ וזה שמו הנאה לו טרי שהוא בלשון יוני שלוש (τρεῖ).

נקיים ואין בהן עניס. ביבמות (דף פ') אמר אביי כל המטיל מים ואין עושה כיפה ממאי הוי דאפיא אימיה בטיהרא ושתיא שכרא מרקא. בכזיר בריש גמרא דפרק בית שמאי אביי אמר מאי סלקא דעתיך דקאים בצפרא לא הכא במאי עסיקינן דקאים בטיהרא. בחולין (דף ס"ז) שרגא בטיהרא למאי מהניא. רוח לח שפיים תרגום רוח טיהרין. במכות (דף כ"ו) האקחוכה איכה ריכה כל עיקר שמונח על טהרו של שלמן.

טוה, Spinnen

טוה, וטווה ורד כנגד פניה כבר פירשנו בערך בחול.

טוי, Braten ,

טוי, בשר אורחה הוא בטווי פירשנו בערך טבי (א"ב תרגום צלי אש טוי נורא).

טוזיג, Gasterei , Schmaus

טוזיג, בע"ז (דף י"ד) תירגמה רבי יצחק בריה דרב משרשיה בטוזיג פי' משתה לעצמם שלא לשום כשוין ולא לשום ע"ז. פירוש אחר שגובין מכל איש מטבע חסר או יתר ואוכלין ושותין וקורין אותו טוזיג והוא סיבולת.

טוס, Pfau, Taws ,

טוס, בשבת (דף ק"ל) ובחולין (דף קי"ו) לר' אליעזר לוי יוסף ריפנא קריבו ליה רישא דטווסא בחלבא לא אכיל. ובב"ק אמר ריש לקיש כאן שנה רבי תרנגול ופסיוני וטווס כלאים זה בזה. ובב"ר (פרשה כ"ט) הכל קלקלו מעשיהן בדור המבול הכלב עם הזאב תרנגול עם הטווס הה"ד כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ. ובפ"ו ואת כל עוף כנף למינהו זה הטווס. וקופים ותוכיים תרגום וקופין וטווסין. קרנות שן והבנים ת' שן דפיל וטווסין (א"ב פירוש בלשון יוני מין עוף אשר זנבה כעלם מלא עינים מגוונים שונים).

טוים, Fest ,

טוים, מדרש שמות רבה פרשת החדש הזה לכם אלו הטויסין שלהם פי' בלשון יוני זבח וחג וימי חג).

*טומטום (טמם Siehe)

טומטום, בחגיגה (דף ב') וטומטום ואנדרוגינוס עיין ערך טמם.

טות, Das Fasten ,

טות, בברכות (דף כ"ה) ולא טות פי' כל קלוס יש בו שום ממשות אבל קלוס שהוא רואה כשהוא לס אין בו ממשות וממאי דטות ליכנא דלס הוא? דכתיב ובת טות (בדניאל ו' י"ט).

טח, Schmieren , verkleben

טח, בשבת (דף קי"ט) קריבו לי' ג' סאוי טחיי פי' ג' סאים פת שהיו פניו טחין מלמעל' דבר מעולה. ובחולין ובפסחי' (דף ל') ובזבחי' (דף צ"ה) הסו' תנור דטחו ביה טחיי פי' שחו את התנור בשומן של בשר. במ"ק (דף י"ט) ומהניא ביה כי טחייא לתנורא כלומר איפה יוצאה משם לעולם. בנדה (דף כ"ג) הייכו גוף

אמוס חיינו פטו טוקות. בנגעים פי"ג (דף מ"ד) חולץ וקולה וטוח. בגטין (דף ס"ט) ואלו כגון טחיים ביני קרני דביתא תקתא. בתעניות (דף ו') ת"ר מורה שמורה את הבריות להטיח גגותיהן. בנגילה (דף ט') הבונה סומר להטיח גג הוא לריק. ובב"מ (דף ק"א) ולהטיח גגו (ידוע שלשון מקרא הוא היה המיח אשר טחתם (יחזקאל י"ג י"ב).

טח, Werfen, schleudern, (zielen)

טח, ולא כתן תפלה לאלהים תרגום ולא סדר מילי מטוח. בתעניות (דף כ"ה) לעולם אל יטיח אדם דברים כלפי למעלה שהרי אדם גדול הטיח דברים כלפי למעלה ואיטלע, ומנו? לוי. ובסנהדרין (דף מ"ו) שוב מעשה באחד שהטיח באשתו תחת התאנה. ובבבא בתרא (דף קכ"ד) דטיח עלי בן עזיאל. באהילו' פי"ו הטיח בסלע או בגדר או שניער את המחרישה עד שם הוא עושה בית הפרס (א"ב ענין הדחה והדפה וכן בלשון ישמעאל) (ומזה לשון הכתוב מטחוי קשת).

טחב, Feucht, kalt

טחב, בתורת כהנים בריש אחרי מות לחולה הנכנס אל הרופא אמר אל תאכל צונן ואל תשכב במקום טחב פירוש קור (עיין רש"י בחומש ויקרא ט"ז, א').

טחל

טחל, סנהדרין (דף כ"א) וע"ז (דף מ"ד) כולם כטולי טחול. ות' לפסוק בני הרמכים דאיתגבל טחוליהון פי' מעי כמו בשר הנתון בצד שמאל כמו כבד בכתף בצד ימין בבעלי חיים.

טחן, Beschlafen, mahlen.[1]

טחן, בסוטה (דף י') ויהי טוחן בבית האסורים אין טחינה אלא לשון עבירה שנאמר תטחן לאחר אשתי (ר"ל כנוי למשגל וכמו שפי' הרד"ק). בגטין (דף ע"ה) טוחן הרבה ומוציא קמעא תנא מה שמוציא אינו מוציא אלא סובין.

טחף, Schwarz (Siehe שחף)

טחף, בחולין (דף קל"ו) היו לו שני מינין טחופות ולבנות פירוש שחורות ולבנות (א"ב בנוסחאות דידן כתוב שחופות).

טחר, Sich zwingen, drängen

טחר, בשבת (דף פ"ב) לא ליטחר שפי פי' לא יעלם עצמו מאד לצאת (בנוסחאות דדן כתיב ליטרח. ולגרסת הערוך הוא מלשון טחורים Hämorrhoidalknoten בשמוש א' ה' ו')

---

1) Eben so übersetzen (Job. 31, 10) die LXX, Vulgata und der Chaldäer. Die Analogie der griechischen und lateinischen Sprache, wo μυλλειν, molere sowohl mahlen als auch den Beischlaf treiben bedeutet, kann diese Übersetzung veranlaßt haben.

טט, (נטח הפה Siehe)

טט, בכתובות (דף ו') לא כהללו בבליים שאין בקיאים בהטייה הללו בקיאים בהטייה פירוש גם בני אדם בקיאים שיבעלו בהטיה כלומר יש מן המקום למטה כמעט ויבעלו בלא פתיחת פתח ובלא חנורה וכיון שמתכן לבעילה בלא פתיחת פתח ובלא חנורה כמלא הפתח והחבורה כבעילה שלא בכוונה ושרי, בברכות (דף ל"ג) אתמר רב יצחק בר אבדימי משום רבי אמר הלכה ואסרי לה מטין רבי יוחנן אמר מודין אתמר רב אסי אמר הלכה רבי חייא בר אבא אמר כרבי אין דברי רבי יוסי ב"ר חנינא דאמר מטין פי' מאן דאמר מודין סבר דברי הכל היא בלא חלוקה, מאן דאמר הלכה סבר פליגי ופסקו הלכה, מאן דאמר מטין סבר שיקול הדעת ולא הכריעו כאחד, מאן דאמר כראין סבר שקלו חכמים דבריהן ונראו שנראין דברי זה. בעירובין (דף מ"ו) ובכתובו' (דף פ"ד) ובבבא בתרא (דף קכ"ד) קא סבר מטין אתמר פי' הא דאמרינן הלכתא כרבי מחברו ולא מחבריו מטין אתמר בלו' מטין לו שלא לעשות כרבי ואם עשה עשוי שהרי לא נתברר שאין הלכה כמותו כשרבים חולקין עליו. בפסיקתא לדברי ירמיהו אמר רבי שמואל בר נחמני ד' הן שהן ממשפחה כטויה ואלו הן פנחס ואוריה יחזקאל וירמיה, פירוש ממשפחה פנחס (ע"ב שייך לערך נטה).

טט, (פת הפה Siehe)

טט, בריש סנהדרין (דף ד') טט בגדפי שתים.

טט, Ton des Horns (von dem Tone des Horns)

טט, נמ"ק (דף י"ו) טוס אסר טוט שרי פי' תקיעת השופר היא השמחה והקול המכריז בתקיעת השופר הוא האוסר הוא המתיר כלומר אין צריך ימים לחול עליו השמחה זה פי' רבי חננאל ורבינו גרסם ז"ל.

טיט, Schlamm, Lehm, Thon

טיט, במקוואות פ"ז (דף ס"ד) ובסוכה (דף כ') בגמרא דסמך העושה סוכתו כמין צריף טיט הנרוק יובית שמצטרף לארבעים סאה והטובל בו לא עלתה לו טבילה פי' כגון מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות ומימיו עכורין ואינן זכין ואלו רוצין להפריד מים זכין לבדם היו כלי פחין והשאר יהיה טיט הוא הנקרא טיט הנרוק כיון שמריקין את המים יורק הטיט עמהם ויולך עם המים מפני שהוא מעורב במים. הטובל במ' סאה מכוונות שיש בהן הטיט הזה תעלה לו טבילה ויטהר ואלו היו מ' סאה כולן טיט הזה לא היה כשר לטבול בו והטובל בו לבדו לא עלתה לו טבילה. ובמקוואות פ"ט (דף ס"ה) איזהו טיט היון זה טיט הבורות שנאמר ויעלני מבור שאון מטיט היון. טיט יוונים כמשמעו פירוש עושי כלי חרס.

טטלא, Nachlese (Traubenkamm)

טוטלא, תרגום ירושלמי לא תעוללו לא תבערון טוטלוותהון.

טטפראות

דברי הערוך. בזה הערך אין להם שחר ואתה קורא נעים כבון לא תשמע לקול מלחשים כי בלחן לחלתי תקן דבריו בהפסק ליותים די. מחסרו אשר חסר מן הספר ואשר חסך עט הסופר וה' יגיה שגגי כי הוא אורי וישעי —

טטפראות, *τετράπολις* (Weinlaube), Vierblätter, Pallast, Burg, Vierstadt, טטפראות, לשון יוני הוא ונמצא בכלאים ירושלמי אמר רב אבא בר ממל טטפראות שבכרם אסור לטלטל תחתיהן מפני שהן סוף התקרה ונראה שהן ויזין שהן עשויין כסנפירין וכנפים לקורות אחד מפה ואחד מפה (בנוסחאות דדן כתיב טטרפליות בפרק רביעי שם) ועוד לשון טט שנים כבתרין טט בגדפי, פראות סנפירין וכנפים בלשון פרסי. ויש מקום שקורין לעירות שלש ואת העיר שלה וכן יוני אומר (בנ"ב דף ע"ה ע"ב) ושני שלי (זה) טטפראות, אלף לילוי ברכיות, לילוי לשון מלילה כמו באר הטב (אילו במליצת הקדמון כמו באר הטב עיין בתוס"ט סוטה פרק אלו נאמרין) וכן תירץ הדברים (בנ"ב שם) כי (נראה תחת כי צ"ל גיכיות) טטף (צ"ל טפף) שף, מגדלים יקפל (צ"ל קפל) אלף שני (שילה) טטבראנס שף ושנים, בירכיות (אלף) לילות, ומלילה אלף עתיד הקב"ה להוסיף על ירושלם במהרה בימינו. בהגדה דתלים (בילקוט דף ק"ע) ספרו מגדלים כמה גוכיות עתידין להיות בירושלם? אלף קפ"ד גוכיות, וכמה מגדלין עתידין להיות בירושלם? אלף תפ"ח מגדלין וכמה טטראפילגת עתידין להיות בירושלם? אלף רנ"ו וכמה בימסאות עתידין להיות בירושלם? אלפים ותע"ו היאך המים עולין על תתק"ל דיבולאות.

טטפת Amulet, Denkzettel 1) טטפת, בשבת (דף כ"ו) ולא

1) Die helenischen Juden nannten ihre Denkzettel *φυλακτήρια* (Phylakterien) Bewahrungsmittel, woher auch das rabbinische Wort תפילין entstanden ist. Es ist ein Wahn den die Urwelt gebar und der Aberglaube als Amme fortnährt, daß gewisse Charactere oder Sprüche auf Stein Metall oder Papier, als Anhängsel getragen, oder an den Thüren befestigt, böse Geister verbannen, oder Krankheiten verscheuchen. Moses der das kurzsichtige von Wahn und Aberglauben verblendete Volk, vom Götzenwesen ab und zur wahren Religion hin lenken wollte, hat alle diese Dinge

בטטפת ולא בסרביטין פירוש טטפת וסרביטין כך שמן בלשון הקדש, ולפזיגי הוא טוטפת. ולמאי קרי ליה טוטפת? שמוכנת במקום תפילין וכבר פירש רבי אבהו טוטפת המנעת. מאן לא ולעולם במקום טוטפת סרביטין המגיעין עד לחיים וסרביטין הן כמין שלשלאות של זהב, וקבועים בטוטפ' ותלויין מלרעיה ועד לחיים ובסופם רמונים של זהב, פירוש אחר בערך אבזייני. פארך קשור עליך תרגומו טוטפתך.

טטראמולין, Viergespann

טטראמולין, מדרש שמות רבה פרשה ג' ואני קושר בטטראמולין שלי פירוש מרכבה ומלה זו מורכבת טטרא (τετρα) בלשון יוני ארבע, מולין (mulis) בלשון רומיי פרדות (ראה פרשה מ"ב ופרשה מ"ג, וראה הרמבן בפרשת כי תצא בפסוק לך רד).

טטרגון (דגון Siehe)

טטרגון, כבר פירשנו בערך דגון.

טטרג, Schlagen, hauen

טטרג, בסוף גמרא דפרק כיצד מעברין (דף ס"א) טטרוגי מטטרגי להו בני גדר לבני חמתן פי' מכין היו בני גדר לבני חמתן.

טטרטון, τεταρτον Das Viertel,

טטרטון, ירושלמי בפסחים פרק ערבי פסחים כמה הוא שיעורן של כוסות רבי מנא אמר טטרטון פי' בלשון יוני רביעית.

טטרנא, Durchlöchert

---

so wie die Opfer — für die Ehre Gottes und zur Einprägung des göttlichen Gesetzes — beybehalten. Die Frauenzimmer hatten noch zur Zeit der Misna die טוטפת als (Phylakterien) Amulete getragen, und später scheinen auch die Männer sie als Schutz und Trutz wider die bösen Geister zu betrachten; wie es die chaldäische Paraphrase zum hohen Liede (8, 3) verräth. „Es spricht die Gemeinde. Israel — heißt es daselbst — ich bin von allen heidnischen Völkern erkohren, weil ich die linke Hand und das Haupt mit den Phylakterien umbinde, und an der rechten Seite meiner Thüre die Rolle befestige. Dieses Dritte ist wegen mein Schlafgemach, damit die bösen Geister keine Macht haben mir zu schaden." (אמרת כנשתא דישראל, אנא בחרתא מכל עממיא די אנא קטרא תפילין ביד שמאלי וברישי, וקביעא מזוזתא בסטר ימינא דדשי, תולתא לקבל תיקי, דלית רשו למזיקא לחבלא בי).

טטרוכא, מדרש שיר השירים ידיו גלילי זהב, משכי עבדיהם מזה ומזה טטרוכא פירוש בלשון יוני מנוקב משכי לדיו.

טטרס 1) Sprengkelch

טטרס, בפרק ב' בכלים (דף ו') טוטרס ר' אלעזר ב"ר צדוק מטהר ור' יוסי מטמא מפני שהוא כמוליא פרוטות פירוש הוא כלי של מתכת מנוקב מלמטה נקבים כמלא נקב מחט ומלמעלה נקב אחד כמלא כוש ואם הוא מלא מים ומשים אצבעו על הנקב שלמעלה כדי שלא ישלוט בו הרוח עומדין המי' ואינן יורדין וכשמסיר אצבעו שולט בו הרוח ויורדין המים כמוליא פרוטות טיפה אחר טיפה וכעין פי' זה פירוש אדק בערך דיופי.

טטרפליות (Siehe טטפראות)

טטרפליות, עיין ערך טטפראות.

טיון, Bescheiden

טייון, מסכת ע"ז (דף כ"ו) גרדנא דלא טייון שתא בליר משכיה פירש רש"י עליו עיין ערך גרדן.

טיט, Uibertünchen

טייט, דמטייט לי' ספר אחר דמדיית לי' וכבר פירשנו בערך דיה.

טיטויא, (Siehe טמר)

טיטויא, בויקרא רבה קדושי' תהיו מי שת בטנוקות חכמה בטיטויא, ואקס שתריס יכעס תרגום ואחמא דטיטויא בסימא.

טייל, Wandeln

טייל, בשבת (דף מ') אבטחות של כרכים מטייל בהן פדרכו פירוש מהלך. בסוכה (דף כ"ח) ומטייל בסוכה בתעניות (דף כ') ומטייל על שפת הים וה' מטייל אחריו. ובגמרא דסנהדרין (דף ק"ב) ואני ואתה נטייל בגן עדן. וקוא שמים יתהלך תרגום ותקיף רומא דשמיא יטייל.

טייל, Ruhen (im Schatten)

טייל, בכתובות (דף ס"ב) הטיילין בכל יום מאי טיילין אמר רבה בני פירקי כלומר תלמידי חכמים שבכל יום הולכין ללמוד תורה וחוזרין ולנין בביתם עונה שלהם בכל יום הואיל ושכיחי בביתם אמר ליה אביי וכו' עד שמכדדות פיהם מעיליהן כלומר לעשות מלאכה לצאן בעליהן ואת אמרת שמתעסקין באלו הדברים בכל יום? אלא אמר אביי וכו' עד ונגי בטולא דאפדניה ועל כן נקרא טייל שלן בצל אפדנו, איכפל תנא לאשמועינן טייל ופועל, פירוש איכפל בית הלל דאמרי המדיר את אשתו שבת אחד לאשמועינן טייל ופועל שאין בכל

---

1) Dieser Kelch war von Thon, mit vielen Nadelstichlöchern; oben hat er nur eine schmale Oeffnung die der Finger deckt, wodurch das Wasser drinnen bleibt, und wenn man ihn wegnimmt dasselbe heraus läuft.

דקאמרינן במסכת שחייבין בעונה בכל
שבת ושבת אלא הטייל בכל יום
והפועל פעם אחת בשבת או שנים
אם עושים בעירם. אבל האחרים
שאינן חייבין בעונה בכל שבת אמאי
יוליא אפילו לאפדורה איגו חייב לה
פרקים, לא ממתניתין דקתני המדיר
אכולהו ואקשינן והא ספנין לשנים
חדשים קתני.

טיינון, ὑακίνθινος
Hyacinthenfarbig
טייכון, ירושלמי דשבת פרק במה
מדליקין ועורות תחשים רבי יודא
אומר טייכון כבר פירשתי בערך
איריכון שלבע של תכלת נקבר'
בלשון יוני יקינטינון ואם לא
נפל טעות בנוסחאות אמרו חכמים
לשון קלר ואמרו טיכון והעורות
אלו אולי היה גוונם כגון תכלת
ע"כ לשון המוסיף (ולבי נאמו נקבלי
הספקות כי המאמר הזה מלאתיג"כ
במדרש קהלת בפסוק **מה שהיה**
וגם נאמר עורות תחשים מה
הן? ר' יודא אומר **אלטיינון**
רבי נחמי' אומר גלטינון, ובתלמוד
ירושלמי שהביא המוסיף הנוסח
ר' יודא אומר טיינון לשם **צובעו**
נקרא ורבי נחמי' אמר גלקטונן
והמלה הזאת תמלא בספרינו חלק
שני דף 384 בערך גלאקסינון ע"ש
ואעידה לי שני עדים נאמנים
שאדקו דברי המוסיף והמלה בוכנת
ע"י הטעות, האחר לפי שכתוב בירושל'
לשם **צובעו** ובוא. נגע **תכלת**
כמו שפרשתי לעפר בערך **תלוון**
(בחלק ג', דף 637 בהעדס 2)
והשני שנים יש לפרש דברי ר' ביבי
במדרש מגילת אסתר בפסוק **חור**
כרפס וז"ל תרגם עקילס איריכון
קרפסינון ור' ביבי אמר טיינון ולא
ידענו על מה ירה ר' ביבי מלת טיינון?
אם הוא בא לתרג' או לבאר? לתקן
או לחדש בת' עקילס או נפסו' סעברים?
והנך לדעת שהיונים תרגמו רק מלת
חור ומלת **כרפס**, ומלת **תכלת** נשמט
בהעתקתם כמו שתראה בכל ספרי
פוליגלוטי, ועל זה הוסיף רב ביבי את
תכלת במלת טיינון וק"ל. ובספרינו
חלק א' סוף ערך איריכון כשאר
טעות הנדפס בספר המוסיף גם
בספרינו, ותחת אשר אין לו גוון
תכלת הנכרם לתקן אשר יש לו).

טייע, Araber, Türke
טייע, ביבמות (דף ק"ב) סנדל
טייעא. בשבת (דף קי"ב) סנדל
אסנדל לא קשיא הא דקתני חייב
בדטייעי דקטרי אושכפי, פטור
אבל אסור בדקומרתא כבר
פירשנו בערך קמר. בסוף גמרא
דפרק תמיד אמר רב עיליש טייעות
פי' כדרך שהערביים מפשילין כליס
לאחוריהם. בב"ב (דף ע"ד)
ועל טייעא תותי כורכים כי רכיב
גמלא וזקיפא רומחיה ולא נגע ביה.
ובגטין (דף מ"ה) הסיא טייעא
דאתיא קייתא דתפילי פי' ערביתא.
בחולין (דף ל"ט) הנהו טייעו
דאתו לגוזקנייא יהבו דיכרי לטבחי
ישראל פי' ערבים שהביאו אילים
למקום פלוני.

טייר, (arab.) Vogel 1)
טייר, בפסיקתא דפרה מה היתה
חכמתן של בני קדם שהיו יודעין
במזל וערומים בטייר מאי בטייר?
אסטרולוגין (וראה מדרש רבה
במדבר פרשה י"ט ורד"ק במלכים א'
ד' ל' ומה שפרשנו בהערה פה).
ע"יר בויקרא רבה אמור אל הכהני'
פרשת סביב רשעים יתהלכון (ובמדרש
קהלת) כי עוף השמים יוליך את
הקול אמר רבי אלעזר זה העורב
בחכמת ע ייר ין פירוש בלשון
ישמעאל קורין לעוף טייר והוא
יוליך את הקול כמעשה דר' עילאי בגטין

---

1) Das Auspicium (von Avis: Vogel und specio: ich schaue) oder die Prophezeihung aus Beobachtung der Vögel, soll von den Chaldäern zu den Griechen und von diesen zu den Römern übergegangen seyn. Die alten Rabbinen nennen diese Kunst die Weisheit der Morgenländer die sich mit Sterndeuterei und Vogelschau befassen, und darum heißt es: (1 Reg. 4, 30.) die Weisheit Salamo's übertraf die Weisheit aller Morgenländer (Bamidbar Rabba Abs. 19.) Rabbi Jeremias ben Eleasar erklärt die Stelle (Kohel. 10, 20) Der Vogel unter dem Himmel verräth die Sage: daß damit der Rabe gemeint sey, und zwar durch die Kunst der Vogelschau (Midr. Koheleth). Dieser schon im Alterthume ergraute Glaube, legte den Vögeln diese Kraft bey, weil sie durch ihren Flug dem Himmel näher kommen um den Rath der Götter zu behorchen. Die Art der Offenbarungen theilten sie ein in Oscines (durch Geschrey) in praepetes (durch den Flug) und in pullos (durch den Fraß). Es gab glückliche und unglückliche Vögel, so ist der Rabe ein Unglücksverkündiger, die Taube aber ein glücklicher Vogel. (S. Funke's Realschullexicon Art. Auspicium). Durch das Vorausgegangene ist auch das Geschichtchen im Talmud (Gittin 45, 1) welches ich hier mittheile, erklärlicher; und ihre Mittheilung ist um so interessanter weil schon da eine Spur von der Feuerprobe (Ordalium, Judicium dei) ist, die man gewöhnlich für eine deutsche oder normannische Sitte hält. "Die Tochter des Rabbi Nachman — so wird erzählt — erfaßte mit den bloßen Händen den glühenden Topf, der Rabbi Elias darob erstaunt, hielt die Behauptung

(דף מ"ה) אתא יונה קא קריא אמר ליה מאי קאמר א"ל עילש ברח עילש ברח (א"נ תרגום ירושל' כן שיכנש מן מטיי' דא מטייר ביה) (ואסור לעשותו ומותר ללמדו עיין סנהדרין סוף ד' מיתות ופה"מ לרמב"ם סוף פרק ד' נכסאים).

טכסך, Sessel.

טכסך, בכתובות (דף ע"ו) ר' שמעון בן יוחי דהוה יתיב אטכסי טכסכי פירוש פי' ספסלים של פז (א"נ בנוסחאות כתוב תכסכי).

טכני, Kunst, List, Betrug, τεχνη, טכני, בילמדנו בריש שלח לך אנשי' מפני שכבשו עליו בטכני פירוש לשון יוני ערמנות ותחבולה וערמה.

טכסא, Mauer, Burg, τειχος, טכסא, בבראשית רבה (פרש' ס"ד) ויצא הראשון כסאון ואוקימון על טכסא דמדינתא (א"נ מטכסא כתוב בנוסחאות ופירוש מלה בלשון יוני תוך ובין החומה אבל פירוש טכסא בלשון יוני קיר וחיל וחומת עיר. איכא רבנן פסקא היו טריה פליג ארבע טכסיא לארבע דוכסיא).

טכס, Ordnung, Reihe, τάξις, Schlachtordnung, Amt, Pflicht

---

des weisen Salomo (Koh. C. 7, 28) daß unter tausend Menschen wohl ein Mann, doch unter allen diesen kein wackeres Weib gefunden werde, für unbegreiflich, denn die Feuerprobe dieser weiblichen Geschöpfe war ihm ein wichtiger Einwurf. Der Zufall fügte es daß unter mehreren Geiseln, die Töchter des Rabbi Nachman und Rabbi Elias aus der Heimath weggeführt wurden. Einst saß Rabbi Elias neben einen Mitgefangenen der sich auf das Gezwitscher der Vögel verstand. Da kam ein Rabe und krächzte ihm zu. — Was krächzt der Rabe? fragte der Rabbi: Elias entflieh! Elias entflieh! war die Anwort. Der Rabe lügt — sprach dieser — diesem traue ich nicht. Endlich kam eine Taube und girrte um ihn her. Was girrt die Taube? fragte dieser wieder: Elias entflieh! Elias entflieh! Darauf erwiederte er: der Gemeinde Israels gleicht die Taube, gewiß mir stehet ein Wunder (der Rettung) bevor. Doch — dachte er — will ich vorher die Töchter des Rabbi Nachman besuchen, und blieben sie ihrem Glauben treu, so führe ich auch sie zurücke. Die Weiber theilen sich gewöhnlich ihre Geheimniße in entlegenen Winkeln (בית הכסא) mit, und der Rabbi beschloß sie da zu behorchen — aber wie erstaunte er als sie unter einander sprachen: „ Jetzt haben wir hier Männer, wozu

טכס, בשבת (דף ל"א) טכסיסי מלכות פירוש מנהגים נקיים בעבודת המלך. בסוף פסיקתא דויהי בחצי הלילה נטכסים מלכים בא עליהם וכו'. טכסטיס בויקר' רבה ויהי ביום השמיני פרשה אל תרח יען כי יתהדר ונעביד ליה טכסטיס עבדיה ליה תקנה פירוש טכסטסים היינו תקנה (א"נ פירוש טכסים בלשון יוני סדר וגם נגד או מנהגים כועדים ללוות שר או מלך).

טל, W e r f e n
טל, בשבת (דף ס') גדול המלוס יותר מן העושה, ומטיל לבים יותר מכולם. בברכות (דף י"ח) אע"פ שאינו לפניו ממש אלא הלך ללורך המת או הכתיר את פניו או היה בבית אחר כמטיל לפניו דמי.

טל, F l i c k e n
טְלָאִי, L a p p e n
טל, בסוכה נראו לטלאי על גבי קסור. במכות (דף ל"ב)

---

jene in Reharsea (ihre Heimath)? Verrathen wir lieber dem Gefangenwärter daß sie entfliehen wollen, damit nicht jene Männer kommen um uns abzulösen." " Darauf entfloh nur er und jener Vogeldeuter; ihm wurde das Wunder der Rettung, und er setzte glücklich über den Fluß, doch jener ward eingeholt und umgebracht. Als er nach Hause kam schloß er; daß sie den glühenden Topf nur durch Zaubermittel mit bloßen Händen fassen konnten." Pseudojonathan und auch der jerusalemische Targum, verstehen unter נחש (1 M. 30, 27. 44, 5. 15.) die Vogeldeuterei. Vielleicht hat auch der Prophet Jesajas unter Zwitscherer und Girrer (המצפצפים והמהגים Jes. 8, 19) die Vogeldeuter verstanden — Indessen blieben diese Auspicien lange im Schwunge, und als sie selbst Rom als Aberglauben verlachte so vertheidigte sie Appius Claudius als eine durch ihr Alterthum ehrwürdige Anordnung. Zum Schluße erinnere ich hier an die Kraniche die der berühmte griechische Lyriker Ibycus bey seiner Ermordung als Rächer aufrief, und die auch wirklich auf eine natürliche Art die Mörder verriethen. Wer kennt nicht diese Geschichte von dem unsterblichen Schiller als Ballade verewigt? und wer findet da nicht anwendbar die Worte des gekrönten Predigers: Der Vogel unter dem Himmel verräth die Sage!

הכיסה בכלים או שטלא עליה מלבן. ושם (דף ל"ד) תפילין של ראש שטלא עור על אחת מהן ומכוסה. בגיטין (דף מ"ה) או שטלא עור עליהן וכו' פירוש מלאין בלוע ומטולאות (יהושע ט' ה'). במעילה בסוף גמרא דפרק קדשי המזבח שכן עושין וטולא פירוש רצוי אותו משהו בנגד לאורגים שבשוק: מקליק את המטוה של אריגם בסוכין או בכלים דבר כדי לחזקו, כורך משהו בגד על הסלבש ומקליק את הטווי ואותו סמרטוט שעל מלבשו משמר מלבשו שלכו מושכו השוט, ואותו שבורך במלבשו נקרא טוליא ורגוי כמי לקולבי תלנים אותם שמנקבים את התלבים המולחין אותן כורכין משהו על אלבנן שלא יגע בשומן התלבים. בחולין (דף קכ"ג) אזן חמור שטלאה לקיטפו טהורה פירוש שהיתה קופתו מקובה ותפרה כנגד הנקב. ובכלים פרק כ"א (משנה ג') טלא עליו המטלית פירוש תפר עליו בגד אחר, מן מטולאות. ובפ' כ"ז (משנ' ו') מטלית שטלאה על השפה פירוש חתיכת בגד שתפרה על השפה סביב הכותר. ובפרק כ"ח (משנ' ז') מטלית שטלאה על הקופה.

טל, Schatten.
טל, בפסחים (דף קי"א) ה' טולי קשי הוה טולא דדיקלא יחידאה וכו'. בצל קורתי תרגום בטלל שירותי.

טל, Zielen (auf etwas).
יטל, עודיהו הטל עליהן ושמח (משנת מכשירין פרק ג' המלקט עשבים כשהטל עליהם ואם נתכוון לכך הרי זה בכי יותן פירוש שאי איפשר שלא לשמוח).

טל, Erheben.
טל, שא נא עיניך תרגום ירושלמי טול כען עינך.

טל, Geworfen werden.
טלי, בכתובות (דף כ"ח) טלטולא דגברא קשי מן דאתתא, תרגום ה' מטלטלך טלטלה גבר.

טלאי, Thaliz)
טלאי, בקדושין (דף ע') טלאי דכאין, בלאי, זגכי כולם לפסול פירוש מקומות הן ויש אומרים על שם מלאכתן נקראו (ולפי רש"י שמות משפחות הן).

טלא, (Schlechter Wein)
טלא, בעבודה זרה (דף כ"ט) מאי אסותיה כרפסא בטוליא (ובגמרא דף ל') והפומץ חד טולא

---

1) Vielleicht verstehet hier der Talmud die Thaliz = Völker in Asien die nach Plinius (VI. 5.) mit den Sauromaten benachbart waren, und welche gegen Osten der Mündung der Wolga die ehedem Fauces Maris Caspii hieß, wohnten. Nach Jarchi können die im Texte stehenden Benennungen auch Familiennamen bedeuten.

חריפא דמרי זיקא. בגטין (דף ע') מאן דשתי טילא קירא שוחתו ויתק אמר רב חסדא ט' מיני קמרא הוו, מעליא דכולהו סומקא דותיכא, גריעא דכולהו טילא קירא (לפי' רש"י הוא מין יין חזק ורע כחומץ).

טלי, Unterbett, *Τύλη*

טלי, בכתובות (דף ס"ח) במה שמה שומד בטלי כסף או בטלי זהב? ובב"מ (דף ע"ח) ההוא דאמר ליה אבוך' בשילם' דמלכא אמר ליה במאי בטלי כסף או בטלי זהב? פירוש טלי כסף בגדי שישן כלומר טליתות לבנות בכסף שאין דרכן להרקב וקטלוה מפני שבפשיעה אירע לו דאיכא דאמר בטליתות של למר דהן אדומות כזהב ודרכן להרקב ולא פשע ונבקוה. פירוש אחר אחד שהתנה עם חברו אני אקלקל משי של מלך ותן לי כך וכך, עשה כן, שאלוהו עבדי המלך בכמה דמים אמרת זה הדבר? אמר להן בטלי כסף שהן קערו' כסף אמר הואיל והדבר מגעת זילזל משי של מלך קייב מיתה וקטלוה, איכא דאמרי בטלי דדהב נקערות של זהב שהן דבר יקר ונבקוה (א"ב פירוש בלשון יוני כלי עגול כמו קערה) (ולי כרא' כמו שפרגספי שעל זה כופל לשון מעד בכתובות וכפי' הראשון נערוך בב"מ).

טלי Knabe, *Ταλις* (Mannbares Mädchen)

טלי, בבבא בתרא (דף קמ"ב) אית חולק לטליא במקום בביא פי' טליא יכוק גדול כדאמרינן שם (דף כ"א) מטלין טליא וטליתא בשוק; כבר ג"ו ר"ז ולא חטאן. רע סכעוריו מי ירוש' ביש מן טליות יפ. והנער איכא אתי, נתקיין את הילדים (כולם מתורגמין כן). אביבה בבבי' תרגו' איסתכלית בטלאי.

טלל, Spotten, spielen, scherzen 1)

טלל, בערובין (דף ס"ז) כחוכא ואטלולא. בסוכה (דף כ"ג) לוי מטלל (בנקמאות דדן כתיב מטייל) קמי רבי בתמניא סכיני. מטללי טליא וטליאה. הטבעות וכומי האף תרגום עוקתא וטלולית. (וכוא כמו צלל בלע).

1) In das Gebiet der Unterhaltungen der alten Rabbinen, gehörten viele gymnastische Spielkünste. Lewi ein berühmter Rabbi und Hausfreund des Rabbi Jehuda (den Heiligen,) wird im Talmud als Schaukünstler aufgeführt. Er trieb ein wunderbares Spiel mit acht Klingen; eine Kunst die wahrscheinlich jener gleich war die Rabbi Simeon ben Gamliel mit acht Fackeln ausführte. Dieser nahm acht Fackeln, warf immer eine in die Höhe, während er die andern mit so vieler Gewandtheit auffieng, daß keine die andere

טלל, Beschatten
טלל, ברכות (דף י"ח) ונפלקניא מטללא פירש רש"י גג ופירוש כמו סכך. תרגום ישכני בסכה יטשני בטלליה. תרגום חג הסכות חגא דמטליא.

טלם, Laib
טלם, עשרה לחם תרגום. עשר טילמין דלחם (שמואל א' י"ז ג').

טלם, Τολμα, Dreistigkeit, Verwegenheit,
טלם, בויקרא רבה ויהי ביום השמיני פרשת אל תרא יין הלמיני בל ידעתי טלמין ליה ולא ידע פי' מכין אותו (א"ב פירוש בלשון יוני פועל עקירת שער ראש ושעוקן והעוסק את הקדם). אדם בליעל איש און תרגום בר נשא טלומא גבר עוילא. איש בליעל כורה רעה תרגום גברא טלומא. גוכא בלע יארוך יומים דאסכי טלומיא כינרון יומוי. סרדת אדם יתן מוקש תרגום טלומיא דבר כשא עבדא ליה תיקולתא (א"ב פי' בלשון יוני עזות פנים ועוסק).

טלן, Gespenst, Schatten (Sattan)
טלן, תרגום מפחד בלילות מן מזיקיא וטלני דאזלין בליליא. פי' טלני שדים של צל. צפרירי, שדים של בקר. טיהרי, שדים של צהרים.

טלסר, Talasar (Eine Stadt in Assyrien)
טלסר, תרגום ירושלמי ואת רסן.

טלע, Hinken, austrenken, ausziehen
טלע, ביבמות (דף מ') ואם לאו איבעי לך ריגלא דימיכא ואטלע ליה רגלא דימיכא. טלק איש כבלו תרגום טלע גבר ית ברתק ימינים

---

sie berühren konnte. So oft er sich nieder beugte — um eine Fackel aufzuheben — streckte er die beyden Däume auf die Erde, berührte mit seinem Munde den Boden und richtete sich wieder empor. Aehnliche Kunstspiele führte der im Talmud als Rabbi, Arzt und Astronom gleich berühmte Samuel mit acht gefüllten Weingläsern, im Gegenwart des persischen Königs Sapores (שבור Schapur — Königssohn) aus. Abai oder Nachmani unterhielt Raba mit acht Eiern auf eben diese Weise. Wenn diese hochgeschätzten Rabbinen — wie nicht zu zweifeln ist — keine Possenreißer waren und die Spiele ihrer Gewandtheit als wahre Künstler vor Königen darstellten; so haben sie gewiß nach den Gebräuchen der Griechen und Römer, vorurtheilsfrei Gymnasien besucht, und sich durch genossenen Unterricht diese körperliche Gewandtheit angeeignet.

ואושיט ביה. קנין לאבריה. ויאמ׳ הגואל לבועז קנה לך תרגומו ואמר פריקא לבועז אושיט ית ידך לקניינא וקנה לך ושלע בועז ית כרחקיך ימיני׳ וקנ׳ מיני׳ (והוא כמו צלע בעברי).

טלף, Einschneiden, einspalten (die Klaue)

טלף, בחולין (דף ק״ו) הקרנים והטלפים מלטרפין. ובפ״ב בפרה (דף מ״ו) פרה שקרניה וטלפיה שחורי׳ יגוד. ובנדה (דף כ׳) פי׳ בא סימן, כל שיש לו קרנים יש לו טלפים. ובחולין (דף כ״ט) ת״ר אלו הן סימני חיה כל שיש לה קרנים וטלפים. ובבכורות (דף מ״ד) כאלו קרנים וטלפים וזכרותן עמהן פסולין. בסוף הגדה דפרק המוכר את הספינה ובפ״ק דקדושין ובגמרא עבד כנעני כילך במסירה אחזו בטלפה בשער׳ ובאוכף שעליה. ושוסעת שסע פרסות תרגומו ומטילפן טילפין פרסתא. כל מפרסת פרסה ת״י דמטילפא טילפין.

טלפח, Linse, linsenförmig

טלפח, בבבא בתרא (דף פ״ז) מכר את הים (גמרא) ים טלפחא פירוש מביאין טיט ומערבין בו תבן ותעורת של פשתן ועושין כמין דיפוס גדולה ומחכין על האחים בבית הבד כדי שיוכבשו ולא שמכן וקוראת טלפחא מפני שתחילת ברייתה כבדשה ועדשה בלשון ארמית טלפחא ומכיסין אותן על הזנין ואותו יין שיוצא מהן נקרא תמיד וכן העיגולין דקאמר עיגולי הגת והן העדשין דקאמרינן הדפין והלולבין והעדשין מדיקן. ובעבודה זרה (דף ל״ח) בטלפחי והלא כולי עלמא לא פליגי דאסיר (פ״ב הרומיים קורא׳ים בלשונם למין כסר או כלי עגול ובפ״ע אם היא של שמן עדשה (Lenticula). תרגום ובזיד פיגים; ומבשיל דטלופחין).

טלק, Θύλακος, Beutel, Sack, Schlauch,

טלק, בגטין (דף כ״ו) ובב״מ (דף כ׳) או בטלוסקמא מאי גלוסקמ׳? אמר רבא בר שמואל טליקא דסבי כבר פירשנו בערך גלסקים (פ״ב פירוש בלשון יוני תיבה וארגז ובית גלוסקומא מלה יונית היא).

טלק, Werfen,

טלק, בבראשית רבה (פר׳ ע״ז) פרשת וישלח יעקב ·אלין סורפודא וטלקיה קוסוי. ותשלך את הילד תרג׳ ושלקת ית טליא והשליכהו באחד הבורות תרגום ירושלמי וכ טלק. השליך משמים ארץ תפארת פרגום טליק מן שמיא לארעא. בפסיקתא דההי ופלא ומקלןוסטלא בשוקא וכו׳.

טלר, Knöchelschuhe, Talaria,

טלרין נבכעלו אסר ברגליותר׳ וכטלריםא הבריגלוהי (פ״ב פי׳ בלשון רומי מין מנעל).

טלש, Speierling,

טלש, בברכות (דף מ׳) עוזרדין טולשי׳ (וכן מתרגם רש״י כמו שמתרגמנו קולש״י ובלע״ז Cormiere)

טלית, Bedeckung, Hülle

טלית, בשבת (דף נ"ג) אף אנן כמי תנינא (בפ' ד' בזבין) היה יושב על גבי המטה וארבע טליות תחת רגלי המטה וכו'. בשבת (דף קל"ח) תני רמי בר יחזקאל טלית כפולה לא יעשה וכו' פי' אדם שכפל טלית וקשרה בין שני אהלין והרכין קצת הטלית בארץ. והכנס לישן תחתיה גגה באמצע ושופעת ויורדת למטה בארץ כמלא קומת אדם ברחב אבל עראי הוא ומפני שאין בגגה טפח ולא בפחות מג' לפיכך פטור אבל אסו' ואם היו עליה קוטין מאתמול ונטה אותן היום מותר. ושם (דף כ"ח) היוצא בטלית מקופלת פי' כעין סוחרי כסות פירוש רבי' מאיר ז"ל טלית הוא רדיד, ולמה נקרא שמו טלית? שהוא למעלה מכל הבגדים כמו שאמר התרגום ויצאו בניו וכטלו יתיה בכוהין ועוד טלל שהוא סיכוך למעלה (והוא כמו כסות כל"ע בגד עשוי לכסות בגדי התחת ובל"א Talar) טלית לשון יחיד טליות לשון רבים. ושם (דף מ') הלכה כדברי המכריע וזן מקולי מטליות שכינו שם (דף כ') בגמרא פתילת הבגד רב המנונא אמ' כגא בפחותוכו',

טם, Leibträger

זמם, ברכות (דף ו') אגרא דבי׳ טמא שתיקותא פירוש אבל ויולא באטנ"א ובאלב"ס (יראה לי שכשמט המאמר הזה מספר התלמוד. אשר הי' לרש"י ז"ל כי בקונטרים' למסכת ברכות אין פורש למלת טמיא, ובסנהדרין (דף קי"ג ע"א) כתב ד"ה בי טמיא וי"א בי טעמא בית האבל שמטעימין אותו בדברים לנחמו ובכמה דוכתין כתיב בבראשית רבה טמיא בלא ע לשון אבל ע"כ, והנה גרסת טעמא מתנגדת למאמר דרב פפא בברכות ומה לו להביא עד לישר גרסת טמיא מדר' אשר עומד לימינו במס' ברכו')

טמם, Verstopfen 1)

טומטום, Geschlechtsloser,

טמם, בב"ק (דף כ"א) טמם נטפחו וסלק אבנו מהו פי' טמם אותו טפח בצרורות או באבנים. בריש גמ'

1) בערך אנדרוגינוס (חלק א' לד 105 הערה 1) אמרתי בריה אשר לא ערות זכר וערות נקבה לא היתה לעולמים, כי אם זה נקרא אנדרוגינוס אשר הטבע הפיר את בריתו ותפר תכונתה בלי דעת אם היא ערות זכר או ערות נקבה ולא זכר ונקבה ברא אותו; וגם יכול אדם אשר פעם זכר ופעם נקבה לא הי' ולא נברא, ובריה הזאת נבראת ברעיוני המון אבל לא נמצאת בעולם הישות. ואף גם הרב המחבר מגן אברהם האמין בו באמרו (הלכות ר"ה תקפ"ע סעיף ד'): ורי"ף פי' אנדרוגינוס אם באותו פעם שהוא נקבה הויקצרו וכו' איננו מוציאו עכ"ל. — ובאמת אין

דמשקין שרא למיברא כברא עמומא פירוש לפנות מקור המעיין שנסתם. במגילה (דף כ"ח) אמר ליה יהא רעוא דתיטום בשירא. ביבמות (דף ס"ד) טום ולא תשפין פירוש סתום סורי הקיר ולא תבנה בכן ושם הם נקבים וחורים הרבה שכן ולא תהרוס כל הקיר. טומטום ואנדרוגינוס בריש חגיגה טומטו' שאין לו לא צורת זכר ולא צורת נקבה כמו אטום ואמרינן טומטום שנקרע ונמצא זכר ופירוש אנדרוגינוס בערך אנדרופי. ובפרק ג' בחלה (דף ע"ה) עד שתתגלגל בקטים ותטמטם בשעורים פירוש דרך הקטים ללוש ולגלגל יפה אבל השעורים כשלוש אותו עיסתו מתפרד ואינו יכול לגלגלו יפה על כן מטמטמו ביד ועחנו (ח"ב תרגום ויסגור הקלב וטימטם שומנא ולזה שקורי' טומטום קוראי' לו בלשון יוני אטמיטום (ατμητος) פי' מי שאינו מנותך).

טמי, Werth, Preis, τιμη טמי, בבראשית רבה (פרש' ב') שניהם נאוגי אמא ובטימי אחת. ובפרשה אחד עשר ויברך אלהים הדין מסיק ליה בטימי פירוש בדמים (א"ב תרגום אין שוה להניקה לית טימי מנהון פי' בלשון יוני מקיר ושווי).

טמא, unrein seyn, verunreinigen, טמא, בסיפרא בפרשה זבה תביא בטומאת נדה ולא כימי נדתה והלא דין הוא, ומה במקום שלא עשה טומאת המטמ' וכו' פי' מדקאמר כטומאת נדתה ילפינן דמשכב זבה טמא טומאת ערב כטומאת נדה, שהרי נדה דאורייתא, שאפילו רואה יום ז' טובלת ליל ח' וטהורה, וכן כמי כל מי שנוגע בה טמא טומאת ערב, ואיתקש משכב זבה, למשכב נדה, שיהא טמא טומאת ערב ולא הוקש לימי טומאת' שהן ז'

זכרון למשלי אבר כזה בספר רב אלפס, וקושה עלינו לברר האמת: הלא הרי"ף כתב בשר היטב: אנדרוגינוס מוליד את מינו ופי' הר"ן אנדרוגינוס שוליד את מינו דאנדרוגינוס ברי' בפני עצמה היא ולא שייך למימר ביה דאתי לד נקבות שבו ומפיק לד זכרות דאברי'. ע"כ. וכן תוס' במגילה (דף ד' ע"א) ד"ה כשם תיינות והרא"ש, כביאו התוספתא שאנדרוגינוס הוליד את מינו וכן הדין בא"ח הלכות מגילה סי' תרפ"ט ב"ק ג' ואין א' פול' פה שצריך לבדוק אם יחליף ואם ימיר הזכרו' בנקבות והשוני. אמנם טומטום לא ידענו אם הוא זכר או נקבה כי בו נסתמו מעיינות המין ורק אח"כ מותו שנקבו יכולים לברר ע"י הבאת הניתוח אם הוא זכר או נקבה.

ימים שיהא טמא טומאת ז', ומה במקום שהקל ולא עשה תחתונו של בועלה כתחתון שלה, שהתחתון שלה מטמא אדם וכלים, ותחתון של בועל כדה אוכלין ומשקין מטמא, אדם ובגדים לא מטמא, החמיר בימי טומאתו וכתיב ביה ותהי נדתה עליו וטמא שבעת ימים, ועשה ימי בועלה שהוא המיטמא כמות' ואפילו בא עליה ביום ז' שלה יטמא ז' ימים, כאן במשכבה שעשאו כמותה שמטמא אדם ובגדים, והחמיר בו, אינו דין שנחמיר גם בימי טומאתו ולדונו בדינה שיהא משכבה טמא טומאת שבעה? ת"ל כטומאת נדתה ולא כימי נדתה, טומאת ערב הוא מיטמא ואינו מיטמא כימי נדת טומאתה טומאת שבע. טומאת גוויות, טומאת הקדשות בסיפרא, וזה לכם הטמא טומאת הגוויות הן, השרץ, והנבלה והמת, וזב, וזבה, ונדה, וביוצא בהן, וטומאת הקדשות השורף את הפרה ואת הפרי', והמשלח את השעיר, ומפורש בתוספתא דמסכת שבועות וכל דבר טמא לרבו' כל הטמאין שבתורה, רבינתן אומר טומאת גוויות, ולא טומאת הקדשו', ואין השורף את הפרה וכו' וטומאת הגוויות בגמרא דיום הכיפורים לענין אוכל אוכלין טמאין, ושותה משקין טמאין שהוא פוסל את התרומה, ומי"ח דברים שגזרו בו ביום הוא דתנן ואלו פוסלין התרומה האוכל, אוכל ראשון ואוכל שני וכו'. בסוף סיפרי ואם כ בהמה טמאה אשר לא יקריב ממנה וגומר יכול בבהמה טמאה הכתוב מדבר? כשהוא אומר למטה ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך הרי בהמה טמאה אמורה? הא אינו מדבר אלא בבהמת מוקדשין וכו'.

טומאת שרץ מרובה בשבת (דף ס"ד) פירוש מרובה שהיא בשמנה שרצים, והוא קלה שהיא טומאת ערב, טומאת מת מועטת שאינ' אלא במת בלבד, והיא חמורה שהיא כטומאת שבעה. בריש מכילתא הואיל וטומאה מעכבת, ואביב מעכב, מה טומאה אין פחות משלשים יום, אף אביב אין פחות מל' יום. פירוש רבינו כיסים ז"ל מה טומאה כדתה מי"ד בניסן לי"ד באייר, שהן ל' יום, אף אביב כמי שאם לא ימצא מעכב הפסח ומעברין בשבילו ל' יום. ובריש כלים טמא מת אב הטומאה מכלל דמת עצמו אבי אבות. בבכורו' (דף כ"ג) גופא בד פדא אמר טומאה חמורה עד לגר טומאה קלה עד לכלב. ובע"ז (דף ס"ח) ור"ש מ"ט? דתניא לא תאכלו כל נבלה וגומר נבילה הראויה וכו'. בסנהדרין (דף פ"ג) ואלו שהן במיתה האוכל את הטבל, וכהן טמא שאכל תרומה טהורה וכו' ומבורש שם. אמר שמואל משום רבי

אליעזר בן יעקב מניין לכהן טמא שאכל תרומה טמאה שאינו במיתה? שנאמר ומתו בו כי יחללוהו וכו'. בסוף נדרים (דף פ') האומר טמאה אני לך פירוש כגון אשת כהן שאומרת נאנסתי ולך אני אסורה וכו'. בזבחים (דף י') טמא שאכל בין קדש טמא, בין קדש טהור, חייב. רבי יוסי הגלילי אומר טמא שאכל טהור, חייב, וטמא שאכל טמא פטור וכו'. בבכורות (דף ל"ג) בכור מאכילין אותו לנדות מ"ט? דאמר קרא הטמא והטהור יאכלנו.

טמיא, Todtenbein. טמיא, באהילות פ"ז (דף ל"ה) הקורא מלא טמיא, בפסקא דדברי ירמיהו חמון מה עביד ליה פלוני, שחיק טמיא? פירו' שחיק עצמות.

טמיון, ταμεῖον 1) Magazin, Schatzkammer
טמיון, בסוכה (דף כ"ט) בשביל ד' דברים נכסי בעלי בתים יורדין לטמיון. ובבראשית רבה (פרש' כ') זה ניזון מטמיון ואני ביגיעתי. ובפרשה ויהי בימי אמרפל ובויקרא רבה בריש ואני ביום השמיני שלא המלך גנבו טמיון לגנותה. ובפרש' כ"ב וה' המטיר על סדום ועל עמורה ובילמדנו לב' מדינות שמרדו במלך אמר המלך תשרף אחת מאלה. ואחת תשרף מטמיון דלהלן ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית כרם הכא וה' המטיר על סדום. ובפרשת ס"ב ולבני הפלגשים, לא הגיעו למאה שנה עד שנמלאת ארץ מצרים לטמיון. ובילמדנו וכי ימוך אחיך ורשע לא יכין דרכו זה עשו הרשע שהי' מכנים ממונו של אדם בטמיון והורגו.

---

1) Es scheint richtiger das rabbinische טמיון in dem griechischen ταμεῖον als im hebräischen מטמון sich zu finden; denn in den meisten Stellen die der Aruch hier citirt, bedeutet es einen Staatsschatz: das hebräische מטמון aber, drückt eigentlich eine Vorrathskammer von Viktualien aus, und ist wie das arabische Matmore, eine Gruft oder ein unterirdisches Gewölbe zur Aufbewahrung des Getraides, welches nach Schaw (S. 130) Harmar (2 Th. S. 455) (Faber in der Anmerk. S. 459.) und Mehrern, im Oriente gewöhnlich und auch in Jeremias (41, 8) deutlich zu ersehen ist. Sonst bedeutet dieses hebräische Wort: einen Schatz der als wirklich verborgen, erst gesucht oder gefunden werden muß (1 M. 43, 23. Sprüchw. 2, 4. Job. 3. 26. Jes. 45, 3.).

ובויקרא רבה ואלה כי יזוב זוב רמה שהיה הורג בעליהן מבכים ממונן לטמיון. ובפרשה קמו מוסרי ואל כסף שלא המלך גבאי טמיון לגנותה פירוש גבאי ממונה על אוצר של מלך (א״ב פירוש בלשון יוני אוצר הן של מלכים, הן של מזון).

טמן, Aufbewahren,
טמן, במציעא (דף ס״א) ובבבא בתרא (דף פ״ט) במשקל שלא יטמין משקלותיו במלח תבא מפני שהן חסרין כלומר כח המלח יונק ומכחיש כח השקל ומוכה לאחרים.

טמס, τομος, Tomus, Theil, Band
טמס, בריש גמרא כל כתבי הקדש בשבת (דף קט״ו) נטל טומוי של ברכות, ובפסיקתא דזכור נטל טומוס יהן של שבטים וכו׳. ובריש ויקרא רבה פרש׳ והוא ישקיט אף על פי שנתן אחד יותר ממך לך כתבנו בריש טומוס פירוש קלף שעושין מן קליפה של עץ ובלעז נקרא טומ״ו (א״ב פירוש בלשון יוני ורומי ספר כלו או קצתו).

טמע, Versinken, untergehen
טמע, בבראשית רבה (פרשה ז׳) יהי מאורות עד כדו לית לה אלא ר״ו מטמועין. ובפרשה ס״ד בריש ואלה תולדות יצחק עם מטמועי שמשא. ובמ״י כי בא השמש טמעת שמשא. ות׳ ויקברוהו ממטמוני׳ וחפסין ליה מן טומעיא (א״ב ת׳ טבעו בארץ פתחי׳ טמעו בארעא תרעהא ומזה הלשון תינוק שנטמע בין הגוים).

טמיקון, Ehrenvoll, τιμικον
טמיקון, בפרשת ויהי ביום כלות שש עגלות צב כנגד ו׳ רקיעי׳ ולא ו׳ הן אמר רבי אבין הן דמלכא שרא טמיקון פי׳ מכובד. פ״א כסא של מלך (א״מ לשון יון הוא וכפי׳ הראשון).

טמר, Verscharren, vergraben
טמר, תרגום ויטמון אותם וטמר יתהון.

טמש, Eintauchen
טמש, בסוכ׳ (דף י׳) עבדי׳ דרב אשי אטמישא ליה כותכתיה במיא. בבבא בתרא (דף ע״ד) ובחלק (דף ק״י) איתו גבבא דעמרא וטמשיה במיא. וטבלת פתך בחומץ תרגומו וטמשי סעדיך נחבשילא דאיתבשל בחלא.

טן, Feicht, schleimig machen
טן, במכשירין פ׳ שלישי (דף ס״ו) כתן בו חטים וטככו, המטכן בטים הנגיב. בפרק קמא דמ״ק (דף ו׳) אמר רב הונא אם היתה שדה מטוככת מותר, פי׳ לחה.

טן, Lehm, Koth
טן, ביומא (דף כ״ט) וסימניך טינא בר טינא. בבב״מ (דף ק״ו) אי כמו בטינא דמעברא. דפש ושיע תרגומו סך וטין, אלוהו חסך ולמות תרגום יטכוכיה.

טן, Eifersucht, Scheelsucht, Neid, Nachtheil
טן, בחגיגה (דף ט״ו) טינא היתה בלבם, בסנהדרין (דף ע״ה) מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת והעלה לבבו טינא (א״ב פי׳

קנאה). אל תקנא באיש חמס תרגום לא תטן בגברא חטופא. כי קנאת חמה גבר תרגום מטול דטננא חמתיה דגברא. אל יקנא לבך בחטאים תרגום לא יטן לבך בחטאי. בתרגום אם מלאתי חן בעיני המלך ותוב אידמי טננא בין אחשורוש להמן. כי אין הצר שוה בנזק המלך תרגום ארום לית בעיל דבבא שוי בטננא דמלכא.

טן, Last, Bürde, Sack
טן, בברכות (דף ס"א) ולא דרי טונא. במציעא (דף ע"ח) לא צריכה דאפרקיה לטוניה בגויה. בסוף גמרא דפרק המוכר פירות לחברו הבו ליה כי היכי דדרי טונא דשבשתא פירוש כשיעור שיהא אדם נושא חבילה של זמורות על כתיפו והולך באותו השביל וחוזר עם אותה החבילה (א"ב תרגום ואכפי עליך לא יכבד וטוני עלך לא יתיקר פירוש כמו טוענא תרגום רובץ תחת משאו ת"א רביע תחות טועני) (וי"ת טוניה),

טן', Beweis, Grund, Entgegenstellung
טן, בחולין (דף קל"ב) אומר הבי מטונך אהרן ובניו כתובים בפרשה פירוש מן הראיה שתביא משם תשובה עליך אהרן ובניו כתובין בפרשה (א"ב כמו מטענך ואות עין מובלעת).

טן, Koth
טן, בעדיות פ"ג (דף ד') ובכלים פ"ב (דף י"ג), ד' דברים רבן גמליאל מטמא וחכמים מטהרין כסוי טני של מתכת וכו'. ובסוף גמרא דסוטה ומניקין השמיר בטני של צמר מלאה בסובין של שעורין. ובפרק ג' בתמיד (דף מ"ד) ונוטל את הטני, הטני דומה לתרקב גדול של זהב מחזיק קביים וחצי פי' מן ושמו בטנא.

טנדו, σύνδυο Zwey, zusammen σύνδυας, gepaart
טנדו, בב"ק (דף קי"א) ובכתובו' (דף מ"א ודף קי"ח) ובנדרים (דף ע"ה) טב למיתב טנדו מלמיתב ארמלו פי' ר"ם טוב לאשה לישב באישות ואפילו בעלה כעור ופעוט מלמיתב ארמלו פ"א טן גוף, דו שנים. בדא שאול הרדנה תרגום טנדו לבי קבורתא מחתן (ואמר החכם יוחנן בוקסדורף שהוא ל"י וכמו שתרגמנו ול"ל סנדו ובכתב כהפך ם באות ט).

טנדס, Zelt, Tentorium
טנדס, בבריתא דרבי אליעזר בפרק ארבעים ואחד משה היו רגליו עומדות בהר וכולו בשמים בטנדס שהיא פרוסה ובני אדם עומדים בתוכה ורגליהן עומדין בחוץ פירוש טנדס אהל ובלעז טי"נדא Tienda.

טנס (אטונס) Siebe
טנס, בחולין (דף כ"ה) להטניך בטונס פירוש שטוחין אותו להיות אדוס (א"ב בנוסחאות כתיב אטונס ופירש רש"י רג ושפין בעורו בלי עץ להחליקן כדאמרינן (בסנהדרין דף כ') משישופס בעור דג.

טנס, Tanis 1)
טנס, כהן און תרגום ירושלמי קנא דטנס. לועז מצרים טנס (א"ב וכן נקרא בלשון יוני ורומיי).

טנס, Papierschilf
טונס, תרגום ירושלמי ותקח לו תיבת גמא וכסיב' ליה תיבותא דטונס.

טנף, Besudeln, beschmutzen (Koth, Dünger)
טנף, בבבא בתרא (דף ל"ג) הרי זה מקבל עליו רובע טנופת לסאה פירוש רובע הקב שהוא חלק אחד מארבע ועשרים לסאה. טנופת הוא עפרורית. בבכורות (דף כ') בבהמה דקה טינוף פירוש דם ומים ומיחוש. בבב"ק (דף נ') טינפה פירות להכאתה פי' גולי שעשתה לרביה היתה מלטערת לפיכך חייב שנתנבית.

טנר Stein, Fest, Verhärtung
טנר, בגטין (דף ס"ח) כרא ליה בירא ומלייה מיא ומכסיה אטינרא.

בחולין (דף מ"ח) חוטהו דהוו קיימי טינרי טינרי פירוש בגלגות גדולות למקים קטנות בנדי גדולים טינרי. רבנן מן כנדי וכולהו למקים בועי איכון וכנדי בדלית גרסינן וכנדי בועי כפיקת' רבות דהווין. בריאה טינרי בועי עקיצתא דדמיין לטינרא דכתיב מכור החלמיש ומתרגמינן מטינרא תקיפא אלא מיסו לאו אבנא דהויא בריאה.

טס, (Dehnung, τασις) (Blech)
טס, בשבת (דף ס') היה כמין טס של זהב. ושם (דף ל"ד) וכן כזית מן המת לעשות לו טס. בכלים פי"ג (דף י"ג) הטס שנטס שבו פוחתת המפתח טמאה בפני עצמה. ובפרק י"א (דף י"ב) והסובב של גלגל ומן הטסים. ובפ' י"ב והטסים והליפויים פי' טסין הן רדידים ופחים כדכתיב

---

1) Tanis im Hebräischen (צען) Toan, eine alte Stadt in Unterägypten am sechsten Nilarme (welcher von Strabo L. XVII.) Taniticum Ostium (Tanitische Mündung) heißt. Ihr alter Glanz ist jetzt verschwunden und ein Dorf Nahmens San ist der Splitter dieser königlichen Stadt. Wenn Hieronymus (Ezech. 30, 14) צען Taphnis übersetzt, eine Stadt welche wie Calmet berichtigt, von Tanis ganz unterschieden ist; so scheint mir dieses Wort beym Hieronymus, ein überall eingeschwärzter Schreibfehler, weil er in den Psalmen (78, 12. 43) richtig שדה צען: in regione Taneos übersetzt.

וירקעו את פחי הזהב פ' ורדידו טסי דדהבא (א"ב פי' בלשון יוני רקוע כח).

טס, Gefieder

טס, כל צפור כל כנף תרגום ירושלמי כל דטיים. וירד העיט ת' ירושלמי טייסא. אשר תעוף בשמים תרגום ירושלמי דטייסא.

טסבר, Θησαυρος, Thesaurus, Schatz,

טסבר, תרגום וסגולת מלכים וטסברי מלכים פירוש בלשון יוני ורומיי סגולה ואוצר עיין תסוור. טסורא כתובות דירושלמי פרק אלמנה ניזונת ואזלת וכתבת לטסורא דקרת' פירוש בלשון יוני ורומיי פקיד על האוצרות.

טסן πτισσανη gestampftes Getraide,

טסן, חלקא תרגים וטסני כבר פירשנו בערך זרד (א"ב פירוש פטיסני בלשון יוני ורומיי שם כללי לדגן בלא קליפה ונפרש שעורה עיין ערך חליקא).

טסקא, (Tasca, Tasche) Sack, Beutel

טסקא, במגלה (דף ז') בגמרא מלא טסקא קשבא מלא טסקא זנגבילא. בגיטין (דף ע"ח) כל דבר שהוא בקלתה לאתויי מאי? לאתויי טסקא דאכלא בה תמרי פי' כלי כעין קלת ובלעז טס"קא.

טסקא, Grundsteuer

טסקא, במציעא (דף ע"ג) ארעא לטסקא משתעבדא. ובבבא בתרא (דף כ"ד) דאכלו גופייהו לא הוו יהבי טסקא, ובמציעא (דף ק"ו) טסקא וכרי כריא. בנדרים (דף מ"ו) דמקבל בטסקא. פירוש מס שפוסקין מן הקרקע.

טע, Irren

טע, בכתובות (דף פ"ד) מר סבר טעה ולא הזכיר של שבת אומר ברוך שנתן מנוחה לעמו ישראל לאות ולברית ברוך מקדש השבת, טעה ולא הזכיר של יום טוב אומר ברוך שנתן ימים טובים לעמו ישראל וכו' טעה ולא הזכיר של ראש חדש אומר ברוך וכו'. בברכות (דף מ"ט) ובנדה (דף כ"ו) מפני שהן גורם טועין (א"ב תרגום והנה תעה בשדה והא טעי בחקלא והוא לשון מקרא הטעו את עמי וענין אחר קרוב לזה תרגום ואל תטוש תורת אמך ולא תטעי כמוסא דאמך (ואת ברית אלהיה שכחה וקיימא דאלהא שבקת?) וענין אחר קרוב לזה תרגום אשר הם זוכים אחריהם דאכון טען בתריהון ושזכו את בניך ויטעון ית בנך).

טעם Kosten, schmecken, empfinden

טעם, בגטין (דף ס"ט) טעם דלי במי כסף טעם דליבמי פנים לאש הוא.

טעם, Geschmack, Sinn

טעם, בסוף גמרא דפסחים (דף קי"ט) מאי ולמכסה עתיק? זה המכסה דברים שגילה עתיק יומין ומאי נינהו? סתרי תורה, איכא דאמרי טעמי תורה.

טען, Bedürfen, damit beladen seyn

טען בביכורים בפ"ב (דף פ"ד). ובחגיגה (דף כ"ג) ובמליעא (דף י"ח) והביכורים חייבין עליהן מיתה וחומש ואסורין לזרים והן נכסי כהן ועולים באחד ומאה וטעונין רחיצת ידים ורגלים והערב שמש הרי אלו בתרומה ובכורים מה שאין כן במעשר. ירושלמי כתיב ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי בשתי תרומות הכתוב מדבר התרומה והבכורים, תרומה דכתיב ולא ישאו עליו חטא ומתו בו כי יחללוהו, הבכורים דכתיב והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם ואת מעשרותיכם ואת תרומת ידכם אלו הבכורים דכתיב ולקח הכהן הטנא מידך וגומר פי' מנין שזה שנאמר בו ומתו בו כי יחללוהו בתרומה הכתוב מדבר? דכתיב למעלה ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים, ואמרינן טבל ועלה אוכל במעשר כדמפורש בערך טבל ותניא בתוספת' תרומות וירושלמי בביכורים אוכלי תרומה בזרים טהור שאכל את הטהור, וטהור שאכל את הטמא, טמא שאכל את הטמא, וטמא שאכל את הטהור, כולן במיתה, אוכלי תרומה בכהנים טהור שאכל את הטהור כמצותו, טהור שאכל את הטמא בעשה, טמא שאכל טהור במיתה וטמא שאכל את הטמא בלא תעשה מי קמית מימר שהור שאכל טמא בעשה? אמר רבא בר מימל ואחר יאכל מן הקדשים מן הטהורים ולא מן הטמאין, וכל לאו הבא מכלל עשה עשה הוא, וחומש, דאפילו בשוגג משלם קרן וחומש, דכתיב ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמישיתו עליו, וגרסינן בתורת כהנים נאמר כאן קודש, ונאמר להלן קודש מה להלן קדשי הגבול אף כאן קדשי הגבול ואסורים לזרים. ירושלמי פתר לה פחות מכשיעור פי' אחר ואסורין לזרים אפילו על ידי פדייה ועולים באחד ומאה, כדפרשית בערך דמע, וטעונין רחיצת ידים כדמפרש בגמרא ואפילו בנגיעה אבל מעשר באכילה אין, בנגיעה לא. ומפורש בשבת (דף י"ד) בי"ח דברים והידים. פירוש אחר הפירות של תרומה וביכורים, בשבא לאוכלן טעונין רחיצת ידים, מה שאין כן במעשר וחולין דאמר ר' יוחנן הנוטל ידיו לפירות אינו אלא מגסי הרוח כדמפורש בזו ההלכה דאין דורשין. פי' אחר וטעונין רחיצת ידים עד פרק שני מה שאין כן במעשר וחולין שאין טעונין רחיצת ידים אלא עד הפרק הראשון שהוא בסוף האצבעות, כמפורש בחולין בפרק כל הבשר. והערב שמש כדפרישית בערך טבל. והן נכסי כהן, רבי אבא בר חייא בשם רבי יוחנן לך נתתיו ותנן בסוף ביכורים ולמה אמרו הביכורים נכסי כהן שהוא קונה מהן עבדים וקרקעות ובהמה טמאה ובעל חוב נוטלן בחובו

והאשה בכתובתה וספר תורה. ובפרק קמא דחלה (דף פ"ד) החלה והתרומה חייבין עליהן וכו' עד וטעונין רחילת ידים. במכות (דף ס') יש טעונות הגשה ואין טעונות תנופה, תנופה ולא הגשה, הגשה ותנופה, לא תנופה ולא הגשה, ואלו טעונין הגשה וכו'. בס"פ תעניות (דף כ"ז) כל הכלים טעונין טבילה (גמרא) אמר רבי זריקה אמר רבי אלעזר אפילו מקיפלין ומוכחין בקופסא פירוש כל הכלים המשאילות זו לזו טעונין טבילה שמא דכדה היו. במועד קטן (דף י') אמר לי אדא ליידא בוורא תאלי וחלבא ליטעון גופה ולא ליטעון פוריא פירוש לאחר אכילתו מהלך קודם שיישן ולא יישן לאלתר (א"ב ענין לורך).

טען, **Bündel**

טען, ותמכס בפשתי העץ יתרגום ואטמרתנון בטעוני כיתנא.

טען, **Bewegen**

begründen, entgegenstellen,

טען, בגיטין (דף כ"ח) טוענין ליורש וטוענין ללוקח פי' טוענין בין דין בעבור לוקח שכי אומר לבעלים מכרתם ללוקח ראשון, לפיכך אין לך על לוקח שני כלל ומפורש בלא יחשור אמר רב פפא זאת אומרת טוענין ליורש וטוענין ללוקח (א"ב פירוש טענה בלשון חכמים כמו טעם בלשון מקרא).

טען, **Durchbohren**

טען, אשת אורים לדוד ויאכב

תרגום ואיטען. ומדוקרים בחולותיה תרגום ומטענין בשוקהא (א"ב לשון מקרא זה מטועני חרב).

טעק, (עק **Siehe**)

טעק, תרגם לא ילר לערך לא תטעק אורחך (וכתב המתורגמן ס"א תשניק והוא העיקר עיין ערך עק).

טף **Tropfen, triefen, Regenwasser**

טף, בשבת (דף ס"ה) דאמר רב מטרא במערבא סהדא רבא פרת, סבר שמא ירבו כוטפין על הזוחלין והוו להו מי גשמים, פירוש משום הכי אבוה דשמואל עביד לבנתיה מקוה ביומי ניסן, ולא היה מניחן לטבול בפרת מפני שרוב מימיו בניסן מי מטר הן, כדרב דאמר מטרא במערבא סהדא רבא פרת כלומר כיון שתראה שרבו מי פרת עדות שהוגשמה ארץ המערב וסבר אבוה דשמואל שמא ירבו מי גשמים דהן כוטפין מן הגגות ונעשו שאובים על מי פרת שהן זוחלין, כדתנן במקואות פ"ה (דף ס"ג) הזוחלין במעיין והכוטפין במקוה העיד רבי צדוק על זוחלין שרבו על הכוטפין שכשרין פי' זוחלין נובעין כוטפין מי גשמים. אחיך לכטפי לא אחזיך לשפכי פי' בערך שפך. וגם (דף ל') כל תלמיד היושב לפני רבו ואין שפתותיו כוטפות מור תכוינה אל תקרי שושנים אלא ששונים כלומר התלמידים שיושבין ללמוד צריכין להטיף ולהזיל אמרתו של

דב בלימה ובמרירות ואם יעבור שלא
יעשה כן יכוה ויבער, בפסחים (דף
מ') אמר רב פפא והוא דעביד טיף
טיף דלהדי טיף טיף פי' שאין
ריוח בין דלף לדלף וכל זמן
שמטפטף אינו מחמץ. וגם (דף
קי"א) אמר רב יוסף ג' מילי יהבן
ארבוכא לבקורא מאן דשתי טיף
טיף, ומאן דסריק רישי' יבש, ודסיים
מסאכנה אדמתוכה כרעיה. בעבודה
זרה (דף ל') אמר רב קייא בר
אשי אמר שמואל מי טיף אין בו
משום גילוי אמר רב פפא והוא
דעביד טיף טיף דלהדי טיף
טיף. בכתובות (דף ס') דאבלה
סוכיכי הוו לה בני מטיפי עינא
פי' כוטפי עינים. בבכורות (דף
מ"ד) פרק מומין אלו קוטמו כוטף
מכין? תלמוד לומר או קרוס. (ורש"י
פירו' נוטף ארוך ותלוי מלמטה
משפתו).

טף, Tropfen, Insektenauge,
טף, בפרק שמנה במקואות (דף
ס"ד) המטיל טיפים עבות מתוך
האמה טמא פירוש המטיין טיפות
גדולות. בנדה (דף כ"ה) ושתי
קוממיו כשתי טיפי של זבוב (א"ב
תרגום כמר מדלי כטפא מדול).

טף, Schauen, spähen,
טף, בבב"ק (דף ל"ב) ובמגלה
(דף י"ד) שפיל ואזיל בר אווא
ועיניה מיטייפי כלומ' מעיינת
לפניה אם רואה מאכל אוכלת אגב
קדלא תרתי הולכת ואוכלת. (וחברו
בכתובות (דף ס') נטוף עיניך).

טף, Schwimmen (hebr. צוף)
טף, בפרק שני באבות (דף ח')
ובסוכה (דף כ"ג) על דאטפת
אטפוך וסוף מטיפייך יטופון
פירוש על שהצפת גלגולת של
אדם אחר בנהר הציפו אותך וסוף
שהציפוך ילפוהו אותו אחרים
(א"ב תרגום אשר הציף די אטיף).

טף, Viel, mehr, besser
טף, בכורות (דף ג') ליקנסיה
טפי קד כבר פירש'בערך קד. בתמור'
(דף כ"ד) אלמא כיון דשרית ליה
דמרגיל טפי ופריק, הכא כמי
כיון דשרית ליה דמרגיל טפי ופריק,
פ"א מוסיף ופריק.

טף, Glimmen, qualmen, τυφω
טף, דעכו כפשתה כבו (ישעי'
מ"ג י"ד) תרגום דעיכו כבוצכייא
עמו וטפו (ולשון יון הוא כמו
שתרגמתי).

טפז Hüpfen, springen
טפז, עת רקוד, תרגום עידן
בקיר לטפזא בחלילא. ויתר
ממקומו תרגום ויטפו מן אתריה.
ליסכא אחריכא וישוור מן אתריה.

טפזא, Springhahn 1)
טפזא, תרגום ואת הספן ית

---

1) Der Springhahn (טפזא) ist in Egypten, Arabien und Palästina einheimisch; ihn zeichnen besonders seine zwey langen Hin-

טפוף. אולי נקרא כן כי הוא מכתר מזיקים למקום (ראה ערך חגב ומה שכתבנו פה בהערה).

טפח, Breite, (Durchmesser)

טפח, ביומא (דף כ"ה) תנא כשהוא מזה אינו מזה על הכפרת אלא כנגד טיפחה של כפרת פי' הוא עוביה והוא מלתא כדאמרינן בפרק טפח (א"ב כנגד עביה כתוב בתוספות).

טפח, Feucht, befeuchten, Feuchtigkeit,

טפח, ביומא (דף ע"ח) תני יהודה בר גרוגרות אסור לישב על גבי טיכא ב"ה אמר ריב"ל ובטיכא המטפחת אמר אביי ובטופח על מנת להטפיח. ובברכות (דף כ"ה) כל זמן שמטפיחין. ובשבת בסוף גמרא די"א דבר (דף י"ד) משקה טופח עליהן. ובכלי' פ"ח (דף ט') ומשקה טופח. בע"ז (דף ס') אי איכא טופח להטפיח בעי הדח' ובעי' ניגוב, פי' משקין שספכן לארץ או על גבי כלי ולא נבלעו יפה יפה, אם יש בכן ממש, שאם יניח ידו עליהן כדבקין בידו ונעשת לחה, שיעור בשיבית ידו על הבגד או על הכלי אם לא יודע מקום הכחת ידו זהו משקה טופח, ואם יודע מקום הכחת ידו זהו טופח על מנת להטפיח. ובפ' ד' בעדיות רבי יהודה אומר משום בית הלל טופח ומטפיח. בטהרות פ"ח (דף כ"ט) ומשקה טופח מלמטן. בגיטין (דף י"ו) ובעבודה זרה (דף ע"ב) והתנן (בפרק ח' דטהרות) הבלוק והקטפרס ומשקה טופח. בפיאה פ"ה (דף ו) אין מגלגלין בטופח פירש רבי דניאל ז"ל שלא ירבץ שדהו כל כל כך שתה' טופח על מנת להטפיח מפני שמזיק לעניי ירושלם המרבץ שדהו עד שלא ירד העני לתוכה אם היזקו מרובה על של עני מותר, ואם היזקו של עני מרובה על שלו אסור רבי יהודה אומר בין כך ובין כך מניחו על הגדר והעני בא ונוטל את שלו (עיין ערך טפח האחרון).

טפח, Zusammenstreichen (mit dem Finger)

טפח, בסוף תרומות (דף ס') להיות יושב ומטפח בשבת (דף קמ"ה) ולא יטפח בשמן

---

terfüße aus, wodurch er mit Heuschreckenleichtigkeit springt. Er macht sich Baue in dem Sande welche er mit vieler List bewahrt und bewohnt (S. Gesen. Hndwrtrb. Art. שפן). Das Letztere stimmt mit der Beschreibung in den Sprichwörtern (30, 26.) überein, und die chald. Uibers. חגבא daselbst, scheint eine Hindeutung auf חגב zu enthalten, und stimmt mit der Uibers. der LXX χοιρογύλλος Schweinheuschrecke überein.

פירוש טובל ידו בשמן שבספל עליו
ומאסף השמן.

טפח, Schlagen, schlagen in die Hände
טפח, בחולין (דף פ"ו) ובטהרות
פ"ג (דף כ"ה) תינוק שנמצא בצד
העיסה והבצק בידו ר' מאיר מטהר
וחכמים מטמאין מפני שדרכו של
תינוק לטפח פי' דרכו של תינוק
להכות בידו על העיסה. בב"ק
(דף כ"ג) דלא טפח באפיה כלומר
אלא הכה בידו על פניו למונעו
שלא ילך לחצר אחרת. בבב"ק (דף
ל"ג) טפח ליה רבא בסנדליה.
במגילה (דף מ"ב) והאידנא דשכיחי
טפוחאי אין להם שמירה אלא
בטפח הסמוך לקרקע פי' שנוקשין
בטפח שלהן ומרגישין אם יש
בכותל כספים או אוצרות. במ"ק
(דף כ"ז) טיפוח ביד, קילוס ברגל.
ותנן במשילין (דף ל"ו) אין מטפחין
ואין מספקין פירשנו בערך ספק.
טפח בכף ידוי תרגום ויספוק
את כפיו. טפח-ברינליה בתרגום
ירושלמי דאדני שלל. טפקתי על
ירך תרגום טפקנא על ירכנא.
ואחריב בכף פעמי תרגום וטפחית
בפרסת רגלי עמא. את הולם
פעם תרגום עד דמטפח בקורנסא.
הכה בכפך ורקע ברגלך.

טפח, Quecke (Eine Hülsenfrucht)
טפח, בפרק קמא דטבול יום (דף
ע"ב) אף של טופח פירו' ממיני
קטניות הוא כדאמרינן בריש בלאים
הפורקדן והטופח. ותניא בסוף
מכשירין (בתוספתא) ברא שונה
היה גרים של פול ושל טופח ושל
עדשים מפני שאורין וכו'. בפ'
ו' בכלאים (דף ט') אפילו היא של
טופח רואין וכו' לשון ישמעאל שמס
גולבאן והן דקים (והרמב"ם
מתרגם פורקד גלבן בלשון ערב
והטופח גרגרים לבנים עגולים
קשים להשתבר וטבעו קרוב לטבע
השעורי' וקראוהו הרופאים קרטומן
וכן פי' טופח הנזכר בפאה פ"ס
משנה ג' ולא כבעל הערוך עיין לעיל
בערך טפח השני, ועיין פי' הרמב"ם
שביעית פ"ט משנה ד', ולי נראה שהוא
מין עדשים כמו טלפח וכטעם
טפיח שלאחריו). (א"ב פי' טופח
בלשון יוני מין דגן אשר בגבעולא
אין קשרים כמו גמא ודעיניו קטני').

טפיח, Krug, Vogelreuse, linsenförmiges Gefäß (wie das lat. Linticula s. טלפח) schwarzes Geschirr
טפיח, בנדה (דף כ"ד) ובחולין
(דף קנ"ט) ולפורים שקננו
בטפיחים ובבירות. בשביעית פ"ט
(דף מ"ה) אוכלים על הטפיחים
פירש אחי רבי דניאל ז"ל על
מה שמשימין העופות בכלין שהן כלי
חרס הבנויין בכותלים לקנן בהן
העופות, ויש מפרשין אוכלין על
הטפיחין על מה שבין העשבים.
בשבת (דף קכ"ה) זמורה שהיא קשורה
בטפיח. ושם (דף קנ"ז) ופקקו
את המקום בטפיח, ביומא (דף

לו והטפיח מחזר על הפורקין. בבכורות (דף מ"ה) שחור לא ישא שחורה שמא יצא מהם טפיח פי' במין דלישחור. (ועוד אמרו שמא יצא מהן טפיח וזהו פי' בתי' אוכמא (עיין פסחים דף פ"ח ע"א ובב"מ דף ק"ח ע"א) ודומה לקרויה והוא כתל בלשון חכמים והוא דלי). בב"ב (דף ס"ג) טפיח אין פחות מי"ו פירוש אל תתנו לו אלא כדי שישאב וישתה לצמאון שלו ואין פחות מי"ו ועוד פירוש לטפיח אין פחות מי"ו בערך בור (ובספרינו בערך בר הגולה. ח"ב צד 316).

טפי, Krug (wie טפיח) טפי, בכלים בפ"ב וטפי שהתקינו לענבים. ובפ' ג' הפך והטפין שיעורן בשמן. בנגעים פי"ב על מה חסה תורה על כלי חרס על פכיו ועל טפיו. בפרה פ"ו המקדש בשוק' והטפי בתוכה אף על פי שפיו צר כל שהוא המי' שבתוכה מקודשין פי' טפי דומה לפך אלא שהפך פיו רחב, וטפי פיו צר שיצא ממנו השמן טפה אחר טפה כדתנן והטפי בתוכה אף על פי שפיו צר כל שהוא, ויש שאומרים טפי וטפיח אחד הוא (וכן הרמב"ם כתב: טפי הוא שם חסר והשלם הוא טפיח (עיין כלים פ"ב משנה ג').

טפיט, ταπης Teppich, Decke, Tapette טפיט, בכלים פכ"ג (דף כ"ח) טפיטן של סוס. בבראשית רבה (פרש' ל"ד) ויזכר אלהים את נח סזא תמן עמודיא מיכסיי' בטפיטין. ובריש מגלת איכה הציע טפיטי' מפתח נחיהן ועד קברי בית דוד. בפסיקתא ולקחתם לכם טפיטא דידי פי' בלעז הוא טפיט"ו יושבין עליו בני אדם ועושין אותן לסוס ברדיל"א (א"ב פירוש בלשון יוני ורומיי מכסה מרוקם ויש לו גוונים שונים עשוי לכסות הכתלים או למכסה סוסים).

טפל, Verschmieren, Beschmieren, salben טפל, בכלים פ"ג (דף ו') הטופל כלי חרס הבריא ר' מאיר ורבי שמעון מטמאין וחכמים אומרים הטופל את הבריא טהור וכו' ושאלתם הטופל כלי חרס והידוק קירויה דפליגי רבנן בין בריא לרעוע לענין טומאה וטהרה, סילך היה הבריא טהור, הרעוע טמא, ובכל מקום הבריא טמא, והרעוע טהור, הא יודעין שעל הטפילה נאמר דבר זה ולא על הכלי עצמו, כי הכלי רעוע צריך לו טפילתו ושפילתו העמידתו לפיכך חיבור הוא לו ובמקבלתו חשובה ולפיכך הנוגעים בטפלה של כלים רעועים הרי הן טמאין, אבל הכלים הבריאים אינן צריכין לפיכך הנוגעין בטפילתן לא נטמאו, וכן שנו אחריה יבלת שטופלי' בה מטפי' הנוגע בה טמא מגופת חבית איכה חיבור הנוגע בטיפול של תנור טמא ולענין

כלים צריאים שטפלן דבי מאיר ורבי שמעון מטמאין כדי שיכוי מבואר מודין חכמים לרבי מאיר ורבי שמעון במיקס שטפלו עד מקום שהאור שולט בו. בחולין (דף קכ"ד) בכלים פ"ה (דף ח') גודר את הטפילה פי' תנור זה מין חרס הוא ובצין תנורי פסחים הוא ואומן עשאו עגול, ומפולש ומסיקו בכבשן בפלי חרס אחרים, ובעל הבית משים אבנים בקרקע והתנור עליהם וטופל טיט סביביו כדי שיתחזק, עכשו כשנטמא ורוצה לטהרו, חולק תנור עצמו לג' וגורד את הטפילה אשר סביבו ומסיר האבנים שתחתיו, עד שיעמוד התנור בארץ, ממעטו מבפנים ד' טפחים פירוש מעמידו על פחות מד' טפחים, צריך להסיעו פי' להסירו ממקומו. בשבת (דף פ') בנות עניים טופלות אותן בסיד. ובפסחים (דף מ"ג) ובמ"ק (דף ט') אשה לא תסוד פי' בנות שהגיעו לפרקן ולא הגיעו שכבר צמח שער שלהן ולא הגיעו לי"ג שנים ואין דין שיהא להן שיער והן קטנות ובושות, העניות סדין אותן בסיד להשיר השיער, פי' אחר שהגיעו לשנים שהאשה בוגרת ולא בגרה ולא גדלה בשר, עניים טחים בשר בנות בסיד ומה צורך לכך כדי שיסתתמו נקבים קטנים וגומות שער שבעו' ויככם הבל לפנים ויחם קרבה ותבגיר ותגדל בשר, ובנות עשירים טופלין אותן בסולת ובנות מלכים בשמן המור וריסו טוב ומשיכי טרף הוא וזהו מר דרור ומי שטופל כל בשרה פעם אחת כל הבל שלה נכנס לפנים והיא מתחממת ומזה כדרך שאירע את בת הגוי. בשבת (דף פ') ובמ"ק (דף ט') טפלה אבר אבר כבר פירשנו בערך אכדיפי, בגילה (דף ל"ד) אין טופלין אותו בקרסית (א"ב תרגום במלט מלבן בטפיל בניכא).

טפל, Verbinden, anfügen טפל, בחגיגה (דף ח') אמר עולא בטופל טופלין בחלק לבהמת פי' טופלין בהמה של חגיגה עם בהמות אחרות של מעשר שני או של נדרים ונדבות, טופלים מעות למעות מוסיפין על מעות של חגיגה מעות של נדרים או ממעות מעשר שני ומביא בהמה שמינה או פר גדול. בילה (דף ז"ב) איכא ביניהו טפילה, פי' רבי יהודה מתיר טפילה להוליך אותם של אמש עם אותם של היום. בפסחים (דף פ"ג) אי הכי אפילו בטפילה נמי. וגם בריש כילד צולין (דף ע"ד) רבין סבא טפל ליה בר גוזלא לרב פי' הדביק הגוזל בין שתי בליקות. בחולין (דף פ"ט) האמר מר ישראל שנטפל לו איש נכרי בדרך טופלו לימינו, רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר בסייף טופלו לימינו במקל טופלו לשמאלו פי' אם יש סייף להנכרי טופלו לימינו לפי שהסייף חגור בשמאלו של נכרי ואם ירצה ישראל שרוצה לשלוף חרבו בדי

ימינו של ישראל אלא הקרב ואומו בא ישראל, במקל טופלו לשמאלו אם יש מקל ביד כבר, טופלו לשמאלו שאם ירצה להכותו במקל שיאחז ביד ימינו שהוא בצידו.

טפל, Tünche

טפל, במליצה (דף ס"ט) מפני שטיפולה מרובה פי' טורחה מרובה מפני שגידיה דקות ואינה יכולה ללעום וצריך להלעיטה.

טפל, Gesinde, Kinder

טפל, בבבא בתרא (דף קי"א) להוליך את הטפלים. בקדושין (דף ל"ד) והכא אמיכא טפלים. בחולין (דף י"ח) דתלי ביה טופלי פי' יש לו טף ותלוי' עליו לזונם ועייני במילתיה לאהדורי' בלחוד אבל לשמותיה לאברוא אגישריה אף על פי דכמלאת סכינו יפה עבדינן ביה (א"ב תרגום לאם לפי הטף לחמא לפום טפלא).

טפס, Typus, τυπος Bild, Abdruck Modell, Gepräge, Form (Druckerei, דפוס)

טפס, בב"ב (דף מ"ד) ודלא בטופסי דשטרי. בגיטין (דף כ"ו) הכותב טופסי גיטין צריך שיניח מקום האיש ומקום האשה ומקום הזמן וכו' זהו תורף והשאר טופס. במליצה (דף ז') אחד אדוק בטופס ואחד אדוק בתורף זה נוטל תורף וזה נוטל טופס, משכחת לה בשטרי ארץ אדום שכותבין הזמן בריש השטר בכתובות וגיטין שלנו שבמקום האחד תופס בראש השטר שיש בו מקום האיש ומקום האשה ומקום הזמן (א"ב פירוש בלשון יוני ורומיי ספר או צורה אשר מהם מעתיקים אחרי' או דמות ותמונת דבר אם כן ערך ראשון ורביעי לא יפרדו).

טפס, Uibereinstimmen

טפס, אך בזאת נאות לכם ת' בהם בראש כי עפס לכן. בכי אם ימתוק הטעם על תאבה תרגום לא תטעים.

טפס, Fetzen, Lappen

טפס, בלוי סחבות (ירמי' ל"ח י"א) תרגום בלאי טפסן.

טפס, (wie oben) τυπος

טפס, ויצר אותו בחרט ת"י ורמא יתיה בטפסא פי' טפסא כלי שיש לפני הזוגגין ובו ב' וג' דפוסין ומצויירין בתוכן יש ציור בולט ויש ציור משוקע ובשופכו הזוג בזכוכית משקעו באיזה כלי שירצ' ויעשה צורתו כמו זה הזוג שנעשה מלאכתו בזריזות כן נעשה העגל בזריזות. פרק י"א במנחות (דף י') שתי הלחם וכו' עד ובטפוס היה עושה אותן. גמרא תנו רבנן ושמא אותם בדפוס ג' דפסין הן כותנה בדפוס ועדין היא בצק וכשין דפוס היה בתנור וכשהוא רודה נותנה לדפוס כדי שלא תתקלקל. ובפרק י"ו בכלי' (דף י"ו) וטפוס של תפילי פי' טפוס פורמה (Forma) בלעז ובו יעשו ד' בתים, דפוס וטפוס אחד הן.

טפס, (Siehe טפז)

טפס, בערובין (דף כ') מטפס ועולה מטפס ויורד. ובמכות (דף ק') מטפס ועולה מטפס ויורד. בב"ב (דף י"א) בעא מיניה רבי יוחנן מרבי ינאי לול של תרנגולין יש לו ארבע אמות או לא? אמר ליה מידי הוא טעמא אלא לפרק משאו מטפס ועולה מטפס ויורד, פי' כגון מקפץ ומכתר, וי"א מפתרך מלשון שממית בידים תתפש (א"ב אולי כמו תפש בלשון עברי או כמו טפז בלשון ארמי).

טפף, Ebnen, gleich machen

טפף, ביומא (דף מ"ח) לא גדושות ולא מחוקות אלא טפופות. ובמנחות (דף ז') כגון שהחזירו לגיפ' טפופה. ובב"ב (דף ע"ה) אמר ריש לקיש עתיד הקב"ה להוסיף על ירושלים אלף טפף גינאות וכו' פי' אלף גנות טפופות שבנויות בנין משוה, שאין תוספת ולא גירעון זה מזה כי כן לשון טפופה כלוך וטפוף ובדברי רבותינו המידה שאינה גדושה ולא ניקה נקראת טפופה כמו קו המדה ביושר שאינו נכנס ולא יוצא, אלף קפל עמודים הן חוקים עזוין למגדלים ולבנין גבוה שבן באגדת. ויקרא קפלאות של ברזל ובאגדת חזית בר קפרא אמר מה עמודי' הללו קפלאות מלמעלה ונסיכאו' מלמטה והן באמצע כך פרשיות של תורה כדרשות לפניהן ולאחריהן.

טפקא, Ziegelkuchen,

טפקא, שבת (דף קכ"ה) בעושין מעשה טפקא פי' מעשה מאבל שעושים על רעפים לבנים.

טֻפֶר, Nagel (am Finger) Seenagel (ein Rauchwerk) (Siehe צפורן)

טפר, אביגדא אטופרא לפורן תרגום טופרא (א"ב תרגום כטף ושחלת כטפרא וטופרא והוא מין בשם הנקרא צפרן בפטום הקטרת) (ראה ערך צפרן והערה)

טפר, Klaue, Kralle,

טפר, בויקרא רבה באלכסם ולוקחין טופרין וכו' הדא דכתיב צלמי כשדים חקיקים בששר. (עיין דניאל ד' ל' ז' י"ט).

טפש Fett seyn, gerinnen

טפש, השמן לב העם הזה תרגו' טפיש ליביה (א"ב לשון פסוק זה טפש כחלב לבם) (עיין ערך גבן ומזה הטעם נקרא הכסיל טפש כי שמנונית הלב גורם עצלות וכנעט ובעדר רוח דעת ושלות כסילי' להשמן הכסלים).

טפתא, Ringmauer,

טפתא, בב"מ (דף ק"ג) טפתא וארכבתו וקני דקיורא בבר פירש' בערך ארכבת' (גגוביס אכאן) נגרסת הערוך פה גרסתו טפתא ובערך ארכבת' (חלק א' לד 196) גרסתו טפסא וכתב שהוא מעין לא גדושות ולא מחוקות אלא טפופות ובערך טפף גרס אלא טפופות, ויראה לי שגרסת טפסא עיקר וטעמו חריץ כפי'

ר"ח תוס' ד"ה בוברא והוא מלשון מטפס ועולה לפי שצריך לדלג ולקפץ עלי גומץ אם רצונו לבא לתוך השדה.

טצדק, Zick
טצדק, בב"ק (דף כ"ו) כל טצדקי דאית לך פירוש, ערמה.

טצהר, Zweyjährig
טצהר, בגטין (דף פ"ו) עבד' דכן מולדק לעבדו פי' עבד זה פסול לעבדות וצעיר ועטיר פטור מן קרורי שאין בו כד חירות ומן עלולי שאין בו עילא ומן ערדי מלכא ומלכתא שאין עליו מנהג המלך כגן חורין ורשום איכא לא אית עלוהי שאין אדם יכול לערער עליו לומר שלי הוא ומנוקה מכל מום כמשמעו ומן שאין דכפיק עד טצהר דעתיק שאין ישן שהיה בו קודם היום מן היום עד ג' שנים אני מקבל עלי אחריות, טצהר לשון הוא דמשמע ג' שנים (ורש"י פי' טצהר בלשון פרסי שתי שנים) ויש שגורסין ומן ערורית מלכא פירוש ולא ערעור של שום אדם לא של מלך ולא של מלכה.

טקס, Ordnung, τάξις
טקס, ומדדו את תכנית ותכונתו תרגום וטיקוסיה (א"ב פירוש טקסים בלשון יוני סדר ותכונה).

טקס, Wand
טקס, במגלת איכה היו בריה לראש מן דכנשה פליג ארב' טיקסי' לארבע דוכסיא פי' כותלים של בית המקדש. ס"א ארבע שוריא פי' חומות מלשון שוריא. שבלילו (א"ב כתוב בתוספות עכשיו ובנבר פירשתי בערך טכס שפירושו כותלים).

טקס, Panzer
טקס, תרגום דגל מחנה טיקס משרית.

טקסיוטי, τυξότης, Bogenschütze.
טקסיוטי, עירובין דירושלמי פר' בכל מערבין מאן דאמר במזרח באילין טוקסיוטי מאן דאמר במערב רומאי פי' בלשון יון רובי קשת והפרסים עם אנשי מלחמה שבמזרח היו רובי קשת והרומיים בחנית ובחרב היו לוחמים (וכן תרגמו הע' זקנים רבה קשת (בראשית כ"א כ').

טר, Harren, warten
טר, בשבת (דף ק"ד) טר יש לי ביתות שאני כותן לך. תרגום שמור את חדש האביב טר ית ירחא דאביבא כלומר המתן לי'.

טר, Geben
שקיל וטרי nehmen und geben
טר, בשבת (דף ק"ח) אמר ליה מהו למיטרא (למימשי) מהכי מיא בשבתא? א"ל שפיר דמי, מהו למימץ ומיפתח פי' ליתן בפניו. בסיף גמרא דמסכת תמיד ש"ק ל מהכהו מיא טרא באפיה. ובמציעא (דף ס"ב) ואיאיכיש דאתא מעלמא דלא שקיל וטרי. בהדיה פי' אדם שלא נשא ונתן מעולם עמו. כולם אקווי מרב תרגום ובהנאי ולויאי וכל שבטיא דישראל כולהון אחידן בפיתגמי אוריתא דמתילן לחרבא

גשקלן וטרן נהון בגוברין מאלפי קרנא. ובמכות (דף י"א) ובסוטה (דף ז') לא הוה ידע למישקל זמיטר' בהדי רבנן ידיו רב לו, כלומר יש לו כח לישא וליתן.

טר, (Taurus) Berg, Gebirge, טר, בשבת (דף קנ"ב) טור תלג פי' ההר כיסהו שלג דימה ראשו של אדם להר כלומר כסה ראשו השיבה, סוחרנוהי גלידין סביבותיו שהן הלחיים נעשו גלידין והוא הקרח שנקרא גליד כלומר הלבין הזקן כקרח, כלבוהי לא נבחין, הגרון והלשון אין מרימין קול, טחנוהי לא טחנין כבי שהן השינים אינן טוחנין המאכל. בפ"ק בגיטין (דף ח') בגמרא רבי יהודה אמר כל שופע ויורד מטורי אמנוס ולפנים ארץ ישראל, מטורי אמנוס ולחוץ חוצה לארץ. אמר ההר תתאו לבוא חמת ת' ירושל' מטורי אמנוס, הר חרמון ת"י טור תלגא, הר שריון ירושלמי טור דמסרי פירוי, ועשר ליניס תרגום ירושלמי טור פרזלא.

טר, Bewegen, wanken, טר, בחולין (דף מ"ה) לוי הוה קאי בי מסות' חזיה להוא גברא דטריה לרישיה פי' נפל לארעא והכה ראשו בכותל או בקרקע ונתכרכר מוחו כההיא דגרסינן בבבא בתרא (דף י"א) הא קא משמע לן דטריא קאי לכותל. ושם (דף כ"ב) מאי טעמא אילימא משום טיריא והוא' ככדכוד אי הכי הא דתניא ושל קמח שלשה מן האיצטרובל וכו' התם מאי טירי' איכא אלא משום קלא מיהא שמעינן שהטיריא הוא הכידכוד.

טר, Thurm, Schloß, Gehöfte טר, בסוף גמרא דערכין (דף ל"ג) ובמכות (דף י') לא טורין גדולין ולא כרכים קטנים אלא עיירות בינוניו' פי' כרכים קטנים ושוקי'. ת"י בקלריה' ובטירותם בפלחיהון ובכרכיהון (א"ב בלשון רומיי מגדל ועופל).

טרא, Tora (eine Pflanze) טרא, בפסחים (דף ל"ט) רבי מאיר אמר חס עשוש וטורא ומר ירוקא אמר לו רבי יוסי עשוש וטורא חד הוא (י"ג אחד הוא) ומר זה הוא ירוקא.

טרבל (Tribulum, τρυβολον 1) טרבל, בפרה פי"ב (משנ' ט') הסלי'

---

1) Die Dreschmaschine der Morgenländer war ein Fuhrwerk aus Bretern mit vier eisernen sägenartigen Rädern. Im Kasten war ein Sitz für den Treiber der vorgespannten Thiere, und durch die [illegible] dieser Maschine wurden die Körner aus den Aehren getrieben. Diese Maschine verstehet der Talmud unter מורג (2 Sam.

שבקנתא ומטה של טרבן (גרסת טרבן
אין עוד בתלמוד והנכון הוא טרבל
אבל היא נמצאת בילקוט בפסוק א'
ט"ו) בסוף גמר' דזבחים (דף קי"ו)
ובע"ז (דף כ"ד) ובמכות (דף
כ"ב) מאי מוריגים? אמר עולא
מטה של טרבל פי' כמין עץ של
ברזל שדשין בו התבואה במפורש מאי
מטה של טרבל - אמר רבי יהודה עיזא
דקורקסא דדישא דישא (א"ב פי'
טריבל בלשון יוני ורומיי. כמין עגלה
עשויה לדוש את התבואה).

טרבונס, Tribunus
Tribun 1),
טריבונוס, מדרש אסתר פסקא
אחר הדברים האלה גדל המלך עשה
אותו טריבונוס פי' בלשון רומיי שר
אלף.

טרגים, τραγος,
Eine Graupenart
von Waizen oder Spelt
טרגים וטיסני כבר פירשנו
בערך זרד (א"ב פי' בלשון יוני
ורומיי מין חטה קלופה בחצי. פרשתי
בערך אליקא וגרסת אלה זו
טרגים).

טרגימא, τραγημα
Nachtisch, Naschwerk
טרגימא, אם הסלים במיני
טרגימא יצא. פ"א תרגימא
ופירשנו בערך ת' (א"ב פי' בלשון
יוני מגדים ומיני פירות מובאים
בקנוח סעודה) (ראה מה שכתבנו
בערך אפיקומן בהערה).

טרגון, (דיגון, Siehe)
טרגון, בנגעים פ"ב ובבבא בתרא
(דף קס"ד) ובנזיר (דף ס') בית
עגול דיגון טריגון טטרגון
פיכטיגון וכו'. פי' בית שיש לו
שני כתלים שמו דיגון, ג' כתלי'
שמו טריגון, ה' כתלים שמו
פיכטיגון, ד' כמנהג הבתים שמו
טטרגון (א"ב בעל שלש זויות
בלשון יוני עיין ערך דיגון).

טרד, Fortstoßen,
durchrütteln,
טרד, בשבת (דף קל"ט) טורד
אדם קנית ביצה ומשריה פי' מערבה
ומבלבלה. בבבא בתרא (דף קס"א)
הוו קא טרדי ליה פי' מפלירין
אותו ומבלבלין אותו. בבכורות (דף
מ"ד) דומעות דולפות וטורדות

34, 22. Jes. 41, 15) S. Jarchi's Comentar zu dieser Stelle (Menach. 22, 1, Sevach. 116, 2, Avoda Sara 24, 2).

1) Tribuni hießen bey den Römern die Vorsteher der anfänglichen drey Tribus in welchen Theilen Romulus seinen kleinen Bürgerstaat eintheilte. Der Nahme wurde in der Folge beybehalten, und auch den Anführern der Armee ertheilt, und als Vorsteher überhaupt im verschiedenen Sinne gebraucht.

פי' דולפות יותר מדומעות, טורדות יותר מהדולפות, טורדות שאינו יכול לעלם עיניו אלא בטורח, פי' אח' פותח וסוגר עיניו ואינו דומם אלא בטרדה. וישלחהו ה' אלהים מגן עדן תרגום ירושלמי טרד יתיה. גרש יגרש אתכם תרגום ירושלמי מיטרד יטרד, גרש האמה תרגום ירושלמי טרודי והדלת סגר אחריו ת"י טרד בתריה. בויקרא רבה נגו זונא תודה יבנדכני טרדיה מן ביתיה, ובזאת תהיה בסוף פרש' זכור את בורקך זהקב"ה גוזר טרודין הה"ד וישלחו מן המקנה. כי עבור עבר תרג' ירושלמי מיטרד טריד (בדניאל ד' כ"ב, ולך טרדין מן אנשא).

טרז, Kürbis

טרז, בשבת (דף ק"ט) כל מיני קישות טרז, לבר מטרוזא פי' מיני הקישות המוכסין לזרע ולעניין אכילה כאמר שאסור משום מוקלא.

טרז, Hemdkragen, Umschlag

טרז, בשבת (דף ל"ח) דשפי להו עד דטרין פירש הגאון טירוז לשון פרסי הוא והוא חתיכה מחלוק של אדם שכתפר תחת בית ידו ובשיפולי החלוק הוא רחב והוא כשפע ומתקלב והולך למעלה ונקרא בלשון פרסי טירוז ובלעז גירא Giro וכן קרשי המקלעות של משכן משפע רחבן לכלות עד באמלע (יבכוסתאי דדן כתיב דשפו להו כי טורין ופירש הפרגס הללו שהן משופעין וכן הגרסה בילקוט תרומה כ"ז).

טרזיא, Gabreddier

טרזיא, בברכות (דף כ"ח) יתיב אפיתחא דריש טרזיא דמלכא פי' שומר סמטילים (ז"ב פי' בלשון ותי מין מלבוש מיוחד לפרסיים אשר בלשון פרסי כן שמו).

טרזין, Aufseher des Zeughauses

טרזין, בעירובין (דף פ') ההוא טורזינא דהוה בשיבבותיה דרבי יהודה פי' שומר יכלי זין. בבתרא (דף ח') לפרשא לשור' ולטורזינא פירוש לשורא לחזק החומה, לפרשא שקונין סוסים לפרשין כדי שילאו חוץ לעיר לעיין אם יבואו גייסות, לטורזינ' לצורך קנין כלי זיין שנושאין אותן שומרי חומות העיר.

טרח, (Siehe תרח)

טרח, בשבת קמא (דף פ') אמרי מאן כטרח כטרח שמואל וכטרח רב או רב אסי, ס"א מאן כתרח ופירש' בערך ת'.

טרח, Bemühen

טרח, בחולין (דף כ"ח) באילו טרפות בגמרא המסס, טרח טריא לההוא גברא עניין טרחא הוא.

טרטימר, Drittheil, τριτημόριον

טרטימר בשר, בפ' בן סורר ומורה (דף ע') מפר' בגמ' קלי מנה (א"ב פי' בלשון יוני חלק שלישי של מנה וחכמי הגמרא אמרו שהוא חלי מנה כי אולי שני מנים יונים הם שלשה של ארץ ישראל).

טרטן, Oberkleid

טרטן, פרק כ"ט נגעים (דף מ"נ) והטרטן פי' כמין כובעין ויש אומרים הוא הבגד שמשליכות הנשים על ראשיהן בעת יציאתן לחוץ (א"ב פירוש בלשון יוני מין בגד).

טרטן, τρυτανη Trutina, Waage

טרטן, בשבת (דף פ"א) וכי טרטני יככים. בבבא קמא (דף קי"ט) אומרי פירוש לוקסין מהן בזמן שהן יושבין והטורטני לפניהם. ובבבא בתרא (דף כ"א) ושל טורטני תלויה. בנדה (דף י"ד) החמרין מהן רשעין ומהן צדיקין של דמיכף אותן שמשימין אוכף ויושבין על גביו צדיקין שהאוכף קשה ואינו מחמם, דמטרטן שרוכב כדרך זכר ירך אחד מכאן וירך אחד מכאן רשע שבא לידי קימו', אבל אם יושב כדרך אשה שני שוקיו לצד אחד אינו בא לידי חימום. מטרטן כמו טורטני יבנים שמשקל אחד מכאן ומשקל אחד מכאן. במנחות (דף פ"ו) תניתי כ"ג במה מחלק' לחלום ביד או בגבי פשוט' דביד ראי נבלי טורטני יוכיח, ויבכי' ביון דבקללם כתוב ואכלתם לחמכם במשקל לאו אורח ארעא, בסוטה (דף ל"ד) אמ' ר' יצחק טורטני וטורטני דטורטני פי' טורטני בלשון יון קנה של מאזנים וכיצד כשאותו הביאו שנים עומדים של שלים ופירגום בקבלים ונתנו השכבול על גבי הקבלים, ונתנו מוטות בקבלי העמודים הנדרגים בקבלים, מוט אחד מן הקבלה מזה הראש, ושולח בו בראש הקבלה האחר, נמצא שני מוטות בראשי העמודים המשורגים בקבלים, והאשכול נתון על גבי הקבלים ועל כל מוט מאלו המוטות ב' מוטות פשוטים מכאן, מוט בראש זה, ומוט בראש זה, נמצאו ארבע מוטות בראש שני מוטות הנשוכים בראש העמודים, ובל מוט מאלו ד' מוטות היו סובלין אותו ב' אנשים נמצאו ח' סובלים האשכול וזה פי' טורטני וטורטני דטורטני כלומר מוטות ומוטות על המוטות (א"ב פי' בלשון יוני ורומי מ.ל.ם וידוע כי בהתרחק המשקל מן המוט יכריע כמה פעמים כמות משקלו, ויש מעשה ערמנות לסבול ולהכריע אדם אחד משא אנשים רבים בדרך הלם, וזה אמרם טרטני וטרטני דטרטני להורות כונת האשכול).

טריטון, τριτον, Das Drittel

טריטון, ירושלמי דפסחים פרק ואלו עוברין הורי לטהוניא מיתן טרטון דמוי בגין מודים פי' בלשון יוני שליש.

טרטקל, Schwarze Kohle

טרטקל, תרגום. פחם לגחלים טרטקל לגומרי.

טרטות, Teresetis, Länglichrund

טרטות, בשבת (דף ל"א) מפני מה עיניהן של תרמודיים טרוטות מפני שדרים בין החולות. בנדרים (דף מ"ו) שמא עיניה טרוטות הן. בסנהדרין (דף ק"ו)

ובסוטה (דף מ"ד) עיניה טרוטות. ובבכורות (דף מ"ו) טרוטות דמתרגמן עיניה פי' שעפעפיו חגורות ואינן פתוחות אלא מעט. במכילת' וישובו ויחנו לפני פי החירות מה חירות הללו לא היו טרוטות אלא מוקפות כחלי גורן עגולה, פ"א טרוטות בערך ת' (א"ב פי' בלשון רומי עגולים ובפרט אם נמשכים קצת לאורך).

טריא, Beeren (Frucht) טריא, בשבת (דף ק"ד) ובגטין (דף י"ט) במי טריא פי' פרי ששמו כך (ורש"י פי' י"א מי גשמים).

טריאקונטא, τριακοντα Dreyßig טריאקונטא, בירוש' פרק גט פשוט ומר עם טריאקונטא פי' בלשון יוני שלשים.

טריה, Drey, τρια, טריה, בראשית רבה פ' אקרא לאלקים עליון ויצא לחי קמור טריה מהו טריה בר תלתא יומין כן פי' בלשון יוני ורומיי שלשה.

טריון, Himmelblau, טריון, מדרש ב"ר פרש' ויצא יעקב שלם במאה קשיטה א"ר סימון קוף קמליא, סמך סלעים טית טריון פירוש בלשון יוני ורומיי גוון תכלת.

טריגא, Roth טרייגא, בפסחים (דף ח') עולא אקלע לפומבדיתא קריבו ליה טירייגא דתמרי פי' היא גנה כלכלה.

טרינא, Trajana (Münze des Kaisers Trajan) טרינא, הדריינא טרינא שיפא כבר פירשנו בערך הדריינא.

טרכן, ταραχος, Unordnung, Schrecken טרכן, ופה קלק יעשה מרחה ת' ופומא דפליט יעביד טרכנות' (א"ב פי' בלשון יוני מהומה ובלבול).

טרכונא, τραχων, Rauhe, harte Gegend. טרכונא, תרגום כל חבל ארגוב כל בית פלך טרכונא פירוש שם מחוז בלשון יוני. 1)

טרכסיד, Feiner Kalk טרכסיד, בשבת (דף פ') ובבבא בתרא (דף ט') מפני שבות

---

1) Der Chaldäer übersetzt in so weit ארגוב (5. M. 3, 4, 14) τραχων in so weit es mit der Bedeutung dieses Wortes übereinstimmt, denn Τραχων bedeutet eine rauhe Felsengegend und רגב Scholle spielt ebenfalls auf einen unwegsamen Ort an. Weit entfernt aber daß hier von jener Landschaft in Arabien gegen Süden der Stadt Damaskus, die Trachon oder Trachonis hieß die Rede sey, wie Eusebius und Andere wirklich glauben; denn Argob

טרכסיד פי' מין אחד ממין סיד ומעולה ממכוונין אותו למעלה מן הסיד ובלשון ערבי ספידן אלפדג.

טרכסמון, τρωξιμος Roh zum essen, eßbare Früchte (Endiwie),
טרכסמון, בברכות (דף ל"ד) ובגיטין (דף כ"א) דורו' סרקסוגי' היו מכניסין פירותיהן דרך טרכסמון כדי לחייבם במעש' והיו פירותיהן מתברכין פי' דרך שערי גגות ופרדסי' ודרך הדבי' שבכך מתחייבין במעשרות ולא היו מערימין עליהן. ובריש ויקרא רבה פרשת טוב מלא כף נחת הושיט לו אגודה של טרקסימא דאלמא טרקסימא ירק הוא וטרכסימון דרך פירות וזה מעש' הוא מעש' שני שנאמר בו ביערתי הקדש מן הבית וגם מעש' שני כמו כן אבל מעש' ראשון חייב בגורן. ירושלמי בריש כלאים עולשין טרוקימון. בחלומות דמגילת איכה חד טסרת דטרוכסימון (א"ב בלשון יוני שם כללי לדבר מוכן לאכילה ובפרט כא' כן ירק עולשין והכרתי).

טרם, Thermae, θερμη Warme Bäder
טרם, ירושלמי בפרק כירה רבי אחא בר יצחק על למסחא עם רבי אבא בר ממל בטרים (בערוך הביא טרים בערך טר פי' מרחץ בלשון יון לוטרו λετρον (א"ב פי' טרם בלשון יוני ורומיי מים חמין כמי טבריא כובעים עיין ערך תרמוסר).

טרימא, τριμμα Das Geriebene
טרימא, בברכות (דף ל"ט) טרימא מה היא? פי' טרימא דקורטמי מבשלין הכרכום במים, דשוימי מבשלין השומשמין במי' ואוכלין אותו. דפולגי שורין הזגין של ענבי' במי' ויש בו טעם יין ושותין אותו, בפ"ב בתוספת' דמעש' שני אבל שוקקן ועושה אותן טרימא של תמרי' לוקחין גופ' של תמרים כמו' שהן שאין טורפין אותן ומוציאין גרעיניהן ולשון נהן שומשמין וביוצא בהן והן קוילתא (א"ב פי' בלשון יוני דבר מעורב וטרוף יחד כן לאכול כן לשתות ונקרא בשם זה מין רקיק).

טרמיטא, (ωον τρομητον) Weichgesottenes Ey,
טרמיטא, בנדרים (דף מ"ט) ומותר בביצה טרומיטא פי' בגמ' (א"ב פי' בלשון יוני ביצה מגולגלת וגלויה והיא רכה) (ובתלמוד ירושל' כתיב ביצה טרמיטה רנפיטון והוא Schlürfbar: ροφητον

טורמיות Turma Hause, Truppe,
טורמיות, ירושלמי דסוטה פ'

---

war in Palästina jenseits des Jordans und der Antheil des halben Stammes Menasse, Trachon aber liegt nach Josephus (Ant. L. 1.) zwischen Palästina und Cölesyrien, und konnte nur eine nachbarliche Provinz von Argob seyn. (S. רגב).

משום מלחמה עבדו כנגד שורשיות שלהם פי' בלשון רומי כת של פרשים.

טרמנטן, Tormenta Geschoß, Geschütz

טרמנטן, ירוש' דסוט' פ' משוח מלחמה ונשל כנגד טרמנטן שלהם פי' לשון רומי כלי מלחמה לירות אבנים חצים וכו'.

טרמס, (Siehe בטלמס)

טרמס, בסנהדרין (דף י"ד) לא מסמיכין ולא מטרמיסין ככר פירשנו בערך סמס (סעריך בערך חמם (לר 663) לחן מאור נפי' המלך ורש"י בסנהדרין שם כתב טורמסין לא איתפרש, וכן בכתובות (דף י"ז ע"א) ע"ש, ורש"ל פי' אכשיסרקפים, וסהדו בבראשי' רבה פ' מ"א ופ' כ"ג והמדרש הלז תמצא בספרינו חלק ב' בערך דטולמס וע"פ חלופי אות ל ואות ר טעם טלמוס בלשון יוני (τολμητις) איש זרוע ותקוף).

טרימיס, Tremissis (eine kleine Münze)

טרימיס, מדרש איכה פסקא רבתי בגוים א"ל לאומנא סב לך טרימיסא הדין פילוג מין מטבע רומיי שוה שלשה חלקים של איסר,

טרן, Tyrannus 1) Τυραννος

טרן, בעבודה זרה (דף ג') נפי שאין הקב"ה בא בטרוני' עם בריותיו. בפסיקתא דהחדש אמר רבי ברכיה גאלת בזרוע עמך בטרוניא פי' בכח ובעלילה. ס"ר כי פלשתים מרגום טורני פלשתי. ירושלמי בערובין גריס פ' כילד מעברין והלא אליהו טירונין של נביאים היה. גריס מגילת איכה לשום כרים על שערים טרונין ענין שרי' בו. בבראשית רבה (פרש' מ"ב) ותדעל מלך גוים, (ובפרש' ע"א) ונאספו שמה כל העדרים, (ובפרש' ע"ט) ונשל העליון שבותנת טירוניא מכל האומות. בילמדנו גריס כי תשא בפ' לעסק טירונין ענין מס הוא (א"ב פי' טירונין בלשון יוני ורומיי שרים ומושלים, פי' טירכיא ממשלה ואחר אשר בעול ועושק היו מושלים המלכים קראו לממשלת המעשקת את אנשיה טירכיא.

טרן, Tiro, Jünger, Anfänger, Lehrling,

---

1) Ursprünglich bedeutete Tyrann: Herrscher, und Tyrannei: Herrschaft; später aber als bey den Griechen und Römern die Gewalt in grausamer Gewaltthätigkeit ausartete, wurde im figürlichen Verstande jeder Wütherich Tyrann, und jede grausame Handlung eine Tyrannei genannt. So wie diese Ausdrücke hier in den Stellen vorkommen, können sie nur aus dem Zusammenhange verstanden werden.

טירון (א"ב מדרש שמות רבה פ' ויאמר אנכי אלהי אביך בשעה שנגלה הקב"ה למשה טירון היה משה לנבואה פי' בלשון רומיי שם עללי לאנשים אשר לא כנו במלאכת מה ובפרט בחורים אשר לא חונכו במלחמה אשר היו לוקחים אותם מדי שנה בשנה ללמדם מלחמה ונאמר ענין זה אצל הרומיים כתיבת טירכינן.

טרסי, Kupferschmied

טרסי, בשבת (דף פ"ב) המחזר מטה של טרסיים בשבת, ובסוכה (דף מ"ז) וטרסיי' בפני עצמן. במגילה (דף כ"ו) בבית הכנסת של טרסיים. בחולין (דף כ"ו) מטלית של טרסיים פי' מלפיפי הנחשת מעיקרו יש להן מטלית של עור בכניהם בשביל הנחשת שלא ישחרו בגדיהם והוא בכל עת קם זפורשה על התרנגולת וסימה מן המטלית וגדלה כנפים. בנזיר (דף כ"ח) מכשה שהביא קופה מלאה עלמות מכפר טביא לבית הכנסת של טרסיים ומסבר הפי' שבאבנו מפני שמפרפי נחשת מזוהמין כבורסי אצל כן היה להם בית הכנסת לבדם. בע"ז (דף ס') רבן של טרסיים אבי אייתו ליה תרין קיבורי הי דשיתא הי דערבתא עבשיו משמע שטורסי הוא גרדי וקשיא לן סוגיו דפרק תקבל?

טרסי, Tarsus (eine Stadt in Cilicien)

טרסין, במגילה (דף י"ג) ב' טרסיי' היו והוא מספרין בלשון טורסי.

טרס, Aufsuchen

קרס, בסוף ויקרא רבה אם את אכיל מן אתרוגין דיהודאי את מיתסי טרסין בשוקא ולא אשכחו. פ"א ססמטון בשוקא.

טרסית, Drei Asses, Tressis

טרסית, בשבועות (דף מ') כסף טריסית פולדיון ופרוטה חייב שכל מין מטבע אחד וכו'. בבבא מציעא (דף מ"ו) יפה דינר וטריסית פירש ר"ח ז"ל והכי שעלה לך יפה דינר וטריסית דינר זה ולתי טריסית הוא דתכינן בתוספתא אוכל פועל קישות אפילו בדינר, כותבות אפילו בטריסית, רבי' גרשם ז"ל פירש וטריסית מעה קטנה היא ואם אין מטבע נעשה חליפין סוס ליה הלואה ואסור, משנה שביעית משמע דטריסית פחות מדינר (א"ב פירוש טריסית מטבע רומיי ושוויו שלשה איסרין.

טוריסקי, Nahme eines persischen Festes.

טוריסקי, בע"ז (דף י"א) ודפרסאי מאי מוטרדי וטוריסקי מוהרקי ומוהרין פי' שמות ימי איד של פרסיים.

טרסקל, Τρισκελης Dreyfüßig.

טרסקל, בכלים פרק כ"ג (דף ל"ד) טרסקל שקיפוי של עור טמא טמא מת פי' העור טמא מדרס והטרסקל טהור מכלום. ובשבת (דף ס') בטרסקל שנידו פי'

כלי שעושין אותן מערב' קלופה ואוכלין עליו לחם ודחב אשה א' ויש שרחב ב' אמות ובלשון הקדש טסקא ובלשון ארמי טירייכא ויש לו מכסה עור (א"נ פי' בלשון יוני שלחן של שלש רגלים והש"י לא אם לפי' המלה במסכת שבת (דף קל"ח) אבל מטה וכסא טרסקל ואסלא פירש שהוא מין כסא וכשהאדם נוטה יושב על ארבע רגלים) (ע"כ דברי המוסיף והפליאה שגם במדרש במדבר רבה פ"ב מפורש שטרסקל יש לו ג' רגלים וז"ל למה בי' העולם דומה באותה שעה? לטרסקל על שתי רגליו שאינו יכול לעמוד והוא רותת כיון שעשו לו רגל שלישי, כתנסם ועמד ע"ש המדרש).

טרסום, (Siehe טרסי) טרסום, אכיות תרשיש תרגום אילפיא דטורסום.

טרף, Verwirren, mischen טרף, בברכות (דף ל"ה) לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטירוף פי' לשון בילבול. בפ"ט בכלאים (דף ל"ג) למר גמלים ולמר רחלים שטרפן זה בזה. בתענית (דף י"ט) ועל הספינה המטרפת בים. בפ' ב' בנדה כל מי שנטרפה דעתו. בשבת (דף פ') ובפרק ה' בכלים (דף י"א) בילה קלה שבנשים טרופה ונתונה באילפס. בפרק ב' בעדיות על בילה טרופה שהיא נתונה על גבי ירק. בשבת (דף קמ"ו) מי שנפרקה ידו או רגלו לא יטרפנה בצונן. טרף בקלפי פי' ערבבם. ובסוכה (דף ל"ז) כל העם מטרפין בלולביהן. בחולין (דף מ"ו) אין מוכרין בילה לגוי אלא אם כן טורפה בקערה. בשבת (דף ק"מ) אם לא טרף יין ושמן (א"נ תרגום ותפעם רוחו ומטרפא רוחיה).

טרף, Schlagen, stoßen, ritzen טרף, בחולין (דף כ"ו) דרסה או טרפה בכותל פירוש הכה אותה. ושם (דף קמ"א) אל טרוף אקן דליתגבהו וקניהו. טורפין לו תפילתו בפניו שנאמר טורף נפשו באפו פירוש קיימא לן בתפלת ערבית ומפני המזיקין, דבר אחר מפני שגר' לשכינה להסתלק לפיכך טורפין לו תפילתו, לזה שילא והניח לחברו שהשכינה שרויה אפי' בשנים שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו וכשילא גרם לשכינה להסתלק ועל זה טורפין לו תפלתו שנאמר הלמענך תעזב ארץ ויעתק צור ממקומו כלומר את גרמת להסתלק שכינה שלא יכת' זכותו כדמפרש לקמן, פירוש אחר הלמענך תעזב ארץ? בתמיה כלו' לא יעזבנו הקדוש ברוך הוא אלא שכינתו שורה עמו, זה נראה גמרא דברכות (דף ו').

טרף, Aufreiben, zerreißen טרף, בברכות (דף ל"ד) ואם לאו יודע אני שהוא מטורף פירוש מלשון י"ח טרפות. בשבת (דף כ"ח) פולין ובשר טרוף אסור פירוש שמחתכין אותו חתיכות קטנות

ומסרקין אותו עד שנטרף במקפה או בטיסני שבל זמן שמלטעק יוצא שמנו ומתערב עם הבישול. בזבחים (דף כ"ג) וקרן דרומית מזרחית לא היה לה יסוד, מ"ט אמר רבי אלעזר לפי שהיה בחלקו של טורף (זה בנימין עיין רש"י שם).

טרף, Erbeuten, erraffen

טרף, בב"ק (דף י') ובב"מ (דף י"ז) אחוי לי טירפך ואשלם לך פי' אפילו בשטריות כמי כיון שהחזיק בה היכי יכול לחזור בו דאמר ליה עדיין בעל חוב לא טרפה ממך אחוי לי טרפך שעשו לך ב"ד שמחמת חובי טרפה ממך ואשלם לך.

טרף, Gefleckt, (glatt) gezeichnet seyn,

טרף, בשבועות (דף כ"ט) ובנדרים (דף כ"ה) אמר שמואל בטרוף פירש רב שרירא גאון פי' טרוף משוש ובך אמר ראיתי כמו גדול בקורת בית הבד אין דברי הגאון אבל ראיתי כמו טרוף בקורת בית הבד דברי הגאון שאין כמלא טרוף בקורת בית הבד. וטרוף זה שפניו משוין דוגמת שכתוב הלא אם שוה פניה כי משוין פני קורת בית הבד כדי שתרחי' על מה שתחתי' ואין מניחין פניה עגולות ומשופעות וכן הוקשו כל הכתאי' מיטרף טריפי כי כריסן כולן משוות, ועל גחונך ילכו, כמלאו בשוי בטן בקורת בית הבד ואיך יהא זה דברי הגאון, ופרקו גבו טרוף קאמר ונודאי לא כמלא בקש שגבו טרוף ומשוה ומרובע אלא גבות גביכים ומשופעי', לפי' האומר ראיתי כמו שגבו טרוף כקורת בית הבד, הרי אלו דברי הגאון, שאין כמלא זה, ולפי דרכנו למדנו שהמוכר קורת בית הבד לחברו הרי זה נותן לו גופה טרופה שמשוין ומרובעין פניה וזהו שאמר אגב אורחיה קא משמע לן למקח וממכר לומר המוכר קורת בית הבד לחברו אם גבו טרוף אין ואי לא לא. ובפרק שני במכשירין (דף קל"ו) שטורף את גגו פי' הטח את גגו טיט או סיד והשווהו. בבכורו' (דף מ"ה) אלו פרסותיו רחבות כמו של אווז אמר רב לא תימא דטריפה ולא סדיק' אלא כיון דטריפא אע"ג דסדיקא פי' רחבה ומשוה. בברכות (דף ס') מתחזיא כדטריפא מיטרף פירוש כמו שמכה בפטיש של ברזל להרקיעו ולהשוותו.

טרף, Blatt,

טרף, בשבת (דף קכ"ט) רבא מסדר אקמרא בר תלתא טרפי כלומר בן ג' שנים שעשה הכרם ג' עלין. ושם (דף קמ"ו) האי טרפא דאסא אסיר פירוש לשון עלה של הדס נקנב של יין במקום השפופר' אסור משום מרוב שעשוי העלה כמרזב. והנה עלה זית תרגומו והא טרף זיתא.

טרף, [illegible], Nähren, pflegen, erziehen,

טרף, מדרש איכה פסקא האמוני' עלי תולע טריפין בקיקלא

פי' בלשון יוני אמוכים וגדלים בבגדי תולעת.

טרפיז, τραπεζα Tisch, Wechslertisch

טרפיז, בב"ר פרשת י"א ויברך אלקים אמר רבי חייא בר אבא פעם אחת זמנני אדם בלודקיא והביא לפנינו טרפיזין טעון בי"ו מוטות, ובפרשת ס"ח הושיבו לילאנים ופפוס טרפיזין פירוש כך קורין לשלחן טרפיזין בלשון יון.

טרפחת, Gebärmutter

טרפחת, חולין (דף כ"ה) תנא היא האם היא טרפחת היא שלפוחית כבר פירשנו בערך אם.

טרפסיטים, τραπεζιτης Geldwechsler

טרפסיטים, מדרש במדבר רבה פרשת פקוד כל בכור זכר לטרפסיטים של מדינה פי' בלשון יוני שלחני.

טרפעיק (S. אסתרא Στατηρ)

טרפעיק, ביומא (דף ל"ה) אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה משתכר בטרפעיקא, ובגיטין (דף מ"ה) גט מפעלין בדמיהן עד כדי טרפעיקין. מאי טרפעיקין? אמר רב ששת אסתירא. בכתובות (דף ס"ד) מאי טרפעיקין? אמר רב ששת אסתירא, וכמה אסתירא? פלגו דזוזא, תניא כמי הכי רבי יהודה אומר ג' טרפעיקין שהן ט' מעין מעה וחצי לכל יום.

טרפירא, Fledermaus

טרפירא, תרגום ירושלמי (בספר ויקרא י"א י"ט) ואת העטלף וית טרפרא, אבל (בדברים י"ד י"ח) תרגום והעטלף ועטפרא ובנוסחא אחריתא חרפתא.

טרפש, Netz (חצר Siehe)

טרפש, בחולין (דף מ"ט) תירגומא דכרכשא ודטרפשא דליבא. (ובדף מ"ו) בגמ' כיטלה הכבד ולא נשתייר כדלדלה בכך ומעורה בטרפישא מאי פי' הוא טרפשא דכבדא וכגון טרפשא דליבא. רטפש בשרו תרגום איתקליש בשריה פי' כמו טרפשא ומלה הפוכה היא כלומר דק (א"ב פי' קרום ודוק ויש קרום חילון ללב ולכבד נקרא גם כן אצל הכבד והוא הנקרא יותרת הכבד).

טרפיתא Habicht (Raubvogel)

טרפיתא, תרגום ואת הדאה ואת האיה ודיתא וטרפיתא.

טרק, Vermischen, vermengen

טרק, בשבת (דף ק"ט) ליתי אגנא דמחלי ותמרא דיקלא וליתיב התם ולטרוקינהו בהדי הדדי. ובב"ק (דף קט"ז) לא שנו אלא שלא טרקו אבל טרקו אסור פי' עברו.

טרק, Beißen, stechen

טרק, בשבת (דף ק"י) האי מאן דטרקיה חויא, ליתי עוברא דחמרא חיורתי דילמא חיורא דרבנן טרקיה. ובע"ז (דף כ"ו) והא איכו כמי חיויא טרקיה. בשבת (דף קכ"ו) ההוא יומא דעיילא לגנא טריק ליה חיויא ומתה. בכתובות (דף כ') בר שית דטרק ליה עקרבא בר שתא

דטרק לה זנורותא. בנדרים (דף מ"א) שמואל חזייה לההוא עקרבא דיתבא על אקרוקתא ועברא נהרא טרקא גברא ומתקרי עליה למשפטיך עמדו היום פי' לשון נשיכה (א"ב תרגום אם ישוך הנחש כך מתרגם חיוון קלן לטרקא ולנזקא).

טרק, Verschließen, sperren, gefangen halten

טרק, בברכות (דף פ"ט) טרוקו גלי. ובב"ק (דף קי"ג) טרק גלי באפיה. בב"מ (דף פ"ה) וטרק לבבא באפיה. בערובין (דף ק"ג) דין לא כטרוק. בע"ז (דף כ"ח) טרוק גלי דלא כיתי. גדך בעדי ולא אלא תרגומו סגר בתרעי בגין דלא איפוק מן טריקא פי' ענין סגירה.

טרק Schlagen

טרק, בתעניות (דף כ"ה) טרק ליה באסקוטלא פי' הכהו מלאך באצבעו במצחו ואמר לו אינרן נך נירשי כלומר הבוך הקילים שלי. פ"א בערך גר.

טרקארין, Theriaca (eine giftwiederstehende Arznei)

טרקארין, מדרש שמות רבה (פרש' כ"ה) בשר ודם עושה לו טרקאירין τριχαρυινος פי' בלשון יוני רפואה של שלשה דברים נעשית מאנוזי' כנגד סם המות. אך קשה שהמדרש אומר ונותן כל מיני משקין ואין ברפואה זו משקה (לכן כראה כמו שתרגמתי).

טרקטא, Näschereien τροκατα

טרוקטא, חלה דירושל' פרק חמשה דברים הסופגנין טרוקטא פירוש בלשון יוני שם כללי לדברים האכלים ובפרט בקנוח סעודה.

טרקי, Θρακη Thracia, Thrazien (S. תרקי)

טרקי, ביומא (דף י"ד) ותירס זו טרקי.

טרקיא, Türkis 1)

טרקיא, תרגום לשם שבו ואחלמה קנכרי טרקיא ועין עגלא פירוש בלשון יוני ורומי מין אבן טובה הבאה מארץ טרקי (?)

---

1) Den Edelstein שבו (2 M. 28, 19.) übersetzen die LXX und Hieronymus ἀχατης, Achates (Agat); Onkelos aber verstehet darunter טרקיא. Daß hier der Türkis gemeint sey, bezeugen die Uibereinstimmung der Buchstaben. Uiber dieses Naturprodukt war man lange ungewiß ob es dem Mineral- oder Thierreiche angehört. Die gelehrten Forschungen eines Reaumur, Lommer, Emerling, Blumenbach u. m. haben Türkis für eine Thierversteinerung besonders von Fischzähnen erklärt. Allen aber ist der kräftigste Beweis für diese Meinung entgangen,

טרקלין Triclinium τρικλινιον Tafelzimmer 1) טרקלין, בעירובין (דף י') ה' סנורי' שבתו בטרקלין א'. בנ"ב (דף מ"א) ולא אם הטרקלין. ובפ' בן זומא (דף י') התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין. ובפ' ראשון במדות (דף ל"ד) ד' לשכות היו בבית הקיטונות פתוחות לטרקלין. וביומא (דף ע"ו)

---

der sich mir aus dem Worte selbst offenbarte. Man begründet allgemein die Benennung des italienischen Turchesa, des gallischen Turquoise, des spanischen Turquesa, und des deutschen Türkis auf die Hypothese daß man die ersten Türkisse aus der Türkei gebracht haben soll. Die Benennung Türkei deren Ursprung man nicht kennt, dürfte man umgekehrt eben so — wie Brasilien (S. d. Art. אשכרע 1 Th. S. 218 in der Unmerk.) — von dem Türkis herleiten der dort gefunden wird — (S. תרקי welches Burdorf, Mussaphia u, m. durch die unrichtige Punktation des Pseudojonathan irregeführt, statt Thracia fälschlich Turcia lesen). Ich behaupte — man verzeihe mir diesen von der innern Gewißheit erzeugten Ausdruck — ich behaupte daß dieser Nahme von dem syrischen und chaldäischen טריק Zahn von טרק (Terak) welches auch in unsrem Wörterbuche vorkömmt und beißen bedeutet, herstammt. Die Anspielung die wie in allen orientalischen Wörtern auch hier verborgen liegt, deutet in dem טרקיא des Onkelos auf die Zähne jenes Fisches die durch eine Erdballrevolution unter die Erde kamen und versteinert wurden. Durch philologische Spitzfindigkeit könnte man leicht die Übereinstimmung des hebräischen שבו mit dem syro-chaldäischen טרקיא finden. Der Chaldäer übersetzt נחש בריח Ringelschlange (Job. 26, 13.) חויא טריק: Zähnenschlange; daher heißt auch טרק: (wie סגר) verschließen, gefangen nehmen und טריקא: Gefängniß, weil das Thier durch die Zähne seinen Raub festhält oder so zu sagen gefangen nimmt; eben so das hebräische שבו, welches zum Radix שבה: gefangen nehmen, gehört. Die analoge Übersetzung ist daher nach Onkelos: Zahnstein.

1) Triclinium bedeutet ursprünglich eine Speisesopha auf wel-

ובב"ב (דף כ"ח) טריקלין י' על י' רומו כחלי ארכו וכחלי רחבו, פי' חצי ארכו ה' וחצי רחבו ה' צריך להיות רומו עשרה, ראיה לדבר כבנין היכל פי' בניין ההיכל ארכו מ' אמה ורחבו עשרים, שנאמר והבית אשר בנה המלך שלמה לה' ששים אמה ארכו כ' מהן קדש הקדשים, וההיכל מ', שנאמר ומ' באמה היה הבית הוא ההיכל לפני ממלא שהיכל ארכו מ' ורחבו כ' הכל ס', חציים שלשים וכך רומו דכתיב ושלשים אמה קומתו. כתוב אחד אומר כ' אמה קומתו וכתוב אחד אומר לפני הדביר כ' אמה ארך וכ' אמה קומתו, אמר לקובי קא חשיב משפת כרובים ולמעלה שהכרובים קומתן י' שנאמר ויעש בדביר שני כרובים עצי שמן י' אמות קומתו וקמ"ל האי קרא דהני י' אמות שהכרובים עומדין בהן כמו שכתו' של מעלה מה העשרים כולן חלל ואין בהן דבר אף גם העשרה והכרובי' בנס הוו עומדין, וכן הארון בנס היה עומד שמקומו אינו מן המדה (גמרא) מאי טרקלין? בי ורדי פירש ר' גרשם קונת בי ורדי כעין שפורסין אהלים ועגול הוא מלמעלה כקונס ומוקף הוא מכל דפניו ופורסין שושנים לשם כדי שיהא ריחם נודף ושוכבים בתוכו שדים. ובויקרא רבה זאת תהיה רבי ינאי הוה יתיב ודריש בטרקלוניא (א"ב פי' בלשון יוני ורומיי חדר גדול ובפרט המוכן למסבה).

טרקליל, Beinschiebe

טרקליל, מלאת נחשת על רגליו תרגום ועדקלילין דנחש. בסוף תוספת' שבת טרקליין שהסיקן בערב שבת.

טרקלר, (Gefäß)

טרקלר, בילמדנו בקש את המטה אמר רבי סימון טרקלרין אם יהיה ביד אדם וכו' פירוש כלי הוא,

טרקנין, Aschkuchen

טרקנין, בברכות (דף ל"ז) אמר רבי יוחנן טרקונין חייבת בחלה מאי טרקונין? אמר רב יוסף כובא דארעא פירוש הוא גגבלה שאופין על הארץ ולא בתנור.

טרקסין, Zwischenwand

טרקסין, בפרק ד' במדות (דף ל"ו) וביומא (דף כ"א) אמה טרקסין ות' אמה לבית קדש הקדשי'. ובב"ב (דף ג') במקדש שני מאי טעמא לא עביד אמה

---

cher drey Personen zu Tische liegen konnten, und dann ein Speisezimmer in welchem Drey Speisesopha's standen. Man machte diese Tafelzimmer zweymahl so lang als sie breit waren; ihre Höhe aber betrug nach Vitruv (VI. 5) das Mittel aus der Summe ihrer Länge und Breite.

טרקסון, טרקסין לשון יון פנים וחוץ כלומר מספקא להו אי כלפנים אי כלחוץ וכך מפורש בירושלמי.

טרש, Glattmachen

טרש, בב"ק (דף ל"ח) גזל מטבע והני מילי דמחייה בקורנסא וטרשיה, ס"א וטרשיה פי' מקה בליטות שירכות של אותיו' המצויירן' במטבע.

טרש, Verstärken, befestigen

טריש, Kiesel

טרש, בחולין (דף מ"ז) בחמימי לא דמטרשי פי' מחזיקין. בכתובות (דף קי"ב) ובסוטה (דף ל"ד) אין לך טרשין בכל ארץ ישראל יותר מחברון. ובקדושין (דף נ"ט) אמר רבי יצחק טרשין שאמרו בית ד' קבין כלומר סלעים דאכן גבוהין שלשה טפחים בית ד' קבין. בערכין (דף י"ד) אמר רב פפא הקדיש טרשין פודן בשויהן פירוש בלשון ישמעאל קורין לאבנים אדים וקשים טריש (א"ב פי' בלשון יווני קורב ויובש).

טרש, Taub werden

טרש, בילמדנו בסוף אם בחקתי ובפרשת וישב ממנו שבי א"ר רבי לוי מהולך טרשא אקים עלה אמר לו הקדוש ברוך הוא ליעקב יעקב שכחת כדרך. פי' בלשון ערבי קורין לחרש טרוש מהולך טרשא כלומר הכנה בתמרשה ואין ירדף הקיש, אקים עלה הכה עליה, בכח בטבעות של ברזל שכך מנהג הערביים כשמשלחין ששלת יש להן באצבעות ברורות טבעות ומכין הכפה בכן מכאן ומכאן ויורד הקמח (ומזה בלשון נלך החרש).

טרש, Übereinkunft, Festsetzung

טרש, במציעא (דף ס"ה) אמר רב פפא טרשא דידי ידקיי שרי פי' נותן לו הפירות במרחשון וממתין לפורעו הדמים באייר בשער אייר שהוא ביוקר וכתב בערך הכר.

טרת, Vorgemäuer

טרת, בפ' ה' בכלים (דף י"א) טרת התנור בזמן שהוא גבוה ד' טפחים מטמאה פירוש כמין חצר לפני התנור ושמה טירה מלשון בחצריהם ובטירותם ויש אחר אדר ת"י טירת אדריא.

טרתא, Kuchen

טרתא, בברכות (דף ל"ט) אמ' אביי טריתא פטורה מן החלה מאי טריתא איכא דאמרי מרתח גביל והוא קמח שנותנין אותו לתוך מים רותחין לאו עיסה היא ואין חייב בחלה, איכא דאמרי לקמא דהינדוקא יש מפרשים גלוסקי ולא סבירא לן, איכא דאמרי לחם העשוי לכותח אם עשאו כעכין כמין חלות חייבין בחלה שכן קורין בלשון ערבי לחלה גדולה כעך, כלימודין פירוש כגון עמודין ארוכין כדגרסינן בתנור עשה לו לימודים להעמידו גלי דעתיה כיון דעשאו כלימודים לשוקא בעי ליה ולאו לאכילה מיכוון הלכך פטור מן החלה. ויש מפרשים כעכין עגולות כקלות חייבין שהן כשאר פת כלימודין דלא קפיד אי הוי עגול

או צריך האדם שלמד עצמו מלאכה כעור.

טרית, Triton 1)

טרית, בנדרים (דף נ"א) מותר בטרית טרופה וניכר. ובע"ז (דף ל"ה) וטרית שאינה טרופה וניכר שיש בו דגה פי' אחיני דג גדול הוא ונקר' בלעז טונין. במגל' (דף ו') אחינרב יוסף שפוני זו אקלזון טמוני זו טרית חול זו זכוכית לבנה. ובברכות (דף מ"ד) עיר אחת היתה בארץ ישראל והיו מוליכין ממנה ששים רבוא ספלי טרית פי' בעירספל (א"ב פירוש בלשון רומיי מין דג גדול ממיני אטונס).

טש, Verbergen, verstecken,

טש, בשבת (דף ל"ג) אזלו וטשו במערתא. בפסחים (דף קי"ד) דאכיל אליתא טשי בעיליתא. בב"מ (דף ע') גוי טפא כי היכי דטשיכא אכא הבי טשא ישראל אחוראי וקא חזי לי. כלשנה לנקי אנס תרגום בטשי לזכאי במנן.

טש, Verschmieren,

טש, וזמן לא תסוך תרגום ירוש' לא תטושון. אחרי הטוח את הבית תרגום ירושלמי דאיתטוש ית ביתא. בויקרא רבה קדושים תהיו אשים לכון באפיה.

משטק, Testaceus, Irdenes Geschirr

משטק, בנדה (דף ס"ח) אטו עבדי חסרת, משטקי חסרת, דודי חסרת, כלומר והלא יש לך עבדים הרבה וקדירות הרבה ויורות הרבה שיכולין להביא מים עבשיו בלילה ולחמם לך המים ותחוף (א"ב פי' בלשון רומיי שם כללי לכלי חרש).

משטוש Befleckung, Besudlung, Verwischung, Unordnung

טשטוש, בשבת (דף פ"א) ירדו עליהן גשמים וטשטשו מהו, פירש הגאון שאם גרפו לו אבנים מקורזלות דבוקות עם הקרקע בירידת גשמים וטשטש העפר מעליהן ונמחק מהו לטלטלן והו טשטוש דתניא התם וטשטשו וכו'. פ"א וטשטשו שאינו ניכר שנתקנת בו כבר. בתענית (דף כ"ג) מטשטשין את הארץ ואינה מוליאה פירות. מטיט היון תרגום מסין טשטושא. והמו יאמרו מימיו תרגום משתגשין ומטשטשין. במגלה (דף ס') פיוב אותיות מטושטשות מקורעות אם רשומן ניכר כשרה. בבבא בתרא (דף קס"ח) נמחק או נטשטש אם רישומו ניכר כשר.

---

1) Triton ist ein großer zum Geschlecht der Thunfische gehöriger Fisch (Plin. XXXII, 11).

יאד , Jaar (eine Gegend)
יאו, בחולין (דף ו') ר' זירא ור' אסי איקלעו לפונדקא דיאו פירו' שם מקום.

יאה, Schön, anständig
יאין, ת' כאוה תהלה יאי שבחא.

יאור , Canal
יאור, בנא מציעא (דף ק"ג) אריסא עביד ביה יאורי פי' עושה חריצין בקרקע שהולכין המים על פני השדה.

יאוש , Von etwas absiehen, verzweifeln
יאוש שלא מדעת פירשנו בערך יע"ל קנ"ס.

***יאלי**, (Siehe ילי)
יאלי, שבת (דף ב"ד ע"ב) פי' כיכי דלא למלו' יאלי.

יאת, Genüßen, genießen
יאת, ברכות (דף כ"א) אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו. ובשבת (דף מ"ב) אין נאותין ממנו לפי שאינו מן המוכן פי' ענין הנאה.

יבב, Jubeln, schmettern
יבב, ראש השנה (דף ל"ג) שיעור תרועה שלש יבבות (א"ב תרגום בריעו והריעות' יביבו ותיבבק) (וכן בעברי הוא לשון יללה ותיבב אם סיסרא כדמפורש שם בתלמוד).

יבדה, (Siehe אבד

יבדס, בספי' דויהי בשלח פרעה אמר ליסר מבלעדי שמיא לא יבדס פירוש לא מתאבדס.

יבחוש Fliege Käfer
יבחוש, בנדה (דף כ"א) המפלת כמין קליפה כמין יבחושין אדומים פירוש תולעים כדאמרינן בחולין (דף ס"ז) ואת כנלתם תשקצו לרבות יבחושין וכדאמרינן בזבחים (דף כ"ב) למעוטי יבחושין אדומין אפילו בעיניהו כמי דהא תנן אמר רבן שמעון בן גמליאל כל שתחילת ברייתו מן המים מטבילין בו.

יבל , Epheu
יבל, בפרק ג' בכלים (דף י') יבלית שטופלין בה את הפרדים, ב"א פעמים. פי' עשב ששמו יבלא ותלאה קורא חלובה. בגיטין (דף ס"ח) וקילפי דימא ויבלא. ובחולין (דף ק"ה) כרך דיפתא איובלא ותנן בפרק שני בשביעית (דף ל"ה) מפרקין ומייבלין פי' מסירין עשבים הרעים ועוד פירש בערך זבל.

יבלת , Warze
יבלת, בסוף ערובין (דף ק"ג) חותכין יבלת במקדש. ובפסחים (דף ס"ה) וחתיכת יבלתו אין דוחין פי' חרוץ או יבלת בלעז קורין אותו ברו"קא Veruca ו"א פור"ו poro.

יבם, Pflichtehe vollziehen

יבם, ביבמות (דף ל"ח) פי' ר"ם השתא קיימא לן כרבא דאוקמה למתניתין לרבנן דאמרי על איזה דרך כונסה קיים מצות ייבום ואף על פי שאין הלכה כאבא שאול עדיף לעשות כמותו כדגרסינן בפרק בית שמאי ביבמות (דף ק"ט) לעולם ידבק אדם בשלשה דברים ואחד מיניהם בחליצה כאבא שאול.

יברוח, Levkoje

יברוחין, (Siehe מייש)

יברוח, בחלק בסנהדרין (דף נ"ט) וימצא דודאים מאי דודאים אמר רב יברוחי ובברייתא רבה דהוא לשון ישמעאל יברוח (א"ב תרגום דודאים בשדה יברוחין בחקלא).

יגל, (Siehe תבטש)

יגל, דכין יגל מיגל עיין בערך תבט"ש.

יד, Hand

יד, בריש עדיות (דף ב') ובריש נדה (דף ב') מעת לעת ממעטת על יד וכו' ומפורש בגמ' הא דתניא בריש תוספתא נדה כיצד בדקה עצמה באחד בשבת ומצאתה טהורה וישבה לה ב' וג' ולא בדקה ובד' בדקה ומצאתה טמאה אין אומרין תטמא מפקידה לפקידה אלא מעת לעת וממעטת וכו' ומפקידה לפקידה ממעטת על יד מעת לעת וכו' (א"ב תרגום אל תהרגם לא תקטלינון מיד פירוש כמו מן יד, תכף לאלתר).

יד, Handhabe, Henkel

יד, כנ"ל (דף [illegible]) אבל היד המרבה לבדוק בנשים משובחת באנשים תיקצץ פי' לבדוק בכל שעה מפני כנידות ובאנשים תיקצץ שאם בודק האיש בכל עת באבר מביא שכבת זרע וזה הדבר אסור. בריש עוקצים (דף קי"ט) ובחולין (דף קי"ח) כל שהוא יד ולא שומר מיטמא ומטמא ומצטרף פי' ידות כגון קנה של שבולת ועוקץ כסיגת האשכול שהוא היוצא מן הנגרגרי', והיוצא בהן שדרך בני אדם לתפוס בידם ולאכול מהן, או לתלותן בהן, או להפכן ממקום למקום, והיוצא מדברים הללו נקראו ידות כדרך שנקרא בית תפיסת יד בכלים ידות הכלים, ומה שהוא עשוי לכגן כגון העור בבשר, וקלפי אגוזים, וקלפי רימונים והיוצא בהן, נקרא שומר. במנחות (דף ל"ו) רב אשי אמר יד כהה יד כהה, יד שמאל מדכתיב כהה בלשון נקבה כלומר באותה יד שהיא חלשת כנקבה הייכו שמאל, בילמדנו ידכה ה' יתירה הרי חמשה ד' טטפות בראש, וטוטפת אחד ביד. בשבת (דף י"ג) ובפסחים (דף י"ט) ובסוף זבין (דף קמ"ח) אלו פוסלין את התרומה וכו', עד והספר והידים. ובפ"ג בילמדנו יפקוד ה' אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה וסמכת את ידך עליו יד אחת, מה עשה משה? סמך שתי ידיו עליו וכו'. ובריש והיה עקב תשמעון מהו יד ליד לא ינקה רע, אמר הקדוש ברוך הוא לישראל לא תלמדו את התורה על מנת ליטול שכר

יד, לא תעשה את המלוה ותנקש שכרה מיד ליד, ואם עשה כן בקרא רע שלא הגיע לביניו כלום וכו'. בסוטה (דף ד') אמר רב כל הבא על אשת איש אפילו הקנהו הקדוש ברוך הוא שמים וארץ כאברהם אבינו וכו' אמר רבי חייא בר אשי אמר רב מים הראשונים צריך להגביה ידיו למעלה שמא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים. אחרונים צריך להשפיל ידיו למטה.

ידיד, Geliebter, Freund, Liebling

ידיד, אשר קידש ידיד מבטן פירש רב שרירא זה יעקב אבינו, דכתיב ביה ואהב את יעקב, והוא המקודש מן הבטן, ועודנו במעי אמו, שנאמר ורב יעבוד צעיר, כלומר שקדושת זרעו של אברהם אבינו בו תמלא וכבר הוזכר להכניסו בבריתו של אברהם אבינו וכשבאנו לברך על קדושת השאר ומתיבת צאצאיו באות ברית קודש לא תמלא זה לא באברהם ולא ביצחק אלא ביעקב. במנחות (דף נ"ג) יבא ידיד בן ידיד ויבנה לידיד בחלקו של ידיד ויתכפרו בו ידידי'.

ידעוני, (Siehe דבורו)

ידעוני, בעל אוב וידעוני כבר פירשנו בערך אוב (עיין ערך דבורו).

ידפת, Jedofeth (eine Stadt)

ידפת, בעירובין (דף נ"ב) ידפת ישנה וגדוד ואליד ואזנו וירושל' מיקוד'. פי' עיירות הן (א"ב עיר נלורה היתה בגליל ובבנותה כתב יוסיפון יום ארבעים אשר עמדה במצור).

ידקי, Richter, Judex

ידקין, בב"ר פרשת נ"א ולוט יושב בשער סדום ישב כתיב אותו היום מינוהו ארקי יודקין פי' ראש הדיינים לעז הוא (א"ב בנוסחאות שלנו כתוב ארכי דיינים ואמת דבר בעל הערוך בלשון רומיי ארכי יודיקי ראש הדייני' ובלשון יוני אומרים ארכידיקי).

יוד*, Juda (Hier als eigener Nahme)

יוד, תענית (דף כ"ב סע"ב) אמר רמי בר רב יוד פרש"י חכם ששמו יוד ע"כ ונראה ששמו יהודה ולישנא קטיעא הוא וי"א אולי קטן היה.

יודקרת, Judcartha 1)

יודקרת, בקדושין (דף י"ו) תמר

---

1) Nach Einigen ist Judcartha eine Stadt (Judenstadt) vielleicht jene die in Josua (19, 45) erwähnt wird; nach Andern aber hat dieses Wort einen sprichwörtlichen Sinn und heißt: aus einer Mücke einen Elephanten machen, weil Jud (יוד: Jod) als kleinster Buchstabe immer etwas Kleines bedeutet!!!

רב יוסף יודקרת קא חזינא הכא פי' דבר שהוא מחזיק מקום מועט כמו יוד שהיא קטנה כעשה לעיר גדולה כגון קרתא הכא כמי מנריתא קטנה רינה דברים שלא לצורך דלא הצטריך למיכתב ענק עבד עברי לעצמו, לאביי איצטריך דהא מני תוספי הוא. פירוש גאון דיודקרת שם מכם הוא. אמר ליה אביי הכי אמר רב יוסף הא מני תוספי הוא. ובתענית (דף כ"ג) איכא רבי יוסי דמן ידקרת (בנוסחאות דדן כתיב יוקרת ורש"י גרס דיוקרת).

י"י, (Gott) י"י, בשבת (דף פ"ג) י"י מלמעלה, קודש מלמטה פי' כך היה נכתב קדש לה' כדי שיהא השם למעלה ונקרא כראוי.

יה, Wei Wai Klag יה, מדרש ב"ר פרשת ואל שדי יתן לכם רחמים כזה שהוא נדון לפני הדיין צועק ומצטער ואומר יה יה פירוש בלשון יוני עטון לעקא ולווחה).

יהב, Gab יהב, בר"ה (דף כ"ו) ובמגילה (דף י"ח) ובבראשית רבה פרשת פ' ויקן את חלקת השדה שקל יהבך ושדי אגמלאי כלומר טעונך.

יהט, Zweig, Reis יהט, ככבר כתעב תרגום כיסע טמיר.

יהר, Koralle יהר, אדמו עצם מפכיכים תרגום סמקו חיזו יתיר מן יוהרין.

יהיר Stolz übermüthig יהיר, בברכות (דף י"ח) חייש ליוהרא. בשבת (דף קל"ט) ובסנהדרין (דף כ"ח) אי בעלי יהירי בעלי אמגושי פי' יהירי גסי הרוח אמגושי מכשפין. סיגיך כסף מעורב כן הוא בן תורה אם יש בו גסות, כדילך מכשף שהוא גדול מן הירשה ומוסר עצמו לשדים, גזירפעי רשעים בסוף סוטה (דף מ"ו) ובב"ב (דף כ"ח) הפי מאן דמייהר אפילו אאינשי ביתיה לא מיקבל שנאמר גבר יהיר לא ינוה לא ינוה בנוה שלו. בסוכה (דף ל"ו) מעשה ביהירי ירושלם.

יון, Taube יון, בברכות (דף כ"ה) ובשבת (דף מ"ט) מה יונה זו כנפיה מגינות עליה אף ישראל מצות מגינות עליהן, מאי שנא יונה שבכנפיה מגינות עליה יותר משאר עופות? פירוש בבראשית רבה בריש ויאמר ה' אל אברם ואומר מי יתן לי אבר כיונה למה כיונה? רבי עזרים בשם רבי יודן בר סימון אומר לפי שכל העופות בשעה שיגעין הן נחין על גבי סלע, או על גבי אילן, ונתפשין, אבל היונה בשעה שיגיעה היא קופצת אחת מאגפיה ופורחת באחת והיא כגולת ואינה נתפסת. בחולין (דף קל"ח) זכן יונים דורסיות פטור מלשלח (גמרא) מאן דתני הורדוסיות על שם הורדוס פירו' הורודוס המלך שהיא יונים מן המדבר וגידל אותם בישוב ונעשו תרבות,

שקראו על שמו הורדוסיות ומאן דתני דורסיות על שם המקום שהביאם משם.

יון, Griechisch יון, במגילה (דף ט׳) אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יוונית (גמרא) אמר קרא יפת אלהים ליפת מיפיותו של יפת כלומר ממבח׳ בניו והוא כתיבת יון שהיא מובחרת יהיו באהלי שם שהם בני ישראל.

יוחני וממרא, Johanne und Mamre 7) יוחני וממרא, במנחות (דף פ״ה) אמר ליה יוחני וממרא למשה תבן אתה מכניס לעפריים? אמר להו אמרי אינשי למתא ירקא ירקא שקיל, פירוש רב שרירא כך היא השמועה ומשל הוא שהרבה אומרין אותו בני אדם ופירושו לעיר של ירק, שרוב ירק מצוי לתוכה תדיר, לא תאמר עיר פלוני הרבה ירק יש בה היאך אוליך אליה ירק, אלא הולך לשם שפעמים שחסר מה שבמקומם, ואין אחרים נושאין אליהן, ואתה תמכור ביותר. וכן עיר שבארץ ישראל ששמה עפריים, היה מרבה תבואה למאד, וכן שנינו לענין קרבנות הציבור וכולן אין באין אלא מן המובחר, ואיזהו המובחר שלהן מכמס וזוחה אלפא לסולת שנייה לה עפריים בבקעה, ופירוש אלפא (עיין ערך אלפא) ראשונה מן גימטריא, כמו ששנינו אלפא ביטא גמא וכן כשבא משה למצרים באותות שנתן לו הקדוש ברוך הוא, אמרו לו יוחני וממרא ראשי החרטומים של פרעה

7) Diese beyden Nahmen kommen bey den Alten orthographisch verschieden vor. Im Sohar (Seder Pinchas) heißen sie Jonos u. Jombros (יונוס ויומברוס). Pseudojonathan (2 M. 7, 11. 3 M: 22, 22.) liest Janes und Jambres (ינים וימברים) Paulus in der zweyten Epistel an Timotheus nennt sie Jannes u. Jambres (Ιαννῆς καὶ Ιαμβρης). und Plinius (30, 1) Jamme und Jotape. Nach Rab Scherira — der es aber bloße Sage (שמועה) nennt — und Jarchi waren diese beiden die Zauberer des Pharao die Moses durch Zauberwerke wiederstehen wollten. - Beyde Kommentatoren verschweigen die Quelle woraus diese Mythe fließt. Aruch citirt blos den Rab Scherira, obwohl der mährchenhafte Jonathan dasselbe von Beyden erzählt — einen neuen Beweis daß man damahls diesen leichtgläubigen Schwätzer der den jerusalemischen Targum entstellte noch gar nicht kannte. Der Midrasch Tanchu-

א היא מלאכתינו, ואנו יכולין לעשות כן בלהטינו, ואתה דומה כמי שמביא תבן לעפריים, שהיא עיר תבואה וממנה שבר למקומות הרבה, ואיך יביא אדם אליה תבן אמר להון אמרי אינשי למתא ירקא ירקא שקול הוא שפירשנו והרי הבאתי אליכם האותות האלה פעמים שאין אתם יכולין לעשות כיוצא בהן ותודין בני אדם אל שלי, מהתל היה בהן עד שבררו לו מן השמים ויבלע מטה אהרן.

יוחני, Johanne

יוחני, בסוטה (דף כ"ב) כי קא אמרינן כגון יוחני בת רטיבי פי' יוחני בדרך כשפנות היתה אוסרת הנשים המעוברות שלא תלדנה ובהגעת לידתן היו מצטערות והיא מראה עצמה לדקת והיו באין אצלה ואומרי' לה אולי תבקשי רחמים על פלניא שתלד והיא מתרת הכשפנות ומיד יולדת עד שנתגלה שהיתה רעה ומכשפת והרגוה.

יוחנא, Jochna (eine Heuschrecknart)

יוחנא, בחולין (דף ס"ה) בגמר' וחגבים למינהו למינהו למינהו למינהו, ארבעה פעמים אלה להביא צפורת כרמים, ויוחנא ירושלמי' והערצוביא, והזרבונית שאף חגבין טהורין.

יורה, Kessel

יורה, ע"ז (דף ע"ו) בילד מגעילין אמר ר"ה יורה קטנה לתוך יורה גדולה, איבעיא להו יורה גדולה מאי? ת"ש. שמע דרב עוקבא זבן דודא מגוי עבד ליה גדנפא דליטא ומליא מיא ואדרתא אמר רבא וכו'. בכלים פ"ח (דף ח') יורות של ערביים שהוא חופר בארץ וטח בטינא וכו' פי' הערביים חופרים בארץ ובונין שם קדירות ומניחי' אבול תחת הקדירות ומדליקין שם האש ומבשלין תחת הארץ.

יחיד, Einzig

יחיד, ביומא (דף כ"ג) ויחידים מוציאין שתים פי' רבנן כדתנן בתעני' (דף י') התחילו היחידים מתענין ואמרינן מאן יחידין?

---

ma (Sect. כי תשא) läßt durch diese beyden Schwarzkünstler das goldne Kalb hervorzaubern. Nach Sohar und Pseudojonathan waren sie Söhne des Bileam, und nach Ersterm machte Pinchas mit ihnen eine Luftfarth. Hillarius (Ambrosiast. in II Timoth. 3, 8.) und Origenes (Tract. 35 in Math) gedenken eines Buches welches den Titel Jannes und Mambres führt. Nach שלשלת הקבלה hießen sie Johannes u. Ambrosius.

אמר רב הונא ר״כ״ן, ומה שאמרו כאן בבריא כאן בחולה חולים הייגו רבנן דגרסינן בנדרים (דף מ״ט) רב אמר מאן חולים? רבנן רבא לטעמיה דאמר מאן מלכין האידנא אקליתי ומריעי כי הא חנא קלירי קליריאמה מריעי רבנן. ויש שאומרים י״ה ירי״ם כדאמרינן מעשה ביה ירי ירושלם ופירוש אנשים בעלי גאות איגו טוב להן לעשות כמעשה שעושים אחרים, שנראה הוא לאו. בסיפרא בפרשת כאן מגיח לא ישוא קרבנו לכל מלות לקרבנו למלות יחידי פי׳ ע״ז שהיא כתובה בפני עצמה. בפרשת שלך לך אנשים ואש כלעדת ישראל יפגו.

יחי, Eilen
יחי, תרגום ימהר יחישה יותי ויגלי.

יחט, Verführer
יחט, תרגום יגער ה׳ בך השטן יזיף ה׳ בך יחטא.

יחול, Hoffen
יחול, בברכות (דף י״ו) וכמלא יחול לבבינו. פי׳ תאות לבבינו ולא כתביים מאבותינו פירוש יותר מאבותינו מדין קשה, פירוש שיכולין אנו לדון אלא בקושי קרן אורה כלומר שיהא לנו אורה.

יחניף (Siehe בעמדם Anmerk. 1)
יחניף, בוישלחו בסוף פרשת אלה מסעי כי הדם הוא יחניף את הארץ ר׳ יאשיה היה אומר בו לשון נוטריקון כי הדם יחוא. יחון׳ אף על הארץ. ובתעניות ירושלמי בעון שפיכות דמים גשמים נעצרים שנאמר יחניף יחון אף על הארץ.

יחס, Geschlecht, Stammbaum
יחס, ממשפחת אלימלך תרגום דמן ייחס אלימלך. על האבן השנית כתולדותם תרגום ירושלמי יחוסיהון (א״ב לשון מקרא זה ואמנא ספר היחס).

יחף, Barfuß
יחף, ביומא (דף ע״ו) יחף מאי מנעי רגלך מיחף? מנעי עצמך מחטא כדי שלא תבוא רגלך לידי יחוף. במכשירין פ״ג (דף ס״ד) בשעת הדיש והיחף לעולם טמא פירוש אם היה שעת הקציר רוצה הוא לרחוץ רגליו בשביל שיהו נקיים לדוש התבואה.

יחור, Reis, Zweig
יחור, בפ״ק בבלאים (דף כ״ג) אין נוטעין יחור של תאנה לתוך הקשוא שתשא מקירו פירוש ייחול נער כדכתיב ונצר משרשיו יפרה.

ימור, Wolkensäule
יעור, משאת העשן עמודעשן תרגום ייעור דתנן, ועתר ענן הקטורת תרגום יעורן, ותימרות עשן תרגום ויעורין דתנן.

יי, (Siehe יה)
יי, מה ברי ומה בר בטני תרגום יי ברי ויי בר כרסי ויי בר נדרי (פ״ב פי׳ בלשון יוני מלה מורה על הבאב ועלבון).

ייבא, Kopfkissen
ייבא, בנ״ב (דף קמ״ו) תרגום

דנא ביכא וסנכתא פי' בקישורי' וככפה שעל ראשה דלאו דבר קשוב הוא ובמתכה יהיב לה.

וילי, Blutsauger, Vampir

ווילי, בבבא בתרא (דף ד') אכדר ליה כלילא דווילי. ובשבת (דף כ"ד) כי היכי דלא ליפלוס ווילי. תרגום והאכקה והכא ווילא וכוחא ובלעז סנג"י סו"קא Saugue ובלשון ישמעאל עלקא (א"ב Succo, פירוש בלשון יוני מין תולעים מרבים רגלים ובעל שער).

וומים, Die Furchtbaren

וומים, בחולין (דף ז') אמר רבי יהושע למה נקרא שמם ווםים שאימתן מוטלת על הבריות.

וין, (Wein)

ויין, בשבת (דף ס"ב) בכת עמילה בבתולה או בכת אליכה עמילה בבתולה, ביין נרדלי או ביין ארדלי באשה יפה או באשה אליכה יפה, במיסב רחב או במיסב קצר באשה גדולה או באשה קטנה, בחבר טוב או בחבר רע, באשה טובה או באשה רעה. בעירובין (דף ס"ה) אמר רבי חייא בר אבי אמר רב כל שדעתו מיושבת עליו ביינו יש בו מדעת של ע' זקנים. יין בימן ב' ע' אותיות וסוד כמן בע' אותיות כמבם יין יצא סוד פי' מנין יין ע' ומנין סוד ע'.

וכמולין, οἰνόμηλα

וינומילין, בתרומות (דף ב"ט) עושין את היין יינומלין. ובשבת (דף קל"ט) חולין ועושין יינומלין

בשבת פי' יין מילי ובגמר' מפרש יין דבש ופלפלין (א"ב פירו' בלשון יוני יין מזוג עם דבש והיא משקה ידוע אצל הרופאים ולפעמים מערבים בו מיני בשמים).

וונים, Geber

וויכים, בשבת (דף קכ"ט) רב יהודה בלחו ליה פתורא דוויכים (דיוכה כמוג) פירו' שלחן של ברושים.

ווים, Gesundheit, ὑγιής

ויסן, בברכות דירושלמי פרק כיצד מברכין אקן דעטין גו מובלא אסיר למימר ויים פירוש בלשון יוני יהיה לרפואה ובעל הערוך גרס זטי עיין שם.

ולדה, Junge Pflanze

ילדה, בנדרים (דף כ"ז) ילדה שסיבכה בזקינה ובה פירות אף על פי שהוסיפה מאתים אסור פירוש ילד הנטיעה של ערלה שהיו בה פירות ערלה שסבכה בזקינה שהרכיבה בתוך אילן זקן של היתר אף על פי שהוסיפה טוב שהורכבה בזקינה מאתי' ממה שהי' בשע' ההרכבה אף על גב דשאר ערלה בטלה במאתים אסור. בסוטה (דף מ"ג) ילדה שסיבכה בזקנה בטלה פירוש בטלה מדין ערלה וכיון דבטלה לא הוי נטיעה ולא ישוב עליו מעורכי מלחמה.

וולין, (חוורלין Siehe)

יולין, חורת יולין בעל הערוך גרס חוורלין עיין שם.

וולתא, Julietta

ילתא, גיטין (דף ס"ו) שמעא

ביה ילמא ועיילה לבי מסותא דביתהו דרב נחמן הות.

ים, (Siehe טלפחא)
ים, בב"ב (דף ס"ו) מכר את הים ואת המלח פי' בגמ' ים שלו פסקא יש אומרים עיגולין עלמן ויש אומרי' עדשה והיא אבן עשויה בעיגולין לבחוש עליה אתים או ענבים.

ים, (Siehe חמר Anmerk. 1.)
ים, בכלים כט"ו (דף ט"ו) ים כפה של סולת טמאה פי' לפה ארוגה ואותו ארג השיער שמוליא הקמח בלא סובין נקראת ים למה לפי שסביבותיה זיר של עץ כמו סביבות הים יבשה.

ימי, (Siehe מגן)
ימי, בעירובין (דף י"ג) כי סליק רבי אבא מימי פירשה אמר ליה אין כמימי לטיגני פירו' מקומות וכבר פירשנו בערך מגן.

ים, (Tag)
יום, בברכות (דף כ"א) ב"ש אומר מברך על היום ואח"כ על היין פי' על היום, קידוש היין בורא פרי הגפן. בפ' שתי הלחם שאפי' על השלחן ימים אין בכך כלום פי' אם נשארו על השלחן שבת תמימה אין אנו חייבין עליה כלום.

ימי, Schwören
ימי, תרגום של שבע השביע, אומאה אומי.

יומחרא, Morgen
יומחרא, תרגום ירושלמי ויהי ממחרת והוא מיומחרא.

ימין, Die Rechte
ימין, במגילה' איכה השיב אחור ימינו לקץ הימין קץ כתוב לימיני כל זמן שימיני משועבדת, בני משועבדין, גאלתי ימיני, גאלתי בני, הוא שדוד אמר למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננו, ובריש גמרא דחלק פירוש לקץ שעתיד הקדוש ברוך הוא להחזיר ימינו לפניו.

יניבא, (Siehe אנבא)
יניבא, בחולין (דף כ"ח) מאי לאו בעיף דקא בעי לרמיה ליניבא? לא בחיה דקא בעי לרמיה ללבא. ושם (דף פ"ה) רבי חייה כפל ליה יניבא בכיתניה פי' דם העופשעושין אותו לשמי' התולעת שגדל בפשתן ויש מפרשי' התולע' הזה כשיריק דם העוף בורח מן הפשתן ודם החיה עושים אותו לצבע לבא אם שמו לב"א ודם חיה מחזק אותו סגון ועוף מסור' בערך אבנא.

ינוברים, Januarius (der Monath)
ינוברים, ירושלמי דעבודה זרה פרק הראשון ושם כתוב קלנדס ינובריים פירוש בלשון רומיי ראש השנה פירוש קלנדס ראש חדש, פי' ינבריום חדש ראשון של רומים עיין ערך קלנדס.

ינון, (נוף) Sprossen
ינון, בברייתא דרבי אליעזר פרק ל"ב לפני שמש ינון שמו שהוא עתיד ליבון ישיני עפר לפיכך נקרא שמו ינון (א"ב פי' להוליד ולהחיות ישיני עפר כיון בלשון עברי ילד).

יסבה, Jussa (Sieh. R.)

יסכה, בסנהדרין (דף ס"ט) יסכה זו שרה ולמה נקראת שמה יסכה שסכתה ברוח הקודש דבר אחר יסכה שהכל סכין ביופיה.

יסמין, Jasmin

יסמין, כוספא דיסמין פירוש בערך כסף (א"ב פי' בלשון יוני ורומיי וישמעאל מין פרח לבן. ולו ריח ערב טוב).

יעא, Glühen.

יעא, תרגום ירושלמי וסכה פרק משה אהרן יוסף יעא קטר אהרן.

יעבץ (Eig. N.) Jabetz

יעבץ, בתמורה (דף ט"ז) תנא הוא עתניאל הוא יעבץ ומה שמו יהודה אחי שמעון שמו, עתניאל שענהו אל, יעבץ שיעץ וריבץ תורה בישראל.

יעידה (Bestimmung)

יעידה, שה לבן שבן קני תמה אביו ליעידה ולשדה אחוזה ובסופו תור' כהנים מרבה אני את הבן שבן קם תחת אביו ליעוד' ולעבד עברי.

יעט, Rathen.

יעט, בדניאל ושבעה יעטוהי פי' יועציו. תרגום בפסוקים הולך את דרך עיטא דיהבו חויא לחוה תמה אדם זה מה שאמרו חז"ל עטיו של נחש.

יעל קנס (S. [illegible] Anmerk. 1)

יש קנסין יאוש שלא מדעת בב"ק (דף ב"א). עצ"ד ... אבי אמר כמפורש הוא בפסל בסנהדרין (דף כ"ו), ובב"ק (דף ע"ב). לא לאי המומר אלא בעירובין (דף י"ב). קידושין שאין מסורין בגיאה. בקידושין (דף כ"א). ג' גידול בר רעילאי סדר גיטא לדביתהו בגיטין (דף ל"ד) אמר אביי ב' ק' הטוב והמטיב ולא בטל הגט דגלויי דעתא בגיטא לאו מילתא היא עד שיאמר בפירוש בטל יהא הגט הזה ואי הדר שליח ויהיב לה ההוא גיטא מיגרשא ביה. מ' מומר אוכל נבילות לתאבון בסנהד' (דף כ"ו).

יעל, Steinbock

יעל, בר"ה (דף כ"ו) שופר של ראש השנה של יעל פשוט פי' יעל בשנה נקבה ולעולם הוא פשוט. ובתעניות בשל זכרים כפופים פירוש של אילים שהן גדולים וכפופים. קרנות שן והבנים תרגו' קרנין דיעלין שן דפילין ושווסין (והנקבה בעברי יעלת חן משלי ה' י"ט).

יעק, Ecklen.

יעק, תרגום ויקצו מפני בני ישראל ואתיעקו מקדמי בניהון.

יערשיה (Eigener Nahme)

יערשיה, בבראשית רבה פרשת ע"ה בגד ויערשיה ואליה חברי בני ירוחם בשעה שמרעיש עולמו אליהו מזכיר זכות אבות בני ירוחם הקב"ה מתמלא רחמים על עולמו.

יף, Schön

יף, בפסחים (דף פ"ט) כריבהא ידים של אחד מהן יפות כלומר אוכל הרבה.

יפגע, ([illegible])

יפגעכו, בהגדת ילמדנו כן יפגעכו נדבר לו בחרב יפגעך

צריך לכתוב אלא נהגו כבוד למלכות.

יפנה, (Eigner Nahme)

יפנה, בתמורה (דף ט"ו) וכלב בן קנז והוא כתב וכלב בן יפנה שמאי קרי ליה בן יפנה? שפנה מעצת מרגלים.

יצהר, (Eig. N.) Oel

יצהר, בסנהדרין (דף כ"ד) אלה בני היצהר אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל שנוחין זה לזה בהלכה כשמן.

יציב, Festbestehend, heimisch

יציב, ביומא (דף ס"ו) יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא פי' משל הוא כלומר האזרח למטה, והגר למעלה, הנגלים בימין והקטרת בשמאל, וכן פי' יציב דפ"ק דעירובין (דף ה') אם הוא פתוח לכרמלית דלית ביה חיוב חטאת אסור להשתמש בתוכו עד שיעשה לו לחי להתירו ואם פתוח לרשות הרבים דמייתינן לחיוב חטאת יהא מותר בלא לחי כלומר איך יהא דין כרמלית חמור מרשות הרבים (א"נ תרגום כל האזרח כל יציבא).

יציב, Wahr, gewiß

יציב, בדניאל מן יציב ידע פי' אמת ויציב.

יצול, Pflugsterze, der gekr[illegible]mte hintere Theil des Pfluges bey den Alten.

יצול, בכלים פ' כ"א ובערוך ויצול טמא יש מפרשין בת ידא בארמית ענשל מחריש' שאוחז אותו הפלח החורש בידו ומטה המחרישה מכלי ליה להכי ולהכא ומתרגמינן לא תטה משפט לא תצלי דין.

יציע, (Siehe אפתא)

יציע, בעירובין (דף ק"ב) ביד של בור ושל דות ושל יציע לא יחזיר. ובב"ב (דף ס"א) לא מכר את היציע גמרא מאי יציע? הכא תרגימו אפתא תני רב יוסף ג' שמות יש לו יציע וצלע ותא כבר פירשנו בערך אפתא. פי' היציע התחתונה אלו לשכות שהיו בנויות חוץ לכותל בית המקדש והיו תחתיים ושניים ושלישים זו על זו, וכי האי גוונא היו בנויות דקיימא לן כותל ההיכל עוביו שש אמות מלמטה של יציע התחתונה, והיציע היתה ה' באמה רחבה וכנס אמה מן כותל ההיכל כנגד תקרה של יציע התחתון, ועל אותה כניסה שוכבין ראשי קורותיו של יציע וממנו ולמעלה עד היציע התיכונה היה עוביו של כותל ההיכל ה' אמה, וכנגד תקרה של תיכונה כנס אמה בכותל ההיכל שעל אותה כניסה ראשי קורות התיכונ' שוכבות ולכך היתה התיכונה שש אמות רחבה, ומן היציע התיכונה ועד הג' היה עובי כותל ההיכל ד' אמות, וכנס עוד אמ[illegible]מקום ש[illegible]שיו שוכבים ולכך כתוב והשלי[illegible]ית ז' באמה רחבה כמלא מן מן התקרה השלישי ולמעלה עוביו של כתל ג' אמה, והיינו כי מגרעו' בניסות לבלתי אחוז בקירות הבית

כדי שלא יהו צריכין לנקו' הכותל בשביל הכאת הקורות שלא יהא הכותל רעוע ומלאכות צלע אל צלע ולא יהיו אחוזים בקירות הבית אלא כדאמרן במגרעות והתא הייני יציע בין התאים ה' אמות כלומר בין תא לתא ה' אמות, ואיבע' אימא מהכא מלית יליף דתא היינו יציע של אחר הבית דקא חשיב במדות כותל ההיכל שש עוביו והתא שש והיינו יציע.

יצף, Beſorgt ſeyn

יצף, תרגום את מי דאגת ית מן יצפת.

יצר, Leidenſchaft, Trieb

יצר, בסנהדרין (דף צ"א) אמר לו אנטונינוס לר' יצר הרע מאימתי שולט באדם, משעת יצירה או משעת יציר'? אמר לו משעת יציר', אמר לו א"כ היה בועט במעי אמו ויוצא, אלא הוי אומר משעת יציאה, אמר רבי דבר זה לימדני אנטונינוס, ומקרא מסייעו לפתח חטאת רובץ. ובבראשית רבה פרשת ל"ד וירח ה' את ריח הניחוח אמר לו אם כן היה קוטע במעיה ויצא אלא משיצא והודה לו רבי שהשוה לדעת המקרא כי יצר לב האדם רע מנעוריו רבי אבון אמר מנעריו כתיב משעה שניעור לעולם.

יקב, Kaſſe

יקב, בב"ב (דף ס"ו) מכר את הגסרים ואת היקבים פי' הבסרי' הן הקרשין שמכבישי' על הזתים לעצרן, היקבים הן הסלים שמביאין בהן הזתים מן השדה לבית הבד.

יקטן, (Eig. N.)

יקטן, בבראשית רבה בסוף פרשת ל"ז למה נקרא שמו יקטן שהיה מקטין עסקיו ומה זכה להעמיד י"ג משפחות ומה אם הקטן וכו'.

יקמין, Badmentel

יקמין, בב"ב (דף ס"ו) מכר את הנסרים ואת בית היקמין פי' יקמין אלו בגדים שמעטפין רוחצין במרחץ מפני החום שלא יזיק להם.

יקומיני, Οἰκουμένη Die bewohnte Erde

יקומיני, מדרש בראשית רבה פרשה ל"ב ומחיתי את היקום רב אבון אמר יקומיני פי' בלשון יוני כל ארץ נושבת.

יקנטין (Siehe טיגון)

יקנטין, בילמדנו והיה עקב תשמעון פרשה פסל לך אתה מביא את המרגליות ודיקינטין (א"ב פי' בלשון יוני ורומיי מין אבן טובה ירוקה ובתוכה לפעמים כמו עפרות זהב ועוד בשם זה נקרא פרח אשר לו גוון של תכלת וזה פי' חור כרפס ותכלת באסתר דבתי תרגם עקילס אירין קרפסינן ויקינטינון כי זו היא גרסא נכונה (ראה מה שכתבתי בערך טיגון) ועד היום מעתיקים יונים ורומיים העתיקו כן עיין ערך איריק. ובמדרש ב"ר בסוף פרשת

ויצא יעקב שלם אלו חליות ויהקיכתא כי זו היא גרסא נכונה לפי זה משיב יכה על השאלה י"ב מאי ענהית כבא).

יקר, Werth, Würde
יקר, ביומא (דף פ"ז) מיקירי ירושלם היו מלוין אותו. בסנהדרין (דף מ"ג) נשים יקרות בירושלם היו מתנדבות פי' נשים יקרות תרגום כבוד יקר (א"ב לשון מקרא הוא ושטן ויקר).

יקר, Schwer
יקר, בשבת (דף ק"ט) אין שורין למאי עבדי ליה ליוקרי דליבא ב נ ך פר' יקיר.

ירואר, Olive
ירואר, כבר פירשנו בערך טורם.

ירבוז, Spargel (Fenchel)
ירבוז, פ"ע בשביעית (דף מ"ד) ובסוכה (דף ל"ט) הפינס הירבוזין השוטי' והקלגלוגות פי' ירבוזין אספרי"גי של גנות שוטין אספרי"גי של שדות ויש אומרים פיכזקלי.

ירוד, Geschwulst
ירוד, בשבת (דף ע"ח) דם כדי לכחול בו עין אחת שכך כוחלין לירוד פי' שעלתה קרמית על גב עינו (בכ"י כתיב יארוד).

ירוד, Drache
ירוד, בכתובות (דף מ"ח) אמ' לה ירוד ילדה ואבני מתא סריס, ובסנהד' (דף כ"ט) אמ' לי ירוד נשא מה אמרי לי אין דבר טמא יורד מן השמי' פי' אורוד תנין כאלא שוטה. ותנין בבבלי' עוכגת' ואורודין בבית מחתמק; והאמה נוס תכיס ירודין. במגילת איכה גם תכיס אילין ירודתא לית להון מסוק על אפיהון כדי אינון מינקן בניהון דלא יהוין אמיין יתהון סימוקן ואכלן להון.

ירדן, Jordan
ירדן, בפ"ק בפרה (דף כ') מי ירדן ומי ירמוך פסולים מפני שהן מי תערובו'. ובריש גמ' דפרק אחרון דברכות (דף ס"ג) אמר רבי יוחנן למה נקרא שמו ירדן שיורד מדן אמר ליה רבא לרב אשי אתון מסכא מתניתו לא אכן מהכא מתניק לה וקראו ללשם דן בשם דן אביהם אמר רבי יצחק לשם זו פמיים ותניא ירדן יוצא ממערת פמייס.

ירדינון (Siehe הרדפני)
ירדיכון, מדרש שמות ר' פרשת אז ישיר משה ויורהו ה' עץ אמר ר' נתן אמר ירדיכון פי' הרדפני.

ירח, Mond
ירח, בב"מ (דף פ"ה) שמואל ירחינאה פי' שהיה בקי בסוד העיבור.

יריד, Markt
יריד, בפ"ק בעבודת אלילים (דף י"ג) הולכין ליריד של עובדי מזלות פי' שוק ידוע שהולכין הסוחרין והתגרים.

ירך, (Siehe תדך)
ירך, בנזיר (דף ב') הא דחק חוכא הא דחק ירכות פי' בערך חק.

ירמיה, Jeremia (S. ארימון)

ירמיה, בפסקא דדברי ירמיהו ירמיה ירש י"ה עשרה מסעות נסעה שכינה וכו'. דבר אחר ירמיה שני[illegible]ו כשהוא בית המקדש אירימין פי' שדה בלשון רומי קורין אירימין וכתיב ליון שדה תחרש. בן חלקיה א"ר יהודה מאותו השבט שבתוב בו אני חלקך ונחלתך (א"ב פי' בלשון יוני ורומי, מדבר שמם ארץ ישימון).

ירינון, *Ἴρινος*[1], Irisfalbe

יריכון, מסכתא דמאי דירושלמי פי' הקלין שבדמאי בשמן ורד יריכון פי' בלשון יוני שמן ערב נעשה משרש הנטע אשר פרחו כעין קשת בענן ונקרא אירוס בלשון משנה ומרקחו ידוע אל הרופאים.

ירק, Grün

ירקון Gelbsucht Aurigo

ירק, בעדיות (דף ה') ודם הירוק. ובנדה (דף י"ט) דם הירוק עקביה בן מהללאל מטמא. ובפ"ג בכנעים (דף ל"א) הבתים מיטמאין בב' שבועות ובג' סימנין בירקרק ובאדמדם ובפשיון. בברכות (דף כ"ה, ובדף ס"ג) ובסוף מסכת תמיד (דף כ"ו) סילון המחזר מביא האדם לידי ירקון פי' סילון המחזר אדם שמתחיל להשתין ונעצר ולא גמר השתן מביא אותו לידי ירקון אולי שמראהו כירק. בשבת (דף ק"י) ליורקנא תרין בשיכרא ומעיקר. בבכורות (דף ז') דשתו איכשי ומעלו לירקונא, בראש השנה (דף ב') אמר עולא משום ירקיא פי' בערך מת. ולא בירוקה שעל פני המים פי' בערך אכמותא.

ירק, Kürbis

ירק, בפ"ח באהילות וירקת החמור פי' קישואים והם מרים והן פקועות שדה (א"ב וכן נקראים בלשון ישמעאל קשאי חמור).

ירק, Chrytolith

ירק, תרגום אודם פטדה סמקן ירקן.

ירקומי, (N. eines Schutzgeistes)

ירקומי, בפסחים (דף קי"ח) אמר ירקומי שר הברד לפני הקב"ה רבונו של עולם אירד ואכנן הכבשן (א"ב פי' בלשון יוני שמש משרת בדברי קדושה, ואולי שר הברד הוא שהפקתי' בן שרי מעל').

ירקריקא, (Siehe רחם)

ירקריקא, תרגום ואת הקאת ואת הרחם וית קתא וית ירקריקא.

ירושלם, Jerusalem (Siehe עיר של ז[illegible])

ירושלם, בשבת (דף נ"ט) מאי עיר של זהב? ירושלם דדהבא.

---

1) Nach Plinius (21, 19.) ist "ἴρινος oder Irinum das Oehl welches aus der Iris (Siehe ארום 1 Thl. S. 203 Anmerk. 1.) gewonnen wird.

דעבד לה ר' עקיבא לדביתהו, ובריש גמרא דהנודר דמיכא לך ירושלם דדהבא פי' כתר ועליו צורת ירושלם. בב"ר פרשה ע שם המקום ההוא ה' יראה אברהם קרא אותו יראה, שם קרא אותו שלם ומלכי צדק מלך שלם, אמר הקב"ה אם אני קור' אותו יראה שם אדם צדיק מתרע' ואם אני קורא אותו שלם אברהם אדם צדיק מתרעם, אלא הריני קוראו כמו שקראו אותו שניהם ירושלם, יראה שלם. במגלת איכה [illegible] ירושלם הנה יריאה ומושלמ[illegible] א"ר יצחק אמר הקדוש ברוך הוא כשאת יריאה את מושלמת לי.

ירת, Erben

ירת, תרגום יורש אותי ירית יתי.

ישב, Sitzen

ישב, בזבחים (דף י"ז) אתיא בקל וחומר מיושב ומה יושב שאוכל קדשים אם עבד חילל, זר שאינו אוכל אינו דין שאם עבד חילל, מה ליושב שכן פסול לעדות, מיושב תלמידי חכמים, מה לשם יושב שכן פסול לעדות שם יושב לא פריך. בבראשית רבה פרשה נ"א ולוט ישב בשער סדום, ישב כתיב, אותו היום מינוהו ארכי יודקי. ובפרשת י"ט ועפרון ישב רבי יצחק אמר ישב כתיב אותו היום מינוהו אלכים טרטיגום דלא יהא בר נש רב זבין מבר נש זעיר. בערובין (דף פ"ו) ישב עולם לפני אלהים כדדרש רב בר מרי פי' אימתי ישב עולם לפני אלהים בזמן שחסד ואמת מן ינצרוהו כלומר בזמן שיש עשירים שנותנין צדקה וגומלי חסד העולם מתישב והוסיף וכן יש להן כבוד לפני הקב"ה אנו מכבדין אותן פי' אחר לולי חסד ואמת שהן עושין לא היה עושרם כבוד לפי' ראוי לכבדן.

ישע, Heil Erlösung

ישע, בב"ק (דף פ') איקלעו בי ישוע הבן פי' לפדיון הבן ישוע תרגום פורקן וכן ת' לפדיון. 1)

---

1) וכן פי' רש"י שם, ותוס' ד"ה לבי ישוע הבן פריך דאע"ג דמתרגמינן פדיון פורקן מ"מ אין שייך לשון ישועה, ור"ת פי' שנולד שם בן וע"ש שהולד נושע ונמלט ממעי אמו כדכתיב והמליטה זכר (ישעי' ס"ו ז') נקט לשון ישועה והיו רגילין לעשות סעודה ע"כ. וא"כ הסעודה הזאת היתה סעודת רשות ומצוה לעת ממני היכי נמלט ונשמט מעיני ר"ת תלמוד ב"ב סוף חזקת הבתים במאמר רבי ישמעאל בן אלישע שמתאבל על גזירות מלכות יון המבטלות ממנו תורה ומצות ואין מנחת אותנו ליכנס לשבוע הבן ואמרי לה לישוע הבן ע"כ. והנה לפר"ת מה היתה הצרה אם בטלה הסעודה הזאת? (וראה בסנהדרין דף ל"ב ע"ב רש"י ד"ה

ישר, Grade, Recht

ישר, ורגליהן רגל ישרה שלפי החיות מהלך תקט"ו שנה שלין ישרה. בריש גמרא דפרק הרואה בירושלמי כי ישרים דרכי ה' וגומר מסקנא משל ללוט ושתי בנותיו הן נתכוונו לשם מצוה צדיקים ילכו בם הוא שנתכוון לשום עבירה ופושעים יכשלו בם.

ית, (der Acusativ)

ית תרגום את, יתי תרג' אותי.

יתב, Sitzen

יתב, ת' והוא יושב והוא יתיב.

יתד, Nagel

יתד, בשבת בפרק כל הכלים (דף קכ"ג) ויתד של מקרישה, פי"ך בבלי' (דף ס"ו) יתדות אבלים יתדות השוקו' שמאין פי' יתדות המודדין של מודדי הארץ. תרגום שדה תשמתא שלשלת השווקות כמותו גון יתדי (Z) אלו יתדות דרכים כבר פירשנו בערך גן.

יתיכים, Löffel (Zange)

יתיכים, בפרק י"ב בכלים (דף י"ג) היתיכים טמאים פי' תגיא אלו הן יתיכים שמשכנוני משער נכן את הקדרה והן כמו זומא לסנדרון ויש אומרים ענין כיס יד שלשון כהיתוך כסף ענין מלקחיים שנוטלין בו הכלי שמתיך הכסף ומריקין למקום אחר.

יתם, Waise

יתום, בקדושין (דף מ"ו) כגון שנשאו בה מעשה יתומה בחיי האב והאחידה שאסורה ליבם מפני שגרושיה גירושין גמורים ואין אוריתה מורה גמור', כלומר כיון שהשיאה אביה אין לו בה רשות וכיון שנתגרשה אף על פי שהאב קיים היא יתומה בחיי האב, והיא אינה בוגרת שקבל קדושין גמורין. וביבמות (דף ק"ט) מפורש קטנה שהשיאה אביה ונתגרשה כיתומה בחיי האב והיא אינה אסו[illegible]יבם. אמן יתומה כבר פירש בערך אמן.

יתר, Zwerchfell

יתר, דאיתרא איה אמר רב מקמיטין פי' קיבה של בהמה עגולה כמי קשת ומחובר בה חלב ומשכו בדרים חלב של מעלה שהוא מרובה שהוא על גב הקשת אסור מן התורה ונהגו בו איסור בכל מקום וחלב שעל כך זה של קיבה שהוא על היתר אנחנו אוסרין והכהנים נהגו בו היתר. ולמה נקרא שמו דיותרא שהוא על יתר הקיבה.

יתר, Uiberfluß, Uiberrest

יתר, בקדושין (דף כ"ה) היתה בו יותרת. בנדרים (דף ע"ו) הכא במאי עסיקינן ביתירות יתירות מה ראיה מיותי? כלומר מה ראיה יכול האב להביא שאמר

נוה שנן שנוא הבן) לשן נראה בעיקר כמו שפי' רש"י כי תרגום ...א כמו תרגום פריון יד"ל.

שנתקדשה כולה בה איברים יתירים כגון אצבעות ידים ורגלים ודאי בן טלדה מותי. הלב ראוי דראש הבעל המופן קודם שקידשה וכתפיים.

יתרא, (Eig. N.) Jethra

יתרא, ביבמות (דף ע') ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי וכתיב יתר הישמעאלי אמ' רבא שחגר חרבו כישמעאל אמר כל שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב כך. מקובל אני מבית דינו של שמואל הרמתי עמוני ולא עמונית. מואבי ולא מואבית.

יתוש, Mücke

יתוש, בשבת (דף ע"ז) אימת יתוש על הפיל פי' רשא הוא שגדל במים נכנס לו בעינו ומפקידו.

כ

כא, Dahier

כא, תרגום הלום עד כה כיזיל עד כא. והלכא כמו אל כה ובלשון גמרא אומרים כאן.

כאור, Dem Scheine nach

כאור, בכתובות (דף כ"ד) לכאורה כשמואל דיסתא כי מעיינת בה הלכתא כוותיה דרב פי' כשאתה פותח בה קודם שמעיין בה מעלה על דעתך שהיא כשמואל וכאורה לשון ארמי הוא.

כאמי, Auf der Erde, χαμαι

כאמי, מדרש שיר השירים רבה פסקא כמעט שעברתי אמר רבי חניא בך שמרה ירושלם לבת בבל פני פלאה קקים כאמי מחי כרסא לי שתחבן הגרסא פרכי פלאה קתים כאמי אחי פי' בלשון יוני פורני (זוכה) פלאה (זקנה) קתים (שבי) כאמי (לארץ) מחי (זכי), ואם כנים הגרסא כמו שהיא פי' קקים בלשון יוני רשעה כלומ' זוכה זקנה ורשעה בארץ זכי.

כאר, Esel

כאר, בסנהדרין (דף ק') בענין מגית, מי אית לך כאר הור גוכא פי' יש מקום שקורין לחמור כאר וקורין לאלף הור והכי אמר לו יש לך חמור מאלף גוכים (א"ב בר חיור כתוב).

כאור, Schändlich, abscheulich

כאור, בב"ק (דף ק') לבעו כאור. ובפרק ב' בערכין (דף י"ד) ככאה שבעבדים ואת הכאור שבעבדים. ס"א כעור פי' משונה.

כבא, (Cuva, Kufe)

כבא, בשבת (דף מ"ח) חוא דפדים דסתודר אפומא דכובא, ובב"מ (דף כ"ה) הא בכובא וכסי לא יגע דמפכעי בסליכי ובהמכק כוטל ומכריז, ובבבא קמא (דף פ"ו) דמרקיד בי כובי. ובע"א (דף כ"ט) אמר רב יהודה הני כובי דארמאי דבר שאין מכניסו לקיום הוא משכשכן במים ומותרין. וגם (דף ס') אכובא קמרא אסור.

בכתובות (דף ס"ח) לוית סנחא ליה אפומא דכובא פי' כלי של יין (א"ב פי' בלשון רומיי מין כלי גדול אשר בו מריקים היין).

כבא, Kauz

כבא, בר"ש ברבות רבה אפיקת כוביא. כובי מדברא תרגו' את קאת המדבר.

כבא, Schmerz, Brand

כבא, בשבת (דף ס"ו) לכיבא ליומא הכי. בע"ז (דף כ"ח) דלא כייבי ליה טובא שפיר דמי אמרי דלמא אגב היכי דכייבי ליה טובא נמי קושט פי' ענין מכאוב (א"ב תרגום כאב כיב ויש כיבא כמו מכוה, תרגום כי אקת יוסף סלופי טופרא כיבא).

כבא, Braten

כבא, בערובין (דף כ"ט) ליתי גירא דקטמא ודישרא דכרעא דימינא ולעתי סיגייני דערבתא כבבא וכיבול פי' יצלה הבשר שעליו ויאכל. בסנהדרין (דף ע') כבשר כיבי דאכלי גנבי פי' בשר שאינו כלכה כל צרכו כדאכלי גנבי כמאכל בן דרוסאי.

כבד, Ruf, Ehre

כבד, כבוד תלמידך חביב עליך ככבוד חבירך מפורש באמת דרבי נתן בפרק רבי יוסי אומר, כבוד תלמידך, ממשה רבינו שאמר ליהושע תלמידו בחר לנו אנשים ולא אמר לי עשאו כמותו, כבוד חבירך כמורא רבך מאהרן שאמר למשה בי אדוני אף על פי שאגדול היה ממנו רבו, מורא רבך כמורא שמים מיהושע שאמ' למשה אדוני משה כלאם שקבלו כנגד השכינה. ומכילתא בפרשת ויבא עמלק ותניא קמא (דף י"ו) ממו' כבוד אביו ומשום כדי היו ופי' הוא בתוספתא במסכת נדרים ומפורש בירושלמי בפרק אף על פי מה שאירע מספא היום מכור לך בלום לתכריכי אבא מפני שהיה גוסס, מה שתעלה מלודתי היום מכור לך דבריו קיימין משום חיי שאין לו מה יאכל, כבודם בקלון אמיר, ושמי המיר כבודו בלא יועיל, וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב, תיקון סופרים י"ח הן, ומפורש שילמדנו בפיסקא וברוב גאונך בפיסק' רבה הסילופי תת לפניך כי הנוגע בכם כנוגע בבבת עינו. בספרים הראשונים הוא כתוב בבבת עיני. ביומא (דף כ"א) מאי דכתיב וארצה בו ואכבד וקרינן ואכבדה מאי יסנא דמחוסר ה"א אלו ה' דברים שמחוסר מקדש שני ממקדש ראשון, ואלו הן ארון כפרת וכרוב אחד, שכינה שני, רוח הקדש שהיא נבואה שלישי, אורים ותומים רביעי, אש מן השמים חמישי. בערובין (דף ס"ג) שני התם דאתחיל בכבודו פי' כשלקח רבי אלעזר הסכין לראותה אמר לו בר תליפא לא' ליחוש מר לסכנא שהוא רב אחא בר יעקב והוסיף והזכירו כראה דלא חשש בכבודו. בסוטה (דף מ"ט) משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד התורה פי' בטלו

בני אדם שמכבדין בעלי תורה פי' אחר במגילה (דף כ"ח) תנו רבנן מימות משה ועד רבן גמליאל הזקן היו למדין תורה מעומד משמת רבן גמליאל ירד חולי לעולם והיו לומדין מיושב והיינו דתנן משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד התורה. בב"מ (דף מ"ב) על המכובדין. אסורין מפורש בגמרא בתוספתא אלו הן המכובדין שעל שורין כמין וטבעות.

כבד Reinigen, auskehren

כבד, בברכות (דף ל"ה) בית שמאי אומר מכבדין את הבית פי' מטאטין היה אומר התנא אלא בשביל שלשון פורענות הוא לכך אמר מכבדין. בנילה (דף כ"ב) מכבדין בין השמות, בב"ק (דף נ"ח) שמכבד כרמו של חבירו ספרד פי' עוקר הגפנים והשיר פירותיו אמר בארץ ישראל. פר' ט' במקואות (דף ס"ד) שאשה שמשמשה את ביתה וירדה ושבלה ולא כבדה את הבית פי' לשון נקיות כלומר שלא קינחה אותו מקום וכמו כן דברו חכמים לשון נקי מדיחה פניה. בריש מגילת איכה נהפכרן הכביד הפיקם במתשם.

כבד Schwer

כבד, במגילה (דף כ"ה) כי אבל עליו עמו וכמריו עליו יגילו ולכבודו כי גלה ממנו, אל תקרא כבודו אלא כבידו פי' אבל עליו עמו שהיו מגלים על כבידו כלומר שלקח כבידו והלך וגלה

יש כבד שלו וניטל כולו בדרך לניכות כיון שאינו יכול להועיל ניטל כבידו, ס"א עגנותיו כבדים לו נפלו פי' מלא משא שאינו יכול לסבול נושאו. בנ"מ (דף קי"ד) ההוא למרון בכבידו הוא דקא' מה ערכין בידון בכבידו אף הקדש בידון בכבידו פי' מה ערכין האומר ערך כבידי עלי נותן ערך כולו כדתנן בערכין (דף כ') ערך ראשי וערך כבידי עלי, נותן ערך כולו זה הכלל דבר שהנשמה תלויה בו נותן ערך כולו, כך בהקדש האומר דמי כבידי עלי הקדש נותן דמי כולו, כדתנן דמי חליי עלי נותן דמי כולו זה הכלל דבר וכו'.

כבד Weberbaum

כבד, פ"ק בכלים (דף ה') הכונע בכבד העליון בכבד התחתון. ובבל פבגדים פרק י"א בנגעים (דף מ"ח) ומן הכבד העליונה לכבד התחתונה. ובשבת (דף ק"ג) בעא מיניה רבי יוחנן מרבי יוסי בר ליואי כלי קוואי כגון כובד העליון וכובד התחתון מהו לטלטלן בשבת פי' שני קנים יש לאורג אחד למעלה ואחד למטה זה באורגין העומדין, אבל האורגין כשיושבין בחפירה מניחין רגליהן על לוח אחת מורידין על לוח אחת ומעלין ותלוי אבן בשביל שיכביד על השתי וימתח.

כבד Schwere

כבד, בברכות (דף ל') אלא מתוך כובד ראש פי' כפיפת ראש שיכוף ראשו ויפוין תפלתו כאדם שיש לו

לער. בחגיגה (דף כ"ג) מפני שכבדו של כלי חוצץ פי' ישב בכובד בקרקעית הכלי בחילון ואין טבילה עולה לו. ובפ"ק בנזירות (דף ה') בגמרא הרבי כשמשון הלוי גזירה משום כובד גמירי לה ושני ימים לא איכא כובד, פירוש הלי גזירה שום דילפינן הכא ימים דאבשלום מימי' דבתי ערי חומה ואמינא י"ב חדש משום דאבשלום כתיב כי כבד עליו וגלחו שלכך לא מצינן למימר שני ימים דבשני ימים ליכא כובד.

כבוי, Excrement
כבוי, בערובין (דף כ"ט) ליתי ליה כבויי דרעייתא פירש רש"י לפיעי בקר.

כבכב, Stütze
כבכב, בכלים פ"ב (דף ו') כבכב שעשאו לסל פי' כלי שמכניסין בו את הסל של פת והוא של חרס ויש שקורין וכבכף ויפה הן קורין מלשון כפה עליו את הכלי.

כבל, Hufeisen, Knöchel, Kette
כבל, בשבת (דף נ"ב) והרחלות יוצאות שחוזות כבולות פי' בגמרא מאי כבולות שכובלין אליה שלהן למטה כדי שלא יעלו עליהן זכרים. ויקרא לכן ארץ כבול ארץ שאין עושה פירות, רב נחמן בר יצחק אמר ארץ קומעון היתה ואמאי קרי לה כבול דמשקעא כרעא בגווה כי כבלא פי' שרגליו של אדם משתקעות בה מחמת הטיט כאילו הן כבולין לכן אינה עושה פירות, ספר אחר עד כבלא בלשון חבולה, פי' אחר משתקעו' רגליו של אדם מחמת הטיט עד מקום שמשימין הכבלי'. בשבת (דף כ"ז) ולא בכבול לרשות הרבים גמרא אמר ר' ינאי כבול זה איני יודע מהו? אי כבלא דעבדא תנן והיא חותם שבצוארו כדאמר שמואל ופירושו טבעת שתולין בצואר העבד שרגיל בקשלקות כבשים, פי' אחר חותם שעושין על גופי העבדים של מיני מתכות. כבלים טמאין כבר פירשנו בערך בריח.

כובלת, (כוכלת Siehe)
כובלת, ולא בכוכלת בעל הערוך גרים כוכלת. עיין שם.

כבן, Verbinden
כבן, בשבת (דף כ"ח) כבולות וכבוכות נמרא, מאי כבונות? שמים כבינן אותו לאילת כדתנן בריש שבגים (דף ל"ז) שלת כבלמר לבן וגרסינן בריש שבועות (דף ג') אמר רב כיני אמר רב אסי כבלמר כקי' דך בן יומו שמכבנין אותו לאילה פי' מכבנין: עור שאלה מליקתו ואח' ח' ימים וזהו צמר רך הנקרא מילה. וצמר במר תרגום וצמר מולת כבינתא (א"ב מילת שם הוא בלשון יון ורומי ויש בה צמר חשוב מאד לבן על שם הלי בקרא בן הצמר לבר וכקי ורך) (עיין ערך מלת).

כבינת, (ודייד Siehe)
כבינת, בב"ב (דף קכ"ז) ובגטין (דף י"ב) מעשה באמן של בני רוכל שהיתה חולה ואמרה תנו כבינתי.

לבתי . והלכיפות והרדידים פ׳ שביתריא וכ״ג כתא .

כבס, Halmzweig

כנס, בשבת (דף ס״ו) כמאן תליא כנסא בדיקלא. במכות (דף פ׳) ואמייא לכנסא ואחד מעדי פי׳ בנסני תמרים .

כבס Tasche, Schnapsack, κιβσις

כבס, Waschen

כבס, בב״מ (דף ק״ט) ובשבועות (דף פ״א) ליקטיה בכובסיה בי טיבי דלשנקיה גלימיה הוא פי׳ יחזיקנו במלבושיו כדי שיכיה לו גלימא שלו אך כאן כשמרבה לו בדמים אין לך בושה גדולה מזו כלומר מלבוש המתבבם (א״נ פי׳ בלשון יוני ילקוט כים ופונדה) אל-מסלם שדה כובס בסנהדרין (דף ק״ג) למה לא מנו אחז שהיה לו בשת פנים משעיה של שדה כובס, כובש כש״נ, דכבשינהו לאפיה. ובויקרא רבה בפ׳ בחקתי פרשה לפניה הארץ ירדפת שהיה כובש פניו לארץ בשעה שהכניא בא לקבתרו והיא נורת למקום הטומאה כלומר שאין השכינה שורה במקום הטומאה וכו׳.

כבע, Kappe, Helm

כבע, בפיאה פ״ה (דף ק׳) המעמר לכובעות ולכומסות ירושלמי (פיר׳) כובעו׳ מן לעיל כמ׳ דתימ׳ וכובע נחשת על ראשו. 1) לכומסות מן לרע כמאן דתימא הלא הוא כמוס עמדי תמום פי׳ כובעות ראשי שבלים הן, כומסות תחתון של שבלים וי״א לכובעות אגודות הקשורות למעלה כנגד ראשיהן, כומסות אגודות הקשורות מתחת.

כבר, Sieben

כברה, Sieb

כבר, בשבת (דף ק״ח) אין כוברין את התבן בכברה. בריש מעשרות (דף ס״א) הקטניות משיכביר ואם אינו כובר. נכלים פט״ו (דף י״ו) ותלוי כברת גורנות. ובפרק אחרון באהילות

---

1) Maimonides behält auch die Erklärung des jerusalemischen Talmuds bey, die mit der orientalischen Art das Getraide einzusammeln übereinstimmt. Man pflegte nehmlich bey der Aerndte, die Garben bevor man sie zu Tennen bringt, entweder auf ebnem Felde aufzustellen, diese heißen כבעות Helme d. i. hoch-aufgestellt, oder man giebt sie in einen ausgegrabenen Ort, dann heißen sie כמוסות d. i. versteckt; wenn man sie aber in der Runde aufstellt nennt sie die Misna: חררה d. i. in der Form eines Kuchens. Die zweyte Erklärung des Aruch's paßt nicht gehörig zum ganzen Texte der Misna.

(דף מ"ו) וכוברו בבתי כברות. ובפרק ג' נפרה (דף מ"ו) וכוברין אותה בכברות פי' כברה כלי שכוברין בו הקמח ומוליאין את הסוץ והוא עגול כאמה על אמה ולכן דימה בארה של מרים לכברה שכיון שעגול הוא דומה לפי הבאר. (ולשון עברי הוא כאשר ינוע בכברה (עמוס ט', ט').

כבר, Räuchern (mit Schwefel)
כבר, בברכות (דף כ"ו) לכבדווי סלי פירו' לעשן הכלים של נפריים בגפרית כדי ללבנן. פ"א מניחין הבגדים בסלים והיו מעשנין תחת הסלים ללבן הבגדים. בב"ק (דף נ"ג) הא דאחורי אחוריה הא דכברי כברוי. פי' אחרין דגטין (דף פ"ו) גיכברא ומרחכא וכבריתא. בסוף גמרא דנדה (דף ס"ב) בורית כבריתא פי' כבריתא גפרית (א"ב תרגום ירושלמי אש וגפרית דאשתא וכובריתא).

כבש, Schaaflamm,
כבש, בסיפרא ואם כבש יביא קרבנו כבשים קודמים לעזים ובו' עד אלמוד לומר ואם כבש והבר קדם והביא שעירת עזים.

כבש, Beitzen, einmachen
כבש, בשביעית פ"ט (דף פ"ה) ובפסחים (דף כ"ב) הכובש שלשה כבשים בחבית אחת, פרק ב' בטבו"ל (דף כ"ד) האשה שהיתה כובשת ירק פי' והיא מנולת יום. ובמקוואו' פ"ז (דף כ"ד) מי כבשין ומי שלקות. ובפסחים (דף ל"ש) לא כבושין ולא שלוקין פי' כבושין בלעז קומפו"סטא Composta שמונחין בחומץ או במלח שלא ירקבו. ובגמ' (דף ק"ח) (בגמרא) אין עושין הילמי אבל נותן לתוך הכבשין בגסטרא, ושם (דף קמ"ה) כבשין שסחטן, פלשה שכובשת ירק בקדרה, ויתי' שכבשן בטרפיהן פי' בערך זית. מבשת כבישא פי' בערך כשרתא. בחולין (דף י"ו) ושם (דף קי"א) דאמ' שאולל מלוח הרי הוא כרותח כבוש הרי הוא כמבושל.

כבש, Treten,
gebähnter Weg, כִּבְשָׁה,
כבש, פ"ק במקוואות (דף ס"ד) מפני הכבישה פי' מפני המסלול של בני אדם. גבר במסלתו ילכון ת' גבר בכבשיה אזלין. במסלה העלה תרגום באורח כבישא ניסק.

כבש, Treten, walken, waschen unterwerfen, bedecken, aufhören, aufhalten,
כבש, בערובין (דף ל"ד) פוקו כבשו כבשי באגמא פי' פי' קרוב למקומם אגם שיש בו קנים גדולים אמר להם לכו וכופו הקנים בקרקע ושימו עליהם אבנים גדולות שכובשין אותן בקרקע ולמחר נשב עליהן. כבש את האבן על גבי הטלית באהלות פ"ח (דף ל') פי' שם אבן על גבי הטלית שלא יתנופף. כבשים ללבוש, דברים שהם כבשונו של עולם יהיו תחת לצנך בחגיגה (דף י"ג), אמר ליה בסדי כבשי

דקנ"ה למה לך בגרבות (דף י')
פי' מה שמכבש וגוזר למקום.
במכות (דף כ"ג) יצתה בת קול
ואמרה ממני היו הדברים כבושים
פי' יהודה ותמר שכבשו זו את
זו בשעה ששכב עמה. הלך אותו הבן
וכבשו על הספסל. ביבמות (דף
ס"ט). רבי אליעזר אמר כובש
שנאמר ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו,
רבי יוסי בר חנינא אומר נושא
שנאמר נושא עון בפ"ק דראש השנה
(דף י"ז) בגמרא. אמר רב
יהודה אלמלא צדקתך בהררי אל
מי יוכל לעמוד על משפטיך תהום
רבה, רבא אמר אף על פי שצדקתך
בהררי אל משפטיך תהום רבה,
במאי קא מיפלגי בדר' אלעזר ודרבי
יוסי בר חנינא דאיתמר רבי אלעזר
אומר כובש וכולי פי' אלמלי
צדקתך שהיא גדולה בהררי אל,
כשיש בו באדם מחצה עונות ומחצה
זכיות כובש עון אחד מן הכף
עונות ומעבירו ומוקלו כדי שיכריעו
הזכיות, שאלמלי כן שאם לא יהא
נוטל עון ומעביר ראשון ראשון ומביא
להכריע הזכות מי יוכל לעמוד מפני
משפטיך שיורדין עד תהום רבה.
רבא אמר צדקתך כהררי אל שאתה
נוטל עון מן הכף וכובשו ואעפ"כ
אלא לא ונוטלו שאז אתה מוקלו ואם
חטא אדם מחשבו עם שאר עונות
ודנו מפני שמשפטיך יורדין עד תהום
רבה כאילו חוזר בו. רבא אמר
כדרבי אלעזר דאמר כובש כדאמרן
שכבש של בעלי בתים מתירין אבל

לא כובשין, לא יכבשם שם בשבת
כלומר לא יקפלם ויכיסם שם ויקשרם
וזה שמשיר להתיר הכבש של בעל
הבית לצרף. השנית אבל כובש
שאין דרכו לאסור בבגדים בשבת לא
יגע בהן. בגיטין (דף מ"ז) בסוריא
וקא סבר כיבוש יחיד שמיה כיבוש
פי' סוריא שכיבשה דוד מלך
ישראל יחיד הוא. כל הכלים אין
נגררין חוץ מן העגלה מפני שהיא
כובשת בביצה (דף כ"ג) פי' כובש
הקרקע ואינו עושה חריץ. ושם (דף
ל"ג) אין גורפין תנור וכירים אבל
מכבשין. בסנהדרין (דף פ"ט)
אבל הכובש נבואתו והמוותר על
דברי הנביא גמרא כובש נבואתו
כגון יונה בן אמתי, והמוותר על
דברי הנביא כגון חבריה דמיכה
וכו'. בב"ב (דף ס"ו) עבירים
כבשי הם הקורות שכובשין
בהן כאותם, בגוי שכיבשת ובפסחי'
(דף כ'), השוכבים על מעות שן
תרגומו דמכבשין בשן דפיל.
בנידה (דף ל"ט) תרנגולא דדמיא
יומא וכבשא יומא, בפסקא וזאת
הברכה ואף חבת לפי שהוא מקבתרן
וכו' וערפל תחת רגליו תרגום וענן
אמיטתא כבישא קדמוהי. ופי' המקדש
בתוכו תרגום ויהי כיבש מקדשא
בגויה, והיתה העיר בתוכו תרגום
ותהי כיבש קרתא בגויה. כבשים
בני שנה בפסק' את קרבני לחמי
בית שמאי אומ' כבשים שהן
כובשין עונותיהם של ישראל כמה
דתימא יכבש עונותינו ב"ה אומר

כל דבר שהוא כבש סופו לצוף אלא כבשים שהן מכבשין עונותיהן של ישראל כשלג כמה דתימא כשלג ילבינו. בן עזאי אומר כבשים בני שנה שהן מכבסין עונותיהן של ישראל ועושין אותן כתינוק בן שנה שאין לו עון. בילמדנו פרשת את קרבני לחמי בית שמאי אומרים כבשים שהן כובשין את העונות יום הכפורים בא ומכפר: אמר להן בית הלל אף על פי שכתוב כבשים אנו קורין כבסים שהן מלבינין עונותיהן של ישראל כשלג שנאמר כבסי מרעה לבך.

Schemmel, Stufe, כבש,
כבש, יומא (דף כ"ב) רצין ועולין בכבש. שבת (דף קכ"ב) עשה גוי כבש לירד בו ירדו בו הזקנים. ובפ"ג בזבין (דף ע') על הכבש ועל הקורה פי' מין עץ גדול יש לבעלי הספינות כשבאין לירד באותו עץ יורדין מן הספינה לארץ כדי שלא יטבלו רגליהם במים וזה אותו עץ כבש. בזבחים (דף ס"ג) אמר רב יהודה שני כבשים קטנים יוצאין מן הכבש שבהן סולכין ליסוד ולסובב ומובדלין מן המזבח מלא נימא שנאמר סביב אמר רמי בר חמא כל כבשי כבשים ג' אמות לאמה חוץ מכבשו של מזבח שהיה שלשה אמות ומחצה ושלש טפח ואצבע ושליש אצבע בואר תי. ירושלמי בעירובין בפרק חלון שגובה המזבח עשר אמות וכבשו ל"ב אמות וכל מי שהמתלקט עשרה טפחי' מתוך חמש אמות בן שליש. בספרא על ירך המזבח צפונה לפני ה' שפירך בלפת וכו' עד כאן למדנו שהכבש בדרום, אלו הן ג' כבשין קרובי עכונין.

Aushauen, behauen כבש,
כבש, במ"ק (דף י') אין מכבשין את הריחים מאי מכבשין? רב יהודה אמר מנקרין את הריחים פי' מברזל חד מנקר הריחים כשהיא חלקה כדי שתטחון החטים כמו השינים.

Bock (Aries). כבש,
S. 1 Th. S. 61. Anmerk. 2.
כבש, בתוספתא דיבי בקלי סלילם הבוא עלי' כבשין הרבה. בר"ש מגלת איכה ולכבות דייק כבשין (פ"ב שם מין כלי מלחמה עשוי לברות חומות ושמו ר"אש כמו איל וכבש מנגח וכן קורין לו היונים ורומיים בלשונם).

Brennofen כבשן,
כבשן, בסוכה (דף ח') העשוים ככבשן פי' עגולה ככבשן. בכלים פ"ח (דף ו') כבשן של סיידים ושל זגגים פי' כבשן של עושי הסיד.

Turteltaube כבשן
כבשן, בחולין (דף ס"ב) אמר רב יהודה שני כובשני דליליני כשרים הם לגבי מזבח והן בן תורין של רקנה (ל"א כופשני כתיב בנוסחאות דידן).

כבתא, (Siehe כבתא)
כבתא, אימור כוביתא בעלמא שעל הערוך גרס כוביתא עיין שם.

כנכין Zerbrochene Gefäße כנכין בברכות (דף כ"ח) שלבי לכהנא כנכי ליה פירו' ר"ח משל משל לו אותו המין לרב שאם שבות מאור עיני' ויילאעס. שיוצאין לראות את המלך הבדים בנקראים שלבי ההולכים אל הנהר לשאוב בהן מים: אבל כני כלים והם נקראין כנכי טעמיי'. ליטא הכלים נתוכם ליה כלומר לאי מקום הולכין להיכן הולכין פי' ליה: לאי, ויש מפרשים כנכי כלים שבורים.

כד, Cadus, κάδος 1) Eimer, Krug כד, נע"ו (דף מ') ובחולין (דף ס"ד) סימני העוף, כסימני בצים כך סימני עוברי דגים ואלו הן סימני בצים כל שכודרת ועגולגלת ראשה אחד כד וראשה אחד חד טמורה שני ראשים כדין וכו'. במנחות (דף ס"ז) תנא קניות כדיות לחדיות בינוניות פי' קניות כדיות של לוג שהן בינוניות. בחולין (דף כ"ז) הני תמרי דכדה בתר תריסר ירחי שתא פי' תמרים שמתליעו בכד בתר י"ב חדש משתלשם מן האילן שריין דאמרינן שאם התליעו קודם שתלשום הכר מתו בתוך י"ב חדש, כדאמרינן כל שאין בו עלם אינו מתקיים שנים עשר. חדש והני תולעי' דהשתא לא השריצו על הארץ אלא מן הפירות רבוותיהון, ויש שגורסין דכרה ברי"ש כמו כי כריא לגומשי. בבבא קמא (דף כ"ו) המניח את הכד פתח בכד ופיים בקנית וכו' אמר רב פפא היינו כד היינו חבית, קיימא לן הכד קטן מן החבית שבו שואבין מים שנאמר וכדה על שכמה וחבית גדולה ממנה. ביבמות (דף ע') הריני כפרת בן בתי

1) Cadus (κάδος oder κάδδος) ist ein Gefäß zur Aufbewahrung flüssiger Dinge; es hielt 12 Chous (χοῦς) oder 59 Pfund 1 Unze franz. Gew.; seine Gestalt war wahrscheinlich kegelförmig und die Mündung spitzig. Einige glauben daß man die Aloe als Stöpsel dazu verwendet, weil Plinius (XXVII, 4.) von der Aloe sagt: (Ob id in turbinibus cadorum eam serunt ut aïzoum maius) Man pflanzt sie darum auf kräuselförmiger Kade wie Groß-Aizoon. Groß-Aizoon hat man (Plin. XXV, 13) ebenfalls als Stöpsel in irdene Gefäße gepflanzt. Nach eben diesem Schriftsteller wurden die Kaden gewöhnlich aus weißem Ophit verfertigt (XXXVI 22.). Die Benennung selbst stammt vom Hebräischen כד ein Gefäß, welches ursprünglich zum Tragen des Wassers bestimmt war.

כוזא ממזר שמאכילני בתרומה
ואיני כפרת בן בתי כהן
גדול שפוסלני מן התרומה, פי'
מברכת בן בתה ממזר שמאכילה
בתרומה כדתנן ממזר מאכיל, בן פירש
המורה של מגנצא בא מקום שבוא
אמר הריני כפרת זהו פירושו הריני
במקומו לסבול עונותיו כלומר
שעונותיו אני מקבל עלי להתכפר,
ואיני כפרת בן בתי כהן שפוסלני
מן התרומה כלומר איני מברכת בן
בתי כהן, גדול שפוסלני מן התרומה.
כוזא, כלי קטן משום ממזר
שהוא פחות, וכדה משמע כלי
גדול משום כהן גדול.

כד, Wie, wann
כד, תרגום של עגלות לב שית עגלן
כד מתפיין פי' כאשר. תרגום
הטוב והשבר והרעב והחרב כיף
תרגע ייתון עלך. ובפרקא קמא דפאה
דירושלמי כדו כפק בית וועדה,
ובפרקא קמא דחלה כידו אתי
למיסב בידוי. פי' כד הוא.

כדב, Lügen (wie כזב)
כדב, תרגום כחש לו כדב ליה.

כדה, Getühlung
כדה, בע"ז (דף כ"ט) לבוחש
בשיכרא ושמנא וכדה על שבמה,
פי' רגע הגוש, שאותו המבב לאסר
טרפה ונבלה, ברה.

כדו, Umsonst, vergebens
leeres Gewäsch,

כדי, בבבא קמא (דף ה') שוה
כדי בפנה פי' מוטא בעלמא הוא
בפי' ר"ח בתוב', ופריך רב חסדא
פשוק שניה בלומר אחוך ופרו
את הפרוצות. בב"ב (דף ב"י) תנא
מוגבין אלעריכא ליה סימנין כדי
יותנה כלומר. גררא הזכירא מגנתיכו
בסימנין ולא דווקא הן, בסנהדרין
(דף ב"ט) הכי אמרינן מגמיה
דרבנא פא מילי דכדי לא דבירי
אבוי, בבכורות (דף ח') אמר ליה
אימא לי מילי דכדי אמר להו הוה
לן פורכתא נתולידא והוה תלי לה
פיסקא וכתיב בה דמסיק בה אגא
שלה אלפא זוזי ובורכתא מי ילדה
היכו היכי מילי דכדי (ק"ב דבדפוס
כתיב בגוסחאות דידן).

כדי, Genug, hinlänglich
כדי, בגיטין (דף כ"ט) בגמרא
הפעוטות, א"ר יוחנן משום כדי קיוו
(א"ב לשון פסוק זה די מחסורו
(בדי גאולתו) ואין זה עיקר הערך).

כדיי, Hinlänglich, genügend
כדיי, ביבמות (דף מ"ז) אם אמר
יודע אני ואיני כדיי מקבלין אותו מיד.
ובנדה (דף ע') כדיי הוא רבי
אלעזר לסמוך עליו בשעת הדחק
(א"ב בלשון יוני פי' ראוי).

כדכד, (גר. καρχηδονιος
כדכד, בפסקתא דעניה סוערה
ושמתי כדכד שמשותיך רבי אבא
אמר כדין וכדין (ראה ב"ב

1) Wenn der Edelstein כדכד (Ezech. 27, 16. Jes. 54, 12)

דף ע"ב פי' תוס' ד"ה חד אמר דשפה) רבי לא אמר כדכדיונין רבי יהושע בן לוי אמר אבני כדכדינא. בכך ספרי תרגום ירושלמי כדכדינא וספירינא.

כדם, Würzig, unreif.

כדס, בכור. (דף ל"ל) אף בל הכסולס פי' מהו אמר רב בקבא לאיתויי ענבי דכדום (נוסחאות דדן כתיב דכרין ופי' רש"י ענבים הקשים) והוא בחולין דף כ"ח ע"ב בגמ' אמרי בכדא, תוס' ד"ה הני) ונאמלע הפרק והא סייד עינבא דכדי'. ובב"מ (דף ק"ו) מודה רב אשי בעינבי דכדום שרה שלקחה בשמריה. פי' ענבים שלקו בגפן קודם בשילה.

כדם, Stampfeisen (zu den Oliven)

כדם, בכלים פ"ט (דף י"ג) הכדים וסכן והככה שמוים. פ"א בכדים ומפרש עכאדים בקרסים בבבא בתרא (דף ס"ז) אפי' עכלין בבשי וכו'.

כהום, Hacken (hackiges Werkzeug)

כדנס, בפ' י"ג בכלים (דף י"ג) נבפ' אמרין דטבול יום (דף ע"ד) הכדומים האסקלוניים שנשברו פי' זה של כקשת אונקל בחבל כאותו שתולין בו הכדות לפני הארון וגו קובעין אנקליות ותולין בהן בימות הקיץ כלי מים מלאין מים כדי להתקרר וכבר פירשנו בערך אנקלי.

כדן, Dienen, schwere Arbeit verrichten.

כדן, בויקרא רבה ואת תהיה ובמגלה איכה סירו טמא וכתב ס' קדקד בגות בין עשן שמות מכודנות מהו מכודנות? אמן מתעבדן. בריש פיקה ירושלמי יש כודנו לפני בריקים ויורש גן עדן כילד וכו'.

כדון, Speer, kleiner Spieß

כידון, בכלים פי"ט (דף י"ג) הכידון והקיקון והמגפיים והשריון טמאין פי' הדכתיב וכידון נחשת.

כדון, Dreschplatz (eine Gegend)

כידון, בסוטה (דף ל"ה) ויבואו עד גורן כידון כתיב ובידון וכתיב נכון? אמר רבי יוחנן בתחלה כידון ולבסוף נכון ויש אומרים לשון רלא כשמת עוזא ולבסוף כשבא למקומו

---

mit welchem der jerus. Targum נפך (כרכודנין) übersetzt, der Carchedon oder Calcedon seyn soll; so stimmt die Buchstabenähnlichkeit dafür, denn ר und ד sind leicht zu verwechseln. Ohne diese Berücksichtigung ist כדכד von בידוד (Hiob 41, 10) Funke, der schönste hochrothe Rubin der seiner Feuerfarbe wegen auch Karfunkel heißt.

נכון. פי' אשר בשקלם בשטלם מהם בידן ולבסוף נכון.

כדון, Nun, jetzt

כדון, תרגום ירושלמי עתה, ועתה הנה אנכי, ועתה כנולי תרגומו כדון.

כדן, Maulthier

כדן, שם על פרדו תרגום גבר על כודניה יתן, על הפרדה אשר לו. וכודניתא שילדה בבכורות (דף ח'), ובב"ב (דף כ"א) כודניא עקרה במאי פרע לי.

כדור, Ball, Globen, Zirkel

כדור, סנהדרין (דף ס"ו) אבדור והאמוס ובכלים פכ"ג (דף כ"א) ובפרק כ"ח (דף ל"ה) ובפרק אחרון במקואות (דף ס"ל), פירוש כדור עגול כמו כדור אבל אבן ובן כמלך עתיד לכידור פירו' כמלך האומר בתוך המחנה והקיל סביב לו כדכתיב ושאול יושב במעגל והעם חונים סביבותיו.

כה, Also

כה, במכות (דף י"א) קללת חכם אפילו על תנאי היא באה מנא לן מעלי דקא א"ל לשמואל כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף.

כהה Dunkel werden, abnehmen (die Farbe)

כהה, במרק י"ג בנגעים (דף ל"ג) הכהה בראשון יסגיר הלה בכי קורעו ושורף את הקרע.

כהה, (קהה Stumpf)

כהה, בסוף פ"י בנגעים (דף ל"ט) ובכדה (דף ט"ט) ובקונבות (דף ע"ב) ובכוזר (חף ס"ה) בגמ' אם בכרם קדמה וכו' מפרישה אמר רבא כיכה ועתה ודלמא כיכה וטימא וכו'. פ"א קיכה פי' אם באמר לבן קודם לכהרה סכיב זקן ופערו לבן פירו' כיכה זעיר כלומר כאדם השמאן החזיק בדבריו ופוחד, פי' אחר בערך קה.

כהה, Kraft, Gemüth

כהה, ביומא (דף ס"ט) וסנהד' (דף כ"ד) פהיילהו לעייניה. וגם (דף קי"ג) אמר ליה ריש בלוקא לרב אבא בר יעקב פוק עיינך אי גרסי קטל לכהייה פירו' יכו אותו בממונו וכן פירשו רוב הגאונים קונסין אותו ונוטלין את כחו ואת רוחו ומקבלת הגאונים פירש' יכו את עיניו ויש מפרשים מלשון ותכהן עיניו מראות.

כהלונות (חלון Fenster)

כהלונות, בפס' דקומי אורי חלונות אין כתיב כאן אלא כהלונות (יחזקאל מ' כ"ה) כיוות שהיו קטנות מבפנים ומרחיבות מבחוץ כדי להוציא אורה לעולם.

כהיל Können, ertragen, aushalten

כהיל, בדניאל (ב' כ"ו) האיתך כהיל פי' יכול.

כהן, Priester

כהן, ביומא (דף מ"ג) וכנס בעשויה כהן בכיהוכו פי' בלא מום ובלא, נתמלא בכיהוכו בעסקים הכהונה עומדים שהוא מתוקן לעבודה, מפורש במס' בסוטה

(דף ל"ח) כשמברכין הכהנים את העם מגביהין ידיהן כנגד כתפיהן והמקדש נושא כפיו על גבי ראשיהן; תנן: והכהן הגדול וכו' בגמרא דברכת כהנים, שם בפ' ר"א אמר אבא בקטינן לכהנים קורא שהן כהנים, שנאמר אמור להם לכהנים ולא לאחד ואשמעת מתניה אבל הא דאמר רב חסדא בקטינן כהן קורא כהנים ואין ישראל קורא כהנים, שנאמר אמור להם אמירה להם תהא ליתפסקה כותים. בברכות (דף ל"ד) רב נחמן בר יצחק אמר אם כהן אחד אומר כהן אם שנים קורא כהנים ירושלמי אמר רב חסדא אפי' לכהן א' קורא כהנים ואינו קורא אלא לשנים ובלבד שיהא חזן ישראל.

כהותא, Zank, Hader. כהותא, תרגום ירושלמי לי"ב מהרמב"ם כהותא.

בוה [illegible] בוה, בב"ק (דף כ"א) לעד בוהו בבקר את הגמל. בכ"ק נגעים (דף ל"ו) השתן ושמרו ונבין שנעשר ואין מפתותין מטפחת מור קמוכה

שהן כיווי, בכל פרקו נערך טף.

כוא, Fenster. כוא, בשבת (דף ל"ד) הכים המאדימים את המראה ושימנך בחא פי' אם יהיה נר דלוק בבית ובו חלון פתוח למערב מתראה אור שכנגד פתח החלון במזרח. בסוף פרק אחרון דמשקין (דף פ"ח) אמר רבינא כמאן מדלינן השידכא שותא דרשא גלולי דמועדא פי' כשאלא המספרים של עץ של קורה שעל הפתח בחול של מועד לקון ונופלת הקורה מחזירין אותה ותוקעין המסמרים בקורין (א"ב בדכיטל הכוין פתיחן, ותרגום קול ישורר בחלון קל עופא דמנרק בכוא, ותרגום את החלון כתיב ותי כוא תיבותא).

כואנגר, (Siehe אמורנגא) סוואגר, בכתובות (דף ס"א) הוה קליף ואזיל כואנגר דמלכא, פ"א כונדקא דמלכא פי' סבגיל של מלך (בנוסחאות דגן אמורנגא כתיב עיין ערכו).

כוי, Bockhirsch. 1)

---

1) Es ist wahrscheinlich, daß כוי, welches auch Raschi als Spielart von Bock und Hirsch erklärt, jenes Thier seyn muß welches nur von Plinius (VIII, 33.) erwähnt und von ihm τραγέλαφος (Tragelaphus) genannt wird. Denn dieses Wort bestehet aus der Zusammensetzung von τράγος: Bock und ἔλαφος: Hirsch. Plinius sagt, daß er die Gestalt des Hirschen, einen Bart und eine behangene Brust habe, und daß man ihn

כוי, בחולין (דף פ״ג) ונקרא כוי מפני שהוא ספק כירוש כוי זרע תיש ונולד מצביה.

כון Bereiten, feststellen, begründen

כוון, ביומא (דף כ״ח) דלמא כתלי בית המקדש בשם ומחלה משחרי מצוה דמכווני פי׳ בירושלמי בפ׳ בילד מעברין אמר ר׳ יוסי מי שאינו יודע לכוין הרוחות יראה מקום שהחמה זורחת באחד בתקופת תמוז עד מקום שהיא זורחת בא׳ בתקופת טבת אלו פני מזרח, עד כמה יגעו הבנויים בראשונים לעשות שער המזרח שתהא החמה מלומלמת בו בתקופת טבת ובתקופת תמוז, ז׳ שמות נקראו לו שער סור שבו הטמאים פורשין הק״ד סורו טמא, שער היסוד שבו היו מיסדים ההלכה, שער החרסית שהוא מכוון כנגד זריחת החמה, כדכתיב האומר לחרס ולא יזרח, שער האיתון שממנו ביאה ויציאה, שערי התווך שהוא ממוצע בין שני שערים, שער החדש שבו חידשו הסופרים הלכה. שער העליון שהוא לא עלה מן העזרה, במכות (דף י״ט) ומכוונות להם דרכים מזו לזו שנא׳ תכין לך הדרך (ת״כ תרגום וכנה אמת כ׳פון והוא קוטע כיוון).

כון, Wenden, Kehren

כוון, ויפנו משם האנשים ת״י וכוונו מתמן גבריא, פנו לכם ת״י כוונו לכון.

כוון, Schnell

כוון, פב״ש (דף ל״ג) שמואל קבע מלכיה על ההוא מרבנן דאסברי׳ הא מתכוין רחמן בפ״ג בתמיד (דף כ״ט) ושני מפתחות אחת יורדת לאמה שחי, מכו יורדת לאמה שחי אביה שוחק שלא יפתח ואחת פותק׳ כיון פי׳ פותחת לאחר בלא פשר ועשבת נדיפום ומקנעסה, כיון פי׳ במהרה.

כווץ Einschrumpfen

כוון, בשבת (דף כ׳) והכא אידן למר מיכווץ ... ובנדה (דף ג׳) מוקי כמא ... כוון, ובחולין (דף מ״ו) ... פי׳ בלשון ... (לשון).

כוור, [illegible]

---

sonst nirgends als am Flusse Phasis fände. Calepinus meint daß unter Tragelaphus der Brandhirsch zu verstehen sey. Die Rabbinen waren über diese Spielart in Zweifel, ob sie nach ihrer Eigenheit als Bock als zahmes Thier dem Ziegengeschlechte angehöre, oder ihre Beschaffenheit als Hirsch, sie diesem Thiergeschlechte beyzähle. Die Etymologie der rabbinischen Benennung כוי ist unbekannt. [illegible]

כוורא, במ"ק (דף י"א) כוורא טחייה
באחוק פי' המלח והדג אקים שניה' מן
הים נבראו ימלחנו הרבה, ולאחר
מליחתו ישכנו במים לוכנין שהוא אביו
היינו אשקיה באבוה, שבליה בבריה
משבילו בבור הזולא ממנו וצותף עליו
אביו המים, וזהו שכתוב בספרא
כוורא תקלי בחלבא מיא ולא חמרא
אמר הגאון רב שרירא אני לא כך
למדונו רבותינו, כוורא, מיא
ולא חמרא, חמרא ולא שכרא, וזה
קודם שיתעכל אבל לאחר שיתעכל
טוב לשתות עליו מן היין ומן השכר
וכל אדם ראוי לעשות כטוב לגופו,
וזה שאמר כוורא תחלי וחלבא
לטעון גופא ולא ליטעון פוריא, שהן
יפין לגוף והוא סבלן אלא שמרבין
הזרע לפיכך אין המלע סובלן מיכליה
בבריה פי' מוריים של דגים מביאין
דגים קטנים שאין בהן שמכונית
ומולחין אותן כדי שייבשו ועושין מהן
מוריים ומשלחין מהן מנות איש לרעהו
וכשיאכל בו הדג מטיב את טעמו
והוא לג כבן. בב"ב (דף קס"ו);
ובפרק אחרון דגטין (דף פ"ו) רב
לייר כוורא פי' לורת דג (א"ב
תרגום לפור שמים ודגי הים לפרי
שמיא וכוורי ימא):.

כורדק, (Siehe בורדקאי)
כורדק, בפסחים (דף מ') רב
פפא שרא לכורדקי דבי ריש גלותא
פי' בתבשילים המבושלים יש כזה בערך
זמלסטר (א"ב בורדקאי כתיב
בנוסחאות דידן עיין שם).

כוורנקי, (Siehe אברנקי)

כוורפק, בתעניות (דף י"ד)
איזהו נטיעה של שמחה? זה הנוטע
כורכקי של מלכים. ובמגילה (דף
ה') נטיעה של שמחה נטע ואי זו
היא נטיעה של שמחה? זה הנוטע
כוורכקי של מלכות. ובעירובין
(דף כ"ט) ההוא כוורכק דהוה
ליה לריש גלותא בנוסחניה פי' אילן
שנותנין כשנולד אחד בנו ברכו בנוסחא
(א"ב בנוסחאות אבוורנקא
כתוב) (ראה ערך אברנקי).

כוורת, Sieb, Bienenkorb
כוורת, בשבת (דף ח') וזרק
כוורת לרשות הרבים. ובב"ב (דף
ס"ה) דתנן בסוף שביעית כוורת
דבורים רבי אליעזר אומר הריהוא
כקרקע (א"ב פי' כלי עשוי מקש או
קנים להכנים בתוכו כחיל של דבורי'
ואחר הכנסן לתוכו נקרא כוורת
סתם ויש פעמים שעושים כלי כמין
כוורת ומכניסים לתוכו דברים
אחרים).

כוז, (Siehe כוס)
כוז, בשבת (דף קנ"ז) אלא מעתה
אלא כוזא בסיכתא הכי נמי
דמיחייב פי' תולין אכנא על היתד
דהוה אסל ערקי. וגם (דף ע"ו)
כוזא כלומר כוזה כלי קטן. במ"ק
(דף י"ג) זופתין כוזתא ואין
זופתין חביתא פי' מדאמר זופתין
חביתא חייש לפסידא ובחביתא איכא
פסידא יתירה אי לא זייפא לה משום
דפיש בה יינה, ובכוזא ליכא
פסידא יתירה מדאמר זופתין לכוזא
חייש לטירחא ובכוזא ליכא טירח'

יאורים ובהבינותא איכא טירואא יתיבה. בחולין (דף ק"ז) אתקין רב אשי בהולל כוזא בת רביעתא. בתמיד (דף ס"ט) כוזא דומה לקיתון גדול של זהב (א"ב פי' בלשון יוני כלי מוכן ליתן מים לנטילת ידים גם מין כלי מוכן ליתן בו מים למזוג היין ואולי נעתק שם זה ליונים מן לשון עברי כוס. תרגום בפסוק ומרדכי יושב קיווית חורמכא בכוזא דדהבא.

כוך, Grube, Grab

כוך, במ"ק (דף ח') אין חופרין כוכין וקברות במועד, בגמרא מאי כוכין? אמר רב יהודה כוכין נקפיל' וקברות בבנין, בכלא אלי קבר תרגומו בשלמות שכיך בכוכא לבית קבורתא.

כוכת, Spelt

כוכת, במ"ק (דף י"ג) כי אתא רב דימי אמר כוכת פי' כוסמת תרגומו כוכתא שלותתין אותה היינו קילקא.

כוות, Wie

כוות, פ' אין כמוכי לית דכוותי.

כז, (Siehe בזז)

כז, בפסחים (דף ע"ב) יבמתו בזיז מיכה, אשתו לא כזיז מיכה. וביבמות (דף כ"ו) לא מיבעיא אביה דכזיז בניה מיניה אבל בנו דלא כזיז אביו מיניה אימא לא קא משמע לן. ושם (דף קי"ב) אבל באשת אחיו מיכז בזיז מיניה פי' מתבויש ממנה לפשוט בה יד לשלחה (א"ב נבולהו כתוב בנוסחאו' דידן בזיז).

כוז, Krügen, Kännchen

כוז, בפרה פ"ח (דף ל') אלוהן המכזבין המכזבין נאחד בשבוע המכזבין בפולמוסיות ובשני בצורת (א"ב זה לשון מקרא הוא אשר לא יכזבו מימיו פי' לא יחדלון מימיו).

כוז, Goldmünze

(Siehe בתר Anmerkung 3)

כוז, בב"ק (דף ל"ו) איתיביה רבא לרב נחמן מיהא דתניא בריש תוספת' מעשר שני כיצד היו לו מעות כוזביות ומעות ירושלמיות, ירושלמי בריש מעשר שני מטבע שמרד בו כגון בן כוזבא אינו מחלל.

כזית, Choseth (Eig. N.)

כזית, בבראשית רבה פרשת כ"ד ותקרא את שמו שת לאמר וכו' רבי תנחומא בשם רבי שמואל כוזית אמר נסתכלה אותו זרע שבא ממקום אחר איזהו זה מלך המשיח, ובפרשת כ"ב וכקיה מאביכו זרע רבי תנחומא בשם רבי שמואל כוזית אמר בן אין כתב כאן אלא זרע אותו זרע שהוא בא ממקום אחר ואיזה זה זה מלך המשיח פי' כינוי שם הוא (א"ב בנוסחאות שלנו מלת כוזית חסרה).

כח, Kraft

כח, בחולין (דף כ"ח) כח דהיתירא עדיף ליה. בב"ק (דף י"ח) כח כחו מהו פי' כגון שהיתה פרה מהלכת וניתזה לרור מתחת רגליה ושיברה כלים זה כחה אבל אם כחו שבר מן הכלי ונפל על כלי אחר ושברו זה כח כחו.

כח, Schleimen, rotzen

כיח, בבבא קמא (דף ג') אלא אכיחו וניעו. כיחו רוק עבה שיוצא בכח, וניעו רוק רך שיוצא בניענוע. בערובין (דף כ"ט) בגמ' ר"י אוסף מי שנתלש רוק ואמ' ד"ל כיחה בפני רבו חייב מיתה וכו'. ובחגיגה (דף ה') מאי על כל נעלם? אמר רב יהודה אמר רב זה ההורג כינה בפני חבירו ונמאס ושמואל אמר זה הרק בפני חבירו ונמאס (פ"ב פי' בלשון יוני ליאות הנגר בכח).

כח, Zurechtweisen

כ"ח, בסוף גמרא דפרק יש בערכין (דף ו') עד היכן תוכחה? רב אמר עד הכאה ושמואל אמר עד קללה ור' יוחנן אמר עד נזיפה ופליגן מקרא אחד דרשו וכו'.

כחל, Augenschminke 1)

כחל, בשבת (דף ע"ח) כוחל כדי לכחול עין אחת גמרא. עין

1) Das Wort כחל welches man einmahl in der heiligen Urkunde (Ezech. 23, 40) findet, entspricht vollkommen dem Arabischen כחול, und wird von der Schwarzfärbung der Augenlieder und Braunen verstanden. Niebuhr (1 Th. S. 292) bemerkt: Die Augen der Araber und Araberinnen und ihre Augenbrauen waren pechschwarz von Köchhel (כחל), einer Farbe welche von Bleierz zubereitet wird. Der gelehrte und gründliche Hartmann (die Häbräerin am Putzlische 2 Th. S. 154) hat die Art der Zubereitung so wie das Verfahren mit dieser Schminke nach den vielfältigen zuverläßigen Nachrichten neuerer Zeit gründlich beschrieben. Wir wollen hier nur einige Bemerkungen aus den Blättern älterer Zeit beifügen. Die Misna (Sabb. X, 6) verbietet am Sabbath das Augenschminken, weil es als eine Art des Schreibens betrachtet wird. Jarchi erklärt: weil der Schminkpinsel (מכחול) rund herum um das Auge geführt wird, so wie der Schreiber seine Feder führt, um den Buchstaben zu bilden. Hier liegt also die Art des Verfahrens deutlich da. Von der Farbe sagt dieser Kommentator anders wo (Chollin 47, 2): Die Farbe dieser Schminke ist nicht schwarz sondern mehr der Lasurfarbe ähnlich. Es gab auch eine Wangenschmincke die der Talmud שרק nennt, und worüber dieser Artikel nachzulesen ist. Doch waren diese Schminken wie bey uns nur ein Behickel der verschwundenen

אחת הא לא כחלי? אמר רב
הונא שכן לנועות כוחלות עין
אחת פי' כוחלת עין אחת של שמאל
ומכסה פניה כולו ואין נראה מפני'
אלא אותו עין ויוצאה לשוק וקרא
מסייעני לבבתיני באחת מעיניך
זה פי' ר' מלאיה זכרונו לברכה, כי
כותבת כוחל בעיניה שנראין יפין;
ושם (דף ל"ד) ובן שגודלת ובן
הכוחלת ובן הפוקסת גמר' כוחלת
משום כוחבת. בכתובות (דף י"ז)
ובסנהדרין (דף י"ד) לא כחל
ולא שרק ולא פירכס ויעלת חן.
ובחולין (דף פ"ח) מכה השחור
והכוחל ונקרת הפסלי' ויש אומרי'
אף הזרניך. ושם (דף מ"ז) אמר
רבא אמאי כי כוחלא כשרה פי'
כגון הכוחל כשרה, אבל שחורה
כדיו טרפה, כבבדא כשרה שגוון
הכבד קרוב הוא לגוון הכוחל
כביעתא טרפה פי' לבנה כביצה ויש
מי שאומר כחלמון של ביצה והדעת
נוטה שהיא כמו חלמון (א"ב תרגו'
ותשם בפוך עיניה וכחלת בצירדא
עיניהא) (ופעם אחת בעברי וכחלת
עיניך (יחזקאל כ"ג מ').

כחל, Brust (eines Thieres)
כחל, בחולין (דף ק"ח) הכחל
קורעו ומוציא את חלבו: ושם (דף
פ"ז) וכחל מן המכין היכא דלא
קרעיה ובשליה בשדיה בישרא אמר
רב יצחק בריה דרב משרשיא וכחל
עצמו אסור למאי נפקא מינה דאי
נפל לתוך קדירה אוסר ונאסר פי'
הוא הדד של בהמה.

כחל, (Siehe אזוב יון 1 Th. S. 47, Anmerk. 2)
כחלי, בסוכה (דף י"ג) אזוב ולא
אזוב יון ולא אזוב כוחלי פי' אזוב
שיש בו צבע כמו כחל.

Schönheit einige Reminiscenzen zu verschaffen; denn die von der Natur begünstigte Schöne verachtete die Kunst. Dieses beweißt ein Brautlied welches der Talmud (Sanhed. 14, I. Chethub. 17, 1) uns aufbewahrt:

Nicht gefärbt mit Augenblau,
Nicht gemahlt mit Wangenroth;
Nicht das Haar mit Kunstgeflecht,
Aber dennoch anmuthsvoll.

Indessen wird wie Rabbi Dime berichtet, dieses Liedchen nur den abendländischen Bräuten vorgesungen. Aber auch die Männer von der Eitelkeit verführt, flüchteten zu diesen Schönheitssurogaten, denn dieselbe Strophe wurde dem Rabbi Sera vorgesungen als ihm die Rabbinen das Rabbinat ertheilten (Chethub 17,).

כחל, (Schwarzer Marmor)

כחל, בבבא בתרא (דף ד') ובסוכה (דף נ"א) במאי בנייה באבני שישא כוחלא ומרמרא. ובקדושין (דף י"ב) ההוא דקדיש באבנים דכוחלא פי' אבנים שדמותן בעין כוחל.

כוחילנא, Schwarzspecht

כוחילנא ובר נפחא בעל הערוך גרס גוחילנא עיין שם.

כחש, Der Lügezeihen

כחש, בב"ק (דף ע"ד) עדים שהוכחשו ולבסוף הוזמו פי' כגון דאתו בי תרי דאמרי פלוני הרג את הנפש והוכחשו דאתו אחריני ואמרי לא הרג והשתא הוו להו תרוייהו כיתות מוכחשות דנהכחשה לא אזלינן בתר עדות בתרא כדאמרינן תרי ותרי נינהו מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני ואחר כך הוזמו דאתו אחריני ואמרי והלא עמנו הייתם וכו' כדרגין ולא אמרינן כיון דהוכחשו בטלה העדות ובשהוזמו על עדות בטלה הוזמו, אלא הכחשה הייתו תחילת הזמה אלא שלא נגמר והשתא הוא דנגמר כשהוזמו. ובכתובות (דף כ') אין מזימין את העדים אלא בפניהם ומכחישין את העדים שלא בפניהם והזמה שלא בפניהם כתי דהזמה לא הויא, הכחשה מיהא הויא. ובערך זם יש מזה הענין. ובב"מ (דף ד') מה לפיו שכן אינו בהכחשה והזמה פי' אם יודע שלוותי מפלוני מנה ביום פלוני במקום פלוני ובאו עדים ויעידוני שם הייתי בו ביום באותו מקום שאמרת ולא לויתה אחר פי' שלוה או אם יאמרו לו אותו היום עמנו היית במקום פלוני רחוק מזה המקום יותר ממהלך יום והוא מכחישם אמר הודאת בעל דין כמאה עדים ואין העדים יכולין להכחישו ולא להזימו.

כחש, Abnehmen, zehren

כחש, בב"ק (דף כ"ט) איכא בינייהו כחש גפנא ולא מסיימו פירוש אלו היה סמדר זה כשאר גפן עד שיגמר ענבים ליגדל היה מכחיש ויונק לחלוחית העץ וכשאכלו סמדר בשאר כח העץ במקומו.

כי, Xi (der 22 Buchst. des gr. Alph.)

כי, במנחות (דף ע"ד) כיצד מושחן? כמין כ"י. בכלים פ"ב מחללא שעשה לה קנים לאורכה טהורה וחכמים אומרים עד שיעשה כמין כ"י. ובפרק קמא בכריתות (דף ה') בגמרא המפטם את השמן, ובברייתא רבה כיצד מושחין את המלכים כמין נזר והכהנים כמין כ"י, מאי כמין כ"י? אמר רב מנשיא בר גדא כמין כי יוונית פי' יצק שמן על ראש אהרן וירד אילך ואילך כמין שתי טיפי מרגליות על זקנו (א"ב אות יונית שנים ועשרים בסדר האותיות וצורתה שני קוים באלכסון נוקעים אחד לאחד בתוך).

כי, (Siehe (אי

כי, משמש בארמית לשונות כבר פי' בערך אי.

כיו, Wiejenez

כיי, ברכות דירושלמי פרק מי שמתו כיי דמר ר' זעירא פי' כהאי.

כייר, Malen, zeichnen

כייר, בע"ז (דף מ"ג) שלשה אבנים הן סיידה וכיירה לשום ע"ז וקידש כותל מה שחידש. בב"ק (דף כ"א) ובא אחד וסייד וכייר אחרון חייב. בב"ב (דף כ"ד) המוכר פלטורין בנכסי הגר וסד בהן סיד אחד או כייור אחד קנאו פי' סיד בסיד כיור שצייר בה ציור אחד בכותל מן הסיד או על שמי קירה כמו שעושין בפלטין. ואנכי יושב בבית ארזים תרגומו כיורי ארזים. ספון בארז תרגומו ומטלל בכיורי ארזיא. בבתיכם ספונים תרגומו בבתיא דמטללן בכיורי ארזא (א"ב בנוסחאות כתוב כייר).

כים, (Siehe כש)

כים, כיסי בבליתא עיין ערך כש כי כן גרס בעל הערוך.

ככא, Grube

ככא, בברכות (דף ל"ט) מאי טרקוכין? אמר רב יוסף כוכא דארעא פי' עושה גומא בבירה כמו שפירשנו בענין יורת הערביים מערב קמח ומים בתוכה ומשליך באותה גומא.

ככא, Backzahn

ככא, בפסחים (דף קי"ג) וככא זה המכתש שבפה הנקרא בלשון ישמעאל אלצרס אלטאחון כדכתיב ובטלו הטוחנות אם יכאיבך גלגל עמו עד שיכוש ואל תעקרנו, ואל תיקני בחיוי' אם נגלה לך שיש כאב בתוך מאורי אליך אל תקנא בו ותהא משתדל להורגו כי ברואתו אותך שאתה מחכם לו ומסבב עליו שמא ישוכך פתאם וכן הכותי. אגא בשרי בשיני תרגומו אטו' בשרי בככאי. בסנהדרין (דף ל"ט) זיל מני ככיך ושיניך כמה הוו. במכות (דף כ"ז) ובשבת (דף מ"ט) חוי לככא דאקלידא. בב"ב (דף קס"ו) ההיא שטרא דהוה כתיב ביה תולתא בפרדיסא אזל איהו מחקיה לככיה דבית ושויי' ופרדיסא פי' מחק השינים של ב' של מעלה ושל מטה.

ככא, Höhle, Hütte

ככא, בתעניות (דף כ"ג) לא כלרכה אלא לבי כוכא דאגמא. בגיטין (דף ס"ח) מטא לכוכא דההיא ארמלתא (פירש רש"י כריך קטן).

ככב, (Siehe זק)

ככב, בברכות (דף נ"ח) מאי זיקים אמר שמואל כוכבא דשביט פי' הכוכב הנראה בשמים יעתק ממקום למקום כמו שוטט בשבט ומוריד השבט על המקום שמכה בו לפיכך נקרא שביט וזה הכוכב שמו זיקים דגרסינן בתלמוד ירושלמי אמר שמואל אי עבר זיקא בכסיל מחריב את העולם והאי דמיתחזי עבר לא עבר אלא לעיל מינוה או לרע מיניה, פי' אחר בערך זק.

ככב, κακκαβη Kochtopf, Caccabus

ככב, בבבא מציע' (דף פ"ו) בתי הכיפי עלי במכיפיך ואתן לך כבנין

דכרד פי' בלשון יון קורין לקדירה כבבו (וכן בלשון רומי ובנוסחאות כתוב בכדין).

כבדיתא, Honigseim

כבדיתא, כי כפת תטפנ' תרגומו מטול דבכדיתא מנטפן סיפוות' דכוכריתא. נפש שבע' תבוס כפת תרגומו כפשא דשבעה דייש' כבדיתא (כבריתא כתוב).

כבוי, Mark (vom Rohr)

כביי, בכלים פי"ז (דף י"ו) ושפופרת הקנה שחתכה לקבלה טהור עד שיוליא כל הכביי פי' יש בתוך הקנה קליפות ושמן כביי. באהילו' פי"ג (דף ל"ג) ולא כביי שאין בהן ממש יש אומרים מזה פי' אחר קורין עכביש (א"ב פי' בלשון רומיי קליפה דקה מאד כקליפה המכסה גרעיני הרמון וכן קליפה התיכונה אשר בקנה).

כביא, Weberschiffchen

כביא, בסוכה (דף כ"ב) ובסנהד' (דף כ"ט) אמר הני אמי יצר הרע דומה לחוט של כוכיא פי' הכלי שמשליך האורג בכפו המסבת עליו הערב כרוך נקרא כוכיא בלעז דרוג"לא.

כבלא, Staatskleid, κύκλας

כבלא, בילמדנו שני גוים אל תקרי שני גוים אלא שני גאים זה מתגאה וזה מתגאה עשו מלובש כבלא ויעקב מלובש ציצית עשו מלובש כלמוס ויעקב מלובש טלית (א"ב פי' בלשון יוני תכלת ובנקודות אחרות פירושו מין מלבוש עגול ופי' כלמיס בלשון יוני ורומיי מלבוש מיוחד לפרשים ערוכי' למלחמה).

כבלי, κίχλη

Drossel, Krametsvogel

כבלין, ביומא (דף ע"ה) ר' מיכי שלין הן, שיכלי כיכלי ופסיוני ושליו (א"ב פי' בלשון יוני מין עוף טוב למאכל ופי' שיכלי מין עוף אחר אוכל תאנים ופי' פסיוני מין עוף אחר חשוב שמלב על שלחן מלכים, ובנוסח' שלנו כתוב קבלין).

כבליאר, κοχλιώδης

Schneckenförmig

כבליאר, בשבת (דף ס"ב) ולא בכוכליאר פי' מכבנתא ודומה למכחול וראשו אחד דומה לסירם שאורגת בה התכשיטין הכותכת כנגד פניה וכמעשה דרבי עקיבא בפ' מי שהחשיך בשבת (דף קנ"ו) שקלתה למכבנתא ואיתרמיא בעינא. ויש אומרים תכשיט שמעגל על ראשה כדגרסינן ביומא (דף כ"ה) הכהני' מקיפין ועומדין כמין כוכליאר (א"ב פי' בלשון יוני דבר עגול ומסובב כמו לול).

כבלת, Bisambüchschen

כבלת, בשבת (דף ס"ב) ולא בכובלת פירשנו בערך חמר (א"ב כובלת כתוב בנוסחאות).

כבר, Talent 1)

ככר, בשבת (דף קי"ח) והא

---

1) Das hebräische Talent betrug 3000 Seckel und war

דתנן בפרק משתתפין (דף פ"ב)
ובפרק י"ז כלים (דף י"ז) ככר
בפונדיון מארבע סאין בסלע פי'
מ"ח פונדיונין בסלע ובארבע סאין
יש כ"ד קבין יבוא חצי קב שהוא
י"ב ביצים לפונדיון אחד. מכיון שמ"ח
פונדיונין לסלע דתניא בתוספתא
דבבא בתרא פרוטה שאמרו אחד
משמונה לאיסר איסר אחד מכ"ד
לדינר, שש מעה כסף דינר מעה שני
פונדיונין פונדיון שני איסרין הנה
יבא שנים עשר פונדיונין לדינר
וארבע דינרין לסלע יעלו מ"ח
פונדיונין סאה שהם קבין לארבע סאין
יעלו כ"ד קבין.

בוכיתא, Dünner Nebel

בוכיתא, בר"ה (דף כ"ד) אימור
בוכיתא בעלמא הוא דקוו פירו'
חתיכה של ענן ראו שהיה דומה
ללבנה (א"ב פי' בלשון יון קיטור
ואיד עולה מן הארץ ובנוסחאות גרים
כוביתא).

כל, All, alles

כלל, allgemein, überhaupt

כלל, בסוטה (דף ה') בכל יקפלך
באברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו
בכל מכל כל וכו'. בערובין (דף
כ"ח) מאי טעמא דמן דמרבי בעופות
גבר לה דכללא בתר דוקא וכו'.
בפסחים (דף ו') בגיא למאן דאמר
כלל ופרט המרוחקים זה מזה אין
דנין אותו בכלל ופרט שפיר אלא
למאן דאמר דנין מאי איכא למימר.
בב"ק (דף פ"ד) בגמרא לגבי כויה
כויה תחת כויה כלל אפילו שאין
בו חבורה ופרט שהכויות יש בה
חבורה ופלגו ספרים ביניהן וחלוקה
בין רבי ובין בן עזאי. בסנהדרין (דף
מ"ה) רבנן דרשי כללי ופרטי
והומת ותלית אותו על עץ כלל
ופסוק של אחריו פרט כי קללת
אלהים תלוי. בנדה (דף ל') ותהי
נדתה עליו כלל וכל המשכב פרט,
כלל ופרט אין בכלל אלא מה
שבפרט וכו'. ובמנחות (דף נ"ה)
ושימא לא תעשה כלל לא תאפה
פרט, כלל ופרט אין בכלל
אלא מה שבפרט אפייה אין מידי
אחריני לא. אמר רבי אפוטריקי
משום דהוה כלל המרוחקין זה מזה
אין דנין אותם בכלל ופרט.

כל, Scheuche, Netz, Schleyer

כל, במדות פ"ד (דף ל"ו) ואמה
כלה עורב, בשבת (דף כ"ט) ובמנחות
(דף ק"ו) תניא האומר הרי עלי
ברזל אחרים אומרים לא יפחות
מאמה על אמה למאי חזי אמר
רב יוסף לכלה עורב. בשבת (דף
כ"ו) בגמ' לא בכבול, מאי איצטמא?
א"ר אבהו בזייני, מאי בזייני? אמ'

---

damahls keine eigentliche geprägte Münze, sondern nur die Benennung eines Gewichts welches eine runde Form hatte; so hieß man auch ein rundes Brod ככר לחם.

אביי כליא פרוחי, פ"א כליא דידבי. פי' אילמא היא בידיכי כלומר קוטין הדבש מפיכי לבעוכן וחולין אותן בפני הכלה שלא יצערוה הזבובים שמתביישת להסיר הזבובים מעליה ותולין זה בפניה ונקראת כליא דידבי, והוא כגון אותה שכינו אמה כלה עורב לפי שבמקדש ראשון שהיתה קדושתו בכל הקהל והיתה השכינה שרויה בו לא היו עופות פורחות עליו אבל במקדש שני פקדו שמה אין קדושתו כקדושת הראשון וגם מפריחו העופות על המקדש והשליכו שם דבר טומאה ועשו מורה להפריח העופות מגג ההיכל (עיין בגמרא מועד קטן (דף ט', ע"א) שגם מובא שגם במקדש ראשון היה כליא עורב וכן פריך תוס' על פי' הערוך שבת (דף כ' ע"א) ד"ה מכליא עורב ובזבחים (דף ק"ו) ד"ה כליא אומר ליישב הערוך שאף מתחלה עשה כליא עורב שלא היו יודע א"ב בשראו קדושתו שמטן) וקראו אותה כלה עורב כלומר זו מונעת העורבים מלפרות על גג ההיכל וזו לורה כדרך שעושין עכשיו שומרי הזרעים. בב"ב (דף ה') אמר ליה עיזא בעלמא לאו אכלויי מכליא בה. בקדושין (דף פ"ב) אביי מכלי להו מפולה דגרס, בנדה (דף י"ז) אביי כלי דידבי רב פפא כלי פרוחי פי' מגרש העופות, ומגרש הזבובים (א"פ מלשון כחת כבא ראמיך ממכי).

כל, Schreyen, rufen

כל, עליו שאגו כפירים תרגום עלוהי יכלין, קרא בגרון תרגום אכלי. ויקרא בקול גדול יהודי' תרגום ואכלי בקל רב. ושרק לו מקצה הארץ יכלי ליה. וכן תרגום ויכהום עליו.

כלה, Liebe, Braut (Festtag)

כלה, בברכות (דף ח') רב ביבי בר אביי סבר לאשלומינהו לפרשיותא דכלה במעלי יומא דכפורי פי' הן ח' פרשיות שקורין בד' שבתות שבאלול ובד' שבתות שבאדר, ומפני שהיה רב ביבי טרוד בדרש הכלה במסכת' דכלה ולא מלא פנאי להשלים כל פרשה בשבתה סבר לאשלומינהו להני ח' פרשיות בערב יום הכפורים ואסיקנא תניא ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר. בתעניות (דף י') ובקדושין (דף מ"ט) על מנת שאני חכם אין אומרים לו כחכמי יבנה כגון רבי עקיבא וחביריו אלא כל ששואלין אותו דבר חכמה בכל מקום ואומרה. על מנת שאני תלמיד אין אומרים כשמעון בן עזאי וכשמעון בן זומא אלא כל ששואלין דבר בתלמודו ואומרו אפילו במסכת כלה, פי' ר"ח ז"ל בכל מקום בכלום מקום כלומר בכל מקום מן התלמוד ואפילו במסכת כלה שמתעסקין בה כל תלמידי חכמים שרוצין לדרוש בכלה של אלול או בכלה של אדר, ובחולין (דף מ"ט) אמר שמואל בריה דרבי אבהו אבא מריש בכלי דרפרם הוה,

כלה, Himmelbett (Brautbett).
כלה, בסוכה (דף י"א) מותר לישן בכילה בסוכה. בב"מ (דף ק"ח) בכליה לגריה חייך אי הוה אמר לאודועיה קיבעי ליה לאודועיה פי' עשה בה חופת בנו. בבבקא ושני ביום כלום שאה כלת בתיב ביומא דעלא כלתא אבוניא.

כלא. Messen.
כלא, עשרין אחד תרגום ירושלמי מכילתא קדש ובתרגום ירושלמי דהיין מולאה במכילא דקיכם מיכיל בה מיהכיל. בתיב מכילה תרגום מכילין במשיחתא.

כלי, Gefäß,
כלי, בנחים (דף כ"ג) [illegible]

פרק כ"ט קין הקריב מותר מאכל קליות חרע פשתן רבי יהושע אומר אמר הקדוש ברוך הוא לא יתערבו מנחת קין ומנחת הבל לעולם אפילו בשרת בגד שכא' ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך׳

כלב, Hund
כלב, בכלאים פ"א (דף כ"ב) כלב כפרי והשועל. וגם פ"ח משנה ו') הכלב מין חיה ובסוף תוספ' כלאים. מפורש אלי כפקא לן אי מין חיה אי מין בהמה? בב"ק (דף י') והאומן מכלב פי' בגמרא מכלב כלומר מקור התפירה ולהכי קרי מכלב שדומין תפוני המסט לכלבי הכלב המפורש. כל בת א אשיבה חסד [illegible] הכלב [illegible] ואוכם מיושרין [illegible] בגמרא הכבליי (דף ס"ב) [illegible] (דף כ"ו) [illegible] קדימון [illegible]

דעשין בתוך כלובן יוני' הדרסיו' ואווזין לא בעו דבויי אלא בזמן שמכניסין ויוכי שובך ווזני עליה בעו דבויי ולפיכך פטור וקייב. (כלוב לשון עברי הוא (ירמי' ה' כ"ז).

כלב, Zange

כלב, בב"ר פרשת מ"ט ונבלה שם שפתם אמר רבי אבא משפתם אעשה נבלה, אמר חד לחבריה אייתי לי כולב ומייתי ליה מגרופי הוה מחי ליה ובלע מוחיה, בלשון ערבי קורים לצבת כולאב וכן פי' כולבום (א"ב תרגום ואת קרדמו ואת כולביה ובעל הערוך גרים כולביה).

כולבא, (קולבא Siehe)

כולבא, תלא ליה זייבא כולבאי רעיא קולתי' תלא בעל הערוך גרס קולבאי עיין שם.

כלבום, Calvus, Nagel

כלבום, בסוטה (דף י"ט) רבי יהודה אומר כמין כלבום של ברזל מטילין לתוך פיה שאם כמחק' המגלה ואמרה איני שותה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחה. בשבת (דף ס') עשאן כמין כלבום אומר' פי' רב שלום ז"ל כלבום גופו בועץ בו מסמרים מכבים ומוציאין [illegible] שבקב אותן כשיני שפוד ודומות לאצבעות כפופות ויש כלים שעושין בהן ברזל ואותן פיות שלהן תופס בהן ברזל כשיוצא מן הכור עקומין ויש אומרים הן צבת של ברזל שאוחז ברזל ומכניסו לכור (א"ב פי' בלשון רומיי מסמר).

כלבום, Opferschale, κελεβη

כלבום, במכות (דף ס"ג) וביה כלל אומרים כלי היה במקדש ומרחשת שמה ודומה כמין כולבו' עמוק וכו'. (א"ב פי' כלינם בלשון יוני כלי של שלשה רגלים ומין מחבת).

כלבום, (כפרא Siehe)

כלבום, בב"ק (דף ק') לבעו כעור, מאי כעור? אמ' רבה בר אנוה כלבם, מאי כלבם? אמר רב פפא בר שמואל כפרא דודי פי' כלבום כפרא דודי והוא כעור ופירושו קרבים דרכים דרך צבוע אדום מראהו עמוק ודרך אדום אינו עמוק כל כך והוא כמו מעלכיות שמקנחין בהן יורות של צבעים שהן עשוין כולן דרבים כמו שאמרנו.

כליך, Calix, Becher

כליך, תרגום ואת גביעי ואת כליךי.

כלדאי, χαλδαιος, Sternbeuter 1)

---

1) Weil Chaldäa die Wiege [illegible]
so verstehen die alten S[illegible]
Der berühmte allen[illegible]
ne hebräische Epi[illegible]
geschrieben, wi[illegible]

כלה, Himmelbett (Brautbett).

כלה, בסוכה (דף י"א) מותר לישן בכילה בסוכה. בב"מ (דף ק"א) כלליה לגריה חייך אי הוה אפשר לאודועיה איבעי ליה לאודועיה פי' עשה בה חופת בנו. בפסקא זוטי ביום כלות משה כלת כתיב ביומא דעלת כלתא לגנוניא.

כלא. Messen.

כלא, בערך אחד תרגום ירושלמי מכילתא חדא ובתרגום ירושלמי דהיא מולאת במכילת' דאיכיש מיכול בה מיתכיל. בתים לאשרים תרגום מכילין לאשירתא.

כלי, Gefäß

כלי, בזבחים (דף פ"ג) כשם שהמזבח מקדש את הראוי לו כך הכבש מקדש את הראוי לו כשם שהמזבח והכבש מקדשין את הראוי לו כך הכלים מקדשין, כלי הלח מקדש את הלח, מידות היבש מקדשין את היבש וכו'. כל הכלים יורדין לידי טומאתן במחשבה פירו' בערך חשב. בנדרים (דף מ') כלי גולה זה נר קערה ושטיח.

כלאב, Chilab (Ganz der Vater)

כלאב, בילמדנו בריש ואלה תולדו' יצחק כתיב דכיאל לאביגיל ובתיב ומשכהו כלאב דכיאל היה שמו ומהו כלאב אלא מי שהיה רואה אותו אומר כאילו אביו.

כלאים, Zweyerley, heterogen

כלאים, בברייתא דרבי אליעזר פרק כ"א קין הקריב מותר מאכלו קליות זרע פשתן רבי יהושע אומר אמר הקדוש ברוך הוא לא יתערבו מנחת קין ומנחת הבל לעולם אפילו בארג בגד שנא' ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך.

כלב, Hund

כלב, בכלאים פ"א (דף כ"ב) כלב כפרי והשועל. וגם פ"ח משנה ו') הכלב מין חיה ובסוף תוספ' כלאים מפורש מאי נפקא לן אי מין חיה אי מין בהמה? במ"ק (דף י') והאומן מכלב פי' בגמרא מפלג כלומר מפזר התפירה ולהכי קרי מכלב שדומין תפורי המחט לשיני הכלב המפוזרים. כלבתא שאינו תופר מיושר והכי שני הכלב אחד חוץ ואחד פנים ואינם מיושרין. בכתובות (דף ס"ב) בגמרא הגמלי' ובגיטין (דף נ"ו) הוו בה הנה תלתא עתירי נקדימון בן גוריון שנקדמה לו חמה. בן כלבא שבוע שכל הנכנס לביתו שהוא רעב ככלב יוצא כשהוא שבע, בן ציצית הכסת שהיה ציציתו נגררת על גבי כרים וכסתות. בלבוהי לא כנאין כבר פירשנו בערך טר.

כלב, Korb, Käfig

כלב, בביצה (דף כ"ד) אותן כולהו כמי בעו דבויי דנאות לכלובן לערב קאמרינן ובעו לדבויי פי' דבעו דבויי שמדקדקין ומתקבצין עד שלוקחין אותן ולדין אותן ישכו על שני פנים בזמן שהן חוץ מכלובן כולהו בעו צבויי, אלא בזמן שנכנסין

ונעשין בתוך כלובן יוני׳ הדרסיו׳ ואווזין לא נעו דבויי אלא בזמן שנכנסין ויוכי שובך ויוכי עליה נעו דבויי ולפיכך פטור וחייב. (כלוב לשון עברי הוא (ירמי׳ ה׳ כ״ז).

כלב, Zange

כלב, בב״ר פרשת מ״ט ונבלה שם שפתם אמר רבי אבא משפתם אעשה כלה, אמר חד לחבריה אייתי לי כולב ומייתי ליה מגרופי הוה מחי ליה ופלע מוקיה, בלשון ערבי קורים לכנם כולאב וכן פי׳ כולבום (א״ב תרגום ואת קרדמו וית כולביה ובעל הערוך גרים כולביה).

כולבא, (Siehe קולבא)

כולבא, תלא ליה זיינא כולבאי רעיא קולתי׳ תלא בעל הערוך גרס קולבאי עיין שם.

כלבום, Calvus, Nagel

כלבום, בסוטה (דף י״ט) רבי יהודה אומר כמין כלבום של ברזל מטילין לתוך פיה שאם כמחק׳ המגלה ואמרה איני שותה מערערין אותה ומשקין אותה בעל ברקה. בשבת (דף ס׳) עשאן כמין כלבום מותר פי׳ רב שלום ז״ל כלבום גופו כוונן בו מסמרים מבפנים ומוליאן לחוץ שעקש אותן כשיני שפוד ודומות לאצבעות כפופות ויש כלים שעושין בהן ברזל ואותן פיות שלהן תופס בהן ברזל כשיוצא מן הכור עקומין ויש אומרים הן לבת של ברזל שאוחז ברזל ומכניסו לכור (א״ב פי׳ בלשון רומיי מסמר).

כלבום, Opferschale, κελέβη

כלבום, במכות (דף ס״ג) ובית הלל אומרים כלי היה במקדש ומרקחת שמה ודומה כמין כולבו׳ עמוק וכו׳. (א״ב פי׳ כילינס בלשון יוני כלי של שלשה רגלים ומין מקבת)׳.

כלבום, (Siehe כפרא)

כלבום, בב״ק (דף ק׳) לבעו כעור, מאי כעור? אמ׳ רבה בר אבוה כלבם, מאי כלבם? אמר רב פפא בר שמואל כפרא דודי פי׳ כלבום כפרא דודי והוא כעור ופירושו קרכים הרכים דרך לבוע אדום מראהו עמוק ודרך אדום אינו עמוק כל כך והוא כמו מעלכיות שמקנחין בהן יורות של לבעים שהן עשוין כולן דרכים כמו שאמרנו׳

כליד, Calix, Becher

כליד, תרגום ואת גביעי וית כלידי.

כלדאי, χαλδαιος, Sterndeuter 1)

---

1) Weil Chaldäa die Wiege der astrologischen Träumereien ist; so verstehen die alten Schriftsteller unter Chaldäer: Astrologen. Der berühmte allen Aberglauben zermalmende Maimonides, hat eine hebräische Epistel an die Marseiller Rabbinen über die Astrologie geschrieben, welche Johannes Isack Levita im Jahre 1555 mit

כלדאין, בשבת (דף קי"ט) אמר ליה כלדאי כולהו ככסיך יוסי מוקי' שבי אכיל להו. ובסוף גמרא דשבת (דף קנ"ו) מדרבי עקיבא נמי אין מזל לישראל רבי עקיבא הוה ליה ברתא אמר ליה כלדאי וכו'. ובפסחים (דף קי"ג) מנין שאין שואלין לכלדאין שנ' תמים תהיה עם ה' אלהיך פירוש חוזים בכוכבים (א"ב בלשון יוני ורומיי פי' כשדים וזה טעם וידברו הכשדי' כי הם היו בקיאים בחכמת הכוכבי').

כלידון, Zur, Gemüse, χλιδος

כלידון, ירושלמי דפסחים פרק ואלו עוברין וכותן בקדרה, היא עביד כלידון פי' בלשון יוני זהמא.

כלדר, Handschuh

כלדר, בבראשית רבה פרשה ויהי מקץ כער' שולה עברי שוכא עבד שכך היה מוכתב בסנקרידין של פרעה שאין עבד מולך ולובש כלידרין לא ירים איש את ידו ואת רגלו כלידרים וכעדך זיין פי' זוכרא וכליכרין (א"ב פי' בלשון רומיי מין תכשיט ובנוסחאות כתוב בלי ידים).

כולשיתא, Kohl

כולסיתא, תרגום לען רקנן לקיסא כולסיתא.

כילי, Schildkröte χέλυς

כילי, ב"ר בריש פרשת המטיר על סדום ועל עמדה בהדין כילי סילי, לימלא, פי' בלשון יוני מין שרץ.

כליא, Bauch, κοιλια

כליא, בב"ב (דף י"ז) ונחכור שלשה מן הכליא שהן ארבעה מן השפ'

---

einer lateinischen Uibersetzung herausgab und die ihrer Seltenheit wegen eine neue Edition verdient. "Der Glaube an den Einfluß der Gestirne auf die Erde und die Schicksale der Menschen daselbst — sagt Maimonides — ist der wahre Götzendienst, unsre Väter die an diesen Wahn sündenhaft klebten, weil sie ihn für die wichtigste und untrüglichste Wissenschaft hielten, beschäftigten sich wenig mit den militärischen Studien, und bewirkten dadurch den Sturz ihres Reichs und die Zerstörung ihres Tempels." Indessen hatte die Astrologie viele Gläubige unter den gelehrtesten Köpfen, und selbst im siebenzehnten Jahrhundert hatte sie viele Vertheidiger und Verehrer. Johann Baptist Morin — 1630 — Professor der Mathemathik in Paris, erbauete ihr in seiner Astrologia Gallica ein eigenes System; und wegen dieser Wissenschaft benützte ihn der berühmte Richelieu als Rathgeber. Selbst der unsterbliche Kepler war diesen Träumereien zugethan.

פי' כליא בלשון יון שן והוא אמצעית השיני' שבולט ויוצא כשנו לאלסבששגע.

כליל, Kranz

כליל, בשבת (דף כ"ט) כלילא רב אסר ושמואל שרי פירושו בערך גסכא. בב"ב (דף ח') ההוא דמי כלילא דשדו אטבריא פי' כגכב כזור המלך אמר המלך הואיל ופשעו היהודים בשמירת העיר ישלמו דמי הכתר. ושם (דף ג"ו) איכא דאמרי אילני הוו להו ואיכא דאמרי כלילי הוו להו פי' ג' אילנות הוו לכל חד בפרדס וכל חד מנייהו כשוע לשום חד ובשביה מתיבש אחד מהן היו יודעי' שאיכא שדי בשובה איכא דאמרי לכל חד וחד מנהון הוה כתר וחקיקין עליו ג' פרצופין של ג' חבירין ובשרואין שמשתנה הצורה היו יודעין שאינו שדי בטובה. בגטין (דף ו') כלילא מנא לך דאסיר אמר ליה דתנן גזרו על עטרות חתנים רב חסדא אמ' קרא כתיב הסר המצנפת והרם העטרה ובי מה ענין מצנפת אצל עטרה וכו'. הפקרים והלעדות תרגומו כלגליא ושירי (פ"ב פי' עטרת שלכם כלילא מלכישון).

כליל, (S. חשא Anmerk. 1)

כליל, בכתובות (דף ע"ז) גירדא דאספא, וכליל שלגא פי' יורדא. יש אומרים בפיליקן. ובשבת (דף ק"ט) ליתי קמשא כלילי (פ"ב שם מין עשב בלשון ישמעאל ובכל ענף שלו שלשה עלים וריחו כודף כמו כרכום ומן העשב עושים עטרות ויש לו פנוגות כרפוסא).

כלון, κ η λ ω ν Geiler Mensch, Hurer

כליון, במגלת איכה בתולותיה נוגות אלו הכליונין שהיו נכנסי' בבתולות ועכשו נוגות (פ"ב פי' בלשון יוני בחורי' להוטים אחר המשגל אבל בנוסחאות שלנו כתוב בולווטין).

כילירכין Anführer, χιλιαρχης (von 1000 Soldaten)

כילירכין, מדרש קהלת פסקא משוב העפר לשום כרים כילירכין פי' בלשון יוני שרי אלפים.

כלך, Flockseide, Floretseide

כלך, בפ' אחרון בכלאים (דף ל"ג) השיראין והכלך אין בהם משום כלאים. בשבת (דף כ') לא בחוסן ולא בכלך פירוש כלך נשקרא מטכסא השיראין והסיריקין כולן ממין שירא פרכדא כן אלא משונין באריגתן יש מהן דקים ויש מהן עבין, יש מהן בכיר אחד ויש מהן בב' כירין ויותר, יש שיש בהן צורה ויש שאין בהן צורה כדאמרינן ברוקם והושב, ויש מפרשי' כלך פסולת של משי אותן קליפות שנשארו מן המשי שמוציאין התולעין ואין כוחין לטוות.

כלך, (Siehe אכלבא)

כלך, בגיטין (דף כ"ז) אמר רב כלכא דחיטי בעיא שיתין כלבי ליני. בב"מ (דף ס"ג) דאמר לי חיטי באכלבי. בתענית (דף כ"ד) אזל זבן ביה חיטי ואסיק שדיי' בכלכא פי' אוצר של חטים (פ"ב בנוסחאות דידן בכולהו גרים אכלבא עיין שם).

כלך, Kitt

כלך, ויקח אבימלך את הקרדומות תרגום ית כולכיא את אתו ואת קרדומו (א"נ בנוסחאות כתוב ית כולביה עיין ערך כלב).

כלכה, Schranke

כלכה, במ"ק (דף כ"ז) עשירים בדרגש ועניים בכליכה. פירש מגלת סיכה נטלו הכרובים ונתנוס בסליכה.

כלבית, Ichneumon

כלבית, בשבת (דף ע"ז) אימת כלבית על לויתן פי' דג קטן שמא כנכנס בפיו של לויתן (ולי נראה שהוא מין עכבר וכמו שתרגמנו, והקדמונים ספרו לנו כי אימתו על הלויתן הנקרא Krokodil).

כלכל, Befördern den Wachsthum,

כלכל, כדי לעשות כלכול כבר פירשנו בערך אכדיפי. בנדה (דף כ"ב) בן שלקית אומר עד שת כלכל כשבאתי אצל ר' עקיבא אמר לי כלכול זה איני יודע בן שלקית איני מכיר עד מתי הבת ממתנת עד שתביא שתי שערות. בריש נזיר (דף ב') הריני מכלכל ממאי דהדין כלכול שערא הוא בדתנן רבי יהודה אומר סיד כדי לעשות כלכול.

כלכל, Korb, Gefäß

כלכל, בסוף דמאי (דף ב') היו לפניו שתי כלכלות של טבל. ובפרק ד' בעדיות (דף ה') כלכלת שבת בית שמאי פוטרין ובית הלל מחייבין. ועוד זו המשנה בפרק ד' במעשרות (דף ס"ד) בגמרא תמחוי בתאנה המיוחדת לשבת וכו', פירו' כמין קרטליתא שהיא כקופה ומכלת הרבה.

כלם, Geländer

כלס, בב"מ (דף ק"ג) כללא דמילתא כל עיקר כלמי דבעל הבית פי' סייג לסתום הפרלות.

כלום, Etwa,

כלום, מסכת דנדרים פרק קונס יין כלום אמרה אלא מפני כבודו פי' כל מאומה בלשון מקרא.

כלמי, (קלמי Siehe)

כלמי, ברכות (דף כ"א) ממהדורי מלי ומסמרטוטי כלמי פירש רש"י מהמחזרים בעיירות ירבו הדברים ומבגדים בלואים הבכים וכלמי כמו קלמי בתרגום.

כלימך, Klima,

כליםך, מדרש ב"ר פרשת סחרס הזה לכם ראה השמש וכלימך פי' בלשון יוני מעלו' השמש וזו נוסחא אמיתית ולא כל המך.

כלמוס, Oberkleid, χλαμύς (der Soldaten).

כלמוס, בילמדנו פרשת שני גוים עשו מלובש כלמוס ויעקב מלובש ליכית פי' בלשון יוני ורומיי מין לבוש מיוחד לפרש ערוך למלחמה.

כלן, Wolliger Mantel, χλανις

כלן, תרגום ירושלמי כאדרת שער ככלן דשער פי' בלשון יוני מין לבוש עב כמו אדרת למכסה ממטר וקיר.

כילון, Spitzkopf, Cilo,

כילון, בכורות (דף מ"ג) הכילון והלפתן פי' בלשון רומיי איש. אשר לו ראש ארוך וכר מסתי לידיו עד שמלחו בולט לחוץ ובעל הערוך גרס בילן).

בלגם, Zaum, χαλινος
בלגם, בילמדנו וישם ה' דבר בפי בלעם כתן לו המקום בלבום. ובלמו. שוב באבות דרבי נתן בפרק אלישע בן אבויה אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה למה הוא דומה לסוס שיש לו בלבים, ושאין בו מעשים טובים דומה לסוס שאין לו בלבים כיון שרוכבי עליו זוקרו בנת ראש (א"ב פי' בלשון יוני חלק פרסן אשר בו בולמים עדי הסוס והפרד).

בלגם, Holz, Stock, ξυλον
בלבם, בשבת (דף ע"ה) המגרר ראשי בלוכסות בשבת חייב משום מחתך. בראש השנה (דף כ"ג) מביאין בלוכסות של ארז. בפרק ג' דמין (דף ע') על הגשים של שטה ועל הבלוכם. בכלים פ"ב (דף י"ט) כסא שקבעו בבלוכם שמא פי' ען ארוך כמין קנה של דומא וכמו בן בלובסות של ארז ובן תרגום וזקופים שלשה טורים ובלוכסא חלת סידוין. בחולין (דף צ') דתנן גפן של זהב היתה עומדת על פתחו של היכל ומודלה על גבי בלוכסות. בב"ב (דף פ"ו) את הגמל ואת הבתולות גמרא בתולות אמר רבי יוחנן בלוכסאות של ארז שמעמידין בהן את הקורה (א"ב פירוש בלשון יוני מקל וקטר).

כוליקום, Gallsüchtig, χολικος
כוליקוס, ירושלמי דתרומות פרק חמשה לא יהדומו המקרע את כסותו כוליקוס פי' בלשון יון בעל חמה וגוברת עליו מרה אדומה מביאה לידי שטות עד שמקרע האדם בגדיו ורודף אחר בני אדם להכותם ולהרגם (ואינו כבין מה שכתב עיר דוד שהוא (κοιλιακος) בעל שלשול והילוך מעיים).

כליגרין, Zaum
כליכרין, ירושלמי דסנהדרין פרק חלק הדין וכארא זה דין כליכרין עיין ערך זכארא כי שם פירש בעל הערוך מלשון כלבס ורסן.

כלביתא, (Siehe שצויתא)
כלביתא, פסחים פרק כל שעה עיין ערך שגביתא.

כלם, (Siehe אבלם)
כלס, בסוף תרומות (דף כ"ט) ובריש עוקצי' (דף ע"ז) עוקצי תאכי' וגרוגרו' הכליסין והקרובין. ובחולין (דף ס"ז) את היתושין שבכליסין (א"ב פי' הכילוס בלשון יוני מין פרי ארז אשר הוא מאכל חזירים אך לפעמים האדם אוכל אותו עיין ערך אבלום) (לפי' הרמב"ם הוא מין תאני', לפרש"י הוא מין קטניות זאת תרגמתי לדעת רש"י).

כלפי, Wider, gegen
כלפי, בשבת בסוף הלכה המוציא ככר (דף כ"ג) כלפי אליה אלא אימא חייבין ור' שמעון פוטר.

בכסרית (דף ה') כלפי אליה אמר אביי איפוך פי' דברים מסובבין כן כמו שהתחיל היפוך מן הראש כי המהלך כסדר ראשו לפנים והמהופך הולך זנבו לפניו. וגם (דף ח') כל מקום כלפי שאמרה תורה ולא יחמוד איש את ארצך (ע"ב ת' וסתר פנים ישים ושמר אפיא ישוו כלפי לעיל פי' בלא פי ולפעמי' פי' כלפי כמו לפי).

כלת, Schegelpons

כלת, ביבמות (דף כ"א) כנון כלתא דבי נר לתאי פירו' כל הזכורים בהלכה בעלי בתים גדולים היו והיו כלות הבנות מלויהו' בבתיהם כמו כלות הבנים.

כלת, Galle, Zorn, χολη

כלת, קמט אקיך תרגום ירושלמי בליתיה דאחוך וכן באפו ובחמתו (ע"ב פי' כולי בלשון יוני חמה).

כמה, (Sternhäuflein), Plejaden

כמה, בברכות (דף ס') מאי כימה אמר שמואל במאה כוכבים אמרי לה דמיכנפן ואמרי לה דמנדרן. בב"מ (דף ק"ו) עד דאתי אריסי מדברא וקיימא להו בימה להדי רישא באמצע הרקיע דהיינו בניסן דבד ההוא זמנא הוי זמן רביעה. ובר"ה (דף י"א) יום שמזל כימה שוקע פי' כימה היינו שור והיינו סידור' דמזלות טלה בניסן ושור באייר וכן כולן וכל י"ב מזלות משמשין שלם בכל יום ויום וכל לילה ולילה שנים עשר לשתים עשר שעות אלא משום שבי חושב כל אחד ואחד לחדשו שבחדשו הוא קודם והאחרים שי"ב אחריו כדרך שאנו עושים לחנב"ל שב"ס ומשום הכי כשמגיע למרחשון עקרב, משמש בתחלת היום, ושור לשעה שביעית והיינו שוקע ביום כשחמה מתחלת לכשות במערב שי"ב מזלות קבועין בגלגל, והגלגל חציו ברקיע וחציו תחת הרקיע ולכך לעולם ששה מהמזלות מכוסין וששה מהן מגולין, שהמזל עולה מלך אח' במזרח, ושוקע מזל אחר כנגדו י"ב מערב, היום עולה עקרב בתחלת היום ושוקע שור כנגדו וכותל שני כוכבים מכימה היינו שתי ארוכות ומעייכות מתמעטי' מחמת הלבנה והריח יום שמזל כימה עולה שעה ראשונה ממש בזמן שהחמה עולה היינו דכתיב שני דהוי שני לניסן שהוא ראשון לחדשים שנה לדין תשרי היינו דשיבה דהיה שוקע ועכשיהו עולה מתוך שיבה הא לא שוכה המזל.

כמהין, Schwämme.

כמהין, בברכות (דף מ"ב) על הכמהין ועל הפטריות אומר שהכל נהיה בדברו. בעירובין (דף כ"ו) ובנדה (דף כ') למעוטי כמהין ופטריות הנא לשון ישמעאל שכך קורין לכמהין כמא"ה ולפטריות פקא"ע (ע"ב יפה פירש וכמהין גדלים תוך הארץ ואחר חפירתה נראין אבל הפטריות גדלים על הארץ.

כמז, Venusgürtel

כמו, בשבת (דף ס"ד) כמו

זל דפוס של בית הראס וכו' על כומז כאן מקום זה.

כמוך, Gleichheit

כמוך, בפסקא דדברי ירמיהו כתיב נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך וכתיב ולא קם נביא עוד בישראל כמשה ואתה אמרת כמוך אלא מאי כמוך? כמוך בתוכחו' אתה מוצא כל שכתוב במשה כתיב בירמיה וכולי.

כמך, Tunke, Brühe

כמך, בנדה (דף כ"א) לא תימא שבת העשויה לכמך הא סתמא לקדירה אלא סתם שבת לכמך עשויה דתנן וכולי פי' לכותח דהתם לאו לטעמ' גרידא עביד אלא אפי' לאכילה עביד ומשתנה טעם בקדירה שנתנוה בקדירה להטעים אין בה שום בשבת גופא משום תרומה ואיכא מטמאה דהא תו הויא עץ בעלמא הא קודם שנתנה טעם בקדירה יש בה אמאי כיון דסתמא לקדירה קאי לטעם. ולא למאכל אמינא יש בה משום תרומה אלא שמע מינה להכי יש בה משום תרומה עד שלא נתנה טעם בקדירה דסתם שבת לכמך עשויה לאכילה שמע מינה. ובפסחים (דף ל') דלמא אתי למיכליה בכמכא. ושם (דף ע"ד) ובחולין (דף ק"ט) ההוא בר יונה דנפל לבדא דכמכא שרייה רב חיננא וכו'. בגיטין (דף ס"ט) לפירקי' דליבא ליתי תלת קרושיתא דשערי ונישתריגהו בכמכא. בע"ז (דף ל"ב) אי נמי דקא בעי לה לגבינה הכי נמי הכא נמי פסיקין דקא בעי ליה לכמכא.

כמן, Kümmel, κυμινον

כמון, בפ"ב דמאי' (דף י"ג) הקצח והכמון. ובפ"י בתרומות (דף כ"ח) תנור שהסיקו בכמון של תרומה שאינו טעם כמון אלא ריח כמון. ובע"ז (דף כ"ח) אמר אביי ניתי כרויא וכמונא. ואופן עגלה על כמון יושב.

כמן, Lauern

כמן, בסנהדרין (דף ס') אלא שכמינין לאחורי הגדר. ויארב לו תרגומו ויכמון ליה. בבראשי' רבה (פרשת ל"ד) ותנח התיבה ובנה עליה מכורי' גדולי' עקמין וכמנן.

כמן, Frauenreitzeug

כמן, בב"ב (דף ע"ח) אבל לא דיסקיא וכומני, מאי כומני? אמר רב פפא בר שמואל מרכבתא דנשי.

כמס, (Siehe כבע)

כמס, לכובעות ולכומסות כבר פירשנו בערך כבע (ח"ב פירוש בלשון יוני אגודת עמרים אשר שמוה בעלי הגרנות במפתן הבית לסימן טוב).

כמס, Aufhäufen

כמס, בפסקא דשובה ואחר כך הוא נותן להם כמס שנאמר צרור עון אפרים צפונה חטאתו ואחר כך הוא נותן להם פרקולא שנא' תאשם שמרון כי מרתה באלהיה.

כמץ, Grube

כמץ, פחד ופחת ופח תרגום

דחלא וכומלא ומיכרא (והוא כמו גומץ (קהלת י' ח').

כמר, Verstecken, warm machen

כמר, בפ"ד במעשרות (דף ס"ד) הבוצע בשולק המולח בשדה חייב, המכמיר (מכמן כתיב) באדמה פטור. בב"מ (דף פ"ט) תא שמע לא יהבהב באור ויאכל ולא יכמר באדמה ויאכל פי' טומן הזתים באדמה כדי שיתחממו ויתבשלו (א"ב אולי מלה זו נגזרת מלשון מקרא כי נכמרו רחמיו אל אחיו). בפסחים (דף כ"ח) במאי קא מיפלגי במכמר בשרא פירוש כעין כימוש כמו מכמר. בב"מ (דף ע"ד) והוא אסור מכמר ועיולי לבי דפא כעגבים מכמר ועיולי לבי מעצרתא כגון כמישא וריכוך שהוא כוח לדרוך ביוצא בו בושלי כומרא בברכות (דף מ"ב) ועל הנובלות שהן תמרין פגין שאין נבשרין לאכילה כלל וכומרין אותו בעפר להתבשל ועיקרו מלשון מכמור' ועוד בלשון ישמעאל שבמקר.

כמר, Priester

כמר, בב"ר פרשת כ"ו ויראו בני האלהים כומריא נגבין אלהיא בגימיי. רק אדמת הכהנים תרגומו לחוד ארע כומריא.

כמרוסא. καμαρωσις Gewölbe, Zimmer

כמרוסא, מדרש במדבר רבה פרשת ויהי ביום כלות משה כמין כמרוסאות היו כיפין עשויות פי' בלשון יוני דבר מקומר כמין קובה עיין ערך קמרא.

כמש, Einschrumpfend

כמש, בפסחים (דף ל"ט) תנא אין יוצאין בהן כמושין (פירוש נקמטים).

כמתא, Mütze

כמתא, בשבת (דף קמ"ז) אביי הוה קאים קמיה דרב יוסף אמר ליה הב לי כומתאי. בערובין (דף פ"ד) דלמא בשרבים מכתפין עליה בכומתא וסודרא. ושם (דף כ"ח) הוא מותיב לה והוא מפרק לה בכומתא וסודרא. ובמ"ק (דף ט"ו) דבר שהוא חוץ מגופו ברשא. מאי איהו לאו תפילין אמ' רב פפא לא בכומתא וסודרא פי' כומתא מגבעה רכה שהיא כמלא הראש ואין עולה למעלה מן הראש וכגון זה בגיטין (דף ל"ט) שקל ההוא גברא כומתא ושדא לאמתא אמר לה קני הא וקני נפשיך כלומר קני נפשך בחליפין.

כן, Gestelle, Grund, Ursache, Ursprung

כן, ביומא (דף כ"ג) יצא והניחו על כן הזהב שהיה בהיכל. בכלים פי"א (דף י"ב) מכני כלים מהוגני כלים ירושלמי הן בסיסים כדכתיב ואת כנו ומתרגמינן וית בסיסיה. ביבמות (דף ע"ז) כי אם בתולה מעמיו יקח אשה להביא גיורת מכנה פי' מכנה שתהיה אמה שהיא כן העובר שבמעיה היא תהיה גיורת פי' כגון שנתגייר' אמה והיתה הורתה של זו הבת בקדוש'. בכריתות בריש פ"ק מי דמי שבת ועכ"ז תנא יתהון בבנהון פי' כל אחד שבא

במסכתא שלו כל הלכותיו וכל דיניו הלכך גבי כריתות הכא דאיריא הוא כלומר באגב גררה דצריך לה להזכירו משום הכי מתני שם שבת קתני ולא טרח לפרשה שמפורש במקומה, אבל הכא גבי המעלה ומי תנא יתהון בכניהון כלומר יש מסכתא שמה מסכתא העלאו׳ שמפורשין שם דליתני הכי דשם העלאה קתני אלא ביון שאין לה מסכתא היה צריך לפרש כאן מעלה והמעלה ולהכי קשיא ליה לרב ביבי (פ״ב בנוספאות כתוב בניביהון ופירש״י במקומותם וגרסת בעל הערוך כראית לי יותר נכונה).

בן, Linie al
בנא, Linienbrett
כן, בכלים פ״ב (דף י״ג) הכן והכנא טמאים פי׳ האמה שמסרגלין בה הספרים והלוח שתחתיה, א״מ הכן הוא עץ גדול ויושבו עליו הבספין והכנא הם המאוזנים שקורין בלעז איסתדי״רא (א״ב כן בקרא האמה שמסרגלין בה בלשון יוני וגם קו ברזל אשר בתוך המאזנים אשר בהיותו באמצע יהיה השקל כמשפטו).

בן, Eine Hand voll
כן, בשבת (דף ק״י) ליתי כונא דבמוכא וכונא דמוריקא וכונא דשבלולית. ובגיטין (דף פ״ט) ליתי ז׳ כוכי פירמא דסילקא. ובולי פי׳ כוכא קומץ. בערובין (דף כ״ט) אמר אביי תרין כוכי דפומבדיתא. בכתובות (דף פ״ט)

ובסוף גמרא דמעילה (דף כ״א) באתרא דכיילי בכני כנא כנא בפרוטה פי׳ מדה (א״ב נוכא כתוב בנוספאות) (ורש״י פירש מלא אגרוף).

בן, Benennen (so wohl ehrend als schmähend)
כן, בתמיד (דף ל״ג) במקדש אומר את השם ככתבו ובמדינה בכינויו. בב״מ (דף כ״ח) ג׳ יורדין לגיהנם המכנה שם לחברו והמלבין פני חברו ברבים והבא על אשת איש הייכו מכנה הייכו מלבין אע״ג דדש ביה בשמיה. במגלה (דף כ״ה) המכנה בעריות משתקין אותו פי׳ הקורא פסוק ערות אביו ואמו לא תגלה וכן כל העריות משתקין אותו ואומרים לו קרא הפסוק כמו שכתוב וכי אתה מברר מילין מה שלא בירר משה רבינו. כנה הוא עיקרו כדכתיב ובשם ישראל יכנה כי לא ידעתי אכנה. בסנהדרין (דף כ״ו) בכל יום דנו את העדים בכינוי יכה יוסי את יוסי (גמרא) אמר רב אחא בר יעקב אינו חייב עד שיברך את השם בן ד׳ אותיות לאפוקי בן שתי אותיות דלאו׳ כי׳ פי׳ חכמים הקדושים כינו השם וקראו אותו יוסי לפי שיוסי ארבע אותיות וג׳ אותיו׳ מהם הן אותיות של שם לפיכך כינו אותו ביוסי שהוא ד׳ אותיות לאפוקי בן ב׳ אותיות כגון יה. פ״א שלש אותיות שליוסי בגימטריא כ״ו וכן השם.

כן, κ ι σ ο

כן, בירושלמי כוכי מתכינתא פירוש כן היא מתכינתא.

כנן, umbinden, umgeben

כונן, (בחולין (דף כ"ו) הוא עשך ויכוננך מלמד שברא הקב"ה כוננות באדם כיון שנהפך אחד מהן אינו יכול לחיות. בויקרא רבה פרשת אשה כי תזריע אמר רבי סימון מעיה של אשה עשויין כיכים כיכים, פיקין פיקין, חבילין חבילין עיין ערך כן פראשן) במכשירין פ"ד (דף ס"ו) והחבל שהוא מכונן על צוארה. בפרה פ"ז (דף ק"ט) המכנן את החבל על יד על יד בשר פי' המסבב את החבל על ידו בטבעת וכורכו על יד על יד מעט מעט, הדור' דפכת' כבר פירשנו בערך הדר.

כנן, (κ α ν ν α) (Kanne), Korb, Schüssel

כנן, בשבת (דף ע"ז) ונבילה (דף כ"א) טלטלינן פכוכא אגב קיטמיה פי' מחתה שעושין בה המוגמר אגב קיטמיה דחזיא לכסות בה צואה יכן בלשון ישמעאל כא כון (א"ב פ' בלשון יוני סל קערה ודיסקוס).

כנגר, (פקועות Siehe)

כנגר, בשבת (דף ק"ט) אמר ר' יוחנן אנגרון כנגר ותירייקי מעלו בין לגלויא בין לכשפים. פי' בתשובות יש במקומינו דבר מיושב מאליו ואנו קורין אותו כנגר דרוק לאילי והוא מר ובלשון ערבי חנטל ובשוקין אותו מכיר כרישו ומן הן פקועות (א"ב פי' בלשון יוני ארטמין עשב כמלא כמעט בכל הגנות וריחו טוב ויש לו סגולות ברפואה ועשכו מנגד הכשפים ומבריח הנחשי').

כנדא, Geschwulst

כנדא, בחולין (דף מ"ח) דקיימי כנדי כנדי כבר פירשנו בערך ענר.

כנדא, Gewand

כנדא, במ"ק (דף כ"ד) אמר ליה לשמואל נת כנפיה דרב קרע עליה תליסר כנדי. מאני (א"ב אלה הם בגדים אותם שלבש איכה ופירוש' בלשון יוני מין לבוש פרסי).

כנדא, Kanne, Vase, Krug

כנדא, בפסחים (דף ל') דאמר שמואל לספנו דמזבני כנדי אשו חבימו פי' אגני דפחרא.

כנדי, (כנרי Siehe)

כנדי, רימון כנדי כן כתוב בתוספתא בעל הערוך גרים כנרי עיין שם.

כנדוקא, Vasenhändler

כנדוקא, חולין (דף מ"ט) מניומין כנדוקא איגלי גליה כנדוקא דרבנא פירש רש"י מוכר כדים ואולי גרסינן פנדוקא כמו פונדקי או כוובדקא שפירושו מבשל.

כנה, Mehlwurm

כנה, בפ"ט בפרה (דף כ"א) הדירה זה כנה כבר פירשנו בערך דר העשירי.

כניא, (Ein Raubvogel)

לנכיא, בחולין (דף ס"ב) אמר רב בהנא בכיא פירוש אסיר וסימנך פרוש מגושה (א"נ בנוסחאות כתוב בזכיא).

כנמא, Wurm, Mücke,
כנמא, חולין (דף י"ג) כא אמרם רבי יוחנן חדא זימנא דתנן ראש פרק אחרון דמכשירין (דף ס"ח) המעלה פירותיו לגג מפני הכנימא פי' תולעים שבפירות ושמה דליכתא כדאמרינן בסלמנטון. פי' אחר כינים כדכתיב ותהי הכנם באדם ובבהמה.

כנמא, So, auf diese Weise
כְנמא, בעזרא (ד' י') כנמא פתגמא כנמא אמכנא פי' כן וענין כנמא כמו כן מס פי' אחר כמו שנאמר.

כנס, Versammeln
כּוֹנֵס, Mündung
כּוֹנָס, Schaufel
כנס, בריש מגלה (דף ב') מקדימין ליום הכניסה פירוש יום שני ויום חמשי נקרא יום הכניסה מפני שנכנסין בני הכפרים בכרכים כדי שיתפללו בצבור ויקראו בספר תורה. ובפרק י' בכלים (דף י"א) היו נכונס משקה השרץ בעליונה כולן טמאות. בשבת (דף נ"ו) ניקב נכונס משקה טהור מלקדש מי קטלת. פי' נותן מים בספל ומשקע הכלי בתוכן ממקום הנקב אם יכנס המים בתוכו זהו נקב בכונס משקה. בנ"מ (דף ק"ה) כל שאין כונס שלו רואה פני חמה פי' כונס שלו אמרינן כדי שתעמוד בו שרחת והוא כגון נעילת קנית בארץ כך זה כשנועץ הרחת בכרי של תבואה אם הוא גדוש ועולה עומדת הרחת ואם הוא מעט נופלת לפיכך באנו לדקדק איזה לד של רחת נועץ בכרי הלד שהוא יד של רחת והוא דק או הלד שרחב שיש בה כמין מסגרת קטנה משני לדדים שזורה בה תבואה וקיבול הרחת של גרנות נקרא בית כינוס כדתנן בכלים פרק י"ח (דף י"ט) זה הכלל העשוי לקבלה טמאה לכינוס טהור. בנ"מ (דף פ"ג) אמר ריש לקיש פועל בכניסתו משלו ביליאתו משל בעל הבית פי' פועל של תורה משירש שמש עד הערב כדכתיב תזרח השמש יאספון ואל מעונות' ירבצון ילא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב, וזה הפועל שמשכים בבקר ועושה מלאכת בעל הבית קודם זריחת השמש, חסד עושה עמו ומוסיף משלו לבעל הבית, וזה שמכיח בעל הבית הפועל מבעוד יום קודם הערב חסד עושה עמו ומכיח משלו וכן מפורש בבראשית רבה פרשת ע"ג ויבוא יעקב מן השדה בערב. ובסוף גמרא דברכות מפורש אית דמכנסין פור וכו'.

כנף, Schamlippe, Flügel, Seite, Saum, Schutz,
כנף, ביבמות (דף ד') כנף שראה אביו לא יגלה פיר' אביו שאנס אשה ורלה בנפיה לא יגלה אותה בנו. בפסחים (דף קי"ג) מאה קרי בוזא תותי כנפיך פי' ק'

קרי בזוא נמצא וזודמן לך. קרא בשדה הניאהו בידך. פי' אחר כשנותנין הוצאה מיד קח אותה. פי' אחר כשנזדמן לך סולאה בזול ותקנה אותה שים אותה תחת כנפיך שלא יראה אותה אחר ויהיה לך עין רעה. בחולין (דף ס"ה) כל הבוצר כולו כשר לשחיטה מטבעת גדולה ועד כנף הריאה התחתונה פירוש קנה הריאה כדכתיב מכנף הארץ. ובפרק אחרון דפרה (דף כ"ג) היה טהור אוחז בקרדום טמא בכנפו פי' כדכתיב בכנף בגדו כטהור אוחז הוא בקרדום הטמא במקלתו ומזה עליו. פרק י"א בכלים (דף י"ב) סומפוניא אם יש בה בית קיבול כנפיים בין כך ובין כך טמאה. ובפ' י"ד (דף ט"ו) העול של מתכת והקטרב והכנפיים המקבלות את הרצועות פי' ראשי העול יש בהם שני חורין ובשני הנקבים שני עלים ובראש כל נקב עץ מכניסין לשם הרצועות שמושכין הנקר. בבכורות (דף ל') מקבלין לכנפיים ואחר כך מקבלין לטהרות, ובתוספת' דמאי בפרק האורז פי' לנטילת ידים אם קיבל עליו להזהר שלא לאכול בלא נטילת ידים ובכל דבר שצריך נטילת ידים אחר כך מקבלין אותו לטהרות לאכול חולין בטהרה, יונה כנפים מגינות עליה כבר פי' בערך יון.

כְּנוּפְיָא, Versammlung, Fest, כנופיא, בשבת (דף ס') מאי טעמא דאיכא כינופיא, ביומא (דף כ"א) אי משום דאתי בכינופיא פי' בבוא כל ישראל לחוג. בר"ה (דף כ"ז) אי בעי' אימא כלכינופיא דכסף שנאמר עשה לך שתי חצוצרות כסף. בגטין (דף י"א) בגמרא כל השטרות, רבינא סבר לאכשורי בכינופיא דארמאי אמר ליה רפרס ערכאות תנן פי' שמתקבלין לבותא בעלמא לאו מושב בית דין (א"ב תרגום יקבץ הון לו יכנוף עלא ליה והוא לשון מקרא לפי דעת קצת המפרשים ולא יכנף עוד את מוריך).

כנר, Artischocke, Cinara (S. גנסר Anmerk. 1) כנרת, ככר, פסחים (דף קי"א) ה' טולי קשי הוא טולא דדיקלא יחידא' וטולא דכיכרא. בב"ב (דף כ"ו) טני תלא לפפי אכיכרא פי' שם האילן. בברכות (דף מ') רימון כיכרי פירשנו בערך רימון. במגלה (דף מ"ח) כנרת זו גניסר ולמה נקרא שמה כנרת דמתיקי פירה ככיכרא פי' בפרי של כנרת, פירו' אחר כי קלא דכיכרא דמיהני למאן דמשמע קליה (א"ב בנוסחאות דידן כתוב רימין ככדי ובלשון יוני ורומיי בוכר מין אילן עושה פרי).

כנור, (κινύρα 1) כנור, בברכות (דף ג') כנור פי'

1) Das Kinnor ist in der heiligen Urkunde (1 M. 4, 21)

תלוי למעלה ממטתו של דוד כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו, שבאותו הלילה שיצאו ישראל ממצרים נשבה רוח צפונית בחצי הלילה וכך מנהגה לנשב בכל חצי הלילה, ותנא ביבמות (דף ע"ב) כל אותן מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא היה יום שלא נשבה בו רוח צפונית בחצי הלילה איכא דאמרי שהקדוש ברוך הוא מטייל בגן עדן עד חצי הלילה ואחר חצי הלילה הולך לו ורוח צפונית מנשבת מיד בכל העולם איכא דאמרי בכל לילה מחצות לילה ועד שחרית מנשבת רוח צפונית, לפי שד' רוחות מנשבות בכל יום, ורוח מערבית מתחלת הלילה ועד חציה, ורוח צפונית מחצות לילה ועד שחרית, ורוח מזרחית מתחלת היום ועד חציו, רוח דרומית מחצי היום ועד ערבית כדאמרינן בב"ב (דף כ"ה) אמר רבי חנן בר אבא ד' רוחות מנשבות בכל יום ויום והיה לדוד חלון פתוח שרוח צפונית על מטתו וכיון שמגיע חצות לילה היה מנשב מצפון הרוח בשערות הכנור ומנגן מאליו.

כנר, Badmantel

כנר, בבראשית רבה פרשה מ"ו ותענית שרי דליי' ובכנריו' נתנם למרחץ (פי' בגרסאות שלנו כתוב בכנריות ויהיה הפירוש כמו בלנריות והיה בכנריות ובלרי ובלנרי הכל אחד אשר ענינם מטפחות מיוחדות בבי' המרחץ לנשים).

כנש, (כנס Wies)

כנש, כנשאי וצלחאי כבר פירשנו' בערך צלח. בב"מ (דף כ"ט) הכא בכנישתא דבי דרי עסיקינן דאבידה מדעת היא פירוש בכינוס הגרנות כשמכנסין הגורן בשער שמפנין התבואה מן הגרן.

כְּנֶשֶׁר, Spinnrocken

כנשר, ידיה שלחה בכישור תרגומו ידהא פשטת בכנשרא.

כְּנֶשֶׁר, Nadel

---

das erste musikalische Instrument welches Jubal, der Vater der Kunst erfunden hatte. Diese Cither der Alten war in den Zeiten des Josephus (Ant. VII. 10) zehnsaitig, und wurde mit einem Plectrum gerührt. Daß aber die Zahl der Saiten verschieden war, bewährt der Ausdruck (1 Chron. 15, 21) von jenen Künstlern die auf achtsaitigen Kinnoroth meisterten, und die Abbildung jener Cyther auf den Münzen Simons des Makkabäers zeigt sich uns viersaitig. Hier aber ist von der Aeolharfe die Rede.

כנשר, תרגום דפאות תהי לשרך פסותא תהי לכונשרך.

כנתא, κανάστρον Korb, Schüssel

כנתא, בכתובות (דף ק"ה) רב ענן אייתי ליה ההוא גנדא כנתא דגילדאי. בסוכה (דף כ') חזו לכנתא דפידי פי' קוללות של שעם ושל גמי חזי לאפרן ולעשות מהן בכנתא שהיא כלכלה דפירי (א"ב פי' בלשון יוני סל וטנא).

כנתא, (Siehe כונת)

כנתא, כנתה דגן מעליא הוא כבר פירשנו בערך כונת.

כנתא, הדר (Siehe in den Artikel הדורי דכנתא)

כנתא, הדורא דכנתא עיין ערך הדר.

כְּנָוֹת, Mitarbeiter, Kollege

כנות, נעזרא ושאר כנותיו פי' חבורה.

כס Sessel

כס, בפ"ד דזבין (דף ע"א) על שני כסיות פי' לשון רבים כסיות כדכתיב בקיס מכסאות' לשון יחיד כסא. בשבת (דף ס"ו) כסא וסמוכות שלו פי' בערך סמך מטה וכסא גלין כבר פי' בערך אסל ובערך גל.

כס, Verdecken

כסא, Zeit des Vollmonds

כס, בסוף פרה (דף כ"ג) כסוי המיקן שקבעו בשלשל'. בכריי' דר' אליעז' בסוף פ"ז בסוכה בכסא ביום שמתכסה בולו שבא'תקעו בחדש שופ' בכסא ליו' חגינו. בויקרא רבה אמור אל הכהני' פרשה לעולם ה' תקעו בחדש שופר והא כל חדשים איכם חדש אלא בכסא והא כל חדשים אית בהון אלא יום חגינו, והלא ניסן חדש ונתכסה ויש בו חג אלא שחגו בפני עצמו ואין לך חדש שהוא נכסה ויש בו חג וחגו בן יומו אלא תשרי.

כס, Zurechtweisen

כס, אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך תרגומו לא תיכוס לממקנא דלא כיסכיך אכיס לחכימא דירחמיך. ועוד תוכחת מתנה תרגומו והשניק מכסכותא תעי.

כס, Becher

כס, בתמיד (דף ל') השקו את התמיד בכוס של זהב למה שיהא כוס כעוד להתפשט מן הבשר כמפורש בנילה (דף מ') אבל משקין ושוחטין את הבייתות משום סירכא דמשכא ויש מפרשים שאם היו סרכו' בריאה מחמת הצמאה שמדבקת בלב ונבלעות כפרדת בשותה. בברכות (דף כ"ט) יומא בכסא דמנקרא ותיתבר פי' מי שמשמש בכלי מעולם יום אחד וכשבר לא איכפת ליה. ושם (דף ל"ב) אייתי כסא דמוקרא בת ארבע מאה זוזי ותבר קמייהו ואיעצבו, פי' אחר דמוקרא מלשון בנקרת הצור כלומר כוס זכוכית חקוקות צורות שהוא יקר מאד. במכות (דף כ"ח) בגמרא שבעה קני מנורה, גביעים למה הן דומין כמין כוסות אלכסנדריאים. בשבת (דף ק"ט) בגמרא אבוב רועה

חמשה כוסתהא. בילמדנו ויהי ביום השמיני כי יתן בכוס בכים כתיב אתה נותן עיניך בכוס והקב"ה נותן עיניו בכים שלך אם יש בו מעות הרבה אם לאו.

כס, Haargrübchen

כס, בפרק שני בנדה (דף מ"ז) רבי יהודה אומר בתוך כוס א' היו או בתוך שני כוסות פי' גומא שצומח בה שיער נקראת כוס.

כס, Beutel

כס, בב"ק (דף קי"ג) אין פורטין לא מתיבת המוכסין ולא מכיס של גבאים. בכתובות (דף נ"ג) ב' נשים ובן שלשה שהטילו לכיס פי' עשו שותפות. בערובין (דף ס"ה) אמר רבי אילעא בג' דברים אדם ניכר בכוסו בכיסו ובכעסו, פי' בכוסו בשעה ששותה גבר יינו עליו אם יכול לכבשו אם לאו, בכיסו בשעה שמתעשר אם אין דעתו זחה עליו, ובכעסו אם מושל בכעסו לבלתי הסיתו. בשבת (דף ק"ב) ומשום דקבעי מיתני הקורע על מנת לתפור ב' תפירות תנא התופר שתי תפירות היכי משכח' לה דעבי' בכיסתא פי' שאין התפירה שוה אלא מצד א' גבוה וקורעה על מנת לתופרה ולהשוותה. תנא מיני' מ' זמנין ודמיא כמאן דמנקיה ליה בכיסתיה. בשבת (דף ס"ו) לכיסתא לימא הכי פי' בלעז אסקו"לא.

כס, Kauen

כס, בברכות (דף ל"ח) הכוסס מן החטה, בכתובות (דף ע"ז) אכסוה שערי לאלעזר פי' האכילוהו שעורים.

כס, Schlachten

כס, בפסחים (דף ס"א) ד"א לשון סורסי הוא כאדם שאומר לחברו כוס לי טלה זה. בחולין (דף ל"ז) נבלה וטרפה לא אכלתי שלא אכלתי בשר כוס כוס מעולם פי' מהר שחוט אותה קודם שתמות והיינו מסוכנת דאין לדין והיא כגון גוססת. ואמרתם זבח פסח הוא לה' תרגום ירושלמי ניכס פיסחא הוא.

כס, Wilder Hopfen

כס, בב"מ (דף מ"ג) רב אשי אמר רבי יוסי ומשלם ליה דמי כיסי פי' רב שר שלום כיסי כשות שאינו מנוקה ויש בה עשבים רעים כשמטילין אותם בתמרים ועושין ממנו שכר אותו שכר נפסד. פ"א כשות שאינה מחוקקת שעדיין צריכה ריכוך ותיקון.

כסבר, Koriander

כסבר, בריש דמאי (דף י"ב) הלוג והכמון והכסבר. בריש כלאים (דף כ"ב) ובפסחים (דף ל"ט) כסבר וכסבר שדה. בפרק ט' בשביעית (דף כ"ד) ובסוכה (דף ל"ט) והכוסבר של הרים. בע"ז (דף י') שלח ליה כוסברתא בהלכה יום נכיסה, והמן כזרע גד תרגום ירושלמי כסבר חיור וכך שמו בלשון ישמעאל כסבר פי' כוליי"נדרו בלעז.

כסח, Abschneiden

כסח, בכלאים פ"ב (דף כ"ג) אם ניכש או כיסח. לא תזמר

תרגומו לא תכסח יש מפרש כיסוח בעשבים שחותך הרעים מן הטובים ולא היינו ניכוש שניכוש עוקר מן העיקר כיסוח מחתך מלמעלה. (ולשון עברי הוא קוצים כסוחים ישעי' ל"ג י"ב).

כסך, Schnur

כסך, הגוד בכסכיו כבר פירשנו בערך אכל, כילה וכסכיה פי' חוטין ומשיחות שעליה שבהן נוטין אות' ולא הוי כמשוי דבטלין לגבי בגד.

כסכס, Auswinden

כסכס, במ"ק (דף י') רבא שרא לכסכוסי קרמי. ובנדה (דף ס"ב) צריך לכסכס ג' פעמים על כל דבר ודבר. בזבחים (דף צ"ד) אמר רבא כל כיבוס דלית לי' כיסכוס לאו כיבוס הוא. ובשבת (דף ק"מ) בגמרא אין שורין לכסכוסי כיתניתא פי' לרכוכי קא מיכוין ושרי או דלמא לאולודי וכו' פי' לקנח מקצת הבגד של פשתן בתוך ידו לשופו מפני שרוחצין הבגד ומתייבש בשמש או ברוח עומד אשון. פירו' קשה ורוצה לרככו נותן הבגד לתוך ידו ומוליך ומביא ידיו עד שיעשה הבגד ההוא כמו קפולי' קטני' כמין קמטי' כי הא דאמר רבי זירא בשבת (דף קמ"ז) מאי מרזב? כגון כיסי בבלייתא דמיתחזי כמרזב. וכי הא דתנן בנדה (דף ס"ב) שהיא עושה צרכיה צריכא לכסכס ג' פעמים על כל דבר ודבר ואמרינן בגמרא בעי רבי ירמיה אמטויי חד ואיתויי חד או דלמא אמטויי ואתויי תרי? תיקו. וכן עוד מפורש בתלמוד א"י. בענין מוליך ומביא שבלובש מיהא שמעינן דכיסכוס כעין שפשוף הוא ומתקוין הבגד פי' מתכמש ונראה קמטין קמטין ובשלובשו מתפשט. וכדאמר רב כהנא ואיתימא ר' יהודה טיט שעל בגדו מכסכסו מבפנים ומדקרי להאי כיתניתא שמעינן מינה דסודרא ליתה כיתניתא ולא יתכן לומר שהוא למר שאם היה למר איך אומר לו היה לך ללמוד פשתים מלמר והדבר רחוק ביניהן ואיכה אלא למר גפן שזה קרוב ופשט רב חסדא דלרכוכי מיכוין ושרי.

כסל, Lende, Thorheit, Feistigkeit

כסל, בשבת (דף ל"א) זה דרכם כסל למו יודעים רשעים שדרכם למיתה ויש להן חלב על הכסלים ושמא תאמר שכוחה מהם תלמוד לומר ואחריהם בפיהם ירצו סלה. בילמדנו ברית שלא לך אנשים מהו וישימו בשלדים כסלם פליגי תנאי בהא מילתא חד אמר כסלם זה מחשבותם שנאמר אשר על הכסלים וחד אמר טפשותן שנאמר הכסיל חובק את ידיו וחד אמר בטחונם שנאמר אם שמתי זהב כסלי. ובבכורות (דף מ') תנן השחול והכסול אי זהו שחול שנשמטה יריכו כסול שיריכו אחד גבוהה גמר' כסול שרגלו אחת בתוך הכסל ורגלו אחת על הכסל. פי' כסול שרגלו אחת נכנסת בתוך הכסלים ורגלו אחת על גבי הכסל לסוף הכסל כדרכו.

כסלא, Kegel
כסלא, כי כסלא לאגיא פירשנו
בערך אגיא.

כסיל, Orion (Sternbild)
כסיל, בברכות (דף ס') שמואל
רמי כתיב עושה עש כסיל וכימה
וכתיב עושה כימה וכסיל פי'
כסיל יש בו חמות גדול וכימה
יש בו צנה גדולה, ועיכת זה
שוברת חמימות של זה וחמימות
זה שוברת צינת זה וגמירי אי לא
דיתיב עקוסא דעקרב בנהר דינור
כל מאן דהוה טרקא ליה עקרב
לא הוה חיי כלומר הדברים שעוקץ
עקרב מכוכבי כימה הוא שהן ממוכין
בנהר, התקשר מעדנות כימה דמקטרא
לפירי או מושכות כסיל תפתח
דמכבשא לפירי אגב אורחיה קא משמע
לן קדרא קמיט חמימה מרפי.

כסילתא, Lanzette
כסילתא, בתעניות
(דף כ"א) והות ליה לבושא דאית
ביה ביזעי ביזעי באפי כוסילתא.
במ"ק (דף כ"ח) כריבדא דכוסילתא.
ובמכות (דף כ"א) רב ביבי בר
אביי קפיד אפי' אריבדא דכוסילתא.
ובשבת (דף קכ"ט) רב יוסף
שפי עד דנפיק אריבדא דכוסילתא,
בסנהדרין (דף כ"ג) ילדים אשר
אין בהם כל מום ריבדא דכוסילתא
לא הוה בהן. בע"ז (דף כ"ז) אפי'
ריבדא דכוסילתא לא מתסיכן
מיניהו פי' ריבדא דכוסילתא
בסוף משקין במ"ק (דף י') כמו
פגימה שמורט האומן בנוקר לו כן דמו
כנגד אותו הצער הי' לו ביליא
כשמה מן הגוף.

כסן, Mandelkuchen, Biscuit
כסן, בברכות (דף מ"ב) פת הבאה
בכיסנין פירש רב האיי גאון
הם כעכי והיא פת בין מתובלת
ובין שאינה מתובלת שעושין אותם
כעכין יבשין וכוססין אותה בבית
המשתה ושלא בבית המשתה ומנהג
בני אדם שאוכלין ממנו קמעא ובשאכל
רב הונא הרבה, אמר רב נחמן עדי
כפנא זה רעב ולרעבונו אכל לשבוע
ממנה, ולא בתורת כיסנין וצריך
לברך אחריה, ורבינו חננאל פירש
זה הפת עשויה כמין כיסנין
מלאים סוכר ושקדים ואגוזין כמין
כעכין ולועסין אותן בבתי משתאות,
תני בתוספתא הביאו לפניו מיני
תרגימא מברך עליהן בורא מיני
כיסנין ורואים לדברי הגאון.
וכל לחם צידם יבש היה נקודים
תרגום וכל לחם זודהון יביש הוה
כיסנין.

כסן, Kasten
כסן, בערובין (דף כ"ח) הני
כיסני מעלו ללבא. בכתובות (דף
י"ז) ארמלתא לית לה כיסנין
פי' עושין לבתולה בשעת נשואים ולא
לאלמנה רגילין לבשל חיטין ופולים
ולעשות אותן ולתת בהן צימוקים
וקרויין כיסני והן שאמר רבי
חסדא הני כיסני מעלו ללבא.
פירוש אחר אלמנה לית לה
כיסנין שאין משליכין לפניה קליות
ואגוזים.

כססטאות, (ξεστης 1)
(Siehe כססטאות)
כססטאות, מדרש ב"ר פרשת יהי רקיע כמי' העליוני' יתרי' על התחתוני' כשלשים כססטאות פי' שם מדה בלשון יוני משוקת הין עיין ערך קסט.

כססטר, (Siehe גזוזטר)
כססטר, חלק' הית' ברשונ' והיקיפוס כסוסטרא פי' בערך גזוזטר.

כסף, Bleich werden
כסף, בפסחים (דף מ"ח) כל שהכסיפו פניו כחרס שעמדו שדרותיו. ושם (דף ל"ט) ירק שיש לו שרף ופניו מכסיפין פי' פני הירק, משכסיף מחמת המרירות. בנדה (דף מ"ז) משיכסיף ראש החוטם פי' משיתחיל להלבין ראש הדד. בשבת (דף ל"ד) הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון זהו בין השמשות. ברי"ש גמרא דברכות ירושלמי הכסיפו זהו בין השמשות השקידו כעשה העליון שוה לתחתון זהו לילה (פ"ב ענין כסף כלומר שהלבינו כמו כסף).

כסף, Erbleichen; sich schämen,
כסף, בבבא בתרא (דף קי"א) אמר ליה דאמר רב הונא אמר רב הלכה כרבי זכריה בן הקצב אמר ליה אשלת ליה אכסיף. בכתובות (דף ק"ד) מאי טעמא אמור רבנן כל זמן שהיא בבית בעלה וכולי עד מאמת כיסופא הוא דלא תבעי. תלקטו ולא תכלימום תרגו' בבירא ולא תכספונס (ולשון עברי הוא הגוי לא נכסף לפני' ב' א').

כסף Verderben, schlechter werden
כסף, בכתובות (דף מ') בעל שמכר קרקע לפירות לא עשה ולא כלום מאי טעמא? אמר אביי חיישינן שמא תכסיף ורבא אמר משום רווח ביתא, מאי ביניהו? איכא בינייהו ארעא דמקרבא למתא לאביי דאמר שמא תכסוף פי' שמא יפסיד הלוקח קרקע ליכא למיחש כיון דמקרבא למתא מקוא חזו לה ולא שבקי ליה לאפסודא, למאן דאמר משום רווח ביתא כיון דזבין פירי ליכא ריוח ביתא, איכא בעל עדים דלוקא למאן דאמר שמא תכסיף ליכא למיחש דהא בעל גופיה עדים הוא, למאן דאמר משום רווח ביתא ליכא רווח ביתא כדמעיקרא, דלית ליה אלא למהלה לגלים ולרביע, איכא זוזי דשקל מן ארעא עבי' בהו עיסקא, למאן דאמר שמא תכסיף איכא למיחש, למאן דאמר משום רווח ביתא כיון דקא עביד בהו עסקא וקא רווח הרי רווח ביתא. בכתובות (דף כ"ג) הכא קיימינן שמא תכסוף קא מפלגי פי' אפילו

1) Xestes ξεστης war ein Maaß welches nach Iken (Ant. hebr. secundum triplicem statum) soviel als 24 Eyerschalen enthielt, andere aber halten es für einen Sextarium und einerlei mit dem לוג welches nur 6 Eierschalen ausmachte.

בן ככס מה שנגה לא גנה ואמאי כשבעת דסברא ביון דגלא שבועה יהבין לי משום הכי דדעתייהו לאפוקה מיכאי אם תמלא לומר אחת שלבן גזולה ותכסיף השדה דלא סמכה דעתא עלה, אבל אי כותבין לה בשבועה סמכה דעתה ולא תכסוף ותנא קמא סבר לא קיישינן שמא תכסיף ולא משבעינן לה. בערכין (דף ל׳) בשעת היובל מכרה במאתים והכסיפה ועמדה במנה וכו׳.

כסף, Silber, Geld

כסף, בזבחים (דף ק״ג) כל האשמות שבתורה באין בני שתים פי׳ בני שתי שנים ובאין בכסף שקלים פי׳ שקנוי בשתי סלעים חוץ מאשם נזיר ואשם מצורע שהן באין בני שנתן ואינן באין בכסף שקלים. בפסק׳ דכי תשא כסף נכבר לשון לדיק זה עידוא הכנים, שאמר ועלמות אדם ישרפו עליך מלמד שחלק כבוד למלכות ולא אמר ועלמו׳ ירבעם ישרפו עליך. בב״ק (דף ס״ה) ההוא דנפש בכסיפתא דחבריה. ובחולין (דף קל״ג) הכא במאי עסיקינן דיתיב גוי אכסיפתא פי׳ ארגז שמשימין בו הכספין.

כספא, Behältniß (Capsa)

כספא, במעשרות (דף כ״ה) אכיספא דתמרי דקא מודבן פי׳ לשון לעז הוא כוספ׳ של תמרים (מין כלי).

כספן, Trester

(Überbleibsel v. Oliven u. s. w.)

כספן, בע״ז (דף ל״ט) הכוספן של גוים שהוקמו קמין. בשבת (דף כ׳) כוספא דיסמין שרי פי׳ פסולת שומשמין שכובשין אותן בחורף של ייסמין, ומייבשין אותן ושוחקין אותן ורוחלין בהן ידים מאהמות כדאמרינן שם בע״ז (דף ל״ט) הכוספן של גוים שהוקמו קמין ויסמין והוא מיפלק שאמרו חכמים בכילך מברכין. פ״א כוספא דיסמין גפת שומשמין והיינו הפסולת שנפירוש של מעלה.

כספתיאס, י׳ κοσσυφος (ein Fisch)

כספתיאס, כגון אקונס ואפוני׳ וכספתיאס. פירשנו בערך אקונס (א״ב פי׳ כוססיפוס בלשון יונא מין דג טהור ויש מין אחר נקרא בלשון יוני כספיאס).

כסוריא, Exil, ἐξορία (Verweisung aus dem Lande)

כסוריא, בויקרא רבה זאת תהי׳ בשר ודם נותן כסוריא והקב״ה נותן כסוריא הה״ד בדד ישב (א״ב פי׳ בלשון יוני גירוש וגלות חוץ לגבול).

כסת. Polster, Küssen, Pfuhl

כסת, בברכות (דף כ״ג) ובית הלל אומר על הכסת. בכלים פכ״ח (דף כ״ו) כסת הסבלים טמאה מדרס פי׳ אלו הסבלים שאמן בעיית קמאלין והן סובלין על כתפיהן והעמי׳ בראשיהן ויש להן כמין כסת שנותנין על כתפיהן ומקלתו על ראשיהן כדי שיהא נוח לסבול. ובפרק אחרון במקואות (דף ס״ס) כסת עגולה הכדור והאמום פיקו׳ כסת

עגולה וקטנה שעושין השדים מאחת מדלאותיהן ונארץ, שמעקל מומכין עליו כשהן אובלין,

כסת, Großfersig

כסת, בבכורות (דף מ"ה) תנא בעל הפיקן והשופכר, א"ר יוחנן בעל הפיקן יש לו כסתות, שופכר שאין לו כסתות. כל עיקר, פי' מי שעקיבו ופיסת רגלו בולטין לחוץ כעין כסתות וביניהן עמוק הרבה והוא בעל הפיקן ומי שאין לו כל עיקר ורגלו שוה מלמטה זהו שופכר. עיקר פי' הפיקן מן ובל"א כשדה תרגו' פוק לאקלא, ועיקר השופכר מן שפיר.

כסיתא, Koralle

כסיתא, בר"ה (דף כ"ג) אלמוגי' כסיתא. בכתובות (דף כ"ח) הכוה גברא דאפקידו גביה כסיתא דיתמי פי' הוא אלמוג ובלעז קור"לו.

כסת, Futter

כסת, תרגום תבן ומספא לגמלי' תבנא וכסתא לגמליא.

כעך, Kuchen

כעך, בברכות (דף מ"ג) רב הונא אכל תריסר ריפי כעכי בני תלתא לקבא ולא בריך פי' אלא היה שבע דסבר אין מברכין ברכת המזון אלא על השובע דכתיב ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך (א"נ בתוספו' שלכו מלת כעכי, איכבא). וגם (דף ל"ו) עשאה כעכין חייבת כלימודים פטורה. ובפסחים (דף מ"ט) לא שנו אלא ככרות של בבל שנושבות זו את זו אבל כעכין לא, פי' ככרות שנושכות זו את זו כדאות כאילו נכנסות זו בתוך זו פי' כעבין חלות חלוקות שאין נושכות זו את זו השאל מהרון גלה פי' אחר ריפי כעכי. ספר אחר ככי והוא כעכי כי הרבה מבליעין בלשון ארמית ה' וע'. וכעכי היא פת הבלה בכיסכין שפי' בערך כסן.

כעכע, Sich räuspern

כעכע, בויקרא רבה פרשת אחרי מות שה אם בשר ודם שנכנם לבית סנבו כמוהו צריך לכעכע כהן גדול שנכנס לבית קדש הקדשים על אחת כמה וכמה, על שום ונשמע קולו בבאו אל הקדש. (א"ב נראה לי שענין מלה זה כמו ביחה בבני רבו שמוציא קול בגרון להשליך הרוק עיין ערך כח).

כען, Nun, jetzt

כען, בדניאל וכען הודעני. תרגום עתה כען.

כער, Häßlich, scheußlich

כער, כתובות (דף ס') דאכלו גרגושתא הוו ליה בני מכוערי. ת' ושמחיך ברוקי ואטוינך מכוערא עיין ערך כאר.

כף, Löffel, Pfanne, Schale (Uiberhaupt etwas Gekrümtes oder Gehöhltes)

כף, בשבת (דף פ') מול כדי ליתן על מלא כף. סיד גמ' תנא כדי ליתן על מלא כף של סיידין. בפ"ג מסכ' ר' במדרש (דף ל"ו) ולא היו סדין אותן בכפין של ברזל וכו' פי' אותו ברזל של סייד שעשוי כמין

כף. בפסחים (דף כ"ח) כפא
דחטי כגרא בגויה כשרוף חרדלא'
פי' כף שחקק האומן בתוכו הכף
עצמו שורף פיו בחרדל חזק כלומר
משל דרבי יהודה קשיא ליה פשתא
מה שאמר הוא בקבורה חטא וחקק
אחד הוא. בכלים פי"ג (דף י"ד)
קולי גרופין שניטלה כפה טמאה
מפני שיכה פירושו בערך ק', מכחול
שניטל הכף טמא מפני הזכ' פירשנו
בערך מ'. בכלים פכ"ו (דף כ"ג)
כף לוקטי קוליס עקורים פי' המלקטין
קולין יש להן כמין כף והוא יד
מעור כדי שלא יקבלו ידיו וראיה
לדבר ובליעל כקוץ מונד כלהם כי
לא ביד יקחו. בשבת (דף קמ"ב)
מנס כפה אכפי ומשתמש פי' מניח
אדם תרווד אכיפי סן כגון פיסה
של כמר, פירוש אחר מניח תרווד
על עומדין. בחולין (דף ע')
מהלכי כפים בחיה טימאתי לך,
פי' עובר טמא שהוא ממהלכי כפים
שאין פרסותיו סדוקות בחיה טימאתי
לך כלומר אף שהוא חיה טימאתי
לך. בשבת (דף קי"ב) סנדל
שנפסקה אחת מאזניו או אחת
מתרסיותיו שניטל כל הכף טמא
שני אזניו או שני תרסיותיו או
שניטל רוב הכף טהור. בחולין
(דף כ"ד) מודה בה רב מכפא
דמוחא ועד אטמא פי' מכף הקדקד
ועד הירך.

כפת
כ.ף, בשבת (דף ס"ה) ובנדרים (דף
ל"ט) ובנבורות (דף כ"ב) נכרך

מכיפי' מבריך פי' הנהר מסלע היוצא
ממנו משם ברכת מלאחו ולא ממימי
המטר ועביד מפלי לבנתי' שבי' מסקיר'
מבני אדם שעל הנהר וטובלים בפרת
כי דברי הכל בתשרי עקלין קן,
ולמה הוא במפלי דלית להו טהרה
במקוה אבל בניסן היה עביד לה
מקוה, דסבר פרת לא סליק להו
בים טבילה בניסן דרוביה שאובין
כנהו ואף על גב דכדה וזבה לא
בעו מים חיים, אבוה דשמואל חייש
משום מים שאובין. ומנא לן דכדה
וזבה לא בעו מים חיים? דתנא
במגלה אין בין זב לזבה וכו' עד
אלא שהזב טעון ביאת מים חיים,
הנה איבה טעונה ביאת מים חיים,
פי' אחר מכיפיה מבריך מגרותיו
מתברך שאינו מתגדל ממי הגשמים
אלא מעצמו והיינו פליגא דרב דאיהו
אמר סהדא רבא' פרת, כלומר
שמגשמים מתגדל ומפלג ביומי תשרי
ומכיון בקרקעית הנהר לפי שנהרות
מתמעטין ביומי תשרי מן רוב הקוס
שהים ויש טיט בקרקעית המים בעיקר
הנסה, ועיה משים המפלים כדי שלא
ישקעו רגליהן בטיט, ולהוי חבילה
לטבילה, והיא דאמר שמואל לעיל
נהרא מכיפיה מיבריך, הוי
פליגא אהא דאמר שמואל אין המים
מיטהרין בזוחלין כלומר אין המים
מיטהרין שאין שם נוטפין אלא זוחלין
בלבד, אלא פרת ביומי תשרי,
לפי שכבר נתמעטו מימי הגשמים
שנטפו בו, אלא ממי גשמים מתגדל
ביומי ניסן כשמתפזרין השלגי' והמטר,

ואיהו אמר שאינו מתגדל אלא מכיפיה. זה פי' רבינו גרשם והראשון שלרבי סנגלי. בנדה (דף ס"ו) בגמרא רמא אבוה דשמואל עניך לברתיה מקווה וכו'. בריש פסחים (דף ד') אכיף ימא אסיטנא בירתא פי' על סוף הים אייסר בירה. והלך על כל גדותיו וירדן מלא על כל גדותיו תרי' על כל כפותיו.

כף, Ast, Zweig, Büschel

כף, בסוף שבת (דף קנ"ה) מפספסין את הכפין פי' בגמרא אמר רב הונא פקיען הן הן כפין פקיען תרי פי' בשתי מקומות שקושר כפין תלתא בשלשה מקומות מקושר. בב"ב (דף ס"ט) בגמ' הבא תרגימו אבני דאכפי. בסנהדרין (דף כ') בגמרא א"ר יהודה אמתי חד גנב כפא וכפליה פי' אלומה קטנה כמו אבני דאכפי והן אבנים המוכנים לתת על האלומות. ס"א הומת כפא וכבר פירשנו בערך הום.

כף, Zweig

כף, בפסחים (דף נ"ג) רבן גמליאל אומר אוכלין על של בין הכיפין ואין אוכלין על של בין השולין פי' בין הכיפין הוא עיקר קרוות של דקל מקום שדבוקות בדקל מאכילין מן הבית [illegible] של בין הכיפים או שאכלום שעמו וזה בין השולים מכלין ומבערין מן הבית וכפים הם הסמירי' ויש אומרים הן כפות. תמרים שלים בן קולין.

כף, (כתף יוש)

כף, בב"ב (דף נ"ו) ושמואל אמר קמיה אכפא (אכתפא כתיב) דגברי שואר. בסוטה (דף ו') אטו במרקי כסוכה דכפה תלו ליה. ושם (דף ל"ד) לכפא תילתא דטעוניה הוי דדרו אגדא פדרו אכפא כבר פירשנו בערך גד. בתעניות (דף כ"ג) וגלימא עלאכ' כפיה, פי' כתף.

כף, Zwingen, drücken, Epileptiker, נכפה

כף, בר"ה (דף כ"ח) שכפאו שד או שכפאוהו פרסיים. בבכורו' (דף מ"ד) נכפה אפילו אחד לימים הרבה. ביבמות (דף ס"ד) לא ישא אדם אשה לא ממשפחת נכפין ולא ממשפחת מצורעין. בכתובות (דף ס') דמשמשי בי ריחיא הוו להו בני נכפי פירוש שגעון שנופל לארץ.

כף, Decken, stürzen

כף, בסנהדרין (דף ע"ו) כיפה עליו גיגית. ובפרק קמא דע"ז (דף ב') מלמד שכפה עליהן את ההר כגיגית (א"נ לשון מקרא זה מתן בסתר יכפה אף. ענין כסוי) בב"ב (דף י"ב) ובבכורות (דף ק"ג) כופין על מדת סדום פי' כל שזה נהנה לא חסר ומונע א מדת סדום שאומר שלי שלי ושלך שלך. בשבת (דף ק"ו) ובמנחות (דף ל"ה) מחוי כפוף פי' כפוף מעיקר גודל ועד כשה אגבע כשהן דבוקות א בזו פי' פשוט מראש גודל ועד

דהא אצבע כשהן פשוטות ואף על פי כן אינן הוות זרת. פי' אחר כפוף כמו שיכול לפשוט אצבע שהוא זרת גודל מאמה פשוט כמו שיכול להרחיק אצבע מגודל בסוף טפי ולהכי קרי ליה פשוט. בויקרא רבה אחרי מות פרשת לדוד בכפה סית את המנורה (פ"ב זה ענין אחר מלשון זוקף כפופים).

כף, Koth, Mist, Dünger

כף, בשבת (דף ק"י) ליתי שערה' דמשתכח בכפותא דכודנתא. ובנ"ב (דף מ"ד) אפיק כפותא וסכריה לירדנא. בערובין (דף כ"ט) הכל בלקח כפויי דרעיא בניכן ויש שגורסין כבויי והן זבלים של שור של מרעה.

כף, (א. כף Siehe)

כף, הא דמיכף הא דלא מיכף כבר פירשנו בערך טרטן והייכו אוכף שספורש בערך אוכף.

כף, **כִּיפָּה**, Cippus, Stamm, Pfahl, Säule

כף, כיפה, בעירובין (דף י"א) וביומא (דף י"א) כיפה ר"מ מחייב במזוזה פי' זו כיפה האמורה כאן פתוחה מארבע רוחותיה אלא מסובבה כפופה כמו קשת ועומדת על ד' רגלים רבי מאיר מחייבה במזוזה, שאומר שהיא כמו בית ורצויה לדירה, וחכמים פוטרין שאינה ראויה לדירה, ושוין שאם יש ברגלה ג' טפחים הואיל וגבוה כל כך ראויה לדירה וחייבת במזוזה, אמר אביי הכל מודים בל היכא דה כיפה רחבה ד' טפחים ואין ברגלה ג' ולא כלום, דכל דפחית מג' כלבוד דמי ואפילו אויר ליכא, הכא יש ברגלה ג' ואין רחבה ארבע טפחים ולא כלום, דכל פחות מד' לא הוי מקום פי פליגי דיש ברגליה ג' ורחבה ד', ואינה גבוהה י', ויש בה לחוק ולהשלימה ליוד, ר"מ סבר הואיל דיכול לחוק רואין במה שחקוק ומשלם ליוד, וכחשוב הרגלים אף על פי שאינם מגיעין ליוד כמו שמגיעין ליוד דמו, והוי כמו שיש ברגליה י' קיימת, ורבנן סברי אין חוקקין להשלי', עד כאן לא פליגי, אלא דמר סבר רואין, ומר סבר אין רואין, אבל יש בעלות כפיפת הכיפה ממנה ולמטה י' טפחים לכולי עלמ', אע"פ שאין ברגליה אלא ג' כחשבת כמו שהן י' וחייבת זה פי' הגאון בעירובין, כפים ע"ג כפים כיפה כנגד האיטס כבר פירשנו בערך אוטס. במ"ק (דף כ"ה) כי נח נפשיה דרבה ורב יוסף נשוק כיפי דפרת אהדדי דסניי ורבא נשוק כיפי דדיגלא אהדדי פי' כיפאות של גשרים כשקברו ונשקה כיפה זו את זו. במגלה (דף י"א) המולך מהודו ועד כוש תנו רבנן ג' מלכו בכיפה פי' בכל העולם כולו כלומר תחת השמים שעשוי ככיפה. בערובין (דף ק"ב) אמר רב אסי הני כיפי דארבא' בזמן שיש בהן טפח וכו' פי' יש לספינים לוחות שקושרין אותן בטבעות שבספינה וכופסין

אותן על גבי הספינה ונימות החמה כשמקדיר עליהן החמה פורשין ע"ג הלוחות מחללות ומסככין על עצמן. בפסחים (דף י"ט) ובחולין (דף ל"א) מטבילין בראשין ואין מטבילין בכיפין, פי' שני ראשי הגל המחוברין במי הים, כפי' אמצעית הגל העשוי ככיפה כדתניא מטבילין בראשין ואין מטבילין בכיפים לפי שאין מטבילין באויר. בקידושין (דף כ"ו) אמר אביי בחטאת מלמד שכונסה לכיפה ומתה מאיליה. בסנהדרין (דף פ"א) מי שלקה ושנה כונסין אותו לכיפה (גמר') מאי כיפה? אמר רב יהודה מלא קומתו. בעבודה זרה (דף י"ו) הגיעו לכיפה שמעמידין בה וכו' פי' היו בונים מרתלאות ומנהגם לעשות בו בכין ועושין בה ע"ז אסור לבד ישראל לבנותה. בבבא בתרא (דף כ"ה) וכיון שחמה מגעת לקרן מערבית לפוכית מקפת אחור' אחורי כיפה. בסוטה (דף ל"ב) מלמד שהיו המים נגדשין ועולין כיפין על גבי כיפין.

כף, Stein, Fels

כף, במ"ק (דף כ"ה) דר' קיימא בחיתו כיפי דברדא מן רקיעא דרב המנונא בחיתו כיפי דנורא מרקיעא פירוש אבנים. בפרק ק'

באהילות (דף ל') כיפת הברך פי' חתיכת הברך כמו כיפת שאור שיקדה לשינה, פי' אחר כמין כפה שפירשו חכמים קובה העשויה מן הברך או מן הכפור כענין ויבא אחר איש ישראל אל הקובה וכן כיפה שכיהן אל קובה. בפ"ק בכריתות (דף י') בסוף הלכה סמפטם מכותחא דרמי כיפי פי' מוטב דג סרוח לאכול מכותח הקשה שמשבר הסלעים (א"ב תרגום סלע טינס כיף עיטם).

כפא, (κάππα 1)

כפא, איכה רבתי פסקא רבתי בגוים ומכאן יליף לה רבי יוסי קפדוקיא כפא בלשון יון עשרים דוקיא בלשון יון קורות וכן הדבר כי אות עשירית באלפא ביתא נקראת כפא ועולה במספר עשרים.

כפה, Kappe

כפה, בגיטין (דף ב') הגל לא בכתב שעל כיפה ואכדובתרי פי' כיפה של צמר ארוגה אם רקם באריגה גט אשה או גט קירות איכו גט. בשבת (דף כ"ז) אבל כיפה של צמר שפיר דמי פי' בגד שמשימה על ראשה האשה בשיער ומקבלת הזוהמה ועל כפה השבכ' והיא קופ"ולה בלעז כמשמע'. ולא שלפה ומקויא לפי שתראה השער

1) κάππα ist der zehnte Buchstabe im griechischen Alphabeth und auch im Zählen, sofern 6 nicht durch ς bezeichnet wird, in welchem Falle ι 10, κ aber 20 bedeutet.

מדתני רבי שמעון בן אלעזר דכנול למטה מסבבה ש"מ כיפה של גמר הוא. פ"א כיפה של גמר קוטי דעמרא דגדילין מעשה עבות ורוחב שתי אצבעות שיעור לין כדאמר בחולין (דף קל"ח) כפה של צמר מוכח בראש כהן גדול ועליו לין שבש' ומשת אותו על פתיל תכלת וכו' וביכד היה מונח ומלכפת בראשו ונתחלה פדחתו סמוכה לשערו ומניח את הציץ ואמרו חכמים שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח התפילין. בסנהדרין (דף מ"ח) ובפר' כ"ח בכלים (דף כ"ד) כפה שהוא טמא מדרס וכתבו על הספר טהור מן המדרס וכו'. פרק ד' בזנים (דף ע"א) ר' יהושע אומר כדה שישבה עם המשמרה במטה כפה שבראשה טמא מדרס. בבבא קמא (דף קי"ט) אבא שאול אומר מוכרת אשה בד' וה' דינרים כדי לעשות כפה לראשה.

כפח, Kleiner Backofen

כפח, בשבת (דף ל"ח). כופח שהסיקוה בקש ובגבבה וכו', במנחות (דף ס"ג) הרי עלי במחור לא יביא מאפה כופח. פרק ה' בכלים (דף ז') הכופח שעשאו לאפייה שיעורו כתנור. ובפרק ו' (דף ח'). עליה ועל הכופח טמאה פי' בגמרא היכי דמי כופח? היכי דמיא כירה? אמר רבי יוסי ברבי חנינא כופח מקום שפיתת קדירה אחת כירה מקום שפיתת שני קדירות.

כפת, (Siehe גבת)

כפח, בבכורות (דף מ"ה) הכיפח והכנס הוא גבח ובבר פירשנו במקומו.

כפי, Kleinode

כפי, בערובין (דף כ"ז) אמר רבה משום דתני אהבה ביפי תלא ליה. ובכתובות (דף פ"א) אטו ר' חנינא בר פפי כיפי תלא לה שלחוה פי' כיפי בומים. כלומר קישטיו השמועה כבלה שקבלה ממנו. בב"מ (דף ל"ה) ההוא גברא דאפקיד כיפי גבי חבריה אמר ליה הב לי כיפאי אמר ליה לא ידענא היכא אנחיתינהו, אתא לקמי' דרב נחמן אמר ליה כל לא ידענא פשיעותא היא זיל שלים. ובב"ב (דף כ"ג) כי קא שכנה אמר הכי כיפי דמרתא ובני ברה אתא לקמי' דרב אמר ליה אי מהימנא לך דביתיך עשה כפירוש' ואם לאו עשה פירוש לפירושה. ובב"מ (דף כ"א) ההוא גברא דשוה נקיט כיפי וכו'. יקרה היא מפנינים תרגום יקירא היא מן כיפי טבאתא (א"ב פי' קופה בלשון יוני מיני תכשיטין כמו ענקים וקומים).

כפי, Büschel, Bündel

כפי, בפסחים (דף מ') אמר רבן רבא להנהו מהפכי כיפי כי מהפכיתו הפיכו לשום מצה פי' כיפי קמרות כלומר הסיכו הקעבות עם החטים בשקים שבשטוחן אדם קמים בשביל הפסח צריך לשומרן בשעת הקדה מתחילה ועד סוף (א"ב פירש רש"י עומרים והוא פי' יותר

שתיבש ואם לא כן מימרא דכרדים לא שייכא בערך זה) ובכרדים (דף מ"ח) ההוא גברא דשוי ליה ברא דהוה שביט כיפי דכיתנא, פי' תלמידי חכמים ממגנלא שהיה כל עסק שלו לקנות פשתן והיה גומע ומוליא ממנו מקלת ומוכר השאר בקרן שלו והיה עוסק בכך ולא היה עוסק בתורה. לשון אחר אמר לן רבי שהיה גוזל ואוסף פשתן מבני אדם ומוכרו, וקמייתא עיקר.

כפל, Uneben, holperig
כפל, והיה העקוב למישור א' והוי כפלא למישרא. ומעקשים למישור תרגום וכפלא למישרא.

כפל, Doppelt
כפל, בכלים פכ"ו (דף כ"ד) חלוק של קטן רבי אליעזר אומר כל שהוא וחכמים אומרים עד שיהא בו כשיעור ונמדד כפול פי' עד שיהא באורך החלוק שראוי ללבוש נער ונמדד כפול.

כפל, Netz
כפל, בחולין (דף נ"ג) חששה קוטין אית להו בכפלי פי' בלעז פליי"טין. שהבשר כפול. פימס עלי בסל תרגומו ועגד רוסבא עילוי כפלא.

כפן, Hungern
כפן, בסוף גמרא דפרק הרואה אדר כפנא אכול פי' גאון עידן רעב אכול כשם שהרעב אם אוכל בשעה שהוא רעב או אחרי כן כמעט פרי הוא אוכל בתאוה והנכה במאכלו ואם מעבר הרעב המרה הירוקה גוברת עליו וכחו כחש ובשבא לאכול אינו יכול לאכול הרב' כך בעסקי העולם הזה והעולם הבא כעניין שכתוב כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה ופתרונו בזמן שכחו עליו, כדתני' רבי שמעון בן אלעזר אומר עשה עד שאתה מוצא ומצוי לך ועודך בידך, ואם תניח לרבי היום וחובותיו למחר דיו ליום שני לעמוד בצרכיו וחובותיו ואיך יעמוד בשל תמול, ובשם שהרעב בערב ודוחה אכילתו לערב שני אינו יכול לאכול אפילו אכילה של עת אחד, והכל שבן של כמה עתים, כן פתרון אדר כפנא אכול ואדצחית שהם דברי חכמ' יפי' במשל שמצוי תמיד וידוע לכל. אדרתחא קדרך שפוך בזמן שיש בידך עושר שאתה יכול לעשות חסדים שכמצא מה שבידך כמים רותחין בקדירה ונשפכים לחוץ, כי הקדירה לא תכילם לפיכך מה שניטל מן הקדירה באותה שעה הרי הוא נשמר ויכולין בעליו לעשות בו חפצם ולהאכיל ממנו עניים אם נוטלין ממנו ומחסרין את הקדירה בדעת ואם מעלימין עין הרי הוא נשפך ארצה כי אין הקדירה מכילם אותן ואבד מבעליו וכן משל של ממון.

כפנת, Dattel
כפנת, בפרק קמא בערלה (דף כ') בכפניות של ערלה. בגמרא בתרא (דף ק"ו) ובבכורות (דף י"ח) אדאכלת כפניתא בבבל, בריש גמרא דפרק בכל מערבין בריש תוספ' מעשר שני כפניות כלקוחות בכסף מעשר ובמקום טומאת אוכלין.

בפסחים (דף כ"ב) כפניתא דשביעית. בברכות (דף נ"ז) שלשה דברים נכנסין בגוף וכפניות ופני תמרה פי' פרי של תמר שאינו מתבשל לעולם ועוד מפורש בערך כסן.

כפס Pflock, Balcken
כפס, בב"ב (דף ג') גויל גזית כפיסין. ובבבא מציעא (דף קי"ז) בכפיסין אין שומעין לו (גמרא) כפיסין ארחי פי' שהן חצי לבינה שלבינה יש בה שלשה טפחים כדתנן האריח חצי לבינה של שלשה טפחים (א"ב אולי וכפים מעץ יעננה שהוא לשון מקרא מענין זה ופירושו חתיכת עץ כמו כפים זה שהוא חתיכת לבנה והתרגום מוכח כן). תרגום בפסוק ועמודי שש כפיסן עלוי עמודי מרמרין.

כפע, (Siehe פרע)
כפע, בסוף בראשית רבה התחיל לשבח בקנים ומכפיע בדלאות ומקדע כליות פי' כענין פקע.

כפפה, Korb, Behälter
כפפה, בתרומות פ"ט (דף מ"ז) תולה כפיפות בצוארי בהמות. בסוטה (דף י"ד) היה מביא את מנחתה בכפיפה מצרית. בכתובו' (דף ע"ב) אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת פי' קופות שעושין מן הגומא ומכל הנסרים וכגון מיני ערבה, ויש עוד קפיפה בק' ואחד הן.

כפר, Dorf, Flecken
כפר, בכלים פ"ה (דף ו') משנה. שנפלה דליקה בתנורי כפר סיגנא. בתרומות פ"ב (דף כ') תורמין בצלים מן בני מדינה על הכופרים. בנדרים (דף ס"ו) והלא הכופרים יפין ללב פירו' בצלים של כפרים. בריש כלאים (דף כ"ב) כלב כופרי והשועל פי' כלב קטן שצווח בלילה במדברות מן כפרים כגון כלב כופרי. בריש מגילה (דף ב') כפרים ועיירות גדולות. וילכד את בנותיה ת"י ובשו ית כפרנהא. תרגום ירושלמי בחצריהם ובטירותם כפרניסון.

כפר, Unreife Dattel
כפר, בברכות (דף ל"ו) שומר לפרי אימת הוי בכופרי. בב"ק (דף כ"ט) האי דקץ כופרא מאי משלם? אמר ליה דמי כופרא, והא הוו תמרי? אמר ליה דמי תמרי' אמר להו והא לאו תמרי שקל פי' כל זמן שהפרי רך ולא נגמר נקרא כופרי ויש מפרשין בפנעת בענין זה.

כפר, Zweig
כפר, בפסחים (דף כ"נ) מכתי כופרא דכרא לנוקבתא פי' רב אחא אמר לא היו זורקין בו כלום אלא היו מנקבין אותו אלא מכתי כופרא ענף דדיכרא לנקביתא שנוקב שמוליך בו ענף, ונותן בו ענף אחר, הנעוץ קרי זכר והנקוב נקרא נקבה, פי' אחר בערך כסן, אשכול כופרי כבר פירשנו בערך קבט.

כפר, Kelche

כפר, בנדה (דף ח') והתן נפ"ח בשביעית (דף מ"ב) השוד והכופר פי' גרופלי לשון ישמעאל קרכפל (א"ב לשון מקרא זה אשכול הכופר).

כפר, Seife

כפר, במקואות בפרק ז' (דף ס"ד) השלג והברד והכפור והגליד מלשון כפור כאפר יפזר.

כפר, Entsühnen versöhnen, genugthun.

כפר, הריני כפרת בן בתי כהן ממאר ואין אני כפרת בן בתי כדאי כבר פירשנו בערך כד. ובכתובה (דף כ') הריני כפרת ר' חייא ובניו. בסנהדרין (דף י"ח) כל העם אומר אנו כפרתך. בפרק שני בנגעים (דף ל"ז) בית ישראל אני כפרתן הרי הן כאשכרוע לא לבנים ולא שחורים אלא בינוניים. ביומא (דף כ"ג) בגמרא מעשה שהיו שניהן שוין אמר להן הרי הוא כפרתכם. בקידושין (דף ל"א) כיצד היה אומר דבר שמועה מפיו לא יאמר כך אמר אבא אלא כך אמר אבא מרי הריני כפרת משכבו, והני מילי תוך שנים עשר חדש מכאן ואילך זכרו לחיי העולם הבא. בריש כלים (דף ה') עזרת ישראל מקודשת ממנה שאין מחוסר כיפורים נכנס לשם פירשנו בערך חסר.

כפר, Lügenstrafen überführen, nicht zugestehen,

כפר, בע"ז (דף מ"ו) ובפסחים (דף ס"ט) אמר רבי אליעזר אל תכפרני בשעת הדין פירוש אל תתודי בכופר על מה שלימדתני אתה לימדתני הואה שחט ואיכה דוחה את השבת, פי' אמר לי אתה יכול להכחישני בשעה שאני דן לפניך דהאיך איכה דוחה את השבת שכך מקובל אני ממך. בב"ב (דף קכ"ד) אמר רבי זירא אם יכפור רבי יוחנן ברבי אלעזר תלמידו. במ"ק (דף י"ח) אי הואי כך לא אזלא מיהך ואי לא כפרת נמי, פי' כפרת באשיבה דאמרת לא מסתייע' בלותא כלום הואיל דלא מיזדמנא לי דעך השתא בליכא עלה ולא אשתייעא מלתא אמר אי לא מינסבא או היה חמות מקמאי דלא אתאי כך מינסבא לאחר ומלער נמי או איהו עלמו ימות מקמי דתינסבא איהו לאידך ולהכי אסרם במועד שלא יקדמנו אחר ברחמים שאמות היא. בב"ק (דף קי"ט) אין משלמין חומש על שבועת כפירת שעבודי קרקעות, פי' כגון שאין גזלה קיימת וכיון שהניח קרקע ובא הנגזל לטרפו להפרע דמי גזלה שגזלו אביו. ודקה היורש וכפר ונשבע גם כמלאת שבועתו שכפר שנשבע על הקרקע שהניח מורישו. בבבא מציעא (דף ד') מה לכך השוה שבפה שכן לא הוחזק כפרן שנאמר לא יקום עד אחד באיש וגו' וכן אם כפר והודה לא הוחזק כפרן, פי' אם כפר הלוה והעיד עליו עד אחד לא הוחזק כפרן. כדרבא דאמר רבא אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע, אין בשבעין על

כפירת שעבודי קרקעות כגון שאם יטעון לחבירו שדה לי בידך והלה כופר במקלתה אין חייב עליה שבועה בכפירתו, כך הטוען על חבירו בשעבוד קרקעות והלה כופר במקלת אין חייב בשבועה על כפירתו. בב"מ (דף ל"ו) כפירת ממון אשם פי' אם כפר ממון ונשבע עליו לשקר חייב להביא אשם כדכתיב וכחש בעמיתו בפקדון וגומר, ואת אשמו יביא לה' אין שם כפירת ממון אלא בביטוי שפתים, כלומר נשבע לשקר על דבר שאין בה הנאת ממון חייב חטאת, כדכתיב או נפש כי תשבע לבטא בשפתים וגומר והביא את אשמו וגומר (א"ב תרגום כן אשבע וכתמתי דלמא אשבע וא כפר).

כפר, Asphalt 1)

כפר, בשבת (דף פ"א) ושבעה כופרי משבעה ארבי פי' שבעה חתיכות זפת מז' ספינות. ושם (דף ע"ד) האי מאן דאקרתח כופרא חייב משום מבשל פי' שהרתיח את הזפת. בב"מ (דף כ"ג) ההוא דאשכח כופרא בי מעצרתא. בגטין (דף ס"ט) תלת כשופייתא מישחא דכופרי פי' שלשה טיפין של פסולת זפת והוא העיטרן. בערכין (דף י"ט) באתר' דתקלי כופרא פטר כהניה אפילו בכופרא (א"ב לשון מקרא הוא וכפרת אותה מבית ומחוץ בכפר. ובלשון יונית כפורא).

כפר, Abwischen, verwischen (Becken, Becher)

כפר, בגיטין (דף כ"ז) אמר כירך, הקדוש ברוך הוא קיהא ליה לאחרובי ביתיה וכפורי ידיה בההוא גברא. בזבחים (דף י"ז) ודם הסכין במאי מקנח ליה? אמר אביי בשפת מזרק כדכתיב כפורי זהב. ושם (דף כ"ג) ובמנחות (דף ז') אלא לא גמר מקנח אלבשו בגדים במאי מקנח ליה? אמר אביי בשפת מזרק דכתיב כפורי זהב פי' על שם כך נקרא המזרק כפור שהיה מקנח בו אצבעו על גבו משום בשירים. ביבמות (דף קט"ו) אי איתא דפכינהו מכפר הוה כפר ליה פירוש היה סוחק להבוא כתב. כפרא דודי ככר פירשנו בערך כלכום. אכלה ומחתה פיה תרגומו אכלה ומכפרה פומה.

כפר, Bedecken, überziehen

כפר, ביומא (דף כ"ה) ובתמורה (דף י"ג) והתנן בפ"ו בשקלים (דף ט') י"ג שופרות היו במקדש וכו' עד חדש לכפורת. פי' בתוספת' שקלים האומר הרי עלי זהב מביא דמי דינר זהב ונותן לשופר. כהנים

---

1) כפר übersetzen die LXX ασφαλτον: Asphalt eine Gattung des Erdharzes welches meistens schwarz aussieht, hart, zerbrechlich und auf dem Bruche schön glänzend ist.

מחלקין אותן ולוקחין בהן זהב ועושין אותן ריקועי זהב לפוי לבית קדש הקדשים, והכי משמע זהב לכפורת זהב לבית קדש הקדשים שנקרא בית הכפרת, ותניא בתוספתא תמורה בפרק הכרבע נתן לה זהב רבי יוסי ברבי יהודה אמר אין עושין ריקועין אפילו אחורי בית הכפורת. פי' אחר כמו וכפרת שאם היה צורך בלפוי הבית היו נותנין מאותו הגופר וזו המשנה כולה מפורשת בתוספתא שקלים.

כפש, Einbrücken

כפישה, Behältniß Capsa

כפש, בפ"ח באהילות (דף ל') כפישה שהיא כפוכה על יתדו' מבחוץ טומאה תחתיה כלים שבכפישה טהורין. שם בפרק י"א (דף ל"ב) כלים שבין שפתי כפישה למין שפתי הסדור אפילו עד תהום טהורין. בנידה (דף ו') והתנן בפ' ד' בטבול יום (דף ע"ד) אשה טבולת יום לשה את העיסה וקוצה הימנה חלתה ומנחתה בכפישה או בלגינות. ובגיטין (דף ס"ד) אבל עושין חולין בטהרה ונוטל הימנה בדי חלה ומניחה בכפישה או בלגינות. בחולין (דף ק"ו) קמח ובפישה שתיקנן כוטלין מהן לידים פי' בלאי קמחות מקידעין שטהרו מלקבל טומאה. פי' אחר כפישה דאהלות היא קיר עליתא והיא קפיזא בלישנא דרבנן והוא בעין סל גדול שמונחין בו זתים לבודן, כדתנן בזתים פר' ט' בטהרות (דף כ"ט) המכיס זתים בגו ופס וכו', וכותן בו ענבים כדתנן וכותן לתוך הכפישה ומוליכה לגת. ובית מושבה רקב, ותניא הכור והדות בתלי וכפישה כתוכה עליו טהור ואכחוקא למי כלי הוא. ביוצא בו ביבמות (דף ק"ו) פישון הגמל במדה כפישה מדד לפיכך מדדו במדה כפישה. פי' הוא היה מודד פירות בכביה ומוכרם במידה כפישה כלומר היה מפסידם לפיכך מדדו לו במדה כפושה והודו למאן דאמר אמתו שלא בפניו. בירושלמי איקשו במעשה דפישון הגמל ומתמהי וקשיא אילו העושה דבר שלא כשורה מתירין ערוה שלו, ומריק רב אסדא הדא אמרה ענדה ומיאכה מן הנשואין ושלא בפניו על דעת בית שמאי אילוביה מיאוכין (א"כ פי' בלשון יוני ורומיי כלי עשוי לקבל בתוכו כלי' אחרים כמו תיבה סל ותיק). 1)

כפשני, (Siehe כבשני)

כפשני, חולין (דף ס"ב) הני כפשני ליליני באתריהו שתמא

---

1) ורש"י פי' בפסוק הבפישני באפר (איכה ג' ט"ז) וז"ל: ויש דומה במשנה פישון הגמל במדה כפושה מדד — ע"כ, ס"כ לאו עברי היא, ובמדרש בראשית רבה מליכו כל זמן שהי' מוכפשת באפר במיכול. ופלעז לרבינו שבבית רש"י באיכה טעמו (arentur) איט צגר. בעדעקן.

קרי נמי פי' תוריס, עיין ערך כנשכי.

כפת, K o r b

כפת, בב"מ (דף ע"ג) רבינא הוה יהיב זוזי לבני אקרא דשכוותא ושפכו ליה טפי כופיתא. בגיטין (דף ל"ב) אסי' קניא בכופתא דפיא פי' קנה שנשל כדאמרינן בשבת (דף ע"ז) כופא אכוף תיב פי' כל שיש בו בית קיבול כפיך סבלי מאסוריו ושב (א"ב פי' בלשון יוני כלי עשוי לגמור דבר מה).

כפת הירדן, Jordans-Schaum

כפת הירדן, בבכורות (דף נ"ה) רבי נתן אומר אף כפת הירדן כל שהוא פי' בושם שגדל על שפת הירדן ויש אומרים רעי של דג הגדל בירדן והוא עמבר"א (Ambro 1) בלעז (א"ב בירדן הי' גדל כמו זפת והוא כמו כ"כ אשר

---

1) Die eigentliche Natur des sogenannten g r a u e n A m b e r s ist ein Geheimniß welches sich dem Forscher noch nicht gehörig offenbarte. Einige halten ihn für eine Vermischung vom Unflathe der Wasservögel, andere für Exkremente gewisser Wallfische weil er von den Wallfischfängern im Magen der K a s c h e l o t t e oder der Pottwallfische gefunden wird. D i o s k o r i d e s leitet seinen Ursprung von den Pappelbäumen, P l i n i u s von einer Art Fichten her und S k a l i g e r hält ihn für eine Art von Meerschwämmen. T h e o p h r a s t war der Erste welcher den A m b r a zu den mineralischen Substanzen rechnet. Da er bey der chemischen Zerlegung alle Eigenschaften dieser Naturprodukte zeigt; so folgen die meisten Chemisten der Meinung des T h e o p h r a s t. A b e l e v e n in seinen Abhandlungen v o m g r a u e n A m b e r, meint daß sein Ursprung ein flüßiges Oehl sey welches aus dem Grunde des Oceanes hervorquillt, sich dann zur Oberfläche erhebt, von den Wellen in beständiger Bewegung erhalten wird, bis es endlich durch das Meersalz und die Sonnenhitze eine gewisse Festigkeit erhält, und nach der Verhärtung A m b r a wird. Wenn er dann von den F i s c h e n oder Vögeln verschluckt wird; so schmilzt er durch die Hitze des Magens und der Därme, wovon sie zuweilen sterben oder durch erfolgende Schwäche sich leicht fangen lassen. Daher schreibt sich die Beymischung fremder Materien, als Steinchen, Conchylien, Insekten und dgl. Dieser Meinung folgen alle neuere Mineralogen und setzen

בבניעו לא נדלק ושעלה לשם אלא יש הפרש שהכשב כמו שמן, כנר ובי׳ פת עב וקשה אבל בעודו בירדן הוא רך וצף על פני המים ויש לכיפת סגולות ברפואה).

כפת, Knüpfen, binden כפת, בפ״ר בתמיד (דף ל״א) לא היו כופתין את הטלה, בפ״ג בפרה (דף מ״ו) כפתוה בחבל של מגג פי׳ קשרוה כדכתיב לגואתן

---

dieses Produkt unter die eigentlichen Fossilien welches aber bereits Plinius von Philemon erzählt (XXXVII 11.) — Nach Aruch wird unter כיפת הירדן dieses Produkt verstanden. Der gelehrte Verfasser des Schilte Giborim (c. 87 Bl. 93 — 94) widerlegt diese Meinung mit Umsicht und Scharfsinn. Denn — sagt er als Ambra wäre כיפת הירדן ebenfalls ein Räucherwerk, zum heiligen Rauchwerck — קטורת — aber wurde nach einer Beweisstelle des Talmuds nur 11 Sorten Räucherwerke, nicht mehr nicht weniger, verwendet, und worunter כיפת הירדן nicht gezählt wird. Er beweißt ferner daß כיפת bloß auf den Schaum hindeute — wie כיפין ע״ג כיפין (Sota 34. 1) ein Ausdruck der im Talmud von ein Jordanswasser gebraucht wird — welcher zur Präparirung des übrigen Gewercks gedient habe. Indessen ist es noch nicht ausgemacht ob nicht der Ambra selbst, von dem nach dem Ausdrucke des Rabbi Nathan (Cheritu. 6, 1.) — כל שהוא — die kleinste Dosis nur genommen, erst geruchlos gemacht und zu obigem Behufe verwendet wurde. Früher wurde der Bernstein und der Ambra als ein gleiches Succinum betrachtet welches aus Plinius (XXXVII. 4.) deutlich zu ersehen ist; und darum sind auch die Nachrichten der Alten, wo der Ambra eigentlich gefunden wird, verschieden. Jener Polyhistor citirt selbst eine Menge verschiedenmeiniger Scribenten. Unter andern schreibt er: der noch lebende Xatubas berichtet; daß neben dem atlantischen Meere ein See Kephissias heiße welche die Mauren den Elektrischen nennen, welcher ein schwimmendes Elektrum aus seinem Schlamme gebe, wenn er von der Sonne durchhitzt wird. Ich finde hier eine Aehnlichkeit von כיפת und Kephissias und vermuthe daß jedes vom Wasser ausgeworfenes Succinum nach dem Kephissias

מידא מכפתין. בעדיות פ"ו (דף כ"ח) אפילו מזבל ואפילו כפות הכל טמא.

כפת, Brodkügelchen

כפת, בפסחים (דף מ"ה) כפת שאור שייחדה לישיבה בטלה פירוש הוא קמח שעורים שלשין אותו ועושין אותו עיגולין עיגולין ומייבשין אותו ולאחר שייבש ומלטמק עושין ממנו כותח הבבלי ומריק מכאבת הגוף משום קומניתא דאית.

כפת, Balken, Pfeiler

כפת, בכלים פ"ב (דף ב') כופת שקבעו בבנין קבעו ולא בנה עליו טהור, בנה עליו ולא קבעו טמא, פי' עץ הוא עבוי כדיוס כדי לאוקו וסוא מלשון בפיתו בשרבליהון. פ"א עץ עב מן תמר' כדתניא אמר רבי מאיר מעשה באחד שכיפת שנים כיפים מן תמרי וכו'. ועוד תניא כופת בין חקוק בין שאינו חקוק מטלטלין אותו בשבת לא אמרו חקוק [illegible] לענין טומאה. בפרק כ"ב בכלים (דף כ"א) כופת שסירקו וכירכמו ועשאו פנים רבי עקיבא מטמא וחכמים מטהרין עד שיחוק בו פי' עץ שקבעו בכותל בדי לאוקו שסורקו שצבעו שכרכמו בזעפרן בשביל נוי עד שיחוק בו אינו מטמא עד שיחוק בו מקום לישיבת הכל שהוא פנים. פרק י"ח (דף ל"ו) ובפרק י"ט באהילות (דף ל"ב) סגוס ענה וכופת ענה אין מביאין את הטומאה פי' גאון קורה היא (ע"ב פי' אחר בערך קפל).

כפת, Pfahl, Cippus

כפת, דימן אותו לה מה הכפת תרגומו ויהב יתיה לכנפתא, כל אילו כפת קרובי עניין אחד הם קון מן הראשון.

כפת, (Knospen), reifen

כפת, ת' ויגמל שקדים וכפית שיגדין.

כפתור, Caphtor (Siehe פתרום)

כפתור, בבראשית רבה פרשה ל"ז אמר רבי אבא בר כהנא פתרוסים וכסלוחים היו מחליפין נשותיהן והיו אלו גונבין נשותיהן של אלו, ואלו גונבין נשותיהן של אלו, מה יצא מהם פלשתים וכפתורים פלשתי' גבורים כפתורים ננסים.

כפתור, Knauf, Kapital (in Gestalt einer Granate)

כפתור, בויקרא רבה פרשה ל"ג כך הכפתור זה יאשיהו, וירעשו הספים אילו הנקליטין שלו ונלעם ברעש כולם אמר רבי שמעון בר אבא בשם רבי יוחנן שלה

---

benennt sey. Da aber nach der Meinung der Alten, das Elektrum ein vegetabilisches Harz sey, und sowohl Ambra als Bernstein ursprünglich von versunkenen Bäumen ausgeschwitzt werde; so könnte כּיפּת vom hebr. כִּפָּה: Zweig dahin deuten.

שלשה עונות ומי מקטרג נבולן זה גזל.

ביצד, Wieso

כיצד, פירוש כאיזה צד כלומר באיזה אופן.

בצוצרה (Siehe גזוזטר)

כצוצרה, פי' מי שיש לו בית על שפת הנהר מוציא מן הכותל לנהר שתי קורות עד שעומדין כנגד המים ובין זו לזו נג' או כארבע אמות ומקרה על אותן שתי קורות ועושה בקרשיו סרובות ומשלשל דלי וממלא זה לענין עירובין וכזה יעשו על גגי רשות הרבים וכבר פירשנו בערך גזוזטר.

כר, Polster,

כר, בסוף כלאים (דף ל"ב) הכרים והכסתות אין בהם משום כלאים. בהגדה דמגילה (דף י"ב) כרפס אמר רבי יוסי בר' חנינא כרים של פסים פי' כסת הוא קטן שמשים תחת מראשותיו כר הוא שוכב עליו כדאמרינן בגיטין (דף מ"ו) אמרה ליה ברתיה לא בעית מידי למשא אמ' לה כרסי כרי.

כר, Pfanne,

כר, בשבת (דף קל"ח) כירה שנשמטה אחת מירכותיה פי' כירה א כלי שתחבות בזה ובכל זמן שחזרת כלי עליה מותר לטלטלה לצורך מקומה לפיכך אם אחת מירכותיה נשמטת עדיין היא כלי שיכולה לעמוד בשלש אבל אם נשמטו שתי' נטלה תורת כלי, שאינה יכולה לעמוד בשתים, רב אמר אפי' אחת ביטלה אסור לטלטלה, גזירה

שמא יתקע והלכתא כרב. בפרק ו' בכלים (דף ס') כירת נזירים בירושלם פי' שם היו הנזירים שבשלין השלמים ומשלקין תחת הדוד. כירה שהסיקום כבר פירשנו בערך בפח.

כר, Schmelztiegel

כר, בכלים פ"ק (דף ט') כור שיש בו בית שפיתה טמא פי' יש בו מקום שמחזיק קדיר' הרי הוא בכלי ומקבל טומאה. לעשות פי כור של צורפי זהב פירשנו בערך פי.

כר, Kurzens

כר, ויקבר רוח תרגומו מלן דכריה רוחיה (ס"א עיין ערך כרה רביעי).

כר, Curus,

Maaß für trockene u. flüß. Sachen

כר, בריש גמרא דפרק המקבל ד' קבים לכור.

כר, κυριος,

Herr, Gewalthaber,

כר, בערובין (דף כ"ג) כירי תפלה הוית לי פי' רבא לומר קירי אדני תפלה הוה לי כלומר קורה היה לי, ואמר כירי עבדי קורה היתה לי תננו' מין וכדו קוית כלומר כל כך היתה גדולה כד מטו לך עילויה כלומר אם היו מטין אותך עליה לא היו רגליך מגיעין לארץ (ס"א כירי בלשון יוני עבד פי' קירי בלשון יוני אדון).

כר, (Siehe כרא)

כר, תרתי בנת כירא, וחדא בנת כירא פירשנו בערך כירא.

כר, (Graben), Laufen

כר, בר"ה (דף כ"ו) תניא. אמר רבי כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למכירה כירה, למאי נפקא מינה לפרושי בקברי אשר כריתי. ובסוטה (דף י"ג) נמי, דזבין בכריאתים בשיטותיה מי זבן אין דכתיב בקברי אשר כריתי לי ואמר רבי יוחנן משום רבי בן יהוצדק אין כירה אלא לשון מכירה.

כר, Freude, χαρα

כר, בבראשית רבה ברים ויהי מקץ ותרענה באחו אהבה אחוה בעולם. בשעה שהשנים יפות וכן הוא אומר ירעה מקנך ביום ההוא כר נרחב בירי כירי מרבה בעולם וכן הוא אומר ישאו הרים שלום לעם אמר רבי אחא ישאו הרים משאתן שלום לעם (א"ב פי' כר בלשון יוני טובה שמן חן ויש גרסא אחרת בנוסחאות והיא לא ישרה בעיני).

כר, (בית גליא Siehe)

כר, בית גליא קורין אותו בית כריא כבר פירוש בערך בית גליא.

כר, Graben

כר, בב"ב (דף ח') רב פפא רמא כריא חדתא איתמי פירוש הטיל חפירת הנהר על היתומין, הכל לכריא דפתא ואפילו מרבנן פי' לחפור ברקבה ולהשוותם לתקן העיר להסיר הדרכים שלא יכשלו בהן העוברין והשבים ואי נפקי באוכלוזא כבר פירשנו בערך אכלוסא. פי' אחר של גאון כריא דפתיא בהר של מדינה שרגילין לשמות ממנו מסייעין דבנן לתקנו למיפק באכלוזא, כאלא ממש מלשון ישמעאל כגון שרגילין להקבץ אנשי אותה העיר ולצאת גדודים גדודים לשמירת אותו מקום לצעוק ולהודיע להם.

כר, Haufen, (Maaß)

כר, בנזיר (דף י"ג) רבי יהודה דכרי הוא דאמר ספק נזירות להקל בכדדים (דף י"ט) צריכי לזיר אם יש בכרי הזה מאה כור והלך ומצאו שנגנב או שאבד רבי יהודה מתיר.

כר, Schutthaufen

כר, בחולין (דף ס"ב) אמר רב יהודה הני כראי דבי קילפי שרו דבי כירי אסירי, איכא דאמרי דבי קילפי פי' שרלים שהן מתגדלין באגמים מקום שיש סוף וגומא. דבי כירי פי' תילי עפר חמרי' קמרי' תרגום ירושלמי כרוץ כרוץ (א"ב דבי כרבי כתות).

כירי, (קירו Siehe)

כירי, ילמדנו פרשת ויהי מקץ אמר ליה קירי כירי פי' בלשון יוני שלום עליך.

כרב, Kohl, κραμβη

כרב, בתרומות פר"י (דף כ"ט) כרוב של שקי עם כרוב של בעל פי' של שדה המשקית ביד בלומר כרוב הגדל בשדה שלחין של חולין כשלק עם כרוב של בעל של תרומה אסור אותו של חולין מפני שהוא בולע. בברכות (דף ל"ח) כל שתחילתו שהכל והיה בדברו שלקו בורא פרי האדמה, משכחת לה

בסילקא אקרא וכרובא. בע"ז (דף כ"ט) תנו רבנן ששה דברים מרפאין את החולה ורפואתן רפואה ואלו הן, כרוב, ותרדין, ומי סיסין יבשין, וקיבה, והרת, ויותרת הכבד ויש אומרים אף דגים קטנים (פי' מין ירק).

כרב, Acker

כרב, ביבמות דני כרבא כבר פירשנו בערך ביבתא. אי יומא ארעא תרי יומי כרבא לא הוי, פירשנו בערך רה. ביומא (דף מ"א) הלכה קשר לשון של זהורית. בנדה (דף ס"ה) אלא בדמסיק תעלא מבי כרבא פי' לא הוו מסקי מינה שום טעמא להיתירא יותר מבעילה ראשונה כמו דמסיק תעלא מבי כרבא כלומר כמו שהשועל אינו מוליא כלום מאין משדה חרושה שהוא אינו אוכל לא זרעים ולא עשבים. תרגום כברת ארץ כרוב ארעא.

כרביז, (עיזא דכרביז Siehe)

כרביז, בחולין (דף נ"ט) ההוא עיזא דכרביז פי' מקום.

כרבל, Bedecken

Hahnenkamm, Kopfschmuck

כרבל, בברכות (דף ו') ובסנהד' (דף ק"ב) ובעבודה זרה (דף ד') כי חוורא כרבלתא דתרנגולא. בשבת (דף ק"י) הרוצה שיסרס תרנגול יטול כרבלתו ומסתרס מאליו. בברכות (דף ב') כרבלתא. בשוקא פי' בגד אדום כגון כרבלתא דתרנגולא שאין דרך בנות ישראל להתכסות בו שהוא פריצות ושייך לדבר עביר'. בילמדנו פרשת כי הקדש כרבלת הזו אילו הקסירין שנראים כמין כובעין וי"א אילו שעליות שהן עטופין (א"ב פי' בלשון יוני מין מעטפת של ראש וגם נקרא כן תכשיט זהב אשר משימין אותו על שער הראש גם קורי' שער מתוקנים מן הסלע' ועד הקדקד כמו כרבלתא דתרנגולא וזה אומרים הקסרין שנראין פי' בלשון רומי תלתלי שער), (ובד"ה א' ט"ו כ"ז מכורבל במעיל בוץ הוא עיין לעיל).

כרבל, Sieben (verb.)

כרבל, בילמדנו פרשת את עין בכורו והכרכרה בידו והיה מודד עפר ומכרבל (א"ב פי' כרבל בלשון רומי מרקד בכברה).

כרבלין Flötenbläser, χοραυλης

כרבלין במדינה, עיין ערך הרדולים.

כרבק, Pfeifen

כרבק, תרגום וישרק עליו ממקומו ויכרבק עלוהי מן אתריה.

כרבת, Glocke

כרבת, תרגום על מצלות הסוס על כרובת סוסיא.

כרג, Kopfsteuer

כרג, בכתובות (דף פ"ג) וגם (דף ק') ובגיטין (דף כ"ב) ובב"מ (דף ק"ח) מבואה לא יורעבה קוטני' דאמהי כרדעאי לכרגא, למוכסי ולקטורא, מזבנינן בלא אכריזתא, פי' לפרוע את כרגא דעליה למלכא או למזונותיו או למזונות יתומים

ואלמנות לו לאביי קבורת מת, וכרגא הוא מס הגולגולת. והיתה למס תרגומו הוה לכרגא. ספר אחר ולמיתן להון כרגא בתר דכן ורמיה והיתה למס תרגומו ואמאי יהון למרפקא (א"ב גם בלשון יוני כרגא מין מס הוא).

כרדו. Cardia (ein Ort in Bythinien)
כרדו, בב"ב (דף צ"א) אמר רב חנן בר רבא אמר רב עשרה שנים נחבש אברהם אבינו ג' בכות' ושבעה בכרדו.

כרדט, Opferkuchen
כרדט, לעשות כוונים תרגומו למעבד כרדוטין. וכן תרגום עשינו לה כוונים.

כרדט, χειριδωτ. (ein Kleid mit Aermeln versehen)
כרדט, אגור אפוד בד דשמואל ודוד, תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים תרגומו כרדוטין (א"ב פי' בלשון יוני מעיל עם בתי ידים).

כרה, Krank seyn, ermüden
כרה, בשבת (דף י') כריכות' (טריקוחא כתו') לשום המיכא. ושם (דף כ"א) ובענפוהי כאיקי כל כריהי דמערבא, תרגום ירושל' והסיר ה' ממך כל חולי בל כבדא, רוח איש יכלכל מחלהו תרגומו רוחיה דגברא תסובר כורהכיה. (א"ב עיין ערך ביל שלושי בגרסאו' כתוב בתרגום כריה באות חית וכן הגיה המתורגמן).

כרוא, (כמו ז) (Sie...)

כרויא, בע"ז (דף כ"ט) מאי אסותא? מייתי כמולא כרויא פי' בלשון יון ורומי ומשתמש מין אחד מהזרעים חמים כמו כמון.

כרז, Ausrufen
כרז, בב"מ (דף ל"ז) רב פפא אמר עד דמתקלן אכרזתא. ושם (דף ל"ח) רבא אמר מכי שלימא אכרזתא כבר פירשנו בערך אדרכתא. ובחולין (דף כ"ר) היכי מכרזינן א"ר יצחק בר יוסף כפל ביצרא לבני חילא (א"ב תרגום ויקרא ויאמר ואכריזו ואמיר) (ובדניאל ה' כ"ט והכריזו עלוהי).

כרזי, Amphibien
כרזי דבי חולפי, כבר פירשנו למעלה בזה הפרק בעניין כר.

כרוז, Napf
כרוז, בויקרא רבה בלו פרשת אהבת צדק בכלי אין חכם מ רבי חמא ברבי חנינא אמר כי כרוז של מימי רגלים רבי ישמעאל בר נחמן אומר כי כרוז של מקיז דם (א"ב פי' בלשון יון מין כלי מיוחד לנטפים ולמי רגלים ולהקיז).

כרזב, Gasel
כרזוב, ובקומות בשמול תרגו' בכרזובא.

כרזים, Ein Ort (Carsita)
כרזים, במנחות (דף פ"ה) רבי יוסי אומר אף חיטי כרזים וכפר אחים פי' מקומות הן.

כרזל, Oberhirt
כרזל, בב"ק (דף כ"ז) למושר בכורזליה פי' הרועה הגדול

מקנא שבני אדם ויש לו אקרים תחת ידו שמוסר להן הבהמות ויוצאין ומרעין אותן ביער וכרוזא לרועה כמו ראש דוכוס למלמדי תינוקות.

כרטים, Charta, χάρτης, Karte, Blatt. כרטים, כתובות דירושלמי פרק הכותב לאשתו דבר כל מימר אנא כיטים. ענך חורן פי' בלשון יוני ורומיי אגרת שטר.

כרך, Umhüllen, umwinden. כרך, בסוף כלאים (דף ל"ג) תכריכי המת ומרדעת של חמור אין בה משום כלאים, ירושלמי במתים חפשי. כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות. בברכות (דף ל') אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק. בילמדנו בריש וארא מה ראו חכמים להקיש כריכת נחש למלכות? אמר רבי שמעון בן מי קולה כנחש ילך, מה נחש מלחש והורג אף המלכות מלחשת והורגת. דבר אחר מה הנחש הולך מעוקם אף המלכות מעקם את דרכים.

כרך, Binden. כרך, כרכי דומי כבר פירשנו בערך כר. בב' חרישין פרק כ"ד בכלים (דף כ"ג) תכריך כלי נכי לא פי' עוד שמכריכין בו כלי השיר של לוים ושל תכריך הכלים פי' לשמור בו את הכלים כגון הסכין והמספריים והמקש. בב"ב (דף י"ג) דכריך מיניה פורתא וכריך מלעיל פי' לאחר שהיה כרוך כולו שואר וכורך מסופו לגדו כרך מעט בשיעור שיכנס ויצא בריוח באותן שני טפחים. בב"מ (דף ב"א) כריכות ברשות הרבים פירוש כריכות הן אלומות קטנות ובשומו' כתנא ומברית פי' הן גדולות. וגם (דף כ"ג) כרכתא מאי? אמר ליה אסירן פי' כגון שאם בעל קמרים עושה גידור בסיפה ברשות הרבים תחת דקלין כשוטין כדי שיפלו התמרים שמשיר הרוח בתוכו מאי? אף על פי שברשות הרבים הוא כיון דהקיפו מחיצה בשביל תמרים הנושרין אסור דגלי דעתיה דלא הפקירן ולא מחל. פ"א אם היו דקלים מותקין ליתמי דלאו בני יאוש נינהו או דקלין בכרכין דלא שכיחי רבים אקנים למיכליהו אסירי. פ"א דקלים סביבה שמוקפות גדר. הכורו' כרוכות ודוקות כבר פירשנו בערך הדר. בסוף גמרא דפ' ארבע מיתות בסנהדרין (דף ס"ז) אמר רב אשי חזיוה ליה לאבוה דקרנא דנפיק אתי כריכי דשירתי מכשירי'. והנה אכ[illegible] מאלמי' אלומים תרגום ירושלמי מכרכין כרכון.

כרך, χάραξ, mit Pallisaden umgeben. כרך בבכורות (דף כ"ד) הנכנס לכרך. בריש מגלה (דף ב') כרכין המוקפין חומה. ערים גדולות ובצורות תרגום קירוין רברבן וכריכין (א"ב פי' בלשון יוני עיר מוקפת חומה).

כר[illegible] [illegible]

כרך, בברכות (דף כ"ב) בגמ' בעל קרי, כרכו ריפתא בהדי הדדי פי' אכלו לחם ביחד.

כרך, (Siehe קרסולבנון)
כרך לבנון, מה נפיק מכהון כרבי לבנן נוסחא משובשת היא עיין ערך קרסולבנן).

כרכב, Einfassung
כרכב, בזבחים (דף ס') איזהו כרכב? רבי מאיר אומר זה כיור ר' יוסי בר יהודה אומר זה סובב.

כרכד, Weberlade, κερκίς
כרכד, בשבת (דף פ"א) זבובית כדי לגרור בה ראש הכרכד. ובסיפרי' בפ' חטאת חלב של יחיד ב' אוחזין בכרכד ושובטין פי' כרכד יש לאורגי' עץ או עצם שראשו חד ונקרא כרכד ודומה למקט של שקאין וכך שמו בלשון יון כורכידי מעבירו על השתי כשהוא מתוח לפניו ושובט בו החוטין ומקרב שמבדילין בין שני חוטין העליונים והתחתונים ומיד נוקים להתפרק העליונים מן התחתונים ונפתחת כפה המסכת לירות בתוכה חוט הערב, ואין זה שם אלא הרי הוא בכלל מסיך ומדקדק הוא המדקדק על חוט הערב כדי להידבק ולהלחץ עם חבירו וזהו בכלל אריגה.

כרכדון, (Siehe כדכד)
כרכדון, מדרש שמות רבה פרשת וזה הדבר אשר תעשה לוי יקינטון, יהודה כרכדון, פי' בלשון רומי מין אבן טובה.

כרוכה, Darm
כְּרוּכָה, בריש ויקרא רבה פרשת טוב מלא כף נחת: מבריסה לכנת מעיא ומכנת לכְרוכא קטינא ומכרוכא קטינא לכרוכא עביא (פ"ב אלו דקין של בני מעים, והם כרוכים ונבדלים אצל הרופאים לעבים ולדקים).

כרוכה, Heuschrecke
כרוכה, ואת החגב למינהו תר' ירושלמי כרוכה (כרזובא כתוב).

כורביא, Rabe, κόραξ
כורכיא, בקדושין (דף מ"ד) קם ריש לקיש לוות כי כורכיא וילאה והיתה וליכא דמשגח ביה. ופוס ענור תרגום וכורכיא (א"ב כן בלשון יוני והוא עוף כמו עורב).

כרכום, Curcuma 1)
כרכום, כורכמא ריסקא בערך רסק. סירקן או כרכמן בערך סרק. בחולין (דף ק"מ) לשבן ולגדר ולכרכם ולהטיא, שיבולת נרד וכרכום בפ' קמא בכריתות (דף ו') בגמרא המפטם.

---

1) כַּרְכֹּם (Hohesl. 4, 14) übersetzen die LXX κρόκος: Saffran, im Chaldäischen heißt daher כַּרְכּוּמִי safrangelb und כַּרְכֵּם: mit Safran färben. Wahrscheinlicher und mit dem Worte übereinstimmender ist כרכם die Kurkume, eine runz

כרכום, (כרקום Siehe)
כרכוס, תרגום ובכים מלור ותבני כרכומין עיין ערך כרקום.

כרכום, Kupfern, χαλκωμα
כרכוס, תרגום יצוק נחושה יתיך כרכומא פי' כלכומא בלשון יוני נחושה.

כרכמיש, Blei
כרכמיש, בעט ברזל ועופרת תרגומו בקלמוס פרזלא וכרכמישא.

כרכס, Drohen, den Kopf schütteln
כרכס, בילמדנו ויקח קרח פרשת קח את המחתה והוא מכרכס פניו כנגדן ונשבע שאינו מוליא להם אלא מאיזה שהוא מנקש (א"ב פי' בלשון יוני פועל הנעת הראש כמו כרכש).

כרכר, Springen
כרכר, בבראשית רבה פרשת כ' אל האשה אמר ובפרשת מ"ו והוא יהיה פרא אדם ובפ' ס"ד שני גוים בבטנך רבי אבא בר כהנא בשם רבי לוי כמה כירכורין כירכר להשיא עמה שנאמר ויאמר לא כי לחקת (א"ב לשון מקרא זה, מכרכר ומפזז).

כרכש, Bewegen, schütteln
כרכש, בשבת (דף ע"ז) ובעיא לכרכושי בקי. בברכות (דף כ"ג) ובנדה (דף מ"ב) זיל לגבי דרמי אנין דאסברתא ניהליה וכרכיש בה רישיה כי מדרשא. בערובין (דף ס"ה) יתיב רבה ורב יוסף בשילהי פירקיה דרב ששת ויתיב רב ששת וקאמר כשאן אמרה רב לשמעתיה כרבי מאיר כרכיש ביה רישיה כלומ' ערב לו דברי רב ששת והודה לו (א"ב פי' בלשון יוני פועל הנעת הראש להודות דבר מה או למאנו).

כרכש, Mastdarm
כרכש, בברכות (דף ס"ב) ובגיטין (דף ס"ט) שמתיה לכרכשיה. בשבת (דף כ"ג) דהאי כרכשא אתלת שיני יתיב. בחולין (דף מ"ט) דכרכשא ודטרפשא. ושם (דף נ"ה) בגמ' שולח אדם כרכשא בידי דיני. ושם (דף קי"ד) סדורא דכנתא ומעיא וכרכשא פי' הוא המעי הדבוק בפי הטבעת (א"ב פי' בלשון יוני (κερκος) זנב וגם פירושו טבעת שהוא סוף המעי הנדבק בפי הטבעת, ובמדרש אסתר פסקא ביום השביעי וכרכס ר' שמואל בר נחמן אמר כרכס לשון יוני הוא).

כרכשתא, Feldmaus, κερκος
כרכשתא, במגילה (דף י"ד) הך שמה זיבורתא' והך שמה כרכושתא'

---

de knotige Wurzel, die einen aus Safran und Ingber gemischten Geruch und Geschmack hat und gelb färbt. Sie heißt darum auch Gelbwurz, und indianischer Saffran, weil Ostindien die Heimath dieses Gewächses ist.

בנ"מ (דף פ"ה) הוו שדו בני כרכושתא הוה קא מבליא להו. בסנהדרין (דף ק"ב) כרכושתא ושוירא עבדו יומא טבא מתרבא דביש גד. החלד והעכבר תרגום ירושלמי כרכושתא ועכברא (א"ב פי' כרכוש בלשון יוני חלד ועכבר שדה).

כרכשתא, Bockhammel

כרכשתא, בב"ק (דף כ"ב) מאי משכוכי' כרכשתא פי' כבש גדול שתלוי זוג בצוארו והולך בראש העדר. ירושלמי בריש גמרא דפ"ק דקדושין מאי משכוכית סוטר' ואיכא דאמרי שרקוקית ואיכא דאמרי כנדתא. ירושלמי בריש גמרא דפ' חזקת הבתים מאי משכוכית? איכא דאמרי קוטרא ואיכא דאמר פנדורא ואית דאמרי אישא רבא (א"ב בנוסחאות גרים קרקשתא ופירש"י זוג שמקרקש בו לפני העדר).

כרכשתא, κροκίς Faden, Wollflocke

כרכשתא, בריש בבא מציעא (דף ז') מתכיתין דתפיסי בכרכשתא פי' כימין שבקלותיה ובלעז כי"רי (א"ב כרוכיש פי' בלשון יוני קוש וכימא);

כרם, Zusammen sammeln

כרם, בשבת (דף פ"ח) בכרמי עין גדי מי שהכל שלו יכפ' לי על עון גדי שכרמתי לי, מאי משמע דהאי כרם לישנא דמיכנש הוא? אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן כדתנן בהבדור פ"ק כ"ג בכלים (דף כ"ח) כסא של כונס שכונס עליו את הכלים פי' מקבל את הכלים ומניחן עליו ומשים מכבדות מלמעלה.

כרם, Weingarten

כרם, בנ"ב (דף קל"א, ובכתובות (דף מ"ט) זה מדרש דרש רבי אלעזר בן עזריה לפני חכמים בכרם ביבנה. וביבמות (דף מ"ב) אי הו"ל ביה ממתניתא דכרמא הדר ביה, דתניא אמר רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה שמעתי מפי חכמים בכרם ביבנה כולן ליבות להמתין שלשה חדשים פי' משום מתניתא דכרמא הדר ביה ואמר אין הלכה כרבי יהודה, וכן פירש רב אחא דמן שבחא בשאילתות בויראה אליו. ירושלמי בסוף הלכה קמא דפ' תפלת השחר וכי כרם היה שם? אלא אלו תלמידי חכמים שהיו עשויין שורות שורות ככרם. פ"ה כלאים (דף כ"ח) הרי זה נקרא כרם, כל כרם שהוא נטוע ערבוביא, כרם רבעי פי' כרם של שנה רביעית שנטע.

כרם, Carma (Stadt in Medien)

כרם, בפ' אחרון ביבמות (דף קכ"א) ההוא גברא דאיטבע בכרמא ואסקוה אגי קירי פי' אילו שני מקומות של שפת נהר אחד.

כרם, Farbe, χρῶμα

כרם, בברכות (דף ו') מאי כרום זלות? דברים שעומדין ברומו של עולם בני אדם מזלזלין בהן פי' התורה והמצות שמקיימי'

אותן עומדין ברומו של עולם בני אדם מזלזלין בהן רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוויהו כיון שנצרך אדם לבריות פניו משתנות ככרום, מאי כרום? כי אתא רב דימי אמר עוף אחד בכרכי הים וכרום שמו וכיון שחמה זורחת מתהפך לכמה גוונים (א״ב פי׳ בלשון יוני צבע וגוון).

כרם, Gelb werden, sich entfärben

כרם, בבראשית רבה פרשה כ״א ויאמר ה׳ אל הנחש, נתכרכמו פני רבן גמליאל ולא יכול להשיבו. ובפרשה ל״ד נתכרכמו פני רבי. ובפרשה מ״ו ונתכרכמו פניה. בפסקא דפרה אדומה באותה שעה נתכרכמו פניו של משה הה״ד ועוז פניו ישונה. בילמדנו ויחי יעקב ילאו שמעון ולוי פניהם מכורכמין. והכי כולם קבצו פארור דנחום תרגומו ואפי כולהון אתחפיאו אכרום אוכמין כקידרא. קדרתי שמה החזיקתני תרגו׳ איתחפיאו אפי אכרום אוכמין כקידרא׳ אישתממו אחרתני. ושעריה אומללו קדרו לארץ כל פנים קבצו פארור.

כרום ימא, Aquamarin (Siehe תרשיש)

כרום ימא, תרגום תרשיש ושהם כרום ימא ובורלא פי׳ בלשון יוני מין אבן טובה נקראת כרומא ואבן הים.

כורמיזא, Schleuder

כורמיזא, תרגום באבן או באגרוף ואנכה או בכורמיזא פי׳ בלשון יוני אבן מוכנת לירות בה.

כרמל, Kernobst

כרמל, במנחות (דף ס״ו) ובסוף פרשת ואם תקריב כרמל רך ומל. דבי ר׳ ישמעאל תנא כרמל כר מלא פי׳ שמלא הדגן בראש השיבולת ככר שהוא מלא כולה כלומר שהוא כתגדל כולו.

כרמלית, Freyplatz

כרמלית, בשבת (דף ו׳) כרמלית ומקום פטור, ירושלמי בריש שבת תני רבי חייא כרמלית רך מל, לא לח ולא יבש אלא בינוני הכא אינה לא רשות היחיד ולא רשות הרבים אלא כרמלית.

כרומניקא, Handeisen

כרומניקא, בפסק׳ דשובה וילכדו את מנשה בחחים, מאי בחחים? רבי אבא בר כהנא בכרומניקא פי׳ בנחשת בלשון יון כרקומא (א״ב פי׳ בלשון יוני כבלי וזקי ידים).

כרמשא, Wolf

כרמשא, בפ׳ ערבי פסחים (דף ק״י) בגמרא לא יפחתו לו, אמרה ליה שידתין לבריה איזדהר מכרומשא פי׳ תרמוס סלנאטיקו (א״ב לא מצאתי מימרא זו בגמ׳).

כרן, Zeit

כרן, ת׳ בעצם היום הזה בכרן יומא דין ופי׳ כרן בלשון יוני עת זמן.

כרנבי, (Siehe עליתא)

כרנבי, מדרש איכה פסקא נחנו פשענו ומרינו אית כרנבי מרירן פי׳ בלשון יוני כרוב ובעל הערוך גרס עליתא עיין שם.

כרנבאות, Schüsseln

כרכאות, למה שאנו קורין בלשון לעז בשי"לי (Bacile) בלשון ישמעאל קורין כרכאות בסיפרא בפרשת אלה ראשי המטות.

כרס, Bauch.

כרס, בחולין (דף מ"ב) הכרס הפנימית שניקבה או שנקרע רוב החיצונה פי' הכרס הפנימית הוא הכרס עצמה, החיצונה הוא הבשר ממש וי"א הוא ראש הכרס. ושם (דף ס') אמר רב יהודה שור כרסתן פרסתן פי' כשתבא לקנות השור בדוק אם יש לו כרס גדולה, ורגליו גדולים, וראשו גדול, ובעדיו רחבין, קנהו שהוא טוב למלאכה וקילופיו בחמור כלומר החמור טוב כריסו דקה ורגליו קטנות וכן ראשו וכן אזניו וכן פסיעותיו לא יהיו פתוחות. המכסה את הקרב ת"א כריסא, בשבת (דף ק"מ) בגמ' אין שולין אמר רב קטינא זה עומד באמצע המטה כאילו עומד בכריסה של אשה עוברה ולאו מלתא היא. שתי שערות שאמרו אחת בגבה ואחת בכריסה כבר פירשנו בערך גב (א"ב לשון מקרא זה כרשו מעדני).

כרס, Inmitten.

כרס, בב"ר פרשת צ"ט ויקלס והכה סולם אמר ליה זיל מבי עש מריין בכרסיה דביתך ואת מגבש ליה (א"ב פי' בקרב ביתך ורש"י פירש בזוית ביתך).

כרס, Sessel.

כרס, במגילה (דף כ"ו) אמר רבא מריש הוה אמינא האי כורסי' דספ' תורה תשמיש דתשמי' הוא, ושרי לאשתמושי ביה פי' שלחן שמניחין עליו ספר תורה כשקורין בו כיון דחזאי דמנחין דמניחין ספר תורה עילויה פי' מניחין ספר תורה על הכסא בלא מטפחת אמינא תשמיש קדושה הוא ובעי גניזה, ביבמות (דף פ"ג) מאי עביד ליה ר' יהודה לטומטו' דגירי דאותביה אבי כורסים ונקרע ואוליד שב בני. ושם (דף ק"ט) עובדא הוה ברבה ואיקדשה בשהיא קטנה גדלה ואותבוה אבי כורסים ואהדרוה ואתא אקריבא שטפה מיניה פי' הושיבוה בחופה והקיפוה בני אדם שישבו סביבותיה, פ"א ואהדרוה שהחזירוה לבית בעלה (א"ב תרגום יושב על הכסא יתיב על כורסיא) (ובדניאל ה' כ' כורסא).

כרס, Gold, χρυσον.

כרס, אולא כרוסון כבר פירשנו בערך אלון.

כריס, Wenn.

כריסו ארגירא, מסכת קמא דירושלמי פרק שמניח את הכד אהן כריסו ארגירא עד דלא יתי אהן כריסו ארגירא שרי מימר פלן עביד עבדתי לא הסגתי עד עתה פי' אמתי.

כרסט, Wage.

כרסט, במגילת איכה היו בריה לראש כרסטיית א. פ"א חושבניא דמתקלי וחושבניא דאבבני פי' בלשון ערבי קורין לטורטני (Trutina) קרסטון ובלעז איסטדי"רא.

כרספד κρασπεδον **Saum, Rand**

כרספד, תרגום על ציצית הכנף כרוספדא דגלימא. גדילים תעשה לך כרספדין תעביד לך פי׳ בלשון יוני שפת הבגד.

כרע, Beugen (Tritt) Fuß

כרע, בברכות (דף ו׳) כלפיא חזי ככרעי דתרנגולא פי׳ רגלי המזיקין דומין לרגלי התרנגולין. בכלים פי״ח (דף י״ו) קלתה ושתי כרעים טמאה ארוכה ושתי כרעים טהורה רבי נחמיה מטמא כרע שהיתה טמאה מדרס פי׳ רגלי המטה. בתמיד (דף ל״א) פרק לא היו כופתין אתך את הכרעים ונתנן למי שזכה בהן.

כרע, Uiberwiegen, entscheiden

כרע, בפסחים (דף י״ג) ונימא מר הלכה כרבן גמליאל דהוה ליה מכריע ר״ג לאו מכריע הוא. בב״ק (דף קט״ו) בגמ׳ זה בא בחביתו ובסוף הפ׳ (דף קי״ו) ב״ש אומר תספק כגל וכו׳ עד אמרינן ליה אין הכרעת שלישית מכרעת. בשבת (דף ל״ט) כל מקום שאתה מוצא שנים חולקין ואחד מכריע הלכה כדברי המכריע. בנזיר (דף נ״ג) ובחולין (דף קל״ו) והאמר מר אין הכרעת שלישית מכרעת, אמר רבי יוחנן מפי שמועה אמרה מפי חגי זכריה ומלאכי, פי׳ בזמן ששנים חולקין ואחד מכריע אין הלכה כאחד מהם שכמלאו שני׳ ואחד והלכה כרבים, אבל בזמן שאומר חלי דברי זה וחלי דברי זה אין זה מכריע, טעם שלישי הוא, פי׳ אחר שפירש רבינו חננאל ז״ל בב״ק (דף קי״ד) יהכרעה כגון ב חכמים חולקין ובא בן זוגם שהוא שקול כמותם והכריעה הלכה כדברי המכריע אבל אם הוא הבא להכריע קטן מהן כגון רבי ישמעאל ברבי יוסי משום אביו וכו׳. וכן פי׳ בחולין (דף קל״ז) ומצאנו שרבי יוסי תלמיד רבי עקיבא ורבי עקיבא תלמיד רבי אליעזר ורבי אליעזר תלמיד רבן יוחנן בן זכאי ורבן יוחנן בן זכאי תלמיד הלל, וזו איכה מחלוקת הלל עצמו ושמאי אלא תלמידי שמאי והלל הם נקראין בית הלל, ור׳ ישמעאל משום דרבי יוסי אביו בא להן שלישי, לפיכך אין הכרעת שלישי מכרעת. בקדושין (דף כ׳) המכריעין לפני חכמים אומרים כראין דברי רבי טרפון בגן ועין שהתורם זכתה לו וכו׳. בבבא בתרא (דף פ״ט) תנו רבנן מכין שאין מעייכין במקום שמכריעין ואין מכריעין במקום שמעייכין? תלמוד לומר איפה שלימה. בפיסק׳ דויהי בשלח באכרעתא דאכרעון איתכרע להון.

כרף, Gewürzhändler

כרף, במ״ק (דף י״ג) רביהודה שרא להנך כרופייתא דפומבדית׳ למיזל ולזבוני בשוקא כאורקיהו פי׳ מוכרי בשמים.

כרף, Aufschwellen (erschlaffen).

כרף, בנדה (דף מ״ח) אמר לו

הקב"ה לכנסת ישראל איברפית דדיך ויש הדרת בין פי' איברפית מלשון רפיס בלומ' רפו ונשו ונתקשקשו ואחרו' מלשון שריין בלומ' נתקשו מלחלוקית שבהן, (והש"י פי' איברפו כשהתחילו לגדל ולעקון).

כרפס, Steineppich, Petersilie

כרפס, בסוכה (דף ל"ט) ובפ' ט' בשביעית (דף מ"ד) כרפס שבנהרות וגרגר שבאפר. ירושלמי מהו כרפס שבנהרות? רבי חנינא אומר פיטרוסלינון (πετροσελινον). בכתובות (דף ס"א) דאכלה כרפסא הוו לה בני זיותני וי"א כרפס בלשון לעז אפי"ו ובלשון ישמעאל כרפס.

כרץ, Speiwurm

כרץ, בגיטין (דף ס"ט) לכרכא אכפקא דחמרא פי' שרץ בני מעים.

כרקום, Das Lager, χαρακωμα, (mit Pallisaden befestigt)

כרקום, בכתובות (דף כ"ו) עיר שכבשה כרקום כל כוהנות שבתוכה פסולות. בגיטין (דף כ"ח) על עיר שהקיפוה כרקום, ירושלמי בפרק כל גט איזהו כרקום כגון זוגין ושלשלאות וכלבים ואווזין תרנגולין ואיסטריטאות מקיפין את העיר. ויבא המעגלה תרגום ואתא לכרקומא. וכן תרגום ושאול שוכב במעגל (ח"ב פירוש בלשון יוני מלור שבוני' על העיר ללכדה וכן מעגל שבונים אנשי המחנה שלא יפול עליהם האויב פתאום).

כורקמא, (Siehe כרכם)

כורקמא, תרגו' מר אהלים וקנמון מירא וכורקמא וקוממא פירוש בלשון יוני מין בשם כמו זנגבל ועינו כעין כרלים אבל אין זה אהלים כי אם הבשם הנקרא אקשיל אלואי בלשון יוני עיין שם).

כרקום, Weinpfahl, χαρακωμα,

כרקום, מדרש ב"ר פרשת אסרי לגפן עירה רבי יהודה אומר גפן שכחה רע אוסרין לה כרקום אחד פי' בלשון יוני עץ ויתד שסומכים בו הגפן.

כרש, Porree, Lauch

כרש, בפסחים (דף ל"ט) ובריש כלאים (דף כ"א) כרישים וכרישי שדה כסנר וכסנר שדה. בשביעית (דף מ"א) העולשין והכרישין. בשבת (דף ס') וחכמים אומרים כדי לזבל כרישים, בסוף עוקלין (דף ט"ו) חוץ מכרישי שדה והרגילה כרישין בלעז פור"י ובלשון ישמעאל כיאת.

כרש, (Ein Fisch)

כרש, בנ"ב (דף ע"ד) והוא הדר לה מינא דכוורא דשמיה כרישא.

כרשן, Wicke

כרשן, בסוף תרומות (דף ס') כרשיני תרומה מאכילין אותן לבהמה וכו' וישראל שסבר פרה מכהן מאכילה כרשיני תרומה וכול'. בריש שבת (דף י"ו) בית שמאי אומרים אין שורין דיו סממנים וכרשינין. בחולין (דף ו') כרשינין לעשות מהן טקיכין פירוש בלעז ביילא (Vicia). בנ"מ (דף ל')

מניא. כרשינין וחולה לא מפני שהכרשינין יפין מן הכל. בתוספתא שבת בפ' אין עוקרין נוזזין לו כרשינין ואין צריך לעשר.

כרשן, (פיים Siebe)
כרשן, בשבת פ' המוציא יין מאי פיים? אמר רבי זירא כרשיני בבליאתא פי' רגבים עיין ערך פיים.

כרושיתא, Brödchen
כרושייתא, בגיטין (דף ס"ה) ליתי תלת כרושייתא דקיטי תלת כרושייתא דשערי פי' ג' חלות.

כרשתינא, Fledermaus
כרשתינא, בשבת (דף ע') ומאי כיהודמא דכרשתינא פי' עטלף פ"א תרנגולא דביתא שמצוי ביישוב וכותלין ממנו ליארוד חולי שבשן, שאינו בולט וסימניך נוא לגוא.

כרת, Kressen, Porrei
כרת, בריש ברכות (דף ט') ר' אליעזר אומר בין תכלת לכרתן ויש שונין בין תכלת לכרתה. ובסוכה (דף ל"ד) והירוק בכרתן פי' מין צבע ירקרק תרגום כרישין כרתי בשביל שהן ירוקין ובלעז פור"ו. ובגיטין (דף ל"א) ופרים עליה סרבלא דכרתי, בילמדנו ויקרא יעקב אל בניו כדי שיכיר אדם בין תכלת לצבע כריתיכון בתוך ד' אמות. בע"ז (דף י') שדר ליה גרגירא פי' גרגירא בלעז אורוג"א רמז לו דבתו היתה סמה גירא שזיכתה ומשו' הכי שדר ליה גרגיר. כלומר דבתו נגררת אחר הזנות (עיין ערך גרגר והפקרה) שדר ליה איהו כוסברתא כלומ' כסה עליה הוא סבר שאמר לו לגרשה לשון תכוסון שדר ליה כרתי בתמיהא כלומר מלום אתה לה כריתה שלא ליה לא אלא חסא חפה עליה. פ"א שדר ליה כוסברתא כלומר הרוג בתך שדר ליה, כרתי כלומר אם יהרגנה יכרת זרעו שדר ליה חסא כלומ' חוס עליה (א"נ תרגום ואת הכרתי ואת הפלתים וכרתי ופלתי).

כרת, Schneiden, abschneiden
כרתי, Kreter, Philistäer
כרתי (ופלתי), Scharfrichter
כרת וסקל, בסנהדרין (דף ק') מפורש אתרו ביה קטלא ולא אתרו ביה כרת. ביבמות (דף קי"ט) ממינו בכסף שהינו פי' התוקה כמשלה במים. בכסף שהינו אותה מאי היא? בשעת הסכנה כשאלה זו וכו' עד זו לא צריכה לאיסור אשת איש שהוא כרת היתרתה לאיסור לאו שהוא מחזיר גרושתו משנשאת לא כ"ש. בב"ר פרש' כ"ט בסוף בראשית א"ר חנין נעשה בכרכי הים מה שלא נעשה בדור המבול הוי יושבי חבל הים גוי כרתים שהוא ראוי כרת ובאי זה זכות עומד וכו' עד פתר לה לשבח פייטו דאת אמר כורתי בריתי עלי זבח כספם וזהבם עשו להם עצבים למען יכרת למען יכרתו אין כתיב כאן, אלא למען יכרת כשונים

ויימר ימחוק שמיה דפלן דאפיק גרי לתרבות בישא. בחולין (דף ל"א) לאיסו' כרת היתר' לאיסו' לאו לא כ"ש ? פי' ר"ח ז"ל שכיהן בידי שמים עון מיתה פחות מעון כרת כי הכרת הוא ובניו והמיתה הוא ולא בניו ומלאכו סיוע לדבריו ביבמו' (דף כ"ה) ואנו עתידין לפרשו בעזרת העוזר בערך עד. כרתי ופלתי כבר פירשנו בערך אחר.

כרתית, S a t
כרתית, בכלים פ"ג (דף י"ט) התרמל ה' קבים וכרתית סאה פי' שק של עור יכיל סאה שהוא שליש איפה והוא ב' הינין והוא כ"ד לוגין והוא צ"ו רביעיות והוא קמ"ד בצים. כדאמרינן בערובין סאה מדברית קמ"ד בצים.

כש, B ü n d e l
כש, בשבת (דף ק"מ) אמר רב חסדא האי בר בי רב דזבין ירקא לזבין ארעא אריכא כישא ואריכא ממילא. בבבא בתרא (דף קמ"ו) הדרא בה איהי אפילו כישא דירקא הדרא. בקידושין (דף מ"ה) בכישא דירקא בשוקא פי' אגודה של ירק.

כש, Schwarz, äthiopisch
כש, בסוטה (דף ל"ב) אתרוג הכושי פסול פי' כושי א"ג כמ' והוא שחור. במ"ק (דף ט"ז) כוש בן ימיני על אודות האשה הכושית עבד מלך הכושי הלא כבני כושיים אתם לי וכי כושיים שמם אלא מה כוש משונה בעורו אף ישראל משונים במעשיהם מכל אומה ולשון.

כש, S p i n d e l
כש, בשבת (דף קכ"ג) ואת הכוש ואת הכרכר. בכלים פ"ט (דף י') כוש שבלע את הציכורא פי' כוש שטוות בו הנשים פשתן או צמר והוא הפלך אם נשקע הברזל שבראשו בתוך העץ ובלשון ישמעאל שמה ציגרה ובלעז מוסק"ולא. כוש בלעז פוס"ו ובלשון ישמעאל מגזל, והוא קרוב לתרגום, ירושלמי טוו גזלן (א"ב בנוסחאות כתוב עזלן גם בבבלי גם בירושלמי) בסוף פרה (דף כ"ג) כוש של אורכן לא יזה על הכוש ולא על הפיקא פי' כוש שטווין בו אורבני והוא גמי הלומח במים והן עושין ממנו מחצלאות.

כש, Wedeln, bewegen,
כש, בנדה (דף כ') כישכש לה בזנבה. בחולין (דף ל"ח) או עד שתכשכש בזנבה ובגמ' כשכשה באוזניה הרי זה פירכוס. בפסקא דזכור מכשכשו והוא נולם פי' מקבבו והוא נוער.

כש, (Siehe קשקש)
כש, בב"מ (דף פ"ה) בלע בבון תנא חכמה זה תלמיד חכם בן תלמיד חכם, ונקרא בהילי' תודע זה תלמיד חכם בן עם הארץ. אמר עולא היינו דאמרי אינשי איסתירא בלגינא קיש קיש קריא פי' בלשון ערבי לדבר שמשמיע קול קורין אותו כיש כיש.

כש, Anschlagen, schlagen,

כש, בב"ב (דף נ"ד) כיון שהכיש בה מכוש אחד קנה כולה כיון שחפר בה חפירה אחת. ושם (דף פ"ח) הכישה נתחייב בה פי' הכה אותה ועקרה. בב"מ (דף ל') בגמ' אלא שק אמר הכישה נתחייב בה.

כש, Gurt, Beutel

כיס, בשבת (דף קמ"ו) מאי מרזב? אמר רבי זירא כישי בבלייתא פי' שמלקטין הבגדים במתניים שקורין בלעז גיר"טש ובשמלקטן נראין כמרזב ויש אומ' בלעז גיי"רא והיינו שוריז שפירשנו במקומו ועל כן נקראו כישי בבלייתא שמנהג הבבליים לאוגדם ועיקרו מן כישא דירקא (א"נ כיסי כתוב בנוסחאות ופירש רש"י כמין כיס ועניין אחד הוא).

כשט, Einsehen

כשט, עיין תשביל תרגומו ובכן תכשיט.

כשל, Schwach, arm

כשל, בכתובות (דף ס"ד) רבי טרפון אומר יכתבו לכושל שבהן גמ' לכושל שבראייהן ירושלמי כגון מצוה בשט' ומלוה בעדים יכתבו למלוה בעדים שאין יכול לחזור בכל מקום ובכל עת עם עדיו בבתי דינין פי' כושל עני כדכתיב ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל.

כשיל, Axt, Beil

כשיל, בסוף ב"ק (דף קי"ט) ובכשיל הרי הוא של בעל הבית, בסוטה (דף מ"ד) וכשילין של פרזל כידשן, ובקרדומות גמו לה תרגום ובמה דעילין בכשילין. (ובתהלים ע"ד ו' בכשיל וכילפות).

כשף, Kiste, Schrank

כשף, תרגום כשפין דוודא המה רכליך במכלולים (א"נ בגלומי תכלת ורקמה תרגום וכושפין דוודא בנוסחאות כתוב דארזא והמתורגמן בספרו גרים דיודא).

כשף, Pflaumenbaum

כשף, בשבת (דף ק"ח) ישרף כשף יפה מכולם שמעת ששמו בלעז פור"וכגו.

כשר, Recht seyn, schicklich seyn

כשר, בריש יבמות (דף ו') מה ללאו דמחמר שכן הכשר מצוה פי' לפיכך לא דחי דאין מצות כיבוד אלא אכילה ויוצא בה אבל כשאמר לו אביו הבא לי פירות על החמו' בשבת לאו מצוה גמורה הוא אלא הכשר מצוה. בקידושין (דף כ"ד) ובכריתות (דף כ"ז) ובחולין (דף ק"ח) תנא דבי רבי ישמעאל נאמר, מכשיר ומכפר בפנים ונאמר מכשי' ומכפר בחוץ וכו' פי' מכשיר ומכפר בפנים, אשם מצורע וחטאתו האשם מכשירו שנא' ולקח הכהן מדם האשם כלומר מטהרו ומכשירו לשוב לביתו כבראשונה, החטאת מכפר עליו שנאמר ועשה הכהן את החטאת וכפר עליו, מכשי' בחוץ, צפור משולח של מצורע שמזה עליו מדמה חוץ למחנה, מכפר עגלה ערופה שנאמ' כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' מה מכשיר ומכפר האמור בפנים עשה בו מכשיר כמכפר שניהן קדשי

קדשי' ואסרין להריס דכתיב כחטאת כאשם הוא לכהן אף מכשיר האמור בחוץ עשה בו מכשיר להיות אסור לכל אדם כמכפר. בסנהדרין (דף מ"ב) מפרים הנשרפים הוה ליה למילף שכן הוציא אל מחוץ למחנה מכשיר ומכפר פי' נסקלין הוי הכשר מצוה ודין הוא שמקיים בו מצות ובערת הרע מקרבך ומכפר דמיתתו מכפרת לו כדכתיב ולארץ לא יכופר וגו' ופרים הוי הכשר מצוה ודין הוא' שיהו נשרפין, ומכפר דאתו לכפרה אבל שוחט בחוץ איכו מכשיר ומכפר אלא עובר עבירה הוא. פי' אחר פר כהן משיח הוא שנשרף וכשחטא כהן משיח אסור לו להקריב קרבן על אחרים עד שיקריב קרבנו קודם ויוכשר, שלא תראה ביום הכיפורים מקריב חטאתו ואחר כך חטאת העם הלכך פר כהן משיח מכשיר ומכפר עליו ומקלל מיתתו מכפרת עליו ומכשירו. יש אומרים סמיכה ומכשירי מצוה ובמקלל כתיב וסמכו כל השומעים ובפר העדה סמיכה. (בברכו' האי כשרתא (עיין ערכו) מברכינן עלה בורא עצי בשמים פי' שיקרו שמן ומערבין בו כמה מינין מעצי בשמים שמכשירין אותו מעשה רוקח מפוטם כגון זה מברכין עליו בורא עצי בשמים משחא כבישא פי' רבותינו שכובשין שומשמין, וורד, ועצי בשמים, זמן הרבה וקולט השומשמין הריח של בשמים וטוחנין אותו ויש בו ריח של בשמים. פירוש- משחא טחינא קרוב לטחינתן כתן עליהן עצי בשם, מהו דתימא כיון דקרוב לטחינתן כתכן נהן לא לקטן קא משמע לן דנין כשרתא, בין משחא כבישא, בין משחא טחינא, כולהו מברכינן עליהו בורא עצי בשמים).

כשר, Balken

כשר, בב"ק (דף ל"ו) כשורי דברני ועבדינהו זוטרי לא קני. ושם (דף ל"ח) ובכתובות (דף פ"ו) כפייה דפרם לרב אשי ואגבי מיניה כי כשורא לגלמי, פי' כמין משל לראיה כלומר דן ואפיק מן המעולה שבקורות, ופי' גאון קורה שמניחין אותה משקוף לפתחים ורגילין לפתח בה פיתוחי צלמים וצורות להיות נאה ואין כשר לגלמי אלא קורה חזקה מעץ טוב ומשל מלוי שמושלין בה כל דבר חזק ואמין (א"ב תרגום קורות בתינו ארזים דכשרוהי יהון מן ארזין דעדן).

כשר, Stücken

כשר, בשבת (דף ק"ח) במערבא מלחי כשרי כשרי. ספר אחר כישי כישי פי' חתיכות חתיכות.

***כַּשְׁרָתָא,** Costus 1)

כשרתא, ברכות (דף

1) Der Kostus ist ein wohlriechendes Kraut. Plinius (XII 12.) meldet: Die Wurzel Kostus stehet bey den Indiern in hoe

ד"ג ע"א) האי כשרתא מברכין עלוי' בורא עצי בשמים פי' רש"י קושט"א כמו שתרגמנו ובארנו בהער'.

כשות, Haarbüschel.

כשות, במקואות פ"ט (דף ס"ה) כשות של קטן לא מיטמא ולא מטמא. בריש פרק שני בעוקצין (דף ע"ז) כשות של קישות והנץ שלה עפור פי' כשם שיש לקישות כשות שהן הקישואין קטנים שיש להן כמו שער קטן, כן יש לקטן והוא הכשות פי' כשות של קישות בלשון ישמעאל זגב אלכואר. פי' זגב־הוא כמין ל' יכין שהן על צלעות הקישות שהן קטנים דומה לשער, אלכואר הוא פרא הקישות כמו מולא פרת. בשבת (דף ק"ו) האי מאן דתלש כשותא מהיזמי והיגי חייב משום עוקר דבר מגידולו פי' שהן מפולש בערונין (דף כ"ח) דאמרינן דקטלינן היזמתא ויבשא כשותא. והגאון רב האי אמר כמו שן נקרא בלשון ישמעאל כשות והוא כמין חוטין ירקרוקין כגון שלברקא שעיקרן בארץ ופרין על קוצין הנקראין היזמי ועוד פי' צמח כדמות זהב כמשך בקוצין למעלה מהקוצים. ובשבת (דף ח') רב שימי גופיה בלע קוית סמא אליהו אידמי ליה כפרשא יקבליה כשותא במלקא וכו'. ועם (דף קל"ט) כשותא בכרכמא עירובא ויש מהן בערך חוץ. בחולין (דף מ"ו) הוא כעין כשותא כמין מוריקא כעין ביעתא. שפש' (א"ב: כן נקרא בלשון יוני ורומיי ועיקר מלה זו ארמי ויפה פירש הגאון כי אין שרש ולא ענף לעשב זה ומסתבך בקוצים וגם במיני עשבים אחרי' ויש לו סגולות נפלאות ברפואה).

כשת (שחלם ‑) Cistos, κιστος (S.

כשת, הכשת והחמם. ס"א קוסם פי' בערך קשט (א"ב תר' ירוש' כשף ושחלת קשט וכשק).

כת, Coetus, Vereinigung, Versammlung,

כת, בחגיגה (דף י"ד) אתם ותלמידכם ותלמידי תלמידיכם מזומנין לכת שלישית (א"ב תר' יונתן אבני האלהי' ואתו כיתי מלאכי פי' כתי בלשון רומי ועד הנה קברה אלבשים).

---

hem Werthe, sie hat einen brennenden Geschmack und riecht angenehm, die Staude selbst aber ist unbrauchbar. Gleich an der Mündung des Indus auf der Insel Patale findet man zwey Arten davon, die Schwarze und die Weiße, die letztere ist die Beste. Weiter rechnet sie Plinius als Ingredienz zur Nardensalbe (XIII 1.). Diese Wurzel kommt auch in der Mischna unter den Namen Costus vor, wovon im Artikel קשט nachzulesen ist. Der Buchstabe ר im Worte כשרתא scheint sich zufällig und unberufen hierein gedrängt zu haben.

כת, Nachwachs (ohne Aussaat)
כת, את ספיח קצירך תרגום ית כתי חצדך. ספיח סחיש תרגום כתין כתכתין.

כתא, (כותח)
כתא, בערובין (דף ס"ה) אמר אביי אמרה לי אם קריב לי כותחא (א"נ כותח כתוב). בשבת (דף קמ"ה) רבי יוחנן דייק מכותחא דבבלאי פי' היינו כותח.

כתב, Schrift, Schreibekunst
כתב, בפרק בעשרה מאמרות (דף י"א) ובפסחים (דף ל"ד) עשרה דברים נבראו בין השמשות וכו' עד והכתב והמכתב והלוחות, פי' כתב צורת אותיות, מכתב צירוף האותיות להיות תיבה להיקרות במלה. ד"א כתב אלו כ"ב אותיות כתב הקודש שאנו כותבין בו ומשתמשין בו, מכתב הוא הנקרא שטרגולא שנראה הקורא מכל צד מד' צדדים והוא הכתוב על הלוחות והוא שפיר' הכתוב והמכתב מכת' אלהים הוא חרות וגו'. בסנהדרין (דף כ"א) בתחילה נתנה התורה בכתב עברי ובלשון הקודש וחזרו ונתנה לישראל כתב אשורי ולשון הקודש והניחו להדיוטות כתב עברי ולשון ארמי, מאי הדיוטות, אמר רב חסדא כותאי, מאי כתב עברי? כתבא ליבונאה. בסוף תמיד (דף ל"ג) במקדש אומרים את השם ככתבו ובמדינה בכינויו בנדרים (דף ל"ז) כתבן ולא קריין קריין ולא כתבן למשה מסיני וכו'.

כתובה, Verschreibung
כתובה, בכתובות (דף כ"ה) אמר כתובה בנין דכרין זכר מפור' שם (דף ל"א) פי' יותר דיכר אחד אלו כותבין כתובת אמן ואלו כותבין כתובת אמן.

כתכת (קעקע Siehe)
כתכת, במכות (דף כ"א) הכותב כתובת קעקע, קעקע ולא כתב, כתב ולא קעקע. בגיטין (דף כ') לרמי בר חמא נמי לא קשיא בכתובת קעקע.

כתבת, Dattel
כתבת, ביומא (דף פ"ג) ובכלים פי"ז (דף י"ז) האוכל ביום הכיפורי' ככותבת הגסה כמוה וכגרעינתה פי' רבינו ניסים ז"ל כמה שני קא קשיא לי והוה מלטערכא עלה דלא נקטת פשטא דמתניתא וקא מברכת ככותבת הגסה וכגרעינתה הא בכולי גמרא לא מדכר אלא ככותבת ביום הכפורים ולענין שיעורי אמרינן דבי ככותבת ביום הכפורים ולא מדכר גרעינתה? ונמי אי לתרי שיעורי קא בעי נימא ככילה גדולה, איכמי מדי אחריכא דהוה שיעוריה ככותבת וכגרעינתה ולא כלטריך למיתלי מילתא בתרי שיעורי וכמה קושיי קשו לי עלה עד דאשכחנא פירוקא בגמרא דבני מערבא והכי גרסינן התם אמר ר' יוסי זאת אומרת שהוא צריך למנות את חלבה דלכן לא

מתני כמוה ובגרעינתה וכחללה והכין בירורה דמילת' כי הכותב' הגסה איכה דנוק' בגרעינתה אלא יש בין גופה ובין גרעינה חלל, ולהכי אצטריך למיתנא בכותבת הגסה כמוה ובגרעינתה לאומרה דלא תיטעי ותשער כמו השלמה דכפיש שיעורה דהוי. לקולא ולא מחייבת ליה עד דאכיל בהאי שיעורא אלא מכי אכיל כמוה וכגרעינתה בלאוד בלא חללה מיחייב והיינו דאמר רבי יוסי זאת' אומרת צריך למעך חללה כדי שידבק גופה של כותבת בגרעינתה ולא ישאר בה חלל ובתר הכין משערינן בה אכילה של יום הכפורים ומשום הכי אצטריך למיתנא כמוה וכגרעינת' למעוטי חללה.

כתח, Babylonische Brühe 1)

כתח, בפסחים (דף מ"ב) ואילו עוברין בפסח כותח הבבלי מפורש בגמרא יש בו קומניתא דאומא ומלחא ונסיובי דחלבא. בערובין (דף ס"ג) ובב"מ (דף ל"ב) אפי ביעתא בכותחא לא. לישרי איניש במקום רביה פי' לא אצטריך מבילה שמולדה אלא אפילו אותה שמולא במעי אמה כדאמרינן בביצה (דף ז') השוחט את התרנגולת ומצא בה בצים גמורות מותרות לאוכלן בחלב דלאו בגופה דתרנגולת דמיין, ורב חסדא לא פשט בעי דרב הונא רבו בין שיש בכותח חלב וביצת שחוטה כראית כבשר אף על פי שמותר בבירור לא רצה להתיר.

כתי, Chutäer 1)

כתי, בברכות (דף כ"א) אין עונין אמן אחר כותי המברך פי' הם

1.) Diese Brühe bestehet aus verschimmeltem Brode, sauerer Milch und Salz.

2) Chutha war der Wohnsitz eines Volkes welches von Salmanassar in das verödete Reich Israels nach Samarien versetzt wurde (2 Kön. 17, 24.) Die Chutäer sind daher einerlei mit den Samaritern. Sie hatten früher nebst Gott den Götzen Nergel angebethet (2 Kön. 17, 30), später aber die Einheit Gottes anerkannt und das mosaische Gesetz beobachtet. Als die Juden aus der Gefangenschaft zurück kehrten, schickten sie Abgeordnete an sie mit der Bitte; sie an den Tempelbau Theil nehmen zu lassen, welche ihnen aber nicht gewährt wurde (Esr. 4, 1. 2.). Nach Josephus wurde ihnen unter Alexander gestattet einen Tempel auf dem Berge Garisim zu bauen (Ant. XI, 8.) nach dem Talmud aber wurde er früher gebaut und durch ihn zerstört; sie konnten sich aber nie vom Verdacht des Götzendienstes reinigen, daher der Talmud das Amen nach ihren Gebethen zu sprechen, den Juden versagt.

השוא רוכים סדרים בשומרון אשר בלו מכתה.

כתם, Fleck, Mackel, Schmuz

כתם, נכדה (דף י"ד) מודים חכמים לרבי עקיבא ברואה כתם. ביבמות (דף ט"ד) ובנ"ק (דף ל"ח) כל הכתמים הבאים מרקם טהורים ורבי יהודה מטמא מפני גרים וטעו כתמים הבאים מן הגוים פי' שאין כתמי עובדי כוכבים מיטמאין, כתם בלעז מק"לא.

כתן, Unterkleib, χιτων 1)

כתן, בשבת (דף ק"מ) אמר רב ססדא האי כתנייתא מעלפיה מקניא שרי קניא מיניה אסיר פי' למשוך הבגד שטמו בקנה להיכנס ונעשה כנוב וישאר הקנה במקומו ולא יטלטלנו מותר, אבל למשוך הקנה מן הבגד ולטלטלו בשבת אסור שהקנה איכו כלי ומותר להטלטל בחלר. בחולין (דף כ"ד) ובב"מ (דף כ"ט) וילבש כלי פשתן כיתנא רומאה. בר"ה (דף כ"ז) לא תימא דהפכיה בי כיתונא פי' לא תאמר שהפכו כבגד פשתן שמהפכים לחוץ. בחולין (דף מ"ו) וסימניך כיתונא דוורדא דמיתכא בה ריאה כלומר דאדום הפנימי כוורד ותאחה כאהיכא סומק'. ובכלים פכ"ו (דף פ"ד) עור הכתן ועור הכתף פי' עור הכתן ושמשימין אותו אומני פשתן בפניהן וקושרין אותו במתניהן שלא יסתבך עליו הניפון, עור הכתף שמשים בכתיפו תחת משאו שלא יזיקו המשוי. המחללות והמעטפות תרגום כיתוניא ושושיפיא (פ"ב פי' בלשון יוני מין מלבוש פנימי כמו חלוק ולפעמים גם מין מלבוש חילוכי ושלם זאת נעתקה מלשון עברי כתנת וכן נקרא בלשון יוני כיטרי וקרוס כנד וריאה ותרגו' והפשתה והשעורה ופתגא ושערי).

כתף, (Schulter, Seite) Tragen (eine Last)

כתף, בב"מ (דף ס"ח) ת"ר מקום שנהגו להעלות שכר כתף למעות מעלין פירות אם היו פירות בעל המעות נתונין בחלר המקבל אותן

---

1) Oft bedeutet es auch Oberkleid wie χλαμυς, (s. כלמס) welches mit גלום Mantel ähnlich zu seyn scheint. Es wird aber hier auch vom Zeuge selbst verstanden und zwar dem baumwollenen, woher auch das Französische Cotton und das deutsche Kotun herstammen soll. כתן scheint ursprünglich hebräisch zu seyn, denn Josephus sagt (Ant. III, 8.): χεθομένη (χεθόνη) μεν καλεῖται. λινεον τουτο σεμανει. χεθον γάρ τὸ λῖνον ημεῖς καλουμεν: (Chetomene bedeutet Leinwand, denn Chethon heißt bey uns Leinen).

בחורת עיסקא מעלה לו הפירות כשער שבשוק ומעלה עליהן שכר כתף שהיה מביאן מביתו של בעל המעות לביתו של זה. בב"ק (דף ל"א) מפי לאו שעמד לכתף דאורחיה הוא? לא כשעמד ליפוש, פי' בערך פש. בסוף גמרא דיומא (דף פ"ז) ובריש גמרא דסנהדרין (דף ז') מר זוטרא חסיד' כי הוו מכתפי ליה בשבתא בריגלא אמר הכי כי לא לעולם חוסן וכו'. ובלבד שלא יכתף כבר פירשנו בערך אלכסי. בשבת (דף קי"ט) רב נחמן בר יצחק מכתיף ועייל מכתיף ונפיק. שנים המגיע לכתפים פירושו בערך שנח. בפסחים פ"ו (דף י') איזו היא עוללת? כל שאין לה לא כתף ולא נטף. ירושלמי כתף פסיגין זו על גבי זו נטף תלויות בשידרא ויורדות, וי"א נטף קרסול ויש אומרים נטף כפוף, כתף זקוף, תוספתא פי' זהו כתף פסיגין המחוברות בשדרה זו על גבי זו איזהו נטף ענבים המחוברות בשדרה ויורדות.

כתר, κιθαρις, (Krönen) Persischer Turban, Diadem, כתר, בערובין (דף כ"ג) נתיעץ נמכתיר והכניס למפיבושת פי' רבי יוחנן שהיה סומך לתלמידי' ומכתירם והכניס למפיבשת הלך אצל חכמים שנדרוש ללמוד תורה על שם מפיבשת בן שאול שהיה חכם קודם לכל תלמידי חכמים מפיבשת שהיה מבייש פני רבו בהלכה. מרדכי מוכתר בגימטרו פירושו בערך כימוס. והלכיפות והרדידים, תרגום וכתריא ובכיכחיא. ואל אליל טימורים תרגום ועל אילא כותרת (א"ב פי' בלשון יוני כריף ונעתקה מלה זאת מלשון עברי כתר ללשון פרסי ומלשון פרסי ללשון יוני ונקרא כן ברפשונה לניף של מלך והושאל גם זה לכל הצניפים).

כתר, Warten

כתר, ולמורתו איום יסקלו ת' ולאורייתיה כגון יכתרון, ואל זרועי ייסלין (א"ב לשון מקרא זה כתר לי זעיר ואחוך).

כתש, Stoßen

כתש, פ' ד' בשבועות (דף ל"ט) כותש וסך בסדה. בפ' ד' בתרומו' (דף כ"ב) ויתום הנכתשים מלשון כתישה, אם תכתוש את האויל במכתש. בשבת (דף ס"ו) אמרו בשבת כותש פי' שהוא כותש ומסיר קליפות החטים מעליהן לטחון אותן להוציא סולת או לעשות דייסא או טיסני וגם זה מפרים פסולת מן האוכל.

כתש, Aufstoßen, streiten

כתש, בשבועות (דף ל') בלוריתא מרבנן מכתשין, בעם הארץ לא מכתשין. בריש ויקרא אליו בב"ר אחתיה דרבי יוסי הות מכתשא עם אמתה. ובויקרא רבה נמי לא חמית תרין דמכתשין דין עם דין ולא יהבית שלמא ביניהון. ובסוף אקדי סוף חמית תרין פגשין מבתשן דא עם דא פי' חולקות זו עם זו.

כתש, Stoß, Plage

כתש, תרגום נגע אחד מכתש חד.

כתית, (Contusum) Quetschung, Blase

כתית, בשבת (דף ע"ו) דבש כדי ליתן על פי כתית. ושם (דף קנ"ו) למאי חזי לכותיתא דגמלי פי' כתית מורסא.

כתית, Zetzen

כתית, בשבת (דף ס"ו) אם יש לו בית קיבול כתיתין שמא פי' חקוק בתוך הקנה חקיקה להיות שם הכתיתין ומוגלא וזבה מרגלי זבים ומתקבלים באותה החקיקה ולא יהיו מכערים אותו בארכובותיו. יומא (דף ע"ג) וביבמות (דף ק"ב) אמר אביי התם דאית ביה כתותים ומשום תענוג (פירוש חתיכות בגדים דקים ורכים).

כתות, (Contusus) Entmannheit

כתות, ומעוך וכתות כבר פירשנו בערך גד.

Komet 1), über den Zytus 2), über das Galbanum 3), über die Hyacinthenfarbe (תכלת) und das Buccinum 4), über die Amome 5), über das arabische Hamos 6) über die Handmühlen der alten Orientalen 7), über die Siegelringe derselben 8) über das arabische Hascha 9), über Chasmal (Ezech. 1, 4) 10), über die Stadt Tanis 11), über die Phylakterien 12) über den Ursprung der Benennung Türkei und des Steines Türkis 13) über die Augenschminke der Alten 14), über die Astrologie 15) über den Ambra 16) u. dgl. sind mit kritischer Strenge geprüft und geläutert und einige in die beiden frühern Theile eingeschlichenen Errata gerügt und verbessert worden. Mich dünkt daher daß dich mein aufmerksamer Leser, diese geistige Pflege und Wartung für die Verspätung entschädiget und aussöhnt, und du wirst bey jeder verspäteten Erscheinung eines künftigen Theiles denken; jemehr Zeit jemehr Zeitigung!

Geschrieben in den Weingefilden des mit den schönsten Tugenden eines Menschenfreundes gekrönten Freyherrn von Wimmer.

Peruczka im Juni 1820.

M. J. Landau.

---

1) זק S. 586. 2) זתום S. 595. 3) חלבנה S. 633.
4) חלזון S. 637. 5) חמם S. 662. 6) חמץ (Kicher) S. 664.
7) חמר S. 668. (Anmerk. 1.) 8) חמרתא S. 670.
9) חשאי S. 706. 10) חשמל S. 710. 11) טנם S. 742.
12) טטפת S. 725. 13) טרקיא S. 765.
14) כחל S. 802. 15) כלדאי S. 810. 16) כפםהירדן S. 841.

Wenn mein Versprechen dir mein geliebter Leser, die Erscheinung des dritten Theils früher verkündete als ihn dir die Erfüllung darbringt; so suche meine Entschuldigung in den Worten des gekrönten Weisen:

Wohl der Entwürfe viele
Erzeigt des Menschen Sinn —
Doch den Beschluß des Ew'gen
Nur dieser hat Bestand.

(Sprüchw. 19. 21.)

Wahrlich auch hier hat die Einwirkung eines ungeahnten Ereignisses meinen Willen gehemmt und mein Versprechen vereitelt; und darum mußte die Ausführung, meiner raschen Zusage nachhinken.

Zwar war dieses Säumniß sowohl mir als auch dir mein geneigter Leser, ersprießlich; denn ich habe diesem dritten Theile eine genaue Durchsicht gewidmet. Die wichtigen Abhandlungen über den

Rabbinisch-aramäisch-deutsches

Wörterbuch,

zur

Kenntniß

des

Talmuds, der Targumim und Midraschim;

mit

Anmerkungen

für

Philologie, Geschichte, Archäologie, Geographie, Natur und Kunst,

---

Von

M. J. Landau,

Inspektor der israelitisch-deutschen Hauptschule.

Dritter Theil.

Prag, 1820.

Gedruckt in der Schollischen Buchdruckerey, Altstadt Kettengasse Nro. 224.

